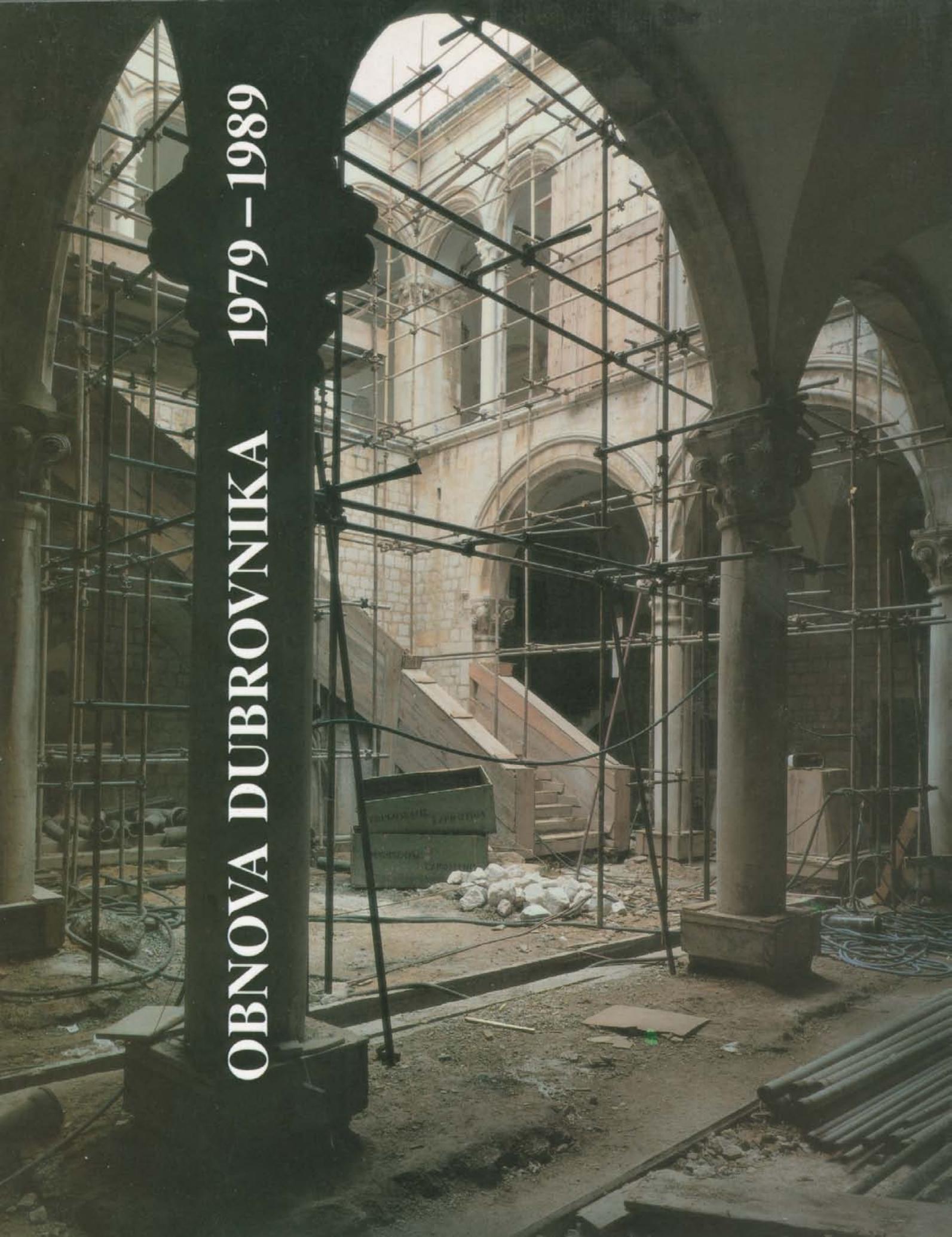

OBNOVA DUBROVNIKA 1979-1989

Obnova Dubrovnika 1979 – 1989

Izdavač
Zavod za obnovu Dubrovnika
Ulica Cvijete Zuzorić 6
Dubrovnik

Za izdavača
mr. Božo Letunić

Glavni urednik
Snješka Knežević

Izbor i redakcija
projektne dokumentacije
Berislav Šerbetić

Stručni suradnici
Tomislav Šuljak
Ivanka Jemo
Fabijan Žaja

Lektor
Mirjana Matvejević

Korektor
Vesna Arsovski

Recenzenti
Prof. dr. Ivo Maroević
Prof. dr. Ante Marinović-Uzelac

Fotografija
Damir Fabijanić
Nenad Gattin
Tomislav Kralj
Miljenko Mojaš
Mato Novaković
Krešimir Strnad
Krešimir Tadić
Antun Tasovac
Knut Vibe-Rheymer
Arhiv, RO Festival Dubrovnik

Vanjska oprema i layout
Tomislav Gusić

Izrada priloga
Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.
Ivanka Valjato-Vrus, dipl. inž. arh.

Presnimci arhitektonskih nacrta
Zavod za fotogrametriju

Rukopis je zaključen u prosincu 1988,
a predan u tisk u travnju 1989.

Offset tisak
»Naša djeca«, Gajeva 25, Zagreb

**OBNOVA
DUBROVNIKA
1979 – 1989**

Nenad Gattin

Publikacija Obnova Dubrovnika izlazi o desetoj obiljetnici potresa koji je 15. travnja 1979. zadesio Dubrovnik i njegov kraj. Potres je nanio goleme štete cijelom spomeničkom naslijeđu, koje kao povjesno i kulturno naslijeđe uživa najviši stupanj zaštite. Uz grad Dubrovnik, urbanu cjelinu najviše vrijednosti, ono obuhvaća i gradove Ston, Cavtat i Lopud, šezdeset poluurbanih i ruralnih cjelina, Nacionalni park Mljet, rezervat Lokrum, sa 1376 pojedinačnih arhitektonskih spomenika. Dubrovnik je bio pogoden u svojim vitalnim temeljima: oštećena su gotovo sva vrijedna zdanja: kuće, palače i crkve, zidine i utvrde, samostani i ljetnikovci, povjesna komunalna infrastruktura: vodovod i kanalizacija. Mora se obnoviti svaka građevina, svaka ulica i trg, a tu potrebu uverćava svijest da je posrijedi jedinstvena urbana tvorevina: srednjovjekovni planiran grad izgrađivan stoljećima, izrastao u umjetničko djelo pokoljenja, proizvod kulturne volje i tradicije samosvojne društvene zajednice, grad uravnotežena mjerila, posebne ljepote i dragocjenih umjetničkih svjedočanstava. Njegov bi gubitak bio neiskaziv udarac našoj kulturi i povjesnom pamćenju, ali i evropskoj i svjetskoj kulturi.

Sudbinu Dubrovnika suodređuje njegov smještaj na seizmički najaktivnijem području istočne obale Jadrana i Jugoslavije. Njegova povijest bilježi mnoga razaranja potresima svih jakosti: samo posljednjih tristo dvadeset godina njegove duge povijesti zabilježeno je jedanaest najsnažnijih, dvadeset i osam snažnih, četrdeset i šest umjerenijih i stotinjak slabih potresa. No unatoč potresima i brojnim požarima, Dubrovčani su umjeli održati i obnavljati svoj grad. Ni katastrofalni potres 1667. godine nije ih obeshrabrio da na temeljima srušenog srednjovjekovnog grada svojstvenim poštovanjem vlastite tradicije podignu novi grad, koji je uz očuvane građevine i dijelove građevnih sklopova zadрžao prostornu artikulaciju, mjerilo i duh staroga grada. Tu gradotvornu i kulturnu volju naslijedili su i njeguju i današnji Dubrovčani.

Sadašnja obnova je započela utvrđivanjem i procjenom šteta još dok se tlo treslo. One su pokazale da se grad neće moći obnoviti vlastitom materijalnom, intelektualnom i stručnom snagom, iako je spremjan dat najveći doprinos za svoju obnovu, kao što ga je i do tada davao za svoje održanje i zaštitu spomeničkog naslijeđa. Ti su uvidi iznijeli i spoznaju o krhkosti cijelograđa i oštećenosti gotovo svih njegovih zdanja i prostora, dotrajalih vremenom, obezvrijedeđenih zahvatima i promjenama što ih je donosio život, određivale neimaština i nedovoljna svijest o njihovoj vrijednosti, neponovljivosti i nedodirljivosti. Nakon drugog svjetskog rata, kada je takva svijest postepeno uobličena, a povijest Dubrovnika, njezina duhovna i materijalna svjedočanstva postali predmetom intenzivnog znanstvenog izučavanja i tumačenja, te napokon grad i njegovo spomeničko blago postavljeni i priznati kao jedinstveno kulturno nacionalno i internacionalno dobro činom zaštite kao spomeničke cjeline najviše kategorije i upisom u UNESCO-ov registar svjetske kulturne baštine, ograničenost materijalnih sredstava, zakonska određenja i uopće poimanje zaštite spomenika kulture nisu omogućivali temeljitu obnovu pojedinih zdanja, a kamoli urbane cjeline Dubrovnika. Zahvati su se svodili na popravke i nužne mjere zaštite od propadanja i proizvoljnih preinaka, a nije bilo čak ni sistematskih arheoloških i povjesno-umjetničkih istraživanja ispod tla i na sačuvanim zdanjima.

No ako su izradu dugoročnog programa obnove Dubrovnika neposredno nametnule posljedice potresa godine 1979., jednako ju je tako ozbiljno zahtijevalo stanje cijele urbane spomeničke cjeline, koja je tako teško mogla biti pogodena potresom upravo zbog svoje dotrajalosti i zapuštenosti. Svijest što ju je o tome iznijela analiza stanja nakon potresa potakla je da se kao primarni cilj politike obnove postavi potreba poboljšanja i razvijanja kvalitete života u tom, unatoč svim ograničenjima, čudesno vitalnom gradu:

jedino ona može utemeljiti bogatstvo životvornih pobjuda kao jamstvo njegove samoobnove. Sam koncept obnove Dubrovnika morao je biti zasnovan na dvije datosti i ujedno posebnosti: ugroženosti grada uvijek mogućim potresima i njegova statusa zaštićene spomeničke cjeline najviše vrijednosti. Zahtjevi što proizlaze iz ta dva određenja mogu se u provedbi iskazati kao proturječni: vrijednost i nedodirljivost spomenika nalaže strogo poštovanje i očuvanje njihove izvorne strukture i oblika, a njihovo statičko osiguranje od potresa najveće snage, kakvi su na dubrovačkom tlu mogući, pretpostavlja velike zahvate na povjesnoj konstrukciji i korpusu zdanja. Razrješenje te dileme nužno je ponajprije formulirati na etičkoj razini i kao primarno načelo svake prakse postulirati odgovornost prema povjesnom nasljeđu. Metodu, dakle, valja izvesti iz prilagodbe znanstvenih spoznaja i razvijenih tehničkih iskustava posebnosti i individualnosti spomenika.

Tim primarnim određenjima valjalo je pribrojiti još neka što proizlaze iz životne prakse grada: Dubrovnik je živ i napućen grad, razvijenog bogatstva suvremenih aspiracija i napose snažno turističko središte. Životne aktivnosti postojano zahtijevaju sve više prostora, njegovu kvalitetnu opremu i brzu realizaciju planova. Temeljitu obnovu njegovih zdanja i prostora, koja uključuje strpljivo istraživanje, promišljeno planiranje i projektiranje i brižljivu provedbu, te stoga zahtijeva mnogo vremena i realno utvrđivanje rokova, potrebno je artikulirati tako da ne dolazi u sukobe s potrebama života, štoviše da ih zadovoljava. Napokon, materijalnu podlogu takvog kontinuiranog procesa ozdravljenja i oživljavanja grada veličine i svojstvenosti Dubrovnika valjalo je utemeljiti na trajnim i sigurnim izvorima. To su zacijelo izvori samoga grada: njegove privredne djelatnosti, ponajprije snažna turistička i ugostiteljska privreda koja svoj razvoj zahvaljuje izuzetnoj privlačnosti jedinstvenog spomeničkog blaga. Te su grane dubrovačke privrede i do sada odvajale doduše dio svog posebnog prihoda, zasnovanog upravo na spomeničkoj vrijednosti grada, za održavanje i uređivanje spomenika – što je bez premca u nas – no zahtjevi sadašnje obnove nametnuli su potrebu stvaranja takvih zakonskih mehanizama koji bi sve privredne subjekte obvezali, ali i poticali da optimalno ulažu u obnovu i revitalizaciju grada. Osim toga neophodno je napokon ostvariti funkcioniranje mehanizma položajne rente, kao realne mogućnosti namicanja znatnih i trajnih sredstava za zaštitu i uređenje spomenika. Riječju: materijalne vrijednosti što ih spomenici stvaraju, a različitim se putovima otuđuju od njih, valja sabrati, upotrijebiti u njihovu korist i tako oploditi. To je zahtjevalo posebne napore, napose volju i odvažnost za promjenu.

Ipak, u tim je pripremama za organizaciju pothvata obnove svim sudionicima bilo jasno, da vlastite, unutarnje snage grada neće biti dovoljne da iznesu obuhvatan i dugotrajan plan obnove. Barem za prvih petnaestak godina Dubrovnik će morati zatražiti snažnu materijalnu pomoć izvana – što znači Socijalističke Republike Hrvatske i federacije – u prvom redu za veoma skupu aseizmičku sanaciju i učvršćenje zgrada, kao pretpostavku njihova uređenja i osposobljenja za život, što znači i za oplodnju kapitala uložena u njih, te za stvaranje novih materijalnih vrijednosti.

Dubrovniku nije uzmanjkala potpora i podrška, u prvom redu Socijalističke Republike Hrvatske, a potom i jugoslavenske zajednice naroda. Sredstva fondova solidarnosti stavljeni su mu na raspolaganje za normalizaciju života neposredno nakon potresa i u izgled za potrebe obnove. Ubrzo nakon potresa osnovan je *Zavod za obnovu Dubrovnika*, institucija određena da se specijalizira za organizaciju i koordinaciju kompleksnih poslova obnove, od njene teorijske razrade do tehničke provedbe. Zavod je, smješta, već u izradi okvirnog programa obnove, kao svoje primarne zadaće, u prikupljanju i pripremi dokumentacije i prvim temeljnim istražnim radovima okupio najuglednije znanstvene i stručne institucije. Pri Saboru Socijalističke Republike Hrvatske osnovan je 1981. *Odbor za praćenje i usmjeravanje obnove spomenika kulture na području općine Dubrovnik*, a tri godine potom *Stručno-savjetodavna komisija*, sastavljena od istaknutih jugoslavenskih znanstvenika i praktičara u zaštiti spomenika kulture. Ona je od kolegijalnog tijela koje stručno procjenjuje i ocjenjuje pojedinačne zahvate uskoro prerasla u konzultativno, koje uspostavlja dijalog svih sudionika u obnovi, prati i usmjeruje njen proces i odgovara za njene pojedine i ukupne ciljeve. Uz to tijelo, koje osigurava teorijske i stručne pretpostavke obnove, za njenu je realizaciju, u pojedinim fazama i cijelosti, nadležan i odgovoran *Savjet Zavoda za obnovu Dubrovnika*, kao društveno tijelo, sastavljeno od predstavnika političkih i društvenih struktura općine, privrednih organizacija i kulturnih institucija, dakle od istaknutih i poznatih javnih ličnosti grada. On je neposredno povezan sa Skupštinom općine i sa saborskim Odborom za praćenje i usmjeravanje obnove spomenika kulture, koji u Saboru Socijalističke Republike Hrvatske zastupa interese obnove. Predlaganjem programa svih kategorija i verifikacijom investicijskih programa za pojedine zahvate, Savjet vodi brigu za kontinuiran dotok sredstava i o njihovu namjenskom trošenju.

Godine 1986. donesena su napokon dva dokumenta važna za kontinuiranu i sigurnu provedbu programa obnove: *Provedbeni urbanistički plan stare gradske jezgre* zasniva obnovu i revitalizaciju grada na una-

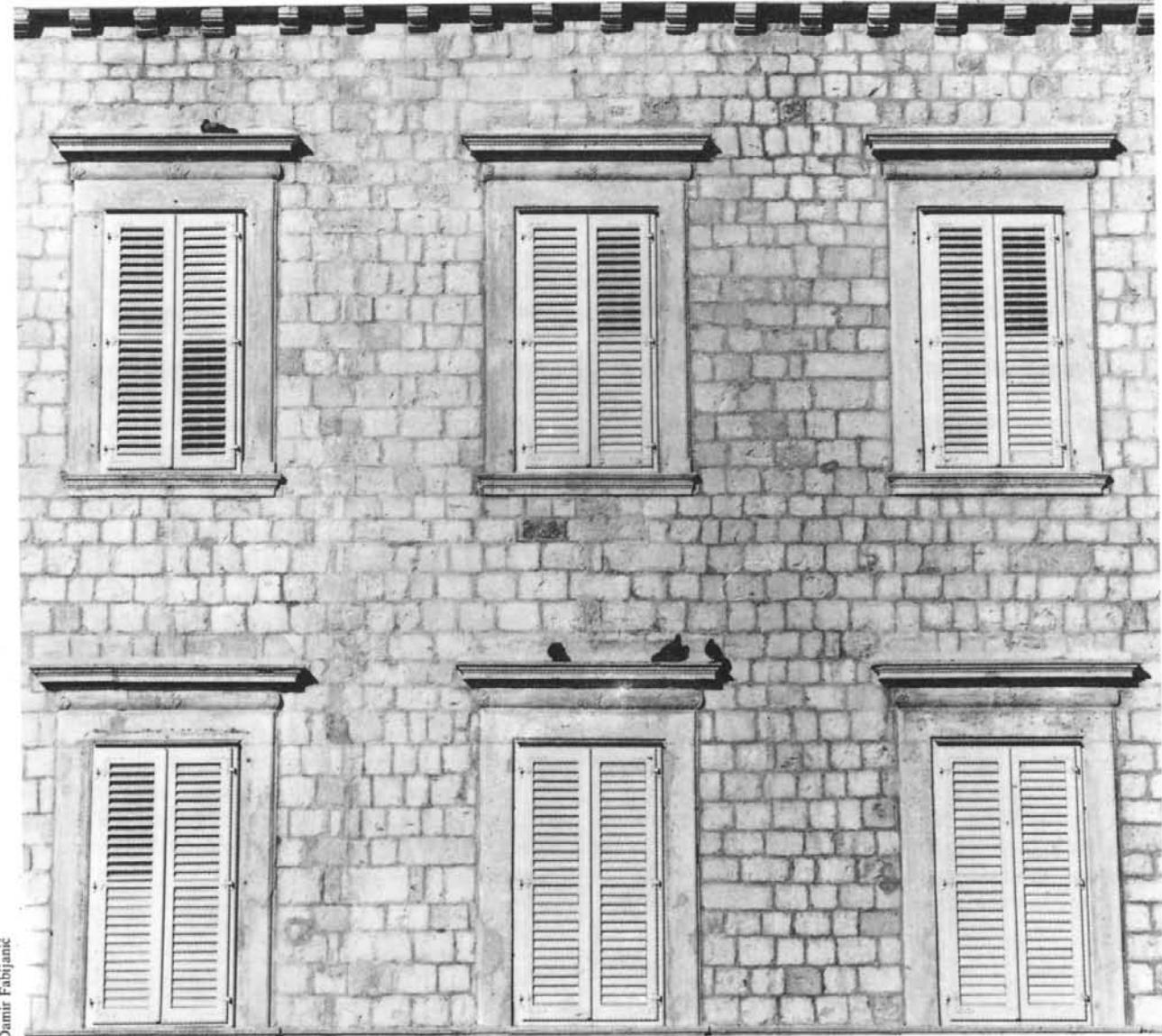
pređenju i ostvarenju svih životnih funkcija: stambenih, društvenih i kulturnih, poslovnih i turističkih, i na njihovu uravnoteženu rasporedu unutar povijesne jezgre. Zahtjeve suvremenog urbanog života teži uskladiti s tradicionalnim prostorima – uz najviše poštovanje povijesnog i umjetničkog integriteta pojedinih zdanja i cjeline grada. Održavanje spomenika i životnih urbanih funkcija utemeljuje na vitalizaciji same stare gradske jezgre. *Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika* precizno definira pojам i ciljeve obnove, utvrđuje sadržajnu i vremensku artikulaciju njena procesa, opseg zadaća izvršilaca, prava i obveze nosilaca obnove, te detaljno razrađuje njenu materijalnu obnovu. Samu obnovu proglašava djelatnošću od posebnog društvenog interesa i podvrgava je također posebnom društvenom nadzoru.

Takva potvrda društvene brige i izgledi materijalne sigurnosti potakli su sredinom osamdesetih godina razradu cjelebitog programa obnove, koji se prema sada mjerodavnom zakonu, sastoji od okvirnog dugoročnog do 2002. godine, te od niza srednjoročnih, petogodišnjih, koji se raščlanjuju u operativne, jednogodišnje, kratkoročne programe. Istodobno su pokrenuta i do danas dovršena kompleksna temeljna istraživanja: dubrovačkog tla – geološka, geomehanička, seizmička, arheološka – na šest važnih lokaliteta; ispitane su građevinske osobine znatnog broja zgrada zbog izrade aseizmičke i konstruktivne sanacije, arhitektonski su snimljena 254 objekta, a konzervatorske su smjernice za obnovu izrađene za 53 objekta; napokon, sanirano je i obnovljeno 16 istaknutih spomenika kulture ukupne površine od 34.083

m². Izgrađeno je stotinjak stanova površine od 7.969 m² za iseljenja ili preseljenja iz zgrada koje se obnavljaju ili se budu obnavljale, i uređeno više od 9.500 m² poslovnog prostora skladišta, također za privremena iseljenja ili trajna preseljenja. I u istraživanjima, bilo temeljnim, bilo funkcionalno vezanim uz obnovu pojedinih spomenika, i u neposrednoj praksi obnove – njenim intelektualnim, kreativnim i tehničkim odjeljcima – u Dubrovniku se danas okupljaju istaknute jugoslavenske znanstvene, projektantske i tehničke institucije. Obnova je ponudila izazov za propitivanje znanja i uobičavanje novih postupaka, riječju: ona je škola u kojoj se od spomenika do spomenika ujamno obogaćuju pojedinačne prakse različitih disciplina koje su tu na djelu. Ona je, ne na napisljetu, škola za građane kojima stvarnost obnove i život u obnovljenim prostorima nameće doduše znatno više urbane discipline i samodiscipline, ali pruža isto toliko nove udobnosti i vjere. Možda će ubuduće biti i poticaj za samoobnovu stanovništva tog starog grada, koji sada treba nove i mlade snage.

Publikacijom Obnova Dubrovnika Zavod za obnovu Dubrovnika polaže račun jugoslavenskoj i međunarodnoj javnosti o zahvatima na odabranim kapitalnim spomenicima, koji su zbog svoje oštećenosti, povijesne, estetske ili društvene važnosti dobili prvenstvo u obnovi, a obilježuju početke procesa, koji obećava da će grad postepeno ozdravljati – ne samo od udraga potresa što ga je zadesio 15. travnja 1979. godine nego i od zuba onih vremena kada se u njemu nije zbivalo ništa i tek je trajao.

Božo Letunić

Damir Fabijanić

Izvještaj o prvih deset godina obnove Dubrovnika prerastao je u knjigu. To ponajprije nalaže količina i opseg materijala koji je potrebno prikazati u publikaciji tako ozbiljna karaktera i namjene: do sada je obnovljeno ili se za obnovu priprema četrdesetak velikih objekata ili građevnih sklopova. No osim kvantitativnih kriterija to određuje i potreba da se prikaže raspon razmišljanja i formulacija novih i specifičnih pristupa obnovi tako kompleksne i vrijedne urbane cjeline kao što je Dubrovnik. Ozbiljnost tog pothvata, vremenski raspon od više desetljeća koliko je predviđeno da potraje, socijalna, intelektualna, radna i emocionalna energija što se u njega ulaze, te važnost Dubrovnika kao jedinstvenog spomenika kulture u našoj i svjetskoj povijesnoj baštini obvezuju da se jugoslavenska i međunarodna javnost temeljito obavijeste o značaju i dimenzijama obnove. Knjiga stoga izlazi u hrvatsko-srpskom i engleskom izdanju.

Tekstom i s mnogo slike – fotografijom, nacrta, kartama i planovima, ona iznosi obilje točnih činjenica i podataka: o potresu, štetama, izvorima i cijeni obnove, o obnovljenim zdanjima i projektima za ona kojima obnova neposredno predstoji; izražava, dakle, dijalektičku vezu između prakse i teorije. Takva informacijska slojevitost upućuje knjigu širokom krugu čitalaca; od onih koje zanimaju kvantitativni pokazatelji do onih koji taj dinamičan proces, određen uzajamnošću socijalnog i stručnog angažmana, promatraju teorijski, u kontekstu razvoja zaštite spomenika kulture. Englesko izdanje namijenjeno je i velikim međunarodnim organizacijama koje svojim razvojnim programima potiču obnovu povijesne ili kulturne baštine. Upisom u registar svjetske kulturne i prirodne baštine pri UNESCO-u, kvaliteta očuvanja i radovi na obnovi Dubrovnika nužno podliježu i međunarodnom nadzoru. Cilj ove knjige zacijelo je da informira, ali i da inspirira na pomoć. Dubrovnik treba za svoju obnovu podršku kulturne javnosti zemlje i svijeta.

Grada je artikulirana u tri dijela. U prvom se iznose podaci o potresu, prikazuje opseg i procjena šteta, izvori sredstava za obnovu i njeni troškovi u toku od nepunih deset godina koliko traje. Kronološkim redom donose se i zakonski dokumenti koji predstavljaju osnovu koja osigurava materijalne, organizacione i legislativne prepostavke za kontinuiran tok rada i planiranja obnove. Napokon, u opširnim izvodima donesen je *Provedbeni urbanistički plan stare jezgre Dubrovnika*, temeljni dokument koji prostorni razvoj zaštićene urbane cjeline postulira kao njenu obnovu i revitalizaciju.

U drugom dijelu predstavljena su 34 objekta koji se obnavljaju ili su obnovljena, ili im obnova predstoji,

dakle oni za koje je izradena izvedbena ili idejna projektna dokumentacija. Od tog se načela odstupa u prikazu tek nekoliko istaknutih objekata, za koje još nema projektne dokumentacije, ali opsežni istražni radovi koji su utvrdili njihovu izvornu prostornu strukturu zaslužuju da budu posebno prikazani kao nužna pripremna faza projekata njihove obnove. Redoslijed nije strogo određen vremenskim slijedom obnove; na početku su prikazani objekti unutar povijesne jezgre: najistaknutija javna zdanja, grupa stambenih zgrada ili sklopova, neki povijesni komunalni objekti, te predjeli grada; na kraju su zdanja ili kompleksi na širem području Dubrovnika. Tekst sažeto izvještava o povijesnoj i umjetničkoj vrijednosti objekata, o njihovu gradjevinskom ustrojstvu, odnosno oštećenosti u potresu 1979. godine, o ranijim i recentnim istraživanjima, konzervatorskim smjernicama za obnovu, te o projektu i toku obnove. Navode se radne organizacije i pojmove stručnjaci angažirani u svim fazama obnove. Istraživači, historičari umjetnosti i arheolozi, te projektanti zamoljeni su da u kratkim natuknicama izlože svoj pristup, rezultate i valorizaciju istraživanja, odnosno načela projekta; pažljiv će čitalac u pojedinim slučajevima uočiti vrijednosne razlike u poimanjima pripadnika dviju struka koje su na djelu u obnovi spomenika – historičara umjetnosti i arhitekata, odnosno statičara. One su se zacijelo morale odraziti i na kakvoći obnove. U obnovi nekoliko prvih spomenika, sredinom osamdesetih godina, te su dvije struke ispitivale i tražile mogućnost dijaloga, a to što rezultati nisu optimálni – što ti istaknuti spomenici nesumnjivo zahtijevaju – govori o realnim teškoćama prevladavanja specijalističkih ograničenja i stvaranja nove multidisciplinarnе struke koja bi morala uskladiti i pomiriti pojedinačne interese. Iskustva obnove Dubrovnika ispisuju zacijelo dio kratke povijesti struke koja još nastaje i uobičjuje se u – sada već razgranatoj – praksi obnove graditeljske baštine i povijesnih urbanih jezgri u nas i u svijetu. Drugi dio knjige, posvećen obnovi 34 spomenika, donosi, naposljetku, opširnu vizualnu dokumentaciju, koja prikazuje stanje prije obnove, projekte i rezultate obnove.

Treći dio donosi četrnaest studija uglednih jugoslavenskih stručnjaka, koji su svi angažirani u obnovi. One su tematski neposredno vezane uz različite probleme obnove, prikazuju njihov opseg, ozbiljnost teorijskog promišljanja i realizacije obnove. Dio je studija nastao prigodom različitih tematskih rasprava, što ih je organizirao Zavod za obnovu Dubrovnika, a dio je posebno naručen za ovu publikaciju, koja teži što potpunijem prikazu ne samo protekle i sadašnje faze obnove nego i onog intelektualnog potencijala i uloga energija na kojima je zasnovan njen koncept, a također i naznaci perspektiva koje su joj otvorene.

Snješka Knežević

Mato Novaković

Grad, s jugoistoka

Posljedice potresa od 15. travnja 1979. godine u Dubrovniku

U katastrofalnom potresu koji je intenzitetom 9–10° MCS zahvatio područje SR Crne Gore 15. travnja 1979. godine teško je stradalo područje općine Dubrovnik i dio općine Metković. Jačina potresa u Dubrovniku iznosila je 7° MCS.

Izvještajem o šteti utvrđeno je, da je u toj katastrofi više ili manje oštećen 1.071 objekt, uključujući fortifikacije, registriran kao spomenik kulture, najčešće visoke i najviše kategorije.

Od tog ukupnog broja 33 su objekta fortifikacijska, (sa 149.142 m³ obujma jer je za fortifikacije kao jedinica mjere uzet m³ a ne m²); 106 je sakralnih objekata (površine 17.458 m²), 45 objekata raznih namjena (površine 36.713 m²), i 885 stambenih i poslovnih objekata (površine 260.619 m²).

Ta katastrofa koja je zadesila Dubrovnik ne uočava se smjesta; malo je potpuno urušenih objekata. Iza slike prividno »neoštećenog« grada sa uglavnom pokrpanim i okrećenim pukotinama, krije se teško shvatljiva prijetnja: kritično načeti grad može postati žrtvom svakog potresa znatno manje jačine od onoga iz travnja 1979. godine i u nepovrat odnijeti ljudske živote, materijalna dobra i jednu od najbogatijih riznica naše jugoslavenske, hrvatske i svjetske kulturne baštine.

24. svibnja 1979. godine još jedan potres zahvatio je Dubrovnik jačinom od 6° MCS.

Opseg rušenja, odnosno oštećenja u pojedinim područjima općine Dubrovnik zavisio je o jačini potresa koji je zahvatio pojedina uža područja, kao i o osnov-

Grad, sa zapada

Mato Novaković

Knut Vibe Rheymer

Grad, s istoka

nom materijalu podloge pojedinih objekata.

Kako to svjedoče uništeni i oštećeni objekti, najviše je stradalo područje Konavala, Župe dubrovačke, stare gradske jezgre s područjem Pila i Ploča, Rijeke Dubrovačke, Slanog i Stona. Na ostalom području evidentirane su manje štete.

Na izvangradskom području (Konavle, Župa dubrovačka) uglavnom su stradala naselja na padinama brda, građena bez seizmičke zaštite. Uništeno je više od 80% stambenog prostora.

U gradu Dubrovniku najviše je oštećena stara gradska jezgra, gdje je najveći broj kulturno-povijesnih spomenika (stanovi, zgrade društveno-političkih zajednica, škole, zdravstvene i kulturne ustanove, trgoviški i ugostiteljski prostori, spomenici najviše kategorije).

Izrazito velika oštećenja javila su se na području Rijeke dubrovačke, Slanoga i Stona, koji su formirani na prirodno ili mehaničko nasutim terenima.

Nenad Gattin

Tomislav Kralj

Crkva Sv. Đurđa

Potresi na dubrovačkom području

Od 373. godine prije nove ere pa sve do naših dana spominju se razaranja izazvana katastrofalnim potresima na području što ga danas zauzima općina Dubrovnik; tu se zbilo više od 1000 potresa. Veće bilježe godine 1367, 1491, 1504, 1506, 1520.

Najrazorniji je potres bio 1667. godine. Grad je bio gotovo potpuno srušen, a poginulo je više od polovice njegovih stanovnika. To je bio najjači potres na današnjem području Jugoslavije (10° MCS) i jedan od triju najjačih uopće u Evropi.

U posljednjih 315 godina u Dubrovniku je zabilježeno 85 potresa intenziteta $6-10^{\circ}$ MCS i 11 potresa jačine $8-10^{\circ}$ MCS, što znači najsnažnijih potresa, prosječno svakih 28 godina.

Na seizmološkoj karti Jugoslavije općina Dubrovnik i općina Berovo u Socijalističkoj Republici Makedoniji označene su kao područja najjačeg seizmičkog djejanja (10° MCS). S obzirom na današnja znanja o gradnji u seizmičkim područjima, sve dosadašnje sanacije mogu se smatrati neadekvatnim.

Spoznaja o seizmičnosti dubrovačkoga područja i ugroženosti spomenika kulture jedinstvene i nepovoljive vrijednosti obvezuje općinu Dubrovnik i širu društvenu zajednicu da osmišljeno i s velikom pozornošću pristupe sanaciji i očuvanju spomenika.

Procjena štete

Procjena štete izvršena je po uputi o jedinstvenoj metodologiji za procjenu šteta od elementarnih nepogoda (službeni list SFRJ br. 17/79) i na osnovi dogovora o procjeni šteta od elementarnih nepogoda (Službeni list SFRJ br. 4/78).

Stručna komisija, koju je formirala Skupštine općine Dubrovnik, prijavila je rezultate procjene štete Izvršnom vijeću Sabora Socijalističke Republike Hrvatske. Republička komisija za procjenu šteta od elementarnih nepogoda i Sabor Socijalističke Republike Hrvatske prihvatali su tu procjenu u rujnu 1983.

Ukupno prijavljena i verificirana šteta iznosi:

1. na materijalnim dobrima u društvenom vlasništvu 151,127.000.–
2. na materijalnim dobrima u vlasništvu građana 1.226,715.000.–
3. na spomenicima kulture (uključujući stambene zgrade koje se smatraju spomenicima kulture) 5.637,736.000.–
4. neizravna šteta: 76,000.000.–
5. troškovi društveno-političkih zajednica: 94,050.000.–

Ukupno: 7.185,628.000.– dinara

Najdelikatnija je bila procjena šteta na spomenicima kulture. Naime, ovdje nisu vrijedili uobičajeni kriteriji, koji se primjenjuju za druge objekte. Nije se moglo primijeniti utvrđivanje vrijednosti objekta umanjivanjem njegove vrijednosti (amortizacija), budući da se vrijednost spomenika kulture s godinama povećava.

Analizom su uvrđena oštećenja na spomenicima kulture prema kategoriji spomenika:

Kategorija	Površina oštećenih objekata uz m ²	Postotak u odnosu na ukupnu površinu
0	253.367 m ²	74 %
1	50.242 m ²	15 %
2	23.012 m ²	7 %
3,4 i 5	15.060 m ²	4 %
Ukupno:	341.681 m ²	100 %

Najvišu kategoriju, prema klasifikaciji koja vrijedi za spomenike kulture, imaju spomenici nulte (0) kategorije. Za očuvanje ovih spomenika zainteresirana je svjetska kulturna zajednica, a dužnost je naroda da ih očuva u neokrnjenom stanju, budući da takvi spomenici nemaju ograničeno vrijeme trajanja.

Spomenici prve (1) kategorije klasificiraju se kao spomenici kulture od općejugoslavenskog značaja. Takve građevine, koje imaju značajne umjetničke kvalitete, čuvaju se u zatečenom stanju s vrlo opreznim konzervatorskim intervencijama, rađenim na temelju studijskih analiza.

Spomenici druge (2) kategorije su republičkog, odnosno nacionalnoga značaja, a spomenici treće, četvrte i pete (3, 4, 5) kategorije imaju regionalni i lokalni značaj. Dakle, 89% od ukupno oštećenih površina objekata odnosi se na oštećenja spomenika kulture najviše kategorije (0 i 1), za koje ne možemo postavljati pitanje trajnosti amortizacije, iskoristivosti i druga »praktična« pitanja.

Upravo zato je općina Dubrovnik ponovo naručila izradu elaborata o procjeni štete.

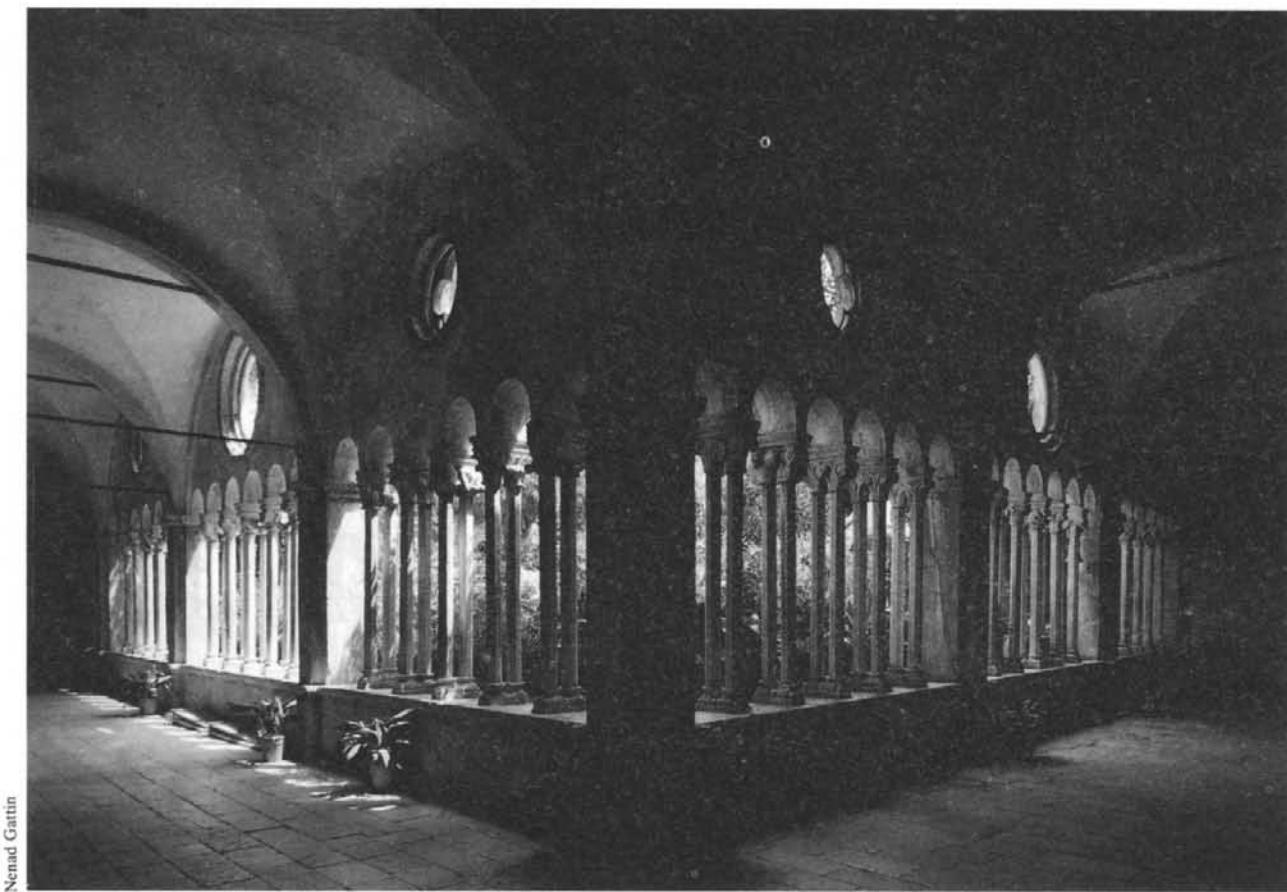
Elaborat su izradile institucije koje su izvršile procjenu štete u Socijalističkoj Republici Crnoj Gori i na primjeru grada Budve, Kotora i ostalih potresom oštećenih područja u Crnoj Gori izradile metodu za procjenu šteta na spomenicima kulture, koju je prihvatio Međurepublički skup stručnjaka za procjenu šteta. Taj se elaborat sastoji od 25 u platno uvezanih

knjiga, a obuhvaća svih 1.071 oštećenih objekata. Ponovna procjena štete u općini Dubrovnik, na temelju tog pristupa prijavljena je Izvršnom vijeću Sabora Socijalističke Republike Hrvatske u ožujku 1980. godine, ali ona nije verificirana.

Ona iznosi:

1. na materijalnim dobrima u društvenom vlasništvu 212,520.000.–
2. na materijalnim dobrima u vlasništvu građana 1.636,086.000.–
3. na spomenicima kulture 8.266,953.123.–
4. neizravna šteta: 244,652.033.–
5. troškovi društveno-političkih zajednica: 124,050.000.–
6. štete na dobrima Jugoslavenske armije (stambeni objekti) 1,050.000.– dinara

Danas, nakon gotovo deset godina porasta inflacije i cijena građenja, procjenu šteta može se ispravno ocijeniti jedino ako se ona revalorizira prema cijenama u 1988. Za revalorizaciju primjenjen je indeks cijena građenja u prosincu 1988. koji iznosi 22510, a bio bi znatno viši, naime, iznosio bi 27510, kada bi se ravnalo porastom kursa US dolara.

Nenad Gattin

Klaustar samostana Male braće

Tako revalorizirana šteta iznosi:

1. na materijalnim dobrima u društvenom vlasništvu 34.094,251.000.–
2. na materijalnim dobrima u vlasništvu građana 276.070,104.000.–
3. na spomenicima kulture 1.271.873,241.000.–
4. neizravna šteta: 17.145,600.000.–
5. troškovi društveno-političkih zajednica: 21.217,680.000.–

Ukupno: 1.621.077,678.000.– dinara

Crkva sv. Sebastijana

Izvori i cijena obnove

Neposredno nakon potresa počelo je prikupljanje novčanih sredstava za financiranje obnove spomenika kulture.

Dinamika i struktura priliva sredstava za obnovu – u nominalnim iznosima – u razdoblju od 1979. do 31. prosinca 1988. godine

Da bi se prihodi po godinama mogli usporediti, potrebno je iznose revalorizirati. Ova revalorizacija je izrađena primjenom indeksa prosječnog godišnjeg rasta cijena građenja u Jugoslaviji prema cijeni građenja u prosincu 1988. Zanemarene su razlike koje bi se javile da je revalorizacija rađena prema stvarnim mjesecnim prilivima sredstava.

u tisućama dinara				
god.	Jugoslavija	Hrvatska	općina Dubrovnik	Ukupno
1979.		46.000	24.824	70.824
1980.		50.000	39.985	89.985
1981.		40.025	30.942	70.967
1982.		190.323	103.268	293.591
1983.		276.254	264.406	540.660
1984.	227.706	297.153	181.692	706.551
1985.	234.706	380.859	660.933	1.276.498
1986.	464.917	1.133.250	1.440.996	3.039.163
1987.	118.454	2.381.472	2.596.927	5.096.853
1988.	138.033	4.969.770	9.517.416	14.635.219
Ukup.	1.183.816	9.765.106	14.861.389	25.810.311

	Jugoslavija	Hrvatska	općina Dubrovnik	Ukupno	
1979.			10.377.600	5.600.294	15.977.894
1980.			9.025.000	7.217.293	16.242.293
1981.			5.255.283	4.062.685	9.317.968
1982.			19.622.301	10.646.931	30.269.232
1983.			20.995.304	20.094.856	4.090.160
1984.	12.182.271		15.897.686	9.720.522	37.800.479
1985.	6.642.180		10.778.310	18.704.404	36.124.894
1986.	6.694.805		16.318.800	20.750.342	43.763.947
1987.	852.869		17.146.598	18.697.874	36.697.341
30.09.		248.459	8.945.586	17.131.349	26.325.394
1988.					
Ukup.	26.620.584	134.362.468	136.626.550	293.609.602	

Dinamika pritjecanja sredstava iz godine u godinu nije bila ujednačena, bilo da se analizira prema izvorima pritjecanja, bilo u ukupnoj veličini. Veće realno godišnje povećanje ostvaruju sredstva prikupljena na području općine Dubrovnik i sredstva Socijalističke Republike Hrvatske. Sredstva federacije pritjecala su, po preuzetim obavezama, u nominalnim iznosima, s time da razliku revalorizacije osigura Socijalistička Republika Hrvatska.

Sredstva federacije potječu iz saveznog fonda solidarnosti. Prema društvenom dogovoru ona se osiguravaju do 1992.

Sredstva Socijalističke Republike Hrvatske pretežno potječu iz fondova solidarnosti i od Samoupravne interesne zajednice za kulturu. Prema Zakonu o obnovi predviđeni su potencijalni izvori financiranja iz Socijalističke Republike Hrvatske i u slijedećem razdoblju.

Potencijalni broj »općinskih izvora financiranja obnove« predviđenih Zakonom je signifikantan. Međutim, za sada se aktiviraju najsigurniji.

Kako su pritisici za financiranjem na budžete i fondove slične njima uopće sve veći, položaj organizacija udruženog rada u politici raspodjele dohotka sve ne-povoljniji, a teškoće u privređivanju rastu – što sve nameće potrebu rasterećenja organizacija udruženog rada, ocjenjuje se da će u buduće ti izvori sredstava za obnovu imati relativno manje značenje. Stoga se teži aktiviranju ostalih izvora financiranja, te poticanju vlasnika i korisnika spomenika kulture da sudjeluju u njihovoј obnovi.

Struktura prihoda u 1988. godini, ostvarena do 30. rujna 1988.

Sredstva federacije: 138,033.329. – (1%).

Sredstva Socijalističke Republike Hrvatske:

4.969,769.680. – (34%) dinara

Sredstva općine Dubrovnik:

• od pregleda grada	1.175,786.005.–
• od boravišne takse	188,212.535.–
• iz dohotka osnovnih organizacija udruženog rada	2.902,463.228.–
• od samoupravnih interesnih zajednica	1.482,517.925.–
• od organizacija udruženog rada po sporazumima	707,881.338.–
• od poreza na suvenire i alkoholna pića	653,079.973.–
• ostali prihodi	2.407,474.649.–
	9.517,415.653.– (65%)
Ukupno:	14.625,218.662.– (100%)

Damir Fabijančić
Palača Skočibuha-Bizzaro

Crkva sv. Vlaha

Nenad Gattin

Za dugoročni program obnove spomenika kulture Dubrovnika izradena je procjena troškova konstruktivne sanacije i revitalizacije, zasnovana na jedinstvenim načelima obnove spomenika visoke vrijednosti. Ta je procjena iskazana prema cijenama građenja u prosincu 1987. i u prosincu 1988.

Za obnovu je do 31. prosinca 1987. utrošeno (nominalno) 10.799.247.168.– dinara. Prema cijenama građenja u prosincu 1987. to iznosi 64.489.545.000.–, a prema cijenama građenja iz prosinca 1988. 226.893.566.000.– dinara.

Za obnovu je do 31. prosinca 1988. utrošeno (nominalno) 23.005.290.379.–, što prema cijenama građenja u prosincu iznosi 245.480.223.000.– dinara.

Za ukupnu sanaciju planirano je prema dugoročnom programu 440.999.406.000.– (87,2%). Prema cijenama građenja iz prosinca 1988. to iznosi 1.454.510.075.000.–. Ukupno: 505.488.951.000 (100%), odnosno prema cijenama građenja iz prosinca 1988. 1.708.990.298.000.– dinara.

Ako se program obnove usporedi s procjenom štete,

onda je očito da su potrebna znatno veća finansijska sredstva, i to otprilike za 50%. To je ponajprije stoga, jer su programom obnove obuhvaćena i arheološka i konzervatorska ispitivanja i istraživanja, te znatni troškovi vezani za preseljenje korisnika prostora za vrijeme trajanja radova obnove.

Kalkulativna analiza cijena pokazuje, da su za obnovu potrebna visoka ulaganja, no usporedne analize cijena obnove i novogradnje stambenog prostora pokazuju da je obnova povijesnih zgrada opravdana i s finansijskog gledišta, ne govoreći uopće o kulturnim motivacijama i imperativima. O tom svjedoči primjer jedne palače koja je upravo obnovljena: u njen otkup uloženo je 897.338.– dinara po kvadratnom metru. U obnovu je uloženo 1.671.270.– dinara po kvadratnom metru. Ukupno to iznosi 2.468.608.– dinara po kvadratnom metru. Naprotiv, troškovi izgradnje objekta takve kvadrature iznosili bi 2.991.126.– dinara po kvadratnom metru (cijena izgradnje kvadratnog metra stana je 1.084.976.– dinara). Bjelodano je, dakle, da je obnova »jeftinija« od novogradnje.

Dubrovnik Povijesna jezgra

Stupanj oštećenja objekata
nakon potresa 1979. god.

- neoštećeni objekti
- lakše oštećeni objekti
- objekti sa oštećenom konstrukcijom
- teško oštećeni ili srušeni objekti

Pravni dokumenti

Odluka o organizaciji i funkciranju Zavoda za obnovu

Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o organizaciji i funkciranju Zavoda za obnovu

Odluka o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture na području općine Dubrovnik oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine

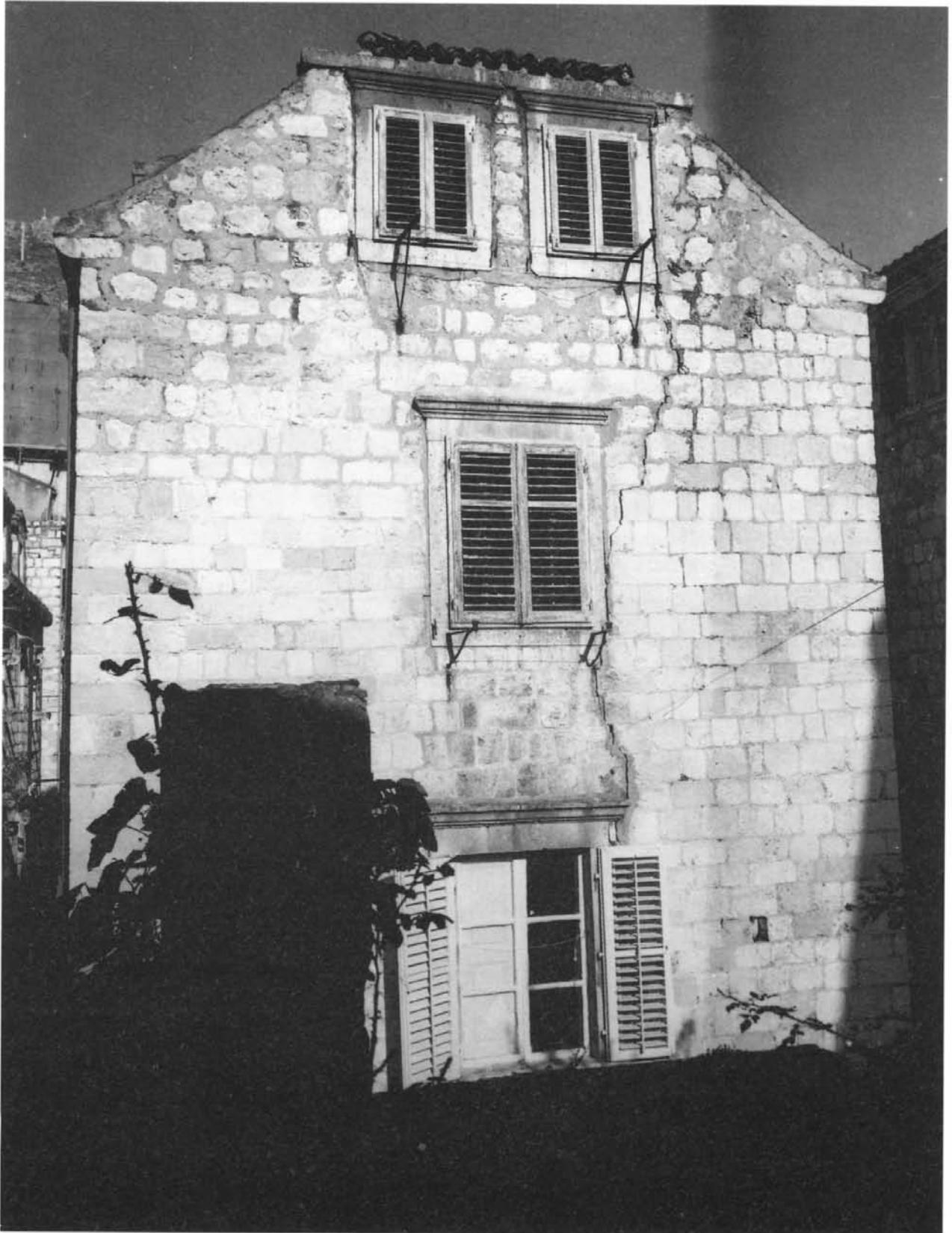
Odluka o dopunama Odluke o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture na području općine Dubrovnik oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine

Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika

Odluka o financiranju obnove ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika

Damir Fabijanić

Zgrada oštećena u potresu 1979.

Na temelju člana 33.b Odluke o općinskoj upravi (»Službeni glasnik Općine Dubrovnik«, broj 11/78, 5/79, 7/79 i 9/79) i člana 216. Statuta Općine Dubrovnik, Skupština Općine Dubrovnik, na 16. sjednici Društveno-političkog vijeća od 10. listopada 1979. godine, donijela je odluku koja glasi:

O D L U K A

o organizaciji i funkcioniranju Zavoda za obnovu

Član 1.

Ovom odlukom u skladu sa zakonom i Odlukom o općinskoj upravi uređuje se organizacija, funkcija, poslovi i zadaci, način upravljanja, i ostala pitanja u vezi s radom i djelovanjem Zavoda za obnovu (u dalnjem tekstu: Zavod).

Član 2.

Zavod obavlja poslove i zadatke koji su vezani za provođenje programa i planova na obnovi objekata postradalih od potresa, kao što su posebno:

- prikupljanje potrebne osnovne i druge dokumentacije,
- organiziranje i naručivanje izrade elaborata i projektne dokumentacije (uz obvezna rješavanja protupotresne zaštite i namjene usaglašene s urbanističkim planom),
- prikupljanje, predlaganje i realiziranje, odnosno kontroliranje namjenske upotrebe novčanih sredstava,
- obavljanje i drugih poslova za obnovu.

Član 3.

Zavod donosi upravne akte kojima se određuje, procjenjuje visina štete nastale potresom.

Član 4.

Na ostvarivanju svojih zadataka i poslova Zavod povezuje, koordinira uloge, poslove i zadatke svih zainteresiranih subjekata za obnovu, koji su se posebnim samoupravnim sporazumom dogovorili o zajedničkim i uskladenim aktivnostima na obnovi.

Član 5.

U ostvarivanju poslova i zadataka, u odnosu na obnovu od potresa, svoju aktivnost trebaju usmjeriti prvenstveno slijedeći subjekti: Zajednička samoupravna interesna zajednica za stambeno-komunalne poslove, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Zavod za izgrađivanje Dubrovnika, Zavod za društveno planiranje, komunalne i druge organizacije udruženog rada.

Član 6.

Zavod ima Savjet, koji se sastoji od 9 članova.

Član 7.

Članove Savjeta imenjuje Izvršno vijeće Skupštine Općine od predstavnika:

- Izvršnog vijeća – 2 člana
- SSRNH – 1 člana
- Općinskog sindikalnog vijeća – 1 člana
- Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode – 1 člana
- Zajedničke samoupravne interesne zajednice za stambeno-komunalne poslove – 1 člana
- Zavod za izgradnju Dubrovnika – 1 člana
- Mjesne zajednice »Grad« – 1 člana
- Mjesne zajednice Ston – 1 člana

Član 8.

Savjet razmatra najznačajnija pitanja iz rada Zavoda, a posebice ona koja se odnose na njegovu koordinatornu funkciju, te vezano za to:

- donosi dugoročnu programsku orientaciju rada Zavoda,
- razmatra i predlaže rješenja financiranja poslova i zadataka u odnosu na obnovu, konsolidaciju i usmjeravanje korištenja pojedinih objekata,
- donosi program rada koordiniranja poslova i zadataka u odnosu na aktivnosti vezane za obnovu objekata,
- donosi finansijski godišnji plan,
- odlučuje o mjerama i akcijama koje treba poduzeti odnosno predložiti,
- utvrđuje nacrte propisa i akata koji se upućuju Skupštini Općine odnosno Izvršnom vijeću,
- odlučuje o ostalim značajnim pitanjima koja mu se zakonom, odnosno na zakonu temeljenim aktom povjere,
- razmatra sva značajnija pitanja iz rada Zavoda (kao npr.: unutrašnju organizaciju, sistematizaciju, kadrovsu situaciju u Zavodu i slično), te u vezi s tim daje mišljenje i predlaže poduzimanje mjera.

Član 9.

U skladu s programom rada, vezano za odnose utemeljene u samoupravnom sporazumu iz člana 4. ove odluke, Zavod može pojedine poslove i zadatke povjeravati pojedinim subjektima, vezano za prirodu posla i zadatka odnosno pojedinog subjekta.

Član 10.

Statutom Zavoda detaljnije će se regulirati organizacija i funkcioniranje Savjeta.

Član 11.

Zavod se organizira i djeluje na temelju i u skladu sa zakonom o upravi.

Član 12.

Zavod ima svojstvo pravne osobe.

Član 13.

Radom Zavoda rukovodi direktor.

Direktor Zavoda ima ovlaštenja i odgovornost rukovodioca organa uprave.

Član 14.

Sredstva za rad Zavoda kao organa uprave, i sredstva dohotka radne zajednice Zavoda osiguravaju se u Buđetu Općine.

Član 15.

Raspolaganje sredstvima rada i način njihovog korištenja, samoupravna prava radnika i način njihova ostvarivanja, kao i ostala pitanja u vezi s pravima, obavezama i odgovornošćima radnika u radnoj zajednici Zavoda, ureduju se u skladu sa Zakonom o upravi.

Član 16.

Unutrašnja organizacija, način rada i sistematizacija radnih mesta u Zavodu ureduje se aktom koji donosi direktor Zavoda uz pribavljeno mišljenje radne zajednice, Savjeta Zavoda i uz suglasnost Izvršnog vijeća.

Član 17.

Izvršno vijeće donijet će akt kojim će privremeno urediti unutrašnju organizaciju i način rada Zavoda.

Član 18.

Ova odluka stupa na snagu osmog dana nakon objave u »Službenom glasniku Općine Dubrovnik«.

Broj: 01-4375/1-79
Dubrovnik, 10. listopada 1979.

Predsjednik
Društveno-političkog vijeća
Stjepo Hadžija, v.r.

Predsjednik
Ivica Valjalo, v.r.

Na temelju člana 33.b Odluke o općinskoj upravi (»Službeni glasnik Općine Dubrovnik«, broj 11/78, 5/79, 7/79 i 9/79 i 2/80) i člana 216. Statuta Općine Dubrovnik, Skupština Općine Dubrovnik, na 27. sjednici Društveno-političkog vijeća od 10. listopada 1980. godine, donijela je

O D L U K U

*o izmjenama i dopunama Odluke o organizaciji i funkcioniranju
Zavoda za obnovu*

Član 1.

U članu 2. Odluke o organizaciji i funkcioniranju Zavoda za obnovu (»Službeni glasnik Općine Dubrovnik«, broj 9/79) dodaju se nove alineje koje glase:

- obavljanje investitorskih poslova u ime i za račun Skupštine općine,
- obavljanje konzultantskih poslova i stručnog nadzora i za druge investitore.«

Član 2.

Član 7. mijenja se i glasi:

»Članove Savjeta na vrijeme od 4 godine imenuje Izvršno vijeće od predstavnika:

- Izvršnog vijeća – 3 člana
- OK SSRNH – 1 člana
- Općinskog sindikalnog vijeća – 1 člana
- Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode – 1 člana
- Zajedničke samoupravne interesne zajednice za stambeno-komunalnu djelatnost – 1 člana
- Zavod za izgrađivanje Dubrovnika – 1 člana
- Mjesne zajednice »Grad« – 1 člana
- Mjesne zajednice Ston – 1 člana
- Samoupravne interesne zajednice za kulturu – 1 člana.«

Član 3.

Član 8. mijenja se i glasi:

»Savjet razmatra najznačajnija pitanja iz rada Zavoda, a posebice ona koja se odnose na njegovu koordinatornu funkciju, te vezano za to:

- predlaže Skupštini općine dugoročnu programsku orientaciju za otklanjanje posljedica od potresa od 15. 4. 1979. godine,
- predlaže Skupštini općine godišnje finansijske planove,
- donosi program rada koordiniranja poslova i zadataka u odnosu na aktivnosti vezane za obnovu objekata,
- odlučuje o financiranju poslova i zadataka u odnosu na obnovu, konsolidaciju i usmjeravanje korištenja pojedinih objekata,
- odlučuje o mjerama i akcijama koje treba poduzeti odnosno predložiti,
- utvrđuje nacrte propisa i akata koji se upućuju Skupštini općine, odnosno Izvršnom vijeću,
- odlučuje o ostalim značajnim pitanjima koja mu se zakonom, odnosno na zakonu temeljenim aktom povjere,
- odlučuje o raspodjeli i namjeni sredstava Skupštine općine za otklanjanje posljedica od potresa u skladu s programom i finansijskim planom,
- razmatra i druga značajna pitanja.«

Član 4.

U članu 10. brišu se riječi: »i funkcioniranje Savjeta«, a umjesto njih unosi se riječ: »Zavoda«.

Član 5.

Iza člana 11. dodaje se novi član 11a), koji glasi:
»Zavod za obnovu ima svoj pečat koji sadrži: naziv i grb Socijalističke Republike Hrvatske, naziv: Općina Dubrovnik – Zavod za obnovu«.

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu osmog dana nakon objave u »Službenom glasniku Općine Dubrovnik«.

Broj: 01-4376/1-80
Dubrovnik, 10. listopada 1980.

Predsjednik
Društveno-političkog vijeća
Stjepo Hadžija, v.r.

Predsjednik
Ivica Valjalo, v.r.

Na temelju člana 50. Ustava Socijalističke Republike Hrvatske i člana 222. Statuta Općine Dubrovnik, Skupština Općine Dubrovnik, na 27. zajedničkoj sjednici svih vijeća od 24. ožujka 1982. godine, donijela je

O D L U K U

*o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture
na području općine Dubrovnik
oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine*

Član 1.

Polazeći od značaja spomeničkog fonda općine Dubrovnik kao graditeljskog nasljeđa od nacionalne i međunarodne vrijednosti, te opsega i težine štete koju je taj fond pretrpio i skrivene opasnosti koja stoji iza pukotina krhkog građevinskog tkiva, obnova i sanacija spomenika kulture na području općine Dubrovnik proglašava se djelatnošću od posebnog društvenog interesa.

Član 2.

Ovom odlukom utvrđuje se način ostvarivanja općeg i posebnog interesa na obnovi spomenika kulture u akcijama osiguravanja dodatnih sredstava za realizaciju Programa sanacije i rekonstrukcije spomeničkog fonda.

Član 3.

Obnova spomenika kulture na području općine Dubrovnik je akcija dugoročnog karaktera, pa se i aktivnosti na osiguravanju dodatnih sredstava smatraju dugoročnom akcijom.

Član 4.

Sredstvima solidarnosti SR Hrvatske i Općine Dubrovnik osigurava se djelomično pokriće štete koju je 15. travnja 1979. godine prouzročio potres, pa se ovom odlukom potiču akcije radi osiguravanja odnosno prikupljanja dodatnih sredstava od svih građana i prijatelja Dubrovnika, te organizacija i institucija kako u zemlji tako i u inozemstvu.

Član 5.

Građani, udruženja i organizacije u zemlji i inozemstvu upoznat će se s potpunijim podacima o opsegu i težini štete koju je prouzročio potres, a putem prikladnih brošura i prospekata dobiti jasniju sliku o posljedicama potresa, te programima i akcijama na očuvanju ugroženih spomenika kulture.

Član 6.

Svim sudionicima u zemlji i inozemstvu koji pomognu obnovu Dubrovnika dodijelit će se prikladne zahvalnice, plakete i putem sredstava javnog informiranja istaći njihov doprinos značajan za obnovu Dubrovnika.

Član 7.

Ovom odlukom utvrđuje se kao TJEDAN SOLIDARNOSTI svih građana i organizacija na području općine Dubrovnik prvi tjedan mjeseca kolovoza svake godine.

Član 8.

U cilju potpunije i reprezentativnije akcije utvrđene ovom odlukom formirat će se poseban odbor od devet članova imenovan od Skupštine općine Dubrovnik sa zadatkom da potiče, prati, usmjerava i organizira cijelokupne aktivnosti na prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture.

Član 9.

Prikupljena sredstva po ovoj odluci vodit će se na postojećem žiro-računu, dinarskom i deviznom: »sredstva za otklanjanje posljedica od potresa na stambeno-komunalnim objektima općine Dubrovnik« – posebna partija.

Sredstva iz prethodnog stava koriste se isključivo za realizaciju Programa za sanaciju i rekonstrukciju spomeničkog fonda općine Dubrovnik na koji je Skupština općine Dubrovnik dala suglasnost.

Sve stručno-administrativne poslove obavljat će Zavod za obnovu Dubrovnika.

Član 10.

Ova odluka stupa na snagu slijedećeg dana nakon objave u »Službenom glasniku Općine Dubrovnik«.

Broj: 01-1445/1-82
Dubrovnik, 24. ožujka 1982.

Predsjednik
Skupštine općine
Ivica Valjalo, v.r.

Na temelju člana 50. Ustava Socijalističke Republike Hrvatske i članu 222. Statuta Općine Dubrovnik, Skupština općine Dubrovnik, na 27. zajedničkoj sjednici svih vijeća od 24. ožujka 1982. godine donijela je

O D L U K U

*o dopunama Odluke o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture na području općine Dubrovnik oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine**

Član 1.

Iza člana Odluke o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture na području općine Dubrovnik oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine (»Službeni glasnik općine Dubrovnik broj 8/82) dodaje se novi član 3a koji glasi:

Član 3a.

Izvori sredstava za obnovu spomenika kulture jesu:

1. Sredstva solidarnosti SR Hrvatske,
2. Sredstva koja osigurava Zajednica općine Split,
3. Sredstva koja osigurava Općina Dubrovnik, i to:
 - a) po osnovi povećane stope općinskog poreza iz osobnog dohotka radnika za 0,15% i posebnog općinskog poreza na promet proizvoda po općoj stopi od 1% od 1. travnja 1982. godine (»Službeni glasnik općine Dubrovnik«, broj 6/82);
 - b) iz drugih sredstava budžeta općine Dubrovnik,
4. Sredstva koja osiguravaju samoupravne interesne zajednice društvenih djelatnosti općine Dubrovnik,
5. Sredstva koja daju radni ljudi i građani, društveno-pravne osobe, strane države i državljeni, međunarodne organizacije, strane fizičke i pravne osobe i dr.,
6. Sredstva po anuitetima za date kredite za otklanjanje posljedica elementarnih nepogoda,
7. Sredstva od prodaje markica solidarnosti,
8. Ostala razna sredstva.

Dok se ne riješi način izravnog usmjeravanja izvora sredstava iz točke 3. pod a) člana 3a. ove odluke, ova sredstva raspoređuje Sekretarijat za financije Općine Dubrovnik u korist posebnog računa do 10-tog u mjesecu za protekli mjesec, i to u postotku od ostvarenog općinskog poreza iz osobnog dohotka radnika koji odgovara stopi ovog poreza od 0,15%, te od ostvarenog posebnog općinskog poreza na promet proizvoda po općoj stopi koji odgovara stopi ovog poreza za 1%.«

* Istog dana, to jest 24. ožujka 1982. godine kada je donijeta Odluka o prikupljanju dodatnih sredstava za obnovu spomenika kulture na području općine Dubrovnik oštećenih u potresu od 15. travnja 1979. godine. Skupština općine Dubrovnik donijela je Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o porezima građana i Odluke o posebnom općinskom porezu na promet proizvoda i usluga, a u kojima su povećane stope od 1. travnja 1982. godine, i to: općinskog poreza iz osobnog dohotka radnika od 1,10% na 1,25%, to jest za 0,15%-tih poena, i posebnog općinskog poreza na promet proizvoda po općoj stopi od 7% na 8%, to jest za 1%-tih poen.

Iznos, stečen povećanjem tih poreza, planiran je u budžetu općine Dubrovnik za 1982. godinu, a ne i za dugoročnije razdoblje. Pitanje finansiranja obnove riješeno je konačno Zakonom o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika.

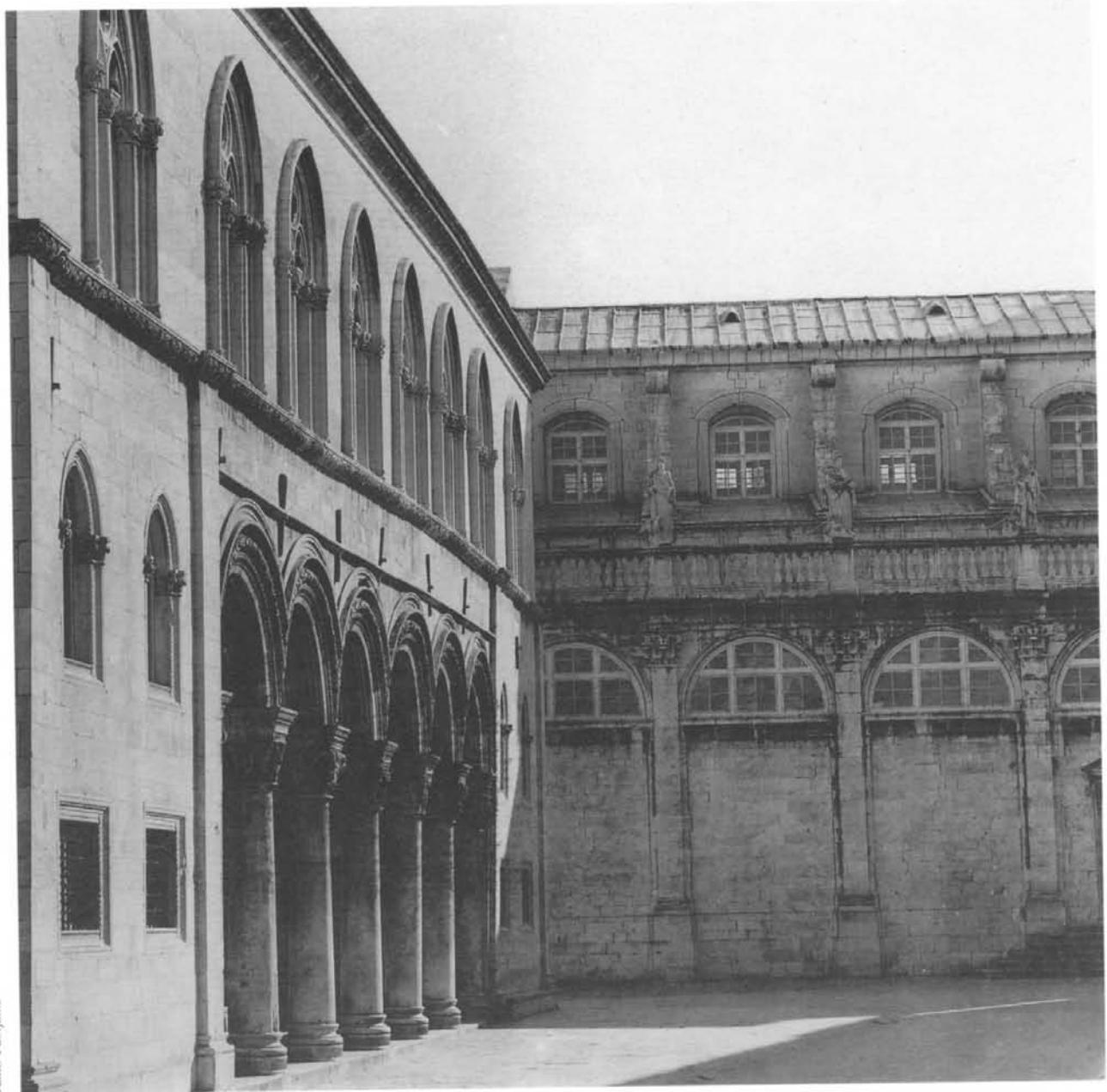

Nenad Gattin

Nenad Gattin

Trijem palače Sponza (Divona)

Damir Fabijanic

Knežev.Dvor, katedrala (sjeverno pročelje)

ZAKON

o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Radi osiguranja posebnih uvjeta za trajno očuvanje i obnovu starog dubrovačkog grada i otklanjanja štetnih uzroka koji ugrožavaju njegove vrijednosti, stari dubrovački grad, zajedno s njegovim sastavnim povijesnim dijelovima, proglašava se ugroženom spomeničkom cjelinom.

Područje ugrožene spomeničke cjeline iz stava 1. ovoga člana obuhvaća stari dubrovački grad i njegove sastavne povijesne dijelove i to: Danče, Park Gradac, te područje omeđeno Ulicom Miha Klaića, Bogišćevom ulicom, Putom JNA, Trogirskom ulicom, Kamenarskom ulicom, Ulicom Gornji Kono, Putom od Križa, Jadranskom turističkom cestom, Ulicom Vicka Lovrina te Putom Frana Supila (u daljem tekstu: spomenička cjelina).

Član 2.

Ovim zakonom uređuju se sistem društvene brige za spomeničku cjelinu te osnovni organizacijski, materijalni i drugi uvjeti za obnovu spomeničke cjeline.

Pod obnovom spomeničke cjeline, prema ovom zakonu, smatra se sanacija, očuvanje i revitalizacija spomeničke cjeline.

Član 3.

Obnovom spomeničke cjeline osigurat će se očuvanje njezinih izvornih, urbanističko-arhitektonskih povijesnih, umjetničkih i estetskih značajki te u skladu s tim konstruktivno i namjensko ospozobljavanje objekata za trajno korištenje kao i unošenje novih sadržaja koji proizlaze iz suvremenih potreba stanovanja, privrednih, turističkih, kulturnih i drugih djelatnosti.

Član 4.

Spomenička cjelina je pod posebnom društvenom zaštitom. Poslovi obnove spomeničke cjeline su poslovi od posebnog društvenog interesa.

Član 5.

Upravni postupci u vezi s obnovom spomeničke cjeline smatraju se hitnima.

Žalbe uložene protiv akata donesenih u upravnim postupcima i tužbe u upravnim sporovima u postupcima eksproprijacije i drugim imovinsko-pravnim stvarima koji se vode o nekretninama na području spomeničke cjeline, te postupcima izdavanja građevinskih dozvola za objekte na području spomeničke cjeline ne odlažu njihovo izvršenje.

II. PROGRAMI I PLANOVI OBNOVE SPOMENIČKE CJELINE

Član 6.

Obnova spomeničke cjeline provodi se u skladu s provedbenim urbanističkim planom starog dubrovačkog grada i provedbenim urbanističkim planovima njegovih sastavnih povijesnih dijelova, te programima obnove spomeničke cjeline.

Prije donošenja planova iz stava 1. ovog člana Skupština općine Dubrovnik dužna je prijaviti mišljenje republičkih organa uprave nadležnih za poslove kulture te prostornog planiranja.

Programe obnove spomeničke cjeline donosi Skupština općine Dubrovnik, nakon pret-hodne suglasnosti Sabora Socijalističke Republike Hrvatske. U postupku davanja sugla-snosti na programe iz člana 9. ovoga zakona Sabor Socijalističke Republike Hrvatske utvrđivat će i visinu sredstava iz člana 45. ovoga zakona kojim će u troškovima obnove za to razdoblje sudjelovati Republika.

Član 7.

Programi obnove spomeničke cjeline donose se kao dugoročni i srednjoročni programi obnove spomeničke cjeline.

Dugoročni program obnove spomeničke cjeline donosi se za razdoblje od 15 godina, a srednjoročni program obnove spomeničke cjeline donosi se za razdoblje od 5 godina.

Član 8.

Dugoročni program obnove spomeničke cjeline sadrži, najmanje:

- ciljeve i osnovne pravce obnove spomeničke cjeline;
- pregled (broj, veličinu, sadašnju namjenu i kulturno-povijesnu valorizaciju) objekata spomeničke cjeline;
- prikaz i ocjenu stanja spomeničke cjeline.

Član 9.

Srednjoročni programi obnove spomeničke cjeline, sadrže osobito:

- pregled (broj, veličinu, sadašnju namjenu, kulturno-povijesnu valorizaciju, budu-ću namjenu) objekata spomeničke cjeline;
- prikaz i ocjenu stanja pojedinih dijelova i objekata spomeničke cjeline;
- prijedlog rješenja sanacije, očuvanja, izgradnje i izmjene namjene objekata spo-meničke cjeline;
- prikaz potrebnih sredstava za provođenje programa obnove spomeničke cjeline;
- prikaz organizacije i dinamike izvođenja programa obnove spomeničke cjeline;
- predviđeni stupanj aseizmičkog rješenja i planirani redoslijed prioriteta u obnovi objekata;
- plan praćenja seizmičke aktivnosti na području općine Dubrovnik.

Sastavni dio prvog srednjoročnog programa obnove čini izvještaj o obavljenim radovima i utrošenim sredstvima u razdoblju od potresa 1979. godine do donošenja srednjoročnog programa.

Član 10.

Godišnjim planom obnove spomeničke cjeline, koji se temelji na ocjeni mogućnosti o-stvarivanja ciljeva i zadataka utvrđenih srednjoročnim programom obnove spomeničke cjeline, obavezno se određuju mjere i aktivnosti koje će se poduzimati, te potrebna sred-stva za njihovu realizaciju radi ostvarivanja programa obnove spomeničke cjeline. Sa-stavni dio godišnjeg plana čini finansijski plan sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

III. ZAVOD ZA OBNOVU DUBROVNIKA

Član 11.

Stručne i druge poslove organiziranja i provođenja programa obnove spomeničke cjeline obavlja Zavod za obnovu Dubrovnika, osnovan odlukom Skupštine općine Dubrovnik (»Službeni glasnik općine Dubrovnik«, br. 9/79).

Zavod za obnovu Dubrovnika upravna je organizacija i ima svojstvo pravne osobe.

Član 12.

Zavod za obnovu Dubrovnika naročito obavlja stručne poslove organiziranja prethodnih istraživanja i pripremnih radova te obnove spomeničke cjeline, izrade investicijskih programa, poslova u vezi s ustupanjem radova na obnovi, nadzora nad izvođenjem radova, praćenja izvršenja investicijskih programa u pogledu trošenja sredstava te dinamike i rokova izvođenja radova, uskladivanja rada sudionika u obnovi spomeničke cjeline te druge poslove određene ovim zakonom i odlukom Skupštine općine Dubrovnik.

Član 13.

U Zavodu za obnovu Dubrovnika, radi razmatranja i davanja mišljenja o značajnim pitanjima i odlučivanja o određenim pitanjima iz djelokruga Zavoda, postoji Savjet Zavoda čije članove imenuje i djelokrug rada određuje Skupština općine Dubrovnik.

Član 14.

Na Zavod za obnovu Dubrovnika primjenjuju se odredbe zakona o upravi (»Narodne novine«, br. 16/78, 50/78 i 29/85), ako ovim zakonom nije drugčije određeno.

Zavod za obnovu Dubrovnika obavlja stručne i administrativne poslove za rad Savjeta Zavoda i odgovoran je za provođenje njegovih odluka.

IV. PRAVA I OBAVEZE IMAOCA OBJEKATA SPOMENIČKE CJELINE

Član 15.

Društvene pravne osobe odnosno građani i građanske pravne osobe, koje na objektima spomeničke cjeline imaju pravo raspolaganja odnosno pravo vlasništva odnosno koriste objekat po bilo kojoj pravnoj osnovi, dužni su:

- njima gospodariti i održavati ih čuvajući njihov poseban društveni značaj;
- dopuštati i omogućiti stručnim organizacijama ili od njih ovlaštenim osobama, proučavanje, popisivanje, premjeravanje i snimanje objekata;
- upotrebljavati objekat samo za utvrđene namjene;
- graditi ili rekonstruirati te objekte samo u skladu s uvjetima i po postupku predviđenom zakonom.

Član 16.

Građani i građanske pravne osobe koji namjeravaju prodati objekat ili dio objekta unutar spomeničke cjeline na kojem imaju pravo vlasništva dužni su ga prethodno ponuditi na prodaju Općini Dubrovnik. Općina Dubrovnik može svoje pravo prvakupu prepustiti drugoj društvenoj pravnoj osobi.

Ovlaštenik prava prvakupu iz stava 1. ovoga člana dužan je u roku 60 dana od dana kada je Općina Dubrovnik primila pismenu ponudu s uvjetima prodaje pismeno obavijestiti ponudioca hoće li se koristiti pravom prvakupu i prihvati li ponudu. Ako ovlaštenik prava prvakupu u tom roku pismeno ne obavijesti ponudioca, smatra se da se neće koristiti pravom prvakupu.

Ako ovlaštenik prava prvakupu ne prihvati ponudu, ponudilac može nekretninu prodati drugome ali uz uvjete koji ne mogu biti povoljniji od onih koji su sadržani u ponudi ovlašteniku prava prvakupu.

Ako ponudilac ne proda nekretninu u roku od godine dana od dana kada je dobio obavijest ovlaštenika prava prvakupu ili u roku od godine dana od dana isteka roka iz stava 2. ovoga člana, dužan je prije prodaje ponovno staviti ponudu Općini Dubrovnik.

Tužba zbog povrede prava prvakupu podiže se u roku od godine dana od dana saznanja o

zaključenju ugovora protivno odredbama ovoga zakona, a najkasnije u roku tri godine od dana zaključenja ugovora.

Odredbe stava 1. do 5. ovoga člana ne primjenjuju se ako se pravo prvokupa ostvaruje po saveznom zakonu ili između vlasnika porodične stambene zgrade odnosno stana i stana.

Član 17.

Kada je programom obnove spomeničke cjeline utvrđeno izvođenje radova na objektima čija se namjena ne mijenja, društvene pravne osobe (odnosno građani i građanske pravne osobe koje imaju pravo raspolažanja odnosno pravo vlasništva odnosno koriste objekat po bilo kojoj pravnoj osnovi) dužni su na osnovi građevinske dozvole pristupiti obnovi objekta u rokovima predviđenim programom obnove.

Osobe i građani iz stava 1. ovoga člana sudjeluju u troškovima obnove objekta u koju svrhu im se može odobriti kredit iz sredstava predviđenih u članu 45. ovoga zakona.

Način odobravanja, uvjete korištenja kredita kao i visinu vlastitog učešća utvrđuje Skupština općine Dubrovnik, posebnom odlukom.

Član 18.

Ako osobe iz člana 17. stava 1. ovoga zakona ne pristupe radovima ili ne izvedu radove na obnovi objekta, može ih na njihov trošak izvesti kao investitor Zavod za obnovu Dubrovnika.

Smatrać će se da ne postoji namjera izvršiti obnovu ako osobe iz člana 17. stava 1. ovoga zakona u roku šest mjeseci po primitku pismene obavijesti o programom obnove utvrđenom početku radova ne podnesu zahtjev za korištenje kredita u smislu odredbe člana 17. stava 2. ovoga zakona, odnosno, ne podnesu zahtjev za izdavanje građevinske dozvole ili ne završe radove u roku koji je određen u građevinskoj dozvoli i time bitno utječe na ostvarivanje programa obnove spomeničke cjeline.

U slučaju iz stava 1. ovoga člana Zavod za obnovu Dubrovnika ima pravo na povrat uloženih sredstava u vrijednosti koja odgovara prihodima ili drugim materijalnim koristima što ih od objekta imaju osobe iz člana 17. stava 1. ovoga zakona i povrat uloženih sredstava osigurati hipotekom.

Član 19.

Kad je programom obnove spomeničke cjeline utvrđena obaveza sanacije objekta, troškovi seizmičkog ojačanja objekta financiraju se iz sredstava za obnovu Dubrovnika.

Ako vlasnik ili korisnik objekta proda ili daruje objekat ili njegov dio odnosno ako društvena pravna osoba prenese objekat ili njegov dio na drugu društvenu pravnu osobu uz naknadu ili proda objekat ili njegov dio, dužan je Zavodu za obnovu Dubrovnika povratio srazmjeran dio sredstava uložen u skladu s odredbom stava 1. ovoga člana i revaloriziran na vrijednost odgovarajućih ulaganja u času povrata.

Obaveza vraćanja sredstava prema odredbi iz stava 2. ovoga člana ne postoji u slučajevima kada se ne plaća porez na nasljedstvo i darove.

Član 20.

Radi izvođenja radova na obnovi, odnosno radi zaštite ili trajnjeg očuvanja spomeničke cjeline kao i izgradnje objekata na njezinom području, u skladu s provedbenim urbanističkim planom spomeničke cjeline, ovim se zakonom utvrđuje opći interes za:

- potpunu eksproprijaciju, nepotpunu eksproprijaciju ustanovljavanjem služnosti ili zakupa odnosno privremeno zauzimanje nekretnina na kojima postoji pravo vlasništva;
- oduzimanje i trajni ili privremen, prijenos nekretnina u društvenom vlasništvu iz sredstava jedne u sredstva druge društvene pravne osobe ili ograničavanje prava korište-

nja nekretnina u društvenom vlasništvu na području spomeničke cjeline.

Član 21.

Odredbe Zakona o eksproprijaciji (»Narodne novine«, br. 10/78, 5/80 i 30/82 te br. 46/82 – prečišćeni tekst) shodno se primjenjuju kod oduzimanja odnosno ograničenja prava koja ima društvena pravna osoba na nekretnini u društvenom vlasništvu na području spomeničke cjeline, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 22.

Stambene zgrade, stanovi, poslovne zgrade odnosno poslovne prostorije, na kojima postoji pravo vlasništva mogu se eksproprirati i kada im se prema programu obnove spomeničke cjeline mijenja namjena.

Član 23.

Stambene zgrade, stanovi, poslovne zgrade odnosno poslovne prostorije kojima se, prema programu obnove spomeničke cjeline, mijenja namjena, mogu se oduzeti iz sredstava jedne i prenijeti u sredstva druge društvene pravne osobe.

Član 24.

Pod promjenom namjene poslovnih zgrada i poslovnih prostorija prema ovom zakonu, smatra se i promjena u pogledu dopuštenog obavljanja djelatnosti u tim objektima.

Član 25.

Na zemljištu i drugim nekretninama u društvenom vlasništvu na području spomeničke cjeline mogu se ustanoviti prava služnosti, a mogu se i privremeno zauzeti kad je to potrebno radi izvođenja radova na obnovi spomeničke cjeline.

Član 26.

Naknada za ekspropirane nekretnine na kojima postoji pravo vlasništva određuje se primjenom odredbi Zakona o eksproprijaciji a za nekretnine oduzete od društvenih pravnih osoba određuje se primjenom odredbi Zakona o građevinskom zemljištu (»Narodne novine«, br. 54/80), ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 27.

Kada se društvenoj pravnoj osobi oduzme poslovna zgrada ili poslovni prostor naknada se može odrediti u drugom primјerenom poslovnom prostoru.

Ako se naknada ne može odrediti na način iz stava 1. ovoga člana, naknada mora iznositi toliko, da društvena pravna osoba, kojoj je nekretnina oduzeta, s njom može osigurati približno jednak drukčije određeno.

Ako društvena pravna osoba oduzete poslovne zgrade ili poslovne prostorije nije upotrebljavala za obavljane svoje djelatnosti, ima pravo na naknadu samo do visine neamortiziranih sredstava što ih je uložila u oduzete zgrade ili prostorije.

Član 28.

Ako je društvenoj pravnoj osobi oduzeta stambena zgrada ili stan kao poseban dio stambene zgrade, a korisnicima stanova je dodijeljen drugi odgovarajući stambeni prostor, društvena pravna osoba u odnosu na taj stambeni prostor stjeće prava koja je imala u odnosu na oduzete stambene zgrade ili stanove, ako se u pogledu naknade ne dogovori drukčije sa Zavodom za obnovu Dubrovnika.

Član 29.

Kada je radi izvođenja radova na obnovi privremeno onemogućeno korištenje stambene zgrade ili stana, korisnicima stanova osigurat će se u gradu Dubrovniku privremeno korištenje drugog odgovarajućeg stana, ako se stanovanje korisnika ne može riješiti drugčije.

Na stanu koji se daje na privremeno korištenje u slučajevima iz stava 1. ovoga člana ne može se steći stanarsko pravo.

Član 30.

Kad je radi izvođenja radova privremeno onemogućeno korištenje poslovne zgrade ili poslovne prostorije, pravnoj osobi ili građaninu koji obavlja profesionalnu djelatnost ili djelatnost samostalnim osobnim radom sredstvima u vlasništvu građana u tim objektima, osigurat će se privremeno korištenje drugog odgovarajućeg poslovnog prostora, ako na drugi način nije moguće osigurati obavljanje djelatnosti.

Ako nije moguće osigurati obavljanje djelatnosti na način iz stava 1. ovoga člana, radnici organizacije udruženog rada, građanin iz stava 1. ovoga člana i radnici zaposleni kod njega mogu se privremeno raspoređiti odnosno zaposliti u drugoj organizaciji udruženog rada bez oglasa, odnosno natječaja na poslovima odnosno radnim zadacima koji odgovaraju njihovoј stručnoj odnosno radnoj sposobnosti.

Uvjeti raspoređivanja odnosno zapošljavanja u smislu stava 2. ovoga člana ureduju se samoupravnim sporazumom organizacija udruženog rada odnosno ugovorom tih organizacija te građana iz stava 1. ovoga člana i Zavoda za obnovu Dubrovnika.

Član 31.

Radi osiguranja uvjeta za stručnu obnovu objekata spomeničke cjeline, imaoci stručne dokumentacije, studija, podloga i drugih znanstvenih ili stručnih dokumenata koji se odnose na objekte spomeničke cjeline dužni su privremeno predati odnosno na drugi način omogućiti korištenje Zavodu za obnovu Dubrovnika, radi izrade provedbenih urbanističkih planova iz člana 6. ovoga zakona, programa obnove spomeničke cjeline i izrade potrebne tehničke i druge dokumentacije za obnovu objekata spomeničke cjeline.

Za privremeno korištenje dokumentacije iz stava 1. ovoga člana imaoci nemaju pravo na naknadu.

V. OBNOVA OBJEKATA SPOMENIČKE CJELINE

Član 32.

Prethodni i pripremni radovi obnove spomeničke cjeline, pored prethodnih i pripremnih radova prema drugim propisima, obuhvaćaju osobito:

- prethodna arhivska, arheološka i konzervatorska istraživanja;
- preventivnu zaštitu nalaza;
- izradu dokumentacije o postojećem stanju objekata;
- izradu konzervatorskih uputa i smjernica za obnovu;
- istraživanje konstruktivnog sistema objekata, uključujući temelje i temeljno tlo;
- izradu programa sanacije;
- osiguravanje zamjenskog prostora.

Član 33.

Organizacije koje obavljaju stručne poslove u vezi s planiranjem i projektiranjem obnove spomeničke cjeline dužne su osigurati učešće specijalističke interdisciplinarnе grupe koja je sastavljena najmanje od prostornog planera, konzervatora, projektanta i statičara-konstruktora.

Član 34.

Odredbama za provođenje provedbenih urbanističkih planova iz člana 6. ovoga zakona može se ovlastiti općinski organ uprave nadležan za poslove prostornog planiranja da u postupku utvrđivanja uvjeta uredenja prostora, namjenu i katnost objekta prilagodi rezultatima arheoloških, konzervatorskih i konstruktorskih istraživanja.

Član 35.

Prije podnošenja zahtjeva za izdavanje građevinske dozvole za građenje objekta, investitor može pribaviti načelnu suglasnost za građenje, na osnovi koje može započeti s izvođenjem prethodnih i pripremnih radova.

Izuzetno od odredbe iz stava 1. ovoga člana, na osnovi načelne suglasnosti za građenje, može se započeti s izvođenjem radova na statičkoj sanaciji, ako se na osnovi istraživanja konstruktivnog sistema objekta utvrdi da je neophodno odmah pristupiti statičkoj sanaciji objekta. U takvom slučaju investitor je dužan građevinsku dozvolu pribaviti najkasnije prije završetka obnove objekta.

Zahtjevu za izdavanje načelne suglasnosti iz stava 1. ovoga člana potrebno je priložiti:

- idejni projekat s idejnim projektom statičke sanacije;
- uvjete uredenja prostora;
- plan prethodnih i pripremnih radova.

Član 36.

Organ općinske uprave nadležan za izdavanje građevinske dozvole dužan je izdati građevinsku dozvolu za obnovu objekta spomeničke cjeline u roku od trideset dana od dana primitka zahtjeva.

Član 37.

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika ima pravo i obavezu suradivati u izradi investicijskog programa obnove u dijelu koji se odnosi na obnovu spomeničkih svojstava i karakteristika objekta.

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik odgovoran je za pravdobnu izradu konzervatorskih uputa i smjernica na osnovi arhivskih, arheoloških i konzervatorskih istraživanja.

Član 38.

Prethodnu dozvolu iz člana 28. i 29. Zakona o zaštiti spomenika kulture (»Narodne novine«, br. 7/67) za radnje na objektima ili za gradnju na području spomeničke cjeline, koje se izvode u skladu s programom obnove, izdaje Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.

Član 39.

Zbog specifičnosti i kompleksnosti radova na obnovi spomeničke cjeline, prethodna dozvola iz člana 38. ovoga zakona izdaje se na osnovi i u skladu s mišljenjem posebne stručno-savjetodavne komisije, koju na prijedlog Odbora za obnovu Dubrovnika imenuje Skupština općine Dubrovnik.

Pored stručnjaka iz oblasti zaštite graditeljske baštine, u komisiju se obavezno imenuje po jedan ovlašteni predstavnik Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik, Zavoda za obnovu Dubrovnika i republičkog organa uprave nadležnog za poslove kulture.

Član 40.

Ako se objekat koji predstavlja kulturni ili povijesni spomenik ne može ojačati na potre-

ban stupanj seizmičnosti bez narušavanja njegovih bitnih konstruktivnih, arheoloških, umjetničkih, estetskih ili drugih oblikovnih svojstava, sanirat će se i obnoviti na stupanj seizmičnosti kojim se neće narušavati ta svojstva.

Član 41.

Ukoliko se prema programima i planovima iz člana 6. stava 1. ovoga zakona, pojedini objekti ili djelatnosti ne mogu zadržati odnosno obavljati na području spomeničke cjeline izgradit će se ili će se osigurati njihovo obavljanje na području koje odredi Skupština općine Dubrovnik, a u skladu s provedbenim planom tog područja.

Član 42.

Ako bi se primjenom propisanih normativa pri obnovi objekata spomeničke cjeline narušavale njihove građevinske i spomeničke karakteristike, uz suglasnost organa koji je propisao normative, radovi će se izvesti na način da se sačuvaju građevinske i spomeničke karakteristike i omogući njegovo korištenje za programom obnove spomeničke cjeline utvrđene namjene.

VI. SREDSTVA ZA OBNOVU SPOMENIČKE CJELINE

Član 43.

Opće društvene potrebe u obnovi spomeničke cjeline koje se financiraju iz sredstava Republike i općine Dubrovnik jesu:

- troškovi geoloških, geomehaničkih, konstruktorskih i drugih istraživanja koja prethode sanaciji kulturno-povijesnih spomenika;
- troškovi aseizmičkog ojačanja kulturno-povijesnih spomenika;
- izgradnja i saniranje komunalne infrastrukture spomeničke cjeline.

Član 44.

Učešće Republičke samoupravne interesne zajednice kulture u programu obnove Dubrovnika kretat će se u okviru izdvojenih sredstava za zaštitu spomenika kulture, a najmanje u omjeru u kojem se se vršila dotadašnja izdvajanja za zaštitu spomenika kulture i službu zaštite spomenika kulture za područje općine Dubrovnik.

Na osnovi srednjoročnih planova razvoja a na bazi prioriteta u zaštiti spomenika kulture odredit će se sredstva koja će se osigurati za učešće u zaštiti spomenika kulture i obnove Dubrovnika.

Član 45.

Sredstva za obnovu spomeničke cjeline mogu se formirati iz ovih izvora:

1. iz budžeta općine Dubrovnik
2. iz sredstava Samoupravne interesne zajednice kulture općine Dubrovnik i drugih samoupravnih interesnih zajednica društvenih djelatnosti općine Dubrovnik;
3. iz sredstava Samoupravne interesne zajednice stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Dubrovnik;
4. iz dohotka organizacija udruženog rada iz sredstava radnih zajednica koje imaju sjedište na području općine Dubrovnik i iz dijela dohotka kojeg ostvare druge organizacije udruženog rada poslovanjem na području općine Dubrovnik;
5. iz organiziranih pregleda spomeničke cjeline i boravišne takse;
6. iz poreza na promet nekretninama i prava ostvarenog na području općine Dubrovnik;
7. uz zadužbina, legata i fondacija osnovanih za očuvanje i obnovu starog dubrovačkog grada u zemlji i inozemstvu;

8. iz budžeta Socijalističke Republike Hrvatske;
9. iz sredstava solidarnosti koja se prikupljaju po Zakonu o formiranju i korištenju sredstava solidarnosti za otklanjanje posljedica elementarnih nepogoda (»Narodne novine«, br. 13/81 – prečišćeni tekst te br. 57/83 i 53/84);
10. iz sredstava Lutrije Hrvatske;
11. iz sredstava vlasnika ili korisnika objekata na području spomeničke cjeline;
13. iz drugih sredstava utvrđenih ovim zakonom ili drugim propisima.

Član 46.

Organizacije udruženog rada oslobađaju se plaćanja poreza iz dohotka u dijelu obračunatog poreza koji ulažu u obnovu, očuvanje i revitalizaciju nekretnina na području spomeničke cjeline koje čine materijalnu osnovu njihovog rada.

Član 47.

Namjene iz programa obnove spomeničke cjeline za koje će se koristiti i način korištenja sredstava iz člana 46. ovoga zakona sporazumno utvrđuju organizacije udruženog rada odnosno radne zajednice i Zavod za obnovu Dubrovnika.

Član 48.

Zavod za obnovu Dubrovnika ili drugi investitor koji gradi zamjenske stanove ili druge zamjenske objekte na uređenom građevinskom zemljištu van spomeničke cjeline, sredstva koja bi bio dužan uložiti za uređenje tog građevinskog zemljišta, obavezno ulaže za financiranje komunalne infrastrukture spomeničke cjeline.

Član 49.

Sredstva doprinosa investitora za gradnju skloništa i sredstva doprinosa kojeg za gradnju skloništa plaćaju vlasnici stambenih i poslovnih zgrada odnosno stanova i poslovnih prostorija, a za objekte, stanove i prostorije na području spomeničke cjeline uplaćuju se u korist računa za obnovu spomeničke cjeline.

Član 50.

Iz dohotka osnovnih organizacija udruženog rada, koje obavljaju ugostiteljsku, trgovinsku, prometnu i drugu uslužnu djelatnost, ostvarenog obavljanjem tih djelatnosti na području općine Dubrovnik izdvaja se godišnje na poseban račun osnovne organizacije 2,5 % dohotka, koji dio dohotka se kao rezultat iznimne pogodnosti koristi u 50 % iznosu za proširenje materijalne osnove rada osnovne organizacije, a 50 % se uplaćuje u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

Gradani koji obavljaju odredene djelatnosti samostalnim osobnim radom sredstvima u vlasništvu građana izdvajaju godišnje 1,25 % dohotka ostvarenog obavljanjem tih djelatnosti kao rezultat iznimnih pogodnosti i uplaćuju u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

Odlukom Skupštine općine Dubrovnik utvrđuju se djelatnosti iz stava 2. ovoga člana kao i način izdvajanja sredstava iz stava 2. ovoga člana.

Član 51.

Svatko tko na fotografiji, naljepnici, znački, suveniru i drugim sličnim predmetima te na odjevnim predmetima upotrijebi grb ili znak Dubrovnika ili prepoznatljiv dio spomeničke cjeline odnosno pojedinih objekata spomeničke cjeline, dužan je od prodajne cijene proizvoda uplatiti 10 % u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

Iznos prodajne cijene u stavu 1. ovoga člana dužan je obaveznik obračunati i uplatiti na račun sredstava za obnovu spomeničke cjeline u roku sedam dana od dana stavljanja proizvoda u promet.

Član 52.

Skupština općine Dubrovnik može stopu posebnog općinskog poreza na promet alkoholnih i bezalkoholnih pića i mineralne vode povećati do dalnjih 10 % na promet tih proizvoda i sredstva tako ostvarenog poreza na promet koristiti za financiranje programa obnove spomeničke cjeline.

Član 53.

Na promet suvenira, rukotvorina, zlatnog, srebrnog i drugog nakita, Skupština općine Dubrovnik može propisati poseban općinski porez na promet za financiranje programa obnove spomeničke cjeline.

Član 54.

Odlukom, koja se donosi dvotrećinskom većinom glasova delegata u Vijeću udruženog rada, Skupština općine Dubrovnik može propisati obavezu udruživanja dijela sredstava za financiranje objekata komunalne infrastrukture spomeničke cjeline u slučaju kada nije potpisani samoupravni sporazum o udruživanju sredstava za infrastrukturu a izgradnja objekata infrastrukture utvrđena je programom obnove spomeničke cjeline i srednjoročnim planom razvoja općine.

Član 55.

Skupština općine Dubrovnik može društvenim pravnim osobama odnosno građanima i građanskim pravnim osobama koji imaju pravo raspolaganja odnosno pravo vlasništva odnosno koji koriste po bilo kojoj pravnoj osnovi poslovni prostor na području spomeničke cjeline odrediti plaćanje rente, koja nastaje na području spomeničke cjeline.

Odlukom Skupštine općine Dubrovnik utvrđuju se uvjeti i način naplate rente iz stava 1. ovoga člana te, u skladu s programom obnove spomeničke cjeline, određuju namjene za koje će se renta koristiti.

Član 56.

Sredstva i namjene, koje se financiraju iz budžeta Socijalističke Republike Hrvatske za svako srednjoročno razdoblje prilikom donošenja odluke iz člana 6. stava 3. ovoga zakona, a godišnje obaveze za obnovu spomeničke cjeline utvrđuje u budžetu Republike za svaku godinu.

U budžetu općine Dubrovnik osiguravaju se sredstva za izgradnju i saniranje komunalne infrastrukture iz člana 43. stava 1. alineje 3. ovoga zakona.

U budžetu općine Dubrovnik osiguravaju se sredstva za one opće društvene potrebe u obnovi spomeničke cjeline koje se utvrde odlukom Skupštine općine Dubrovnik, u skladu s Ustavom i ovim zakonom.

Član 57.

Sredstva Republike i općine Dubrovnik i samoupravnih interesnih zajednica za financiranje programa obnove spomeničke cjeline ne podliježu zabrani raspolaganja dijelom društvenih sredstava za potrošnju, ukoliko saveznim zakonom nije drukčije određeno.

Član 58.

Sredstva za financiranje programa obnove spomeničke cjeline izdvajaju se i udružuju na račun sredstava za financiranje programa obnove spomeničke cjeline Zavoda za obnovu Dubrovnika i njima se upravlja i raspolaže na način utvrđen ovim zakonom i drugim propisima.

Član 59.

Pod dokazom u osiguranim sredstvima za obnovu spomeničke cjeline smatra se izvod iz

financijskog plana kojim se utvrđuju objekti odnosno radovi koji će se izvoditi s podacima o visini i izvoru sredstava potrebnih za obnovu, a za objekte čija obnova prelazi u sljedeće srednjoročno razdoblje i odluka Savjeta za obnovu Dubrovnika iz člana 13. ovoga zakona prema kojоj se sredstva osiguravaju u sljedećem srednjoročnom razdoblju.

VII. OSTVARIVANJE DRUŠTVENOG INTERESA

Član 60.

Radi ostvarivanja društvenog interesa i osiguravanja društvenog utjecaja na obnovu spomeničke cjeline osniva se Odbor za obnovu Dubrovnika.

Član 61.

U Odbor za obnovu Dubrovnika Sabor Socijalističke Republike Hrvatske imenuje predsjednika i tri člana iz redova zastupnika te tri člana iz redova stručnjaka u zaštiti graditeljske baštine. Skupština općine Dubrovnik imenuje pet a Republička samoupravna interesna zajednica kulture imenuje jednog člana.

Članovi Odbora za obnovu Dubrovnika po svom su položaju rukovodioci republičkih organa uprave u oblasti građevinarstva, kulture i financija.

Član 62.

Odbor za obnovu Dubrovnika:

- utvrđuje prijedlog programa obnove spomeničke cjeline, na osnovi prethodno prijavljenog mišljenja Savjeta Zavoda iz člana 13. ovoga zakona;
- prati izvršenje programa obnove spomeničke cjeline;
- daje mišljenje na godišnji plan obnove spomeničke cjeline i finansijski plan sredstava za obnovu spomeničke cjeline;
- daje mišljenje na izdavačke, filmske i slične projekte koji se odnose na obnovu spomeničke cjeline;
- prati provođenje ovoga zakona i daje Saboru Socijalističke Republike Hrvatske izvještaj o provođenju zakona i druge prijedloge.

Član 63.

Odbor za obnovu Dubrovnika odlučuje dvotrećinskom većinom glasova svojih članova. Odbor za obnovu Dubrovnika podnosi Saboru Socijalističke Republike Hrvatske najmanje jedanput godišnje izvještaj o svom radu i o ostvarivanju programa obnove spomeničke cjeline.

Član 64.

Administrativne i stručne poslove za Odbor za obnovu Dubrovnika obavlja republički organ uprave nadležan za poslove kulture.

Sredstva za rad Odbora za obnovu Dubrovnika osiguravaju se finansijskim planom sredstava za obnovu spomeničke cjeline.

VIII. KAZNENE ODREDBE

Član 65.

Novčanom kaznom do 50.000 dinara kaznit će se za prekršaj građanin:

1. ako ne dopušta proučavanje, popisivanje, premjeravanje ili snimanje objekta (član 15. stav 1. alineja 2);
2. ako upotrebljava objekat protivno utvrđenim namjenama (član 15. stav 1. alineja 3);
3. ako ne omogući privremeno korištenje dokumentacije (član 31. stav 1.).

Za prekršaj iz stava 1. ovoga člana kaznit će se društvena pravna ili građanska pravna osoba novčanom kaznom do 500.000 dinara.

Za prekršaj iz stava 1. ovoga člana kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom do 50.000 dinara.

Član 66.

Novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara kaznit će se za prekršaj pravna osoba ili građanin ako ne plati ili neopravdano plati dio prodajne cijene u slučajevima iz člana 51. ovoga zakona.

Za prekršaj iz stava 1. ovoga člana kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara.

IX. ZAVRŠNE ODREDBE

Član 67.

Socijalistička Republika Hrvatska osigurat će razliku između sredstava utvrđenih i osiguranih temeljem Dogovora o osiguranju sredstava solidarnosti za otklanjanje posljedica potresa u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini koji se dogodio 1981. godine, za otklanjanje posljedica potresa u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, koji se dogodio 1979. godine te za otklanjanje posljedica potresa i poplava u SAP Kosovo 1980. godine (»Službeni list SFRJ«, br. 15/84), za otklanjanje posljedica potresa, koji je zahvatio područje općine Dubrovnik i revaloriziranog iznosa tih sredstava u vrijeme doznake sredstava.

Revalorizirani iznos sredstava prema stavu 1. ovoga člana utvrđivat će se u skladu s indeksom povećanja cijena građenja, utvrđenim prema podacima Saveznog zavoda za statistiku u odnosu prema cijenama na dan 31. prosinca 1984.

Član 68.

Skupština općine Dubrovnik dužna je u roku godine dana od dana stupanja na snagu ovoga zakona donijeti program obnove spomeničke cjeline iz člana 6. ovoga zakona.

Član 69.

Ovlašćuje se republički sekretar za financije da po potrebi doneće uputstva za primjenu odredaba člana 43. i 59. ovoga zakona.

Član 70.

Ovlašćuje se Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu da nakon pribavljenog mišljenja Republičkog komiteta za gradevinarstvo, stambene i komunalne poslove i zaštitu čovjekove okoline doneće uputstvo za primjenu odredaba člana 8. i 9. i člana 32. do 42. ovoga zakona.

Član 71.

Na dan stupanja na snagu ovoga zakona prestaje važiti Odluka o osnivanju Odbora za praćenje i usmjeravanje obnove spomenika kulture na području općine Dubrovnik (»Narodne novine«, br. 18/80 i 56/82).

Odbor za praćenje i usmjeravanje obnove spomenika kulture na području općine Dubrovnik, osnovan odlukom iz stava 1. ovoga člana, nastaviti će radom do konstituiranja Odbora iz člana 60. ovoga zakona.

Član 72.

Ovaj zakon stupa na snagu osmoga dana nakon objave u »Narodnim novinama«.

Broj: 746-1986
Zagreb, 6. svibnja 1986.

S A B O R **SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE**

Predsjednik
Vijeća udruženog rada
Željko Đurdina, v.r.

Predsjednik
Vijeća općina
Franjo Cipriš, v.r.

Predsjednik
Društveno-političkog vijeća
Zorka Bilalović, v.r.

Skupština Republičke samoupravne
interesne zajednice kulture
predsjednik Predsjedništva
Duško Dropulić, v.r.

Predsjednik Sabora
dr. inž. *Josip Zmaić*, v.r.

Na temelju člana 45. stav 3, 53. i 55. stav 2, Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika (»Narodne novine SRH, broj 21/86) i člana 221. Statuta Općine Dubrovnik Skupština Općine Dubrovnik, na sjednici Vijeća udruženog rada, od 29. prosinca 1986. i na sjednici Vijeća udruženog rada, od 29. prosinca 1986. donijela je

O D L U K U **o financiranju obnove ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika**

Član 1.

Ovom odlukom u skladu s odredbama Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika (u dalnjem tekstu: Zakon) utvrđuje se:

1. Način izdvajanja i uplaćivanja sredstava u korist obnove spomeničke cjeline po osnovi stava 1. člana 50. Zakona;
2. Djelatnosti i način izdvajanja sredstava u korist obnove spomeničke cjeline po osnovi stava 2. člana 50. Zakona;
3. Posebni općinski porez na promet proizvoda po osnovi člana 53. Zakona;
4. Uvjeti, način naplata i korištenja sredstava po osnovi člana 55. Zakona;
5. Obveznici uplate sredstava u korist obnove spomeničke cjeline po osnovi organiziranog pregleda spomeničke cjeline;
6. Obveznici sredstava po drugim izvorima.

Član 2.

Osnovne organizacije udruženog rada, koje su obveznici izdvajanja i uplaćivanja sredstava iz dohotka po osnovi stava 1. člana 50. Zakona, dužne su vršiti obračun i uplatu izdvojenih sredstava u korist obnove spomeničke cjeline tromjesečno po periodičnim obračunima.

Konačni obračun utvrđuje se završnim računom.

Član 3.

Gradani koji samostalno obavljaju ugostiteljsku, turističku, trgovinsku i prijevozničku djelatnost, osim onih koji obavljaju djelatnost na nerazvijenom području Općine Dubrovnik, izdvajaju sredstva u korist obnove spomeničke cjeline po odredbama Zakona. Obvezu iz stava 1. ovog obračunava, razrezuje i naplaćuje Općinska uprava društvenih prihoda prema propisima o porezima građana.

Obveza iz stava 1. ovog člana odnosi se i na građane koji plaćaju porez u postotku od svakog pojedinačno ostvarenog bruto prihoda.

Član 4.

Na promet suvenira, rukotvorina, zlatnog i srebrnog i drugog filigranskog nakita osim proizvoda čija je prodajna cijena otvorećena obvezom iz člana 51. Zakona, plaća se poseban općinski promet proizvoda po stopi od 10 %

Organizacije udruženog rada kao obveznici obračuna i uplate poreza na promet proizvoda, dužni su vršiti obračun i uplatu poreza na promet iz stava 1. ovog člana prema propisima o porezu na promet proizvoda i usluga, a u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline, račun broj: 31700-655-175.

Obveze građana iz stava 1. ovog člana obračunava, razrezuje i uplaćuje Općinska uprava društvenih prihoda prema propisima o porezu na promet proizvoda i usluga.

Član 5.

Društveno pravne osobe, odnosno građani i građansko pravne osobe koji imaju pravo raspolaganja, odnosno pravo vlasništva na poslovnim prostorima na području spomeničke cjeline plaćaju rentu koja nastaje na području spomeničke cjeline.

Rentu predstavlja razlika između prosječne zakupnine utvrđene članom 8. Odluke o poslovnim prostorijama i zakupnine koja se plaća odnosno koja bi se platila po odredbama člana 14. Odluke o poslovnim prostorijama.

Društveno pravne osobe, odnosno građani i građansko pravne osobe koji imaju pravo raspolaganja odnosno pravo vlasništva na poslovnom prostoru plaćaju rentu u visini utvrđenoj stavom 2. ovog člana.

Obračun, razrez i naplatu rente vrši Općinska uprava društvenih prihoda, na način i u rokovima prema propisima o porezima građana i odredbama ove Odluke.

Renta se ne plaća za poslovne prostore koji se koriste za administrativne svrhe i za hotel-sko smještajne jedinice.

Izvršno vijeće Skupštine općine može oslobođiti obveznike plaćanja rente za poslovne prostore u kojima se obavljaju djelatnosti od posebnog društvenog interesa i deficitarne djelatnosti.

Sredstva iz ovog člana koriste se namjenski za obnovu poslovnih prostora na području spomeničke cjeline.

Član 6.

Organizatori pregleda spomeničke cjeline dužni su plaćati naknadu za pregled spomeničke cjeline u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline, u visini od najmanje 10 % od cijene organiziranog pregleda spomeničke cjeline.

Visina naknade, način obračuna i uplate utvrđuje se ugovorom organizatora i Zavoda za obnovu Dubrovnika.

Član 7.

Organizacija udruženog rada koja upravlja žičarom »Ploče – Srd« plaća naknadu u korist sredstava za obnovu spomeničke cjeline po stopi 10 % od ostvarene cijene prijevoza.

Naknada iz stava 1. ovog člana uplaćuje se po mjesечноj obračunu, i to do 10-og u mjesecu za ostvareni prihod u prethodnom mjesecu, po izuzetku ostvarenog prihoda od sudionika organiziranog pregleda spomeničke cjeline.

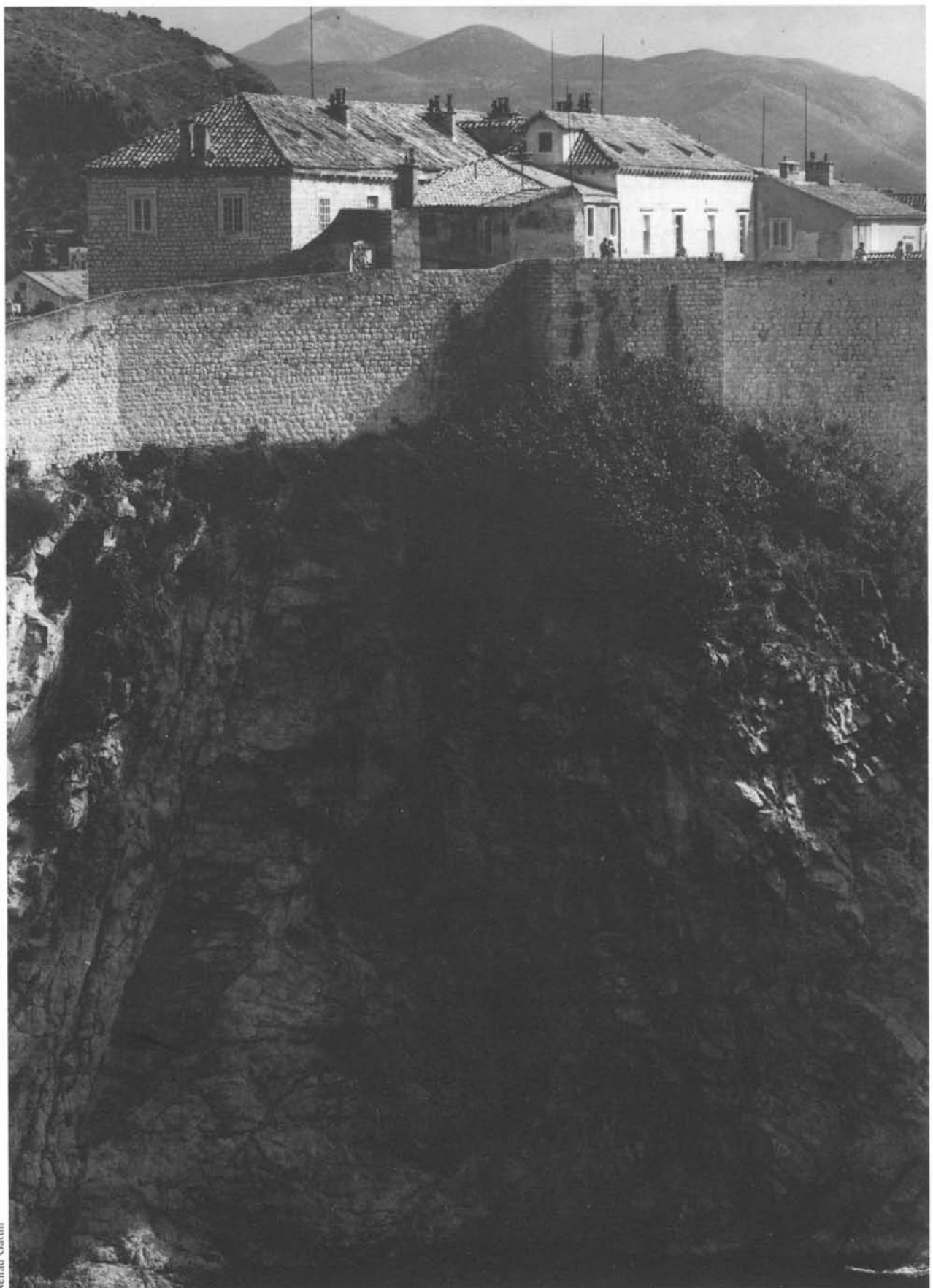
Član 8.

Ova odluka stupa na snagu slijedećeg dana nakon objave u »Službenom glasniku Općine Dubrovnik«, a primjenjuje se od 1. siječnja 1987. godine.

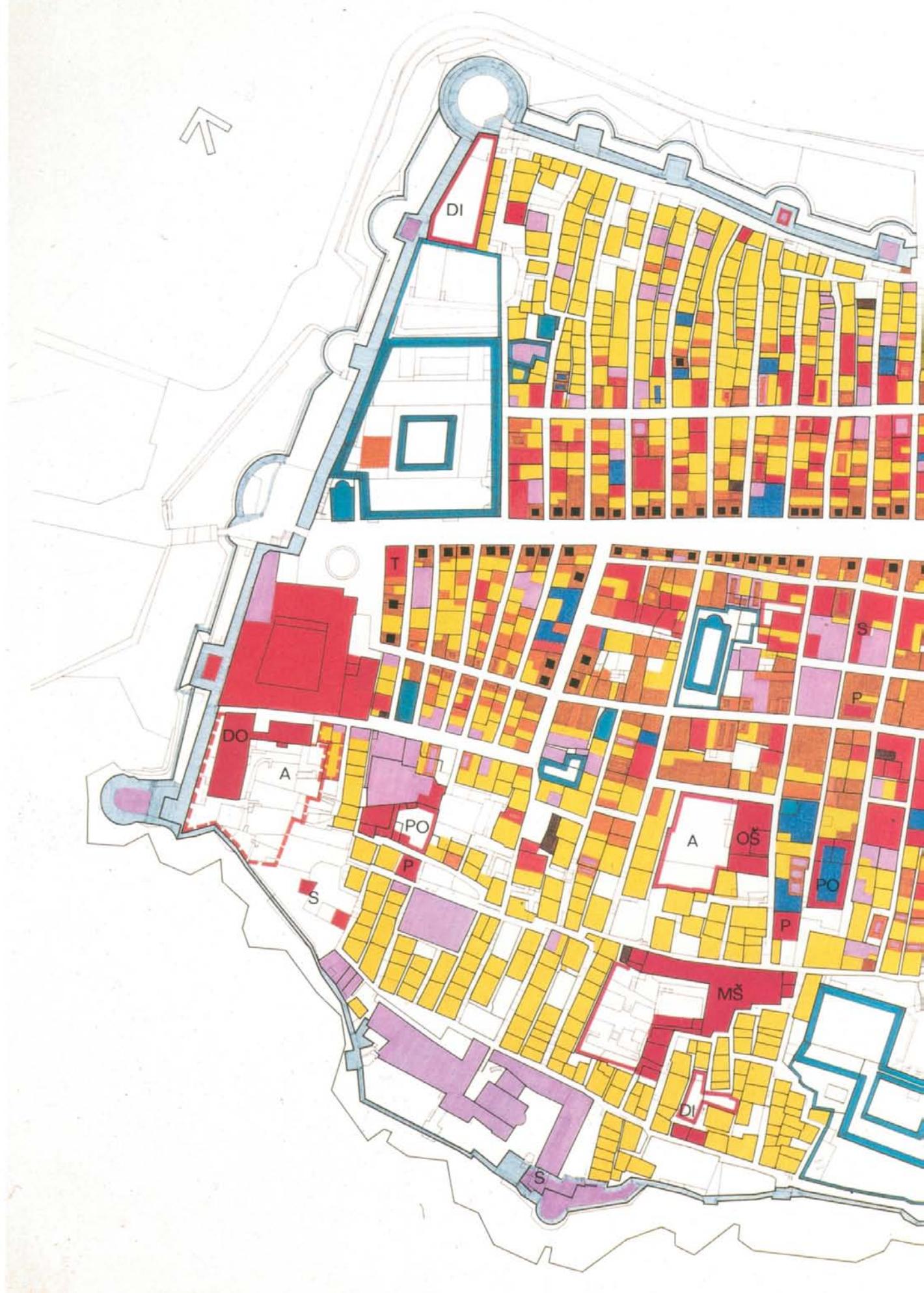
Broj: 746-1986
Zagreb, 6. svibnja 1986.

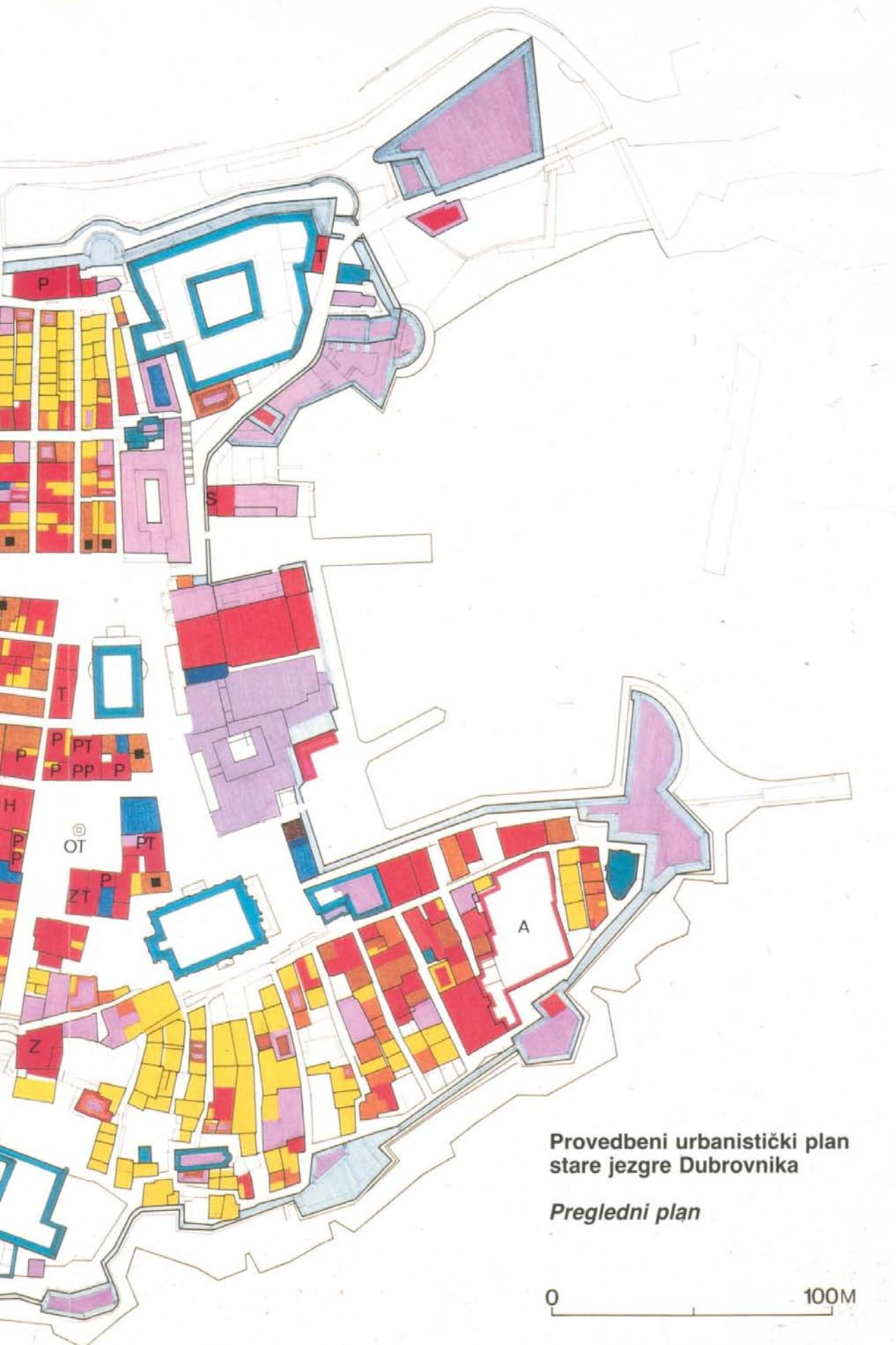
Predsjednik
Vijeća udruženog rada
Luko Brailo, v.r.
Predsjednik
Društveno-političkog vijeća
Niko Mišić, v.r.

Predsjednik
Skupštine općine
Tomislav Milković v.r.

Nenad Gattin

Provđbeni urbanistički plan
stare jezgre Dubrovnika

Pregledni plan

0

100M

PREGLEDNI PLAN

	Stanovanje		Zona arheoloških istraživanja
	Kultura, nauka, umjetnost i kulturno-društveni i kulturno-zabavni sadržaj		Sadržaji društvenog standarda
	Uprava		Osnovna škola
	Poslovni prostor, institucije		Muzička škola
	Hotel		Predškolski odgoj
	Turističko-informativni centar, agencije		Dječje igralište
	Ugostiteljstvo		Dom za društvenu zaštitu odraslih osoba
	Ljekarna, servisi, usluge, zanatstvo		Pošta
	Trgovine		Zdravstvena stanica
	Specijalizirane trgovine		Trgovina prehrane
	Trafo stanica		Otvorena tržnica
	Vjerski objekti		Zatvorena tržnica
	Gradske zidine		Javne sanitarije
	Zona hotela – alternativno		

Provedbeni urbanistički plan stare gradske jezgre Dubrovnika

Grad unutar zidina, stara gradska jezgra Dubrovnika, jedinstvena je urbana cjelina, koja je do danas sačuvala svoju povijesnu strukturu i slojevitost. Život je u njoj izrazito intenzivan. Uvjeti života i rada ipak su otežani nepromišljenim i neplanskim lociranjem raznih sadržaja i narušavanjem izvorne strukture objekata, što ujedno znači i degradaciju spomenika u cjelini. Ovaj se dragocjeni prostor može jedino planским rješavanjem problema uključiti u suvremene tokove života i rada, a da se ne obezvrijedi.

U novije vrijeme izrada takvog plana bila je povezana uz donošenje odluke o izradi *Urbanističkog projekta Stari Grad s Lazaretima* krajem 1977. godine. Zbog razloga vezanih uz izradu podloga i financiranje plana donosi se nova odluka o izradi *Urbanističkog projekta Lazareta*, koji je usvojen 1979. godine.

Tek 1979. godine počinje izrada *Urbanističkog projekta Stari Grad*, a promjenom prostorno-planske regulative* odluka se mijenja u odluku o izradi *Provedbenog urbanističkog plana stare gradske jezgre Dubrovnika*, i to u svibnju 1982. godine.

Podloga za istraživanja poduzeta zbog izrade plana bila je opsežna dokumentacija Odjela za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, izrađena tokom dvadesetak godina sistematskog izučavanja grada. Ona se sastoji od arhitektonskih snimaka: tlocrta prizemlja grada (1 : 1.000; 1 : 500; 1 : 100; 1 : 2.700), 6 karakterističnih presjeka (1 : 100; 1 : 200), arhitektonskih snimaka pojedinih objekata (60 – 1 : 100; 1 : 50), te tekstualnih deskripcija pojedinih objekata.

Granice zahvata plana

Granice zahvata plana čine zidine stare gradske jezgre Dubrovnika, uključujući tvrđavu Revelin, do morske obale.

Budući da planom nije obuhvaćeno šire područje, u njegove granice nisu ušli prostori neposredno uz vanjsku stranu zidina prema kopnu, jer je prostorno rješenje tih poteza funkcionalno vezano uz kompleks-

* Prema Zakonu o prostornom planiranju i uređivanju prostora od 31. prosinca 1980. godine jedino se provedbenim urbanističkim planom određuju uvjeti i način uređenja prostora. Čl. 13. stav. 1 »Provedbenim planom detaljno se određuju uvjeti i način uređenja prostora.« Čl. 15. stav. 2. »Provedbeni urbanistički plan donosi se obavezno za (...) naselja, dijelove naselja ili prostorne zone koje su utvrđene kao kulturno dobro ili su pod posebnom zaštitom (...)«

sniye rješavanje kontaktnih područja, a napose uz rješenje kolnog i pješačkog prometa.

Postojeća dokumentacija o prostoru

Urbanistički plan Dubrovnika

Za uže gradsko područje Dubrovnika u tom se dokumentu kaže: »U sklopu stare gradske jezgre organizirat će se kulturni centar, gdje će biti prvenstveno smješteni sadržaji iz oblasti kulture i uprave za područje općine. Ta funkcija historijske gradske jezgre zahtijevat će dosta velike intervencije uz njenu rekonstrukciju, sanaciju, uređenje prizemlja objekata i promjenu korištenja pojedinih zgrada i sklopova. To tim više što će ovaj gradski centar i dalje ostati vrlo značajan i atraktivni punkt zbog svoje kulturno historijske i urbanističke vrijednosti, a time i cilj mnogobrojnih posjetilaca turista i gostiju.«

»Radi hipertrofije posjetilaca predviđaju se tri manja podcentra kao filteri za rasterećenje stare gradske jezgre. To su Pile, Iza grada, Ploče (Lazareti).«

Uz taj plan za šire područje postoji niz elaborata, koji su se dijelom ili u cjelini bavili proučavanjem prostorno-fizičkih, povijesnih i ostalih odlika grada.

Za izradu Provedbenog urbanističkog plana korišteni su ovi osnovni elaborati:

Geotehnička istraživanja u svrhu seizmičke mikrorajonizacije

Taj je elaborat naručen za potrebe statičke sanacije. Sastoji se od četiri knjige, u kojima su obradivani rezultati seismoloških, geoloških, geofizičkih i geomehaničkih istraživanja. Na temelju tih istraživanja izrađena je karta seizmičke mikrorajonizacije, koja je uzeta kao podloga za izradu elemenata provedbenog plana.

Organizacija izrade plana

Odlukom o izradi plana i ugovorom Zavod za izgradnju Dubrovnika određen je za nosioca izrade plana. U autorsku skupinu svojim su stručnjacima još uključeni: Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu iz Dubrovnika, Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Urbanistički institut SRH, Građevinski fakultet iz Zagreba,

Elektrojug iz Dubrovnika, Poduzeće PTT prometa iz Dubrovnika, Vrtlar iz Dubrovnika, Vodovod iz Dubrovnika, Centar za zaštitu od požara iz Zagreba, Centar za zaštitu na radu iz Zagreba.

Zakonska regulativa i odluka o izradi odredili su faze i način izrade.

Plan je izrađen u dvije faze:

1. koncepcija s ciljevima
2. prijedlog plana.

U prvoj fazi identificirani su prostor i sadržaji na temelju inventarizacije građevinskog fonda, strukture stanovništva, povijesne valorizacije zona i objekata, te snimanja postojeće infrastrukture. Posebno su analizirani postojeći sadržaji u gradu, po strukturi i lokalitetima. Izrađena je i analiza naseljenosti u gradu po pojedinim predjelima. U dokumentaciju postojećeg stanja uključeni su podaci o stupnju oštećenja objekata od potresa 1979. godine. Za analizu kretanja vozila i pješaka unutar gradskih zidina sniman je protok na trima gradskim vratima, u četiri različita doba i godine. Istovremeno je unutar grada anektirano stanovništvo, a posebnim su upitnikom ispitane potrebe radnih organizacija, zajednica i udruženja koja su zatečena u gradu.

Na temelju uočenih situacija i utvrđenih parametara postavljeni su osnovni ciljevi razvoja i uređenja jezgre, te koncepcija plana s globalnim rasporedom namjene prostora prema utvrđenim funkcijama. To je bilo predmet rasprava u mjesnoj zajednici Grad, u privrednim i drugim institucijama, radnim organizacijama, Izvršnom vijeću i Skupštini općine Dubrovnik.

Za prvu fazu plana izrađen je elaborat »Preliminarna ocjena potrebnih turističko-ugostiteljskih i uslužnih sadržaja u staroj jezgri grada«, koji je izradio Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu i Institut za ekonomска istraživanja u Dubrovniku.

U drugoj fazi, izradi prijedloga plana, ponovno su aktivno uključene sve stručne strukture, budući da konačan prijedlog plana svojim stručnim i zakonskim načelima mora pružiti cijelovita rješenja za uvjete uređenja, potrebne za realizaciju plana.

Provedbeni urbanistički plan Stare gradske jezgre sadrži, kako to nalaže zakon, program obnove, revitalizacije i namjene prostora. Odredbe ustavnih i statutarnih dokumenata* jasno utvrđuju osnovne društvene, a isto tako i konzervatorske ciljeve procesa revitalizacije grada.

Tomislav Kralj

Ulica od puča

* Navodimo najvažnije zakonske odredbe:

Iz Ustava Socijalističke Republike Hrvatske

(Osnovna načela – Glava V.)

»Društveno-političke zajednice posebno stvaraju uvjete za čuvanje i prezentiranje izrazitih nacionalnih kulturnih vrijednosti. Spomenici kulture i prirodne rijetkosti nalaze se pod posebnom zaštitom.«

(Član 117.)

»... Nekretnine i druge stvari od posebnog kulturnog i povijesnog značaja, te zaštićeni objekti prirode, uživaju, kao dobro od općeg interesa, posebnu zaštitu i koriste se pod uvjetima i na način, koji su propisani zakonom.«

(Član 121.)

»Radni ljudi i gradani, organizacije udrženog rada, društveno-političke zajednice, mjesne zajednice i druge samoupravne organizacije i zajednice imaju pravo i dužnost da osiguravaju uvjete za očuvanje i razvoj prirodnih i radom stvorenih vrijednosti čovjekove okoline ...«.

Iz Statuta Općine Dubrovnik

(Član 59.)

»U općini se ostvaruju uvjeti za čuvanje i održavanje izrazitih nacionalnih i kulturnih vrijednosti. Spomenici kulture, umjetničke vrijednosti i prirodne rijetkosti na području općine su pod posebnom zaštitom.

U općini se osiguravaju sredstva za njihovo čuvanje i održavanje i brine o njihovoj pravilnoj namjeni.

Za slučaj rata i elementarnih nepogoda, poduzimaju se posebne mјere zaštite predmeta od izuzetne, znanstvene, kulturne, umjetničke i povijesne vrijednosti.«

Nenad Gattin

Knut Vibe Rheymer

Pristup

Provđeni urbanistički plan treba shvatiti kao podlogu dugoročne urbanističke politike za grad najviše povijesne urbane vrijednosti, u nas i u Evropi.

Ovo izuzetno značenje, priznato i posebnim međunarodnim dokumentom: upisivanjem u »Spisak svjetske kulturne baštine« UNESCO-a 1979. godine, nameće veliku odgovornost urbanističkoj politici: za održanje i prezentaciju vrijednosti grada.

Kako je Dubrovnik živ grad, uspješna urbanistička politika ne može se ostvarivati bez stalne suradnje s njegovim građanima. Dubrovnik nije samo grad turista, nego i ljudi koji u njemu žive i rade, a oni moraju biti upoznati i s ciljevima provedbenog urbanističkog plana (PUP-a) i sa sredstvima kojima se on provodi. Ostvarenje osnovnih ciljeva PUP-a nezamislivo je bez aktivnog (pa i materijalnog) sudjelovanja građana, bez prihvatanja određene urbane discipline koja ponekad može i ograničiti razne parcijalne, kratkoročne interese, no zato osigurava dugoročni razvoj i bolji život cijelog grada. Stoga mjesne zajednice i radne organizacije moraju biti upoznate ne samo s osnovnim postavkama i ciljevima PUP-a, nego i sa svim tokovima njegovog provođenja.

Obnova grada nakon potresa 1979. godine tražila je i postigla materijalno učešće šire društvene zajednice, pa i to povećava odgovornost za provođenje određene urbanističke politike, koja se dijelom oslanja i na sredstva što ih SR Hrvatska izdvaja za Dubrovnik.

Situacija

Očuvanje organizacije gradskog prostora koja potječe još iz regulacionih zahvata XIII. stoljeća, te pojasa zidova izgrađenih otprilike u isto vrijeme, daje Dubrovniku izuzetni položaj u skupu evropskih srednjovjekovnih gradova. Zasnivanje široke ulice-trga (Place), koja povezujući glavna vrata grada stvara i središnji prostor kamo uviru ulice njegovog južnog i sje-

vernog dijela, jedinstveni je pothvat srednjovjekovne izgradnje uopće.

Kao i svaki živi grad Dubrovnik je stalno gradio i pregrađivao javne i privatne objekte, održavajući ipak stalno strogu urbanu disciplinu, koja je tek ponegdje znatnije narušena. Tako je u izgradenom tkivu grada ostao sačuvan i velik broj građevina nastalih u rasponu od XIV. do XVIII. stoljeća. Zahvaljujući ekonomskoj snazi grada te su građevine ostvarene na visokoj razini raznih »stilova«, od rane gotike do kasne renesanse i ranog baroka.

Veliki potres 1667. godine narušio je doduše na mnogim mjestima srednjovjekovni sustav izgradnje i posve uništo neke vrlo važne javne građevine (katedralu, crkvu sv. Vlaha), no grad je bio sposoban za rekonstrukciju gradskog tkiva i novu izgradnju objekata, pa su ovdje ostvareni i značajni barokni zahvati. Povezivanje prostora stvorenenog rušenjem ranije gустe izgradnje (na mjestu današnje Gundulićeve poljane) s najstarijim dijelom grada na povišenim stijenama širokim stubištem, spada u najljepša barokna ostvarenja u našoj zemlji.

Tokom vremena došlo je do degradacije ne samo pojedinih objekata nego i cijelih dijelova grada. Procesi degradacije najjasnije su izraženi u najstarijem dijelu grada, na njegovom južnom rubu. Ne iznoseći ovdje različite uzroke procesa degradacije, treba utvrditi da degradirana područja i objekti predstavljaju stvarne rane u životu tkiva grada.

U prošlom i ovom stoljeću u samom gradu nije došlo do intervencija koje bi grubo narušile njegovu cjelinu. Premda u tom razdoblju nastaje nekoliko objekata koji se svojim karakterom i arhitektonskom vrijednošću izdvajaju iz preostalog tkiva, situacija u Dubrovniku se bitno razlikuje od one u nekim drugim povijesnim središtima, gdje su novi objekti grubo unesenici u stara tkiva. Razmjerno rano razvijena svijest o potrebi zaštite grada očuvala ga je od raznih nasilnih intervencija, ali nije mogla spriječiti manje procese degradacije koji su zahvatili gotovo čitavo tkivo, a zibili su se zbog prilagodavanja starih struktura nekim novim potrebama. Još i danas u gradu postoje sadržaji koji u njega ne spadaju, a mnoge građevine grubo su pregradene pa i nadograđene.

Nenad Gattin

Problemi obnove i asanacije

Za grad koji intenzivno živi nije opravdana upotreba pojma »revitalizacije« u skupu zadataka koje treba provoditi PUP-om. Premda se kod nekih objekata javlja pitanje njihove revitalizacije, za život grada unutar zidina kao cjeline najvažnija su pitanja asanacije, a zatim obnove, napose nakon udara potresa 1979. godine.

Premda se asanacija grada nužno račva u skup raznovrsnih zadataka, kao što su zahvati u infrastruktu-ru, statičko osiguranje i popravak »potresenih« objekata, oni isto tako traže i brojna čišćenja od raznih pregradnji i nadogradnji koje narušavaju vrijednost niza objekata, te konačno zahvate prezentacije bilo pojedinih objekata, bilo čitavih dijelova grada. Po-stoji, naime, u gradu niz vrijednih objekata starije stambene arhitekture, koja je nekoć imala reprezen-tativni karakter, koji nisu samo zapušteni nego se na-činom korištenja stalno obezvređuju. Isto tako u gra-du ima i suviše »mrtvih« ulica, koje služe samo sta-novnicima najbliže okoline, te konačno područja ne-dostupnih drugima osim onima koji ih koriste.

Oživljavanjem niza takvih uličnih tokova može se smanjiti suviše velika koncentracija ljudi u ulicama kao što su Stradun i dvije-tri uzdužne komunikacije. Život mnogih danas pustih ulica zavisi od sadržaja koji se mogu naći u njemu, od njihove privlačnosti koja ne mora biti samo komercijalno određena, nego i vrijedna »nezainteresiranog« pohoda.

Oživljavanje ulica kao i čitavog gradskog tkiva može se ostvariti samo »raspršivanjem« raznih manjih sadržaja. Stoga se treba usprotiviti bilo kakvom nameta-nju »zoninga« u Dubrovniku, bilo planiranog bilo spontanog. Zoning kao koncentriranje određenih sa-držaja u pojedinim dijelovima grada spada među one zasade teorije i prakse urbanizma, koje su već odav-no predmet opravdano oštredih kritika. Primjena prin-cipa zoninga u razmjerno malenoj sredini kao što je to Dubrovnik unutar zidova suprotstavlja se stvar-nom životu gradskog tkiva.

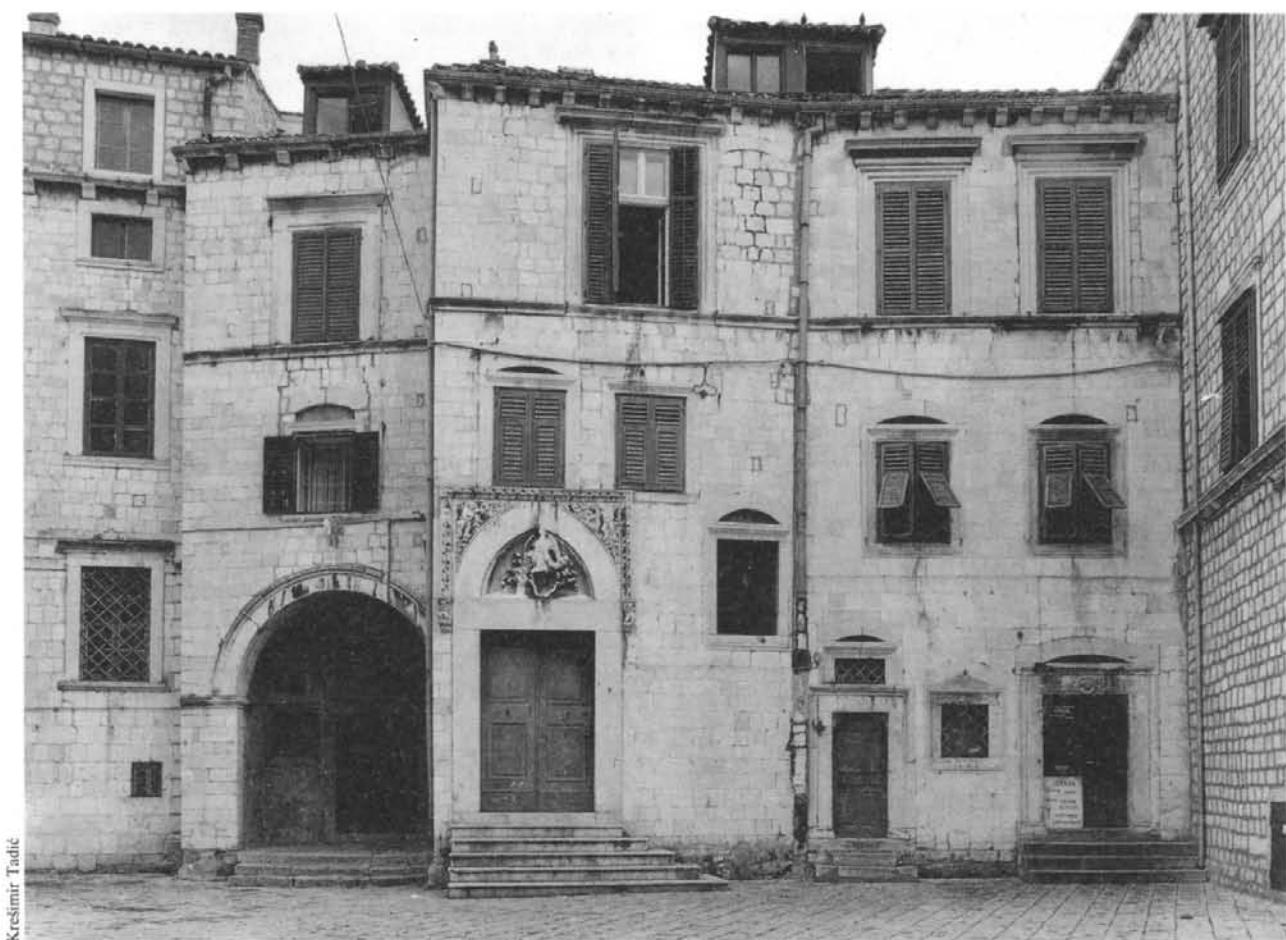
No osim »planiranog« zoninga postoji i spontani. On se ostvaruje koncentracijom određenih većih sadržaja u središnjim gradskim područjima, često i pod ges-lom »revitalizacije« skupa starih objekata. »Robnim kućama« nema mjesta u povjesnoj sredini. I to se otvoreno naglašava u postavkama PUP-a, tako da se izbjegnu mogući nesporazumi i bilo kakve prethodne »studije«.

Nakon potresa nisu se samo obavljali veliki »prioritetni« objekti; bilo je i mnogo nekontroliranih ma-njih zahvata. Na žalost nerazvijena urbanistička slu-žba u gradu nije mogla pomoći građanima da isprav-nije ulažu sredstva u potpuno opravданu obnovu kro-va nad glavom. No kako ti procesi individualne obno-ve objekata nisu završeni, bilo bi potrebno da se osim raznih studija za velike objekte prioritetnog značaja razvija sistem službi sposobnih da interveniraju i pri manjim zahvatima na pojedinačnim objektima koje izvode sami građani.

Proces asanacije i obnove Dubrovnika bit će dugo-trajni rad koji treba temeljiti na pažljivom studiranju čitavog tkiva grada i pojedinih objekata. Već danas nameću se neki osnovni principi kojima bi se ti proce-si trebali ravnati.

Nenad Gattin

Krešimir Tadić

Bunićeva poljana

1. U gradu treba izbjegavati ne samo razne mehaničke zoninge, nego i pretvaranje pojedinih dijelova njegovog tkiva u zone posebnog ili jednog sadržaja. Ma koliko takva iskušenja bila opravdana mogućnošću većih materijalnih investicija moćnijih privrednih interesa, njih treba po svaku cijenu izbjegavati. S tim u vezi treba isključiti potrebe iseljavanja stanovništva iz središta grad ili nekih njegovih dijelova. Takva iseljavanja stanovništva iz povjesnih središta odbačena su u suvremenoj urbanističkoj praksi, koja polazi uvijek od stanovišta da zdrav život gradu jamče njegovi stalni, a ne povremeni stanovnici ili posjetioci.

2. Proces obnove života u pojedinačnim objektima može se kontrolirati svršishodnim ulaganjem manjih društvenih sredstava, kao i besplatnim stručnim uslugama za sve one koji rade na obnovi.

3. PUP treba shvatiti kao svojevrsni zakon za daljnji razvoj Dubrovnika. Zato se neće smjeti dozvoliti bilo kakvo odstupanje od njegovih osnovnih zasada.

Osnovni podaci

Površina zahvata unutar granica plana, odnosno unutar zidina, iznosi 13,38 ha. Od toga je pod objektima 7,5 ha, na temelju čega se dobiva vrlo visoka gustoća izgrađenosti: 56%. Površina ulica, trgova i ostalih slobodnih prostora iznosi 5,83 ha, od čega je 1,05 ha pod zelenilom (vrtovi, slobodne ozelenjene površine i sl.).

Na temelju dobivenih podataka inventarizacijom, vrlo je visoka gustoća stambene izgradnje: na 10,52 ha zemljišta zauzetog stambenim objektima (odbijene su površine zelenila i objekata koji nisu stambeni), izgrađano je 142.519 m^2 btto stambenog prostora.

Iz ovoga dobivamo podatak da je na 1 ha terena izgrađeno 13.545 m^2 btto stambenog prostora, što je izuzetno visoka gustoća izgradnje prikazana faktorom 1,35 (dok je »normalno« visoka gustoća izgradnje izražena veličinom faktora 0,65). Prema izvještaju o stanju gradevinskog fonda nakon potresa 1979. godine, utvrđeno je da je Grad pretrpio značajna oštećenja na objektima.

Stanovništvo i stanovanje

Prema evidenciji Zavoda za statistiku iz Dubrovnika, broj stanovnika u Gradu je 31. ožujka 1981. godine bio 4.234, ukupan broj stambenih jedinica 1.495, a domaćinstva 1.569. Na temelju izvršene inventarizacije 1979. godine od strane Zavoda za izgradivanje Dubrovnika, dobiva se 4.157 stanovnika, 1.450 stambenih jedinica te 1.517 domaćinstava.

Proizašle razlike u broju stanovnika nastale su vjerljatno odlaskom dijela stanovništva iz Grada nakon potresa, koji su se naknadno vratili.

U oba slučaja, odnos broja stambenih jedinica i domaćinstava, odnosno prosječna gustoća naseljenosti iznosi 105 domaćinstava/stan.

Brutto površina stambenog prostora (izmjereno sa podloga 1 : 500) iznosi 142.519 m². Uvezši u obzir broj stanovnika 4.237, dobivamo naseljenost stanova od 33,66 m² brutto stambenog prostora po stanovniku, odnosno 20,20 netto. Ovi se podaci ne mogu uzeti kao činjenično stanje, pošto su u površine stana uračunata i stambena skladišta, ulazni prostori, vertikalne komunikacije, sva potkrovla i slični neiskorišteni prostori. To iznosi velik dio površine, ako se uzme u obzir fizička struktura objekata: 1 stan na više etaža. Točna površina stambenog prostora ne može se za sada dobiti zbog nedostatka snimke ostalih etaža.

Najveća btto površina stanova po stanovniku iznosi cca 42 m² na predjelu između Ulice B. Andrijića. Za Karmenom, između Poljane P. Miličevića, Straduna, Široke ulice i Ulice od Puča.

Najmanja btto površina stana po stanovniku od 19,77 m² je u bloku između Androvićeve i R. Boškovića, dok u nekoliko objekata ispod Sv. Marije, na južnom dijelu Grada, evidentirano je čak 4 m² btto površine po stanovniku (Puzljiva, Grbava, Crijevićeva) što ukazuju na nemoguće uvjete stanovanja.

Damir Fabijanić

Obnovljeni sklop pred Dvorom

Damir Fabijanic

Uz jezuite

Općenite karakteristike stambenog fonda u jezri:

- dotrajalost mnogih objekata zbog lošeg održavanja, proizašla iz nemogućnosti investiranja starijeg stanovništva u sanaciju objekta, ali i otežane građevinske intervencije zbog topografskih karakteristika i urbane strukture,
- naročito narušena stabilnost objekata poslije potresa,
- loša iskorištenost potkovlja,
- neravnomjerna nastanjenost stanova po pojedinim zonama* – prenapučeni mali stanovi (objekti), poluprazni veliki stanovi,
- stanovanje u neadekvatnim prizemnim prostorima,
- narušavanje izvorne fizičke strukture objekata unutrašnjim adaptacijama,
- privatno vlasništvo (često etažno) i društveno, što naročito otežava održavanje objekta.

Starosna struktura stanovništva

Starosna struktura stanovništva pokazuje visok broj osoba preko 65 godina – čak 1/4 stanovništva:

0 – 27 godina – 26,5% stanovnika
28 – 65 godina – 48 % stanovnika
preko 65 godina – 26,5% stanovnika

Gustoća naseljenosti stanovnika najveća je u zoni između Prijekoga i Pelina: 540–634 stanovnika/1 ha, a najmanja na istočnom i zapadnom dijelu grada, gdje dominiraju javni i sakralni objekti.

Javni sadržaji

Ukupno izgrađena brutto površina objekata iznosi 223.289 m². Od cijelokupnog brutto izgrađenog prostora cca 64% namijenjeno je stanovanju, 10,4% zauzimaju sakralni objekti, 5% skladišni prostori, a tek 21% prostora angažirano je u sve ostale namjene. S obzirom na funkcije i značaj jezgre to je mala površina, naročito kada se uzme u obzir da je administrativno upravna funkcija uključena sa 6% prostora. Ostali sadržaji s obzirom na veličinu prostora koju koriste:

školstvo	btto izgrađenog prostora 1,0%
turizam i ugostiteljstvo	3,5%
kultura i zabava	6,4%
prodavaonice prehrane	0,7%
ostale prodavaonice	1,8%
zanatstvo i ostale proizvodne djelatnosti	1,3%

Za javne i društvene sadržaje u jezgri je iskorišten prostor isključivo u centralnom dijelu Grada, uglavnom prizemlja, a samo pojedini objekti i na katovima. Određeni sadržaji pogrešno su locirani na najatraktivnijim dijelovima Grada. Nedostaju vitalni sadržaji. Niz sadržaja treba premjestiti iz jezgre.

Ciljevi razvoja i uređenja

Uređenje i revitalizacija jezgre Dubrovnika bitno se razlikuje od sličnih zahvata u jezgrama Istre, jadranskih otoka, pa i onih u unutrašnjosti zemlje, koje su uglavnom dotrajale građevne strukture i osiromašene sadržajima i stanovništvom.

U slučaju Dubrovnika naglašeno je čišćenje od neadekvatnih sadržaja i interpoliranje novih, koji će omogućiti suvremeno funkcioniranje stambenog mikro-rajona mjesne zajednice i povećanje prihvata posjetilaca na danas veoma ograničenom prostoru.

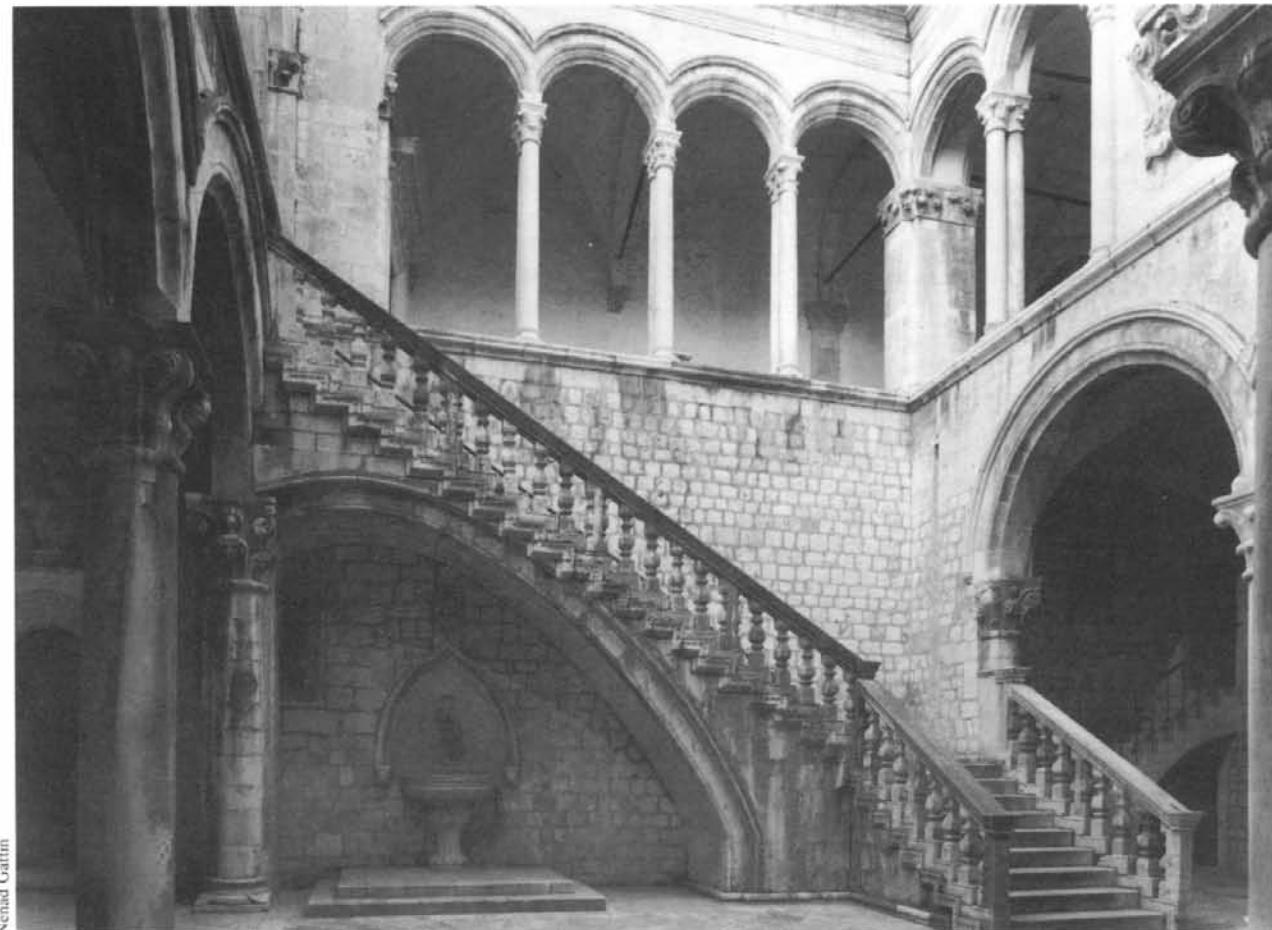
Uz smještanje odgovarajućih sadržaja u slobodne prostore postojeće strukture i uz formiranje novih prostora, potrebno je izvršiti i niz zahvata u jezgri, i to u njenom kontaktnom području i na širem području grada.

Tim sinhronim akcijama omogućiće se funkcionalna distribucija javnih sadržaja u cijelom prostoru grada i formiranje privlačnih centara (različitih sadržaja), a jezgra postati jedna od najatraktivnijih urbanih cjelina na našoj obali.

Prema generalnom urbanističkom planu Dubrovnika cjelina Stari Grad tretira se kao jedan od centara polufunkcionalnog, izrazito kulturnog značaja, te kao privlačan turistički centar.

Izvorno ona je u sebi nosila upravnu i stambenu funkciju. Poboljšanje standarda stanovanja i pratećih sadržaja, utvrđivanje i valorizacija povijesnih i kul-

* Podjela jezgre na zone prenesena je iz podloga preuzetih od Odjela za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i one se tretiraju kao radne.

Nenad Gattin

Atrij Kneževa Dvora

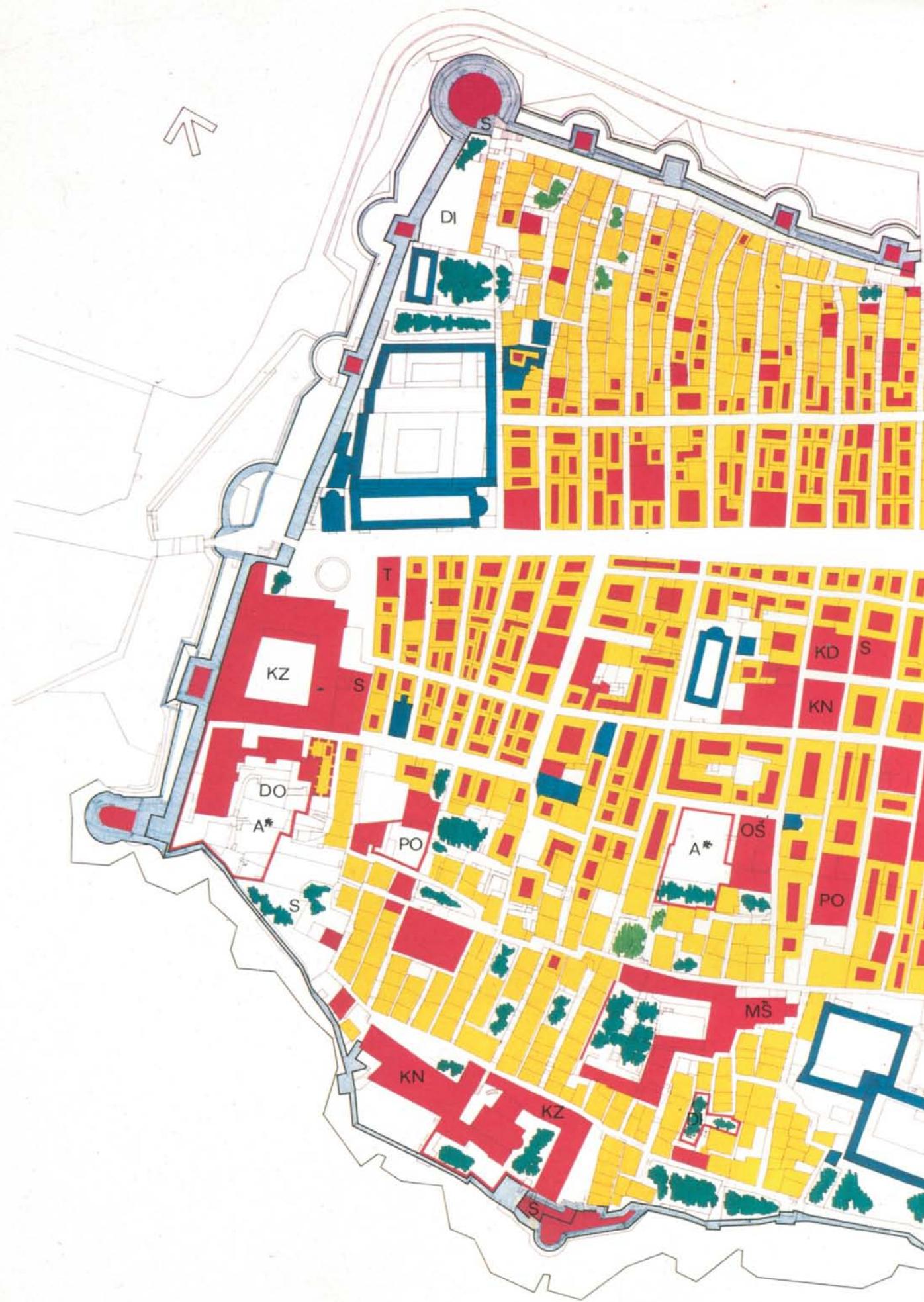
turnih vrijednosti, te tradicionalnih sadržaja i funkcija temeljni su elementi pri utvrđivanju ciljeva razvoja i uređenja jezgre. Iz njih proizlazi program razvoja, društveno-ekonomski aspekt, valorizacije, utvrđivanje etapa realizacije, način zaštite i uključivanje jezgre u suvremene tokove života.

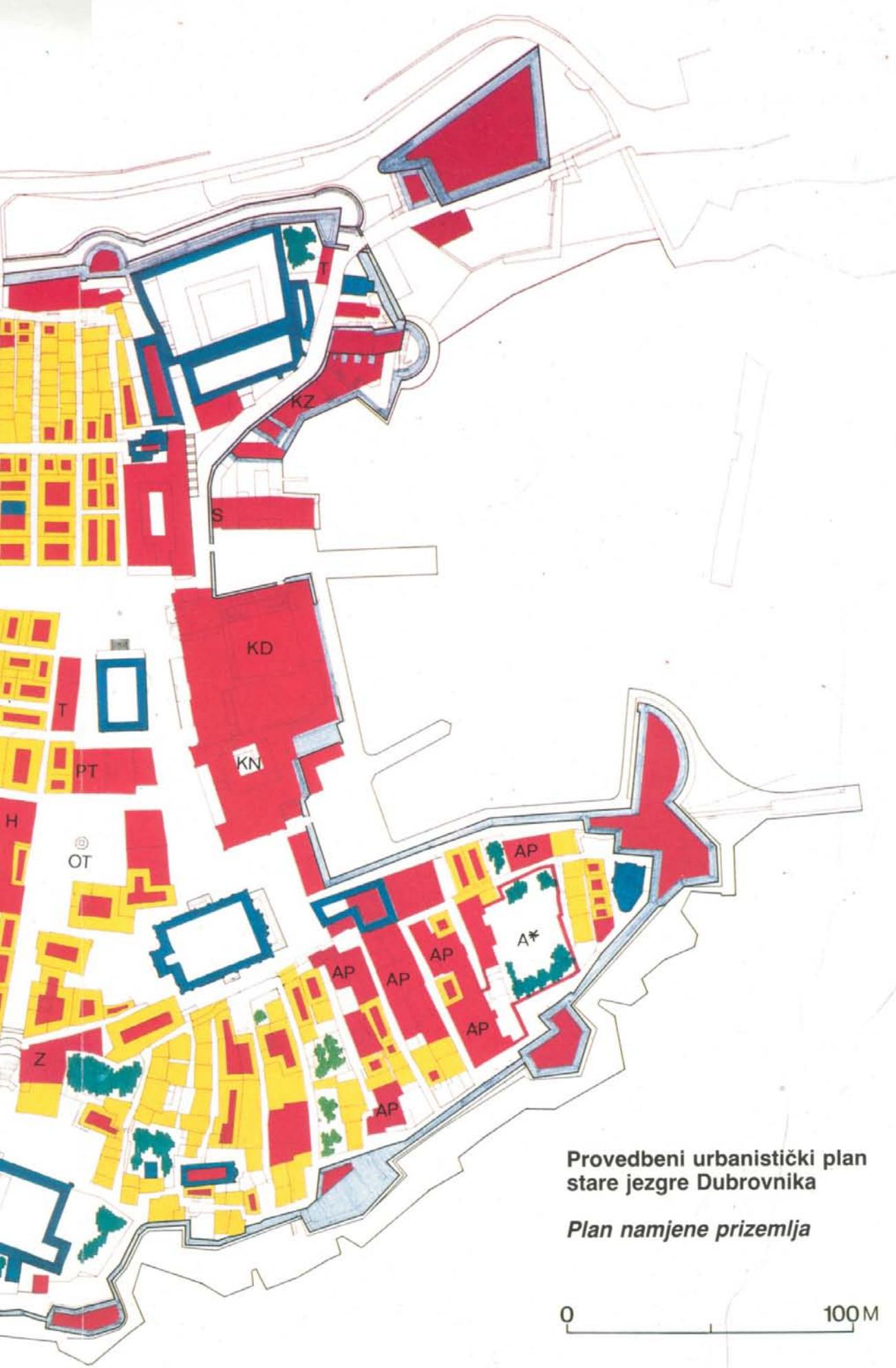
Prema točno utvrđenim i usvojenim ciljevima razvoja i uređenja jezgre mogu se detaljnije odrediti namjene po pojedinim zonama i prostorima, odnosno utvrditi operativnost projekcije plana.

Međutim, da bi se stvorila polazna osnova za postavljanje ciljeva uređenja jezgre potrebno je utvrditi i prihvatići kao činjenicu to, da je: povijesna jezgra Dubrovnika – grad u zidinama – kao cjelina spomenik kulture najviše kategorije.

U vezi s time treba utvrditi, da sve akcije, rekonstrukcije, uređenja i revitalizacije u bilo kojem dijelu ili na bilo kojem objektu jezgre moraju biti tretirani kao jednako vrijedni.

Svaki gradevni zahvat, odnosno bilo koja intervencija u urbano tkivo jezgre, mora se prethodno podvrći stručnoj kontroli s ciljem konzervatorske zaštite.

Provedbeni urbanistički plan
stare jezgre Dubrovnika

Plan namjene prizemlja

0 100 M

PLAN NAMJENE PRIZEMLJA

	Stanovanje		Turističko-informativni centar, agencije
	Javni sadržaji		Javne sanitarije
	Moguća promjena namjene i etaže Povezivanja sadržaja iz prizemlja		Zdravstvo – Zdravstvena stanica, ljekarne
	Kulturno-zabavni centar		Javni sadržaji – alternativno
	Kulturno-društveni sadržaji		Vjerski objekti
	Dječje igralište		Gradske zidine
	Kultura, nauka		Ozelenjene javne površine
	Osnovna Škola		Zelenilo u okviru društvenih objekata
	Pošta		Zona arheoloških istraživanja
	Otvorena tržnica		
	Predškolski odgoj		
	Dom za društvenu zaštitu odraslih osoba		
	Muzička škola		
	Hotel, apartmani		

Utvrdeni ciljevi razvoja i uređenja jezgre

1.

Zaštita, očuvanje i revitalizacija jezgre kao jedinstvene cjeline.

2.

Jezgra ima polivalentnu ulogu u sklopu koje odgovarajućom organizacijom i strukturu sadržaja treba omogućiti odvijanje osnovnih funkcija:

- stanovanja
- kulturne
- turističko-ugostiteljske
- administrativno-upravne.

3.

Zadržavanje tradicionalnog, kulturno-prosvjetnog, znanstvenog i umjetničkog središta, sa institucijama regionalnog, republičkog, saveznog i međunarodnog značaja.

4.

Zadržavanja stanovanja u jezgri kao primarne funkcije, (cca 3500 stanovnika), uz poboljšanje uvjeta stanovanja te odgovarajuće opremanje sadržajima društvenog standarda.

5.

U svrhu obnove i revitalizacije jezgre, potrebno je javnim sadržajima u horizontalnom, a djelomično i vertikalnom smislu angažirati čitav njen urbani prostor.

6.

Sve funkcije i sadržaji moraju omogućiti permanentan život jezgre tokom čitave godine.

7.

Neadekvatne sadržaje potrebno je dislocirati izvan jezgre, a dio slobodnih prostora namijeniti adekvatnim sadržajima koji omogućuju realizaciju osnovnih funkcija.

8.

Prilikom cjelovitog rješavanja infrastrukturne mreže, prometa i opskrbe, treba poštovati specifičnu urbanu strukturu i oblikovanje jezgre.

9.

Pri uređenju i oblikovanju vanjskih prostora mora se prilikom svakog zahvata voditi računa o specifičnim oblikovnim vrijednostima prostora jezgre.

10.

Potrebno je uključiti kontaktne područja Pila, Ploča i Iza Grada u smislu prijedloga rješenja, koja su kao i širi prostor grada funkcionalno i prostorno neposredno vezana za urbane procese i tokove u jezgri.

11.

Snabdijevanje stare gradske jezgre treba riješiti tako, da se izbace prevozna sredstva koja ugrožavaju i oštećuju okolinu, uz uvjet formiranja centralnog skladišta na kontaktnom području, u kojem bi se organizirala racionalna distribucija roba odgovarajućim vozilima u jezgru.

Tomislav Kralj

Lučarica

12.

Potrebno je postići uravnoteženje protoka pješaka na svim ulazima u jezgru i vrednovati gradsku luku i kontaktne prostore.

Na temelju izvršenih analiza postojećeg stanja i postavljenih ciljeva, predlaže se rješenje osnovnih funkcija i utvrđuju planirane potrebe.

Stanovanje

Stambeni prostor

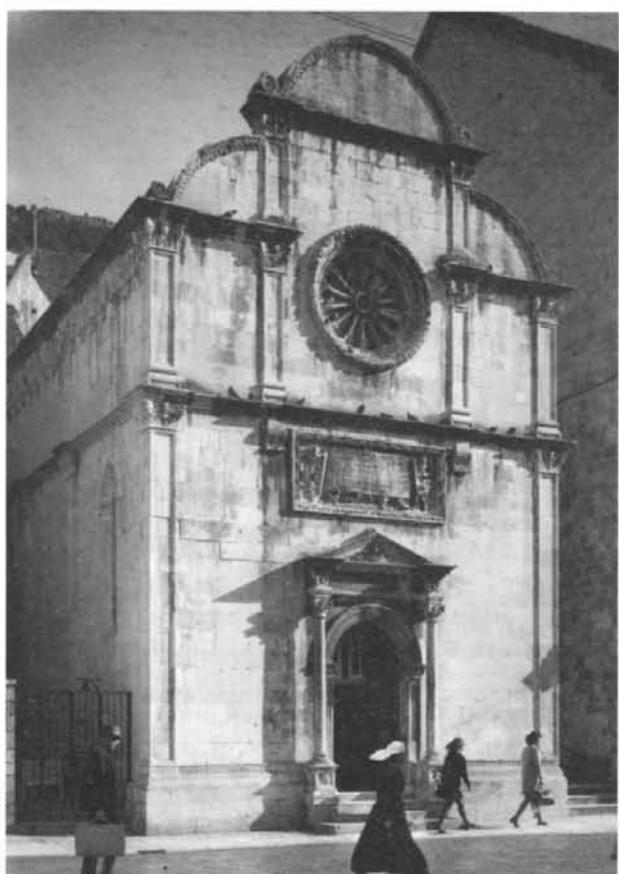
Predviđa se nužan standard stanovanja i prateći sadržaji kao i sadržaji društvenog standarda za planirani broj stanovnika. Planirana netto površina stambenog prostora iznosi 22 m² po stanovniku (odnosno 36,6 m² btto). S obzirom na planirani broj stanovnika od cca 3.500, planirana btto površina stambenog prostora iznosi cca 128.100 m², s tim da prosječan broj stanovnika po stanu iznosi 2,86–2,91 (str. 71 PUP-a).

Neophodne su mnoge i raznovrsne intervencije u smislu poboljšanja kvalitete stanovanja:

- formiranje izvornih ulaznih prostora u stambene objekte
- rješavanje imovinsko-pravnih odnosa u etažnom vlasništvu s ciljem formiranja normalnih stambenih jedinica (tako sada dva stana u jednom objektu zamjenjuju na svakom katu po jednu prostoriju), respektiranje izvorne strukture objekata,
- izjednačenje broja stambenih jedinica i broja domaćinstava (odnos 1 : 1),
- adekvatna sanitarna i ostala komunalna oprema stanova.

Stanovništvo

Crkva sv. Spasa

Nenad Gattin

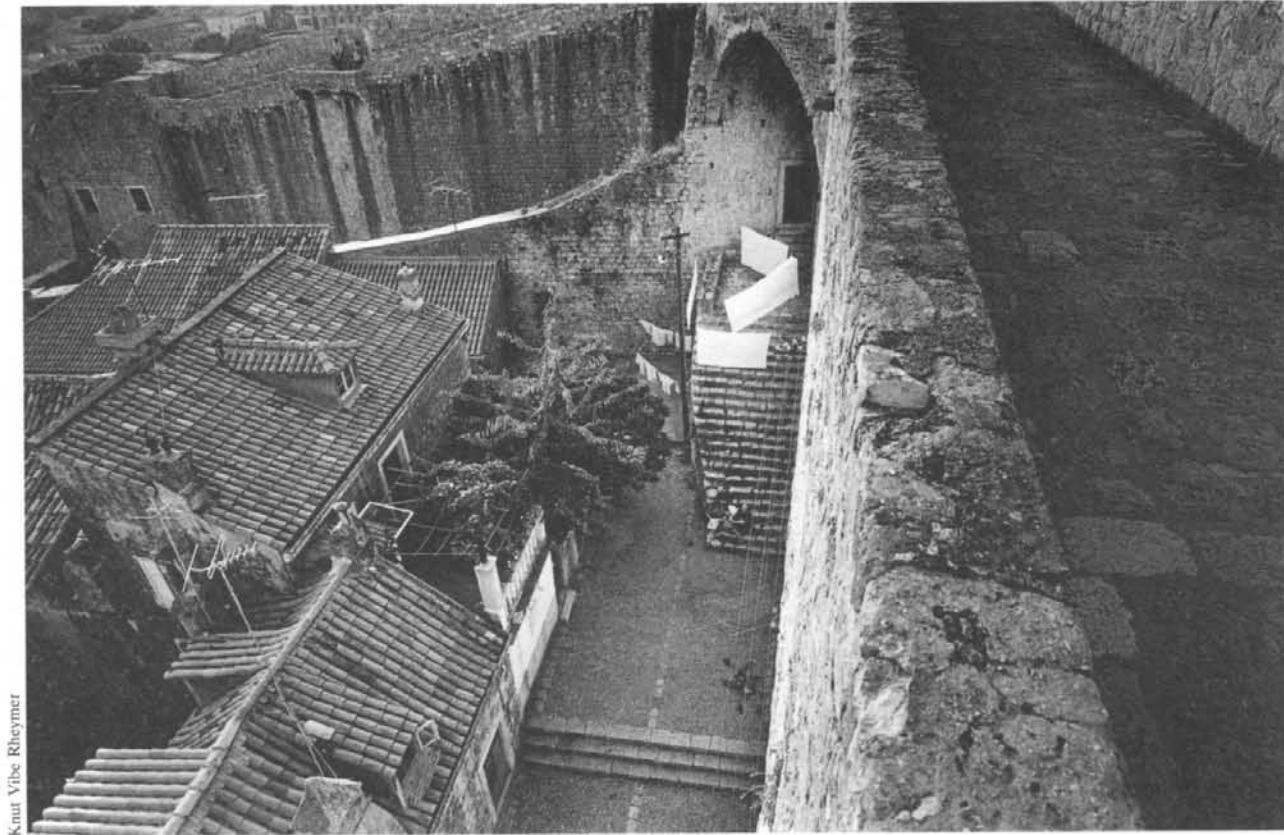
Planirani broj stanovnika od 3500 pretpostavlja iseljenje cca 700 stanovnika iz Grada, pa je u tu svrhu potrebno osigurati adekvatan broj stanova na užem gradskom području. Iseljenje dijela stanovništva (raspoređeno po cijelom urbanom tkivu Grada), predloženo je prema sljedećim kriterijima:

- iseljavanje iz objekata najoštećenijih potresom,
- iseljavanje iz objekata visoke kulturno-spomeničke vrijednosti,
- iseljavanje iz prizemnih prostora neadekvatnih za stanovanje,
- iseljavanje iz većih kompleksa atraktivnih za grupe javnih sadržaja, a loših za stanovanje.

Prijedlog preseljavanja; struktura domaćinstava

Broj članova domaćinstava	1	2	3	4	5	6	7	Ukupno
Broj iseljenih domaćinstava	58	62	44	34	29	6	3	236

Potrebna površina u m ² stambenih prostora za iseljenje van jezgre prema opć. normativima	2088	3100	2640	2584	2494	576	315	13794
--	------	------	------	------	------	-----	-----	-------

Knut Vibe Rheymer

Sa šetnice duž zidina

Prepostavlja se da će planirane akcije vezane za obnovu stambenog fonda, te aktiviranje pratećih sadržaja stanovanja, poboljšanje komunalne infrastrukture i slično doprinijeti kvalitativno izmjeni starosne strukture stanovništva – »pomlađivanju«.

Prateći sadržaji

Uz osiguranje adekvatnog stambenog prostora za planirani broj stanovnika, sastavni dio standarda stanovanja mora biti i podmirenje potreba stanovnika objektima društvenog standarda, pratećim sadržajima, ustanovama za dječju zaštitu, osnovnog školstva, zdravstva, opskrbe, rekreativne, sporta i zelenila.

Dječja zaštita

Predviđa se, da 10% planiranog broja stanovnika budu djeca predškolskog uzrasta, što znači, 350 djece. Ako se uzme u obzir da 75% djece uživa primarnu zaštitu, dobivamo podatak da je u Gradu potrebno osigurati u predškolskim ustanovama 262 mjesta.

Kako sada u jezgri nema takvih ustanova, potrebno je predvidjeti prostore za planirani broj djece koju treba obuhvatiti primarnom zaštitom. S obzirom na posebne zahtjeve za lociraje tih objekata, kao i relativno velik broj djece za ovo područje, predlažu se dvije lokacije za predškolske objekte. To su prostori gdje se mogu interpolirati novi objekti, koji bi se funkcionalno mogli povezati sa otvorenim prostorima – terasama na višim, južnim dijelovima parcela.

Jedna lokacija je južno od ljetnog kina »Jadran«, prostor neiskorištenih ruševina, uz novu (buduću) Čubranovićevu ulicu.

Druga alternativna lokacija je na mjestu današnje tiskare »Ivo Čubelić«, koja je iselila iz Grada.

Škole

Za osnovnu školu »Miše Simoni« od I – IV razreda u dvije smjene, koju polazi 520 učenika, potrebno je osigurati 8 – 9 učionica sa po 30 učenika sa obaveznim pratećim prostorima.

Stoga se prostor škole planira proširiti prema jugu, i to djelomično nadogradnjom sa istočne strane kompleksa. Takoder je potrebno iseliti skladište vina iz

Knut Vibe Rheymer

Mrтvo zvono

prizemlja škole za potrebe pomoćnih školskih prostorija.

Slobodni dvorišni prostor od 786 m² koristit će škola u cijelosti, s tim da ga je potrebno urediti adekvatno namjeni.

Kompleks Muzičke škole zadržava svoju namjenu, te se omogućava proširenje na južnu stranu: dogradnjom novog trakta koji se predviđa proširiti na stambeni objekt s južne strane.

Vrt muzičke škole koristit će se i za potrebe škole i stanovništva.

Zdravstvena stanica

S obzirom na planirani broj stanovnika, te potrebe turizma potrebna je zdravstvena stanica s dve liječnica i dva stomatologa, s pomoćnim osobljem. Za to se predlaže prostor objekta u Andrićevu 1 i 3.

Pošta

Za zadovoljenje potreba stanovništva i turizma, predviđa se manja pošta cca 80 m² sa uslugama za stanovništvo i turizam. Za tu namjenu predviđa se manji prostor u Ulici Zeljarica unutar kompleksa Pred Dvorom za telefonske govornice, a veći prostor Pred Dvorom u bloku Gundulićeva poljana za potrebe šalterskih usluga.

Opskrba

Za zadovoljenje dnevnih, tjednih i mjesecnih potreba stanovništva planirano je 0,78 m² prodajnog prostora po stanovniku, tj. 2730 m². Za potrebe turizma planirano je prodajne prostore povećati za cca 25% – tako da bi prodajni prostor za snabdijevanje u Gradu iznosio cca 5.120 m², sa priručnim skladištima. Planira se riješiti nedostatke sadašnje trgovine, a to su tradicionalna maloprodaja, premalo specijalizacije, usitnjenost, itd.

Za opskrbu stanovništva planirano je grupiranje prodavaonica živežnih namirnica oko Gundulićeve poljane, gdje bi ostala i tržnica, a po mogućnosti veći zatvoreni prostor polivalentno urediti za zimsku tržnicu, odnosno specijalizirani ugostiteljski objekt. Unutar pojedinih zona u jezgri sa većim brojem stanovnika planirana je interpolacija prodavaonice za dnevne potrebe tradicionalnog tipa ili samoposluge, već prema mogućnostima odabranih prizemnih prostora.

Rekreacija – igrališta

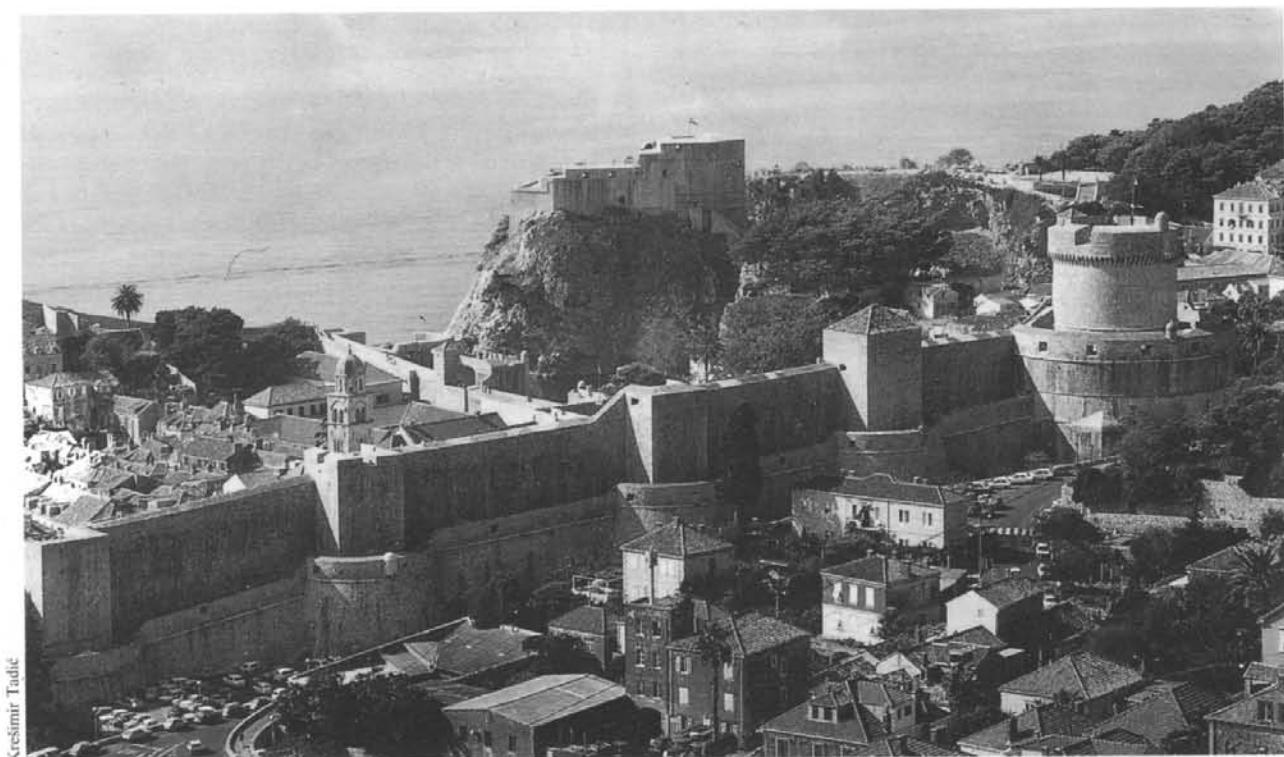
Kako je u zaokruženoj strukturi Grada nemoguće planirati adekvatne površine za odmor i rekreaciju stanovništva, potrebno je aktivno koristiti postojeće otvorene ili ozelenjene površine. Adekvatnim hortikularnim uređenjem, otvaranjem pojedinih prostora javnosti, aktivirati će se izvjesne površine za odmor i zadržavanje stanovništva, a rekreativne površine moraju se planirati unutar šireg područja.

Postojeće slobodne površine: bivše košarkaško igralište u Karmenu (arheološki lokalitet) (895 m²), ispod Minčete (540 m²), te kompleks vrtova sjeverno od Ulice od Kaštela (265 m²), a nakon detaljnijeg ispitivanja terena možda i vrtovi između Trga R. Boškovića i K. Hrvaša (400 m²) predviđaju se kao prostori za igru djece, da bi se barem donekle zadovoljile potrebe za takvim prostorima, jer su u sadašnjoj situaciji gotovo sva djeca na ulicama. Tako bi se dobilo cca 2100 m² otvorenog prostora za igru, tj. 6 m² po planiranom broju djece (350). Vrt Muzičke škole, slobodne površine na jugoistočnom dijelu Grada (arheološka zona), uz zelenilo oko Doma staraca, kao i uređenje ozelenjene površine i vrtovi u sastavu samostana uz još neke manje ozelenjene prostore u sastavu stambenih objekata, potrebno je njegovati i pravilno koristiti da se taj mali fond zelenila održi u jezgri.

Antun Tasovac

Od Pustijerne

Krešimir Tadić

Zidine s tvrdavom Minčeta i utvrdom sv. Lovrijenca

Kultурно-društvena funkcija

Kultурno-društvena funkcija jezgre izrazito je naglašena, pa je u tom smislu dobila i svoje mjesto u planu.

Postojeći objekti tradicionalno namijenjeni određenim kulturnim sadržajima, kao što su Knežev Dvor, Kazalište, Muzej Rupe, Sponza, kompleks »Jadran«, Galerija Sebastian itd. zadržavaju i dalje svoju namjenu, uz eventualne dopune sadržaja.

Na temelju prikupljenih podataka o potrebama kulturnih i društvenih organizacija i ustanova, a po prijedlogu iseljavanja stanovništva iz spomenički vrijednih objekata i kompleksa (ili neadekvatnih za stovanje) planirano je proširiti prostore za kulturno-društvene potrebe. U tom smislu predviđa se angažirati objekte u Zuzorinoj br. 6, u Ul. M. Pracata br. 1 i br. 3. Kompleksa Sv. Marija-poglavarstvo planira se namijeniti u cijelosti kulturno-društvenim i djelomično zabavnim sadržajima.

1.

Za potrebe društvenih i društveno-političkih organizacija predviđa se zadržati i objekt u ulici I. Sarake br. 7. Neke društvene organizacije vezane uz određenu funkciju planira se zadržati na postojećim lokacijama, a neke predviđjeti u dijelovima drugih objekata i kompleksa unutar jezgre.

2.

Pored postojećih i planiranih ključnih objekata za ovu funkciju, planira se iskoristiti dio atraktivnih prizemnih prostora za oživljavanje pojedinih uličnih poteza ili kompleksa. Tako je planirano u Ulici za Rokom što više prizemnih prostora namijeniti izložbeno-prodajnim svrhama (sa slikarskim, kiparskim i sličnim radionicama), a tako i dio prizemnih prostora na Prijekome. Nakon detaljnijeg ispitivanja pojedinih prostora, iste ili slične kulturne namjene smjestit će se na povoljnim i odabranim lokacijama po cijelom tkivu jezgre i zidina. Na taj način i uz funkcionalno korištenje mogućnosti otvorenih, slobodnih prostora i dijelova ulica sa novoplaniranim sadržajima, oživit će se oni dijelovi Grada, koji su danas neangražirani, a ujedno će se stvoriti novi pravci turističkih kretanja i zadržavanja prema zanimljivim sadržajima na rubnim dijelovima (ispod zidina).

Administrativno-upravna funkcija

Administrativno-upravni centar planira se prema Generalnom urbanističkom planu Dubrovnika na Batali, gdje bi trebalo preseliti u budućnosti sve općinske

službe. S obzirom na to, ovaj plan predviđa zadržavanje samo javnih i reprezentativnih sadržaja Skupštine općine Dubrovnika u Gradu, u sadašnjoj zgradbi, s tim da se prostori uredne raspoloživи u reprezentativne svrhe. Tako je planirana prenamjena dvorane sadašnjeg kina »Slobode« i njena polivalentna oprema. Također se predlaže iseljavanje svih onih administrativnih prostora radnih organizacija koje zahtijevaju cijelovito i kompleksno rješenje izvan jezgre, a svojom djelatnošću nisu vezane isključivo za to područje Grada.

Turističko-ugostiteljska funkcija

1.

Predviđa se zadovoljenje turističkih potreba za program smještajnih kapaciteta cca 500 kreveta, provedba kojeg ovisi o detaljnim konzervatorskim smjernicama i o dislokaciji postojećih sadržaja. Planirani kapaciteti predlažu se na slijedećim lokacijama:

- prostoru Doma staraca (»Domus christi«), predložen je u slučaju odumiranja današnjeg sadržaja za hotel visoke kategorije,
- apartmanski smještaj na predjelu Pustijerne; kompleks obuhvaća zgradu bivšeg zatvora, te visoko valorizirane objekte, palače, u kojima se zbog njihove adekvatne zaštite ne može uspostaviti klasičan tip stanovanja. Tako se na potezu od Restičeve ulice do tvrdave sv. Ivana izmjenjuju objekti namjenjeni kulturi, apartmanskom smještaju, te dominom stanovanju,
- postojeći kapaciteti hotela »Dubrovnika«, uz mogućnost neznatnog proširenja.

2.

Prateći sadržaji turističke ponude, objekti zabavnog karaktera, planiraju se unutar dijela kompleksa Sv. Marije i bastiona Mrtvo zvono, te prostor današnjeg Jadrana (u prizemlju) koji bi imao u sebi ugostiteljsko-zabavne sadržaje sa kulturnim sadržajima (nakatu).

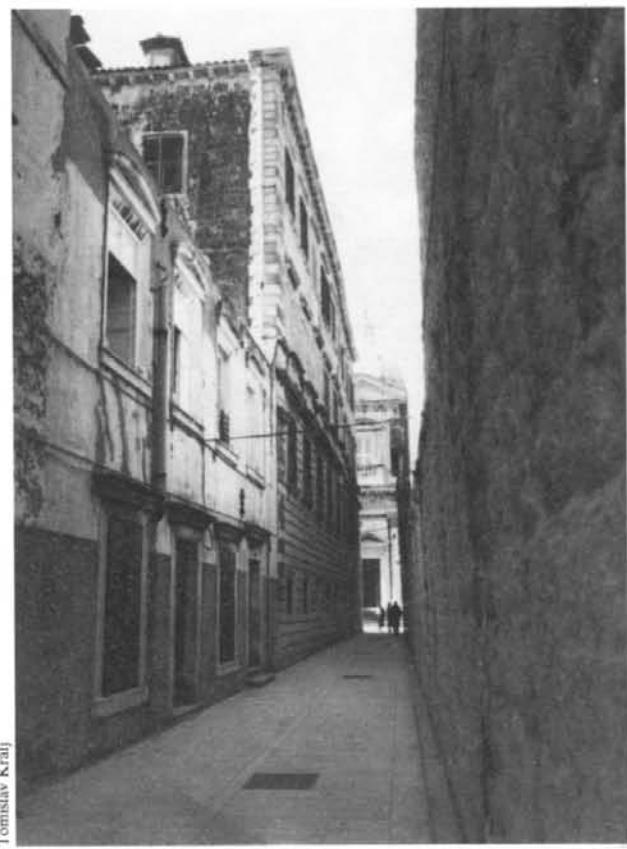
3.

Također se planiraju informativni centri agencije i to na ključnim punktovima u Gradu, neposredno uz ulaze Pile i Ploče (P. Miličevića, Medu vratima od Ploča) i u središnjem dijelu Grada (blok uz Sv. Vlaha). Očekivana struktura turističke potražnje zahtjeva odgovarajuću strukturu ugostiteljske ponude. Planira se zadržati, ali i prenamijeniti dio postojećih ugostiteljskih prostora, s tim da se ugostiteljstvo preferira u Ulici Prijeko te u poprečnim ulicama prema Stradunu (gdje je i danas najveća koncentracija istih sadržaja). Neophodno je slične radnje porazmjestiti unutar zidina, kako bi uz ostale atraktivne prodajne prostore dopunili turističku ponudu.

U smislu obogaćenja ugostiteljske ponude planira se slijedeća struktura ugostiteljske ponude: nacionalni restorani, specijalni restorani, manji restorani (riblji, dalmatinski i sl.), restoran za samoizbor, standardni restoran, za samoposlužu, kombinirani restorani, kuhinje, caffei, veće i manje kavane, buffeti, specifične radnje (bistroi, pizzerije, za dijabetičare i sl.), radnje u orijentalnom stilu, slastičarnice i sl. Adekvatno tome potrebno je određenim prostornim i strukturalnim promjenama unaprijediti i poboljšati trgovacku ponudu vezanu za turizam. Uz neophodno snabdijevanje stanovništva, predlaže se otvaranje specijaliziranih prodajnih prostora, te promjena asortimana u dijelu trgovine s obzirom na sezonski turizam i izvansezonsko razdoblje (za šire stanovništvo).

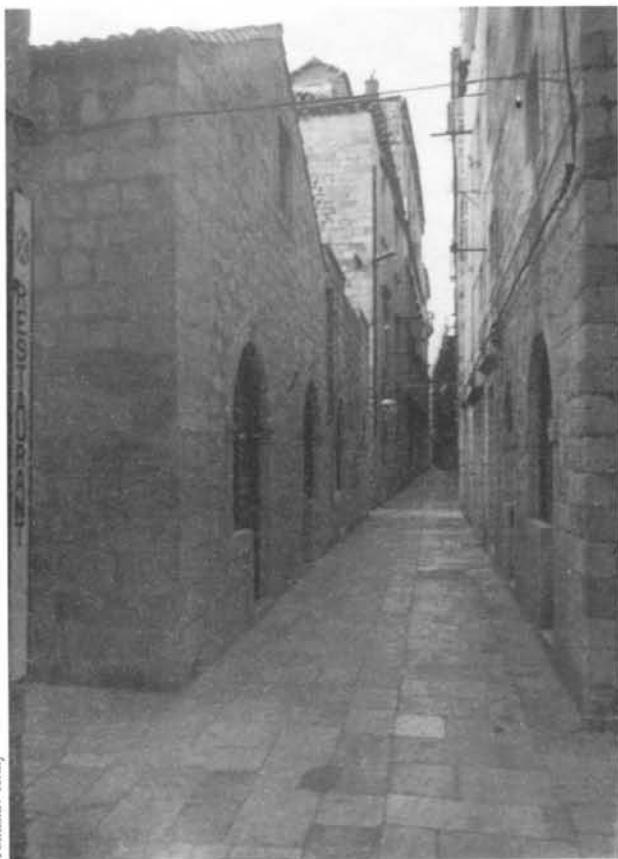

Portal crkve samostana Male braće

Tomislav Kralj

Ulica kneza Damjana Jude

Tomislav Kralj

Izmedu polača

Posebno se naglašava status prodajnih prostora na Placi-Stradunu: tu su prodavaonice namijenjene turizmu i stanovništvu šireg područja, probranog assortimenta iz cijele zemlje, specijalizirane ponude, visoke kategorije, u skladu s vrijednosti položaja svih tih prostora na najfrekventnijem dijelu Grada. Također je potrebno uvjetovati način uređenja i korištenja tih prostora.

Pored navedenih lokaliteta namijenjenih pretežno trgovini planira se Ulica od Puča, s okolnim objektima i blokovima i nadalje zadržati kao trgovačka, s tim da se assortiman i ponuda prilagode potrebama stanovništva i turizma.

U akciji prenamjena određenih prostora (naročito skladišta i sl.) potrebno je voditi računa o zanatstvu kao djelatnosti važnoj i za stanovništvo i za turizam. Naročito je potrebno očuvati i preferirati tradicionalne zanate. Zato se predlaže dislokacija servisnih radionica izvan Grada, smanjenje broja onih zanatskih radionica, u kojima se ne izrađuje već samo prodaje, a vraćanje u Grad drugih, već iščezlih izvornih zanata.

Plan predlaže da se zanatstvo koncentriра na predjelu između Place i Široke ulice, do Ulice za Rokom i P. Miličevića, (s tim da Ulica od Puča u tom potezu ostane pretežno trgovačka kao i u pojedinim ulicama od Straduna do Prijekoga). Tu je poželjno postići i koncentraciju istoričkih zanata po ulicama, što bi omogućilo pružanje određenih standarda i kvalitetnije uređenje unutar cijele jezgre.

Infrastruktura

Planom se predviđaju cjelovita infrastrukturna rješenja koja treba realizirati prilikom sanacije pojedinih dijelova jezgre, tako da se svako parcijalno rješenje pojedinog zahvata uklopi u konačno i cjelovito planirani sistem. Paralelno će se izvoditi sve infrastrukturne instalacije (uključujući i uređenje pločnika) prilikom svakog zahvata jer se tako bitno smanjuju troškovi realizacije. Predlažu se načelni stavovi za rješavanje infrastrukturne mreže:

- Podzemno kabliranje električnih vodova da se estetski i fizički ne narušavaju pročelja. Planira se nova mreža vodovoda i fekalne kanalizacije a za oborinsku kanalizaciju koristila bi se uredena postojeća kanalizacijska mreža.
- Posebnom studijom za javnu rasvjetu predložiti će vrste i intenzitet rasvjete.
- Predlaže se centralni toplovod za određene kompleksne i javne objekte prema posebnoj studiji, ili korištenje električne energije uz poseban režim naknade.

Nenad Gattin

Intervencije u fizičkoj strukturi grada

S obzirom na povijesno-dokumentarnu i ambijentalnu vrijednost pojedinih lokacija koje su ili »čiste« (bez objekata) ili naknadno neadekvatno izgradene, potrebno je posebnom analizom predvidjeti intervencije na tim mjestima. Za sadā predlažu slijedeće:

- probijanje Čubranovićeve ulice
- otvaranje prostora oko crkve Sv. Jakova uz Dominikanski samostan
- otvaranje dva nova ulaza na zidine – Sv. Marija i Medu vratima od Ploča (kod kule sv. Luke)
- interpolacije manjih objekata unutar kompleksa
- otvaranje kapelice uz kompleks Jezuitskog samostana prema Ul. Margarite
- rušenje sanitarija na Sv. Mariji i rekonstrukcija toga dijela zidina, kao i izgradnja dva sanitarna čvora u sastavu zidina
- otvaranje kontinuiranog prolaza gradskim zidinama.

Promet

U prometnoj studiji Dubrovnika rješavan je i promet u kontaktnim područjima: Pile, Ploče, Iza grada. Temeljem podataka o brojanju prolaza pješaka na ova 3 ulaza ovim prijedlogom pokušala se ostvariti manja razlika prolaza kroz vrata od Pila, a povećati kroz Bužu i vrata od Ploča. Na temelju mogućnosti izbora pogodnih vozila za snabdijevanje predlaže se snabdijevanje putem posebno izrađenih akumulatorskih vozila s priključnim vozilima, izrađenim prema vrsti robe koja se transportira. Navedena vozila kretala bi se putem Iza grada, Između Vrata od Ploča do odredišta u Gradu. Osim Pile predlaže se da prostor na Pločama primi glavninu opterećenja turističkog prometa. Rješenje terminala na Pilama, prvenstveno JGP, dato je u dvije faze; za sada predviđena je I faza i prijedlog konačnog rješenja.

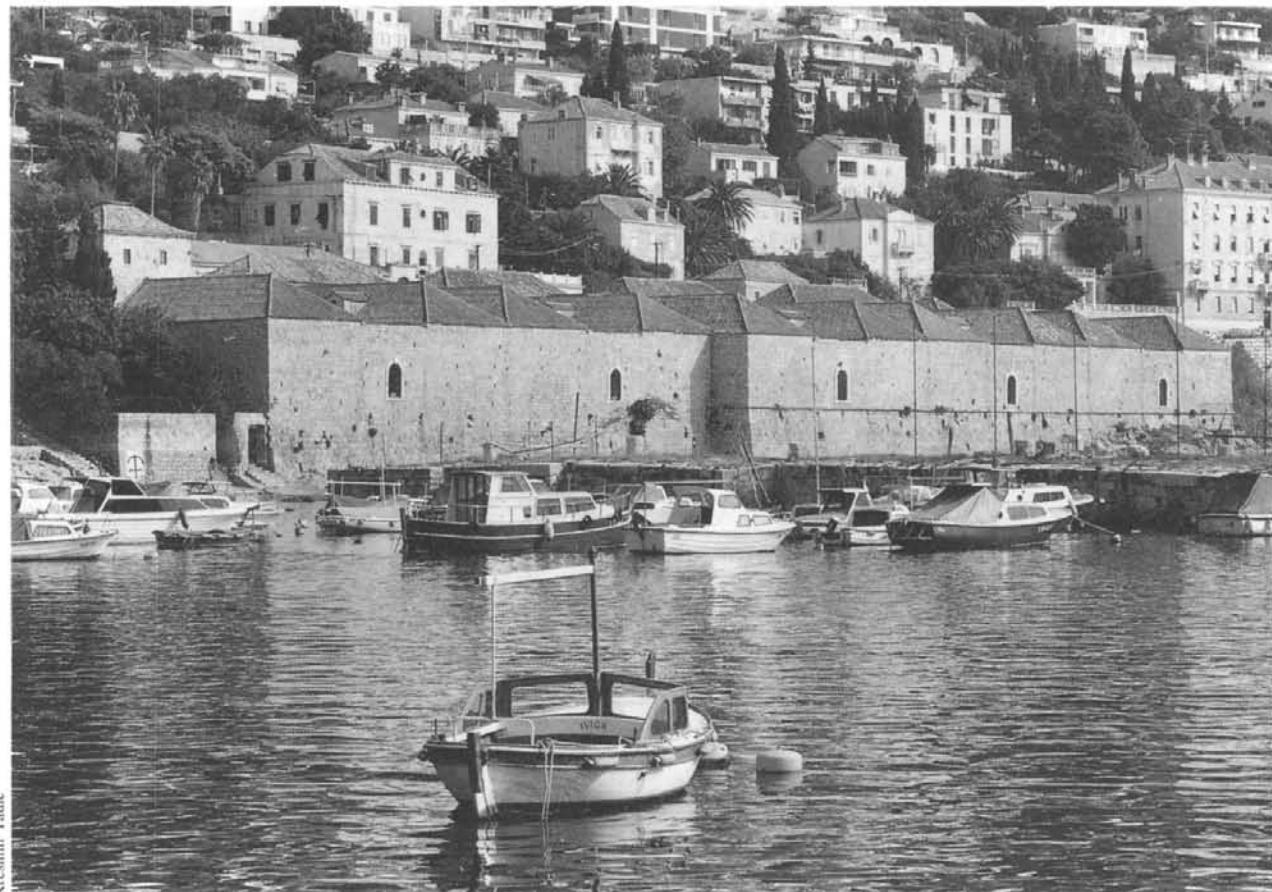
Zaštita stanovništva

S obzirom na raspoložive prostore i mogućnosti intervencije u ovom visoko spomeničkom ambijentu, zaključeno je da se u jezgri mogu formirati skloništa jedino kao zakloni, tj. prostori prilagođeni za te svrhe manjim intervencijama. Zaštita stanovništva od elementarnih nepogoda i ostalih opasnosti postići će se rješenjem infrastrukture, te statički pojačanim osiguranjem pojedinih uličnih koridora, otvaranjem i rekonstrukcijom postojećih bunara koje treba osposobiti, itd.

Nenad Gattin

Orlando's stump

Krešimir Tadić

Lazareti

Kontaktna područja

Iz već navedenih razloga funkcionalne i prostorne povezanosti jezgre sa prostorima neposredne, a i šire okoline, razmatrana su i kontaktna područja za koja se daje prijedlog rješenja. Prema predloženom rješenju prostori Pila, Iza Grada i Ploča trebaju dobiti funkciju filtra, prema Gradu unutar zidina. Prema planiranim rješenjima kontaktna područja omogućiće pravilno funkcioniranje sadržaja unutar jezgre, a određenim sadržajima usko vezanim na glavne pješačke tokove i prometne veze sa širim područjem, istovremeno će zadržavati posjetioce i reducirati dio masovnih posjeta Gradu. Ovi prijedlozi su smjernica za buduće urbanističko planiranje ovih prostora!

Pile

Prema prijedlogu konačnog rješenja potrebno je izvršiti djelomična rješenja i rekonstrukciju čitavog područja s ciljem formiranja većih pješačkih površina od zgrada Atlasa do Brsalja, a neposredno uz Grad-ska vrata. Planirani atraktivni turistički sadržaji unutar tog pješačkog prostora uz adekvatno rješenje prometa upotpunit će funkciju ovog kontaktnog područja starog Grada. Prema istom rješenju planira se rješenje terminala za JGP i turističke autobuse, i to na zapadnom dijelu obuhvaćenog područja – od zgrade Atlasa prema hotelu Imperijal.

Iza Grada

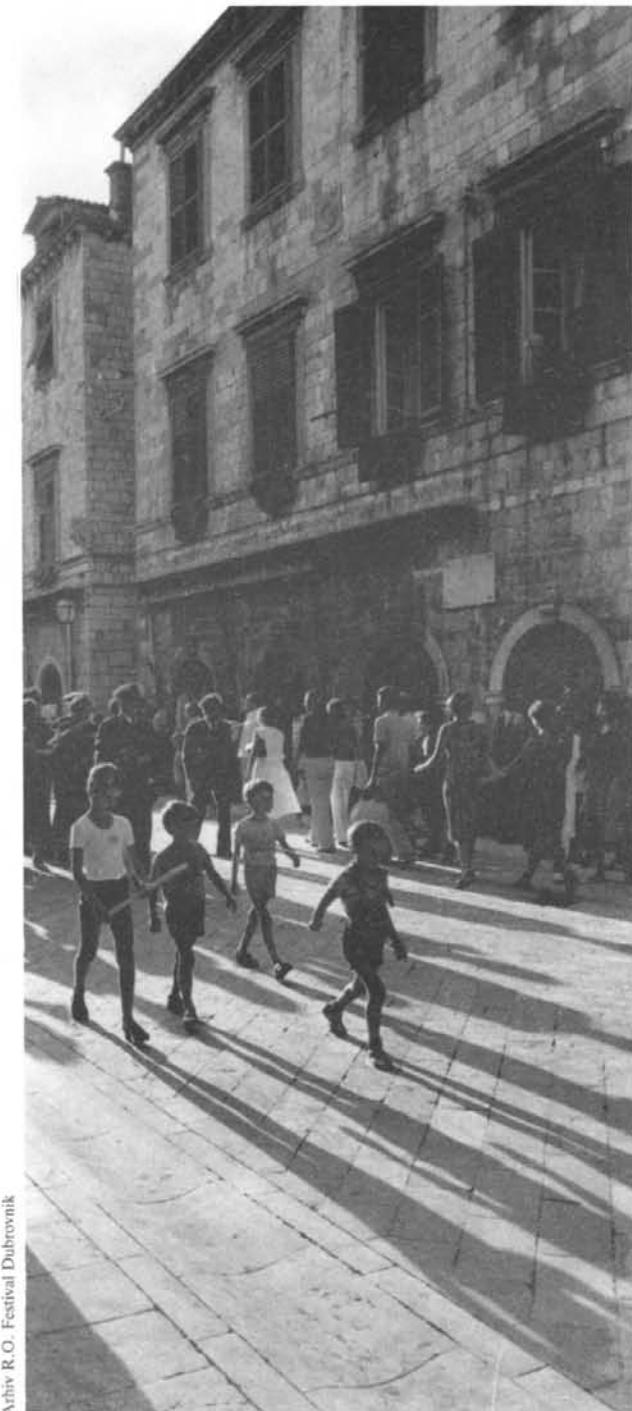
Na prostoru Iza Grada otvaraju se mogućnosti funkcionalnog rješenja ovog područja preseljenjem Vatrogasne straže, adekvatnim rješenjem prometnice, te prostora današnjeg parkirališta. Na prostoru Vatrogasne straže predlaže se rješenje opskrbnog centra (za gravitirajuće područje), centralnog skladišta za prodajne prostore unutar jezgre, te manipulativni prostor. Time će se omogućiti svakodnevno snabdijevanje trgovine u jezgri, naravno akumulatorskim vozilima i po posebnom režimu.

Ukidanjem parkirališta oko zidina, iza Grada, udaljujemo vozila iz njihove neposredne blizine, a time i štetan utjecaj ispušnih plinova i ostalih negativnih djelovanja na njih, čime je omogućeno optimalno ozelenjavanje toga prostora kao tampona prema okolnim prometnicama.

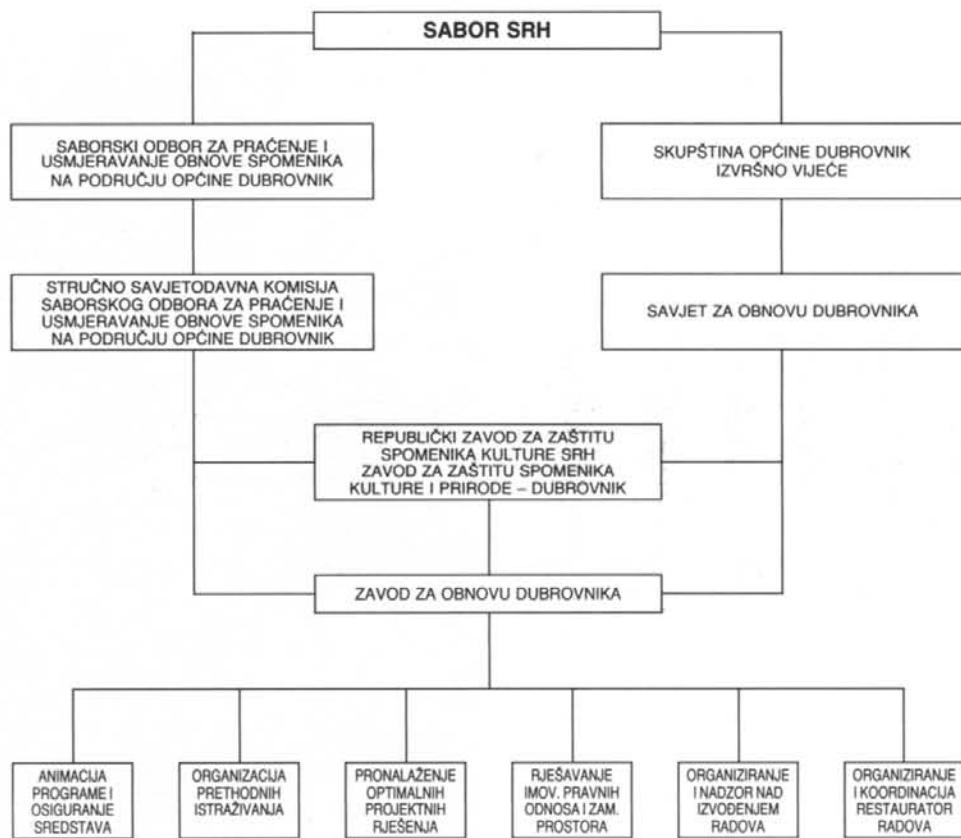
Prostor Ploča

Njegova osnovna funkcija bi bila da može primiti, odnosno rasteretiti promet sa Pila, s osnovnim ciljem da Ploče budu prostor prijema organiziranog turističkog saobraćaja. U tom cilju predlaže se da se prostor bastiona osloboди od postojećih objekata, te otvoriti mogućnost veće akumulacije pješaka. Nadalje, potrebnii javni i poslovni sadržaji dobili bi smještaj interpolacijom na sjevernoj fasadi trga kao i intenzivnijim uključivanjem prostora Lazareta s njegovim sadržajima. Vezano uz to, a s ciljem stvaranja kvalitetnijih pješačkih tokova na potezima utvrđenim Urbanističkim planom Dubrovnika predlaže se da se kretanje pješaka usmjeri kroz prostor dvorišta Lazareta na novoj nivoleti, odvojeno od kolnog prometa, koja izlazi na kotu ceste pred stari ulaz hotela »Excel-sior«.

Time bi se dobila pješačka saobraćajnica bogata sadržajima, vizurama na Luku i Grad i odvojena od kolnog saobraćaja.

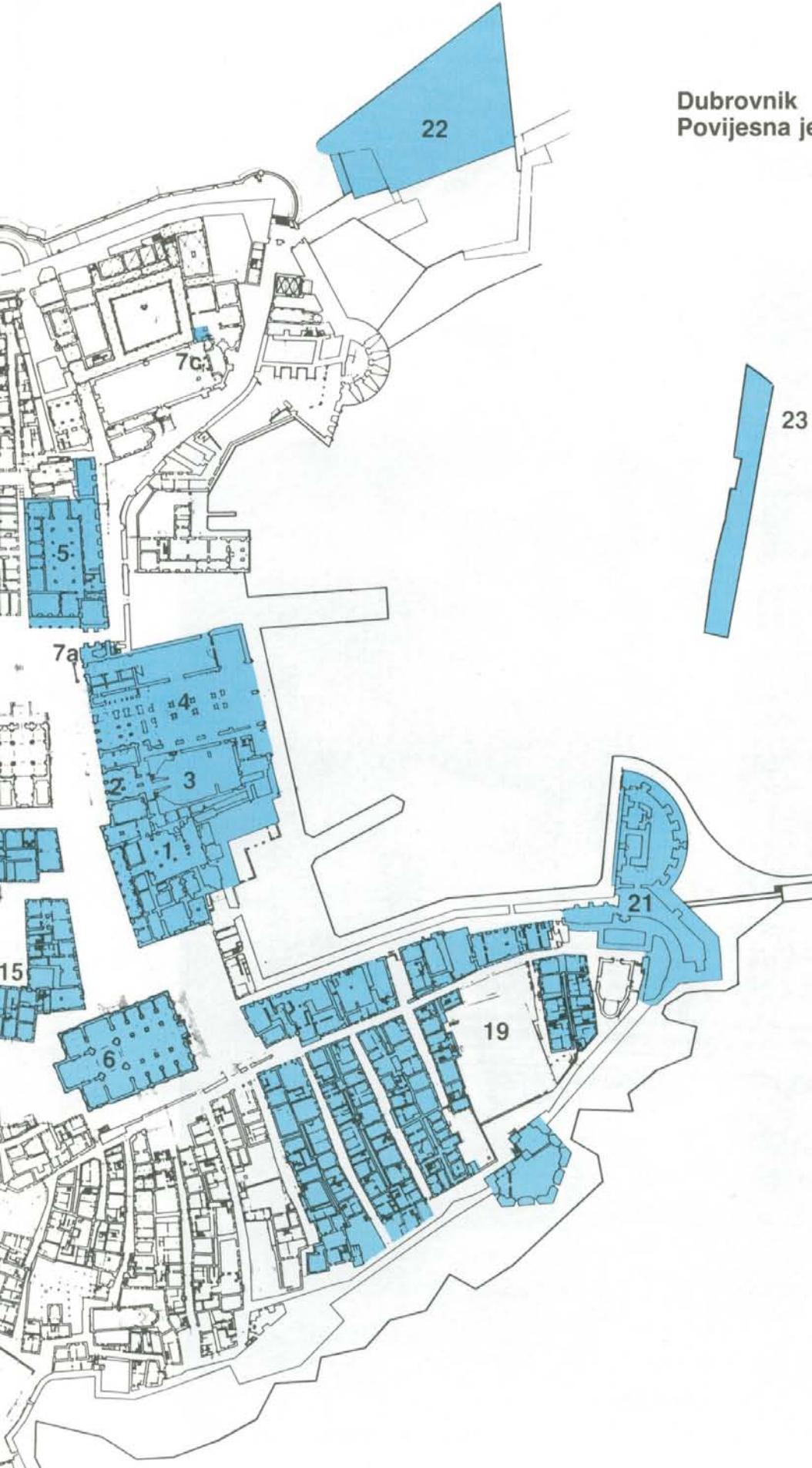
Arhiv R.O. Festival Dubrovnik

Shema organizacije obnove

Dubrovnik Povijesna jezgra, tlocrt prizemlja

Obnovnjeni spomenici i spomenici u obnovi

- 1 Knežev Dvor
- 2 Skupština općine Dubrovnik
- 3 Gradska kavana, kino, izložbeni prostori
- 4 Kazalište »Marin Držić«
- 5 Divona (palača Sponza)
- 6 Katedrala
- 7a Gradski zvonik
- 7b Franjevački zvonik
- 7c Dominikanski zvonik
- 8 Muzička škola
- 9 Osnovna škola »Moše Simoni«
- 10 Žitnica Rupe
- 11 Dom Marina Držića
- 12 Palača Sorkočević (Ulica C. Zuzorić 6)
- 13 Palača u Ulici od puča i Pracatovoj
- 14 Sklop Pred Dvorom
- 15 Sklop na Gundulićevoj poljani
- 16 Blok Lučarica-Ulica od puča
- 17 Dvije barokne palače
- 18 Potez kuća u Ulici između polača (2–32)
- 19 Pustijerna
- 20 Sv. Marija od Kaštela
- 21 Tvrđava Sv. Ivan
- 22 Tvrđava (predutvrda) Revelin
- 23 Valobran Kaše
- 24 Povijesna kanalizacija (potez u Strossmayerovoj ulici)

Nenad Gattin

1. Knežev dvor

Nenad Gattin

Knežev Dvor je jedan od najistaknutijih spomenika profane reprezentativne arhitekture ne samo u Dubrovniku, nego i na cijeloj jadranskoj obali. Njegov današnji izgled rezultat je višestoljetne izgradnje.

Podizanje obrambenih građevina na mjestu Kneževa Dvora otpočelo je vrlo rano, ali se tek 1272. godine spominje u Statutu kao *castrum*, a 1296. god. kao *castellum*. Od 1349. godine pojavljuje se naziv *palatium* i *palazzo maggior*. Potkraj XIV stoljeća navode se i pojedini dijelovi tog utvrđenog sjedišta: ugaone kule, jedno a potom i drugo krilo koji su po uobičajenoj shemi zajedno s visokim zidom ogradivali prostor dvorišta. U XV. stoljeću od građevine obrambenog karaktera nastaje reprezentativna palača. Razvojne faze odredila je potrebe za većim i ljepšim sjedištem uprave koliko i požari i eksplozije baruta koji su povremeno razarali sagradeno. Stoga u slojevitom zdanju nije lako razlučiti što je preostalo od vremena njegove gradnje prije 1435. godine, a što je nastalo u razdoblju od 1435. do 1463., te napokon ono što je nastalo nakon 1463.

Od 1435. do 1442. godine graditelj je Onofrije Jordano nov della Cava: prema opisu Filipa de Diversisa Dvor dobiva pred zapadnim pročeljem trijem između dvije kule, dvorane za Veliko i Malo vijeće, te za Vijeće umoljenih, stan za Kneza, sudnicu, kancelariju, biližništvo, zavore, oružanu i skladišta. Odredena je time nova, vanjska južna linija dvora, a sa sjeverne strane priključen mu je prolaz prema Fontiku, što omogućuje podizanje sjevernog krila. Ustanovljena je tako, u današnjem opsegu, tlocrtna shema srednjeg dvorišta okruženog trijemovima. Iz tog vremena trajno se zadržala struktura donjeg dijela pročelja, a u svim naknadnim pregradnjama nastojalo se da se ponovi i izgled atrija iz Onofrijeva vremena.

Klesarski radovi pripisuju se ruci Petra Martinova koji na figuralnim motivima kapitela pročelnih arkade i menzola svodova trijema te na okviru glavnog portala uvodi prve naznake renesansnog stila. Godine 1463. eksplozijom baruta oštećen je Dvor (osobito južni dio). Obnova Dvora bila je povjerena

Michelozzu koji je načinio nacrt ali ga je Veliko vijeće odbilo. U radovima koji slijede produženo je južno krilo, cijelo zdanje, čini se, snijeno za kat, preinačeni svodovi trijema, te preoblikovane arkade; ugrađena su tri stara kapitela. Ukrase čisto renesansnih oblika treba pripisati Salvi di Michieleu iz Firenze koji od 1467. vodi klesarske rade. Raniji otvori kata zamijenjeni su biforama (osam na zapadnoj, tri na južnoj fasadi) koje su isklesali Radivoj Bogosalić i Nikola Marković. Zadržani su mnogi dijelovi pretходne građevine, a mnogi su oblici ponovljeni svjesno.

Potres 1520. godine oštetio je i Dvor; u popravcima što su uslijedili, među brojnim klesarima, sudjeluje i Petar Andrijić. Njegovi osmerostrani stupovi za gornji trijem i jedan okrugli stup za donji trijem atrija (izrađeni po uzoru na one starije) srušeni su u velikom potresu 1667. Do tada je stajalo i južno pročelje s biforama. Najveće su promjene – gledano u cjelini – nastale na istočnom krilu, na dijelu gdje je dotad bila rezidencija kneza; ovo krilo okrenuto na luku (rasvoren trijemom i ložom) nije više obnovljeno, a izgradnjom bastiona i sadašnjeg krila u kasnijim stoljećima posve je promjenilo prvobitni reprezentativni karakter.

Prilikom rekonstrukcije Kneževa Dvora nakon potresa 1667. godine afirmirani su barokni stilski elementi na mnogim dijelovima gotičko-renesansnog zdanja: primjerice, u prvom katu južnog pročelja bifore su zamijenjene baroknim prozorima, no osobito je to uočljivo u atriju (ograda velikog stubišta, portali gornjeg trijema, kapelica). Došlo je i do određenih izmjena u rasporedu prostorija.

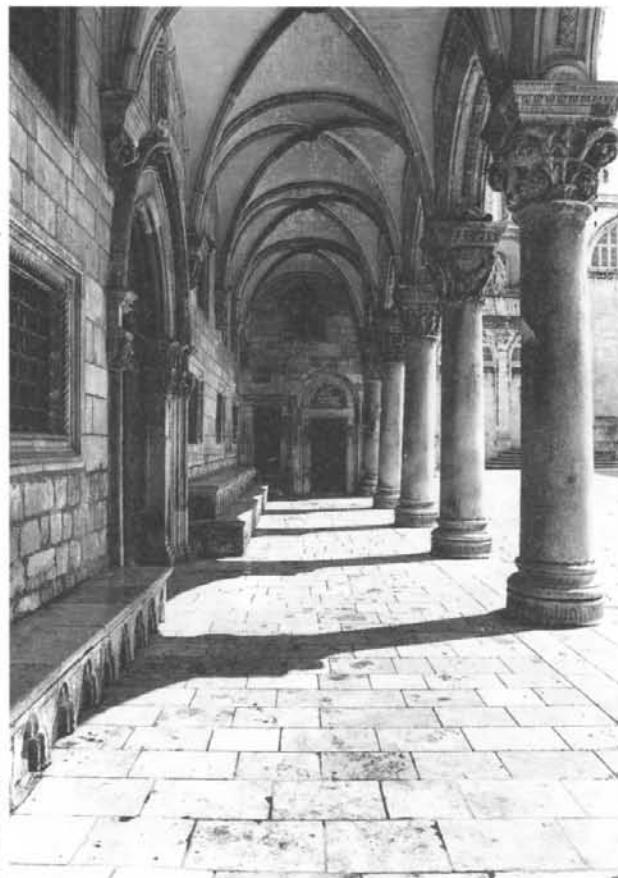
Pregradnje XIX. i XX. stoljeća znatno narušavaju povijesno-stilsko jedinstvo objekta.

Godine 1981. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu izradio je elaborat koji je sadržavao analizu razvoja i opis stanja Kneževa Dvora te prijedlog konzervatorskih smjernica (autori: prof. dr. Milan Prelog, dr. Nada Grujić, Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.). Nije bilo mogućnosti da se prethodno provedu opsežniji istražni radovi i sve potrebne provjere.

U potresu 1979. godine Knežev Dvor je znatno oštećen. Nosivi zidovi odvojili su se od stropnih konstrukcija i pregradnih zidova; glavno pročelje nagnulo se još nekoliko stupnjeva, a na najistaknutijem mjestu za 23 centimetra od vertikale.

Zgrada je istraživana nekoliko puta, ali nikad sustavno.

Prijedlogom konzervatorskih smjernica »prihvaćeno je – obzirom na nužnost – konstruktersko rješenje koje je već ranije izradio Građevinski institut«. Što se tiče zaštite kulturno-povijesnih vrijednosti u elaboratu je naglašeno da svakako treba nastojati da se sve

Krešimir Tadić
Trijem Dvora

izgrađene strukture koje svjedoče o dugotrajnom formiranju ovog sklopa ne samo održe, već da se prema mogućnostima i prezentira njihovo prisustvo; nadije, »da se ne mogu prihvatiti nikakve bitnije tlocrtnе promjene kojima bi se prikrila nekadašnja artikulacija stare građevine, te da se može prihvatiti uklanjanje novih pregradnih zidova koji narušavaju jedinstvo dvoranskih prostora«. Tim se prijedlozima htjelo us-

Fotogrametrijski snimak atrija

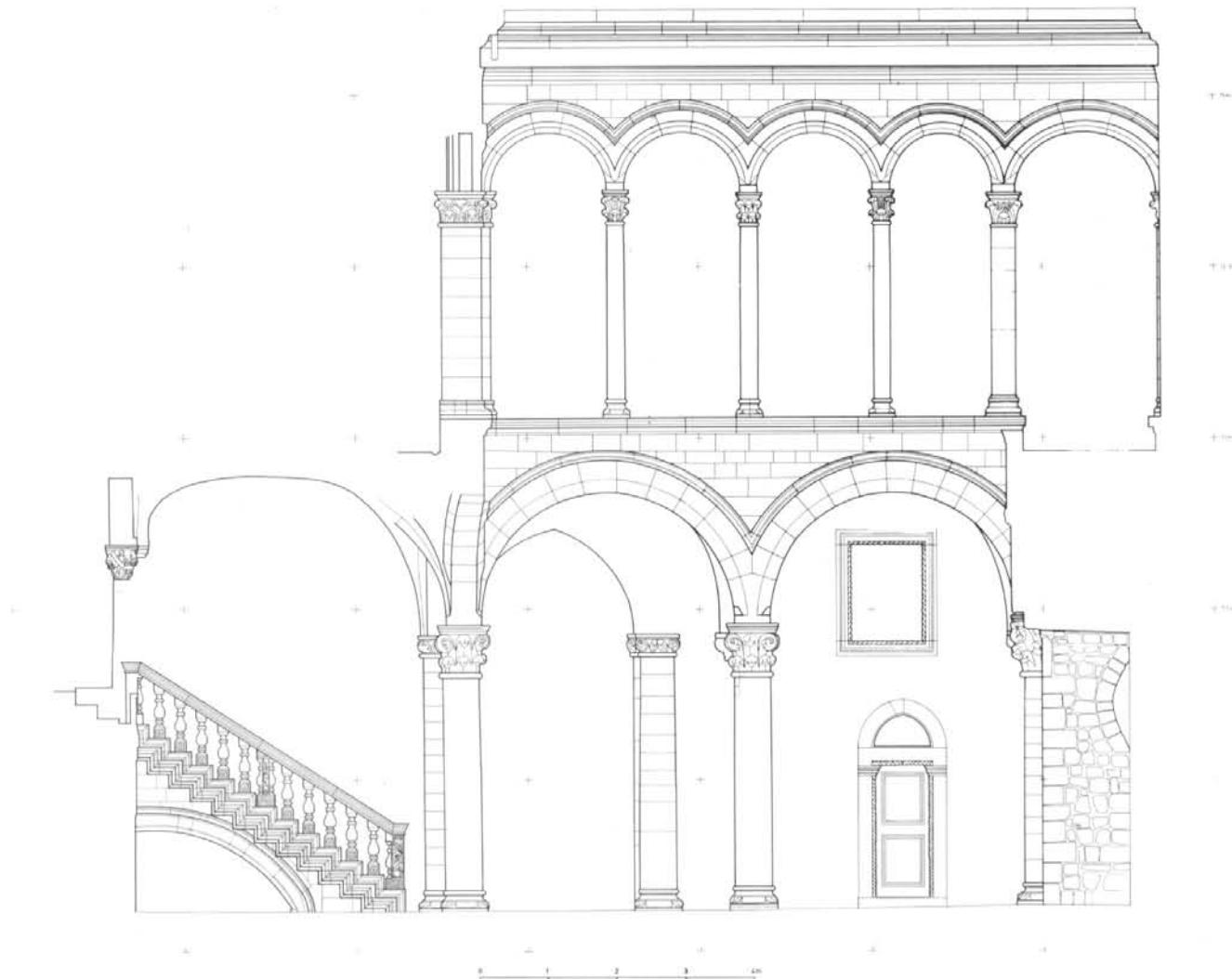
mjeriti projekt Kneževa Dvora na respektiranje njegovih najvećih arhitektonskih vrijednosti, koje zavreduju da budu prezentirane. To se prije svega tiče velike dvorane kata – prostor jedinstvenih dimenzija unutar naše gotičko-renesansne arhitekture.

Autori elaborata nisu mogli izravno utjecati na projekt obnove, koji je bio posve podređen zahtjevima buduće namjene, a Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika, kojeg su predstavnici sudjelovali u tom radu, nije proveo predloženu konцепciju.

Istražne radove u drugoj polovici 1981. i prvoj polovici 1982. vodili su Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika, Kulturno-povijesni odjel Dubrovačkog muzeja, te Restauratorski zavod Hrvatske.

Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti sam je finansirao prisutnost svojih stručnih suradnika (dr Nada Grujić, prof. dr Željko Rapanić, Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.), koji su od 15. rujna do 15. prosinca 1982. pratili već poodmakle građevinske radove obnove. U toku radova otkriveni su ostaci starijih struktura na prostoru Kneževa Dvora. Ti se istražni radovi ne mogu smatrati sustavnima, jer je rad ekipe bio ograničen samo na prizemlje i na praćenje probijanja serklažnih pravaca. Radovi su se odvijali u uvjetima koji nisu uobičajeni, niti primjereni izuzetnoj vrijednosti i značaju objekta. Ipak otkriveni nalazi vrijedni su ne samo za upoznavanje najranije povijesti gradnje Kneževa Dvora, već izgradnje cijelog istočnog dijela grada.

Najvažniji nalazi bili su: dio ranosrednjovjekovnog gradskog zida uz sjeverozapadni ugao Dvora, temelji

Fotogrametrijski snimak atrija

»castruma« koji se spominje u Statutu krajem XIII. stoljeća, popločenje prolaza između Fontika i Dvora, te temelji stupova lože koja je prethodila sadašnjem trijemu sa zapadne strane Dvora. Na raznim dubinama, na mnogim su mjestima utvrđeni zidovi i popločenja, koji svjedoče o drugačijem rasporedu gradevinskih dijelova Kneževa Dvora u razdoblju od XIII. do XV. stoljeća.

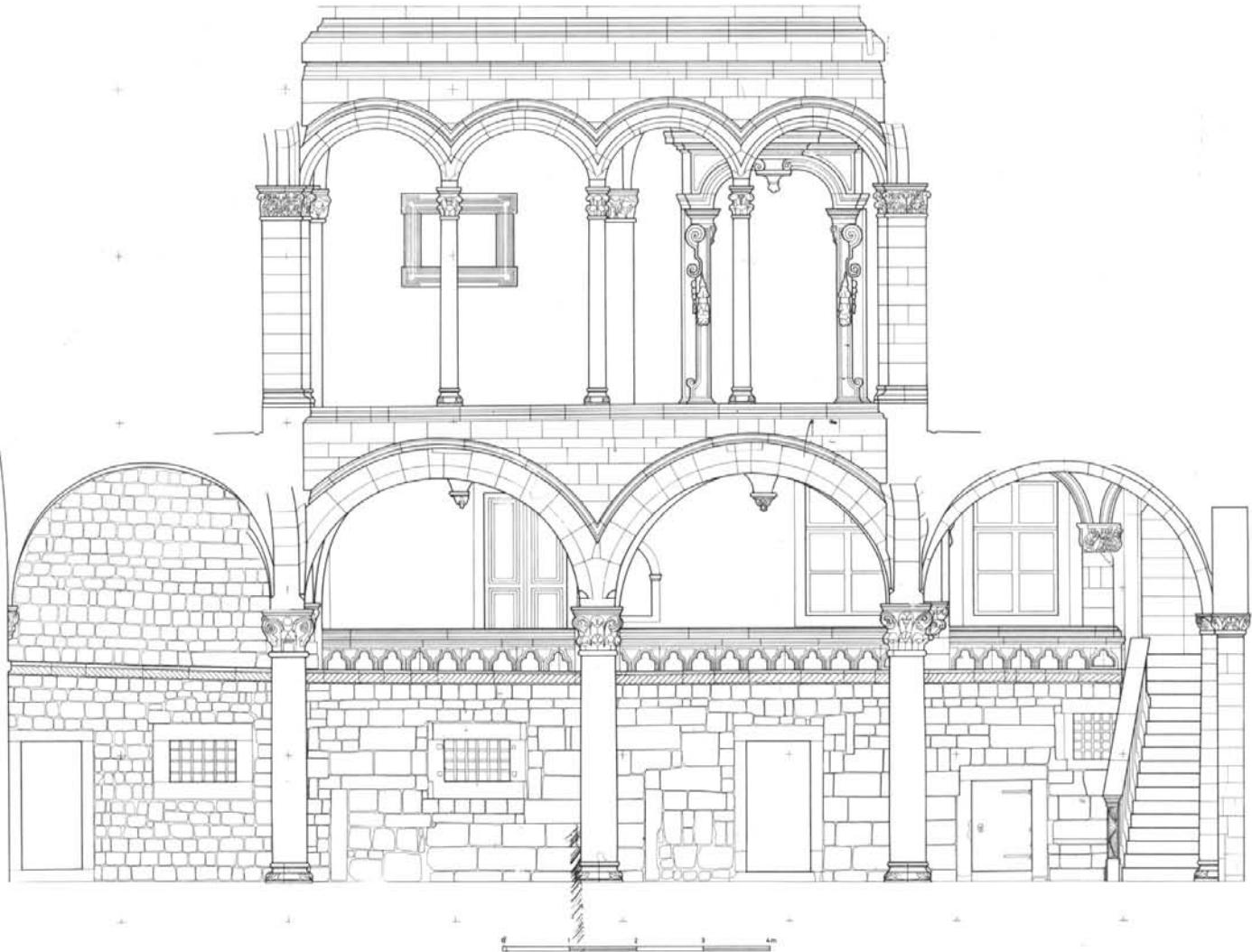
Budući da je rad na projektu obnove Kneževa Dvora, zasnovan na otprije prihvaćenoj koncepciji namjene i prezentacije prostora, već bio u završnoj fazi, ništa od tih nalaza nije uključeno u prezentaciju, tako da se Knežev dvor danas pokazuje samo u svojim kasnijim, nedovoljno razlučenim i često neautentičnim slojevima.

N. G.

Knežev Dvor namijenjen je stalnom postavu Dubrovačkog muzeja, odnosno prikazu povijesti Dubrovnika najvrednijim eksponatima njegovog kulturno-povijesnog odjela.

Glavna zadaća projekta bila je statička sanacija zgrade i njeno osiguranje od sila potresa. Ona je ujedno trebala omogućiti da se sruše različiti pregradni zidovi, koji narušavaju povijesni i stilski integritet spomenika, da se otvore zazidani otvori, otkriju stari stropovi i podovi i time omogući odgovarajuća prezentacija zgrade.

Osnovna karakteristika statičke sanacije objekta je izvedba nosivih zidova koji su »nedostajali« u istom materijalu (kamenu) kao ostali zidovi. Na mjestu drvenih grednika u stropu prizemlja prvog kata izvedene su serklažne grede, uz nosive zidove zatege, te dijagonalne zatege. U sjeverozapadnoj i jugozapad-

Fotogrametrijski snimak atrija

noj kuli izvedene su armirano-betonske ploče u svim stropovima. Temelji objekta ojačani su i povezani u zemlji armirano-betonskim gredama.

Seizmička dilatacija izvedena je prema zgradi Općine, a nije izvedeno predviđeno odvajanje od jugoistočnog objekta uz bedem. Obnova je nadalje obuhvatila zamjenu svih dotrajalih elemenata objekta, odnosno njihovo restauriranje (kamen, stolarija, podovi, pokrov i dr.), izolaciju od kapilarne vlage, kao i izmjenu svih električnih instalacija, vodovoda i kanalizacije. Zbog zaštite objekta i eksponata izvedena je dojavna instalacija protiv provale i požara.

U toku radova izvršena su istražna iskapanja »vrta« Kneževa Dvora prema luci. Iskopane su zarušene strukture prostora koje su povezivale Dvor s Kaznom kulom. Sav pronađeni prostor rekonstruiran je i uređen za upotrebu. Velik prostor dobiven izbaciva-

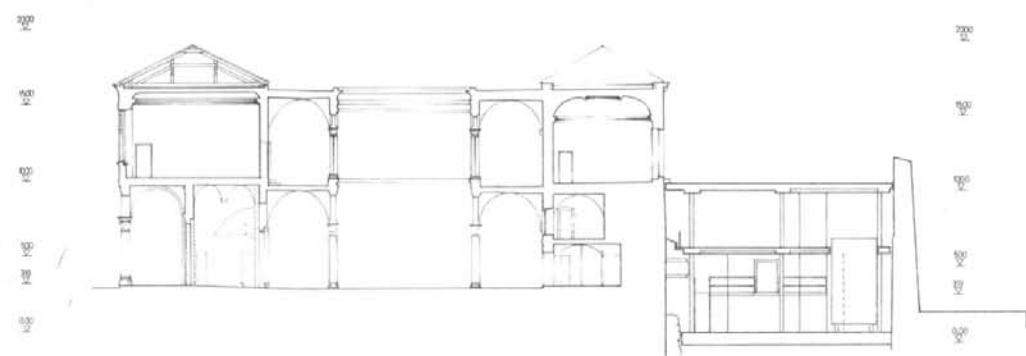
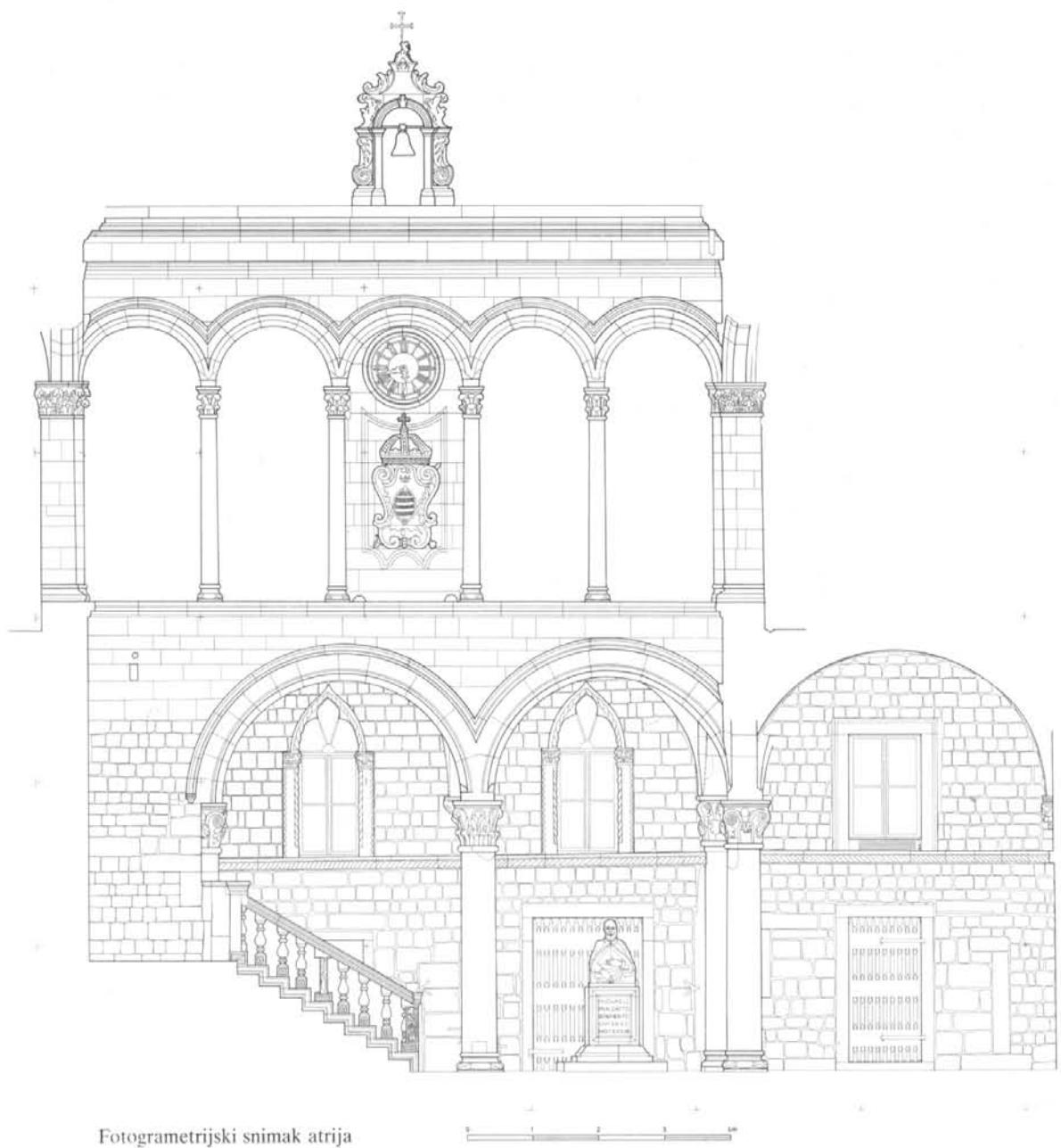
njem »povijesnog šuta« dobio je novu namjenu, dijelom za smještaj strojarnice, dizalica topline kao izvora toplinske i rashladne energije za čitav blok od Kneževa Dvora do Gradskog zvonika, a dijelom za spremište inventara Dvora.

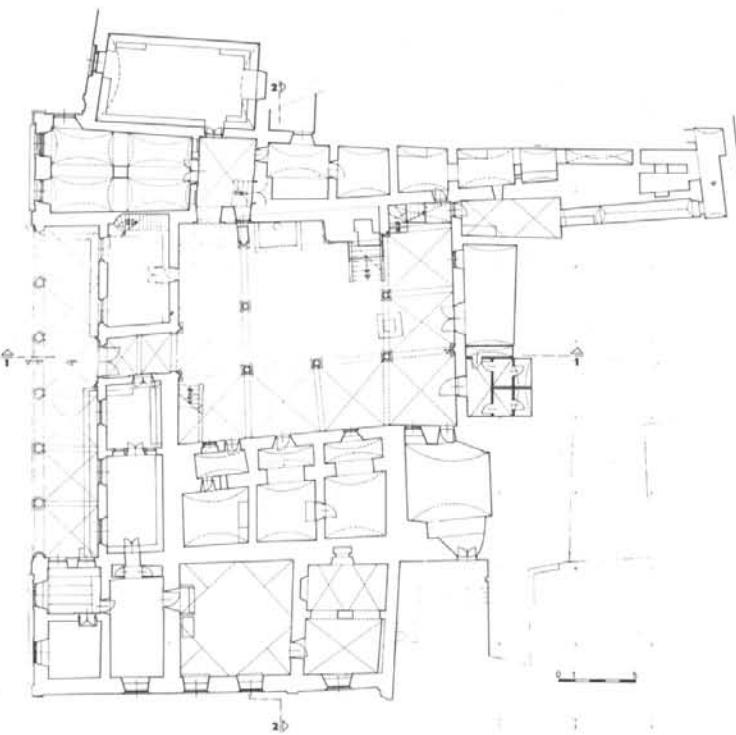
Krovna terasa sada bez zelenila omogućuje kontinuitet ophodnje gradskim bedemima.

P.K.

Površina **4.750 m²**

Radovi obnove započeli su 12. travnja 1982., a završeni su 10. srpnja 1984.

Tlocrt prizemlja, zatečeno stanje

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
suradnici:

Mara Engel-Marasović, dipl. inž. arh.
Dubravka Horvat, dipl. inž. arh.
Bogdan Želehovski, dipl. inž. el. (elektroinstalacije)
Ante Šegedin, dipl. inž. str. (grijanje i hlađenje)
Tomislav Ivić, v. grad. teh. (vodovod i kanalizacija)

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.
suradnik: Viktor Steinman, dipl. inž. grad.

Projekt interijera:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
suradnik: Mara Engel-Marasović, dipl. inž. arh.

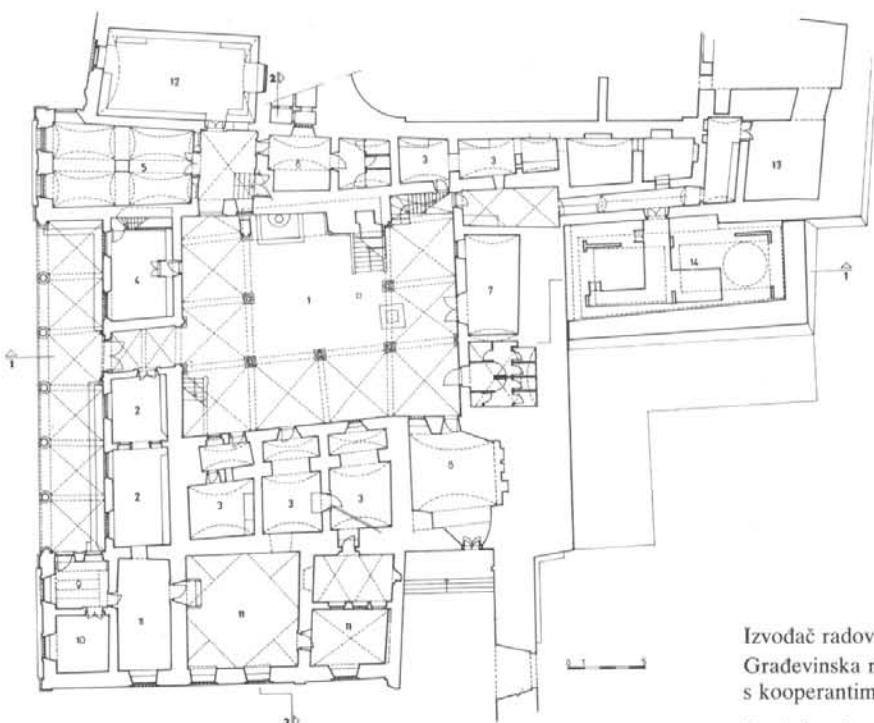
Scenarij postava eksponata:

Kulturno-povijesni odjel Dubrovačkog muzeja
autori:
Edda Portolan, prof.,
Vlaho Benković, prof.,
Vedrana Dukić-Bender, prof.

Studija oblikovanja interijera pet salona prvog kata:

Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb
autori:

Blanda Matica, dipl. inž. arh.
Vinko Štrkalj, prof.

Tlocrt prizemlja, nakon obnove

1. Atrij,
2. Izložba (tekstil, porculan, staklo),
3. Stari zatvori,
4. Kancelarija,
5. Povremene izložbe,
6. Odmor izvodača,
7. Aperitiv-bar,
8. TV-oprema,
9. Prodaja,
10. Osiguranje,
11. Prikaz značajnih ličnosti Dubrovnika,
12. Raguzina,
- salon,
13. Kula,
14. Topliinska stanica

Izvodač radova:

Gradevinska radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik s kooperantima

Stručni nadzor:

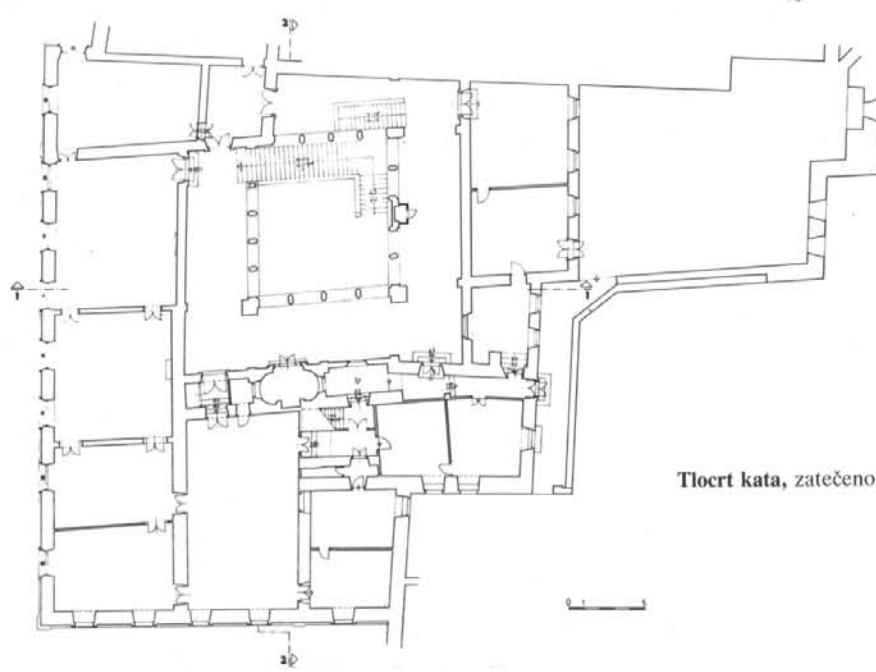
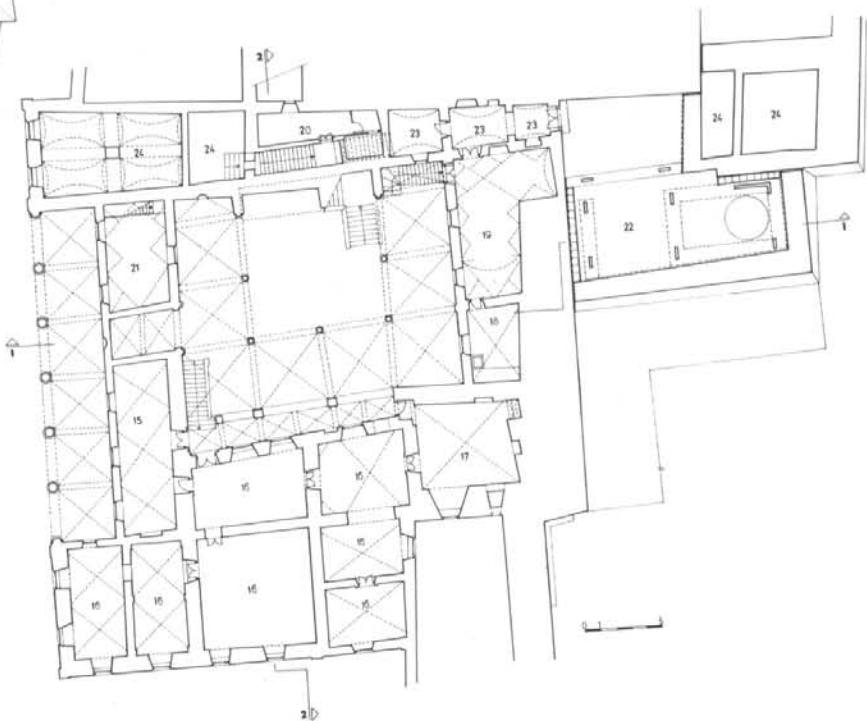
Zavod za obnovu Dubrovnika
Jure Baletić, dipl. inž. grad. (za gradevine radove)
Jurica Carić, dipl. inž. arh. (za gradevine radove)
Antun Jakobušić, el. teh. (za elektroinstalacije)
Josip Doršner, dipl. inž. str. (za strojarske instalacije)

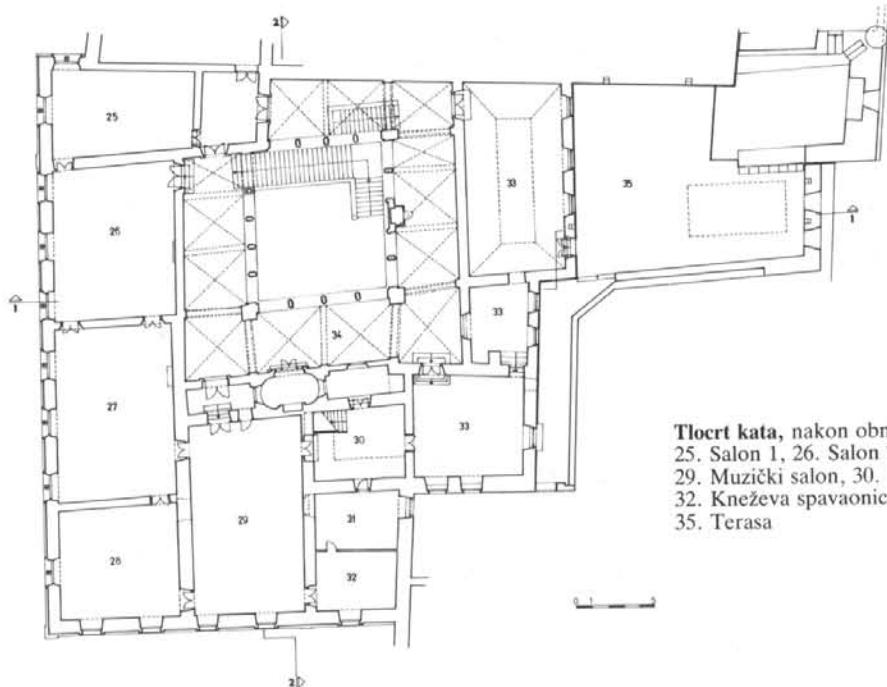
Tlocrt mezanina, zatečeno stanje

Tlocrt mezanina, nakon obnove

15. Numizmatika, 16. Kulturno-historijske zbirke, 17. Oružje,
18. Kuhinja, 19. Apoteka, 20. Garderoba, 21. Kancelarija –
direktor, 22. Depo, 32. Spremiste, 24. Zračni prostor

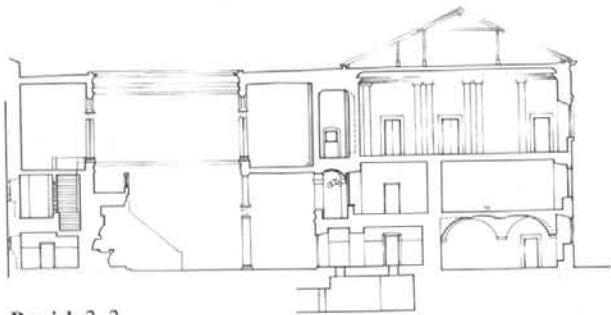

Tlocrt kata, zatečeno stanje

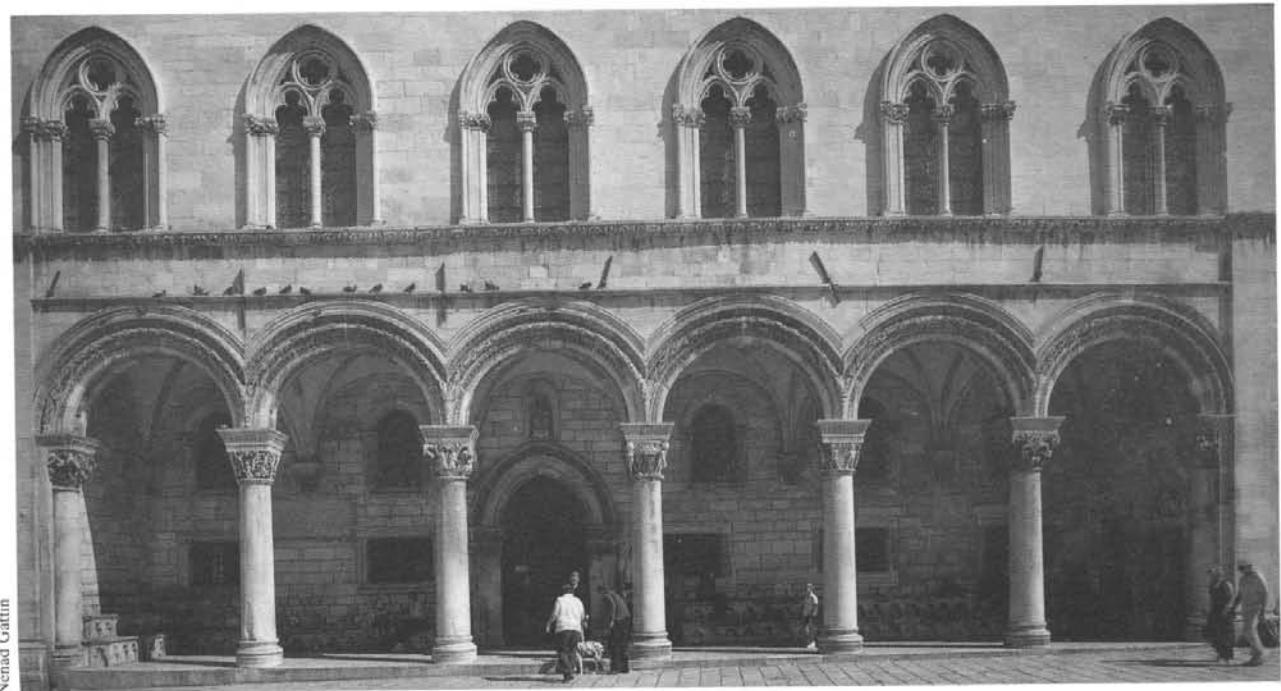

Tlocrt kata, nakon obnove

25. Salon 1, 26. Salon 2, 27. Salon 3, 28. Salon 4,
29. Muzički salon, 30. Prolazni hal, 31. Depo slika,
32. Kneževa spavaonica, 33. Pinakoteka, 34. Galerija,
35. Terasa

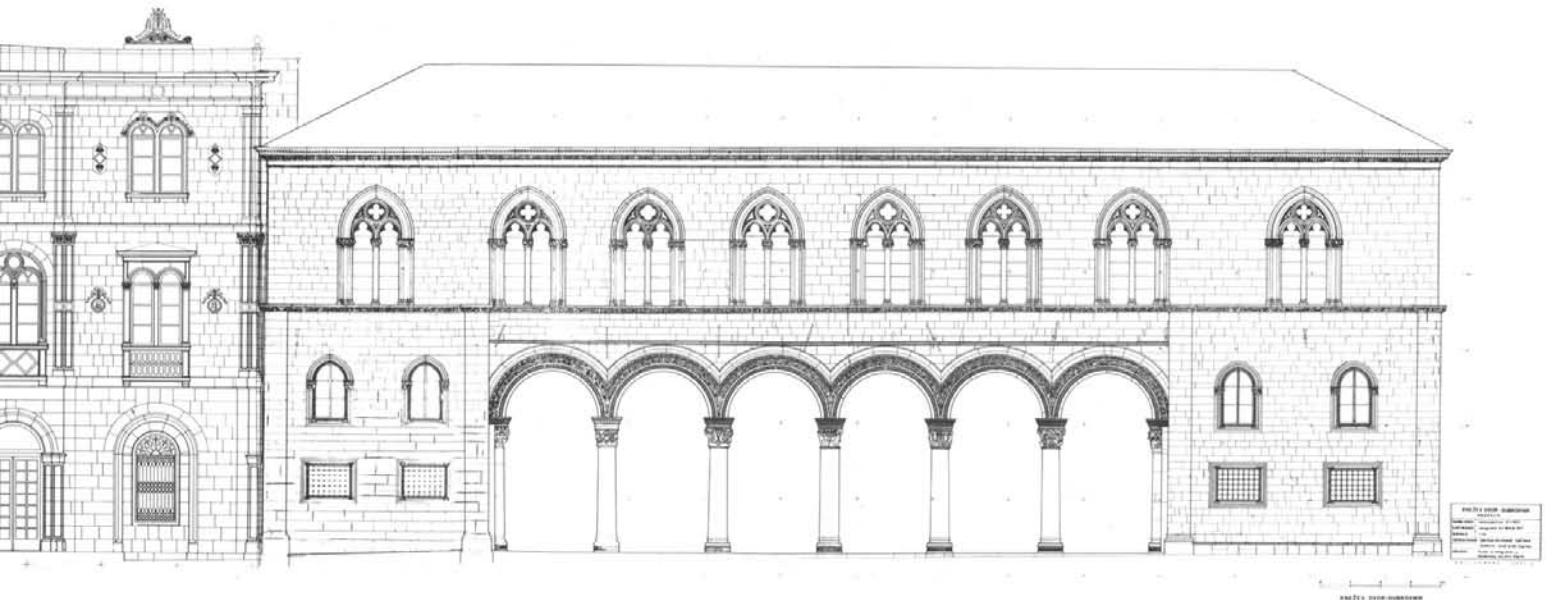
Presjek 2-2

Nenad Gattin

Fotogrametrijski snimak pročelja sklopa: Skupština općine
Dubrovnik, Kazalište »Marin Držić«, Kavana, kino, izložbeni
prostori

2, 3, 4.

Sklop: Skupština općine

Dubrovnik (2)

Kazalište »Marin Držić« (3)

**Kavana, kino, izložbeni
prostori (4)**

Smješten je u istočnom dijelu grada; u začelju, s istoka, mu je gradska luka; s južne strane graniči s Kneževim Dvorom; sa sjeverne strane s Gradskim zvonikom, odnosno, još dalje, s Divonom (palačom Sponza). Slijed pročelja ovog sklopa, zajedno s pročeljem Kneževa Dvora, tvori istočnu stranu Place, glavnog, reprezentativnog društvenog prostora grada. Veoma složena prostorna struktura ovog sklopa sastoji se od elemenata iz različitih povijesnih razdoblja, od XIII. do XIX. pa i XX. stoljeća. Objekti uglavnom utilitar-nog, te administrativnog karaktera, koji su bili na ovom mjestu, neprestano su se mijenjali – pregradivali, dogradivali, povećavali, rušili i gradili novi, a njihovi su dijelovi ostali ugrađeni u današnju strukturu, odnosno u pojedine objekte sklopa. Danas su ovdje koncentrirani ponajprije kulturni i društveni sadržaji, koji za urbani život imaju posebnu važnost.

Prostorna struktura sklopa teško je bila oštećena potresom 1979. i on je zbog svoje spomeničke, urbane i kulturne važnosti dobio prvenstvo u obnovi grada. Već 1981. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu izradio je na temelju dugogodišnjih istraživanja stambene izgradnje i urbanističkog razvoja Dubrovnika – detaljnih arhitektonskih snimaka i proučavanja arhivske grade – opsežan elaborat s prikazom povijesti sklopa, valorizacijom njegove arhitektonske vrijednosti i prijedlogom konzervatorskih smjernica za obnovu. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika provodio je istraživanja u unutrašnjosti pojedinih objekata usporedo s izradom projekata njihove obnove od 1982. do 1986. godine, tako da su rezultati istraživanja mogli biti ugrađeni u koncept obnove i uređenja objekata. Prikaz povijesti ovog prostora omogućuje uvid u povijesnu slojevitost sklopa i ujedno razumijevanje recen-tnih zahvata na pojedinim objektima što ga tvore.

Na mjestu gdje su danas Skupština općine Dubrovnik, Kazalište »Marin Držić«, Gradska kavana, kino i novi izložbeni prostori bili su u prošlosti arsenali, skladišta za žito, carinarnice, Glavna straža i Vijećnica. Ovaj sklop zgrada javne namjene – »upravni blok« – tvorio je snažan, istaknut pravokutnik, uz koji su bočno bili vezani branjeni dijelovi grada. Izgrađivan je postepeno u skladu s mogućnostima i jačanjem grada-republike.

1272. prvi put se spominje Veliki arsenal; njegov pravokutni prostor razdijeljen je na četiri paralelne, uzuđušne dijela. Peta paralelna prostorna jedinica ove cjeline je Fontik, skladište žita. 1296. spominje se i carinarnica, izgrađena na dijelu današnje palače Sponza. Između te carinarnice i zapadnog dijela arsenaala, u gradskom zidu, bila su vrata carinarnice. Arsenali su prema luci otvoreni i brodovi se iz njih izvlače izravno u more. Ulazi su bili u zapadnom zidu, sa strane Place. Sa sjevera i juga (prema Kneževu Dvoru) zatvarao ih je zid, a branile Kula ribarnice i Kaznena kula.

1303. prvi put se spominje Vijećnica (Veliko vijeće). Izgrađena je 1344. na razini prvog kata iznad zapadnog dijela Fontika. Zauzimala je južnu polovicu današnje zgrade Skupštine općine i protezala se iznad prilaza u unutrašnje dijelove Fontika i dvorišta Kneževe palače u produžetku današnje Ulice Cvijete Zuborić do zapadnog krila dvora. U pregradnji krajem XV. stoljeća nestalo je vjerojatno romaničko-gotičko pročelje. Vjerojatno je imala ulaz s južne strane, iz Kneževa dvora.

U XV. i XVI. stoljeću osim dogradnji i prigradnji uz postojeće zgrade podiže se nekoliko novih oko velike jezgre: uz sjeverni zid Velikog arsenala granarij (skladište žita), carinarnica za mjerjenje brašna i žita, zvonik gradskog sata i Luža-zvonara, a uz zapadni

zid, u vezi s izgradnjom vodovoda, Mala Onofrijeva česma. U neposrednoj blizini gradi se početkom XVI. stoljeća palača Sponza, u koju je uključena stara carinarnica iz XIII. stoljeća i u nju prelaze Fontik, žitnica i dio carinarnice. Na njihovo mjesto dolaze uredi dvora. 1410. Vijećnica dobiva s istočne strane pomoćnu dvoranu.

1439. dvoru se priključuje prvo skladište Fontika. Krajem tog stoljeća Vijećnica se širi prema sjeveru za širinu raspona četvrtog arsenala, ruši se pročelje Vijećnice i zapadni zid arsenala i gradi gotičko-renesansno pročelje. U Vijećnici se održavaju i kazališne predstave.

1493. gradi se dvorana Vijeća umoljenih u produžetku istočnog krila Kneževa Dvora, iznad Fontika na razini prvog kata. Time Dvor dobiva sjeverno krilo koje sadrži obnovljenu dvoranu Vijećnice (Velikog vijeća) i dvoranu Senata (Vijeća umoljenih). Od te je zgrade malo sačuvano.

Veliki arsenal se neprestano popravlja, produžuje i uređuje, napose nakon potresa 1520. Osuvremenjuje se i oprema dio prema luci, gdje su se gradili, popravljali i čuvali brodovi, ali zapadni dio, okrenut gradu mijenja se manje. Početkom XV. stoljeća u prvom katu je stan admirala (rektora arsenala), u prizemlju je carinarnica za vaganje; sa strane grada su dva ulaza.

1440. na sjevernom dijelu prizemne zone zapadnog pročelja arsenala gradi se Mala Onofrijeva česma:

iza zida, u obloj renesansnoj niši. Potom se na sjevero-zapadnom uglu arsenala gradi zvonik za gradski sat, a sjeverno od njega Luža zvonara. Uz sjeverni zid arsenala gradi se granarij, privremena žitница.

Nakon velikog potresa 1667. popravlja se Vijećnica, napušta granarij, nema novih gradnji. Početkom XVIII. stoljeća gradi se monumentalan, barokni ulaz u Glavnu stražu, između zvonika gradskog sata i Male Onofrijeve česme (Marino Gropelli).

Nakon pada Republike 1806. kazalište je smješteno u Vijećnicu. 1817. Vijećnica je dijelom izgorjela. U prvoj polovici stoljeća dio arsenala je porušen, a u dijelu izgrađena vojna pekara. Luža zvonara je zazidana; zvonik sata snižen; u Glavnoj straži uređuje se stan komandanta mjesta.

1853. srušena je Kula ribarnica, 1869. izgrađuje se obala ispred arsenala, 1863/64. gradi se Bundićevo kazalište prema projektu A. Vechietta na mjestu Fontika i dijela arsenala. 1864. srušena je Vijećnica i gradi se nova zgrada općine na mjestu stare i zapadnog dijela arsenala.

U XX. stoljeću obnavljaju se preostale stare zgrade koje su u prošlom stoljeću doživjele grube preinake. 1929. obnovljen je gradski zvonik sa satom, a polovicom stoljeća Luža zvonara i Glavna straža. 1931. u nekadašnjim arsenalima izgrađena je Gradska kavana prema projektu Mladena Kauzlarica i Stjepana Gomboša.

M.P.L.

Miljenko Močas

Sklop (2, 3, 4), pogled iz luke

Skupština općine Dubrovnik

Neorenesansna zgrada s kraja XIX. st. izgrađena je na mjestu srednjovjekovne Vijećnice i zapadnog dijela arsenala. S Kneževim Dvorom vezana je južnom stranom, a istočnim stražnjim zidom s kazalištem i Gradskom kavanom. Sadrži administrativne i reprezentativne prostorije. U sjevernom dijelu njenog prizemlja je dio Gradske kavane, u središnjem je ulaz u kazalište. Južnim dijelom velike dvorane na prvom katu vezana je uz Knežev Dvor.

Najnovija istraživanja otkrila su u prizemlju popločenje opekom i više pregradnih i graničnih zidova arsenala, Fontika i pratećih prostora. Osobito je zanimljiv nalaz jakog obrambenog zida između Kneževa Dvora i nekadašnjeg Fontika, a pripada kasnoantičkom razdoblju.

M.P.L.

U potresu 1979. oštećena je konstrukcija.

Prijedlog konzervatorskih smjernica za obnovu s povijesnim prikazom i valorizacijom objekta izrađen je 1981. na Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (prof. dr. Milan Prelog i dr. Marija Planić-Lončarić).

Istraživanja unutrašnjih dijelova zgrade izveo je 1982. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Luciana Peko, dipl. inž. arh.; Marina Mojaš, dipl. inž. arh.; Dubravka Šikić, prof.; Marina Desin, prof.; Ivica Žile, prof.). Istražne radove na prostoru Pred Dvorom vodio je 1982. prof. dr. Željko Rapanić.

Potaknuto željom Dubrovčana da se umjesto obnove historicističke zgrade rekonstruira stara vijećnica iz XV. i XVI. stoljeća, Društvo prijatelja dubrovačke starine finansiralo je 1981. idejnu studiju, koju su izradili Zdeslav Perković, dipl. inž. arh., Srdan Šegvić, dipl. inž. arh. i Slavomir Benić, dipl. inž. arh. iz Urbanističkog zavoda Dalmacije iz Splita. Studija je sadržavala projekt restitucije pročelja i nove organizacije interijera, s rekonstruiranom dvoranom Velikog vijeća koja bi uspostavila povijesnu vezu između Vijećnice i Kneževa Dvora. Projekt je izazvao dugotrajnu polemiku i obuhvatne rasprave. Nije prihvjetaen, pošto su mjerodavni stručnjaci i institucije odbacili mogućnost rekonstrukcije zbog nedostajanja potrebne dokumentacije i materijalnih oslona za rekonstrukciju. Odlučeno je da se sanira zgrada XIX. stoljeća.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
suradnici:

Nikša Bojanić, dipl. inž. arh.
Tomislav Ivić, viši grad. tehn.
Bogdan Želehovski, dipl. inž. el.
Ante Šegedin, dipl. inž. stroj.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Projekt unutrašnjeg uređenja:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
izvođač: Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Jure Baletić, dipl. inž. grad.
Jurica Carić, dipl. inž. arh. (za gradevinarske radove),
Anton Jakobušić, el. teh. (za električarske radove),
Josip Doršner, dipl. inž. stroj. (za strojarske radove)

U planu Skupštine općine Dubrovnik bilo je predviđeno da obnovljena zgrada služi samo reprezentaciji. To je omogućilo funkcionalniji raspored prostorija. Bilo je čak predviđeno da se u novo uređene prostore unutar krovišta smjeste uprave Dubrovačkih muzeja i Kazališta »Marin Držić«, što na žalost ipak nije ostvareno.

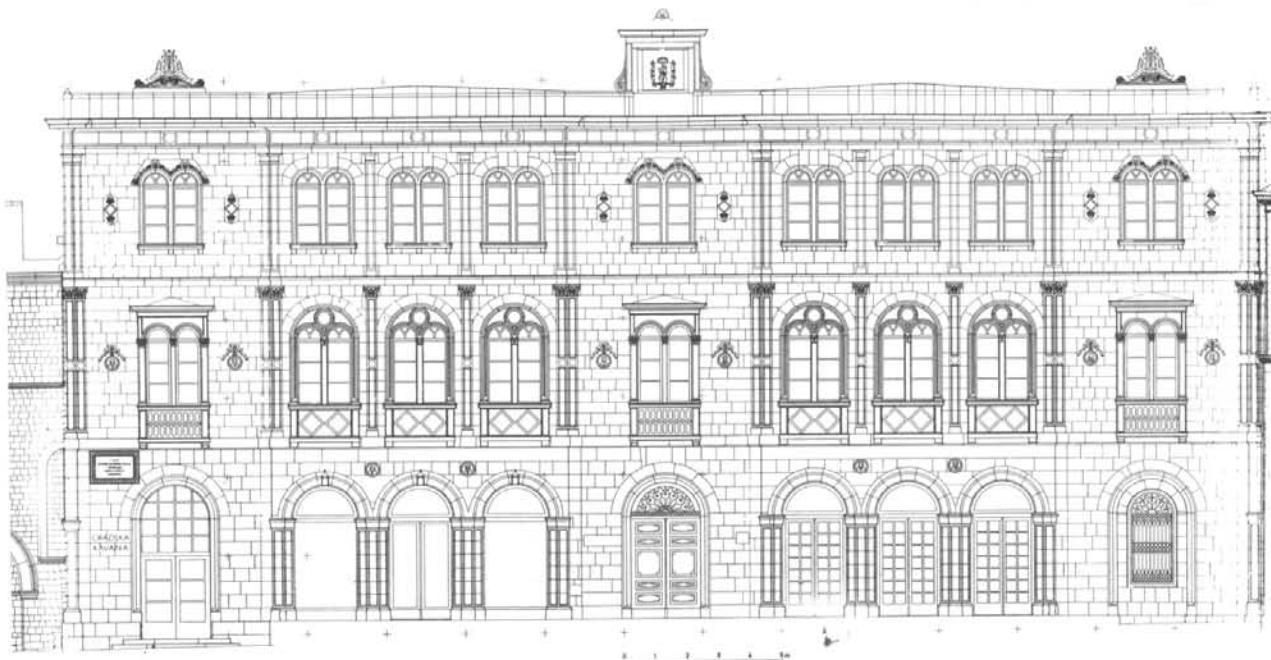
Najstarije strukture objekta u prizemlju nisu se smjele mijenjati, tako da je izведен konstruktivni sistem od »sandučaste« jezgre-stubišta s dva poprečna armirano betonska zida (sjeverni i južni zabat) od temelja do krova, a srednji uzdužni zid, kao visokostjeni admirano-betonski nosač, oslonio se na jezgru i zabate od prvog kata na više, te s fasadama nosi sve armirano betonske stropne ploče objekta. Objekt je seizmički odvojen od ostalih objekata. Ova se konstrukcija izvodila u etapama, paralelno s rušenjem unutarnjih nosivih zidova i stropova. Glavni reprezentativni kat kuće je prvi: tu su velika dvorana za sastanke i dvije manje dvorane, te aperitiv-bar. Višenamjenski prostori povezuju ove prostorije Općine s Dvorom i kazalištem. Na sjevernoj strani otvorena je direktna veza s velikom dvoranom kina »Sloboda«, a preko izložbenog prostora do palače Sponza.

Vanjski izgled zgrade nije se mijenjao, osim što su izvedeni položeni krovni prozori. Objekt je potpuno obnovljen iznutra, a uz ostale instalacije izvedeno je i centralno grijanje, odnosno hlađenje s priključkom na dizalice topline. Nije izведен jedino osobni lift, koji je bio zamišljen unutar trokrakog stubišta.

P.K.

Površina **1.350 m²**

Radovi obnove započeli su 10. kolovoza 1982. Završeni su 10. travnja 1984.

Fotogrametrijski snimak pročelja

3. **Kazalište »Marin Držić«**

Izgrađeno je na mjestu srednjovjekovnog Fontika i žitnice, dvorane Vijeća umoljenih i pomoćne dvorane uz Vijećnicu, te na mjestu srednjeg i istočnog dijela četvrтog arsenala.

Južni zid je granični srednjovjekovni zid Fontika uz prilaz koji je do kraja XIII. stoljeća bio kontrolirana komunikacija između luke i Place, a unutar dvorišta kneževa utvrđenja, Fontika i žitnice. Kazališne predstave igrale su se u arsenalu, u Vijećnici ili ispred Kneževa Dvora; tek u XVI. stoljeću izgrađena je zgrada kazališta (Bondin teatar). Osim gledališta i pozornice sadrži nekoliko manjih pomoćnih prostorija.

Istražni radovi otkrili su elemente razdjelnih zidova graničnog zapadnog dijela, dijelove popločenja opekom, nosača lükova i otvore prema »kontroliranoj ulici«. Istražen je odnos Fontika prema Kaznenoj kuli.

U potresu 1979. zgrada je lakše oštećena.

Prijedlog konzervatorskih smjernica s povjesnim prikazom i valorizacijom objekta izrađen je na Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (prof. dr. Milan Prelog i dr. Marija Planić-Lončarić). Istraživanja u unutrašnjosti objekta vodio je 1985. i 1986. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Luciana Peko, dipl. inž. arh.; Ivica Žile, prof. i dr.). Pri istraživanju, naročito unutrašnjosti kazališta upotrijebljena je iscrpna dokumentacija arhitekta Zdeslava Perkovića s novom atribucijom projektanta.

Istražne radove u unutrašnjosti kazališta proveo je 1985. Restauratorski zavod Hrvatske pod vodstvom Marija Fučića; potom je izrađen projekt obnove gledališta.

M.P.L.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
suradnici:

Dubravka Horvat, dipl. inž. arh.
Mara Engel-Marasović, dipl. inž. arh.
Mira Silobrčić, v. arh. teh.
Tomislav Ivić, v. grad. tehn.
Bogdan Želehovski, dipl. inž. el.
Ante Šegedin, dipl. inž. stroj.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Projekt opreme:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autori: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
dr. Vera Marsić, dipl. inž. arh.

Scenska tehnika:

prof. dr. Osman Muftić

Izvođači:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik
»Dubrovkinja«, Dubrovnik (oprema)
Šipad – Invest, Sarajevo (oprema)

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Stanko Jović, dipl. inž. grad.

Zbog seizmičkog osiguranja zgrada kazališta razdijeljena je na dio s gledalištem i pozornicom, te na dio s garderobama glumaca; oba su dijela odvojena od bedema i Kaznene kule. Južni zid zgrade zajednički je s Kneževim Dvorom. Istočno i zapadno zalede ojačano je u zoni prizemlja armirano-betonskim pločama; istočni dio s garderobama također je ojačan armirano-betonskim pločama.

Dotrajalost i nefunkcionalnost diktirale su da se preurede svi prostori kazališta osim gledališta, koje je restaurirano prema nađenim izvornim slikanim slojevima. Težilo se poboljšanju uporabivosti svih prostorija i osiguranju od požara; stoga su u svim katovima otvoreni pomoći izlazi. U suterenu su smještene prostorije za električne instalacije jake i slabe struje, razvod grijanja, te priručna spremišta.

Pozornica je dobila novu tehniku, uređaje i instalacije (jake i slabe struje, strojarsku opremu, propadalište, pokretni podij za orkestar). Pomični podij za orkestar omogućuje proširenje pozornice koja nije imala dovoljno dubine. Prema suterenu i tavanu izvedena je toplinska izolacija. U sve prostorije uvedena je klimatizacija (vezana na dizalice topline). Dio zgrade s garderobama potpuno je građevinski preuređen zbog konstruktivnog odvajanja (nove armirano-betonske stropne ploče, novo stubište, dodatni funkcionalni hodnik kao komunikacija iz pozornice).

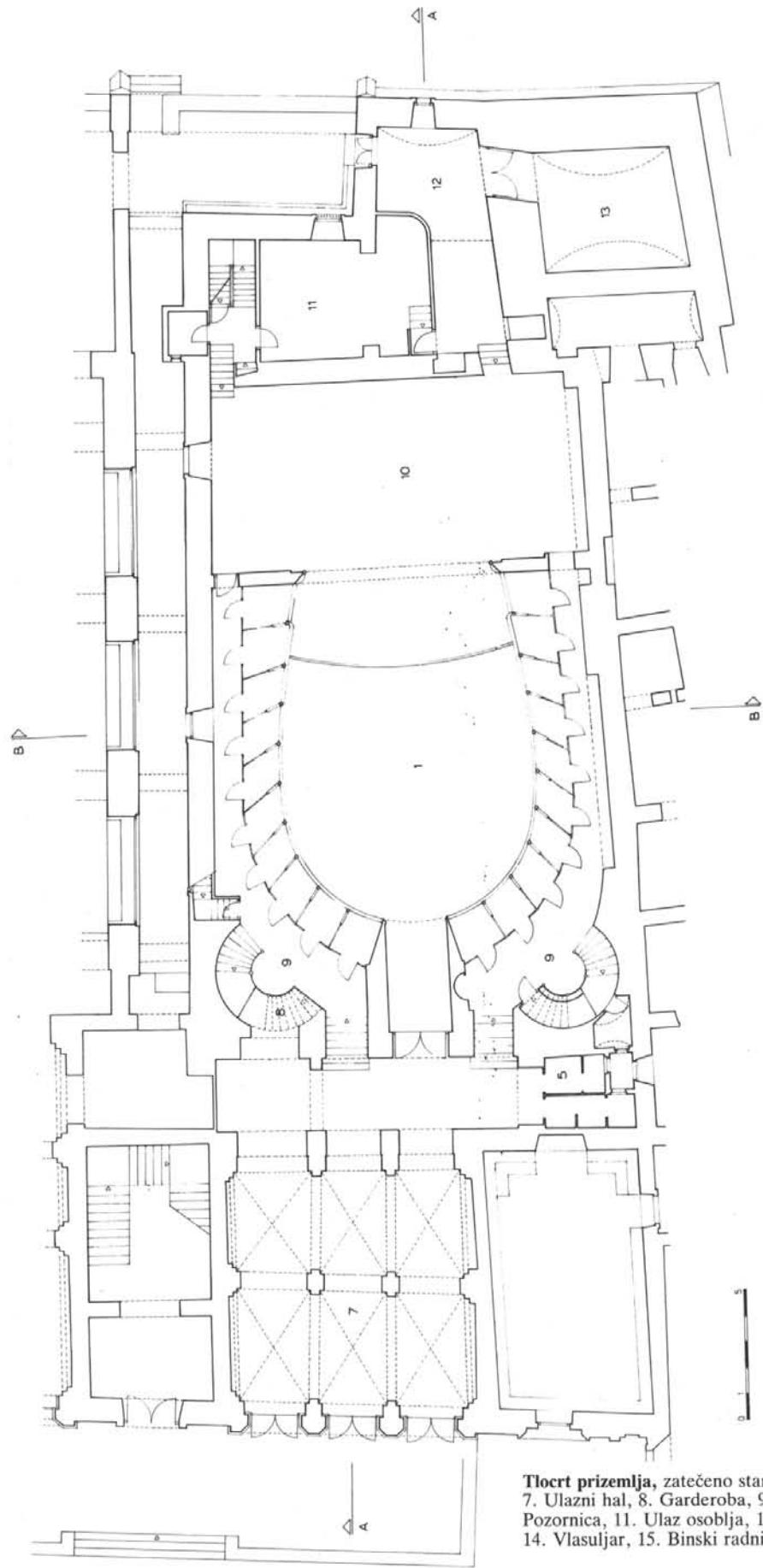
U četiri kata smještene su: vlasuljarnica, portir i tehničko osoblje s garderobom i sanitarnom grupom, te priručno spremište (u Kaznenoj kuli) u prizemlju. Prostorije za odmor glumaca, odnosno za čitače probe u prvom su katu, a garderobe glumaca sa sanitarnom grupom u drugom i trećem katu. Ulaz za glumce i tehničko osoblje je sa strane luke.

Preko aperitiv bara uspostavljena je veza s dvoranom općine, odnosno s kinom i izložbenim kompleksom.

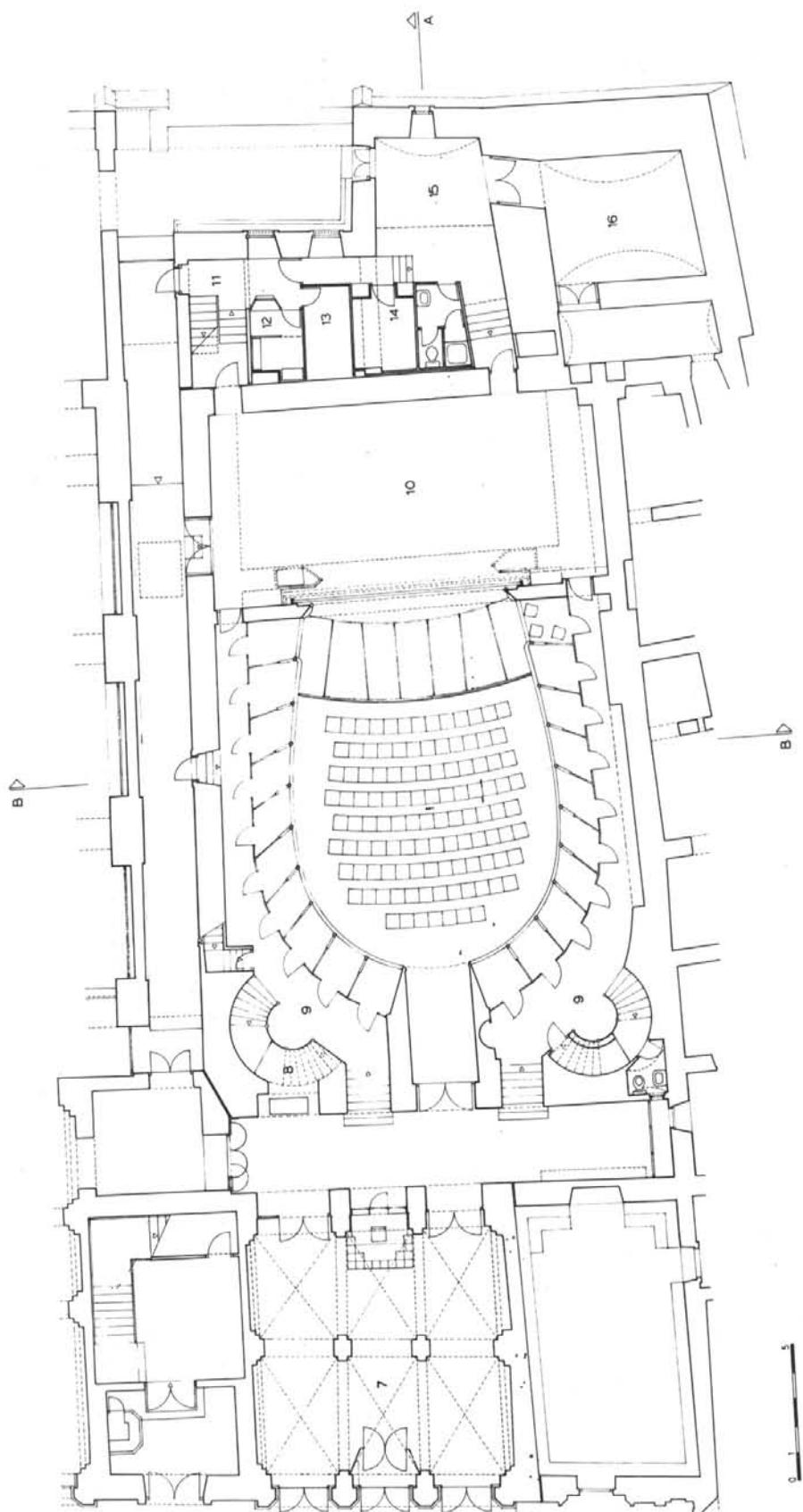
P.K.

Povrđina 1.780 m²

Radovi obnove započeli su 15. srpnja 1986., a završili 29. studenog 1987.

Tlocrt prizemlja, zatečeno stanje
7. Ulazni hal, 8. Garderoba, 9. Galerija s ložama, 10. Pozornica, 11. Ulaz osoblja, 12. Portir, 13. Šef tehnike, 14. Vlasuljar, 15. Binski radnici, 16. Spremiste opreme

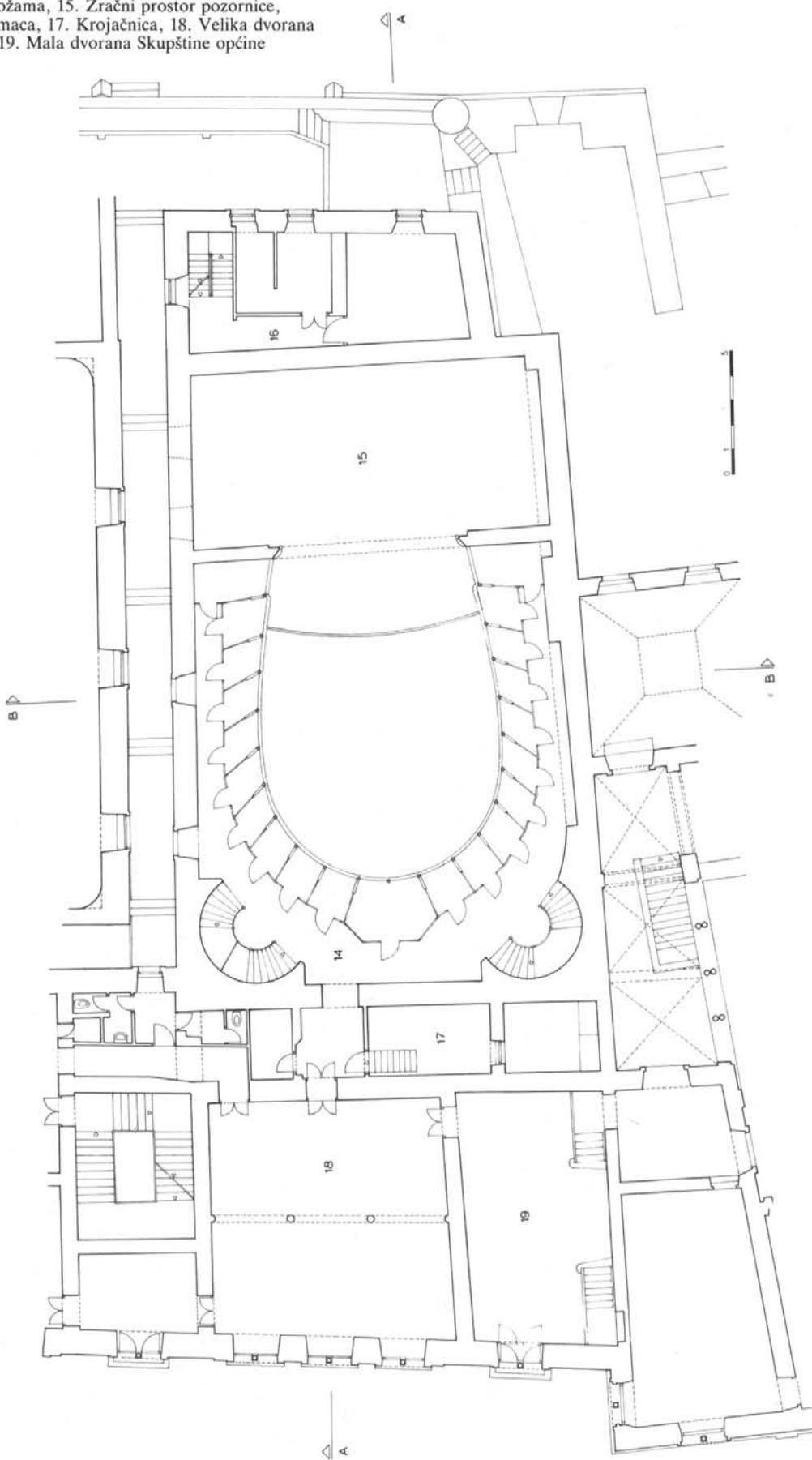

Tlocrt prizemlja, nakon obnove

7. Ulazni hal, 8. Garderoba, 9. Galeirja I s ložama,
10. Pozornica, 11. Ulaz osoblja, 12. Portir, 23. Šef tehnike,
14. Vlasuljar, 15. Binski radnici, 16. Spremiste opreme

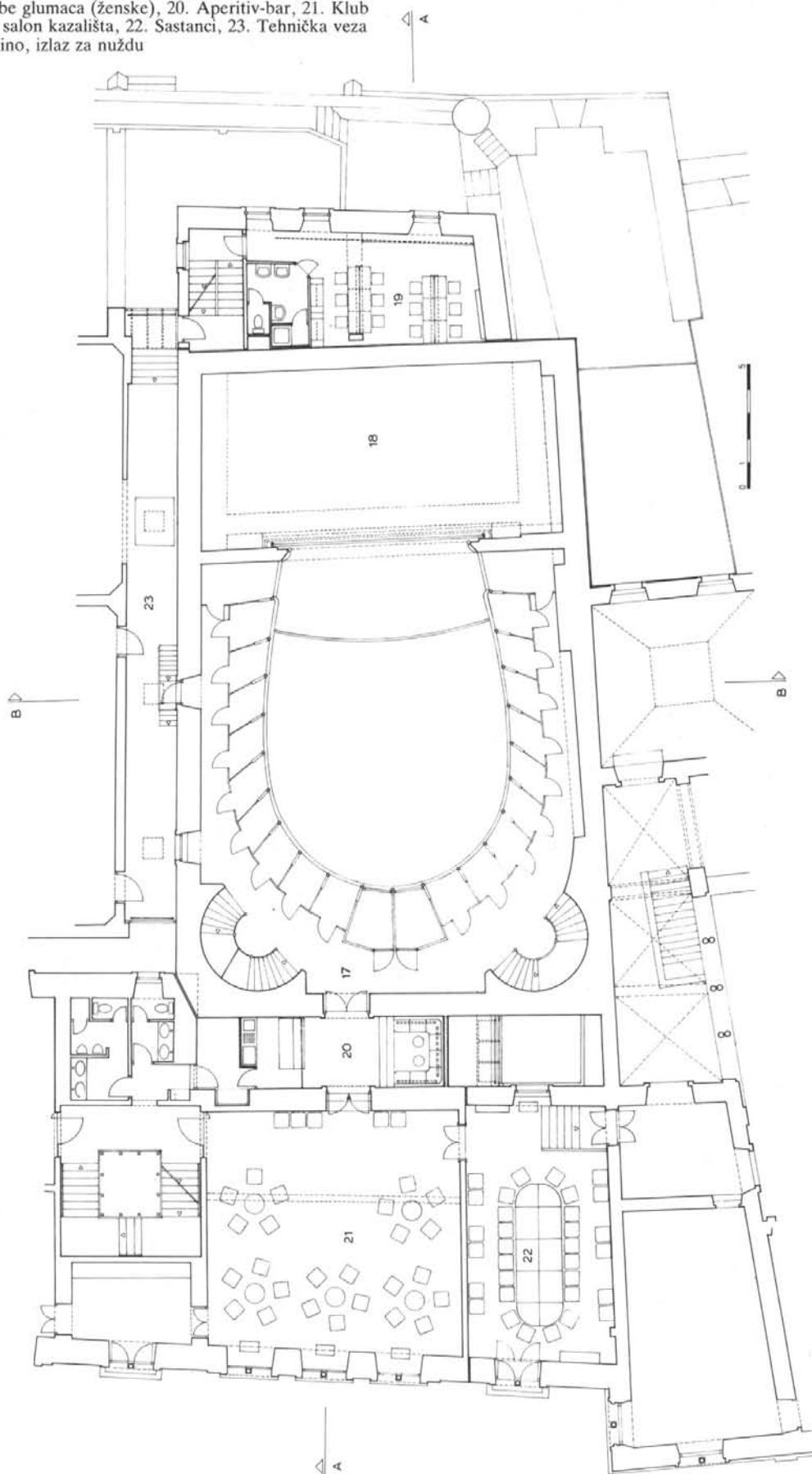
Tlocrt drugog kata, zatečeno stanje

14. Galerija III s ložama, 15. Zračni prostor pozornice,
16. Garderobera glumaca, 17. Krojačnica, 18. Velika dvorana
Skupštine općine, 19. Mala dvorana Skupštine općine

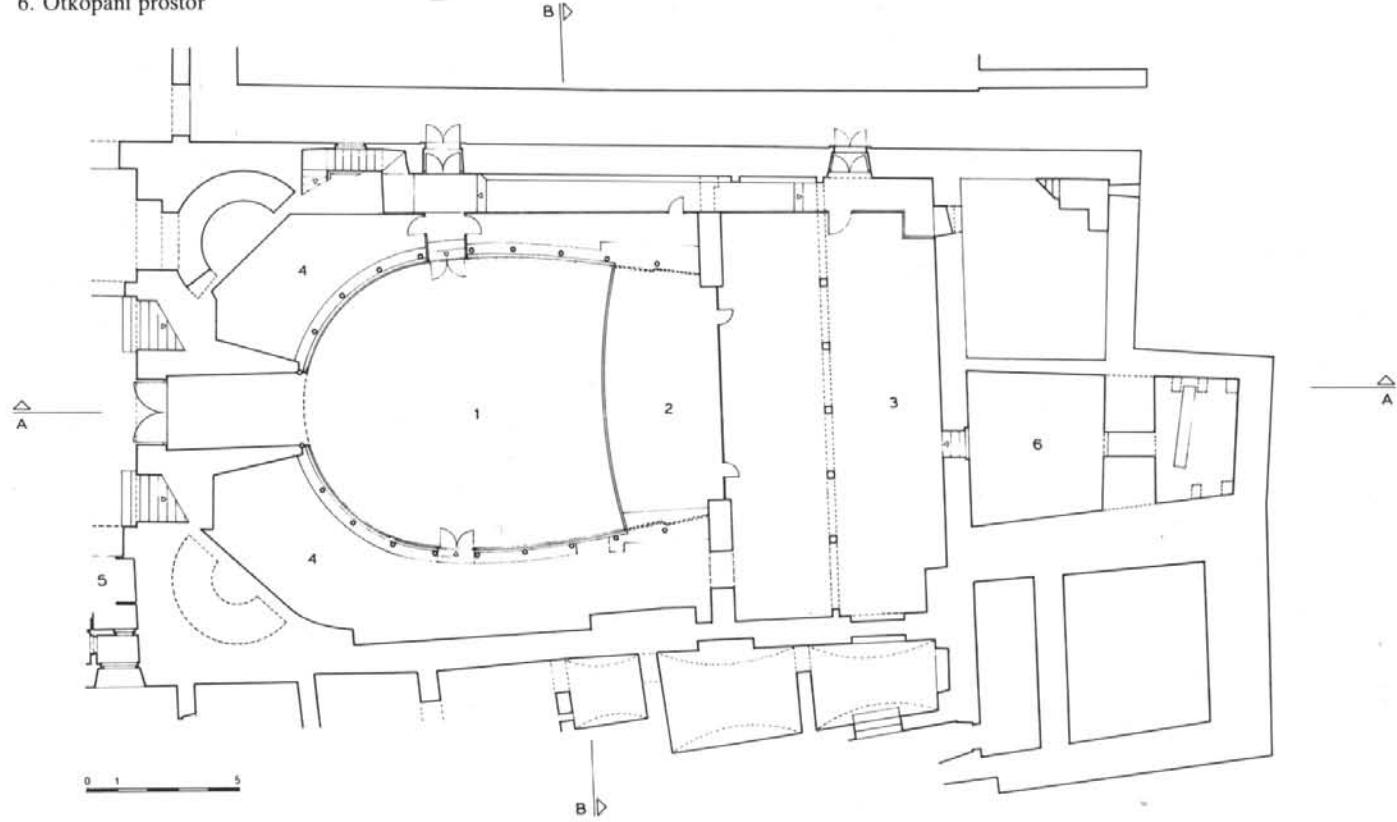
Tlocrt drugog kata, nakon obnove

17. Galerija III s ložama, 18. Zračni prostor pozornice,
19. Garderobe glumaca (ženske), 20. Aperitiv-bar, 21. Klub
odbornika – salon kazališta, 22. Sastanci, 23. Tehnička veza
kazalište – kino, izlaz za nuždu

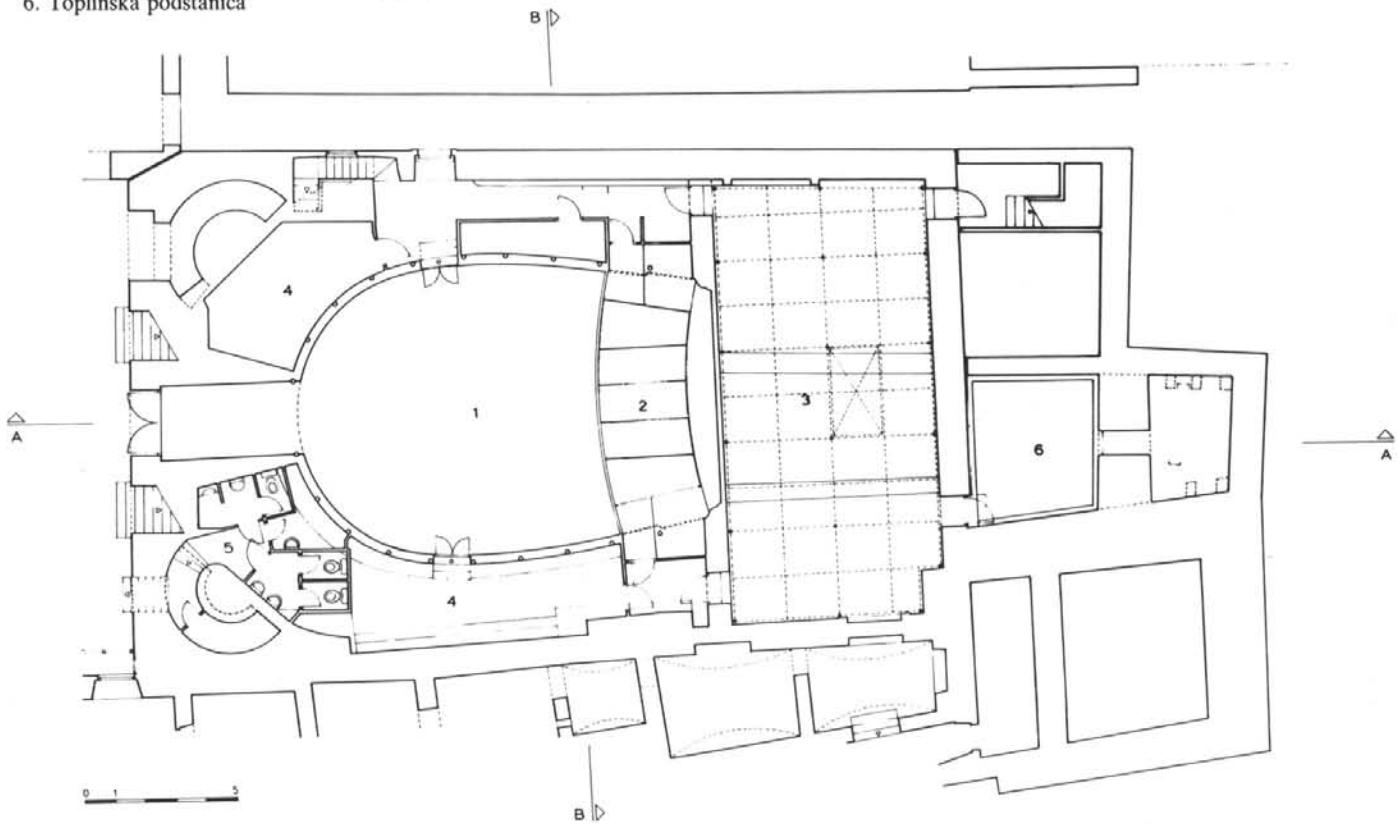
Tlocrt suterena, zatečeno stanje

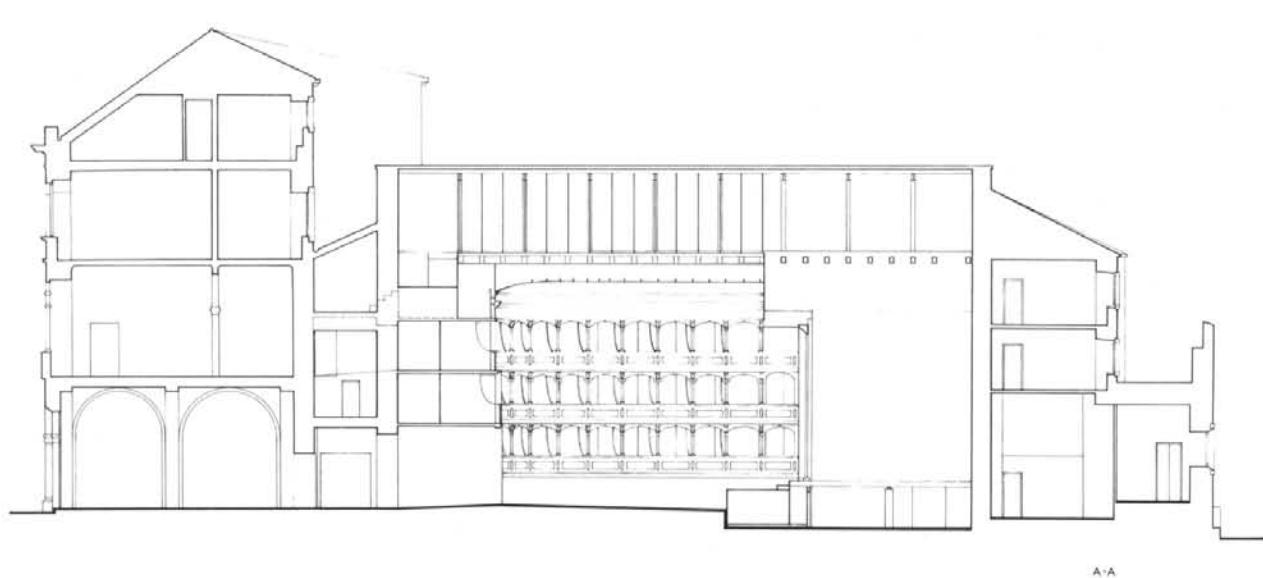
1. Parter gledališta, 2. Orkestar, 3. Prostor ispod pozornice,
4. Prostor ispod galerije I, 5. Sanitarije posjetilaca,
6. Otkopani prostor

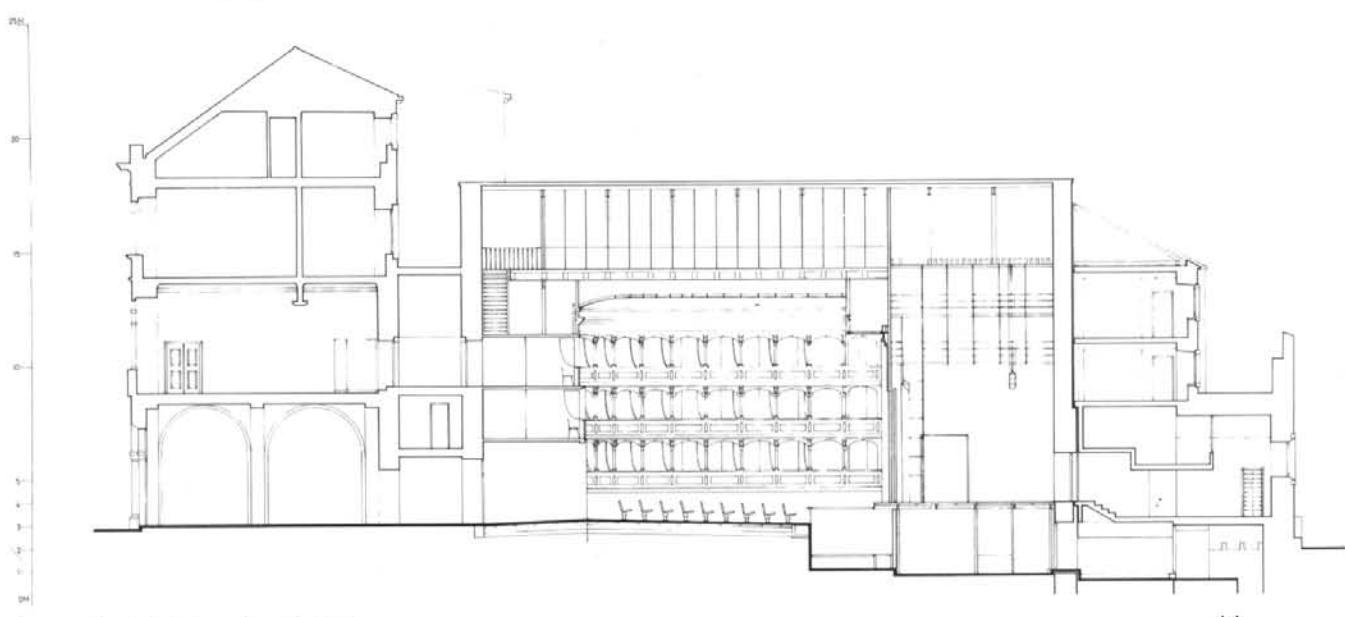
Tlocrt suterena, nakon obnove

1. Parter gledališta, 2. Orkestar, 3. Prostor ispod pozornice,
4. Prostor ispod galerije I, 5. Sanitarije posjetilaca,
6. Toplinska podstanica

Presjek A-A, zatečeno stanje

Presjek A-A, nakon obnove

Gradska kavana, kino, izložbeni prostori

Gradska kavana smještena je na mjestu prvog, drugog i trećeg arsenala, i to njihovih središnjih i istočnih dijelova. S južne strane kavane i kina je kazalište, sa zapadne zgrada općine, sa sjeverne slobodni prostor nekadašnje ribarnice, a s istočne luka. Sjeverni dio prvog arsenala u većem je dijelu bio prohodan kao spona između grada i luke, te kao ulaz u kino.

Zgrada ima samo sjevernu i istočnu fasadu, jer se južnom i zapadnom stranom veže uz kazalište i zgradu općine. U unutrašnjosti sačuvani su elementi ranijih gradnji na tom mjestu, tako ostaci fortifikacije i dijelovi arsenala. Prostor je međutim bio nagrđen i oštećen objektom vojne pekarnice iz XIX. stoljeća. Sama kavana Mladena Kauzlarica i Stjepana Gombosha iz 1931. vrijedno je ostvarenje moderne arhitekture. Konzervatorskim smjernicama preporučeno je da se čuvaju i valoriziraju svi vrijedni arhitektonski elementi iz ranijih razdoblja i zaštiti kavana.

Najnovija arheološka istraživanja otkrila su mnogo dijelova ranijih faza, primjerice pravokutnu svodenu prostoriju s pojascnicama istočno uz pročelje uz Onofrijevu česmu ili popločenje opekom i više razdjelnih zidova ispod zapadnog dijela kavane, te liniju jakog obrambenog zida, istočno od romaničke svodene prostorije.

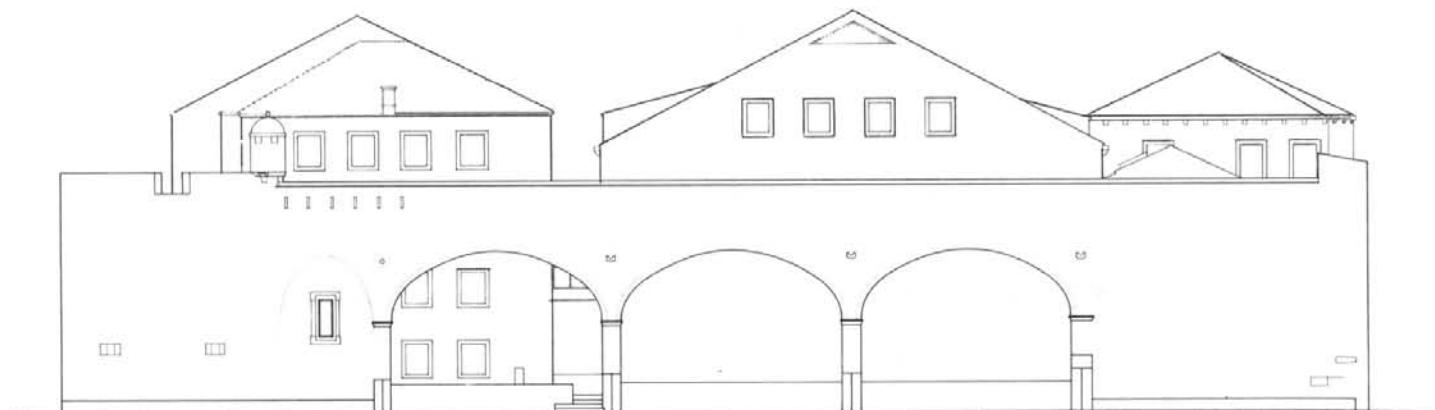
M.P.L.

U potresu 1979. oštećena je konstrukcija.

Prijedlog konzervatorskih smjernica s prikazom povijesti i valorizacijom objekta izrađen je 1981. na Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (prof. dr. Milan Prelog, dr. Marija Planić-Lončarić).

Istražne radove u unutrašnjosti vodili su 1986. stručnjaci Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (mr. Dragan Elaković, Luciana Peko, dipl. inž. arh., Dubravka Šikić, prof., Marina Desin, prof., Ivica Žile, prof., Marina Mojaš, dipl. inž. arh.). Dijelovi arhitektonske plastike pohranjeni su u Zavodu za zaštitu spomenika kulture Dubrovnika.

U toku izrade projekta vodile su se rasprave o mogućnosti otvaranja prvog arsenala kao javnog prolaza i spone između Place i Luke. Dio stručnjaka zalagao se za tu ideju, dok je drugi smatrao neispravnim takvo probijanje grada, sasvim zatvorenog zidinama, upravo na tom mjestu, napose zbog blizine gradskih vrata. Taj je prostor sada natkriven i iskorišten za funkcije kavane i kina, odnosno izložbenog prostora.

Istočno pročelje kavane, nakon obnove

Damir Fabijanic

Galerija izložbenog prostora

Zbog osiguranja čitavog sklopa između zvonika i Kneževa Dvora od potresa bilo je potrebno građevinski zahvatiti i prostore koje danas koriste kavana, kino i kazalište i naći optimalno rješenje da se ovaj vrijedan prostor što bolje namjenski iskoristi, a i poveže s povremenim širenjem jednog sadržaja na račun drugoga i tako poboljša rad današnjim korisnicima. Projekt je težio povezivanju svih prostora od Kneževog Dvora do palače Sponza.

Srušena je kuhinja kavane, stara kotlovnica i stari zahodi kavane (iza knjižare). Taj novo »očišćeni« prostor od Straduna do terase kavane, zapravo prostor nekadašnjeg prvog arsenala, natkriven je i visini bedema. U jednom dijelu izvedena je galerija, a ispod nje nova kuhinja kavane. Dobiveni prostor, sa prostorima objekta uz zvonik na prvom i drugom katu uređen je kao izložbeni prostor i kao prolaz u kino (odnosno u polivalentnu dvoranu), a postoji i veza s kavanom.

Kino je posve preuređeno, dvorana je okrenuta u smjeru sjever – jug. U istočnoj polovici zgrade je predvorje dvorane s garderobom i sanitarnom grupom, te pokušna dvorana kazališta (mala scena); na katu ovog dijela objekta su garderobe izvođača. Toplom vezom ovi prostori povezani su s Kazalištem »Marina Držića«.

Prostor kavane građevinski nije izmijenjen. Zgrada kavane i kina zadржala je nakon sanacije isti vanjski izgled i nije promjenila volumen.

Zbog osiguranja od horizontalne potresne sile u prizemlju kavane izvedeni su dodatni armiranobetonski zidovi kao ojačanje zapadne linije stupova, zbog čega su smanjeni otvori lukova te armiranobetonski zidovi unutar otvora južne fasade.

U cijelom sklopu izvedene su nove instalacije električke, vode i kanalizacije, te grijanja, odnosno klimatizacije.

P.K.

Površina **2.987 m²**

Radovi obnove započeli su 21. veljače 1986. a završeni 22. siječnja 1988.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
suradnik: Nikša Bojančić, dipl. inž. arh.
Tomislav Ivić, v. grad. tehn.
Bogdan Želehovski, dipl. inž. el.
Ante Šegedin, dipl. inž. el.

Konstrukcijski projekt:

Gradjevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Projekt opreme:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autori: Petar Kušan, dipl. inž. arh.
dr. Vera Marsić, dipl. inž. arh.

Izvođači:

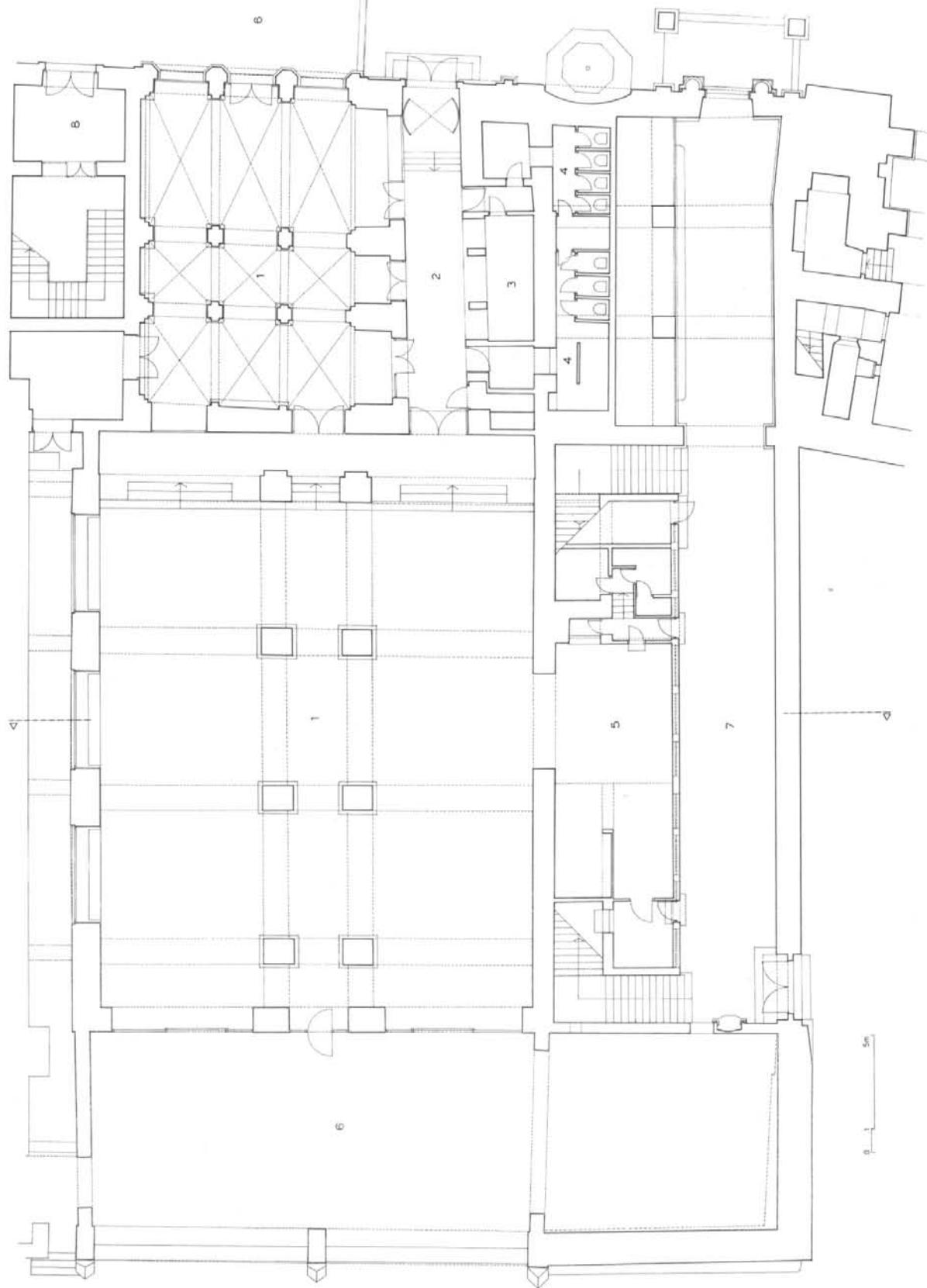
Gradjevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik
»Dubrovkinja«, Dubrovnik (oprema)
Šipad – Invest, Sarajevo (oprema)

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Stanko Jović, dipl. inž. grad.

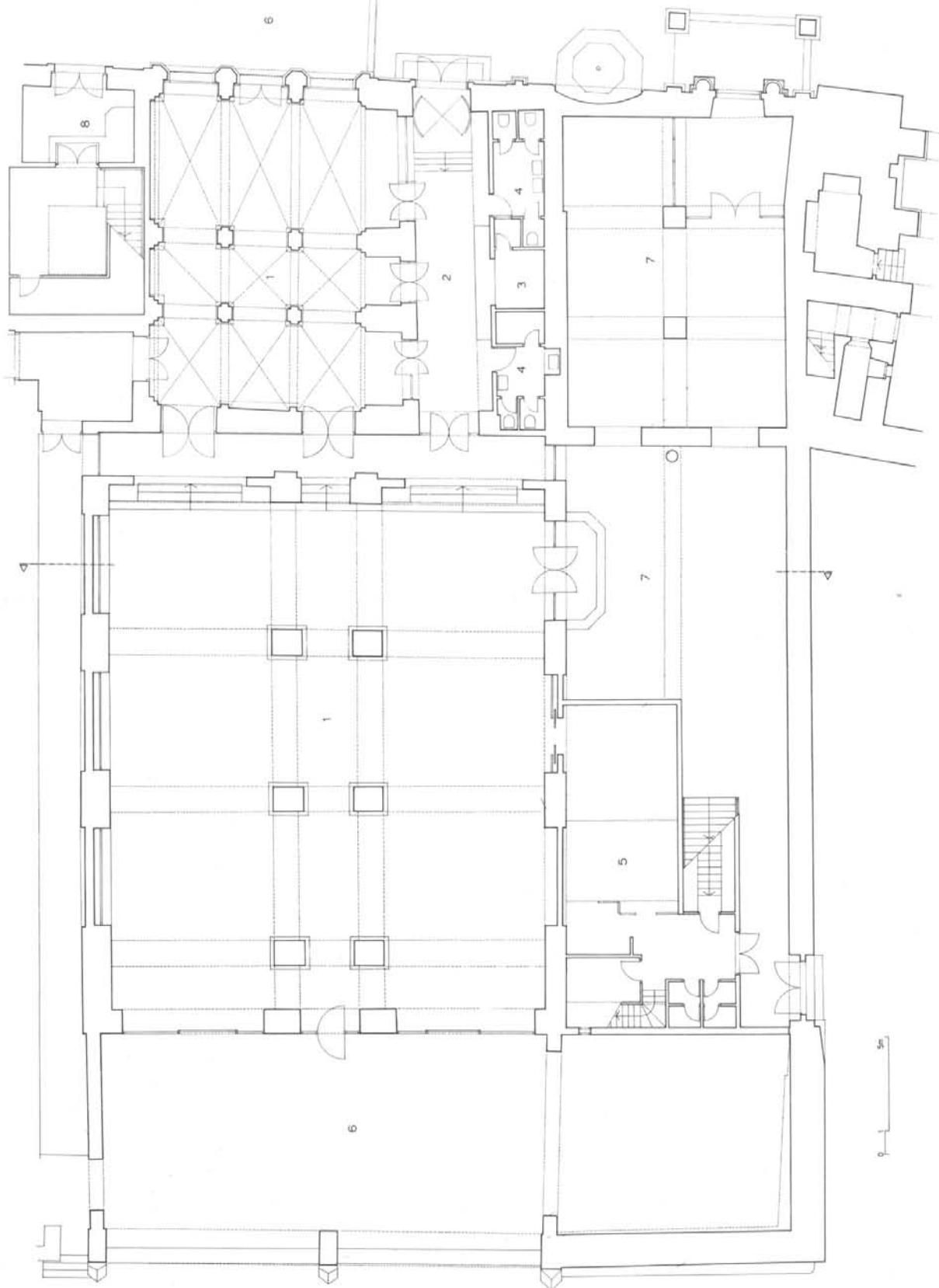
Tlocrt prizemlja, zatećeno stanje

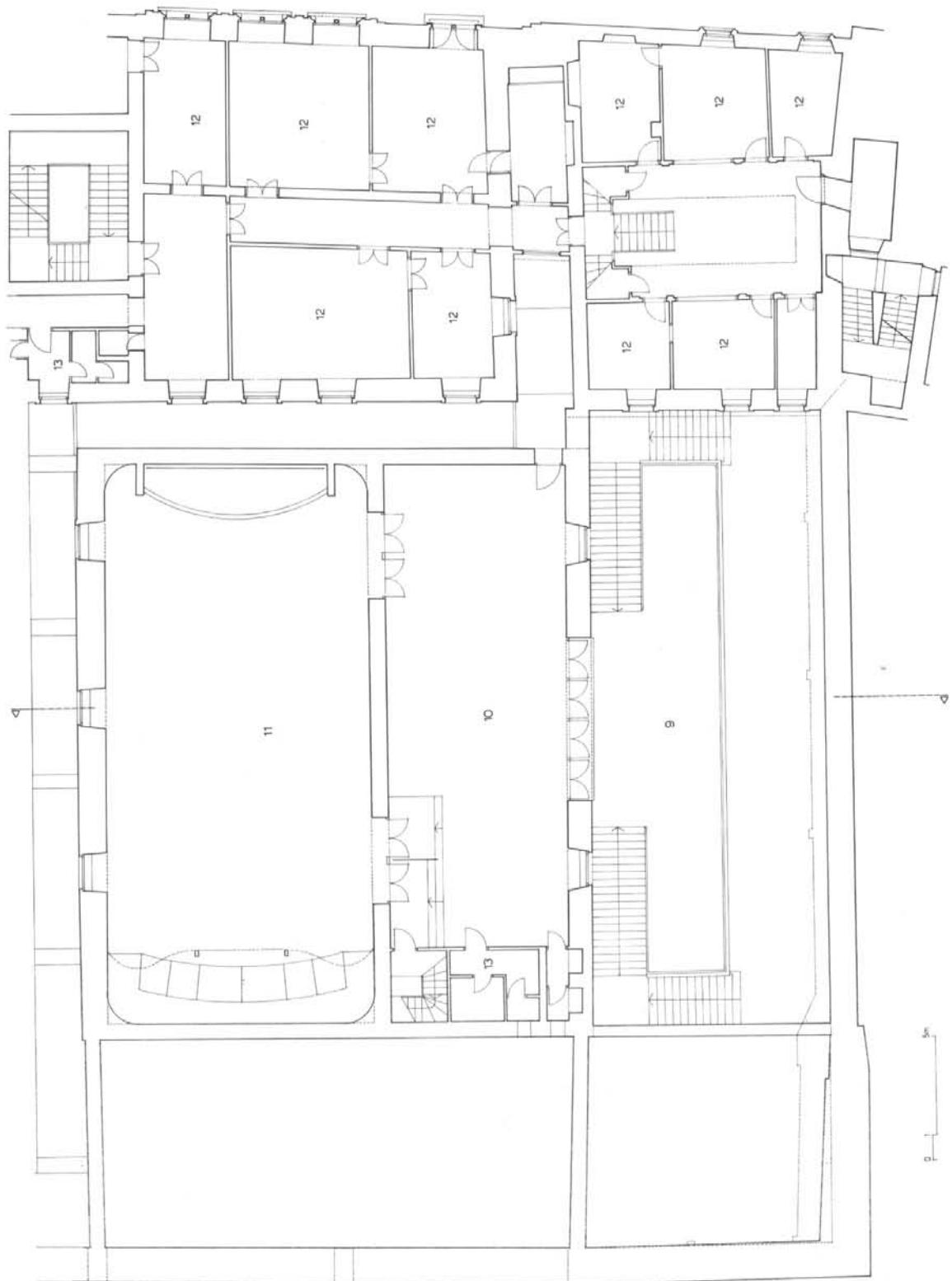
1. Gradska kavana, 2. Ulažni prostor Gradske kavane,
3. Garderoba, 4. Sanitarije, 5. Kuhinja Gradske kavane,
6. Terasa Gradske kavane, 7. Prolaz prema kinu, 8. Ulažni
dio u zgradu Općine

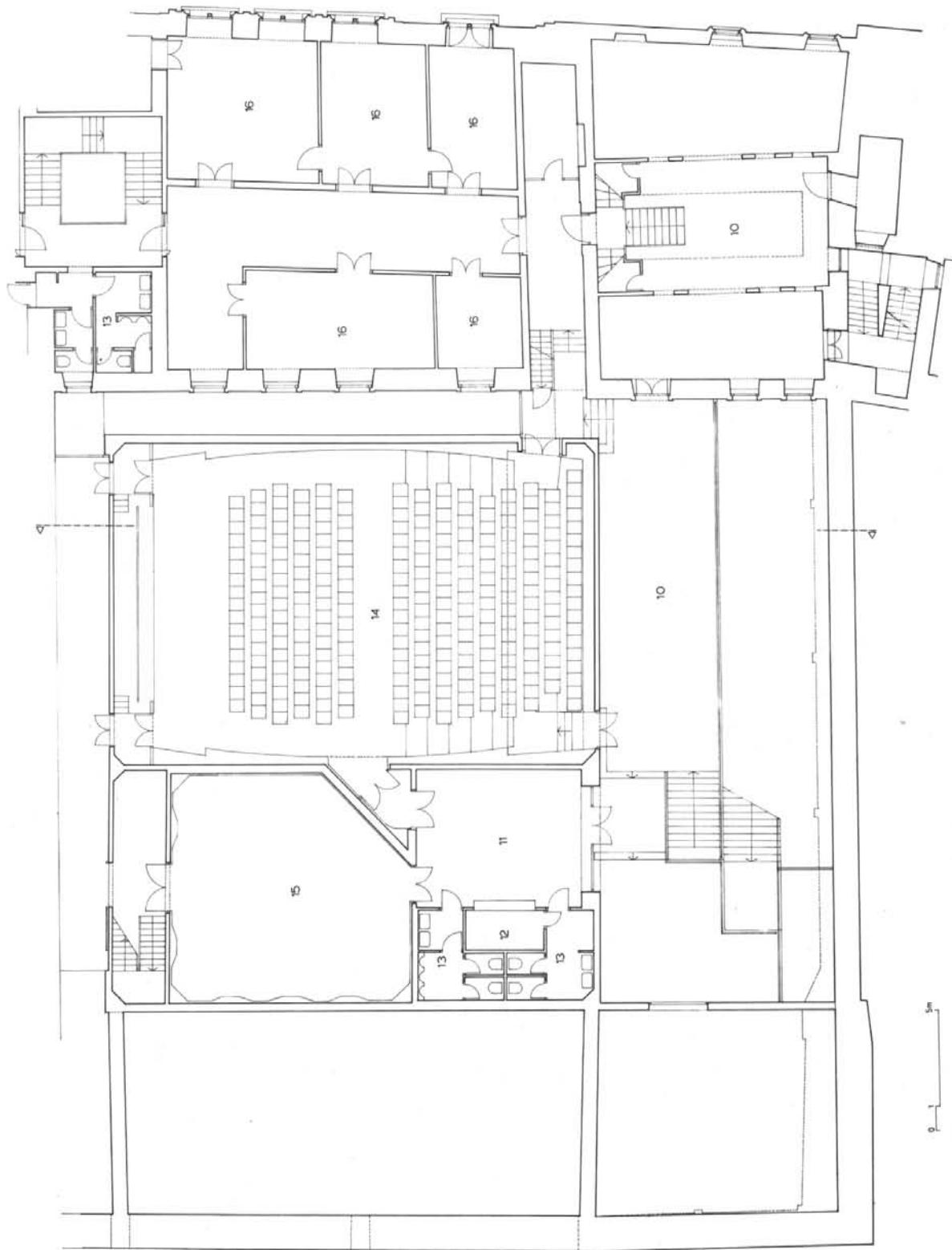
Tlocrt prizemlja, nakon obnove

1. Gradska kavana,
2. Ulagani prostor Gradske kavane,
3. Garderoba,
4. Sanitarije,
5. Kuhinja Gradske kavane,
6. Terasa Gradske kavane,
7. Izložbeni prostor,
8. Ulazni dio u zgradu Općine

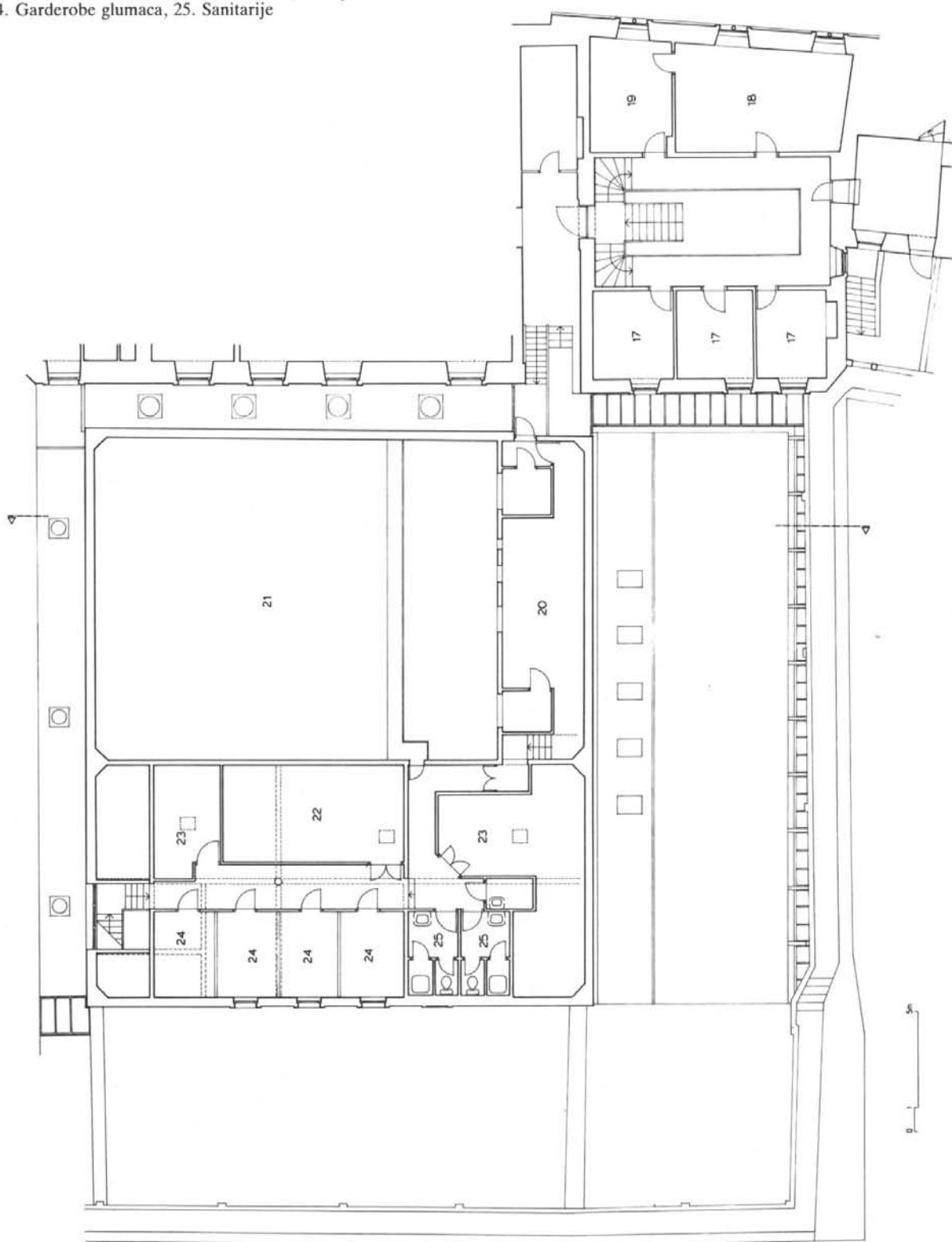
Tlocrt prvog kata, zatećeno stanje
9. Prilazna terasa, 10. Ulazni hal kina, 11. Kino dvorana,
12. Uredske prostorije zgrade Općine, 13. Sanitarije

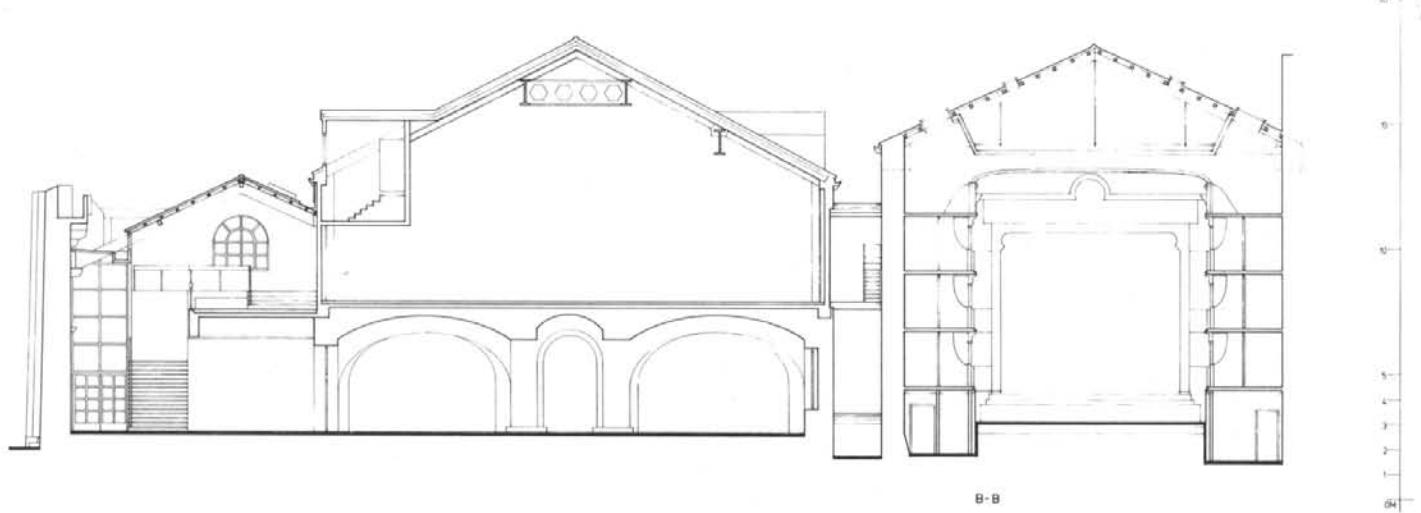

Tlocrt prvog kata, nakon obnove
10. Izložbeni prostor, 11. Hal, 12. Garderobe, 13. Sanitarije,
14. Polivalentna dvorana, 15. Pokusna dvorana, 16. Uredske
prostorije Općine

Tlocrt drugog kata, nakon obnove

17. Prostorije kustosa, 18. Čitaonica, 19. Biblioteka, 20.
Projekciona kabina polivalentne dvorane, 21. Zračni prostor
polivalentne dvorane, 22. Klima komora, 23. Spremište,
24. Garderobe glumaca, 25. Sanitarije

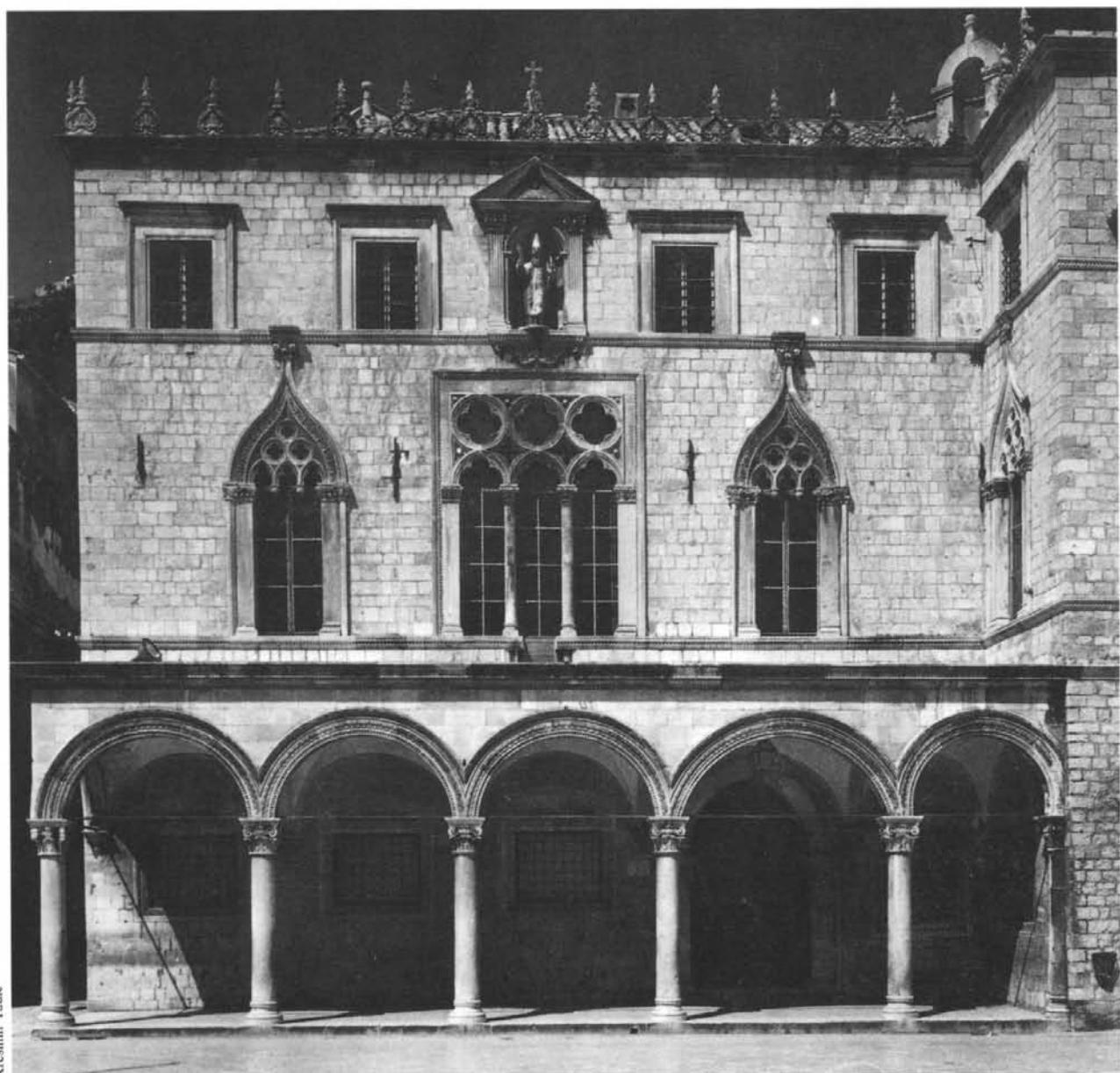

Poprečni presjek, kino, kavana, kazalište

Poprečni presjek, mala dvorana, kavana

5.
Palača Sponza (*Divona*)

Kresimir Tadić

Smještena na sjeveroistočnom dijelu Place, južno od sv. Nikole na Prijekom; sa zapada Zlatarska ulica, sa istoka Između vrata od Ploča, u sklopu povijesnog upravno-sakralnog središta.

Divona je najizrazitiji primjer gotičko-renesansnog stila dubrovačke arhitekture; sagradena je početkom XVI. stoljeća prema projektu domaćeg graditelja Paskoja Miličevića.

U toj su se gradskoj zoni ranije nalazili naplav za skupljanje kišnice, pojedinačne zlatarske radionice, zgrada gostinjca, carinarnica, te prostori raznih općinskih skladišta, smješteni s obje strane šire ulice. Izgradnja nove zgrade objedinila je sve ove raspršene prostore u jedan velik pravokutni objekt, a nekadašnja ulica postala je interno dvorište. Uz navedene sadržaje u zgradi nove carinarnice našla je prostor kovnica novca i oružana. U Divoni su se održavali i sastanci Akademije Složnih i Dangubnijeh, a kasnije tu su bile škole za djecu vlastele i građana, pravnička škola i tiskara.

Osim rastvorenog trijema u prizemlju i na prvom katu u dvorištu, Miličević je projektirao i hladovit trijem na pročelju. Izradili su ga klesari iz obitelji Andrijić, a bogatu arhitektonsku plastiku cijelog objekta klesali su mnogi manje poznati majstori. Na začelnom zidu dvorišta kipar Beltrand Galliczs izradio je reljef medaljona s Kristovim imenom i dva anđela. Pojedina su skladišta obilježena imenima svetaca, ispisanim kapitalom na nadvratnicama ulaza.

Nakon izgradnje Kneževa Dvora u drugoj polovici XV. stoljeća i Vijećnice potkraj istog stoljeća, zgrada Divone je treći, velik reprezentativni objekt javne namjene izgrađen nakon 1516. (od 1516–1520). Nakon potresa u godini 1667. kada je potpuno uništena fizička građa, Divona je u urbanističko-arhitektonskoj cjelini glavnog gradskog trga jedina sačuvala svoju jedinstvenost kao svjedočanstvo i spomenik izvornog dubrovačkog gotičko-renesansnog stila.

Zahvati na kući redaju se od pada Republike 1806. Restaurira se od kraja XIX. stoljeća do danas.

Proces revitalizacije objekta traje od 1949. kada pre seljenjem tadašnjeg Državnog arhiva dobiva novu namjenu; sistematski se uređuje do danas.

Proces revitalizacije objekta traje od 1949. kada pre seljenjem tadašnjeg Državnog arhiva dobiva novu namjenu; sistematski se uređuje do danas.

Veći istražni radovi provedeni su 1974. kada je otkriven izvorni pločnik atrija i utvrđeno statičko stanje stupova atrija, te 1983/84, dakle, nakon potresa, i unutar programa obnove spomenika. Tada je istraživanje stanje temelja zbog izrade projekta statičke sanacije.

U zgradi je smješten Historijski arhiv Dubrovnika, Muzej Narodno-oslobodilačke borbe, a koristi se i za priredbe Dubrovačkih ljetnih igara. Ta namjena ne zahtijeva promjene, a nema ni potrebe za većim zahvatima jer su dijelovi zgrade sistematski popravljeni ili rekonstruirani. Statičku sanaciju zahtijeva reprezentativan južni dio s trijemom, jer počiva na nasutom tlu, za razliku od sjevernog, većeg dijela zgrade, koji je na čvrstom kamenom tlu. Poseban problem kuće je vlaga, koju navlači sol u povijesnoj žbuci od neispravnog morskog pijeska, ali i sol što se uvukla u zidove onih dijelova gdje su bila skladišta soli. Vlaga je prijetnja očuvanju otpornosti izvorne konstrukcije, a opasna je i za dragocjen arhiv Republike, koji je sav smješten u zgradi. Potreba potpune sanacije od vlage zahtijeva sistematsko istraživanje uzroka i vrsta vlage u zidovima i konstrukciji. Osim toga neuobičajeno ponašanje objekta u potresima u povijesti, koji je nisu oštetili, nameće potrebu geomehaničkih ispitivanja tla i rezistentnosti konstrukcije na potres.

Studija završena 1988. pokazuje kako su potrebne znatno manje konstrukcijske intervencije nego što se pretpostavljalo. Nužna su još neka restauratorska istraživanja.

Na temelju cjelevitih studija i analiza bit će izrađen projekt uređenja.

U potresu 1979. palači je oštećena konstrukcija.

Dosadašnji istraživački radovi

Analiza seizmičke stabilnosti objekta:

Institut za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju Univerziteta »Kiril i Metodij«, Skopje
(prof. dr. Miodrag Velkov, prof. dr. Vladimir Mihailov)

Geotehnički elaborat i izvještaj:

Gradjevinski institut, Zavod za geotehniku, Zagreb
(mr. Branko Stojković, dipl. inž. grad.)

Istraživanje uzroka vlage i restauratorsko-konzervatorska istraživanja:

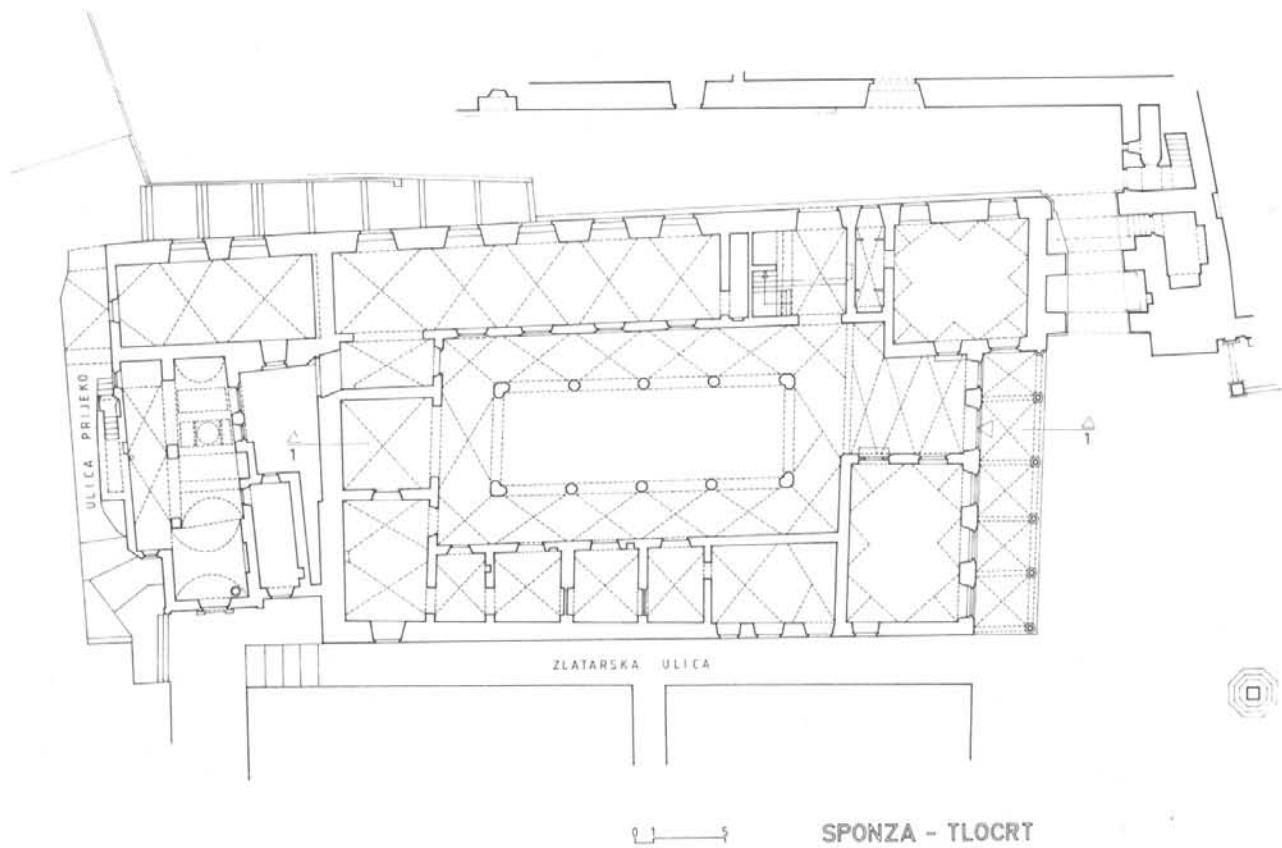
Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb
(Hrvoje Malinar, dipl. inž. grad.)

Projekt konstruktivne sanacije:

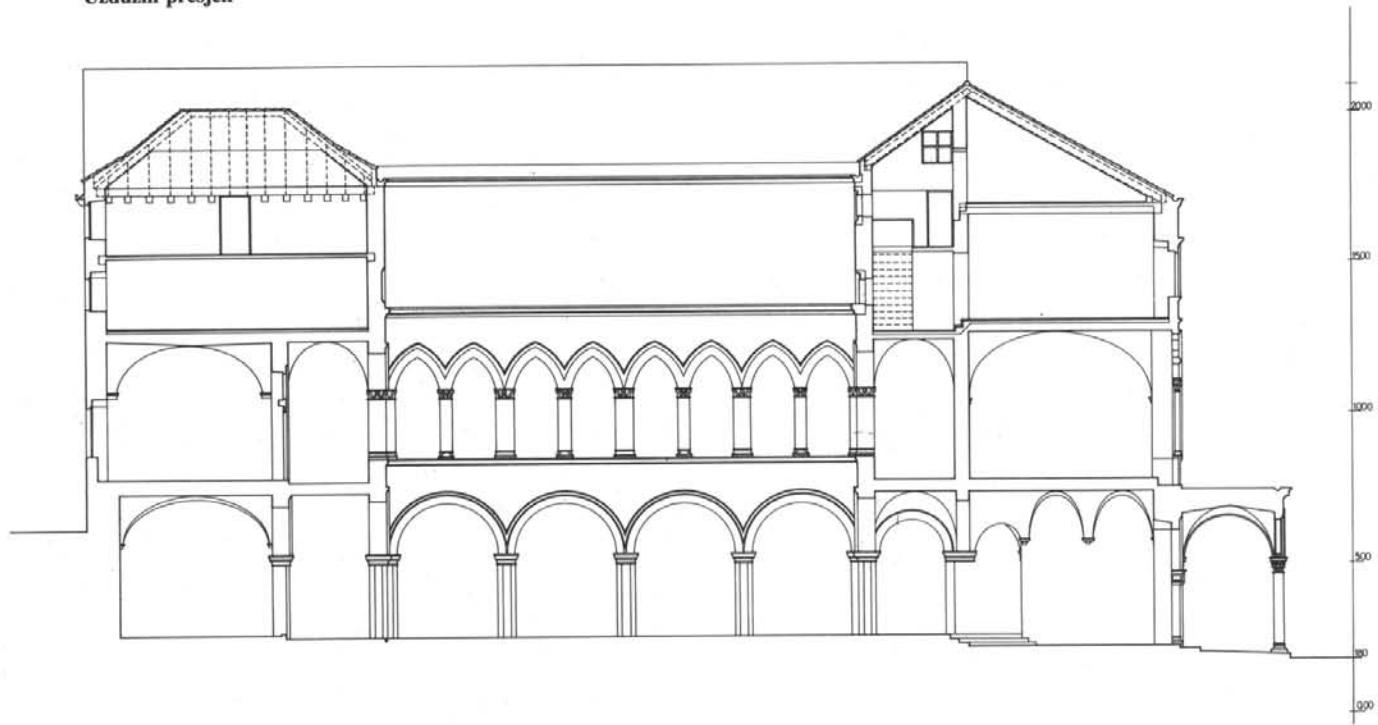
Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Vladan Kovačević, dipl. inž. građ.

Površina:

zatvoreni prostori 3.254 m^2
natkriveni prostori 348 m^2
otvoreni prostori 76 m^2

Uzdužni presjek

6. Katedrala

Sadašnja barokna katedrala – treća crkva na istom mjestu – građena je od 1672. do 1713. na ostacima prijašnje romaničke katedrale, nastale između 1131. i 1157. koja je srušena u potresu 1667.

Arheološka istraživanja potaknuta potresom obnove katedrale nakon potresa 1979. otkrila su i treću, stariju katedralu iz VII. ili VIII. stoljeća o kojoj nije bilo spomena u povijesnim dokumentima. Ta crkva pripada kasnoj antici, a značajke su joj bizantske. Bila je trobrodna bazilika s tri apside. Središnja je iznutra polukružna a izvana trapezasta. Velike je površine: više od 30 m duljine i više od 15 m širine. Pod te crkve je 3 m niže od sadašnjeg. Na zidu apside otkrivene su freske slikane vjerojatno u IX. stoljeću. Sredinom X. stoljeća vjerojatno je pregrađena, pa je glavni brod unošenjem dviju kolonada postao trobrodan, a cijela crkva nadsvođena i na njenoj sredini postavljena kupola.

Romanička katedrala, građena između 1137. i 1157. iznosila je oko 500 m^2 , bila je raskošno ukrašena i imala je neobičnu visinu, jer je stoljeće kasnije nakon njene gradnje podignuta još jedna galerija oko koje se moglo hodati iznutra i izvana. Tu najraniju monumentalnu romaničku katedralu na istočnoj obali Jadrana srušio je potres 1667.

Idejni tvorac gradnje barokne katedrale bio je Dubrovačanin opat Stjepan Gradić (1613–1683) koji je boravio u Rimu kao neslužbeni poklisač Republike. Imala se graditi »po idejama i nacrtima rimskih crkava, u duhu nove arhitekture koju su stvorili Rafael i Bramante«. Nacrte za gradnju izradio je 1671. Andrea Buffalini iz Urbina; gradnju je 1671. započeo Paolo Andreotti iz Genove, a nastavio 1677. Piero Antonio Bazzi, te 1689. Tommaso Napoli koji je vodio radove do 1698. Završio ih je Ilija Katić. Katedrala je otvorena 1713. Građena je u obliku latinskog

križa s tri uzdužna broda i jednim poprečnim; na sjeveru je vitka kupola na tamburu s osam prozora i lanternom na vrhu, te križem. Bogato je urešena pročelja i raščlanjenih pobočnih zidova. Na zapadnoj strani transepta sagrađena je sakristija.

U potresu 1979. katedrala je teško stradala, osobito su bili oštećeni kupola i vanjski kameni zidovi. Istočno se pročelje odvojilo od ostale mase građevine, što pokazuje velika poprečna pukotina u južnom dijelu unutrašnjosti. Istražnim radovima utvrđeno je također da je teško stradala i temeljna konstrukcija.

Sistematska istraživanja u katedrali i na Bunićevoj poljani započela su 1981. i trajala s prekidima do veljače 1988.

Program povijesno-umjetničkih i arheoloških istraživanja, te prijedlog programa zaštite i prezentacije nalaza, izrađen je u Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. Milana Preloga kao predstojnika Odjela.

Arheološki radovi započeli su 1981., nastavljeni su 1982. istraživanjem u istočnom dijelu crkve, a 1983. sistematski zahvatili zapadni dio i Bunićevu poljanu, koja je istraživana 1984. i 1985. Vodio ih je Josip Stošić, prof. Suradnici su bili Ivica Tenšek, dipl. inž. arh. i Krešimir Tadić, prof., te arheolog Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika Ivica Žile, prof. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika nadzirao je radove, a njegov član Miljenko Mojaš fotografски je pratio tok arheoloških istraživanja.

Konzervatorske smjernice za obnovu i idejni projekt prezentacije nalaza izrađen je na Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (autor: Josip Stošić, prof.; Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.; suradnik Tomislav Šuljak, prof.).

Projekt obnove

Projekt statičke sanacije:

Gradevinski institut, Zagreb

glavni projektant: Mihaela Zamolo, dipl. inž. grad. sa suradnicima

glavni konzultant: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Projekt unutrašnjeg uređenja, koncept svetišta i oblikovanje novih elemenata u baroknom prostoru:

mr. Ivan Prtenjak, dipl. inž. arh.

Povijesno-umjetnička valorizacija svetišta:

prof. dr. Vladimir Marković (Filozofski fakultet, Zagreb)

Projekt obnove poda:

Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.

Zaštita i konzervacija nalaza:

Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb

voditelj: Emil Pohl, prof.

Restauratorski radovi u svetištu:

Restavratorski zavod Slovenije, Ljubljana

Nadzor tehničke izvedbe cijelog projekta:

Gradevinski institut, Zagreb

Idejno rješenje plohe Bunićeve poljane:

Stjepo Butijer, dipl. inž. arh., Dubrovnik

Projekt električnih instalacija:

Nikola Krampus, dipl. inž. el., Dubrovnik

Konzultant za geomehaniku i probleme podzemnih voda:

Ramon Mavar, dipl. inž. grad. (Gradevinski institut, Zagreb)

Konzultanti za klimatizaciju podzemne muzejske etaže:

Ivan Viličić, dipl. inž. el., Rijeka

Dino Franković, dipl. inž. el., Rijeka

Izvodači radova:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik

»Zidar«, Dubrovnik

»Gradevinar«, Dubrovnik,

»Servis«, Dubrovnik

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika

mr. Antun Borković, dipl. inž. grad.

Jure Baletić, dipl. inž. arh.

Konzervatorske smjernice za uređenje Bunićeve poljane izradene su u Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (Josip Stošić, prof. i Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.).

Izvedbeni projekt:

Lui Giaschi, dipl. inž. arh., Dubrovnik

Projekt konstrukcije:

Gradevinski institut, Zagreb

autor: Vjeran Zaninović, dipl. inž. grad.

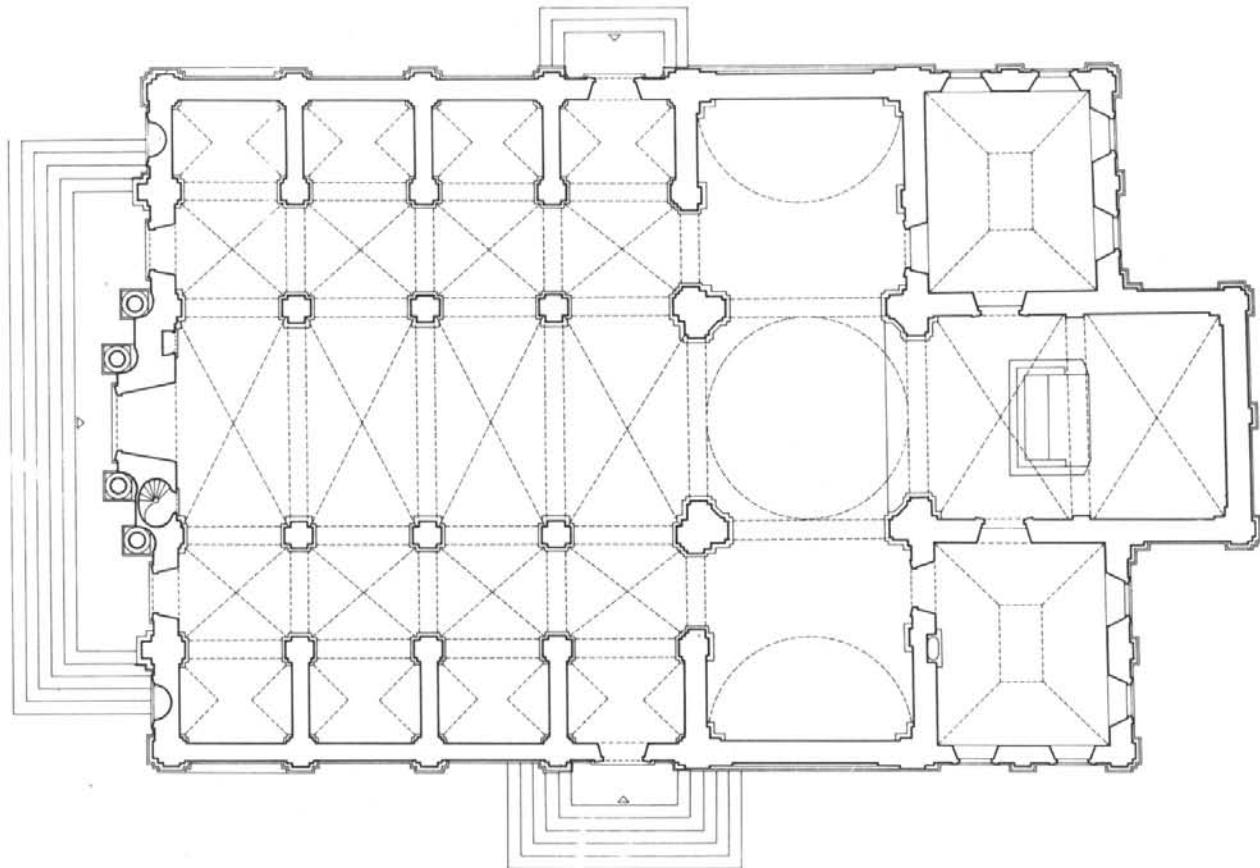
konzultant: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvodač arheoloških radova:

»Prevlaka«, Ston;

Izvodač gradevinskih radova:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik

Tlocrt, zatečeno stanje

Sanacija dubrovačke katedrale zbivala se u specifičnim uvjetima zbog arheoloških otkrića, koja su osim ostataka temelja i dijelova zida romaničke katedrale iz XII. stoljeća, utvrdila i postojanje znatno starijih građevnih struktura iz osmog stoljeća, odnosno postojanje prethodne bizantske katedrale. Dinamika aseizmičko-sanacionih radova bila je prilagođena potrebama arheoloških istraživanja. Prvo su završeni radovi na kupoli katedrale; izvedeni su armirano-betonski serklaži u visini završnih vijenaca, a potom je izvedena ploča za dvije trećine podne površine, da se preventivno osigura fizička sigurnost objekta i omogući nastavak arheoloških istraživanja u zapadnoj zoni katedrale i na Bunićevoj poljani. Nakon istraživanja u području transepta i svetišta katedrale izrađene su konzervatorske smjernice i izvedeno je barokno opločenje, a objekt je predan sakralnoj funkciji 24. studenog 1986. Arheološki radovi nastavljeni su i poslije je katedrala predana u sakralnu funkciju uz zapadno pročelje katedrale na Bunićevoj poljani, jer je trebalo utvrditi optimalno rješenje ulaza u podzemlje katedrale predviđeno kao muzejski prostor za prezentaciju otkrivenih građevinskih struktura iz bizantskog i romaničkog perioda sa svim dragocjenim fragmentima arhitektonске plastike, fresaka i drugih nalaza nekadašnjeg namještaja katedrale.

Na Bunićevoj poljani otkriven je obrambeni zid koji se sastoji iz kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog sloja, zatim četverolisna memorija kasnije pretvorena u baptisterij pa ponovno u kapelu, te nadsvođena

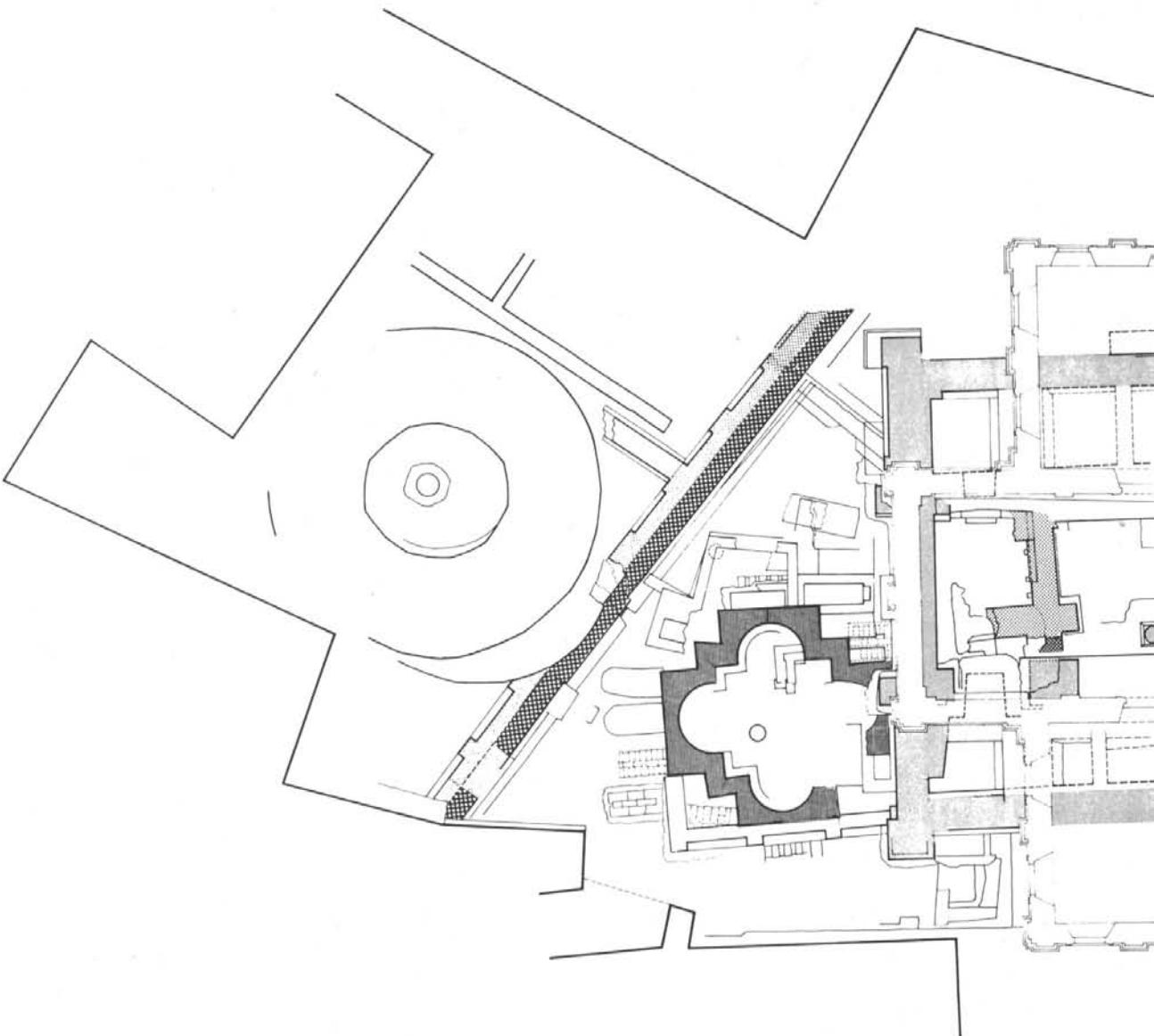
prostorija neodređene namjene prislonjena uz nju još kasnije. Konačno, najveću površinu trga prekriava je temelj zvonika-krstionice iz XIV. stoljeća i ostaci romaničkih kuća. Čitava istočna polovica trga bila je pokrivena grobnicama i monumentalnim grobovima raznih oblika u najmanje sedam slojeva iz svih razdoblja srednjeg vijeka.

Od pokretnih i dislociranih nalaza treba istaći preko 500 većih i na tisuće manjih ulomaka arhitektonske plastike, kamenog namještaja i skulpture iz svih razdoblja od kasne antike do baroka, tisuće fragmenata fresaka od kojih je već rekonstruirano nekoliko likova, više od 700 komada novaca iz vremena od III. stoljeća prije nove ere do XVIII. stoljeća, te stotinjak drugih predmeta od kojih su neki izuzetne vrijednosti.

Svi otkriveni objekti imaju izuzetnu spomeničku vrijednost. Njihovi specifični oblici i metamorfoze prvorazredna su povjesna svjedočanstva i kao takva dragocjeni izvori za najranija razdoblja dubrovačke gradogradnje, povijesti umjetnosti i povijesti.

Poseban problem u obradi interijera barokne katedrale bila je potreba stilske purifikacije, odnosno uklanjanja naknadnih intervencija XIX. i XX. stoljeća, koje su zadrle u integritet jedinstvenog baroknog prostora. Paralelno se javio zahtjev dubrovačkog biskupa koji je na osnovi koncilskih odluka zatražio određene izmjene u glavnom svetištu katedrale, tako da se uspostavi biskupska katedra, a glavni oltar prilagodi suvremenim liturgijskim propisima.*

* Istražne radove, njihove znanstvene rezultate, obnovu katedrale i prezentaciju otkrivenih prostora ispod katedrale i Bunićeve poljane iscrpno prikazuje Josip Stošić u studiji u trećem dijelu publikacije.

ISTRAŽIVANJA: INSTITUT ZA POVJEST UMJETNOSTI
U ZAGREBU
voditelj radova i interpretacija nalaza: Josip Stosić
surodnici pri arheološkim radovima: Ivica Žile
arhitektonski snimak i grafički prikaz: Ivan Tensék

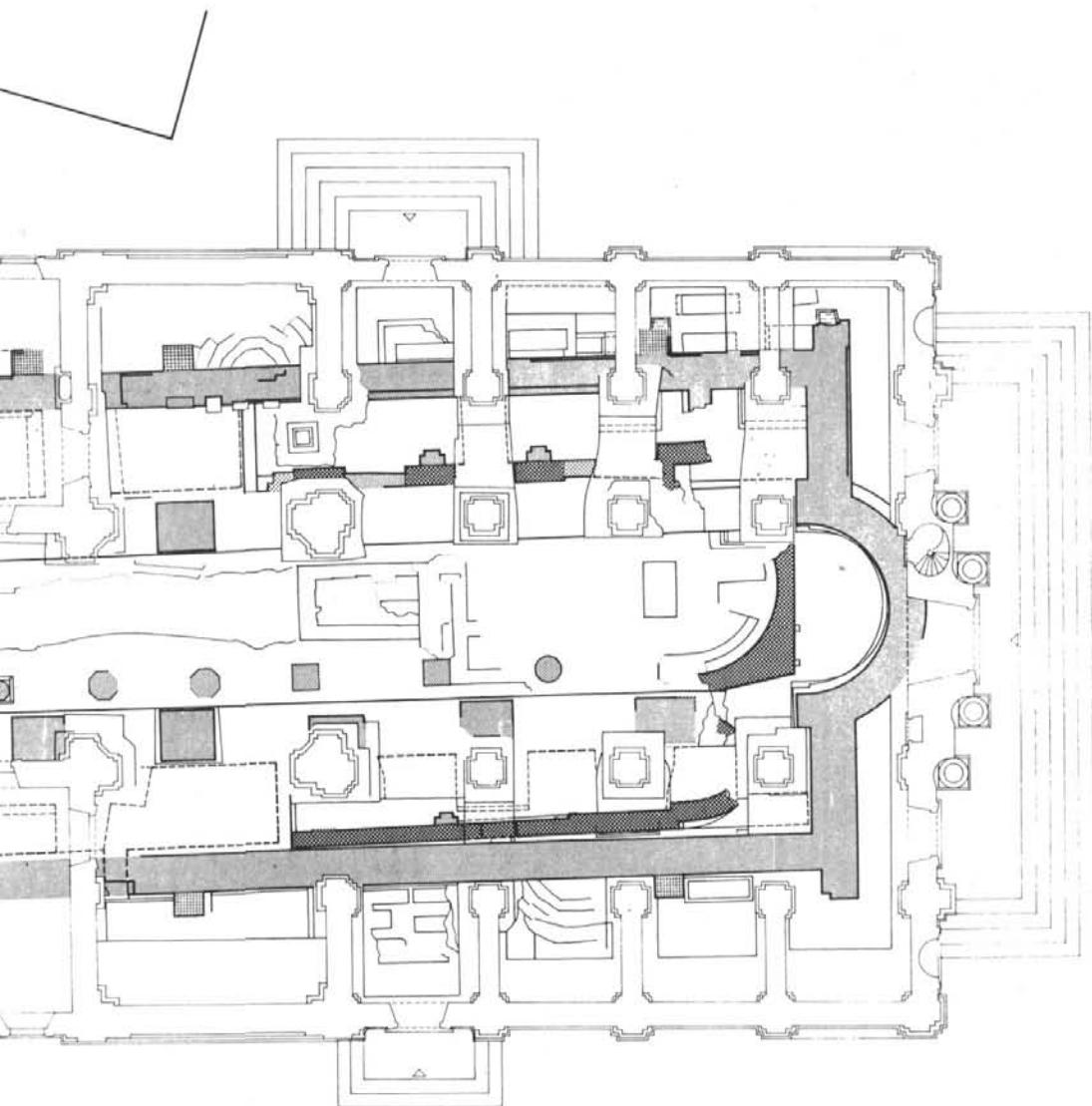

VREMENSKA ANALIZA NALAZA
SAKRALNE, FORTIFIKACIONE I
STAMBENE ARHITEKTURE

0 5 10 15 20 M

slijed izgradnje biskupskog sjedišta u dubrovniku

sažeti prikaz rezultata istraživanja do rujna 1988.

BIZANTSKA KATEDRALA

- izvorna bazilika
- predromaničke interpolacije
- roman. nadogradnja – i redukcija
- memorija – krstionica – kapela
- kasniji predrom. objekt

ROMANIČKA KATEDRALA

- izvorna bazilika
- nosaci dograđenih galerija
- temelj gotičkog zvonika – krstionice
- ostaci gotičke sakristije
- BAROKNA KATEDRALA
- crkva i temelji

OBRAMBENI ZID

- kasna antika
- predromanička
- ROMANIČKE KUĆE

Damir Fabjančić

7.

Zvonici

*Gradski zvonik,
Zvonik Dominikanskog samostana,
Zvonik samostana Male braće*

7. Zvonici

U potresu 1979. godine znatno su stradali svi zvonici na dubrovačkom području. Obnova triju zvonika u gradu: gradskog, te franjevačkog i dominikanskog samostana, ušla je u popis prioriteta zbog njihove visoke arhitektonske, urbanističke i simboličke vrijednosti.

Obnova smjera konstruktivnom učvršćenju i osiguranju od sila potresa. Konstruktivni sistem za sve zvonike je isti: dvije armirano-betonske ploče, donja na razini tla (ili više), gornja na razini najvišeg kata, ispod vijenca kupole, koje povezuju četiri prednepregnuta kabla. Takav sistem omogućuje elastično ponašanje tornjeva prigodom potresa.

Krešimir Trdić

Gradski zvonik

Građen je u XV. i XVI. stoljeću na južnom obodu Place, u vratima od Ploča, u slijedu važnih javnih, komunalnih zdanja u renesansnim stilskim oblicima. Rekonstruiran je 1929. godine. U potresu 1979. teško je stradao, jer je podignut na nasutom tlu morskog rukavca.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvođač:

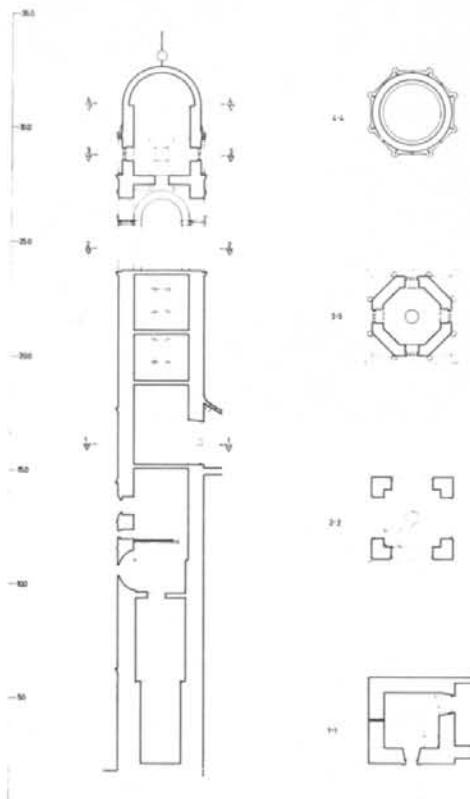
Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Stanko Jović, dipl. inž. grad.

Kubatura: 630 m³

Obnova je započela u svibnju 1987. i završena u svibnju 1988.

Presjek

Tlocrti

Tomislav Kralj

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Slobodan Janjić, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

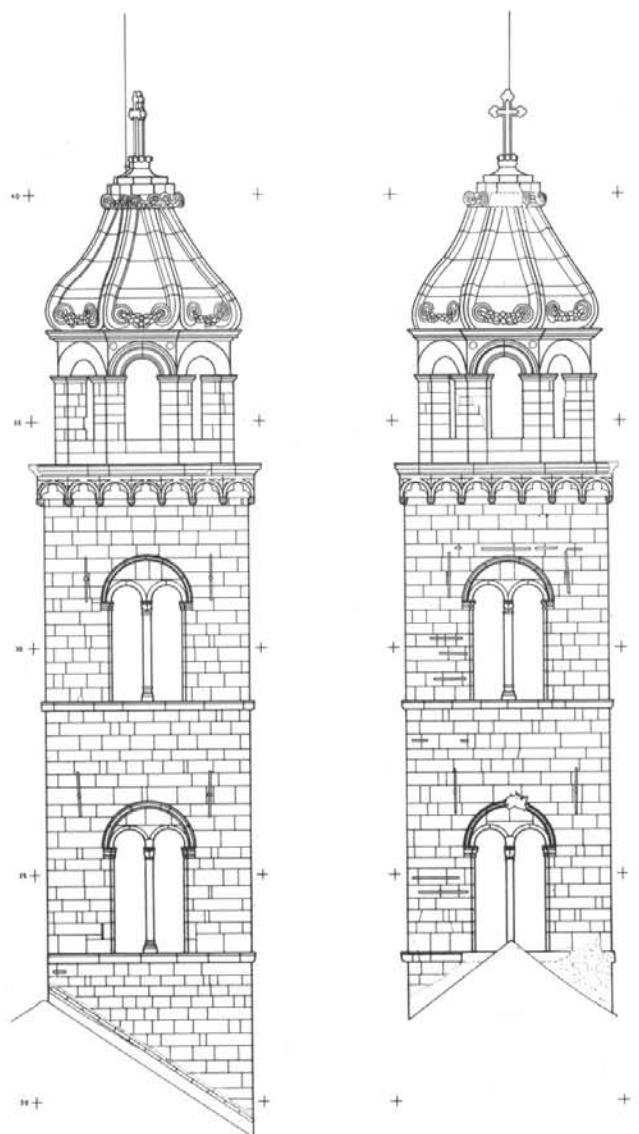
Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Stanko Jović, dipl. inž. grad.

Obnova je započela u travnju 1988. godine.

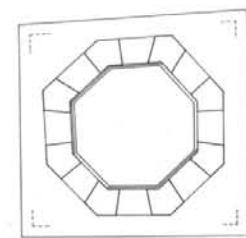
Zvonik Dominikanskog samostana

U sklopu samostanskog kompleksa kraj Vrata od Ploča na istočnom dijelu grada, opkoljen s juga, istoka i sjevera gradskim zidinama. Građen je krajem XIV. stoljeća (majstor Cecho iz Monopolija u južnoj Italiji) i u prvoj polovini XV. stoljeća kao zajedničko djelo domaćih graditelja i klesara. Sadrži elemente romaničkog, gotičkog i renesansnog stila, a u završnoj kupolici i baroka, u razdoblju kojega je obnovljen nakon udarca gromova.

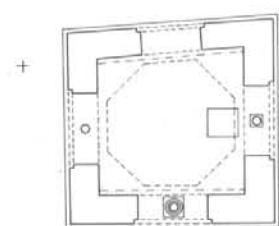

SJEVER

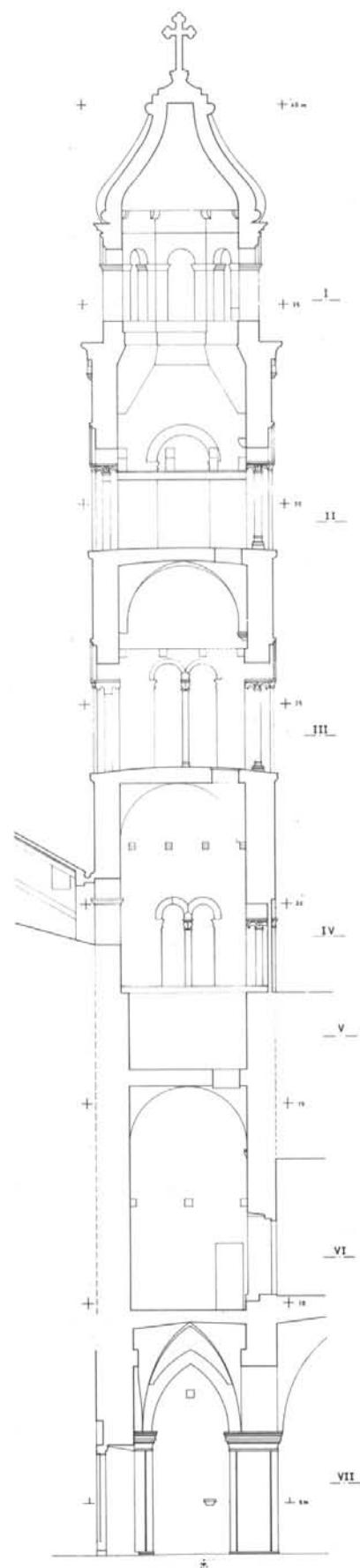
ISTOK

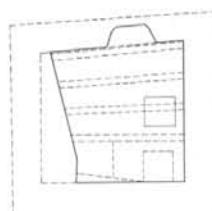
TLOCRT I

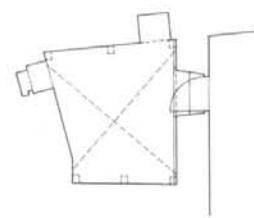
TLOCRT II

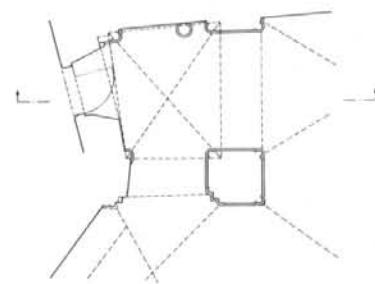
PRESJEK SJEVER - JUĐ

TLOCRT V

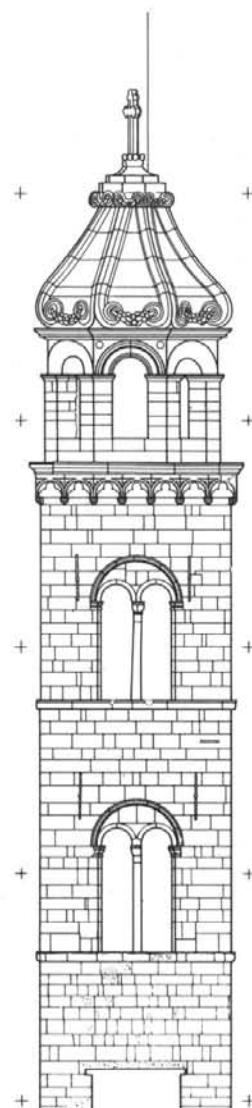
TLOCRT VI

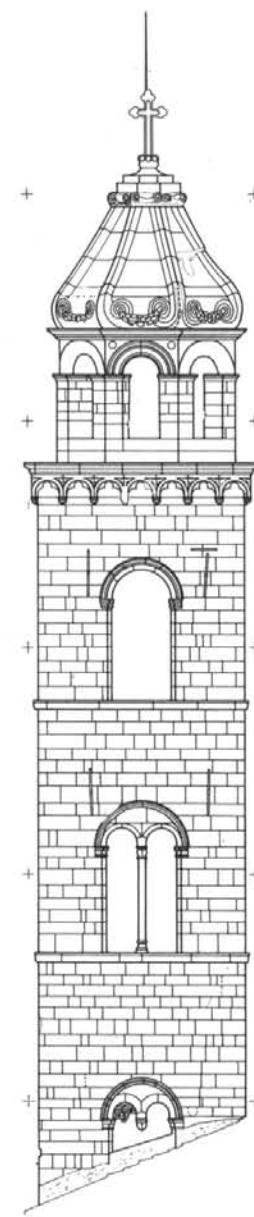
TLOCRT VII

DOMINIKANSKI SAMOSTAN
D U B R O V N I K
Snimljeno 1984. god.

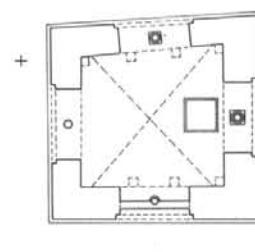
Izradio-Zavod za Fotogrametriju
Geodetskog fakulteta u Zagrebu

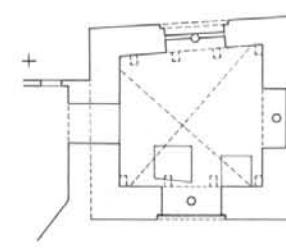
JUG

ZAPAD

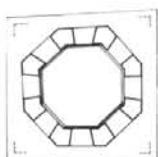
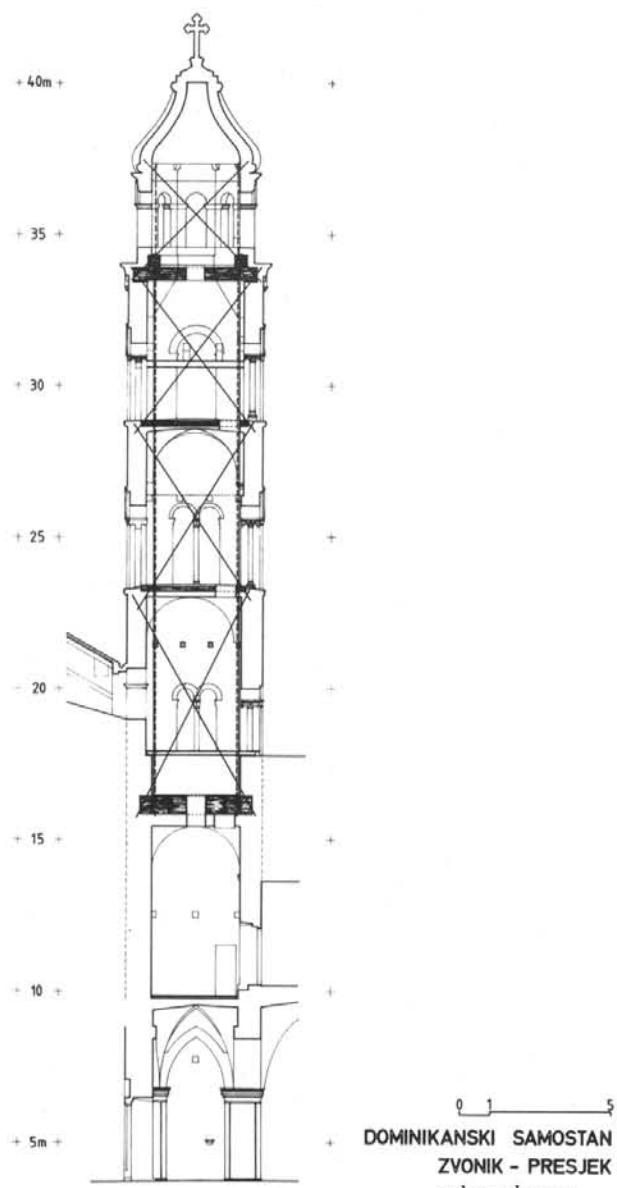

TLOCRT III

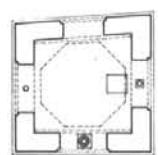

TLOCRT IV

0 1 2 3 4m

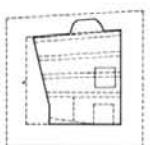

I (+33,50)

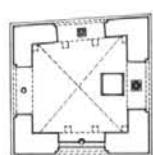
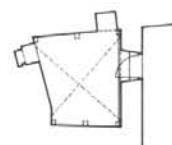

II (+28,85)

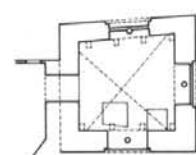
V (+16,45)

VI (+11,00)

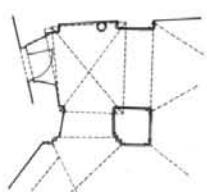

III (+23,40)

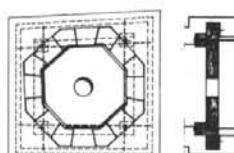

IV (+17,80)

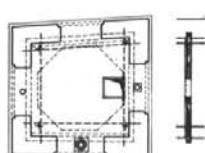
VII (+5,00)

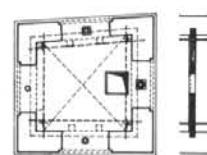
DOMINIKANSKI SAMOSTAN
ZVONIK - TLOCRTI
zatečeno stanje

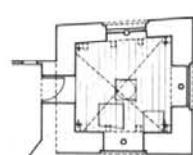
I (+33,50)

II (+28,85)

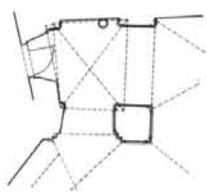

III (+23,40)

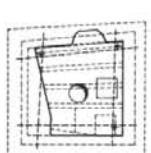

IV (+17,80)

VII (+5,00)

DOMINIKANSKI SAMOSTAN
ZVONIK - TLOCRTI
nakon obnove

V (+16,45)

VI (+11,00)

Zvonik samostana Male braće

U sklopu franjevačkog samostana na zapadnom kraju Place; građen od prve polovice XIV. do polovice XV. stoljeća, obnovljen prije potresa 1667. u baroknim formama i potom ponovo nakon potresa 1667, krajem XVII. stoljeća. Sadrži stilske elemente romanike, gotike, renesanse i baroka.

Istraživanja u prizemlju zvonika izvršio je 1988. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Ivica Žile, prof.). Ispod pločnika pronađeno je nekoliko srednjovjekovnih grobova.

Nenad Gattin

Projekt obnove

Izvedbeni projekti:

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Slobodan Grujić, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvođač:

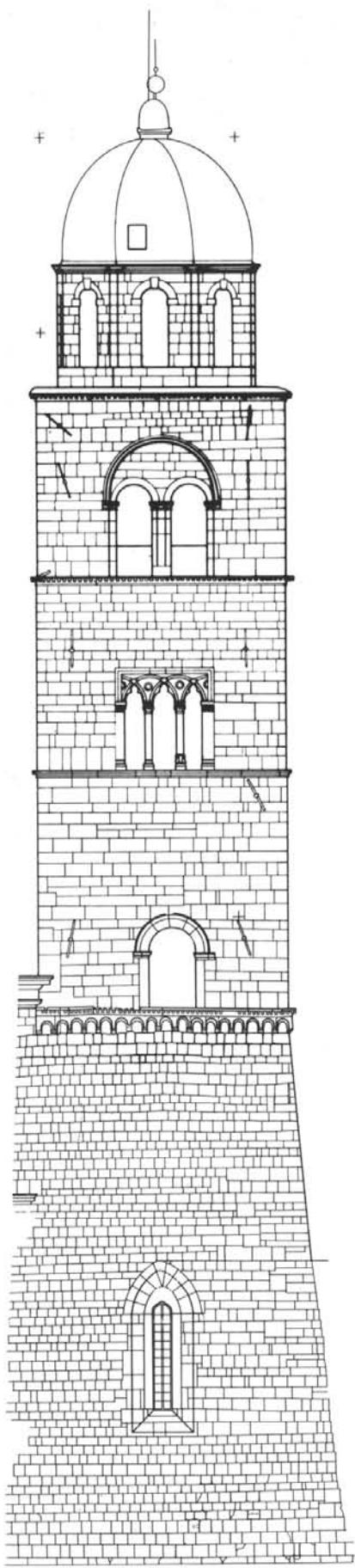
Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

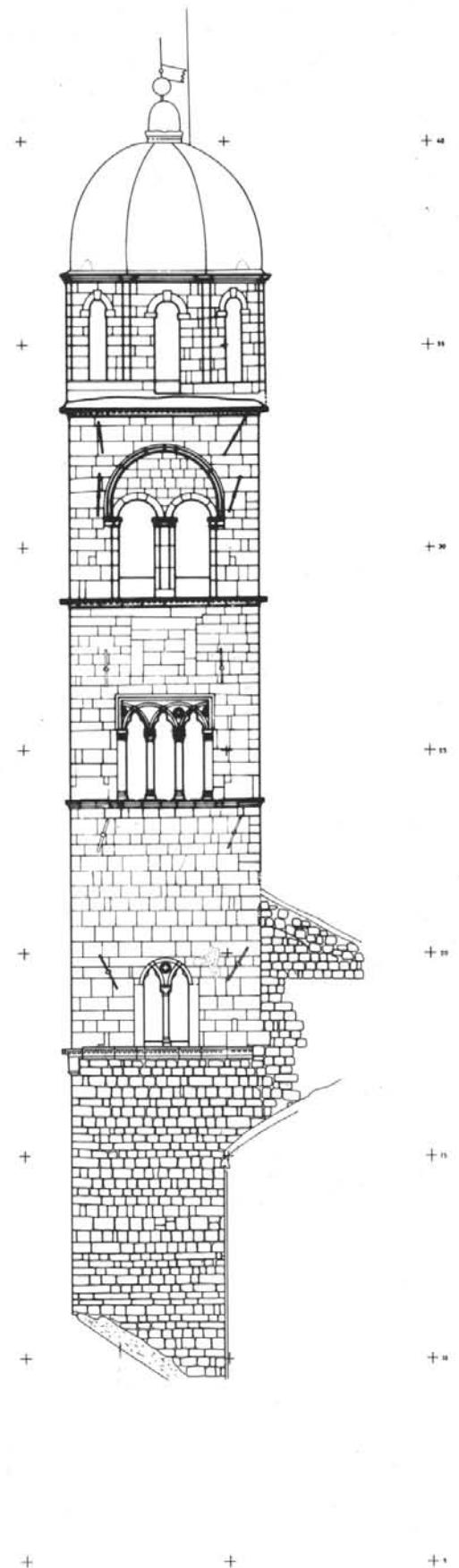
Zavod za obnovu Dubrovnika
Stanko Jović, dipl. inž. grad.

Kubatura 1051 m³

Obnova je započela u lipnju 1988. godine.

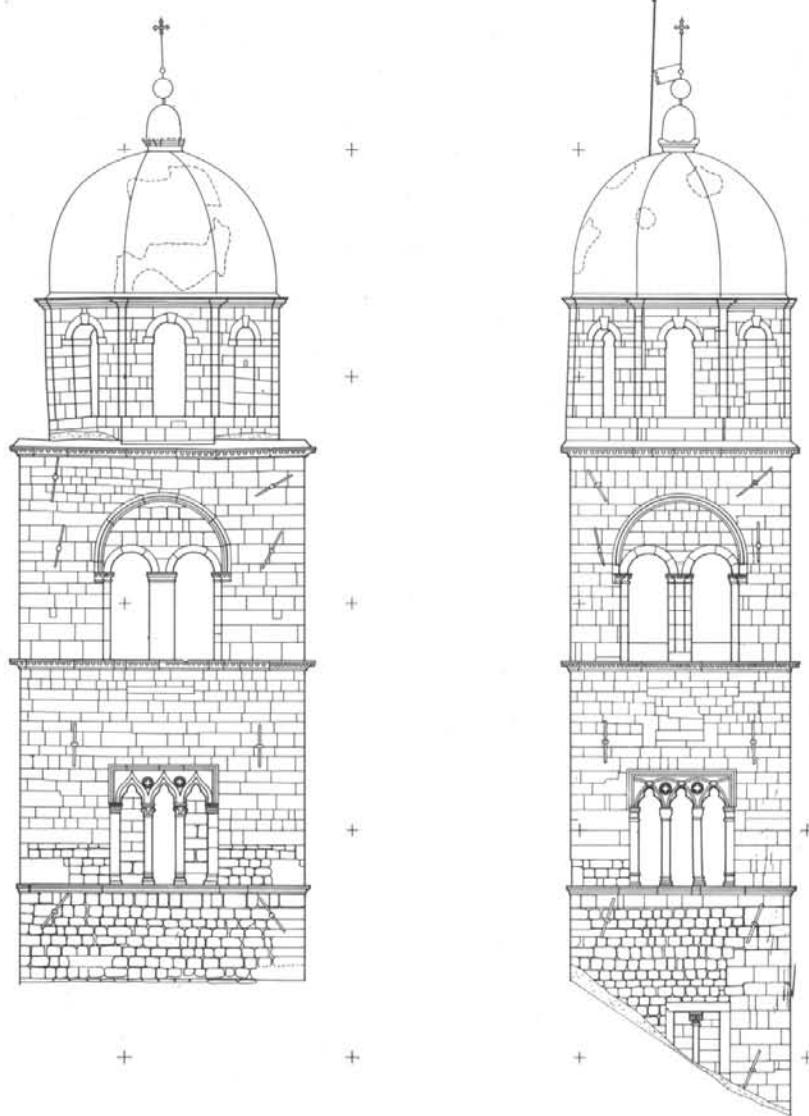

Fotogrametrijski snimak južnog pročelja

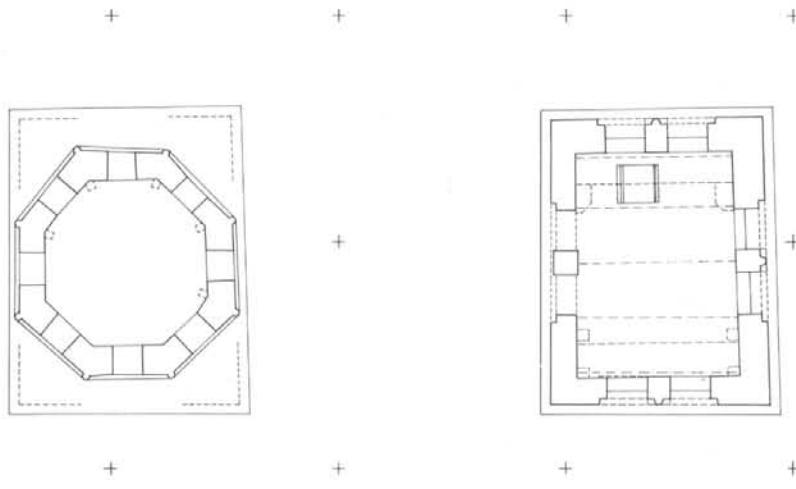
Fotogrametrijski snimak istočnog pročelja

0 1 2 3 4m

Fotogrametrijski snimak sjevernog pročelja

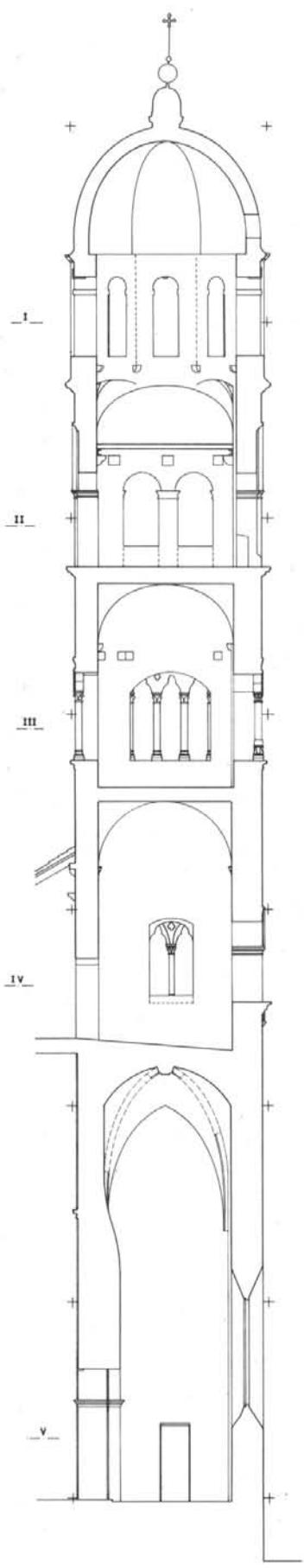
Fotogrametrijski snimak zapadnog pročelja

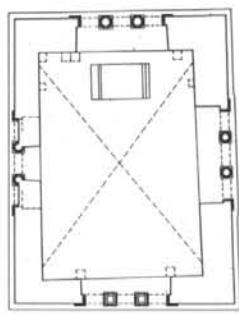
TLOCRT I.

Tlocrti, zatečeno stanje

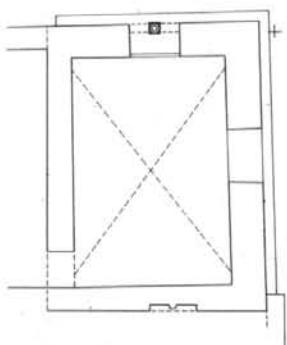
TLOCRT II

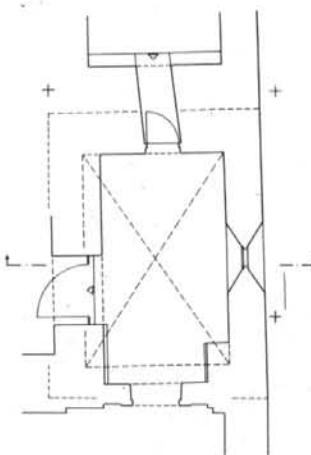
Presjek zvonika

TLOCRT III

TLOCRT IV

TLOCRT V

Tlocrti, zatečeno stanje

8.

Centar za umjetnički odgoj i obrazovanje »Luka Sorkočević« (Muzička škola)

Damir Fabijanić

Nalazi se u južnom, najstarijem dijelu grada i pokriva prostore dvaju bivših samostana redovnica: Sv. Apostola sa crkvom Sv. Petra (kasnije samostan Sv. Katarine Sienske) na istočnom dijelu, te samostana Sv. Šimuna na zapadnom dijelu.

U temeljima crkve Sv. Petra sačuvani su tragovi kasnoantičke građevine na kojima je krajem IX. ili početkom X. stoljeća sagrađena nova crkva Sv. Petra u predromaničkom stilu. Sudeći prema brojnim sačuvanim ulomcima arhitektonске plastike bila je veoma bogato opremljena i imala kriptu, koja je u doba romanike nešto preinačena i sačuvana do danas.

Samostan Sv. Šimuna (benediktinki) osnovan je najkasnije u XI. stoljeću, a bio je jedan od najistaknutijih među desetak ženskih samostana u gradu, jer se u njemu dugo čuvala Sveta Pelenica.

Krajem XV. i početkom XVI. stoljeća kraj crkve Sv. Petra gradi se samostan klarisa pod imenom Sv. Apostola, a njegovu arhitektonsku plastiku klešu poznati

majstori Leonard Petrović i Marko Andrijić.

Veliki potres 1667. godine porušio je gotovo do temelja obje crkve i samostan Sv. Šimuna, a samostan Sv. Apostola ostao je djelomice očuvan.

Na temeljima crkve Sv. Petra gradi se početkom XVIII. stoljeća nova barokna crkva Sv. Katarine Sienske (sačuvana uglavnom do danas), a ostaci obaju samostana se spajaju i na njihovom sjevernom dijelu gradi se novi samostan dominikanki (sadašnja zgrada Muzičke škole).

Godine 1808. Francuzi su ukinuli samostan dominikanki, a u zgradu je najprije smješten licej, a zatim gimnazija koja tu ostaje do 1920. godine. Adaptacijom za tu novu funkciju i crkvu i samostan bili su pričinjeni pregrađeni; na crkvu je dozidan jedan kat. Do potresa 1979. tu je smještena Muzička škola, odnosno Centar za umjetnički odgoj i obrazovanje »Luka Sorkočević«.

A.B.

U potresu 1979. jugoistočni dio zgrade škole bio se s nekoliko pukotina odvojio od južnog dijela i od bivše crkve. Slične napukline u prvom i drugom katu sjevernog trakta nastale su i nad onim elementima koji spajaju zgradu i nad naknadno dozidanim elementima (hodnik u prvom katu i trijem u prizemlju). Sve stropne konstrukcije bile su znatno oštećene i njihova je dotrajalost dospjela na vidjelo kad je otpala žbuka. Osobito se to očitovalo na svodovima suterena i prizemlja. Zbog narušene konstruktivne kohezije dijelova zgrade oštećenja su se pokazala i na dotrajaloj krovnoj konstrukciji i pokrovu. Potres je doveo u pitanje egzistenciju zgrade, koja se zbog svoje trošnosti vrlo teško održavala i do tada.

Namijenjen je radu Centra za muzički odgoj »Luka Šorkočević«.

Još prije potresa 1979. kompleks je bio predviđen za obnovu i uređenje jer su uvjeti rada Centra za umjetnički odgoj i obrazovanje »Luka Šorkočević« bili veoma teški i zbog nedovoljno prostora i zbog njegove loše opremljenosti; za to su dijelom bila osigurana i sredstva. Kako je kompleks u potresu teško oštećen, obnova je postala imperativom zbog potrebe da se što prije osposobi za rad Centra, koji je privremeno morao biti iseljen i zbog njegove visoke spomeničke vrijednosti. Tako su istovremeno počeli izrada projekta obnove i arheološka istraživanja unutar kompleksa, koji nikada nije bio sustavno istražen.

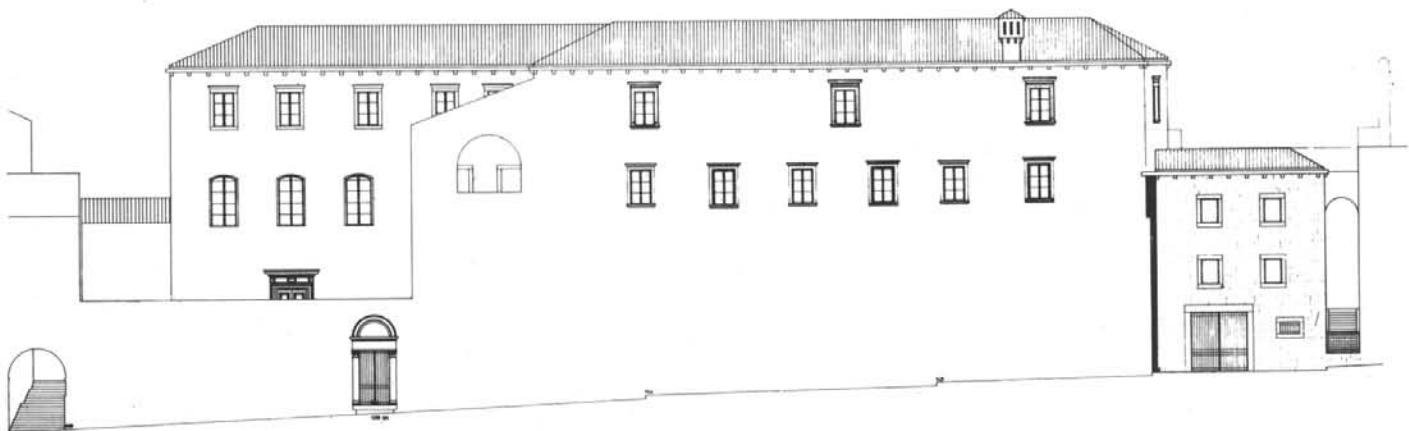
Nakon arheoloških istraživanja koja je vodio prof. dr. Mate Suić, a sudjelovali dr Nenad Cambi, Ante Durman, prof., Ivica Žile, prof., Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu izradio je znanstvenu dokumentaciju, koja sadrži arhitektonsko-povijesnu analizu, arhitektonske i fotografске snimke, te prijedlog smjernica za obnovu tog kompleksa (prof. dr. Milan Prelog, voditelj; dr. Nada Grujić, dr. Andelko Badurina, Ivica Tenšek, dipl. inž. arh., Krešimir Tadić, prof.). Veoma opsežne smjernice zasnovane su na valorizaciji prostorne strukture i tlocrtnog rasporeda iz svih faza ovog složenog kompleksa. Predloženo je da se uspostavi barokna faza, koja je najkoherentnija i najizraženija, ali da se adekvatno prezentiraju predromanički i renesansni dijelovi gradnje. Tako, primjerice, nije dozvoljeno otvaranje renesansnih lukova u prizemlju, jer bi to zahtjevalo i tlocrtno i prostorno uspostavljanje prizemlja iz razdoblja renesanse, za što nije bilo dovoljno elemenata. Izričito je zatraženo, da se odstrani nadograđeni kat iznad crkve, i to iz konzervatorskih razloga, kako bi se mogla uspostaviti barokna faza za koju su postojali svi elementi, i iz urbanističkih razloga, kako bi se postigao dinamičan raspored masa.

Elaborat je predan Zavodu za obnovu Dubrovnika početkom lipnja 1981. Smjernice za obnovu sadržane u tom elaboratu nisu uopće utjecale na realizaciju projekta koji je u međuvremenu bio izrađen.

N.G.

Konzervatorske smjernice za obnovu izrađene su u Zavodu za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika 1980.

Pročelje Strossmayerova ulica

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski, instalacija i elaborati; Fizikalna svojstva zgrade; Zaštita od požara; Zaštita pri radu izrađeni su u Zavodu za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Projekt konstrukcijske sanacije izradio je Građevinski institut, Zagreb

autori:

Berislav Radimir, dipl. inž. arh. (arhitektura), Damir Platužić, dipl. inž. grad. (konstrukcija), Rudolf Dragović, dipl. inž. str. (instalacija), mr. Dragutin Vuković, dipl. inž. el. (elektrika), prof. dr. Edo Šmidihen, dipl. inž. arh. (fizikalna svojstva zgrade)

suradnici:

mr. Marija Kojaković, Vatroslav Blažić, Vinka Radaić, Vatroslav Mimica, Goran Majić, Slobodan Vuković

Konzultanti:

Akademik prof. dr. Andrija Mohorovičić, Dubravka Beretić, prof.

Izvodač radova:

Građevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik, s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika

Stanko Jović, dipl. inž. grad.

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika

Površina **1.880 m²**

Radovi obnove započeli su u rujnu 1980. a završili u listopadu 1984. godine.

Projekt je zasnovan na težnji da se povijesna struktura kompleksa »očisti« od dogradnji, pročelju vrati izvorni oblik, a unutrašnji prostor uredi za održavanje nastave općeobrazovnih predmeta i muziciranje.

Sadašnja zgrada Centra za umjetnički odgoj i obrazovanje »Luka Sorkočević« sadrži u prizemlju predvorje, kao mjesto okupljanja; ono ujedno povezuje: prostorije pedagoga i liječnika, zbornicu, učionicu opće-obrazovnih predmeta (nekada refektorij), fonolaboratorij (nekada kuhinja) – sve na polukatu – i »pionirski kutić« (u suterenu). Najvažnija je uloga predvorja da poveže vanjski prostor muzičkog patia i koncertnu dvoranu s korom (120 sjedišta). Pristup predromaničkoj kripti crkve Sv. Petra moguć je iz koncertne dvorane putem demontažnog poda.

Učionici za opće obrazovne predmet (refektorij) nije vraćen izvorni oblik interijera, jer služba zaštite nije dopustila da se uklone dva lučna nosača, zidana nekonstruktivno, bez temelja, vjerojatno nastala u doba francuske uprave kada je samostan postao škola a samostanske ćelije u prvom katu pretvorene u razrede. Zadržavanje ovih nekonstruktivnih »lučnih nosača«, na žalost je sasvim isključilo najvredniji prijedlog projekta: otvaranje četiri luka južnog pročelja u prizemlju, poput postojećih na zapadnom pročelju u predvorju.

U prvom katu dvorana za više svrha (prava dubrovačka saloča) namijenjena je odmoru i muziciranju, a pruža i mogućnost održavanja nastave pomoću televizije i drugih pedagoških oblika muzičke reprodukcije. Kao distributivni prostor povezuje učionice solfeggia, biblioteku partitura, muzički salon škole sa korom koncertne dvorane i lođom, te kabinete individualne nastave, gitare i harmonike u novom južnom krilu zgrade, koji pak povezuje »saloču« s muzičkim gledalištem, parkom Centra.

U drugom katu, najmanje pristupačni, smješteni su glavni predagoški prostori individualne nastave (klavira, pjevanja, violine, violončela, kontrabasa, klarneta, flaute, roga, trube, trombona). Prostori individualne nastave udaraljki smješteni su zbog bučnosti, u prizemlju zapadnog dijela i vanjskim prostorom patia povezani s predvorjem.

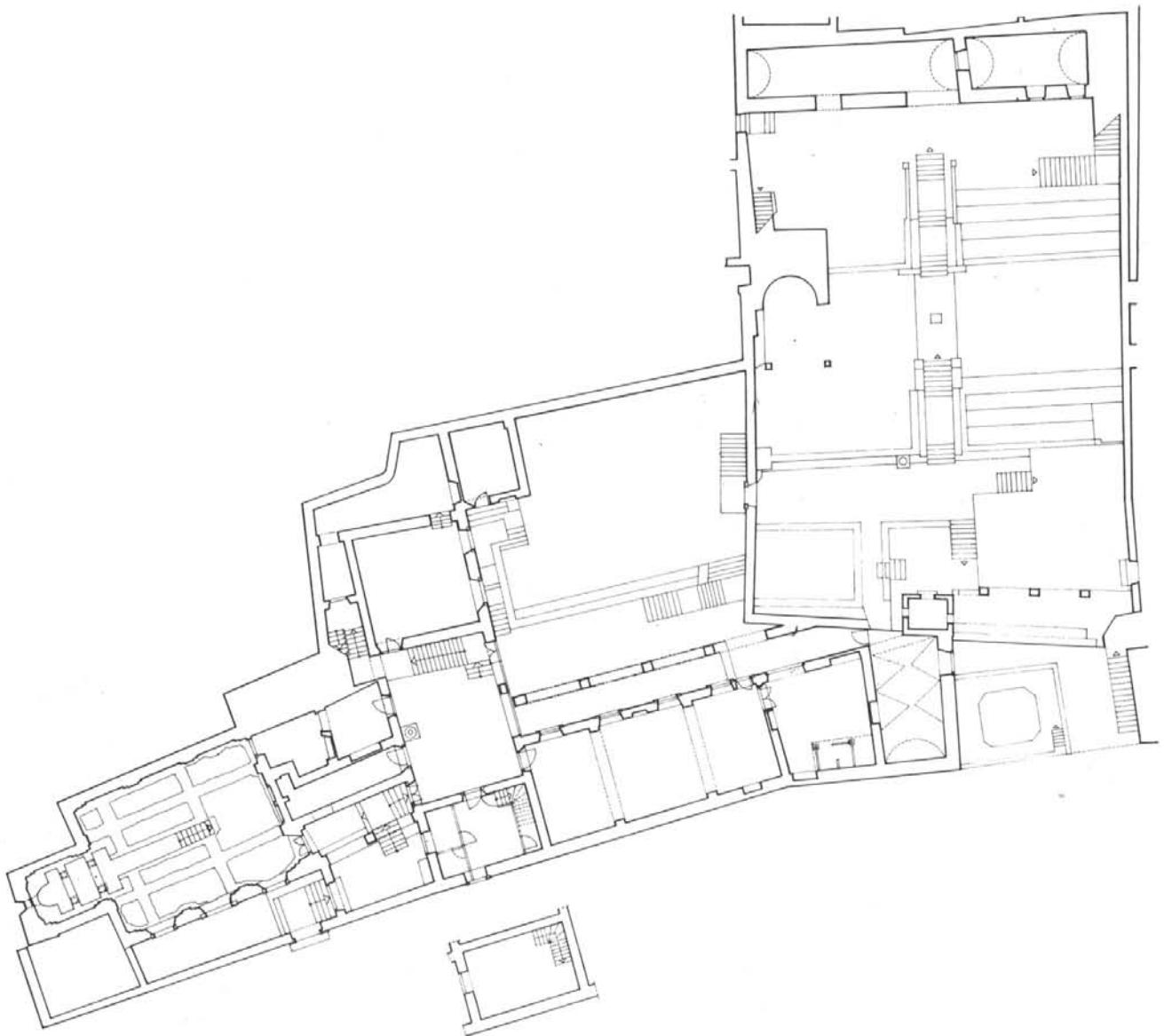
U produženju sjevernog pročelja, na mjestu bivše trafo-stanice, sagrađena je nova zgrada za nastavu klavira (u prizemlju), učionice solfeggia, odnosno povijest muzike i teoriju muzičke kompozicije (u prvom katu), a u južnom krilu, vezanom u prizemlju, uz muzički patio, smještena je administracija Centra.

Ovu prostornu organizaciju slijedila je i konstruktivnostatička sanacija zgrade za maksimalnu potresnu zonu ovog dijela grada, koja je provedena u svim razinama i sklopovima, naročito u prizemlju i suterenu. Riješene su i zvučna izolacija, ozvučenje, te sve instalacije: grijanja, osvjetljenja, rasvjete i telefonije. Zgrada ima svoju termičku stanicu, radionicu za tehničko održavanje, agregat za rasvjetu u slučajevima iskapčanje ili redukcije, te trafostanicu za ovaj dio grada.

Park-gledalište nije, na žalost, u ovoj realizaciji povezano sa Strossmayerovom ulicom, jer to nije dopustila služba zaštite. Ovi prostori se svakodnevno koriste za odmor, igru i za tjelesni odgoj, a podobni su i za različite kulturne priredbe grada, napose koncerte.

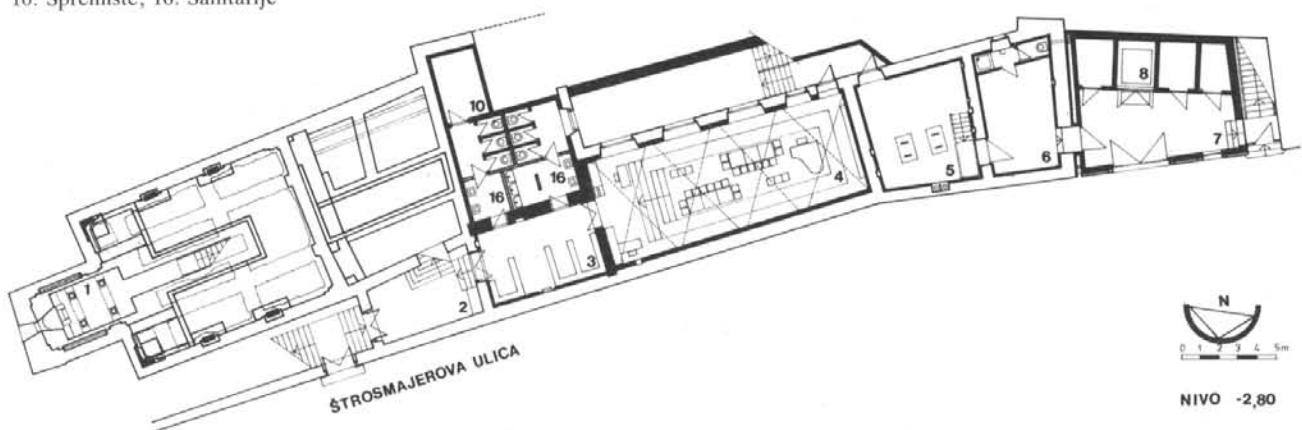
Cijeli prostorni sklop nije mogao udovoljiti svim potrebama, kao npr. nastave baleta, glume i drugih umjetničkih disciplina (film, fotografija, likovne umjetnosti itd.), koje se organizirano teži smještati u južne dijelove grada, jer dio projekta nije realiziran.

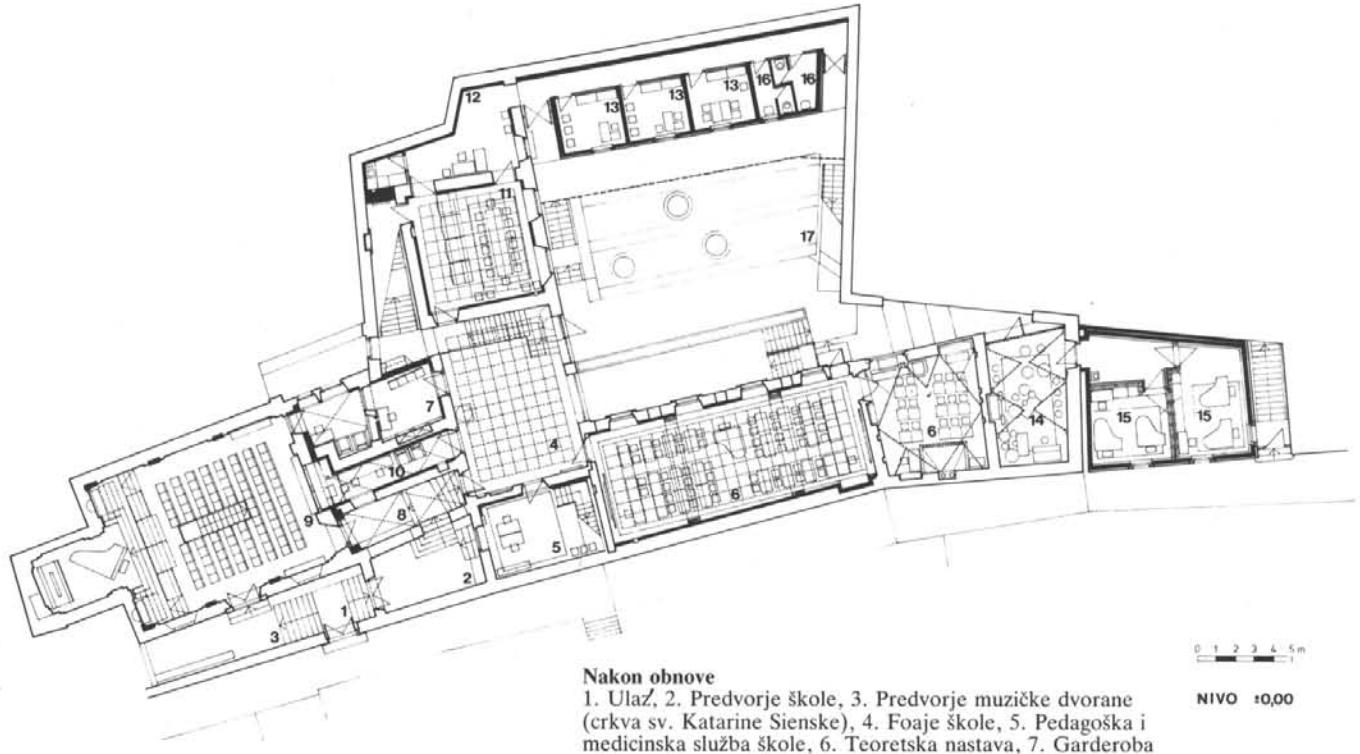
B.R.

Nakon obnove

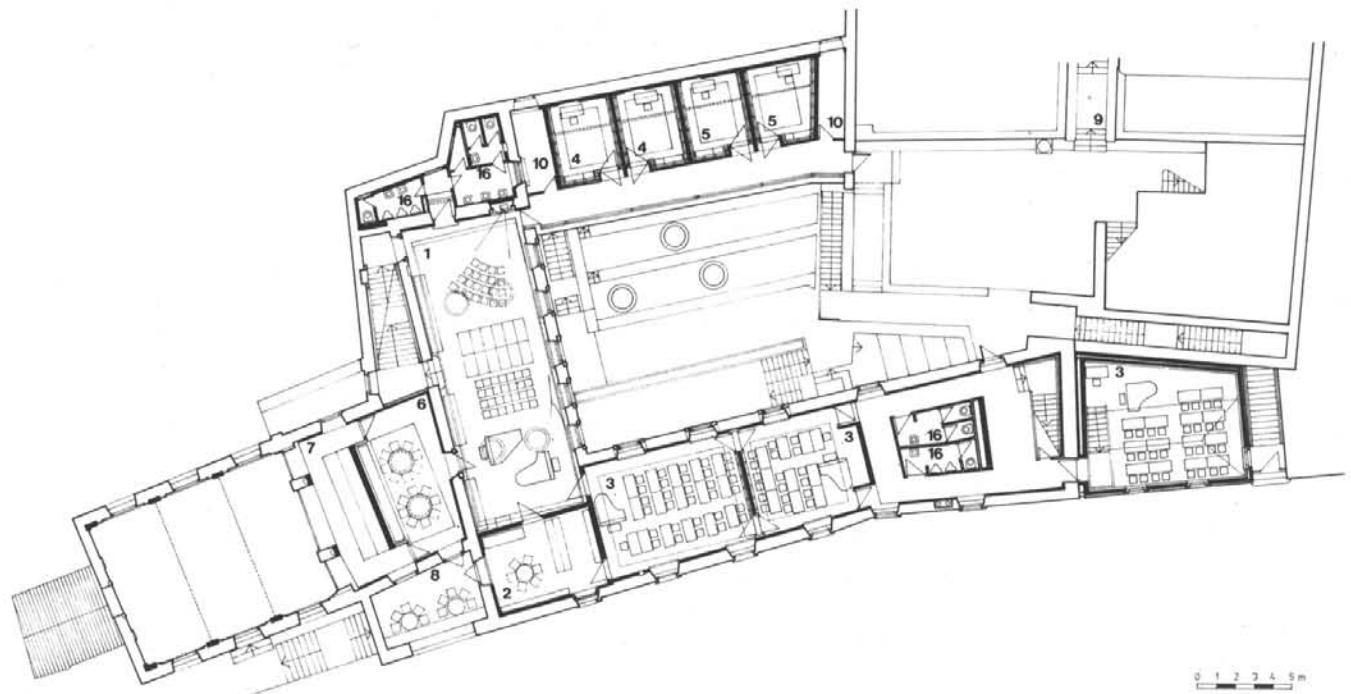
1. Temelji crkve sv. Petar stari i kripta,
2. Predvorje škole,
3. Garderoba učenika, ulaz u »Pionirski muzički kutić«,
4. »Pionirski muzički kutić«,
5. Kotlovnica,
6. Radionica,
7. Ulaz za muzički i baletni park,
8. Trafo stanica,
10. Spremište,
16. Sanitarije

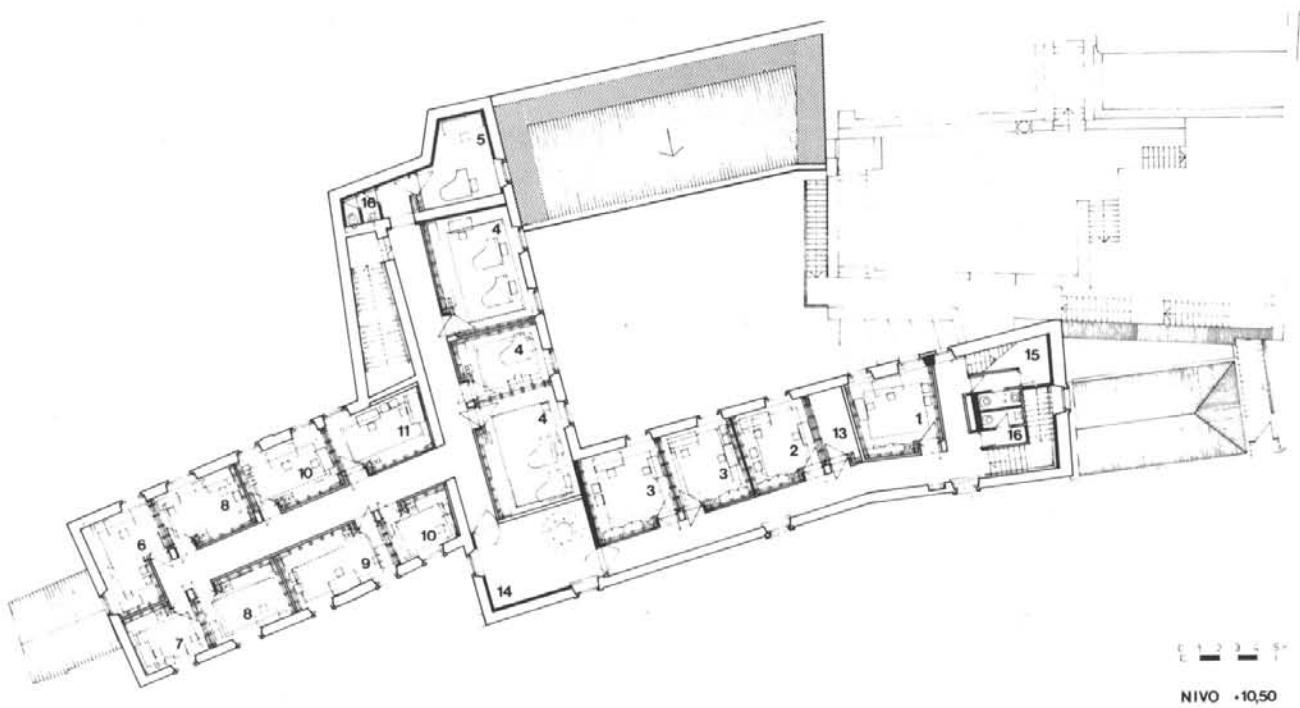
Nakon obnove

1. Ulaz,
2. Predvorje škole,
3. Predvorje muzičke dvorane (crkva sv. Katarine Sienske),
4. Foaje škole,
5. Pedagoška i medicinska služba škole,
6. Teoretska nastava,
7. Garderoba solista, priprema,
8. Ulaz u dvoranu,
9. Muzička dvorana,
10. Studio, snimanje, reprodukcija,
11. Zbornica, nastavnička evidencija, garderoba,
12. Boravak, čajna kuhinja,
13. Uprava direktor, tajnik, računovodstvo,
14. Udaraljke,
15. Klavir,
16. Sanitarije,
17. Patio

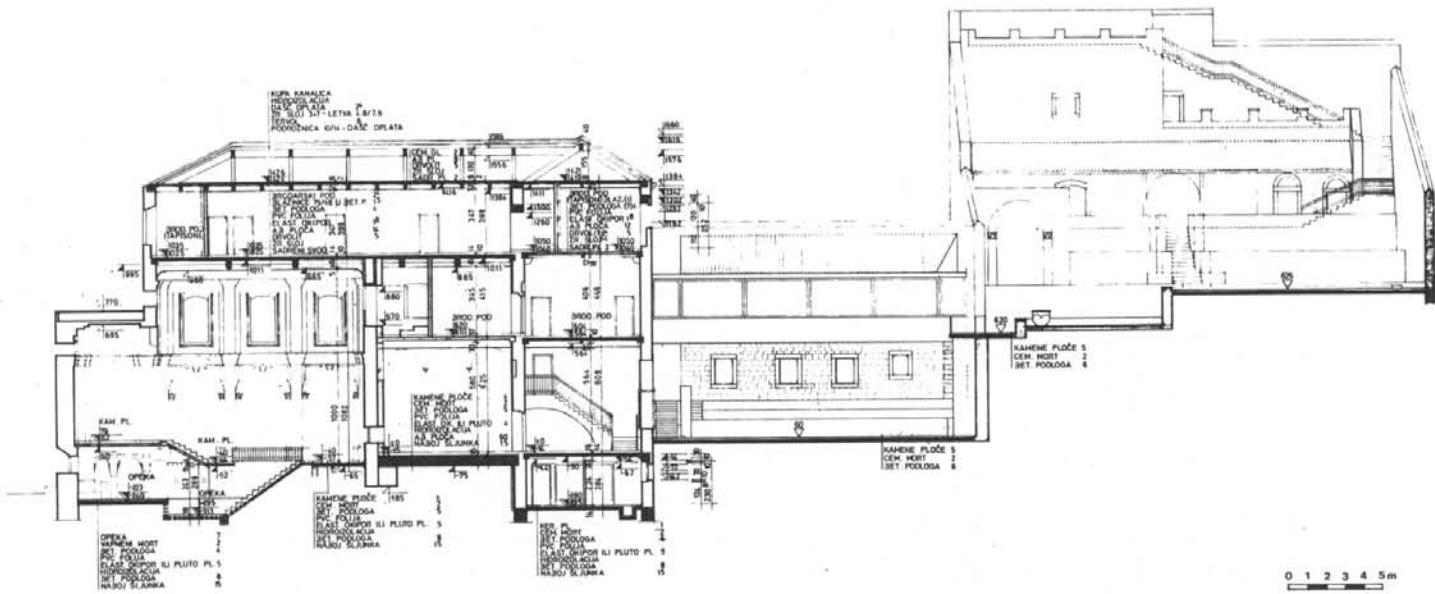
Nakon obnove

1. Prostor više namjena, izložba instrumenata,
2. Biblioteka partitura,
3. Solgeggio, muzički saloni škole,
4. Gitara,
5. Harmonika,
7. Balkon muzičke dvorane,
8. Loda
9. (Budući) muzički i baletni park,
10. Spremiste, sporedni ulaz u školu (južni),
16. Sanitarije

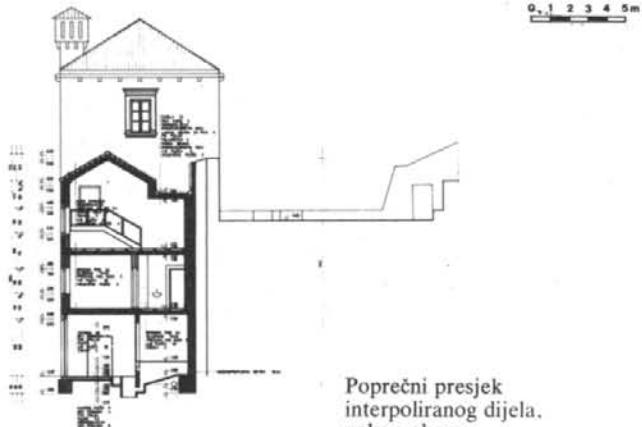
Nakon obnove

- 1. Kontrabas, 2. Violoncello, 3. Viola, violina, 4. Klavir,
- 5. Solo pjevanje, 6. Klarinet, 7. Flauta, 8. Fagot, 9. Rog.
- 10. Truba, 11. Bas-trombon, 13. Spremište instrumenata,
- 14. Foaje, 15. Pristup tavanu, 16. Sanitarije

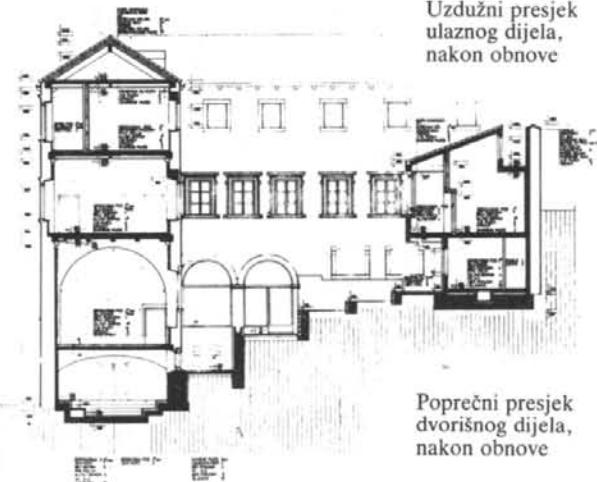

Uzdužni presjek
ulaznog dijela,
nakon obnove

Poprečni presjek
interpoliranog dijela,
nakon obnove

Poprečni presjek
dvorišnog dijela,
nakon obnove

Tomislav Kralj

9. Osnovna škola »Miše Simoni« Grad *Gučetićeva ulica 1*

Prostor škole uključuje nekoliko objekata: baroknu palaču izgrađenu nakon potresa 1667. na sjeveroistočnom uglu srednjovjekovnog, stambenog, pravokutnog bloka, zatim prizemlje renesansne palače, koja je stradala u potresu u XVII. stoljeću, te niz manjih kasnosrednjovjekovnih kuća uz prilaz, koji se odvaja iz Gučetićeve ulice. Cijela ova skupina je izuzetno zanimljiva po načinu organizacije unutrašnjeg prostora. Tako male srednjovjekovne kuće u XVI. stoljeću okuplja graditelj renesansne palače stvarajući reprezentativan stambeni prostor. Dva stoljeća kasnije isto se zbiva s gradnjom veće barokne palače, koja spaja dijelove renesansnih zdanja. Međutim, kod ovih pregradnji uvijek ostaje po koji raniji svjedok (srednjovjekovno zide, format parcele, dio arhitektonske plastike, pa renesansni svodovi prizemnih prostora, reljefi s heraldičkim znakovima i dr.).

Dijelovi pak barokne palače, kao što je portun, stubište, te kasnobarokne zidne slike ističu se kvalitetom unutar svoje grupe. Velik vrt (»đardin«) zapadno od škole istraživan je arheološki. Radovi su iznijeli mnoštvo podataka o izgledu ovog dijela grada prije potresa 1667.

Istražni radovi – Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić, Ivica Tenšek, dipl. inž. arh.) i Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Ivica Žile, prof.) – u 1984. zahvatili su prizemne prostore južne strane, zatim zide čitave zgrade, te dijelove stropova. Otkrivene su ranije srednjovjekovne strukture ziđa, izvorni otvori i njihov raspored, te drveni grednjaci ispod štukaturnih stropova. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Ivica Žile, prof.) istraživao je 1984. i 1985. prostor uz palaču s dograđenim skladištima. 1986. istraživan je dio vrta.

Istraživanja u vrtu nastavio je i sistematski ih proširio na cijeli prostor Dubrovački muzej (Romana Menalo, prof.). Otkriveni su izvrsno sačuvani ostaci stambene četvrti starog Dubrovnika: u južnom dijelu dvije gotičke kuće s izvornom numeracijom, sačuvane do prvog kata, manje stambene jedinice vezane uz slijepi prilaz bloku, a u sjevernom regulirane dijelove grada nastale nakon 1296, te mnogo kvalitetne arhitektonske plastike (greda kamina sa sirenama, balustridi), sitnih nalaza, renesansnu zidnu sliku itd. Ovo je mjesto nakon potresa 1667. služilo kao deponija za

štu i otpad od srušenih zgrada, jer su kuće na tom mjestu bile toliko oštećene, da se nije isplatioopravljati ih. Kasnije je tlo poravnano i na njemu zasaden vrt. Osim dijelova struktura kuća i njihove opreme ovdje je pronađeno mnoštvo predmeta svakodnevne uporabe znatne povijesne i estetske vrijednosti.

Znanstvenu dokumentaciju i prijedloge konzervatorskih smjernica za obnovu kuće izradio je 1984. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić, Ivica Tenšek, dipl. inž. arh., Krešimir Tadić, prof.).

M.P.L.

U potresu 1979. lakše je oštećena konstrukcija palače.

Provđenim urbanističkim planom stare dubrovačke gradske jezgre određeno je da palača i vrt što joj pripada ostanu u funkciji osnovnog obrazovanja kako bi se u gradu sačuvali osnovni i vitalni elementi urbanog života. Zbog osiguranja optimalnih prostornih uvjeta za školu predviđena je dogradnja palače na južnom dijelu, gdje su donedavno bili magazini. Vrt bi se uredio i u jednom njegovom dijelu izgradila gimnastička dvorana, koja se može rabiti za druge svrhe.

Rezultati arheoloških istraživanja odredili su prijedlog valorizacije povijesnog prostora i sačuvanih struktura na području vrta. Obnova osnovne škole »Miše Simoni« zamišljena je u dvije faze: prva je faza obuhvatila obnovu palače i njenu dogradnju; u drugoj fazi izgradila bi se na prostoru vrta polivalentna dvorana, školsko dvorište i vrt.

Projekt obnove školske zgrade (prva faza) 1986.

Idejni projekt

Autor:

Branko Siladin, dipl. inž. arh.

Izvedbeni projekt:

Interinženjer, Zagreb

Voditelj:

mr. Tomislav Odak, dipl. inž. arh.

Suradnici:

Boro Pojatina, dipl. inž. grad. i Antun Kelemen, dipl. inž. grad. (konstrukcija), Ankica Čavlek, arh. tehn. IPZ, Zagreb (instalacije)

Restauratorski radovi u unutrašnjosti:

Momo Vuković, prof. i Franc Kokolj, prof., Ljubljana

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik, s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Aleksandar Čučić, dipl. inž. arh.

Površina 1.576 m²

Radovi obnove započeli su u studenom 1986. a završeni u jesen 1987.

Projekt iz 1985. težio je cijelovitom rješenju uređenja škole u postojećoj (i oštećenoj) zgradu sa susjednim skladištima i na prostoru školskog vrta (»đardina«). Sadržavao je prijedlog rekonstrukcije stare zgrade, dogradnje, kao i oblikovanja novog urbanog elemenata grada na mjestu vrta, dakle, urbanističku, funkcionalnu i arhitektonsko-oblikovnu definiciju zadaće.

Novi prostorni sklop sastojao se od tri osnovna elementa, koji su potpuno različiti, ali teže učinku jedinstvenog organizma, pa i arhitektonskog djela.

1. Rekonstruirani dio maksimalno zadržava prostorne i arhitektonske karakteristike postojeće palače.

2. Novi dio sklopa tvori s postojećim dijelom čitljivo jedinstven objekt, ali je vidljivo naglašena arhitektonska i oblikovna razlika. Funkcionalno oba dijela čine jasnu cjelinu.

3. U prostor »đardina« smještaju se nužni dodatni sadržaji; tu se ujedno formira školsko dvorište kao bitan element funkcioniranja škole u ovom području: on je okupljalište prije i poslije početka nastave, tu se odvijaju aktivnosti na otvorenom, predviđene školskim programom.

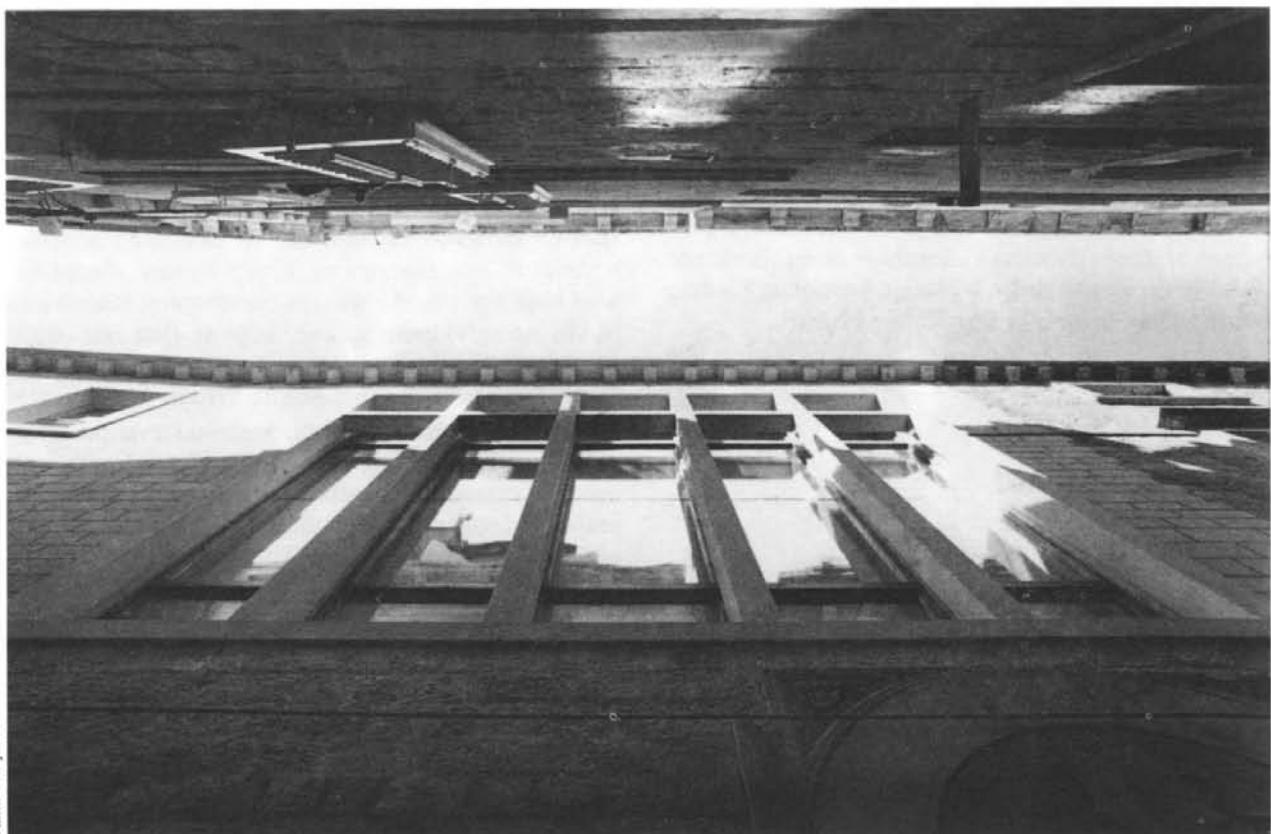
Tako formulirana projektantska zadaća dovila je do prijedloga koji cijeli sklop formira oko zajedničkog centralnog unutrašnjeg prostora, koji povezuje prizemlje, sve učionice po katovima, te biblioteku u potkrovju. Taj unutrašnji prostor dobiva dimenzije i proporcije ulice, a zid između tog prostora i ulice postaje dvostruko pročelje, jednako važno i čitljivo kao pročelje s unutrašnje i s vanjske strane. On jasno odvaja novi i stari dio objekta. Najfrekventniji dijelovi škole odvojeni su od susjednih objekata, a svjetлом koje dolazi iz »nevidljivog« krovnog usjeka dobiva se zenitalno osvjetljenje koje prostoru u tom gustom gradskom tkivu daje dojam prostranosti i otvorenosti. Novo oblikovanje tradicionalnih arhitektonskih elemenata, detalja kamena, rastera prozorskih krila, jasno iskazuje poštovanje prošlosti. Ulaz u školu predložen je sa strane »đardina«, tj. školskog dvorišta, uklanjanjem deponija šute, nastalog nakon potresa 1667. Ulazni prostor povezuje aktivnosti u zgradi i one u južnom dijelu »đardina«.

Analiza »đardina« provedena je na tri osnovne problemske razine zadaće: 1. nalazi su valorizirani i interpretirani u postojećem prostoru, te u njihovu odnosu prema arhitekturi, 2. potom su interpretirani u odnosu prema funkciji novog sklopa i 3. razmotren je opseg nužnih tehničkih zahvata za traženi oblik prezentacije nalaza.

Damir Fabijanić

Detalj interijera

Damir Fabijanić

Detalj pročelja

Projekt je zasnovan na stajalištu da interpretacija nalaza ne može apsolutizirati njihovu vrijednost ma koliko ona bila izuzetna za izučavanje urbanizma, arhitekture, povijesti i života Dubrovnika, nego mora biti određena odnosom nalaza prema kasnijim fazama razvoja grada. Današnju situaciju potpuno obilježava volumen »đardina«, nastao nakon potresa 1667. i njegov prostorni odnos prema susjednim blokovima i ulicama. Stoga su sva arhitektonska rješenja usmjereni maksimalnom neutraliziranju arhitektonike »kuće« i arhitektonskom naglašavanju »zida« odnosno volumena »đardina«, te aktiviranju horizontalnih površina obje razine.

Rješenje zadržava dio nalaza i prezentira ih kao čitljivu arheologiju s jasnim ciljem da upozori na memoriju povjesnog prostora i svih njegovih slojeva. Nalazi sami, odnosno njihovi elementi, prikazi rekonstrukcija objekata te povjesne analize prezentirane su kao stalna izložba u starom ulaznom prostoru škole.

Valorizacija nalaza nije iznijela jasne i uvjerljive ocjene koje bi govorile o potrebi prezentacije svih otkrivenih dijelova urbane matrice Dubrovnika prije potresa. Pronađeni segmenti stambenih jedinica ne omogućuju kvalitetan prikaz stambenih kuća, odnosno stanovanja tog vremena. Tako najvredniji nalaz, kuća s gotičkim obilježjima sadrži već dva sloja, a nije moguća ni rekonstrukcija cjeline, tj. gornjih katova. Sugestija da se uobliči »arheološki vrt« nije primjerena ni opravdana s obzirom na neminovne zahvate na nalazima, koji bi ih osigurali od propadanja, a ni na nužnost osiguranja boravka djece (od I. do IV. razreda osnovne škole); neuvjerljivo je da bi tako prezentirani nalazi postali turističkom metom, a ne bi bili posebna vrijednost ni za stručnjake. Posljedica takve prezentacije bilo bi zapravo dokidanje školskog dvorišta, potrebnih dimenzija.

Prema ovom rješenju izведен je objekt škole, a predloženo rješenje dvorišta i »đardina« nije prihvaćeno. Tako je djelomice došla u pitanje i osnovna funkcionalna shema prizemlja izgrađenog objekta.

B.S.

1987. izrađen je novi (idejni) projekt za realizaciju druge faze, tj. za smještaj dvorane, školskog dvorišta i vrtu na području »đardina«.

Autor:

Mihajlo Kranjc, dipl. inž. arh., Zagreb

Idejno arhitektonsko rješenje jasno je određeno vrijednim arheološkim nalazima na toj parceli.

Oni pokazuju da je izgradnja sjevernog dijela bloka regulirana prema odredbama Statuta iz 1296. godine, što znači da je starija neregulirana izgradnja južnog dijela, sačuvana do potresa 1667. bila zatrpana i takva dočekala naše vrijeme. Budući da nema vjerodostojnih elemenata za potpunu rekonstrukciju nalaza, moguće je do izvjesnog stupnja obnoviti pronađene dijelove zidova, otvora, stropova i podova. Pronađeni prostori i tvorit će ureden arheološki vrt, koji kulturno, estetski i prostorno obogaćuje školu.

»Arheološki vrt« je sastavni dio škole i koristit će se kao učionice na otvorenom za potrebe nastavnog programa i kao školsko igralište za dječje igre i aktivnosti učenika u njihovo slobodno vrijeme i za vrijeme školskih odmora.

Formiranje arheološkog vrta u svakodnevnoj funkciji škole i grada zahtijeva da se zgrada školske dvorane s pratećim sadržajima smjesti u sjeverozapadni dio bloka, na mjesto gdje arheoloških nalaza ima najmanje. Tlocrtni gabariti dvorane određeni su prema prepoznatljivoj matrici izgradnje grada, pronađenoj u temeljima arheoloških nalaza. Koristeći postojeći zid, temelje niza i arheološke ostatke dvaju zidova oblikovan je trapezoidni tlocrt zgrade koji pokriva površinu dva bivša niza i nastavlja tako tradicionalnu izgradnju, poštujući naslijedeno gradsko tkivo.

Zadržavanjem potpornog zida izgrađenog nakon potresa i izgradnjom volumena zgrade do visine vijenca prizemlja škole, sa terasom i zelenilom na krovu, poštuje se već tristogodišnji izgled tog neizgrađenog bloka s parkom na razini prvog kata.

Na krovu zgrade, ovičeno gustim zelenilom, smješteno je školsko igralište. Školsko dvorište i školsko igralište međusobno su povezani otvorenim stubištem smještenim uz ulaz u dvorište.

Postojeća školska zgrada i novoprojektirana zgrada školske dvorane međusobno su povezane spojnim hodnikom – vjetrobranom, koji povezuje ulazne halove obje zgrade. Bočne stranice spojnog hodnika su posmične ostakljene stijene, koje se ljeti rastvaraju pretvarajući hodnik u trijem, istovremeno povezujući školsko dvorište sa arheološkim vrtom.

Dvorana se može koristiti za: nastavu i izvannastavne aktivnosti iz tjelesnog odgoja učenika od prvog do četvrtog razreda; za školske priredbe i prostore namjenjene učenicima i njihovim roditeljima, te za druge oblike okupljanja učenika škole, a i za rekreacijske aktivnosti građana mjesne zajednice.

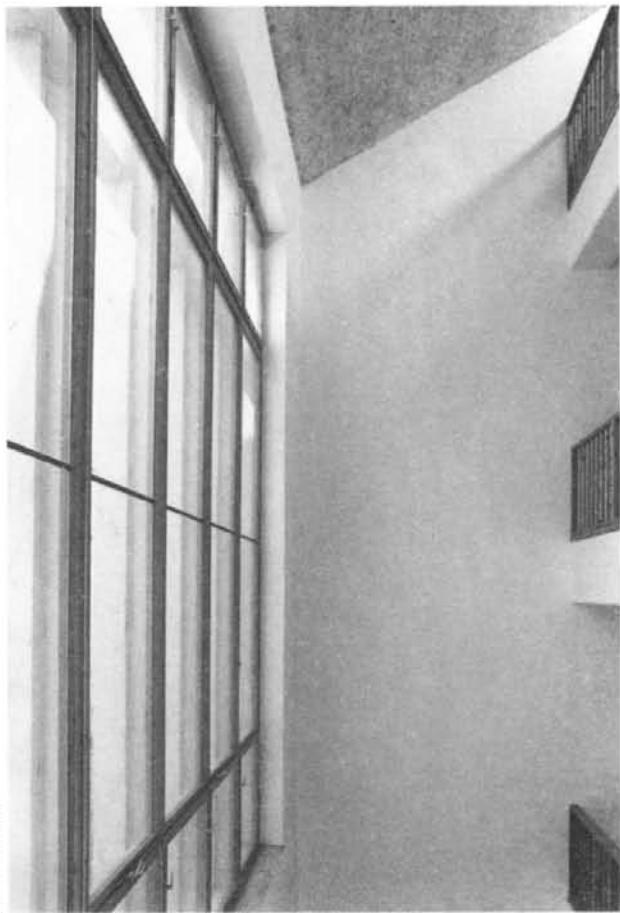
Arheološki nalazi će se dijelom konzervirati, a djelomično i restaurirati. Od daljnog propadanja zidovi će se zaštititi dograđenom kamenom krunom zida.

M.K.

Otvorene površine **650 m²**

Zatvorene površine **300 m²**

Damir Fabijanić

Detalj interijera

Damir Fabijanić

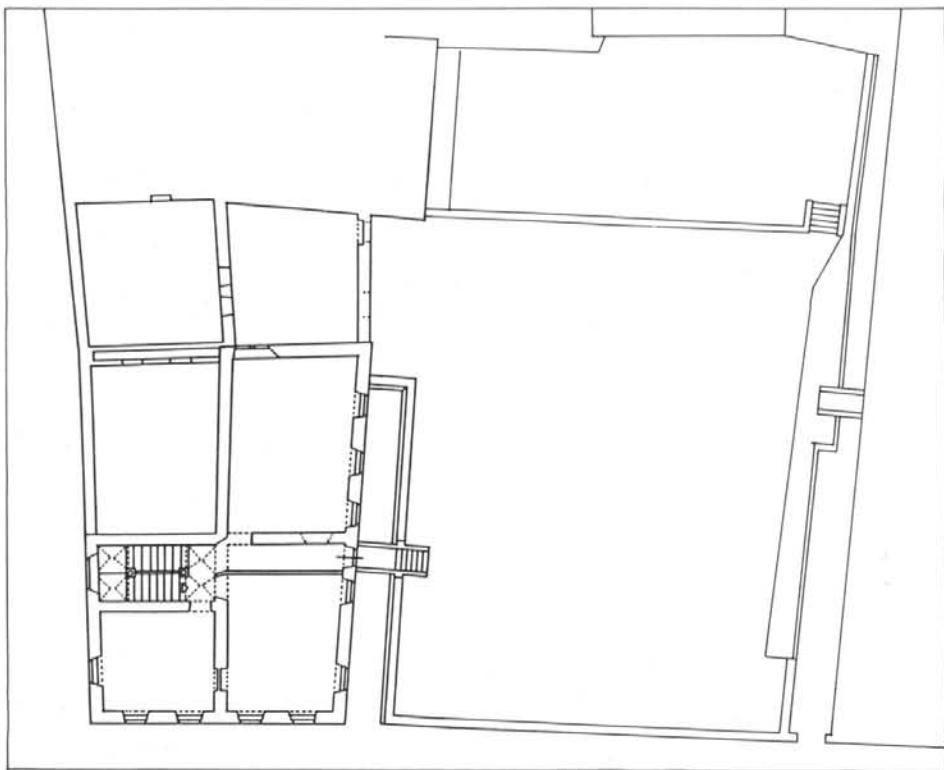

Razred u potkroviju

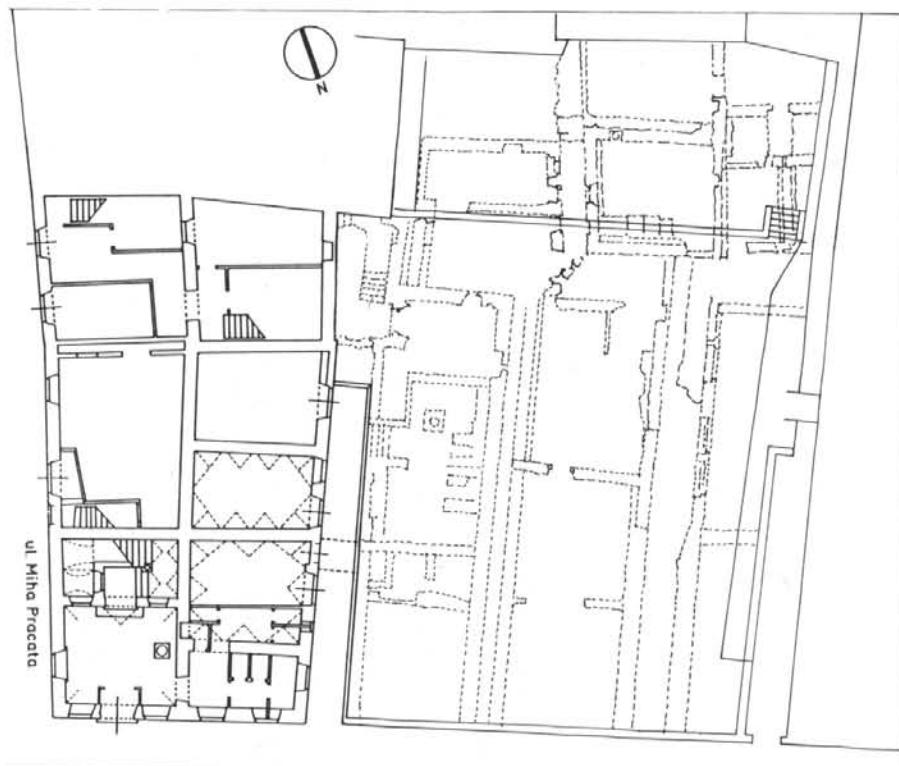
Damir Fabijanić

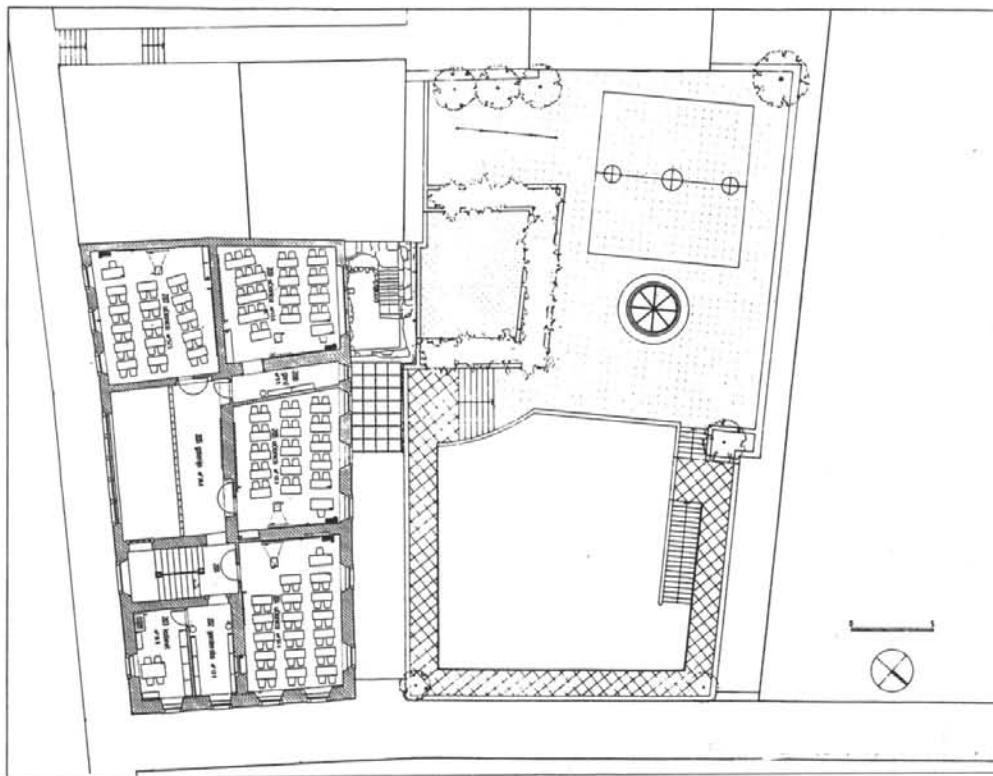
Detalj pročelja

Tlocrt prvog kata, terasa,
zatečeno stanje

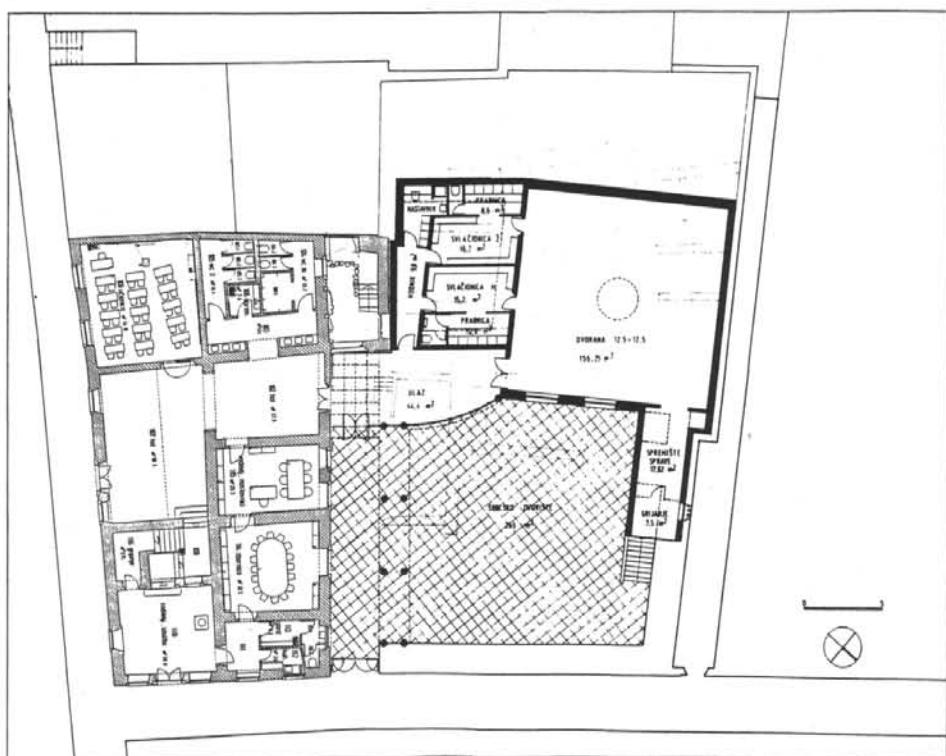

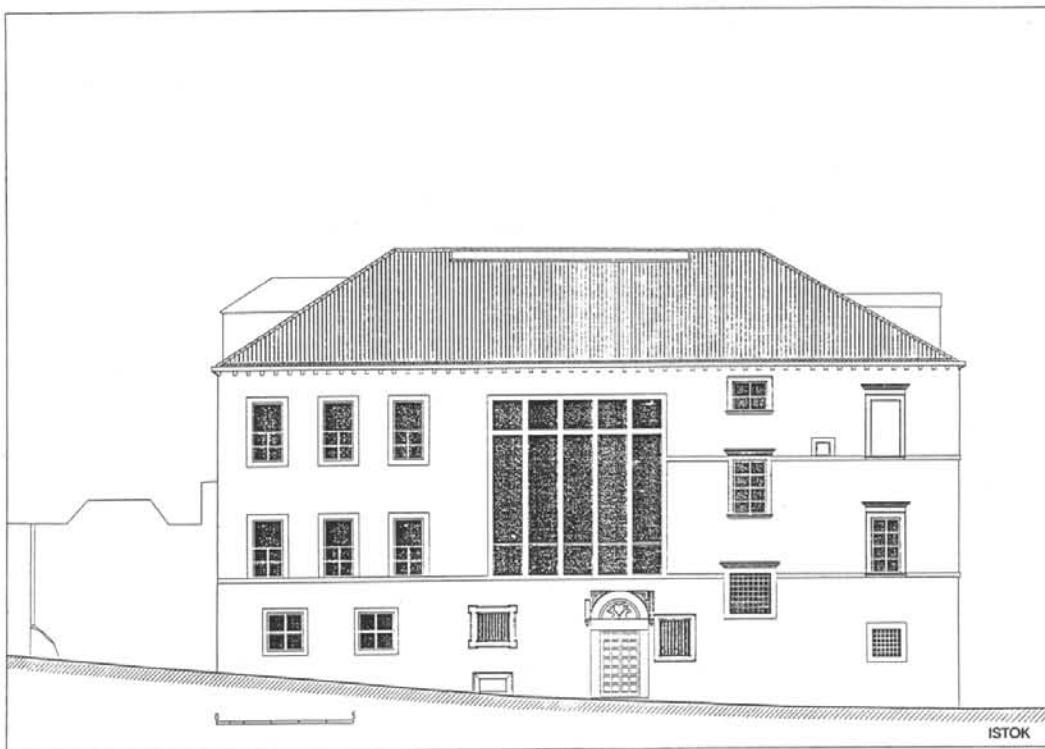
Tlocrt prizemlja, s arheološkim nalazima,
stanje nakon istraživanja

Tlocrt prvog kata: škole, nakon obnove; terase, projekt

Tlocrt prizemlja: škole, nakon obnove; dvorane, projekt

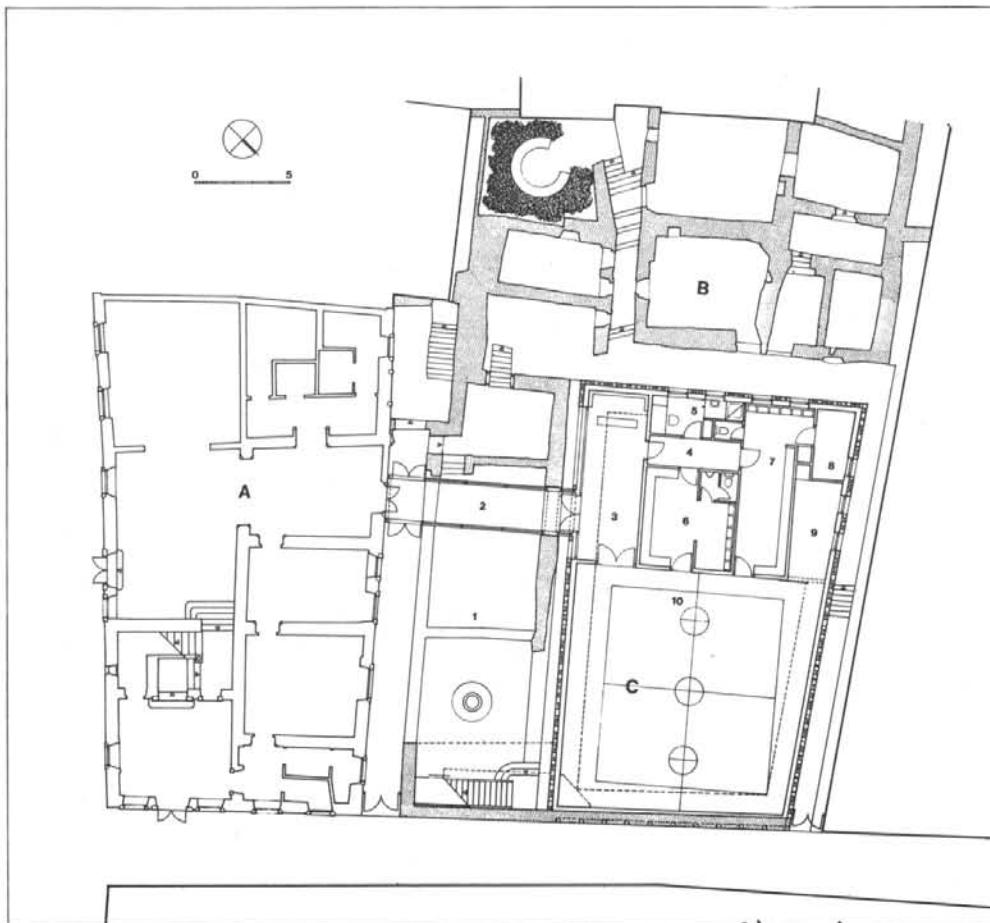

Istočno pročelje, nakon obnove

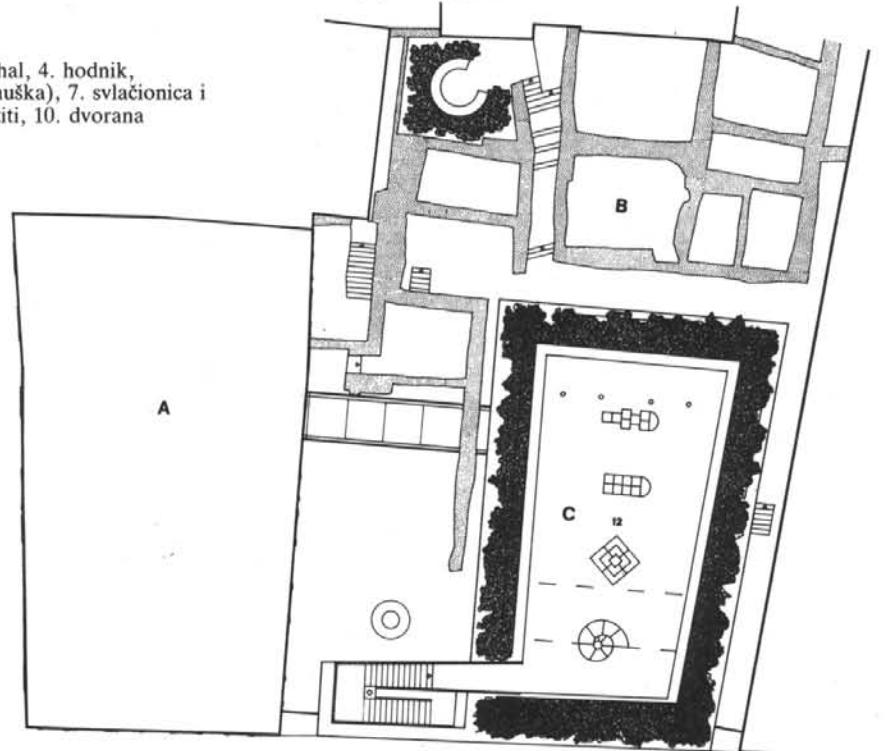
Istočno pročelje, zatečeno stanje

Druga faza: tlocrt prizemlja, projekt

A škola, B arheološki vrt, C dvorana

1. dvorište, 2. spojni hodnik, 3. ulazni hal, 4. hodnik,
5. nastavnik, 6. praoonica i svlačionica (muška), 7. svlačionica i
praoonica (ženska), 8. grijanje, 9. rukvizički, 10. dvorana

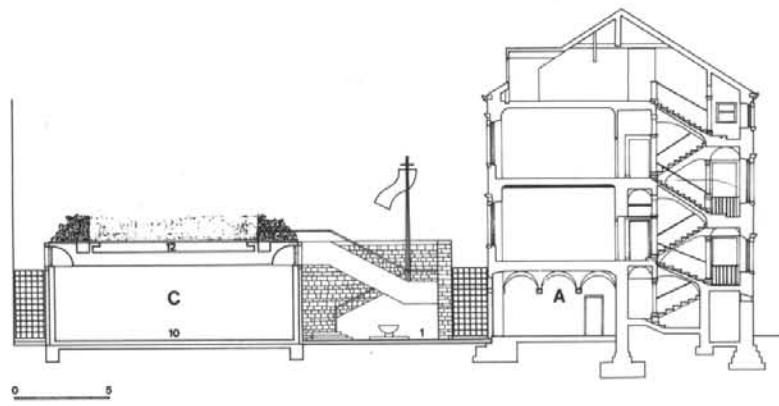

Druga faza: tlocrt terase, projekt

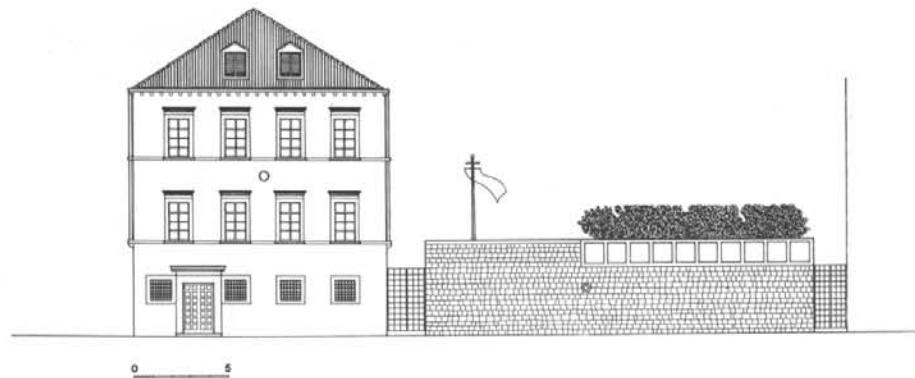
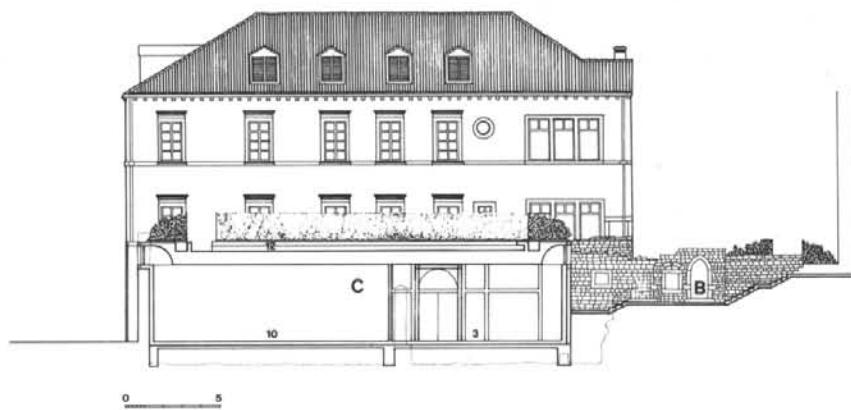
A škola, B arheološki vrt, C dvorana

12. školsko vježbalište

Uzdužni presjek
A škola, C dvorana

Presjek dvorane

Pročelje izvedene škole i projektirane dvorane

10. Žitnica Rupe Od Kaštela 11

Miljenko Mojaš

Smještena je u nekadašnjem seksteriju Kaštio. Izgradnja ovog važnog privrednog objekta iz razdoblja Dubrovačke Republike počela je 1548. (nakon što se jedna od prijašnjih žitnica, tzv. »rupe«, »fossae«, tj. veliki suhi bunari izdubljeni u kamenu za pohranu žita, spominju još krajem XIV. i u XV. stoljeću na položaju samostana Sv. Andrije i Marka, odnosno u podrumima ovih objekata smještenih u blizini ove građevine).

Graditelj Rupa bio je majstor iz Apulije, a gradnja je trajala do 1590, o čemu govori zapis na arhitravu portala. Monumentalno trokatno zdanje s četvrtom podzemnom etažom interpolirano je usred stambenog tkiva srednjovjekovne urbane parcelacije i protuteže je baroknom samostanskom kompleksu Sv. Marije smještenom u pozadini. U podrumu, na dubini od 8,5 do 9 metara u kamenu izdubljeno je 15 silosa u presjeku oblika napunjениh vreća, zapremine od oko 150 vagona žita. Po graditeljskim karakteristikama, dimenzijama i prostornoj organizaciji to je prototip objekta javno-utilitarnog značaja. Unatoč recentnoj intervenciji u potkovnoj etaži i dogradnji na sjevernoj fasadi u XIX. stoljeću, zgrada je sačuvana u izvornu obliku, potpuno joj je očuvan sistem pohrane žita, što Rupe valorizira u prvu spomeničku kategoriju.

S.S.

U potresu 1979. godine oštećena je konstrukcija.

Istraživačke radove na objektu proveo je 1988. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (mr. Sonja Seferović; Marina Mojaš, dipl. inž. arh.; Dubravka Beretić, prof.; Matko Vetma, dipl. inž. arh. i Nikola Nad, dipl. inž. arh.).

Zgrada će biti prezentirana kao spomenik; sadržavat će muzeološki prikaz svoje povijesti, a služit će i za izlaganje etnografske zbirke Dubrovačkog muzeja.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
(prvi projekt 1986, drugi 1988)

autori:

Pero Jemo, dipl. inž. arh., Marko Farac, dipl. inž. grad. (konstrukcija)

Projekt uređenja interijera i postava etnografske zbirke:

mr. Ivan Prtenjak, dipl. inž. arh.

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik, s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Aleksandar Čučić, dipl. inž. arh.

U prizemlju i na prvom katu projekt obnove nije predviđao konstrukcijsku ni gradevinsku intervenciju, a na posljednjem, drugom katu i na krovu kuće poštovao je austrijsku intervenciju iz XIX. stoljeća, jer nije bilo dovoljno oslona za rekonstrukciju izvornog stanja gradevne strukture. Međutim, stručne su rasprave naknadno iznijele alternativu obnove izvornih konstrukcija i gradevne forme, pa su provedena dodatna istraživanja, koja omogućuju rekonstrukciju. Stoga je projekt revidiran. Zatečeno visoko potkrovљe preuređeno je tako da je dobijen drugi kat; u pogledu konstrukcije i forme identičan prvom, samo nešto viši, te potkrovљe kao treći kat i sada koristan prostor. Novi prostori, uz uključivanje manjih okolnih objekata, omogućuju zamišljenu prezentaciju etnografske zbirke Dubrovačkog muzeja.

Primarna konstrukcija potkrovla i krovišta je armirano-betonska, a sekundarni je dio konstrukcije od kvalitetnog drva.

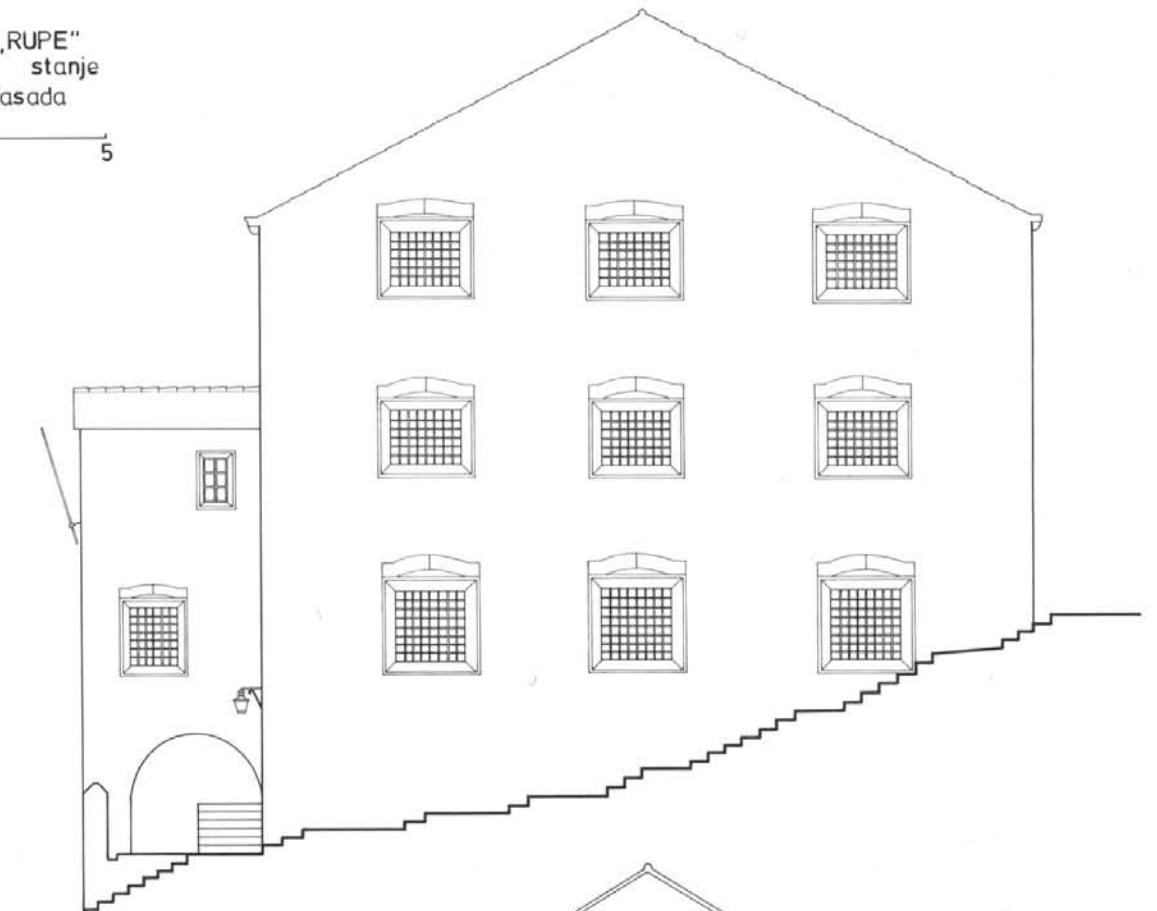
P.J.

Površina **1.750 m²**

Radovi obnove započeli su 4. prosinca 1987. a biti će završeni početkom 1989. godine.

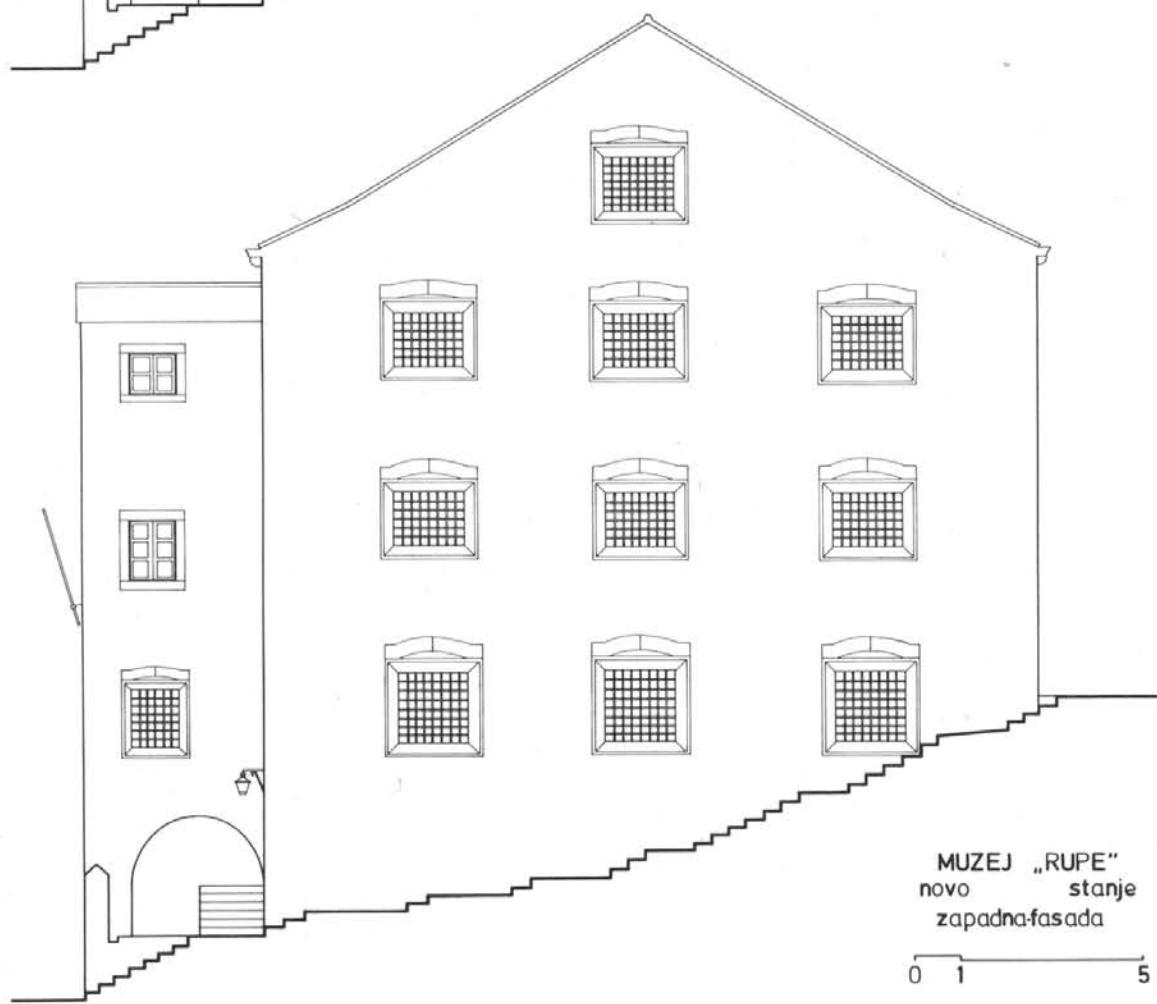
MUZEJ „RUPE“
postojeće stanje
zapadna fasada

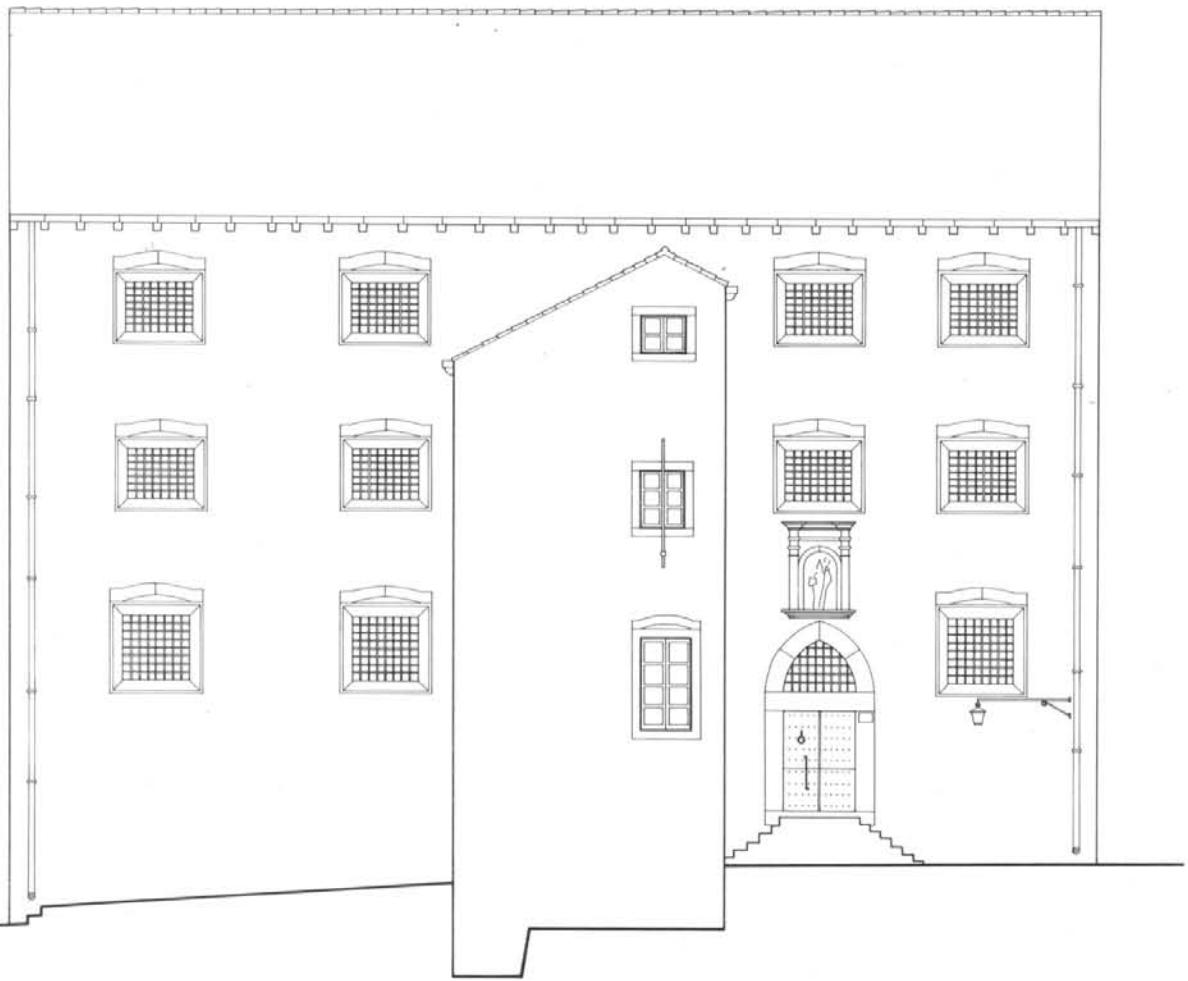
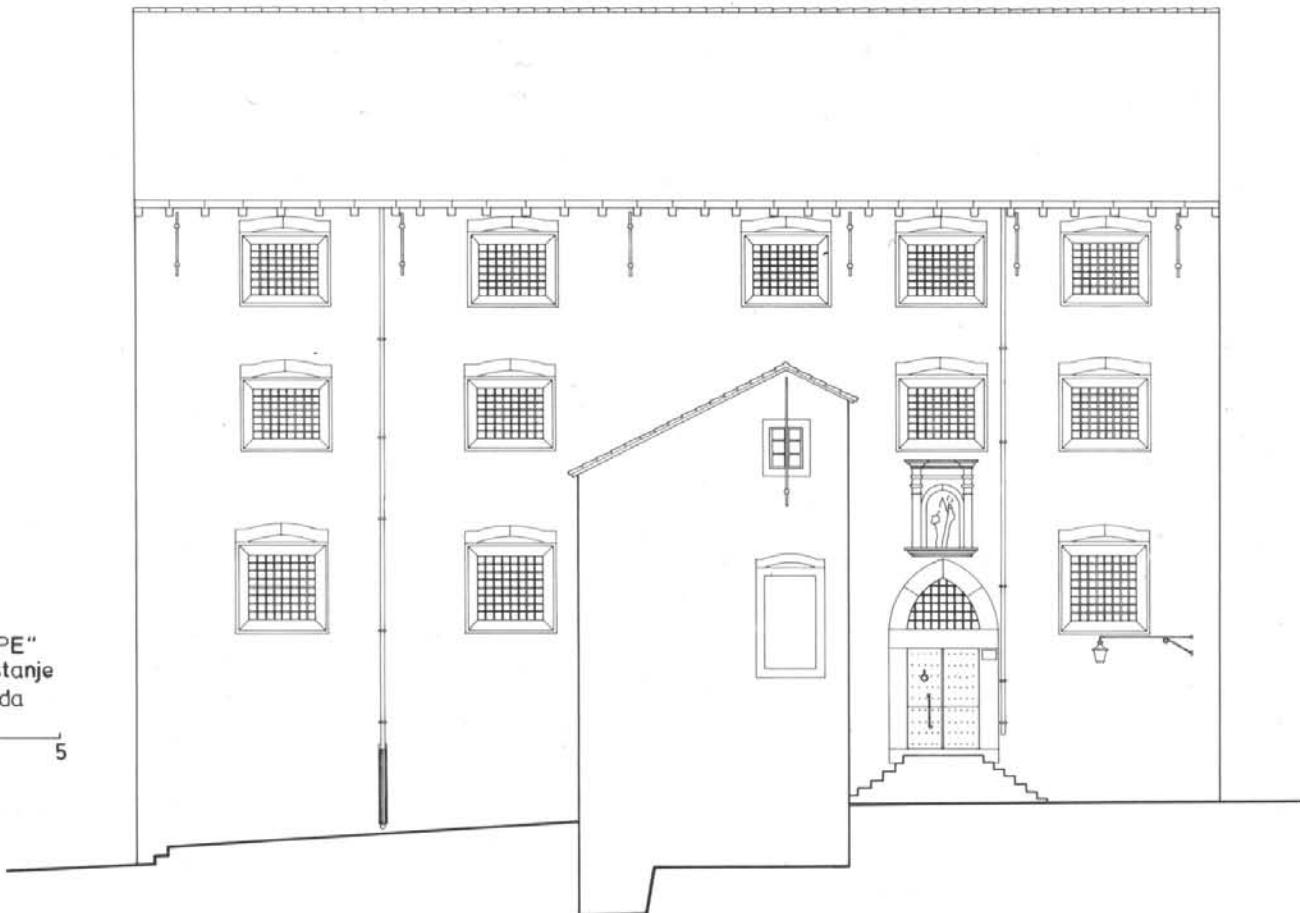
0 1 5

MUZEJ „RUPE“
novo stanje
zapadna fasada

0 1 5

MUZEJ „RUPE“
novo stanje
presjek

0 1 5

11. Dom Marina Držića Široka ulica 7

Stambena dvokatnica s potkrovljem okrenuta je glavnim pročeljem na Široku ulicu, sjevernim na prolaz uz baroknu palaču Đordi, južnim se dijelom naslanja na sjeverni zid crkve Domino; krovište joj je niže od crkvenog.

Smještena je unutar bloka, a prostranom dispozicijom i arhitektonskim elementima pripada tipskoj izgradnji nakon potresa 1667. Valorizirana je kao spomenik kulture ambijentalne vrijednosti. Datira se počekom XVIII. stoljeća prema crkvi Domino koja je posvećena 1709.

Arheološka istraživanja prizemnih prostora, prolaza sa sjevera i u kripti crkve otkrila su nadsvodene prostorije u smjeru sjever – jug. Istraživanja su iznijela spoznaje o tri razdoblja izgradnje na tom prostoru – od predromaničkog, gotičkog i renesansnog te baroknog. Utvrđeni su i zahvati IX. i X. stoljeća.

Ispod podne nivelete nadsvodenih prostorija nađene su 3 grobnice, od kojih se dvije mogu datirati bizantskim nalazima iz IX. i X. stoljeća. Istraživanja nisu omogućila pronađak predromaničke crkve, jer su bila ograničena na uzak prostor, ali je nalazima potvrđen arhivski izvor iz 1186. kada se prvi put spominje ecclesia omnium sanctorum. Lokacija se pretpostavlja ispod današnjeg baroknog broda crkve.

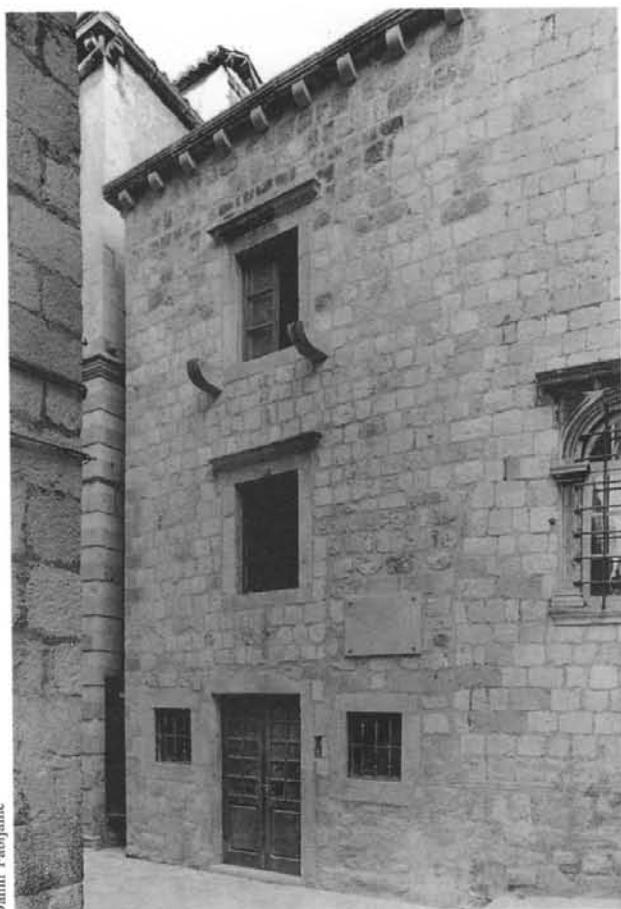
Prema arhivskim izvorima nova trobrodna crkva bila je izgrađena 1452. Apsida u sakristiji kasnije jednobrodne barokne crkve može se pripisati toj gotičkoj fazi. Osim apside i istočnih nadsvedenih prostorija, otkrivene su još dvije nadsvodene prostorije, koje su bile supstrukcija gotičke crkve. One su uništene u potresu 1667. na njihovu je mjestu izgrađena kuća, predviđena za Dom Marina Držića. Njihov nastavak prema palači Đordi nije definiran, jer ih ona devastira. Prema jugu uklopljene su u temeljne strukture crkve Domino i korištene kao grobnice.

Izuzetna arheološka pozicija sklopa zahtjeva sustavna istraživanja i strogu konzervatorsku zaštitu. Vrijedna barokna palača Đordi kao dominantan arhitektonski spomenik u tom sklopu, no i ostale susjedne kuće, također zahtjevaju obnovu i novu namjenu.

I.Z.

U potresu 1979. kući je teže oštećena konstrukcija, pa se u njoj nije moglo stanovati.

Arheološka istraživanja i konzervatorske smjernice izradio je 1988. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik (Ivica Žile, prof.).

Tomislav Kralj

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Pero Jemo, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Vladan Kovačević, dipl. inž. grad.

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Gordana Babić-Civić, dipl. inž. arh.
Jure Baletić, dipl. inž. grad.

Predviđa se konstruktivna sanacija kuće kako bi se osigurala od sila potresa. Unutrašnjost je namijenjena muzeju velikog književnika Marina Držića.

Razina poda niskog prizemlja spušta se zbog prezentacije otkrivenog nadsvedenog prostora. Visinska kota potkovlja podiže se, odnosno izjednačuje s kutom krova crkve Domino.

Međukatna konstrukcija bila bi od samih armirano-betonskih ploča, stubište montažno s drvenim gazištem; kosa konstrukcija trovodnog krova od drva, a na obodu krova predviđene su armirano-betonske ravne i kose ukrute.

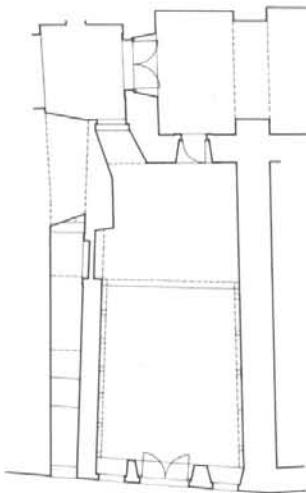
U niskom prizemlju (30 m^2) i u visokom prizemlju bio bi izložbeni prostor; na prvom katu muzej Marina Držića i čitaonica (u saloći); u potkovlju radne prostorije voditelja muzeja i spremište.

P.J.

Površina **130 m²**

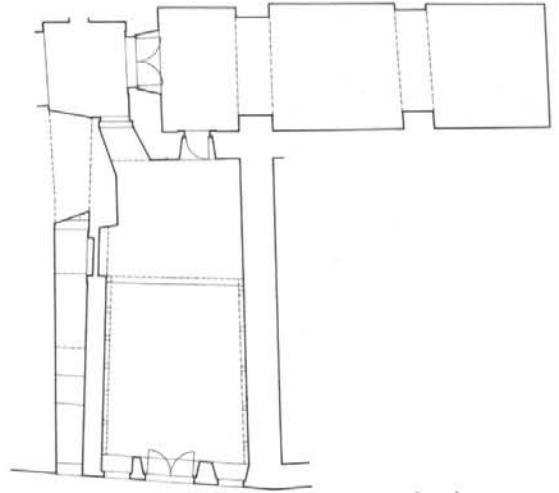
Radovi obnove započeli su u ljetu 1988.

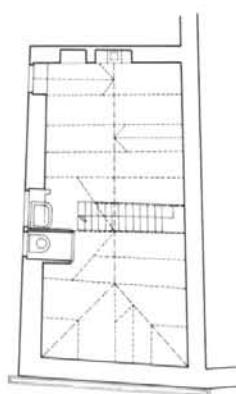
ul. ŠIROKA

snimak postojećeg stanja
tlocrt niskog prizemlja

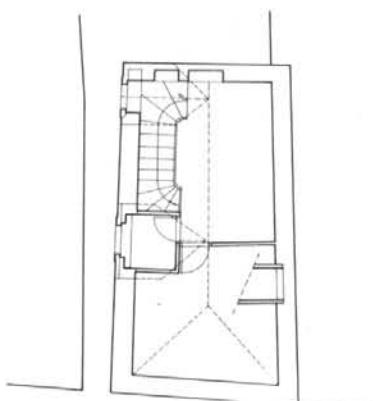

ul. ŠIROKA

snimak postojećeg stanja
tlocrt niskog prizemlja

snimak postojećeg stanja
tlocrt podkrovija

tlocrt podkrovija

zapadna fasada

12.

Palača Sorkočević Ulica Cvijete Zuzorić 6

Tomislav Kulaij

Izuzetno kvalitetna palača druge polovice XVI. stoljeća. Ova Sorkočevićeva palača pripada uz Skočibuhinu u Restićevoj, Gundulićevu u Božidarevićevoj, te Martinušićevu u Ulici vrata Celenge najvrednijoj stambenoj arhitekturi grada iz razdoblja visoke renesanse. Palača sjedinjuje četiri srednjovjekovne parcele.

U istražnim radovima pronađena je u prizemnom dijelu linija srednjovjekovnog zida, koje je pripadalo ranije građenim kućama u ovom prostoru. Pronađeno je i mnoštvo arhitektonskih detalja, ugrađenih u zide renesansne palače. Renesansne pak grednike u višim katovima prekrili su barokni stropovi ukrašeni štukaturom. Pojedini primjeri greda ukrašeni su početkom XIX. stoljeća sitnim cvjetnim uzorkom. U tom je razdoblju degradirana unutrašnjost podjelom na manje jedinice.

M.P.L.

U potresu 1979. teže je oštećena konstrukcija.

Znanstvenu dokumentaciju i prijedloge konzervatorskih smjernica izradio je 1981. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić). Istražne radeve u unutrašnjosti palače proveo je 1980. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (mr. Sonja Seferović, Marina Mojaš, dipl. inž. arh., Ivica Žile, prof.).

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Cirija Prkić, arh. teh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: Damir Platužić, dipl. inž. grad.

Projekt interijera:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb
autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Aleksandar Čučić, dipl. inž. arh.

Projekt obnove određen je uspostavljanjem izvornog baroknog rasporeda unutrašnjosti. Zbog osiguranja zgrade od sile potresa drvena međukatna konstrukcija zamijenjena je armirano-betonskom. U toku obnove javio se problem realizacije osiguranja i ojačanja temelja kuće, jer radovi nisu smjeli zadirati u prostor ulice zbog postave javnih komunalnih instalacija, pa se nije smjela prijeći građevna linija kuće. Stoga je primijenjen specifičan način temeljenja i vezanja dodatnog temelja s unutrašnje strane parcele.

U zgradu je privremeno smješten Zavod za obnovu Dubrovnika.

Površina 1.120 m²

Radovi obnove započeli su 1. veljače 1984. a završeni 15. studenog 1985. godine.

13. Palača u Ulici od puča i Pracatovoj ulici

Trgovačko-stambeni objekt osrednje vrijednosti, kavki su se gradili u razdoblju između XVII. i XIX. stoljeća s prostranom velikom dvoranom na drugom katu (opremljenom lusterima, zrcalima, s nešto pokućstvima).

Palača je sjedinila nekoliko manjih srednjovjekovnih kuća, od kojih su prilikom istraživanja nađeni granični i razdjelni zidovi, popločenje operekom, kao i dijelovi opreme skladišnih prostora, sve u prizemnim dijelovima palače. Osim toga otvoren je puč (bunar) i prilaz u unutrašnjost bloka. Primjeri dijelova arhitektonске plastike ugrađeni su u zide postojećeg objekta.

M.P.L.

Znanstvena dokumentacija i prijedlozi konzervatorskih smjernica izrađeni su 1981. godine na Odjelu za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić).

Istražne radove u unutrašnjosti palače proveo je 1984. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (mr. Sonja Seferović, Marina Mojaš, dipl. inž. arh., Ivica Žile, prof.).

U potresu 1979. godine teže je oštećena konstrukcija.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Dubravka Baković, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: Damir Platužić, dipl. inž. grad.

Izvođač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Aleksandar Čučić, dipl. inž. arh.

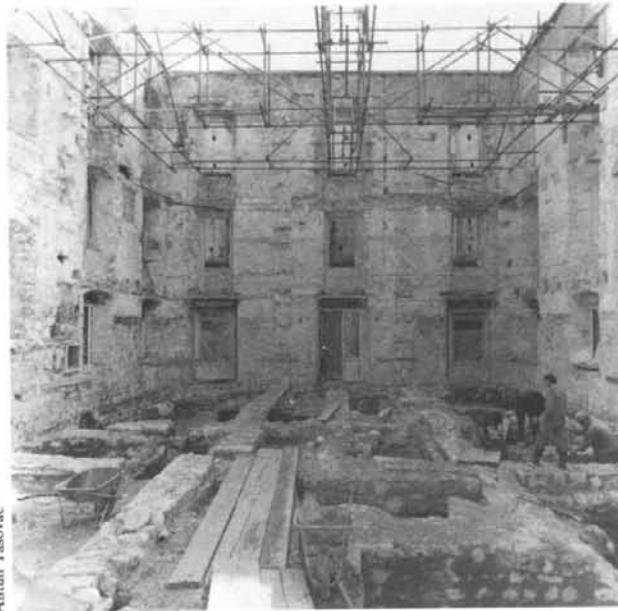
Palača je bila namijenjena Muzeju revolucije, pa je stoga za obnovu primijenjen konstrukcijski sistem koji omogućuje slobodno rješenje interijera. Konstrukcija se sastoji od međukatnih armirano-betonskih ploča; na dijelu galerije raster stupova slijedi bivšu dispoziciju središnjih nosivih zidova. Krovna je konstrukcija također armirano-betonska, a temelji su trakasti. Nova prostorna struktura razlikuje se i od postojeće i od izvirne. Prvi kat ima oblik otvorene galerije, u drugom je zadržana središnja dvorana s prostranim manjim prostorijama. Stepenište je na istom mjestu kao staro, ali mu je okrenut smjer; ulaz je na novom mjestu: s Ulice od puča.

U kući je privremeno smještena modna kuća s buticima.
Površina **1.120 m²**

Radovi obnove započeli su 1. veljače 1984. godine, a završili 15. prosinca 1985. godine.

Antun Tasovac

Antun Tasovac

14.

Sklop Pred dvorom

Gundulićeva poljana 2, 4;
Lučarica 7, 9;
Zeljarica 1, 3;
Pred dvorom 2, 6, 8, 10, 12, 14

Skupina objekata zapadno od Kneževa dvora i južno od crkve Sv. Vlaha, omeđena starim uličnim potezima, kao što je Ulica od puča, Lučarica i Zeljarica (produžetak Ulice Cvijete Zuzorić). Ova skupina srednjovjekovnih kuća (ostaci zida, dijelovi arhitektonskе plastike) jače oštećena u potresu 1667., temeljito je pregrađena. Tako veći dio današnjih objekata pokazuje oznake baroknih i kasnobaroknih zdanja. Prvi je u obnovi nakon potresa 1667. istočni objekt, tada u vlasništvu trebinjsko-mrkanskog biskupa, za koji postoji dozvola gradnje iz 1670. godine. Neki od ovih objekata građenih u XVII. i XVIII. stoljeću spajaju nekoliko srednjovjekovnih, manjih parcela, najčešće dvije.

Istraživanja u prizemnim dijelovima iznijela su niz vrlo zanimljivih podataka, kao što je tip srednjovjekovnog popločenja opekom, linije pregradnih starijih zidova, puč. Jaki granični istočni zid kod objekta trebinjsko-mrkanskog biskupa uvučen je u unutrašnjost u odnosu prema baroknom zidu. Vrlo je vjerojatno da su na tom razmaku bili mali drveni dućani, prostor kojih je u novoj baroknoj gradnji pridružen objektu izgrađenom u kamenom zidu.

M.P.L.

U potresu 1979. kući Zeljarica 1 teže je oštećena konstrukcija; kući Gundulićeva poljana 8 oštećena je konstrukcija; kući Lučarica 9 teže je oštećena konstrukcija. Znanstvenu dokumentaciju i prijedloge konzervatorskih smjernica izradio je 1981. godine Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić).

Slijede istraživanja unutrašnjih prostora (Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu: mr. Davorin Stepinac, dipl. inž. arh., dr. Marija Planić-Lončarić). Predložena su arheološka istraživanja na susjednom uličnom dijelu, gdje se prema mišljenju prof. dr. Željka Rapanića vrlo vjerojatno očekuje obrambeni kasnoantički zid (produžetak zida iskopanog na sjevernom dijelu Kneževa dvora).

Projekt obnove

Idejni projekt izrađen je 1981. i znatno je izmijenjen do 1987. kada su izrađeni izvedbeni projekti. Neriješeno pitanje namjene izazvalo je nedoumice u organizaciji unutrašnjosti. Izmijenjen je i koncept konstruktivne sanacije.

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Cirija Prkić, arh. teh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb i Institut za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju, Skopje
autorii: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad., prof. dr. Miodrag Velkov, dipl. inž. grad.

Projekt interijera:

»Arhitekt«, Ljubljana
autor: Jurij Malešević, dipl. inž. arh.

Izvođač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik, s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Jurica Carić, dipl. inž. arh. (za gradevinske radove i interijer)
Anton Jakobušić, el. teh. (za električarske radove)

U toku izrade idejnog projekta, koja se podudarila s izradom provedbenog urbanističkog plana, javile su se želje da se u ovaj sklop zbog njegovog središnjeg položaja u gradu smjesti robna kuća, što bi značilo povezivanje svih dijelova cjeline po katovima i negaciju njegove vertikalne prostorne organizacije. U opširnim stručnim raspravama ta je mogućnost odbačena za volju očuvanja povjesne parcelacije sklopa i uspostavljanja izvorne prostorne strukture svake kuće.

Nakon detaljnih istražnih radova i znanstvene interpretacije, arhitektonski projekt namijenio je objektu tri funkcije. Cijelo prizemlje predviđeno je za trgovinu, a tako i središnji dio bloka u katovima. Zapadni dio bloka u tri kata zadržava stambenu funkciju (6 stanova), a istočni dio bloka u tri kata poslovnu funkciju (turističke agencije i sl.). S obzirom na lokaciju trgovački je dio, uz manji ugostiteljski lokal i prostor za međunarodnu javnu govornicu, koncipiran kao ekskluzivni prodajni prostor u kojem su duty free shop, suveniri, rukotvorine, prodaja odjeće i obuće. Preostali dio je suvremena samoposluga.

Karakteristike konstrukcije ovog objekta su armirano-betonski diskovi, ravne ploče u razini tla, kao i u razinama svih katova. Sva slaba mjesta u konstrukciji zidova injektirana su masom. U razinama međukatnih ploča izvedeni su horizontalni armirano-betonski serklaži uz nove zidove, a oni su djelomično ukopani i povezani sidrima za zidove ili među sobom. Na većem dijelu objekta izvedene su kose armirano-betonске krovne ploče. Objekt je konstruktivno saniran, tako da može podnijeti $8,5^{\circ}$ MCS. Oblikovanje pročelja, napose južnog i zapadnog, respektiralo je trage ranijih otvora.

U uređenju pročelja i vanjskih zidova kuća primijenjena je za čišćenje kamenih kvadara i fuga metoda pranja tlakom vode, a potom kemijskim sredstvima. Oчиšćeni zidovi zaštićeni su prozirnom presvlakom protiv mikroorganizama. Ocjene ove radikalne metode nisu bile jedinstveno pozitivne.

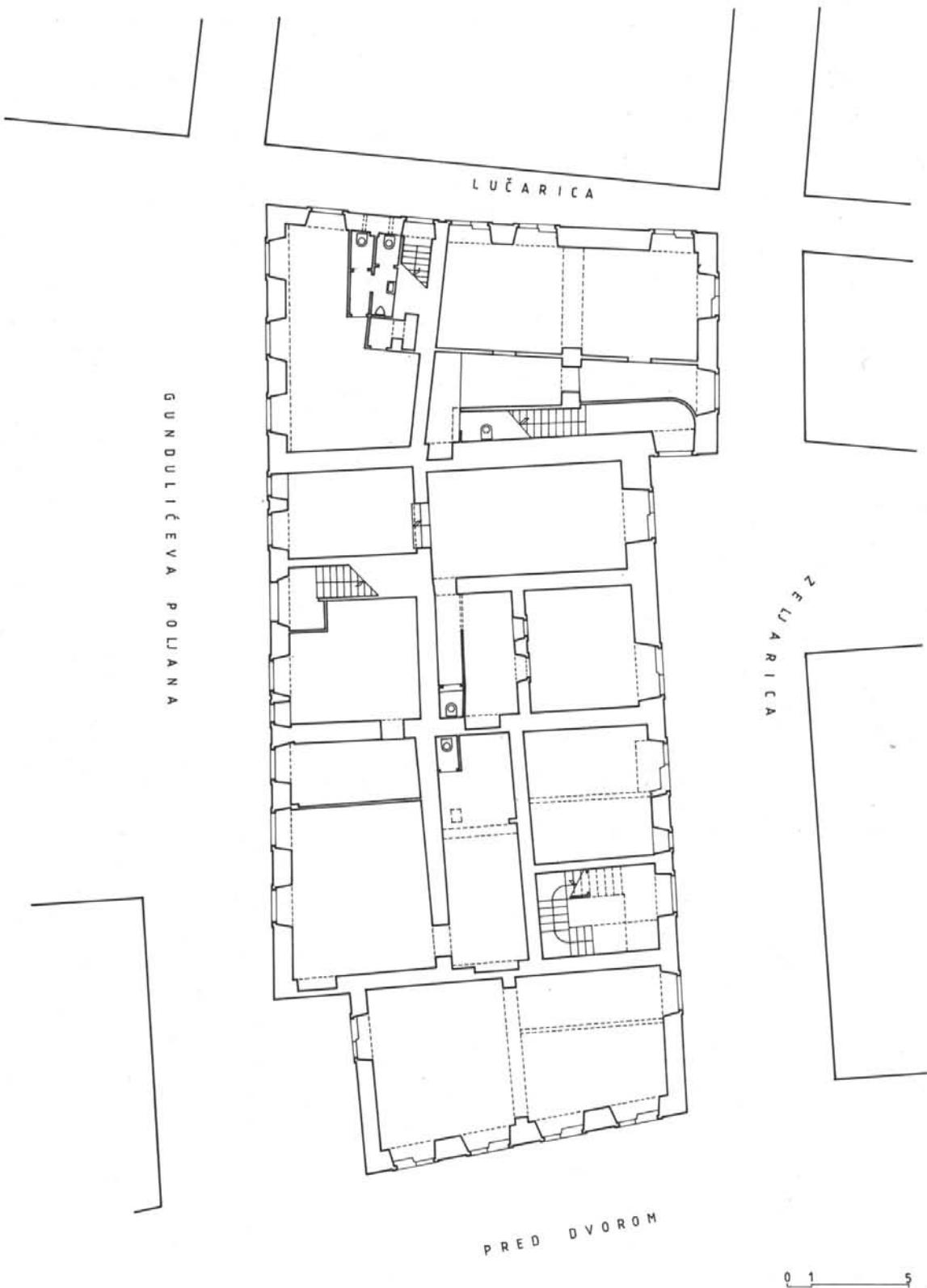
J.C.

Površina **2.500 m²**

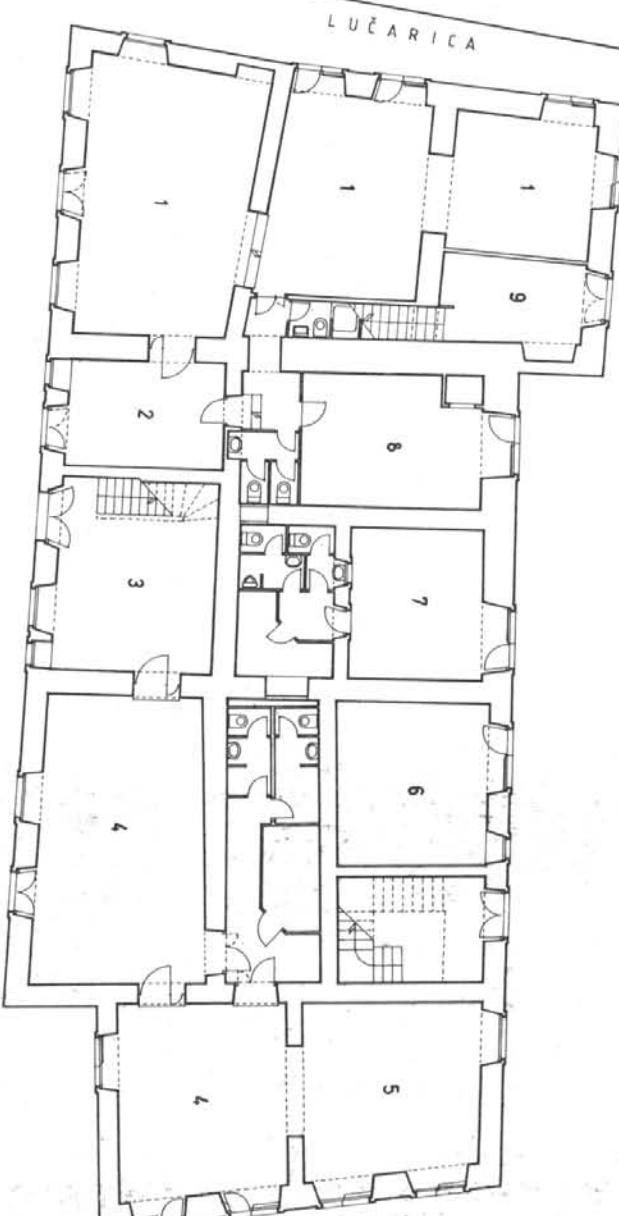
Radovi obnove započeli su u travnju 1985. a završili u kolovozu 1988. godine.

Pogled s Gundulićeve poljane, nakon obnove

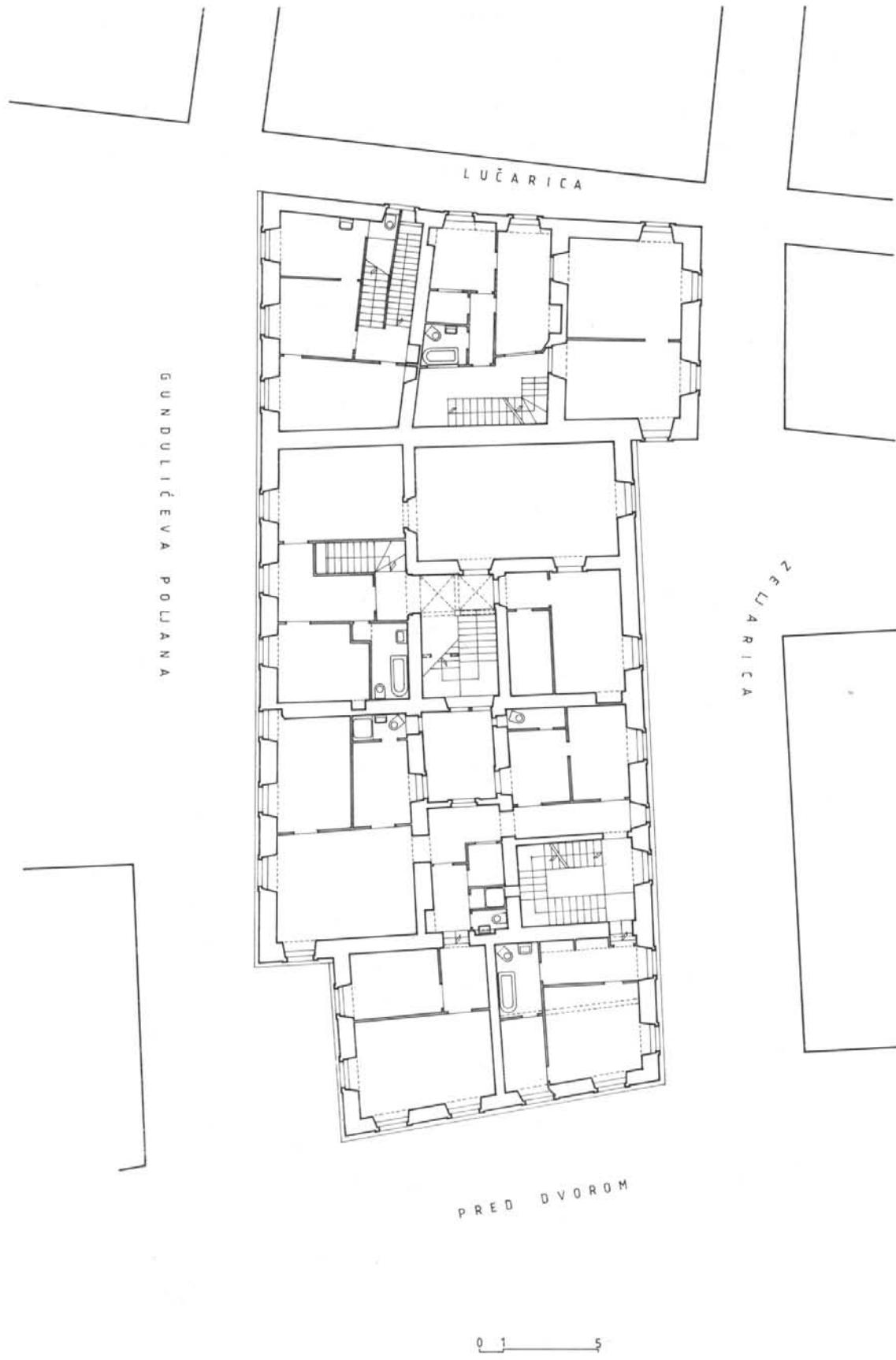
GUNDULIĆEVA POLANA

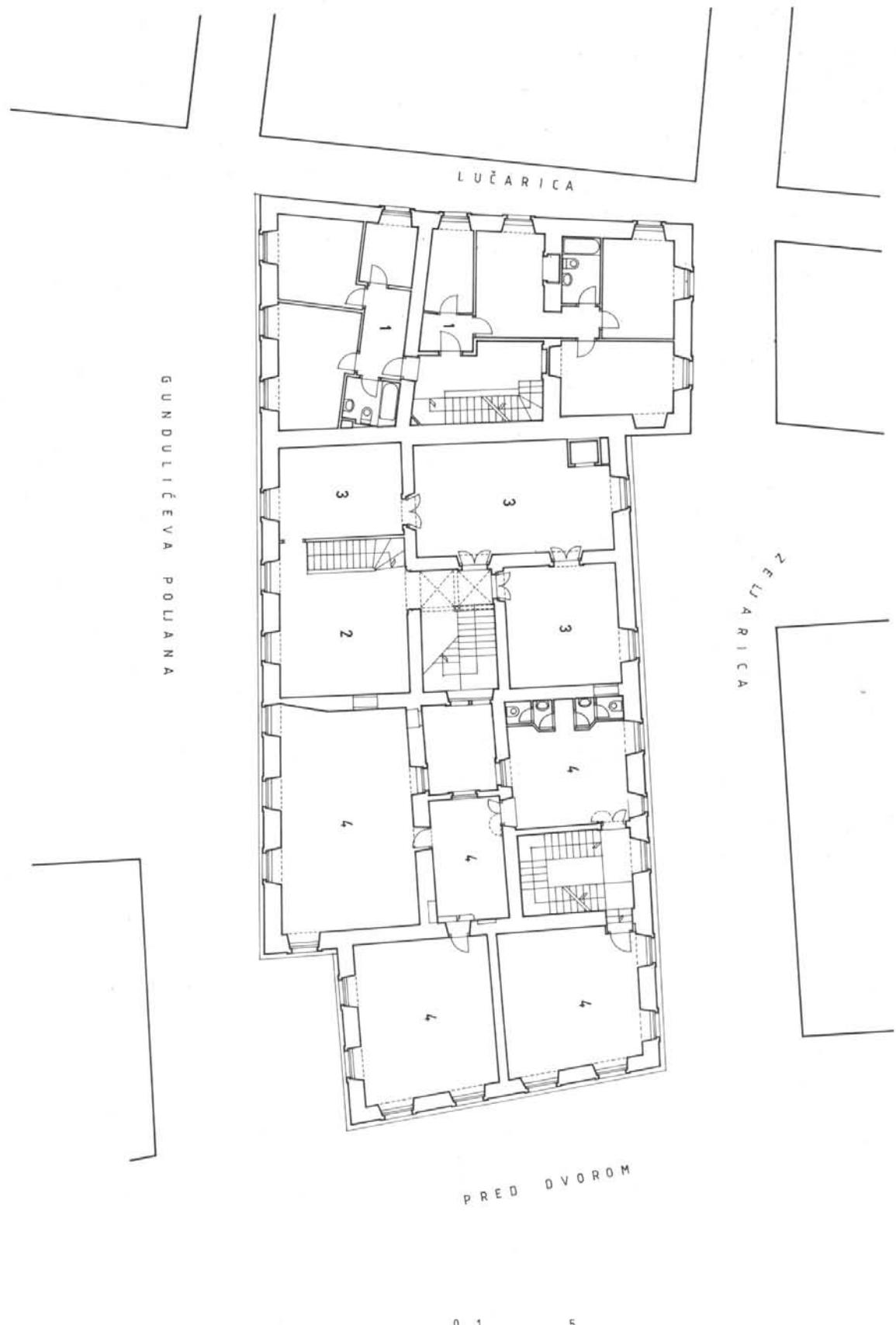

PRED DVOROM

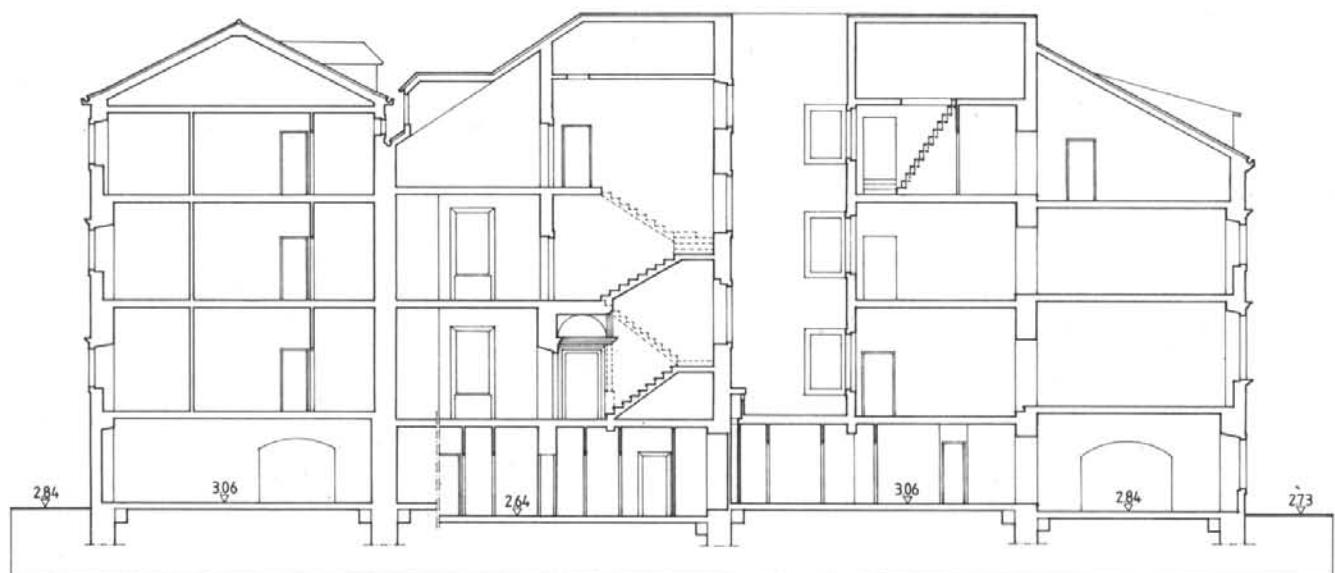
Tlocrt prizemlja, nakon obnove

1. samoposluga,
2. prodavaonica kruha,
3. trgovina,
4. rukotvorine,
5. duty-free shop,
6. telefonska govornica,
7. kafe-bar,
8. skladište,
9. ulaz za stanove

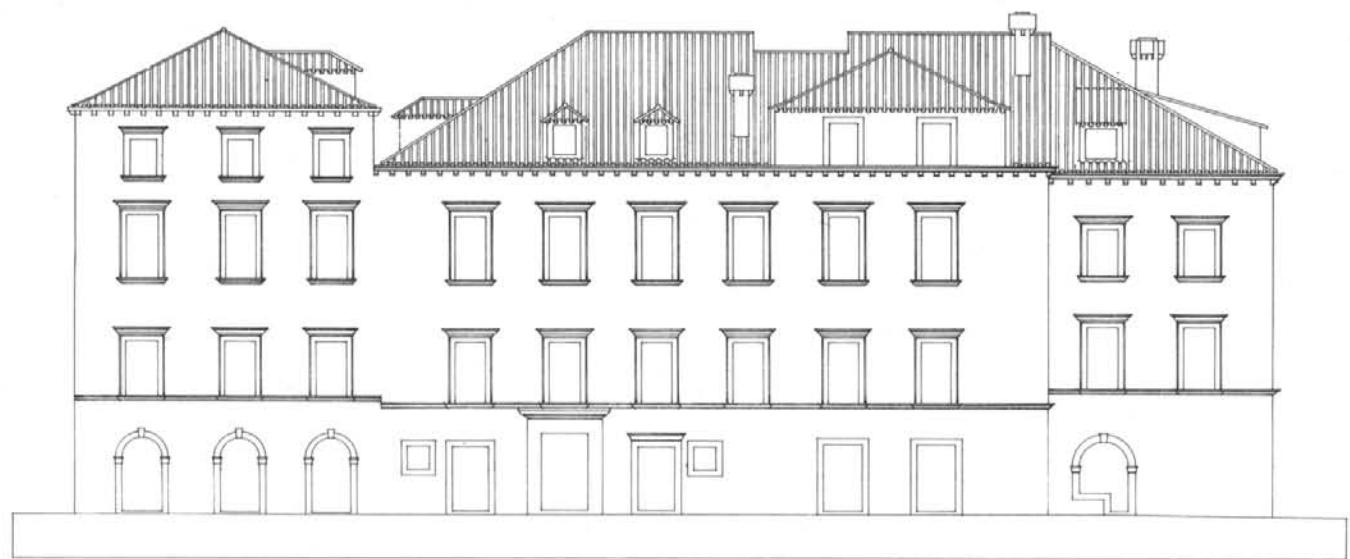

Tlocrt prvog kata, nakon obnove
1. stanovi, 2. kafe-bar, 3. trgovina, 4. turistička agencija

Presjek, nakon obnove

Južno pročelje, nakon obnove

Damir Fabrijanić

Tomislav Kralj

Gundulićeva poljana

15.

Sklop na Gundulićevu poljani Gundulićeva poljana 1, Bunićeva poljana 5, 6

Sastoji se od četiri palače reprezentativnih dimenzija i dekorativnih elemenata; i interijeri su naglašeno reprezentativni. Sklop je smješten na istočnoj strani Gundulićeve poljane i razdvaja tri velika trga: Bunićevu poljanu, Pred Dvorom i Gundulićevu poljanu. Sama lokacija svjedoči o graditeljskom kontinuitetu od srednjovjekovnog razdoblja do potresa 1667., od baroknog (s dijelom renesansnog nasljeda) do razornih devastirajućih intervencija XIX. i XX. stoljeća. Sklop održava kontinuitet na nekada značajnom srednjovjekovnom vlasteoskom kompleksu, a ujedno je kontrapunkt arhitekturi Dvora i Katedrale. Unatoč približno istodobnom nastanku ove graditeljske cjeline u XVII. i XVIII. stoljeću evidentni su stariji slojevi gradnje, kako u dijelu zida i spolja korištenih sa prvobitnih objekata, tako i u dijelu palače Gozze (Gundulićeva 2), koja sadrži gotičko-renesansne detalje u elementima svoda ili polukapitela u prizemlju. Razdoblje XVIII. i XIX. stoljeća ostavlja svoj pečat na sva četiri objekta, što se ogleda u prostranoj dispoziciji interijera, u dekorativnim detaljima u štuku i kamenu, u fizičkoj podjeli dvaju objekata (Gundulićeva 2 i Bunićeva 6), u fasadnim izmjenama otvora i profilacije što mjestimično sežu i u XX. stoljeće.

Prije potresa 1667. na mjestu Gundulićeve poljane bilo je gusto urbano tkivo. Rušenjem te ranije izgradnje nastao je velik novi trg, koji je potom povezan s najstarijim dijelom grada na južnom hridinastom uzvišenju i s glavnom točkom novog baroknog grada, Jezuitskom crkvom, širokim reprezentativnim stubištem. Tako je ostvareno izuzetno barokno rješenje. U tom stilskom sklopu imaju važno mjesto ove palače na istočnom graničnom potezu Gundulićeve poljane.

S.S.

U potresu 1979. sklop je doživio lakša i teža oštećenja konstrukcije.

Djelomična istraživanja izvršio je 1984. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika gdje su potom i izrađene konzervatorske smjernice za obnovu (mr. Sonja Seferović; Marina Mojaš, dipl. inž. arh.; Ivica Žile, prof.; Miljenko Mojaš, fotografija).

Istraživanja nosivosti postojećih zidova proveo je 1985. Zavod za geotehniku Građevinskog instituta, Zagreb.

1985. Institut za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju Univerziteta »Kiril i Metodij«, Skopje izradio je analizu statičkih i dinamičkih svojstava sklopa. 1987. isti institut izradio je analizu seizmičke stabilnosti sklopa. Iste godine izradio je idejno rješenje konstruktivne sanacije i izvedbeni projekt konstrukcije. Autor: prof. dr. Miodrag Velkov, dipl. inž. grad.

Projekt obnove

Idejni arhitektonski projekt:

Arhitektonski projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik (1988)

Autori:

Dubravka Baković-Kržić, dipl. inž. arh., Marko Farac, dipl. inž. arh.

Obnova je određena konstruktivnom sanacijom i brižljivom rekonstrukcijom prвobitne prostorne strukture. Istraživanja i detaljne analize utvrdili su poloјaj izvornih otvora koji će biti uspostavljeni. Konzervatorske smjernice preporučile su za palaču na Gundulićevu poljani 2 javnu namjenu zbog izuzetne vrijednosti njenog interijera. Djelomična istraživanja (sonde) otkrila su u središnjem dijelu starije građevne strukture.

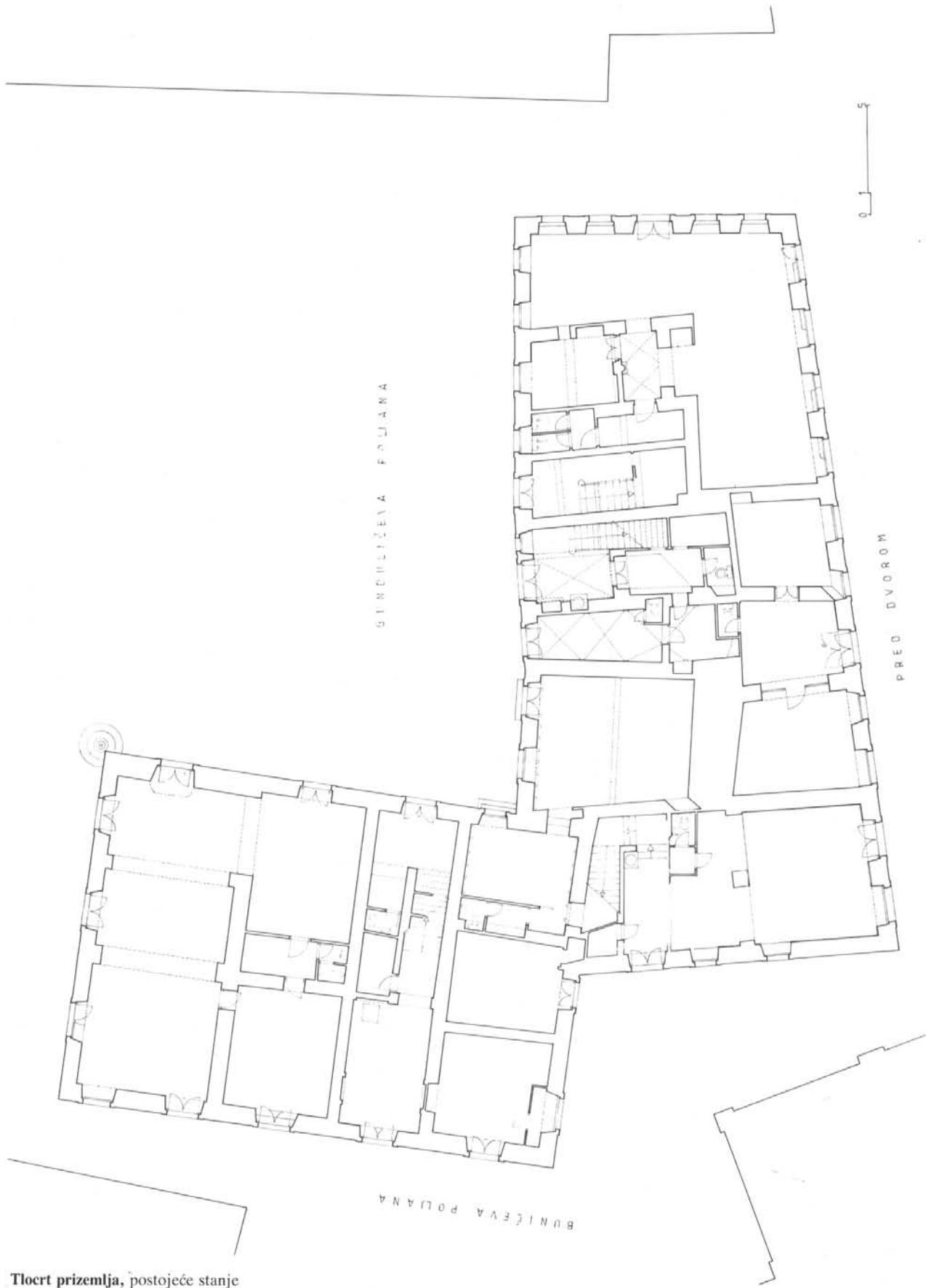
Od četiri palače jedna (Gundulićeva poljana 1) ima poslovnu namjenu u svim katovima, jedna (Bunićeva 6) dijelom poslovnu, a ostale su stambene, u prizemljima su trgovine, banka, bifei i restorani. Te će namjene ostati i nakon obnove, što određuje susjedstvo gradske tržnice na Gundulićevu poljani.

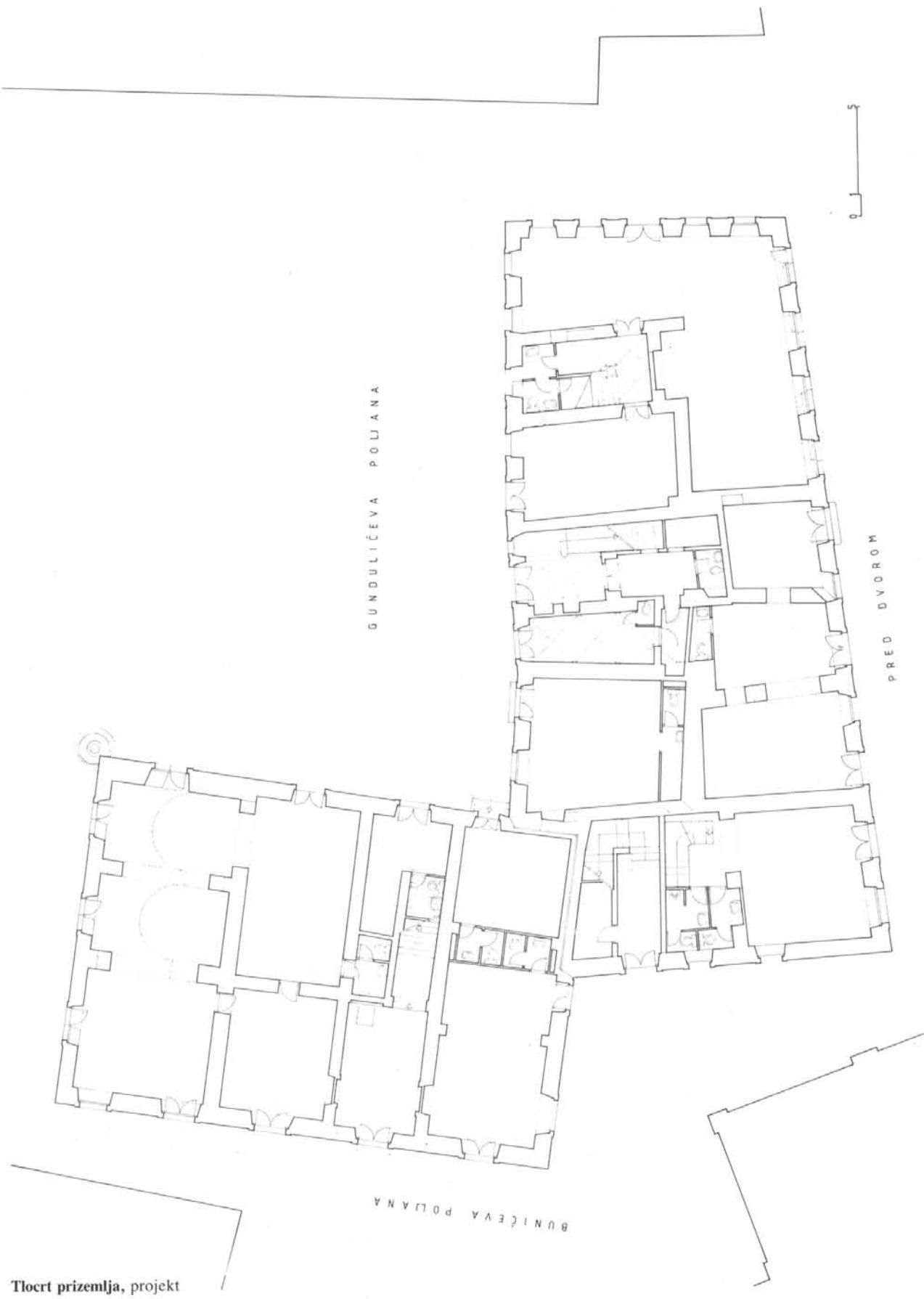
Projekt konstrukcije predviđa zamjenu dotrajalih drvenih međukatnih konstrukcija monolitnim armirano-betonskim pločama, koje će se osloniti na sve bočne konstruktivne zidove (cca 15 cm) i povezati po cijeloj širini zida na udaljenost cca 1,50 sa srednjim nosivim zidovima i vanjskim nosivim zidovima samo do fasadnog kamena. Na razini prizemlja bit će izvedena armirano-betonska podloga, potom dilataciona fuga; krovna konstrukcija ostaje drvena, a podkonstrukcija je riješena armirano-betonskim nosivim gredama i serklažima na svim vanjskim i unutrašnjim zidovima i rubovima većih belvedera.

Poseban pristup zahtijeva adaptacija stana obitelji Katić u palači Gundulićeva poljana broj 2, jer s bogatim detaljima unutrašnjeg uređenja, jedinstvenom reprezentativnošću samog prostora i vrijednim pokretnim inventarom ide u red rijetkih očuvanih povijesnih stambenih cjelina i stoga ima spomeničku vrijednost. U jugoistočnom dijelu u današnjoj proda-vionači predviđa se novo stepenište, kao veza sa podzemnim hodnikom do iskopina izvan zidova katedrale na Bunićevu poljani i u samoj katedrali.

J.C.

Površina 2.200 m²

Tlocrt prizemlja, projekt

Tlocrt prvog kata, postojeće stanje

Tlocrt prvog kata, projekt

16. Sklop Ulica Lučarica – Ulica Od puča

Nalazi se u središnjem dijelu grada, omeden ulicama Od puča, Marojice Kaboge, Cvijete Zuzorić, Lučarica, a sastoji se od tri medusobno spojena objekta: dva dvokatna, jednog jednokatnog s potkrovljem na mjestu nekadašnje velike srednjovjekovne inzule. Cjelina je nastala postepenim adiranjem objekata nakon potresa 1667. do prve polovine XIX. stoljeća (kada se 1824. izgrađuje krajnji zapadni objekt uz Ulicu Marojice Kaboge koristeći elemente prijašnjih gradnji, zide srednjovjekovnog i renesansnog razdoblja). Dominantu čitave cjeline predstavlja jednokatni, istočno locirani objekt; palača Sorkočević s istaknutim grbom nad ulaznim portalom u ulici Lučarica. (Postoji arhivski podatak iz 1774. koji je spominje kao palaču Sorgo, a u XIX. stoljeću je vlasništvo Getaldića i Miletića). Po svojim arhitektonsko-stilskim osobinama, organizaciji prostora, kompoziciji fasada, arhitektonskoj plastici zidnih plošteva i unutrašnjih prostora spada u red vrednijih kasnobaroknih gradskih palača. Prve vidljive adaptacije potječu iz XIX. stoljeća, kada se ukidaju pojedine izvorne komunikacije unutar objekata ovog sklopa, te mijenja izvorni izgled otvora na fasadama i unutrašnjih prostora. Premda povezani u jedinstvenu arhitektonsku cjelinu ovi objekti iskazuju neujednačenu vrijednost, koja je uvjetovana različitim vremenom i uvjetima nastanka.

S.S.

Projekt obnove

Izvedbeni projekt

Arhitektonski projekt:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik (1988)
autor: Ružica Veraja, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Duro Goluža, dipl. inž. grad.

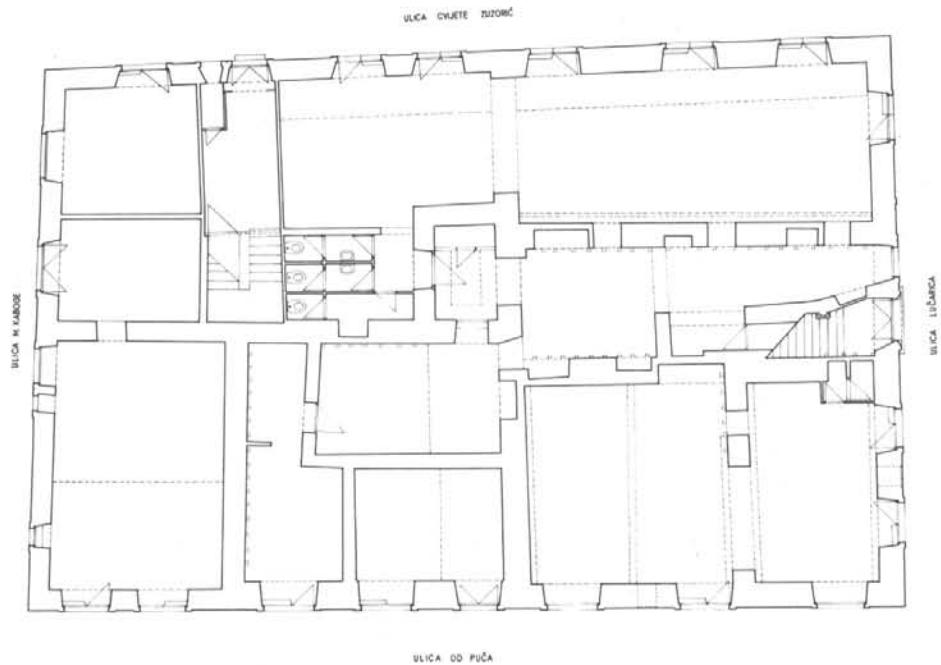
Osnovni ciljevi obnove su: uspostavljanje izvorne parcelacije; što kvalitetnija prezentacija palače, prvenstveno njena prizemlja i prvog kata javnom namjenom; otvaranja nastavka Ulice Dinka Ranjine po sredini bloka; restitucija izvorne povijesne strukture korekcijom visinskih gabarita, tj. uklanjanjem nadogradnje palače iz 1937. godine; uređenje fasade i krovista (drvene tavanice bit će zamijenjene armirano-betonским pločama); suvremeno oblikovanje uništenih ili nepostojećih fasada, koje nastaju kao posljedica uspostavljanja nastavka Ulice Dinka Ranjine, odnosno stvaranja pasaža kroz kuću; racionalna organizacija prodajnih namjena u prizemlju; vraćanje ulaza i stepeništa svakom objektu; uređenje stambenog prostora, uključujući u to i potkrovla.

Površina **1.780 m²**

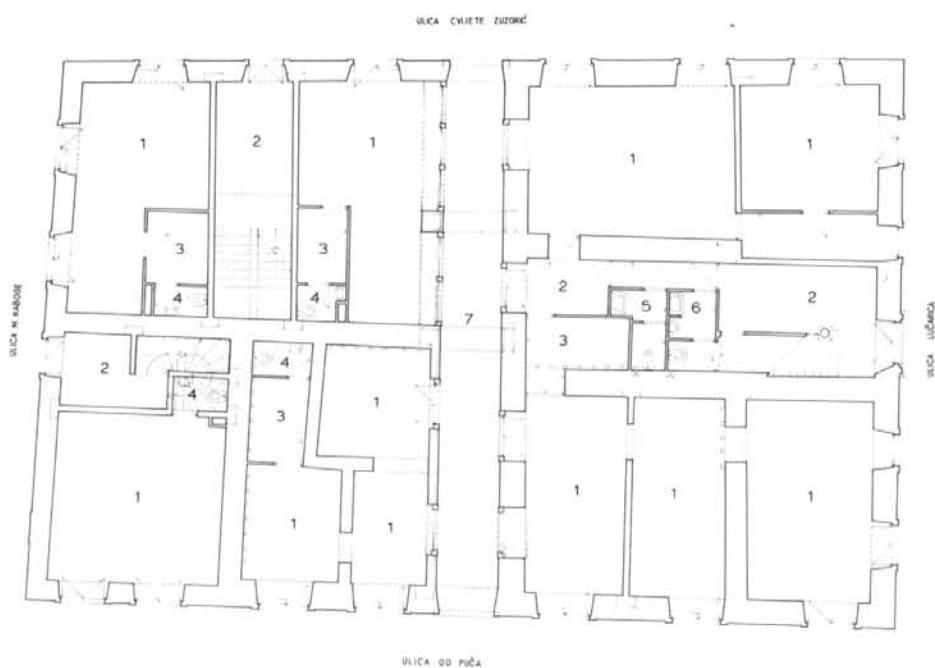
U potresu 1979. sklop je pretrpio teže oštećenje konstrukcije.

Istražne radevine na sklopu izvodio je 1986. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika, nakon čega su izradene konzervatorske smjernice. (Autori: Vatroslav Blažić, dipl. inž. arh. i Matko Vetma, dipl. inž. arh.).

Studije su pokazale da se posred bloka proteže nastavak Ulice Dinka Ranjine.

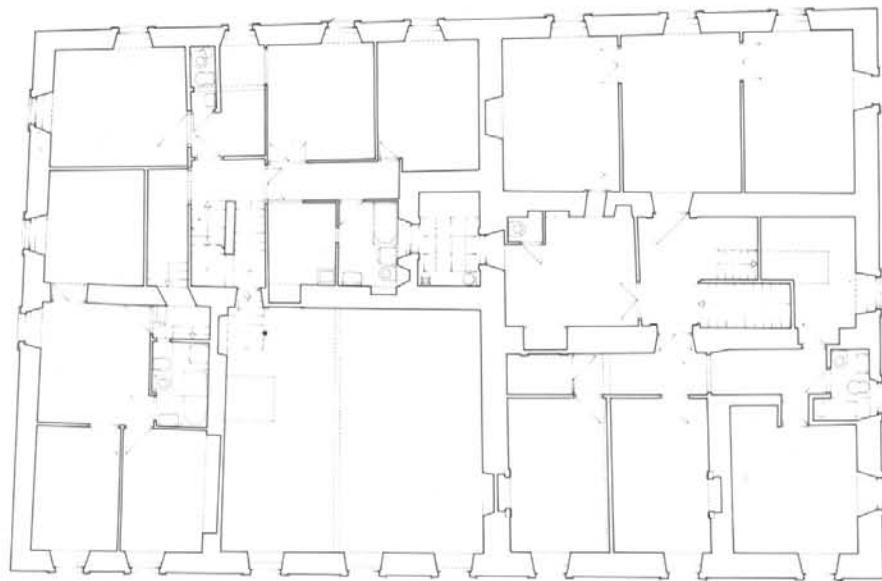

Tlocrt prizemlja, postojeće stanje

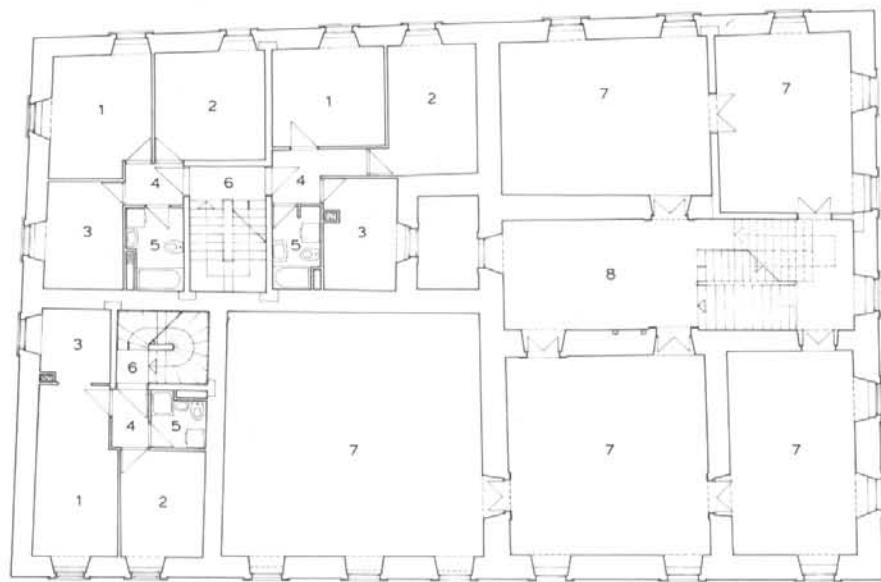

Tlocrt prizemlja, projekt

- 1. prodajni prostor, 2. hol, 3. priručno skladište, 4. WC,
- 5. sanitarna grupa (ženska), 6. sanitarna grupa (muška).
- 7. prolaz

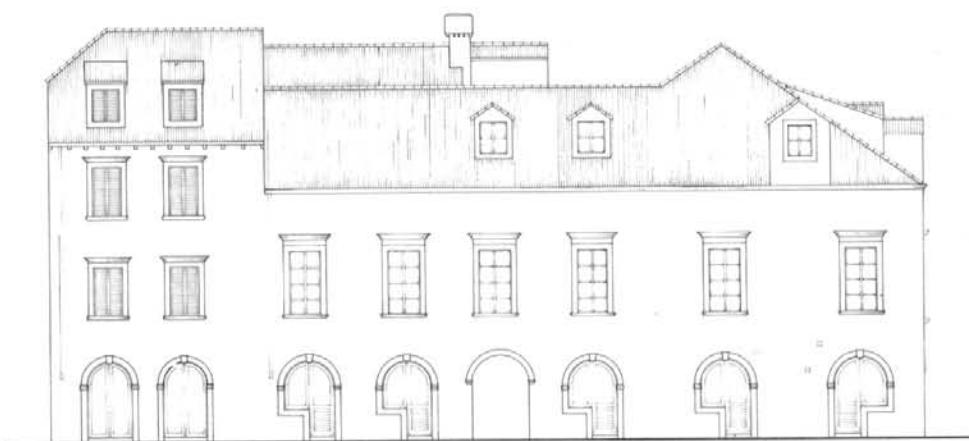
Tlocrt prvog kata, postojeće stanje

Tlocrt prvog kata, projekt
1. dnevni boravak, 2. soba, 3. kuhinja, 4. hodnik,
5. kupaonica, 6. stepenište, 7. dvorana, 8. hol

Južno pročelje, postojeće stanje

Južno pročelje, projekt

17.

Dvije barokne palače

Ulica Marojice Kaboge 2-4,
Ulica Cvijete Zuzorić 4

Smještene su u središnjem dijelu grada; omeđene ulicama Izmedu polača, Cvijete Zuzorić, Uskom i Marojice Kaboge. Dvije palače (dvokatna sjeverno, trokatna južno) u zoni zgusnute naseljenosti izgrađene su u razdoblju obnove nakon potresa 1667. godine. U tom procesu izgradnje slijede se osnovne prostorne datosti – srednjovjekovni ulični raster i vertikalna dispozicija prostora. Barokne palače u svom korpusu ujedinjuju srednjovjekovne manje parcele i njihovo kamozi zid. Predstavljaju dvije zasebne arhitektonске cjeline s posebnim ulazima, razdijeljene konstruktivnim zidom. Svojim prostornim i oblikovnim kvalitetama, koje se očituju u skladno proporcionalnom unutrašnjem prostoru, vrijednošću opreme stubišnih trakta, kompozicijama glavnih fasada, arhitektonskom plastikom zidnih plašteva i unutrašnjih prostorija idu u red značajnijih reprezentativnih gradskih palača. Naglašena je vrijednost južne palače s istaknutim »pianom nobile« koji karakteriziraju na fasadi najveći prozori oslonjeni na profilirani razdjelnici vijenac. U toku XIX. a osobito XX. stoljeća, velike adaptacije devastiraju objekte, čime su jedinstveni stambeni prostori pregradnjama pretvoreni u niz stambenih i poslovnih jedinica.

S.S.

U potresu 1979. zgrada u Ulici Marojice Kaboge 2 pretrpjela je oštećenje konstrukcije, a br. 4 teže oštećenje konstrukcije.

Konzervatorske smjernice izrađene su 1985. u Zavodu za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Vatroslav Blažić, dipl. inž. arh. i Matko Vetma, dipl. inž.)

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik
autor: Maja Obradović, dipl. inž. arh.

Prvi projekt izrađen je 1986. a konačni 1988. godine.

Kuća u Ulici Cvijete Zuzorić 4 imat će poslovnu namjenu: u katovima urede, a u prizemlju (na strani Ulice Marojice Kaboge) trgovine. U prizemlju kuće u Ulici Marojice Kaboge 2-4 (s ulazom iz uske ulice) bit će javne sanitarije kao i do sada, a na strani Ulice

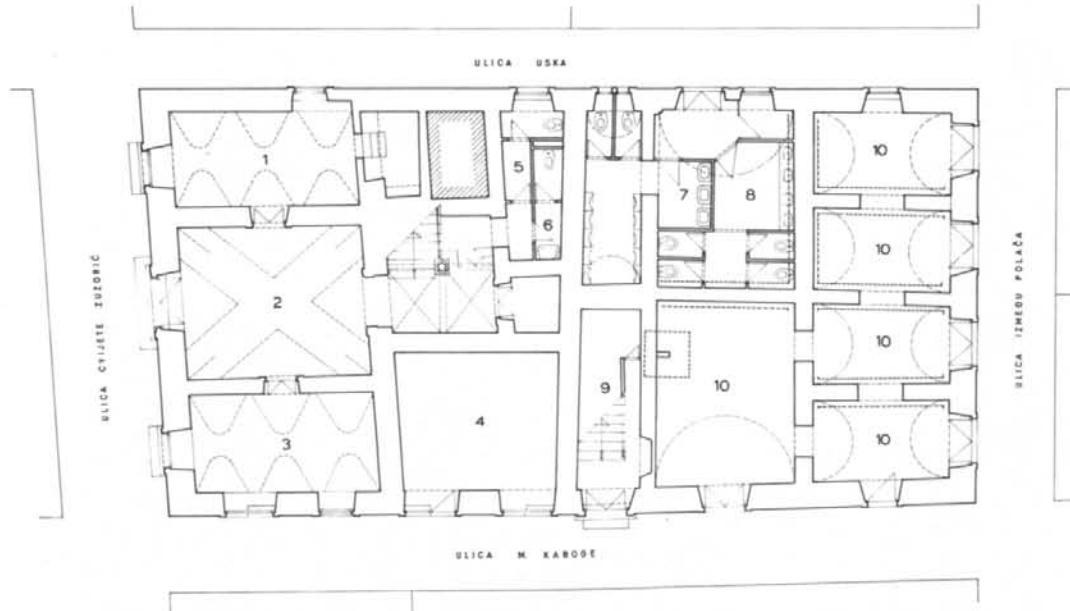
Tomislav Kralj

Između polača bit će različiti ugostiteljski lokali. Na prvom, drugom katu i u potkovlju bit će stanovi. Obnova teži uspostavljanju izvorne podjele sklopa na dvije cjeline sa zasebnim stubištima, te izvornih gaba-rita uklanjanjem svih intervencija: proboga, pregradnji i dogradnji.

U kući u Ulici Cvijete Zuzorić 4 bit će zamijenjeni drveni stropovi na katovima, stubište i kroviste (nad iskoristenim dijelom bit će armirano-betonska kosa ploča, a nad neiskorištenim drvena konstrukcija). U prizemlju će na razini poda biti izvedena armirano-betonska ploča sa serklažima koji povezuju temelje. U kući u Ulici Marojice Kaboge 4 rušit će se kroviste, stepenište, drveni stropovi, podovi u prizemlju i svi zidovi osim vanjskih. Kako u prizemlju nema kvalitetnih zidova da preuzmu seizmičko opterećenje, izvest će se novi armirano-betonski stupovi i stup s trakaštim temeljima i temeljem samcem. U prizemlju će na razini poda biti izvedena armirano-betonska ploča sa serklažima, a kroviste će biti kombinirano.

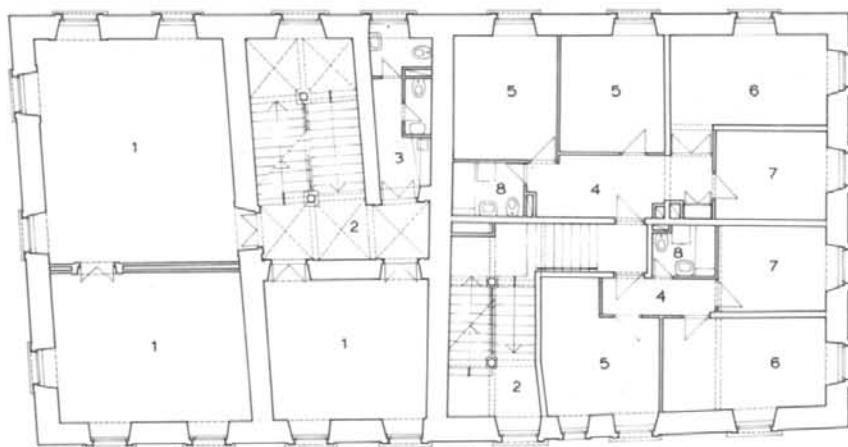
Poseban problem sanacije proizašao je iz odbijanja privatnog vlasnika dijela kuće br. 2 da zahvat obuhvati njegov stan, pa će konstruktivna sanacija biti provedena ukrutom armirano-betonskih greda u tavanskom prostoru te armirano-betonskim diskom u prizemlju.

Površina **1.540 m²**

Tlocrt prizemlja, projekt

- 1. buffet, 2. ulazni hol, 3. prodajni prostor, 5. WC (muški)
- 6. WC (ženski), 7. javne sanitarije, 8. javne sanitarije,
- 9. stambeni ulaz, 10. ugostiteljstvo

Tlocrt prvog kata, projekt

- 1. radni prostor, 2. stepenište, 3. sanitarije (muške i ženske),
- 4. hodnik, 5. soba, 6. dnevna soba, 7. kuhinja, 8. kupaonica

Tomislav Krulj

18.

Kuće u ulici Između polača od broja 2–32

Smještene su između Place-Straduna, ulice Između polača, Lučarice i Božidarevićeve ulice; niz tipskih općinskih objekata izgrađenih na južnom dijelu Place, nakon regulacije 1296. (probijanje ulice Između polača, Ulice Kabužića i Uske ulice). Godina početka izgradnje ovog niza je 1327. Slijede pregradnje vrlo vjerojatno nakon potresa početkom XVI. stoljeća (1520) i velikog potresa 1667. godine. Kuće izgrađene nakon ovog posljednjeg rušenja postoje i danas, a od ranijih gradnji preostali su tragovi, kao što su tip i veličina parcele, kasnosrednjovjekovno zide (osobito na dijelu između Pracatove i Božidarevićeve ulice), te gotički otvori (vrata, prozori), renesansni okviri otvora (na dijelu između Uske i Kabužićeve ulice), te prostor polukata između prizemnih trgovina i stambenih dijelova na višim katovima.

U razdoblju baroka mijenja se veličina kuća spajanjem prvobitnih parcela. Ovaj niz općinskih kuća vrijedan je i zanimljiv kao model objekta koji se ponavlja, a ujedno predstavlja kvalitetno rješenje glavnog komunalnog prostora: Place.

M.P.L.

Znanstvena dokumentacija i prijedlozi konzervatorskih smjernica izrađeni su za kuće br. 28, 30, 32 godine 1984, a za ostale 1986. (Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu: mr. Davorin Stepinac, dipl. inž. arh., dr. Marija Planić-Lončarić, Krešimir Tadić, prof.).

Istraživanja u prizemnim dijelovima, u dijelu nadsvodenja močvarnog tla, te na zidu unutrašnjih prostora kuća br. 28, 30 i 32 izvršio je 1985. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Vatroslav Blažić, dipl. inž. arh.); Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Marija Planić-Lončarić, mr. Davorin Stepinac). Prijedlog istražnih radova u unutrašnjosti podnijeli su 1987. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Nikola Nad, dipl. inž. arh.); Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (mr. Davorin Stepinac).

U potresu 1979. godine objektima je oštećena konstrukcija.

Damir Fabjančić

Pročelje na Placi (Stradunu)

Projekt obnove kuća br. 2 do 26:

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik (1989)

autori:

Pero Jemo, dipl. inž. arh. (br. 2–8, 10–12)
Zdenka Bačić, dipl. inž. arh. (br. 14–16)
Cirija Prkić, arh. tehn. (br. 18–26)

Projektno rješenje poštuje izvornu parcelaciju zgrada, aktivira zapuštenu južnu fasadu (u ulici Između polača), uklanja devastacije iznad krovnog vijenca i nastoji očuvati pitoresknost krovne plohe. Zgrade imaju identičnu strukturu i sastoje se od: prizemlja, prvog kata, tj. »mezzanina« manje visine, naglašenog drugog kata, tzv. »piano nobile«, trećeg kata sličnih karakteristika kao i prvi kat, te niskog potkrovlja. Tu izvornu vertikalnu artikulaciju kuće nastojalo se poštovati, odnosno uspostaviti, gdje god to dopuštaju predviđene namjene. Međutim, zbog današnjih životnih zahtjeva, napose stanovanja, u pojedinim se dijelovima odstupilo od tih principa, pa su neke susjedne kuće horizontalno spojene u katovima, i to u istočnom dijelu niza gdje su parcele prostranije, nego u zapadnom. Prizemlja imaju javnu namjenu. Mezzanini su ponekad povezani sa prizemljem; dok su u načelu vezani s drugim i trećim katom, znači s prostorima određenim za stanovanje.

Zbog seizmičke asanacije sve će horizontalne konstrukcije biti izvedene kao tanke armirano-betonske ploče, sa završnim rubnim armirano-betonским serklažima. Četverovodni krovovi i krovni prozori izvest će se od kvalitetne drvene grade, u duhu dubrovačkih graditeljskih tradicija.

Projekt obnove kuća br. 28, 30, 32:

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Gradeva radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik (1989)
autor: Dunja Janjić, dipl. inž. arh.

Statika:

Arhitektonski biro »P. Žerjavić«, Zagreb
autor: Igor Grubišić, dipl. inž. arh.

Izvodač:

»Gradevinar«, Dubrovnik

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Aleksandar Čučić, dipl. inž. arh.

Zahvat teži uspostavljanju vertikalne trodjelne podjele objekata unutar izvornih graničnih zidova: katove povezuje jednokrako stubište; u svakom su katu saloča i po jedna prostorija sa svake strane. Kuhinja se vraća na treći kat u izvorni položaj.

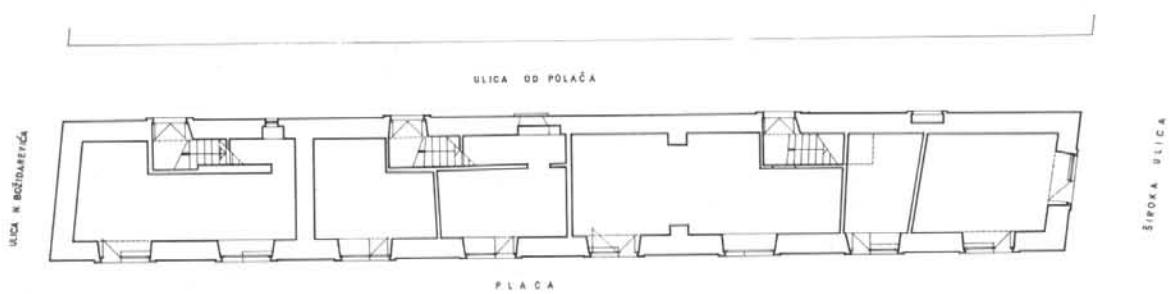
Pojedini prodajni prostori poremetili su izvornu parcelaciju, pa su preoblikovani u šest specijaliziranih prodavaonica, u skladu sa svojim položajem na glavnoj ulici. Konstruktivni zahvat predviđa međukatne armirano-betonske ploče, temeljnu armirano-betonsku ploču, a uz poprečne nosive zidove ojačanje armirano-betonskim platnima (dijafragmama), debljina kojih se smanjuje prema gornjim katovima (15–10 cm). Postojeća krovna drvena konstrukcija zamijenjena je novom, također drvenom. Sva su stubišta uspostavljena u izvornom obliku i položaju. Kuća br. 32 bit će uređena kao muzej dubrovačkog književnika Ive Vojnovića, a prizemni će lokal dobiti adekvatnu namjenu.

Površina **620 m²**

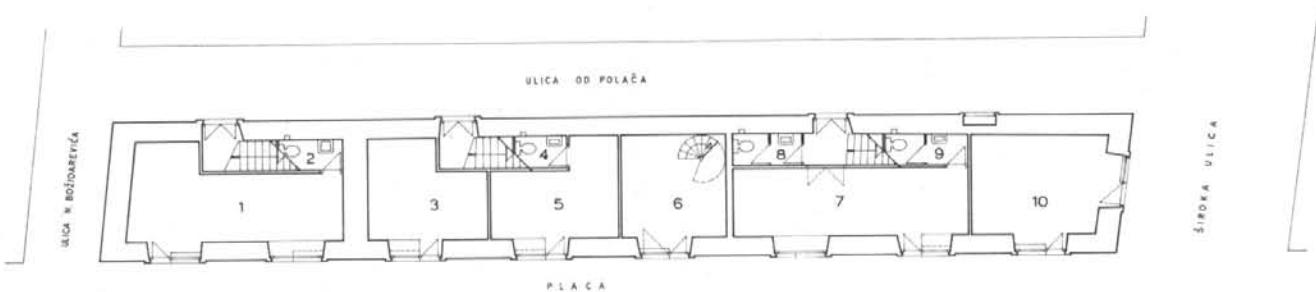
Radovi obnove počeli su u listopadu 1987. a završeni u kolovozu 1988. godine.

P.J.

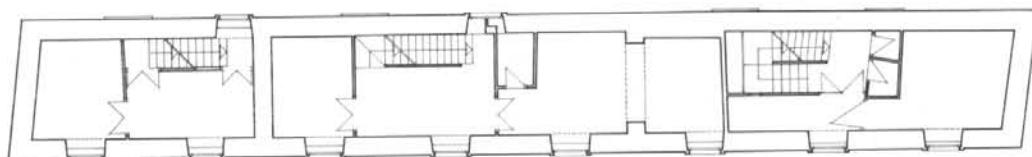
Površina **4.182 m²**

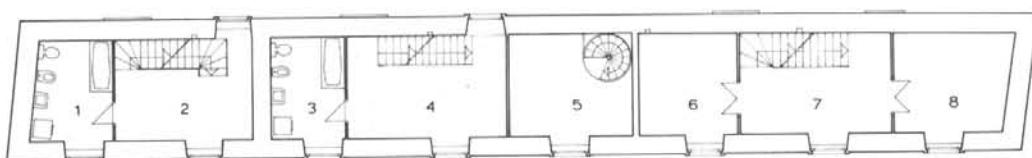
Tlocrt prizemlja, postojeće stanje (Kuće br. 28, 30, 32)

Tlocrt prizemlja, nakon obnove

Tlocrt prvog kata, postojeće stanje

Tlocrt prvog kata, nakon obnove

19. Pustijerna

Pustijerna je istočni dio staroga dijela grada na stijenama, a naziv obuhvaća područje koje na zapadnoj strani počinje Gradićevom ulicom, a na istočnoj završava tvrđavom sv. Ivana.

Zona zahvata obnove obuhvaća samo dio Pustijerne istočno od Restičeve ulice; na sjevernoj strani seže do ulice Kneza Damjana Jude, a na južnoj do ulice Između mira. Od fortifikacije zahvat obnove uključuje samo bastion sv. Spasitelja.

Prostornu organizaciju Pustijerne bitno određuje mreža javnih komunikacija i parcelacija. Izgradnja u blokovima od dva niza objekata odijeljenih kanalom (»klončinom«) potječe svakako iz vremena koje prethodi regulacijama XIII. stoljeća. Na vremenski ritam i intenzitet izgradnje, te na urbane funkcije Pustijerne utjecala je blizina gradske luke.

I prema luci i prema moru taj najizboženiji dio Dubrovnika omeđen je gradskim zidinama.

Intenzivnu izgradnju ovog gradskog predjela može se pratiti i u dokumentima (što nalaže i usmjeruje arheološka istraživanja pojedinih lokaliteta), kao i u

slojevitosti objekata što tvore građevni fond Pustijerne. Riječ je o četrdesetak stambenih objekata nejednakne veličine i razine reprezentativnosti, znači o tipološki neujednačenoj skupini. Tu su i dva manja, sakralna objekta (crkva sv. Bartula i kapela Gospe od Zdravlja), te izuzetno vrijedan spomenik barokne sakralne arhitekture, Gospa od Karmena.

Stambena arhitektura Pustijerne određuje arhitektonsku fizionomiju ovoga predjela i po sebi jest nesumnjiva vrijednost. Štoviše zbog osobite koncentracije reprezentativnih palača, ona ima karakter paradigm za dubrovačku stambenu izgradnju.

U Pustijerni su sačuvani i neki najraniji, i neki naj-vredniji primjeri stambene arhitekture. Od izgradnje XIII. i XIV. stoljeća sačuvani su tek tragovi. Među gotičko-renesansnim palačama ističu se Ranjinina (Ulica Braće Andrijića 10) i palače Tudizić-Bučić-Ranjina (Ulica braće Andrijića 4–6), a među renesansnim palačama Tome Skočibuhe (Restičeva ulica 1) i Kabogina (Bandureva ulica 3). Moge palače pregrađene kasnije nose tragove upravo tog razdoblja.

Nakon potresa 1667. godine često se zadržavaju neoštećena starija pročelja ali se unutrašnji prostori uređuju s težnjom za novim prostornim vrijednostima. Najčešće to se postiže spajanjem više čestica, odnosno dvije ili više prethodno izgradenih kuća (Ulica braće Andrijića 4–6, Ulica braće Andrijića 12 i Ulica Đure Baljivija 7 i 9). Takva prostorna rješenja i ambijenti, izrazito baroknih stilskih obilježja, ostvareni su u palači Sorkočević (Ulica braće Andrijića 1), u palači Sorkočević (Badureva ulica 5–7), te u palačama u ulici Braće Andrijića 1 i Restičevoj ulici 7. Svakako najistaknutiji spomenik barokne stambene arhitekture Dubrovnika predstavlja palača Sorkočević (Biskupska palača).

N.G.

Još u fazi izrade provedbenog urbanističkog plana stare jezgre Dubrovnika razmišljalo se o dijelu Pustijerne sa sačuvanom izvornom urbanom strukturu, kućama stilske i vremenske slojevitosti, među kojima je velik broj vrijednih palača, kao o jedinstvenom urbanističkom sklopu kojem bi trebalo dati prvenstvo u procesu oživljavanja tzv. perifernih dijelova grada. Upravo koncentracija visoko valoriziranih objekata, koji su s vremenom degradirani (jer svojom prostornom strukturu i modelom stanovanja nisu podobni za sadašnju stambenu uporabu niti se za nju mogu urediti) i potreba za povećanjem turističkih smještajnih kapaciteta u gradu, uvjetovali su prijedlog njihove namjene u provedbenom urbanističkom planu, zavisno od kategorizacije samih objekata. Tako su neke palače planirane za javne namjene (kulturni sadržaji), neke kao turističke rezidencije, neke za stanovanje.

Antun Tisovac

Od pustijerne

Damir Fabijanić

Arheološke iskopine na lokalitetu sv. Tome

Kako su se provedbeni urbanistički plan stare gradske jezgre Dubrovnika i program obnove objekata naj-ostećenijih u potresu 1979. izradivali istovremeno, o Pustijerni se razmišljalo kao o jedinstvenom zahvatu, pa su već u provedbeni plan uvrštene mikrourbanističke analize i prijedlozi namjena po objektima na temelju mnogo detaljnijih konzervatorskih istraživanja nego za ostale dijelove grada. Za potrebe određenja hotelsko-turističkih sadržaja u gradu zasnovana je pak 1982. programska grupa od dvadesetak članova, stručnjaka raznih profila, pretežno iz oblasti turizma, koja je predložila konačnu turističku ponudu starog grada, posebno Pustijerne. Maksimalno bi se čuvao stambeni fond koji se sastoji od pedesetak kuća i podigla njegova kvaliteta; prizemlja bi se upotrijebila za javne sadržaje: ugostiteljstvo, trgovinu, zanatstvo. Turističke rezidencije bi se smjestile u palače koje zbog svoje izuzetne vrijednosti ne dopuštaju prilagodbu za stambenu svrhu. U najvređnije četiri palače smjestili bi se sadržaji kulture.

U predjelu predviđenom za obnovu lokalitet je nekadašnjeg samostana sv. Tome, na kojem je godinama bilo igralište za košarku. Potreba da se i ovaj velik i neizgrađen prostor uredi nametnula je sistematska arheološka istraživanja. Iskapanja su pokazala da je prostor nekoliko puta nasipan i napokon je otkriven najdonji sloj: srednjovjekovna urbana struktura, jedna ulica s popločenjem i kuće XV. i XVI. st., pa i jedna kasnorenansnsa palača sačuvana do visine prvog kata. Na tom mjestu predložena je interpolacija sklopa kuće, raspored kojih bi poštovao urbanističke karakteristike lokaliteta, a oblikovanje cjelinu Pustijerne. Nove kuće povećale bi stambeni fond Pustijerne, a prizemlja bi se mogla rabiti u poslovne svrhe. Potreba da se propitaju moguća rješenja ove veoma delikatne i odgovorne zadaće nametnula je da se 1988. raspiše anketni natječaj za programsko-idejno rješenje. Tek analiza natječajnih projekata omogućit će odluku o budućem izgledu ovog prostora. Usporedo se istražuju najvrednije palače kako bi se za njihovu obnovu mogli izraditi projekti.

U potresu 1979. na kućama u predjelu predviđenom za obnovu kategorizirana su oštećenja od lakših do težih.

Znanstvenu dokumentaciju izradio je Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Elaborat (od pet knjiga) predan je Zavodu za obnovu i prihvaćen godine 1984.

*Koordinator istraživanja: prof. dr. Milan Prelog
Voditelj istraživanja: dr. Nada Grujić*

Suradnici: dr. Marija Planić-Lončarić, mr. Biserka Tadić, mr. Katarina Horvat, Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.

Stručni konzultant: prof. dr. Vladimir Marković

Prilikom obrade objekata stambene arhitekture prošiven je jedinstven metodološki postupak: analizu razvoja i prikaz arhitektonskih osobina objekata slijedi prijedlog konzervatorskih smjernica za njihovu obnovu. Takav je postupak primjenjen i na cjelinu bloka, ali i na cijelu zonu zahvata (uvodna knjiga). U uvjerenju da će revitalizacija jednako morati uspostavljati izgubljene i narušene vrijednosti pojedinih objekata, kao i cjelina što ih tvore, predloženi su i manji urbanistički zahvati, tako otvaranje nekih ulica, uređenje slobodnih površina. Posrijedi su zacijelo intervencije koje i po složenosti i po karakteru prelaze okvire zahvata na pojedinim objektima.

Što se tiče pojedinih objekata primjenjeno je načelo da se prezentira najizrazitija gradevinska faza objekta, ona koja je dominantna i najbolje sačuvana, a da se čuvaju i po mogućnosti fragmentarno prezentiraju svjedočanstva drugih povijesnih faza, te zadrže oni naknadni zahvati koji znače stanovitu kvalitetu ili su ravноправno arhitektonsko ostvarenje. Predlaže se također da se ukloni sve ono što na bilo koji način na-

rušava ili negira bitne prostorne i oblikovne vrijednosti objekta.

Razlike – i tipološke i kvalitativne – između pojedinih objekata na Pustijerni isključile su svaki »uniformirani« pristup. To se prije svega odrazilo na kriterij vrednovanja i prijedlog smjernica za obnovu i prezentaciju određenih osobina pojedinog objekta.

Nakon ovako provedene temeljitije analize izgradnje na Pustijerni zauzet je i u elaboratu iznesen stav da upravo arhitektonske osobine svakog pojedinog objekta moraju uvjetovati određenje njegove buduće namjene. Zauzimajući se načelno za održanje stambene namjene, nije odbijena mogućnost korištenja stambene arhitekture i u svrhu specifičnih oblika stanovanja, pa i u svrhu turizma. Za tu namjenu preporučeni su oni objekti koji nakon uspostavljanja izvorne prostorne organizacije više neće biti podobni za stanovanje na dosadašnji način, odnosno u njima više neće biti moguće ni približno ostvariti isti broj stambenih jedinica, a zbog kvalitete opreme (oslika i kamnog namještaja) mogu biti korišteni samo na određen »kontroliran« način. Riječ je, dakle, samo o najvrednijim spomenicima stambene arhitekture koji međutim nisu predviđeni za javnu namjenu; točnije, o sedam palača koje se jedino i mogu ponuditi za neku ekskluzivnu namjenu.

U elaboratu su naznačeni prostori i objekti gdje je potrebno provesti temeljiti istraživanja. Navedena je arhivska dokumentacija koja će biti podloga za istraživanja i obrazložena potreba onih ispitivanja koja će do kraja riješiti neka pitanja prezentacije.

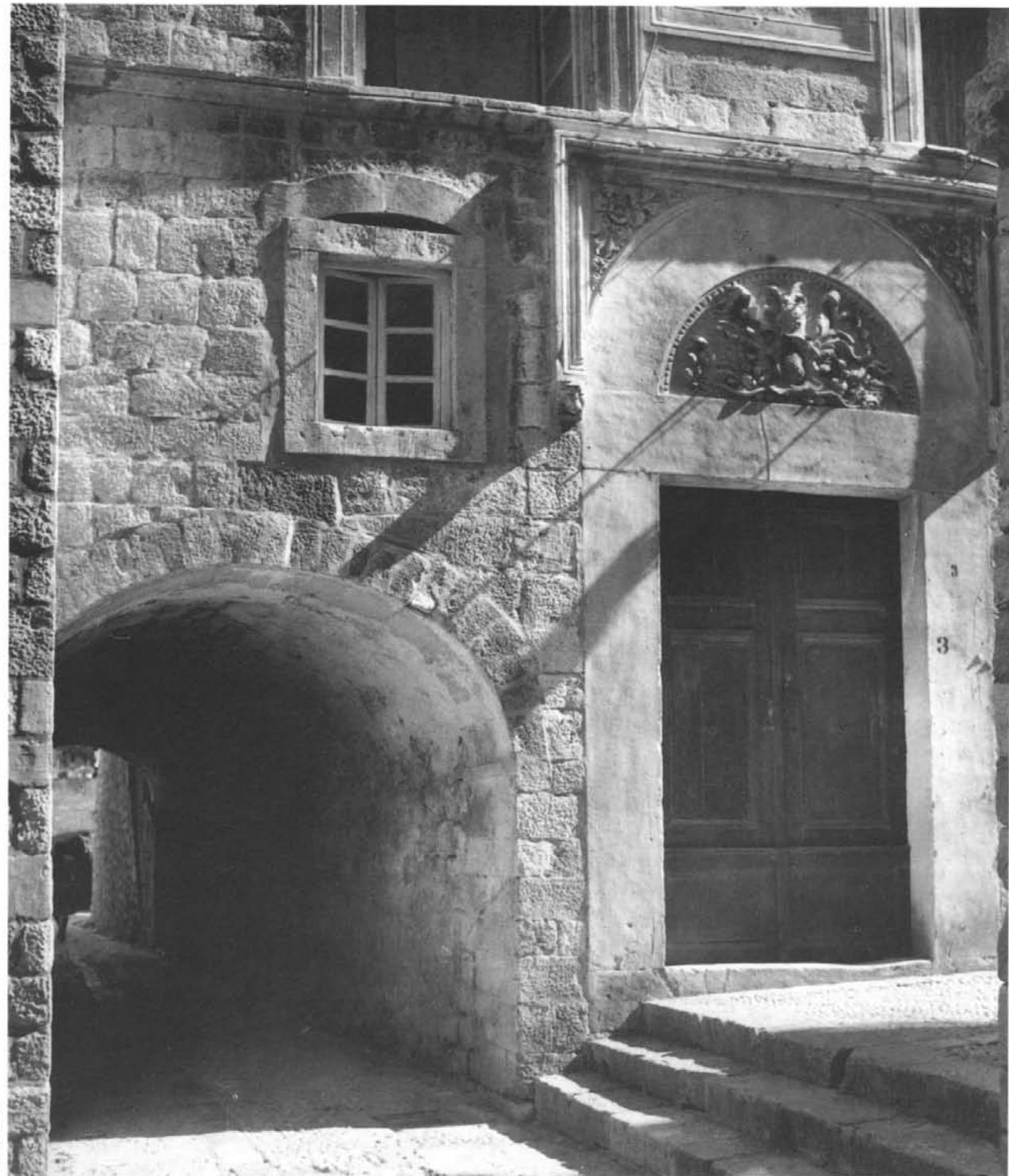
Arheološka istraživanja na lokalitetu samostanskog kompleksa sv. Tome započela su u listopadu 1984. godine, a završena su 1987. godine.

Voditelj: prof. dr. Željko Rapanić

Suradnici (arheolozi): Romana Menalo, prof., Loren Ligorio, prof., Lara Milošević-Đerek, prof. Igor Vikić, arh. tehn., Mario Sumić, arh. tehničar (arhitektonski snimci, obrada snimaka i crteži)
mr. Antun Borković, dipl. inž. grad. (konzultant statičar)

Elaborat s prikazom provedenih arheoloških istraživanja i valorizacijom nalaza izradio je godine 1988. prof. dr. Željko Rapanić.

Program potrebnih istražnih radova na Pustijerni izradila je dr. Nada Grujić. Taj je program prihvaćen godine 1986. i na njemu se zasnivaju i arheološka ispitivanja, i istražni radovi na pojedinim objektima uključujući ispitivanja zidnih površina uz prisutnost restauratora. Istražni radovi na palačama otpočeli su u travnju 1988. godine. Izvode ih: Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za restauriranje umjetnina iz Zagreba, Restauratorski zavod Hrvatske iz Zagreba. Koordinator istraživanja: dr. Nada Grujić.

Nenad Gaittin

Palača Kaboga

U toku 1988. godine i početkom 1989. obavljeni su istražni radovi: na palači Kaboga u Bandurevoj ulici 3 (ranorenesansna palača, s početka XVI. stoljeća nadograđena i preuređena početkom XVIII. stoljeća); na palači Bučić-Tudizić-Ranjina u Ulici braće Andrijića 4–6 (dvije gotičke i jedna renesansna palača, preuređene u XVIII. stoljeću); na palači Ranjina u Ulici braće Andrijića 8 (barokni prostorni zahvat koji uključuje i susjedne čestice ostvario je tu vrlo kvalitetno rješenje) i na palači u Restićevoj 7 (vrijedan barokni interijer, i u prostornom i dekorativnom pogledu, sa dekoracijom od štuka iz dvije faze XVIII. stoljeća).

N.G.

Projekt obnove

Programsko idejno urbanističko-arhitektonsko rješenje za blokove 1 do 6 i idejni-arhitektonski projekt:

Arhitektonsko-projektни zavod »Plan«, Zagreb

voditelj: Petar Kušan, dipl. inž. arh.

suradnici: Nikša Bojančić, dipl. inž. arh., Mara Engel-Marasović, dipl. inž. arh., Mira Silobrčić, v. arh. teh., Darko Vlahović, dipl. inž. arh., Branko Vučinović, dipl. inž. arh., Bogdan Želehovski, dipl. inž. el. (elektroinstalacije), Tomislav Ivić, v. grad. teh. (vodovod i kanalizacija)

Projekt konstrukcije:

Gradevinski institut, Zagreb

voditelj: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

suradnici: Boris Cividini, dipl. inž. grad., Ivica Grginić, dipl. inž. grad., Krešimir Novak, dipl. inž. grad., Dragan Morić, dipl. inž. grad.

Palača Tudizić-Ranjina

Kresimir Tadić

Idejni projekt obuhvaća šest blokova kuća:

1. Stajeva Ulica i Ulica za Karmenom
2. između Ulice Kneza Damjana Jude i ulice Od Pustijerne
3. Bandureva ulica i igralište za košarku (istraženo arheološki)
4. između Bandureve ulice i Ulice braće Andrijića
5. između Ulice braće Andrijića i Ulice Đure Baljevića
6. između Ulice Đure Baljevića i Restićeve ulice

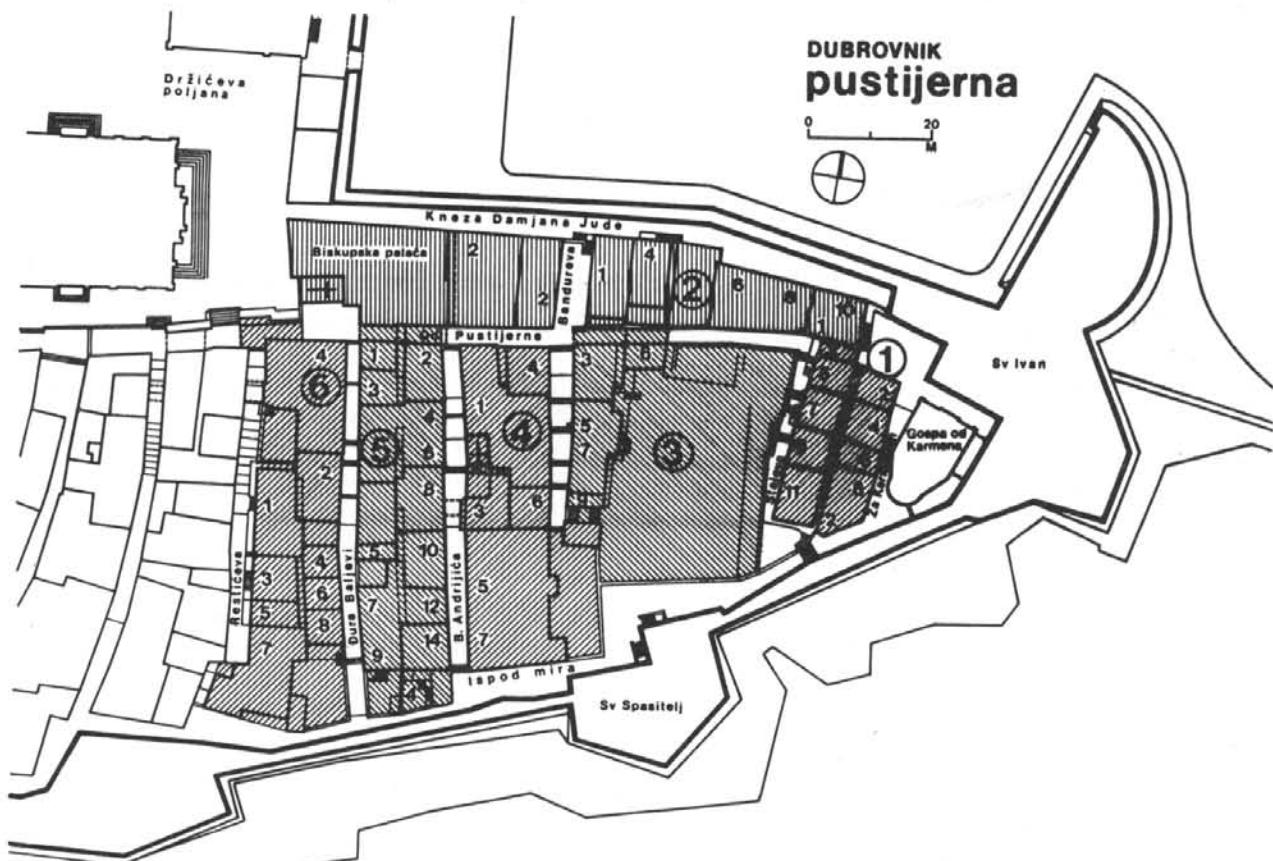
Ukupna izgrađena netto površina iznosi otprilike 12.000 m². Mreža ulica u smjeru sjever – jug određuje veličinu većine blokova, a samo je blok 2 položen u smjeru istok – zapad, paralelno s ulicom Od Pustijerne, odnosno sa zidinama prema luci. Blokove u smjeru sjever – jug uvijek tvore dva niza kuća »leđima« vezana uz klončinu (kanal). U predjelu nekadašnjeg igrališta ovaj je ritam poremećen, ali najnovija arheološka istraživanja potvrđuju da je i tu prije postojao sličan sistem ulica i kuća.

Povijesna i arhitektonska analiza pojedinih objekata dala je elemente na temelju kojih je predložena buduća namjena objekata. Danas je to 38 objekata sa 105 stanova i 297 stanara. Najvišu kategoriju čine reprezentativne četiri palače: Kabužić, Ranjina, Skočibuha-Bizzaro i palača u Ulici braće Andrijića te tvrđava Sv. Spasitelja i crkva Gospe od Karmena. Zbog vrijednosti njihove tlocrtne dispozicije i unutrašnje plastike potrebno je omogućiti javni pristup u njih. Buduća namjena bila bi javnog karaktera: kulturni, poslovni i slični sadržaji, što će osigurati svakodnevni pristup prolaznika i uvid u obnovljene prostore.

Drugu grupu čine također vrijedni objekti: palače (gotičke, renesansne i barokne), gdje bi se u obnovljeni prostor smjestili turistički apartmani – rezidencije. Takva će namjena još uvijek omogućiti dosta veliku protočnost posjetilaca, a izbjegla bi se naknadna intervencija. To su 10 objekata sa 33 rezidencije i 4863 m², u kućama, primjerice, Bandureva 5–7, Ulica braće Andrijića 2, 4–6 i 8, te Od Pustijerne 4 i Restićevoj 7.

Ostala 23 objekta od ukupno 3876 m² netto površine (36 stanova) predloženi su za stanovanje domicilnog stanovništva.

Sva prizemља (osim neka u 1 bloku) imala bi sadržaje javnog karaktera: trgovine, zanatske i ugostiteljske

radnje, ateljee, dakle, sve što privlači prolaznike i oživljava taj dio grada. Ukupno to je 34 prostora od 1636 m². Uzni prostori kuća sa stubištima postali bi nakon sanacije vrijedni da se vide i pokažu.

Ovako predložena buduća namjena objekata postiže potpunu »izmješanost« sadržaja: javnih, turističkih, stanovanja. To jamči da taj dio grada ni u jedno doba godine ili dana ne bude pust.

Smjer i razina ulica u Pustijerni donekle su odredili smještaj glavnih ugostiteljskih sadržaja. Ulica Kneza Damjana Jude prva je uz gradski zid u luci u smjeru istok – zapad i na razini je glavnih ulica grada. Ovamo se roba može dopremiti vozilima a i kroz vrata u zidinama iz gradske luke. Druga ulica, Od Pustijerne također teče od istoka prema zapadu, ali je za jedan kat viša. Ostale su ulice okomite na ulicu Od Pustijerne i uzdižu se stepeničasto prema jugu do gradskih zidina prema moru, gdje su povezane trećom ulicom u smjeru istok – zapad, Ispod mira.

Zamišljeno je da se gosti, korisnici rezidencija, prihvaćaju na Pločama, istočnom ulazu u grad, kamo stižu autobusima. Do Pustijerne bi stizali ili kroz grad ili brodom lukom do središnjeg objekta: recepcije u Ulici Kneza Damjana Jude. Prtljaga bi se prevozila električnim vozilima.

Recepcija (u zgradi nekadašnjeg hotela) organizirana je u dvije razine, a i liftom bi povezivala ulicu Od Pustijerne sa Ulicom Kneza Damjana Jude.

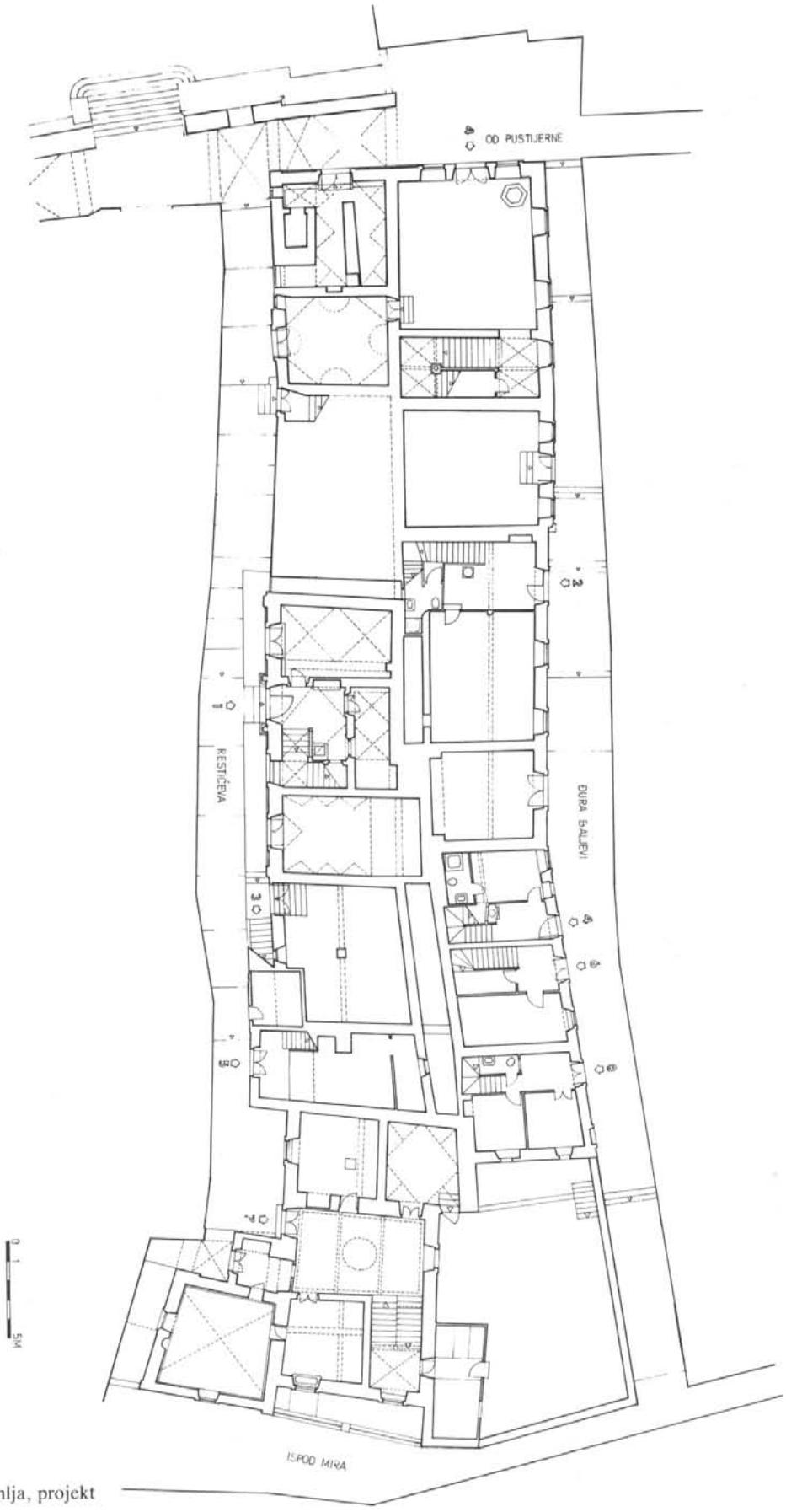
Svaka zgrada s apartmanima – rezidencijama predstavlja samostalnu jedinicu sa svojim domarom i prostorijama za servis. Domar se brine o dolasku i odlasku gostiju, o njihovim svakodnevnim potrebama, bilo o izletima ili organizaciji prehrane u apartmanu i dr. Kako je Pustijerna u neposrednoj blizini glavnih ugostiteljskih sadržaja u gradu, u samoj bi Pustijerni bila smještena specijalizirana ugostiteljska ponuda: manje taverne, konobe, slastičarnice i kafe-barovi, prema veličini i mogućnosti postojećeg prostora.

Novo, arheološki istraženo područje Sv. Tome (na predelu nekadašnjeg igrališta) u površini od otprilike 1200 m² omogućit će da se svi navedeni sadržaji dopune i novima.

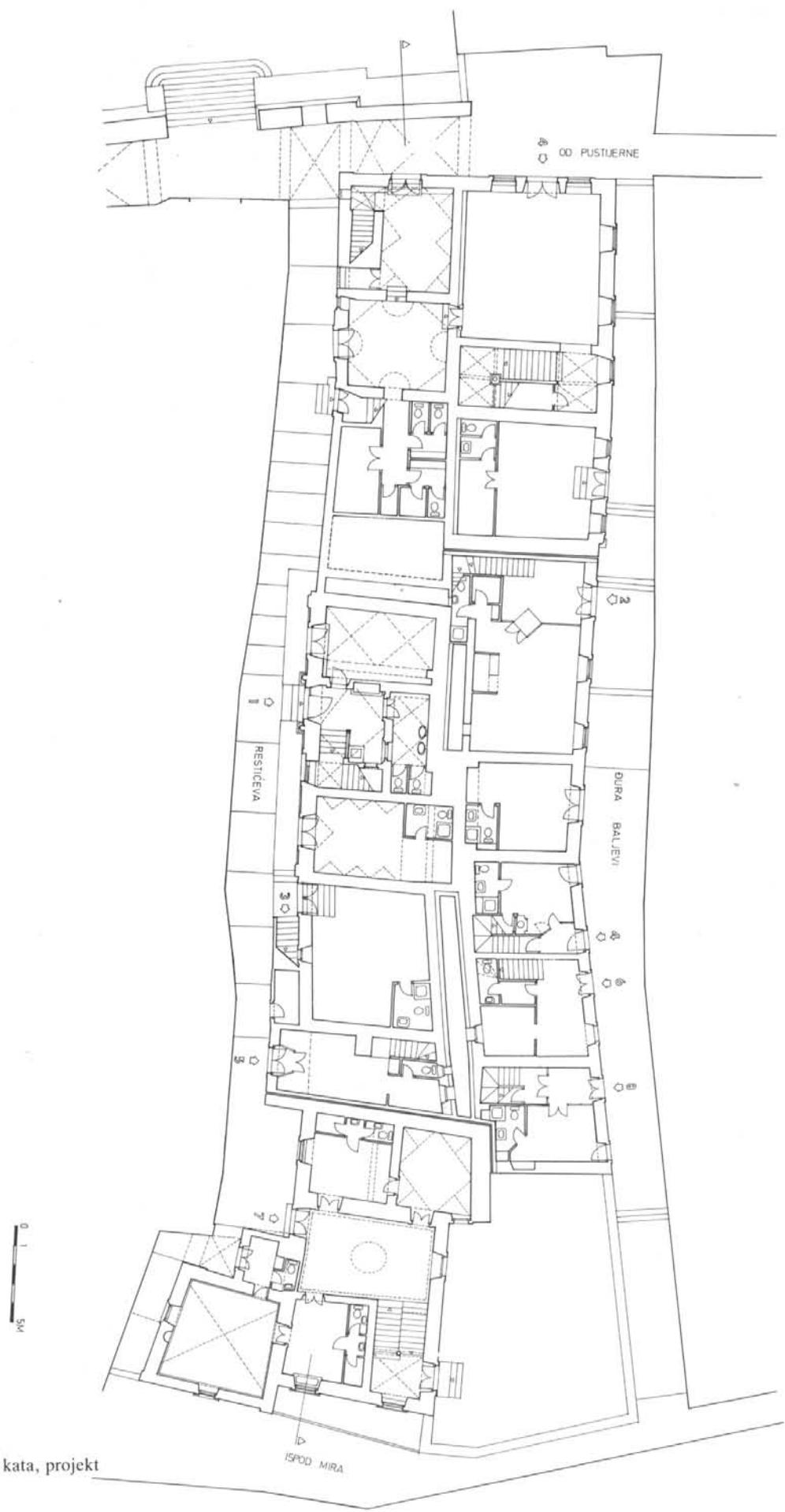
Konstruktivna sanacija objekata zamišljena je izvedbom armirano-betonskih ploča u stropu prizemlja (iznad svodova) i u stropu najvišeg kata (u visini krovnog vijenca), te izvedbom armirano-betonskih zidova u prostoru klončine po dužini blokova, a visine prizemlja. Ostali građevni elementi samo bi se po potrebi zamjenili u istom materijalu.

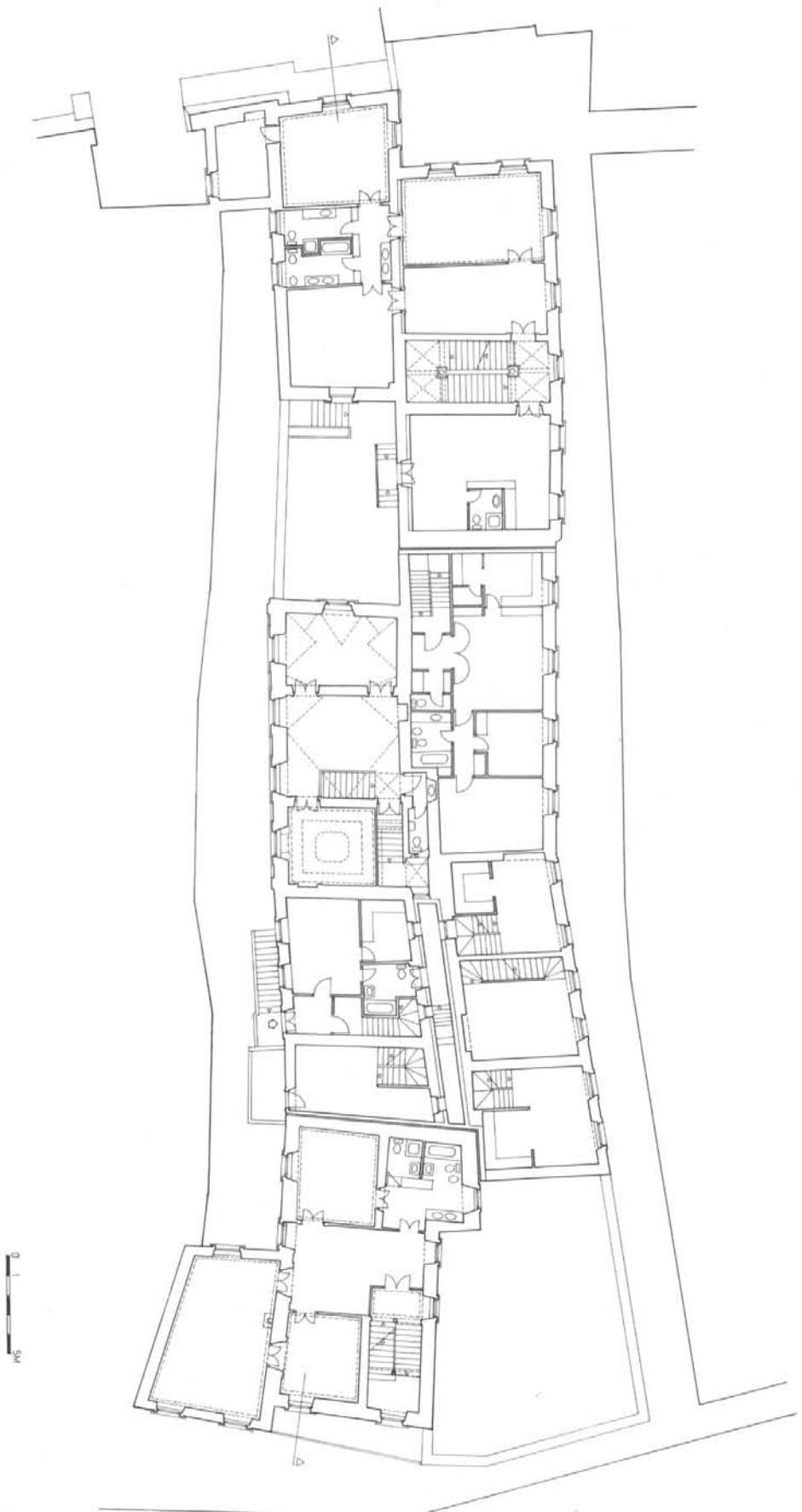
Predviđena je izmjena svih vanjskih i unutrašnjih instalacija elektrike, vodovoda i kanalizacije, te izvedba centralnog grijanja, odnosno hlađenja pomoći ventilu konvektora s centralnom strojarnicom (dizalicom topline) u prostorima ispod poda tvrdave sv. Spasitelja.

P.K.

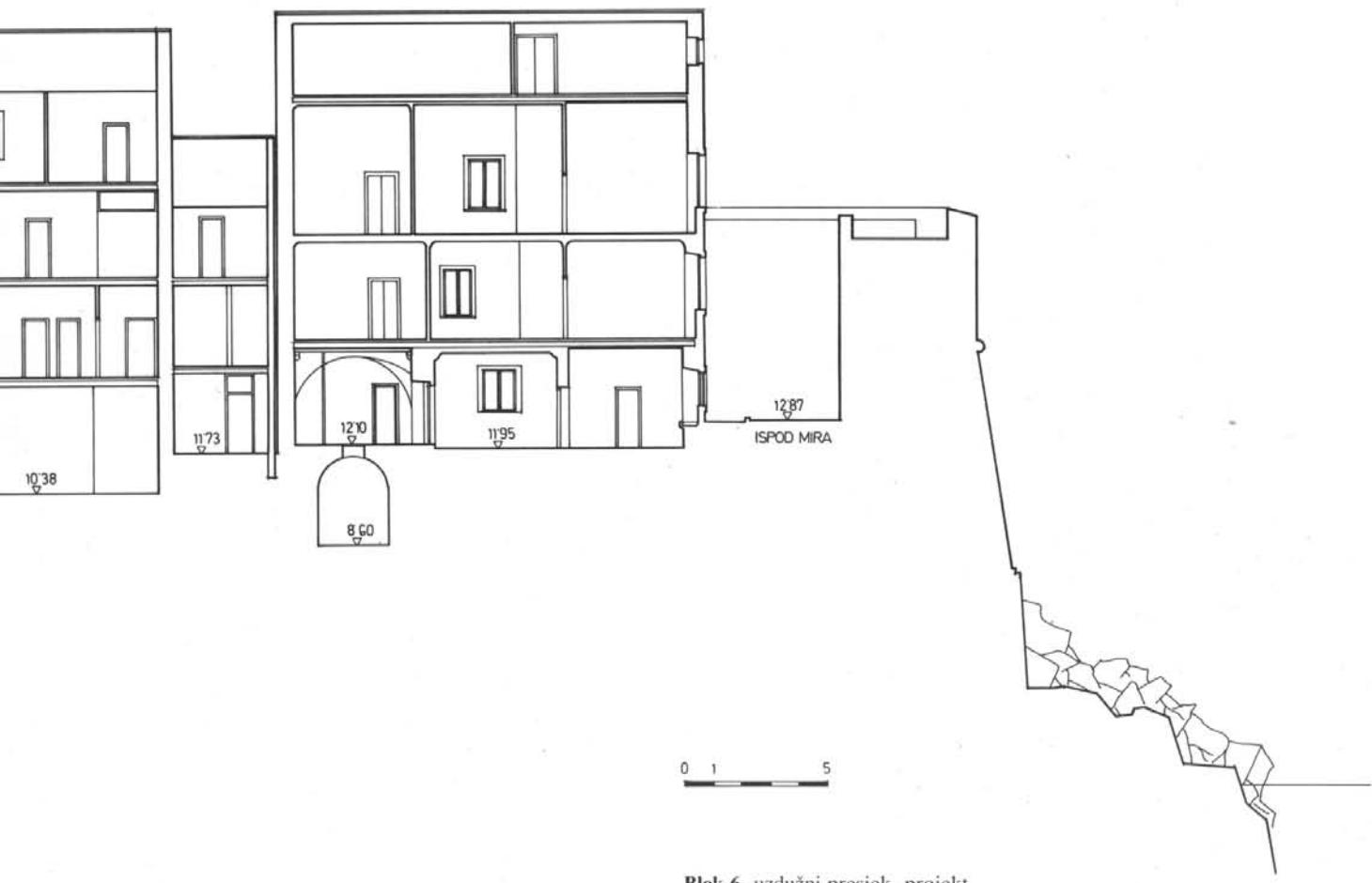
Blok 6, tlocrt prizemlja, projekt

Blok 6, tlocrt drugog kata, projekt

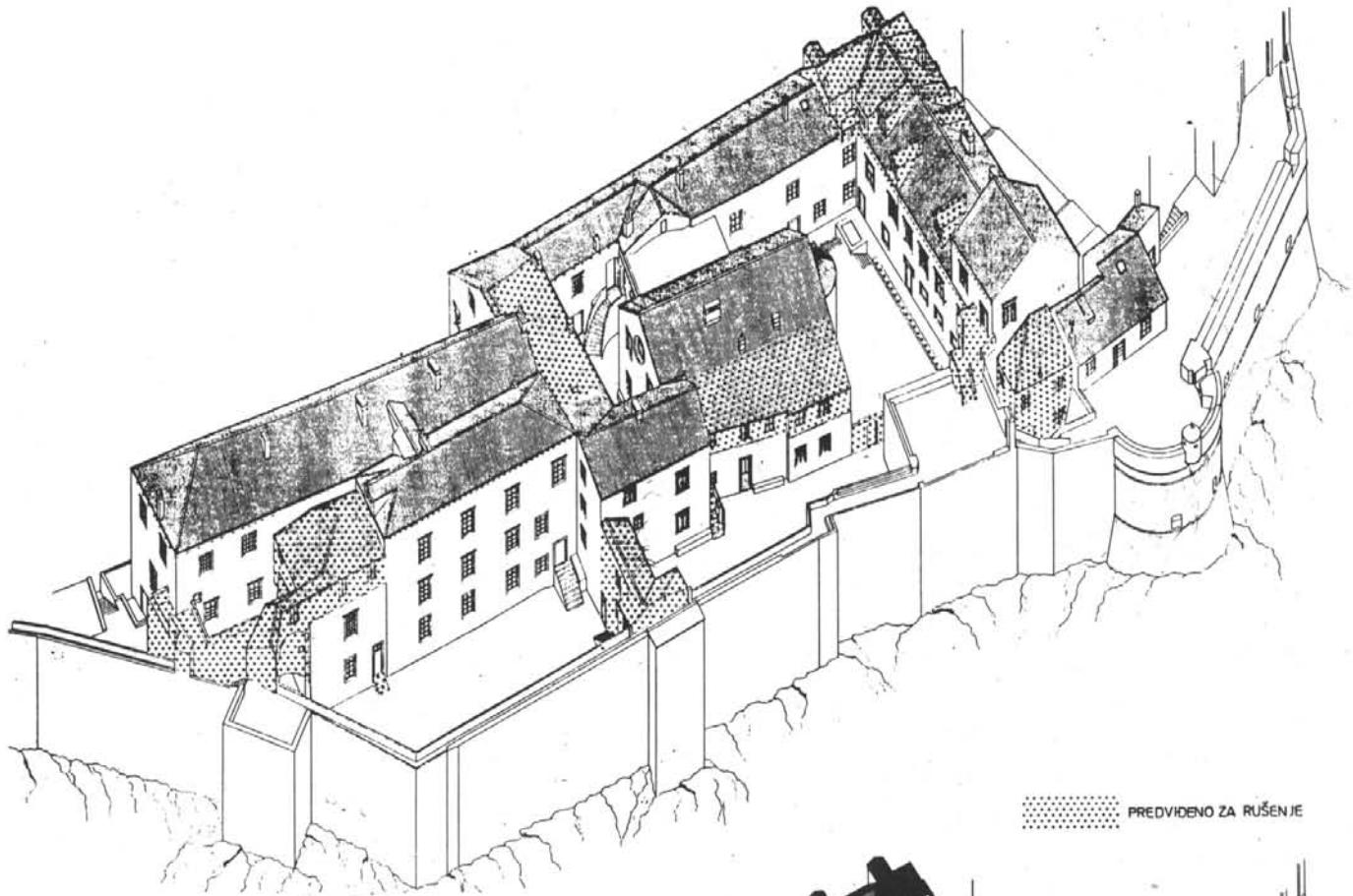

Blok 6, uzdužni presjek, projekt

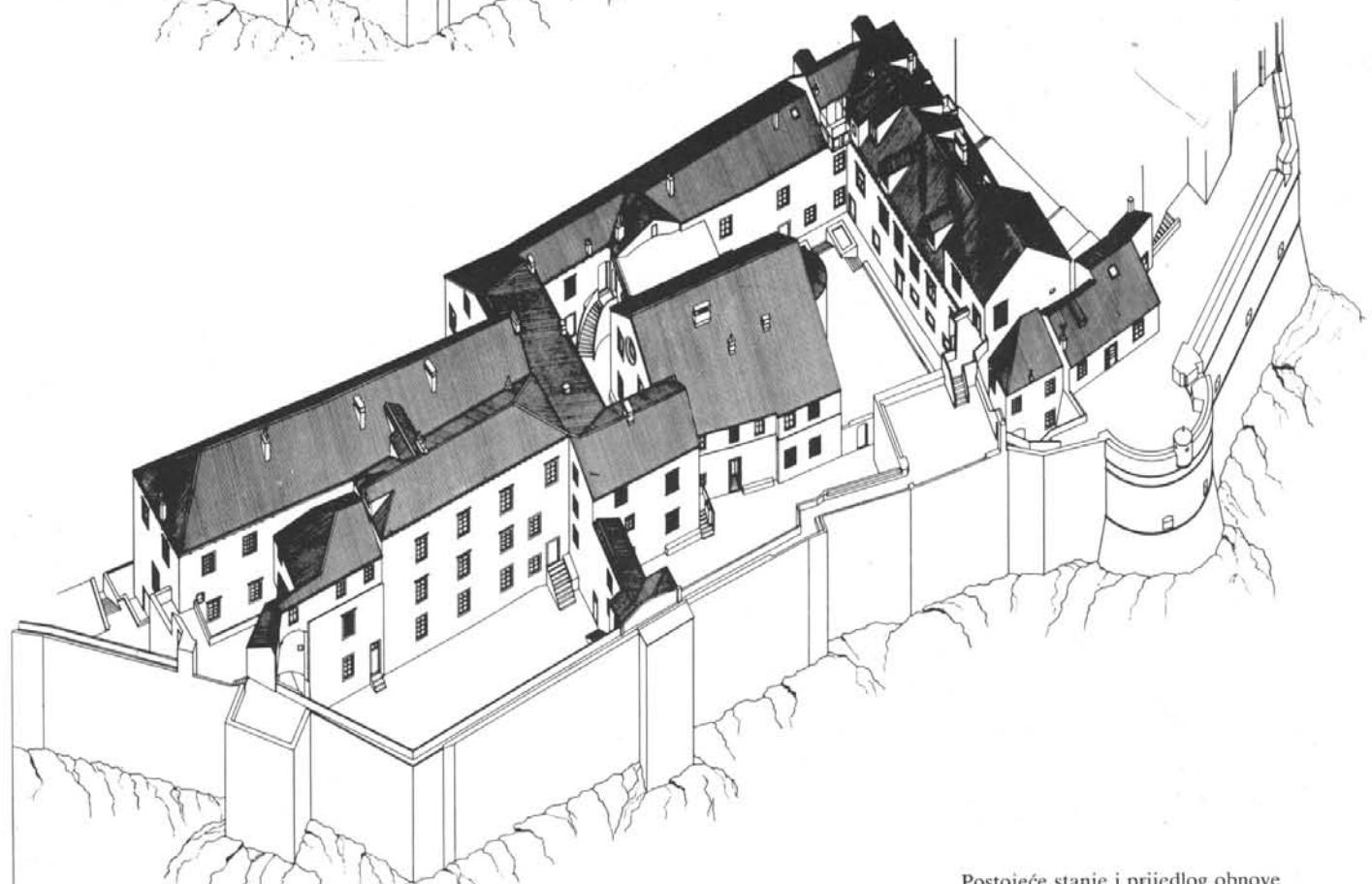

Blok 6, zapadno pročelje, projekt

PREDVIĐENO ZA RUŠENJE

20.

Sveta Marija od Kaštela

Sklop je smješten u južnom predjelu grada, na njegovom najvišem dijelu; zauzima sav prostor uz gradske zidine na jugu, od Poljane Mrtvo Zvono do ulice od Sorte; sjeverna granica ide Ulicom od Kaštela.

Po svojoj veličini, predstavlja jedan od najzamašnijih zahvata u gradu i po opsegu i po visini. Samostan je nekad bio pravokutan i četverokrilni s crkvom u sredini klaustra, na prostoru njegovog sadašnjeg istočnog dijela, od kojeg su sačuvana samo tri krila i to pregrađena, dok je južno krilo uz zidine srušeno u potresu 1667. i nikad kasnije nije sagrađeno. Na zapadno pak krilo ovog starijeg kompleksa okomito sa zapada i po sredini u doba baroka prigradeno je golemo dvokatno krilo.

Na ovom mjestu bila je najstarija povijesna utvrda grada Dubrovnika, Kaštel, kako to i samo ime kaže. Prema konfiguraciji terena tu je vjerojatno bilo i ilirsko gradinsko naselje, a sudeći prema ostacima megalitskih zidina u litici prema moru nešto istočnije od ovog kompleksa, ovdje je bila i utvrđena grčka kolonija.

Ovaj se predio grada u svim pisanim izvorima naziva Castrum, »Castellum«, »Kaštio«, »S. Maria de Castello«. Kako se grad širio najprije prema istoku (Pustijerna), a zatim prema sjeveru, ovaj najstariji dio na kojem je stajao kaštel, gubi funkciju utvrde, jer je u to doba grad s morske strane zbog strmine i visine kamene litice praktički neosvojiv. Ovaj se kaštel tada ili ruši sam ili ga ruše sami Dubrovčani, a na ovom mjestu godine 1150. osniva se samostan benediktinki pod naslovom Sv. Marije.

Krajem XV. stoljeća samostan se temeljito pregrađuje a sadašnja se crkva tada gradi iz temelja; gradnju, čini se, vode braća Andrijići.

Godine 1509. gradi se bastion Svetog Petra (»Mrtvo zvono«) koji je kasnije neznatno pregradivan, ali u svom osnovnom obliku stoji još i danas.

Potres iz godine 1667. bio je sudbonosan za ovaj samostan. Izazvao je potpuno preoblikovanje ovog kompleksa kao i čitavog južnog dijela grada.

U doba francuske okupacije 1806. ukidaju se svi ženski samostani, pa tako i ovaj, koji najprije postaje kasarna a zatim vojna bolnica. Tom su prigodom sa građeni spojevi sa zidinama. U vrijeme austrijske vladavine u njemu je još neko vrijeme vojna bolnica, a odmah po dolasku austrijske vojske gradi se stražarnica »Sveti Petar«, iznad bastiona. Kasnije se u ove prostore smješta Gradsко poglavarstvo i tada se zbijaju brojne nove pregradnje unutrašnjih prostora koje ga potpuno preobrazuju iznutra, a djelomično i izvana.

Kresimir Tadić

Samostan nema izrazitih stilskih karakteristika baroka u doba kojega je izgrađen. Crkva je građena u prelaznom gotičko-renesansnom stilu, a kapitularna dvorana u baroknom. Crkva i dvorana su izrazite spomeničke vrijednosti. Stilske značajke samostanskog stambenog dijela još više su narušene prigradnjama i pregradnjama XIX. i XX. stoljeća. Barok se ipak jasno osjeća u koncepciji prostora.

A.B.

Stambeni kompleks Mrtvo zvono

Na najvišem dijelu, na istočnoj strani Poljane Mrtvo zvono, smješten je blok kuća između dvije ulice. Stradao je u potresu 1667, a nakon toga je obnovljen samo zapadni dio tog bloka, na istim parcelama i na istim temeljima.

Svi su objekti jednočelijski i jednokatni; nekim je objektima u XIX. i XX. stoljeću nadodan još jedan kat ili pregrađeno potkrovљe.

Pojedini objekti ne predstavljaju neku umjetničku vrijednost i ne posjeduju značajnih stilskih karakteristika, ali kao sklop imaju ambijentalnu vrijednost.

Mjesto na kojem je sagrađen ovaj kompleks arheološki je veoma zanimljivo, jer je tu bio najstariji nastanjen dio Dubrovnika: Kaštel, a kasnije bolnica Sv. Petra Klobučića; tu je izgrađen i najstariji suburbij grada.

N.G.

U potresu 1979. godine u svim je skloporima oštećena konstrukcija.

Za cijeli kompleks Sv. Marije izrađena je zbog njegove važnosti i složenosti predprogramska studija godine 1987. Njen je cilj bio da se ispitaju mogućnosti prostora za nove namjene.

Autor studije:

Mihajlo Kranjc, dipl. inž. arh.

(Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu)

Konzultant: dr. Andelko Badurina

Iz analize prostorne strukture kompleksa proizlazi da je kompleks, građen stoljećima, izgrađen stilski nejedinstveno i neujednačeno, da arhitektonske karakteristike pojedinih razdoblja nisu osobito izražene, osim u crkvi i kapitularnoj dvorani.

Unatoč svim neuspjelim prigradnjama, nadogradnjama i pregradnjama u prostornoj strukturi kompleksa ostao je ipak prepoznatljiv barokni koncept organizacije prostora, svojstven benediktinskom obliku klaustralnog samostana.

Objekt i prostor potrebno je obnoviti u horizontalnom i u vertikalnom smislu, da bi se ponovno uspostavila njegova izvorna prostorna struktura.

Osim zapadne dogradnje, koja je ostala neintegrirana i izvan mjerila, kompleks je bogato razveden i volumenima uskladen. Unutrašnji prostori su veoma različiti, pretežno veliki i visoki, a u prizemlju se na njih nadovezuju vanjski prostori različite namjene.

Osnovna su dva vanjska prostora koja su pristupačna iz Ulice od Kaštela: ulazni prostor u kompleks samostana sa sjevera – dvorana u zapadnom dijelu i Trg Mrtvo zvono u istočnom. To su dva prostorna i sadržajna centra, stjecišta horizontalnih i vertikalnih komunikacija. Njihovim povezivanjem unutrašnjim i vanjskim vezama omogućena je organizacija svih prostora kompleksa u jednu cjelinu što je preduvjet javne namjene kompleksa zadane Provedbenim urbanističkim planom.

Zatečeni opseg kompleksa kao i volumeni unutrašnjih i vanjskih prostora mogu se uz dužno poštovanje povoljno adaptirati za namjene kulture, nauke i zabave u cilju revitalizacije čitavog kompleksa.

Blok stambenih kuća istočne strane Trga Mrtvo zvono nije podesan za javnu namjenu zbog svoje usitnjene prostorne strukture. Sinteza uvjeta asanacije i težnja za društvenom revitalizacijom kompleksa kao i za optimalnim korištenjem postojećih prostora naveli su na prijedlog ovih sadržaja: arheološki muzej; likovni centar s baletnom vježbaonicom; ugostiteljski lokali; stanovi i stanovi – atelieri.

Arheološki muzej bio bi smješten u zapadnom krilu samostana, u njegovoj zapadnoj i južnoj dogradnji, crkvi, sakristiji, kapitularnoj dvorani i zapadnom dijelu sjevernog krila. Objedinjavao bi ih ulaz: dvorana iz Ulice od Kaštela. Muzej bi bio pristupačan izravnim pomoćnim ulazom iz Ulice od Kaštela i zatvorenim vezama s više strana. Osim izložbenog prostora sa stalnom postavom muzej bi imao predavaonicu (sa salom, buffetom i sanitarnim čvorom) za izložbe, predavanja, projekcije i recitale, a mogao bi poslužiti i za dopunske aktivnosti u kompleksu. Zbog ugradnje ostalih sadržaja, koji su nužni za uspjeh revitalizacije, muzejski je prostor ograničen: spremišta se ne mogu osigurati u zatvorenim prostorima; stoga se predlaže vanjski, dijelom natkrit lapidarij, a najdo-

Knut Vibe Rheymer

Na Mrtvom zvonu

nji, prizemni kat, namijenjen i stalnom postavu, može biti depo sa predmetima postavljenim kao za izložbu.

Likovni centar zapremao bi istočni dio sjevernog krila i istočno krilo samostana: ta dva krila, građena pod pravim kutem, omeđuju vanjski, također pripadni prostor: vrt. Izravni pristup Centru je s Trga Mrtvo zvono, a s Ulice od Kaštela pristup je neizravan: preko muzeja. Ulazi su povezani u prizemlju javnom komunikacijom. Centralni položaj omogućuje i veze sa svim ostalim sadržajima: na zapadu s arheološkim muzejem, na istoku s Trgom Mrtvo zvono i istoimenim bastionom, na jugu sa zidinama. Centar služi za likovni odgoj građana i omladine, održavanje majstorskih škola likovne izložbe i godišnje likovne priredbe, prodaju likovnih djela.

Prolazno prizemlje sadržavalo bi likovne galerije i izložbene prostore duž hodnika, koji tako postaje unutrašnja ulica – s vezama na trgove i vrtove, te stubištem povezan s prvim katu Centra. U istočnom su krilu, u dva gornja kata, kiparska, keramičarska, slikarska i grafičarska radionica. U sjevernom krilu na

prvom katu je dvorana za balet, izravno pristupačna sa stubišta. (Dvorana je smještena ovdje jer za nju nije bilo mesta u kompleksu Muzičke škole.) Likovni centar može prihvatiti 135 umjetnika i 11 stalnih službenika.

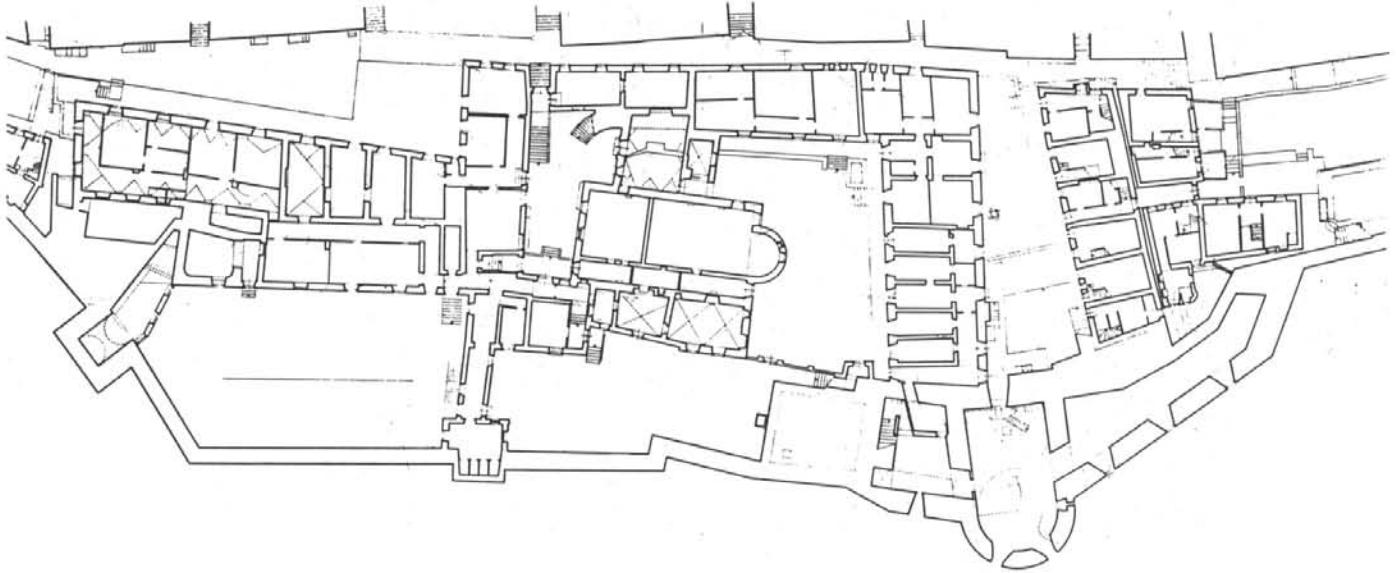
Bastion Mrtvo zvono predlaže se za ugostiteljske lokale: glavni sadržaj je noćni klub, na ulazu buffet s barom, a na terasi buffet sa stalnom izložbom o razvoju zidina.

Trg Mrtvo zvono, na istočnom kraju kompleksa, namijenjen je komunikaciji, okupljanju i zadržavanju; tu se mogu održavati likovne aktivnosti (izložbe na otvorenom i slikanje), a pogodan je i za scenske predstave. Šest stambenih kuća na istočnoj strani trga adaptirale bi se kao atelieri (sa pripadnim stanom); u prizemljima bi bili lokali (slastičarnice, pizzeria), a u gornjim katovima samo atelieri.

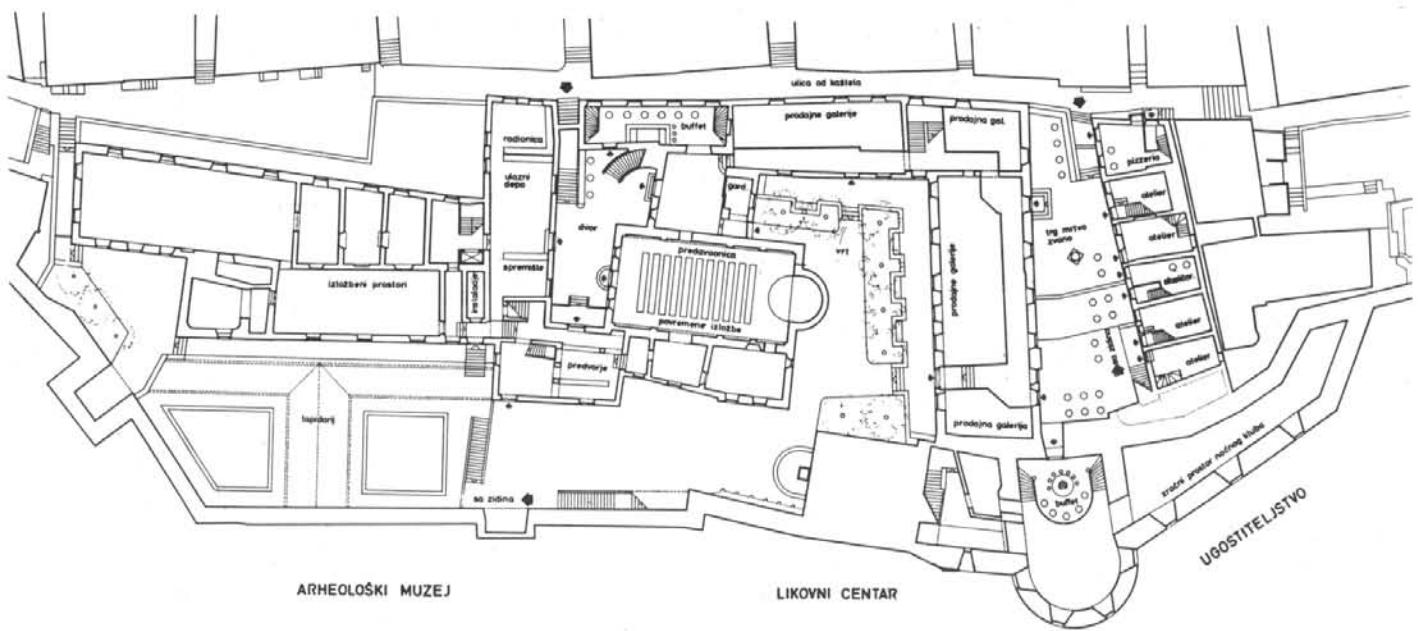
M.K.

Otvorena površina: **2.000 m²**

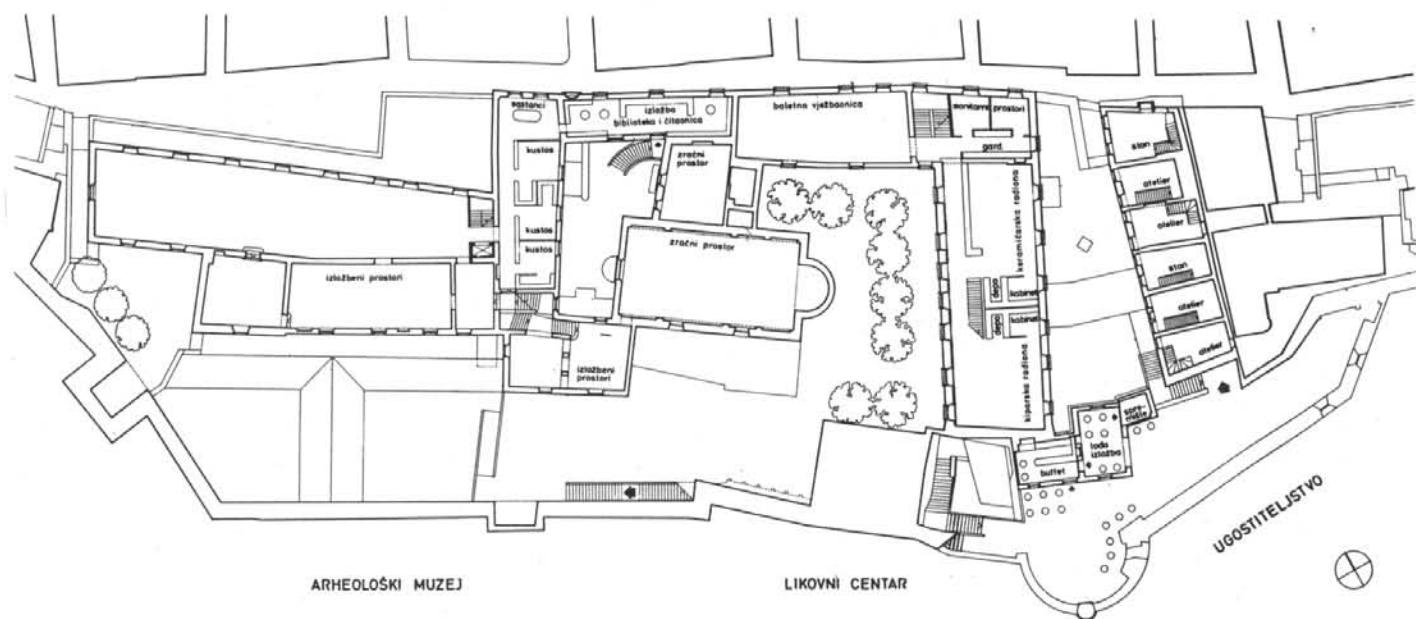
Zatvorena površina: **3.700 m²**

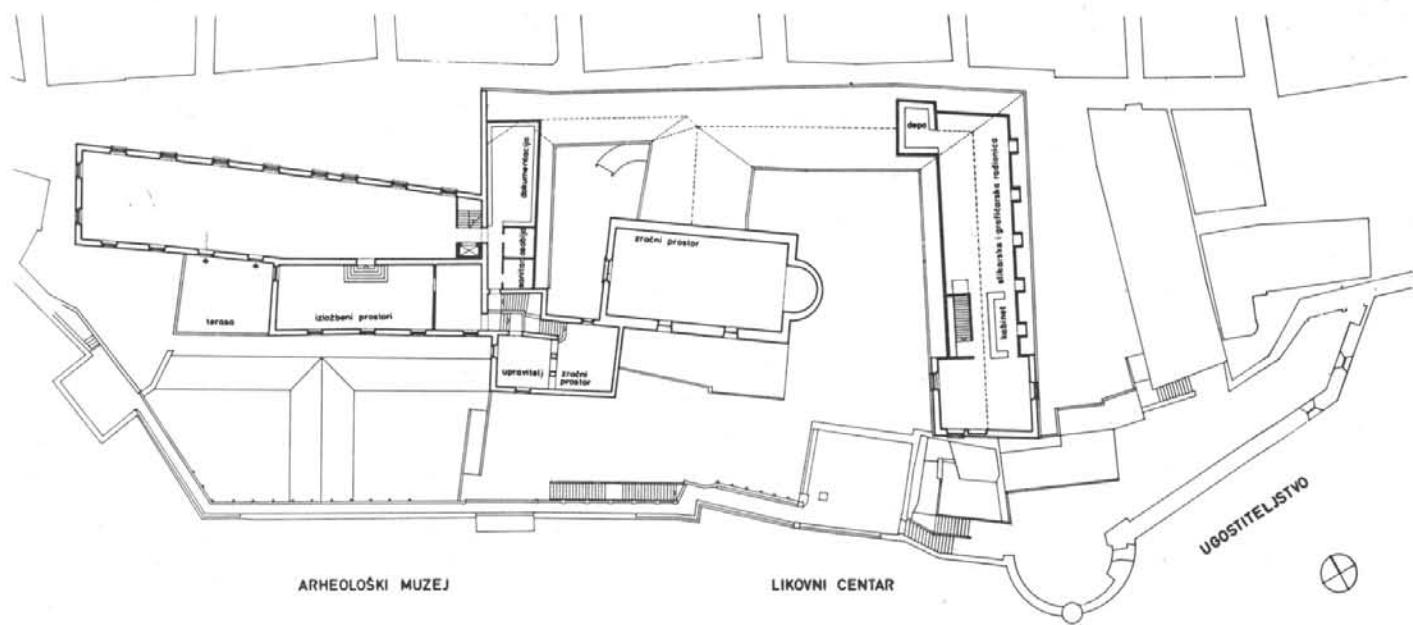
Tlocrt prizemlja, postojeće stanje

Tlocrt prizemlja, projekt

Tlocrt prvog kata, projekt

Tlocrt drugog kata, projekt

21. Tvrđava Sv. Ivan

Kresimir Tadić

Tvrđava je smještena u jugoistočnom dijelu stare gradske luke. U vrijeme Dubrovačke Republike imala je izuzetnu važnost u obrani tog dijela grada. Prateći promjene uvjetovane razvojem dubrovačke luke, kao i nerazvijene ratne tehnike (od hladnog do vatrenog oružja) prerastala je od prvotne jezgre – pravokutne kule, u sve složeniji obrambeni sklop. Na ovom mjestu spominje se kao najstarija Gundulićeva kula iz X. stoljeća. Ona se upotpunjuje 1346. nešto sjevernije kulom od Mula. Zbog sve veće opasnosti nakon pojave vatrenog oružja i zbog novih potreba ratovanja koje traže jedinstvo obrane, povezuju se sredinom XVI. stoljeća obje kule u jedinstveni obrambeni sklop i tako nastaje kompleksna utvrda Sv. Ivana.

Iako povezana s gradskim zidinama u jedinstven sklop, dobila je zadaću osobito istaknute, gotovo neovisne obrambene jedinice, zbog čega je i stekla naziv tvrđave. Tokom XVII. i XVIII. st. vrše se manje promjene s ciljem modernizacije građevine, ali najradikalniji je bio zahvat krajem XIX. st. austrijskom adaptacijom kompleksa u kasarnu. Nakon oslobođenja 1945. u njoj su bile smještene muzejske ustanove.

U sklopu gradskih zidina tvrđava Sv. Ivana najteže je stradala od potresa 1979. Stradale su svodne konstrukcije, a naročito opasna oštećenja su u njegovim zidovima, koja su dovela do njihovog pucanja i međusobnog odvajanja.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Projekt konstrukcije i sanacije krovne izolacije:

Gradevinski institut, Zagreb

autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.
suradnik: Gordana Staruga, dipl. inž. arh.

Projekt unutrašnjeg uređenja:

Arhitektonsko-projektni zavod »Plan«, Zagreb

autor: Petar Kušan, dipl. inž. arh.

suradnici:

Mira Silobrčić, v. arh. teh., Tomislav Ivić, v. grad. teh.
Bogdan Želehovski, dipl. inž. el.

Postava izložbe Pomorskog muzeja:

prof. Mladen Pejaković, akad. slikar

Izvođač:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika

Stanko Jović, dipl. inž. grad. i mr. Antun Borković, dipl. inž. grad.
(za gradevne radove), Jurica Carić, dipl. inž. arh. (interijer)

Objekt se arhitektonski nije mijenjao osim što su dilatacijama odvojeni zidovi od zidina, izvedene su nove vertikalne dilatacije, horizontalni serklaži i ploča. Izvedene su tri armirano-betonske ploče (iznad svodova prizemlja; strop prvoga kata, umjesto drvenog grednika, te strop iznad svodova drugoga kata – terasa).

Sa kamenih zidova i svodova otučena je sva žbuka.

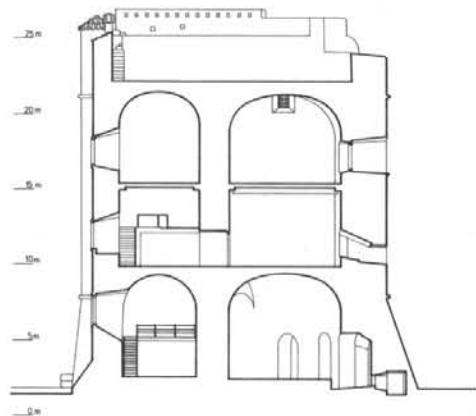
Izvedene su nove električne instalacije, s posebnim rješenjem za izložbene prostore. Prošireni i zamijenjeni su vodovod i kanalizacija. Uvedena je protupožarna mreža. Obnovljeni su kameni okviri i prozori.

U prizemlju i dijelu prvog kata je Biološki institut s Akvarijem. U dijelu prvog kata i u drugom katu je Pomorski muzej i odvojeno od njega slikarski atelje s ulazom iz terase.

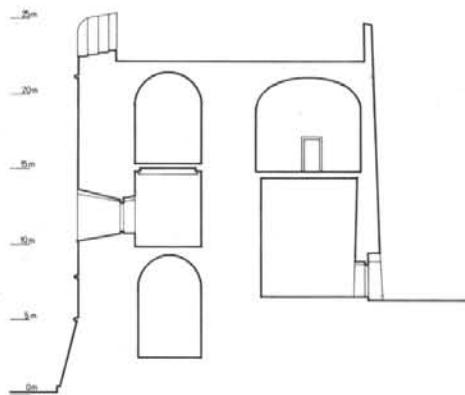
P.K.

Površina **2.740 m²**

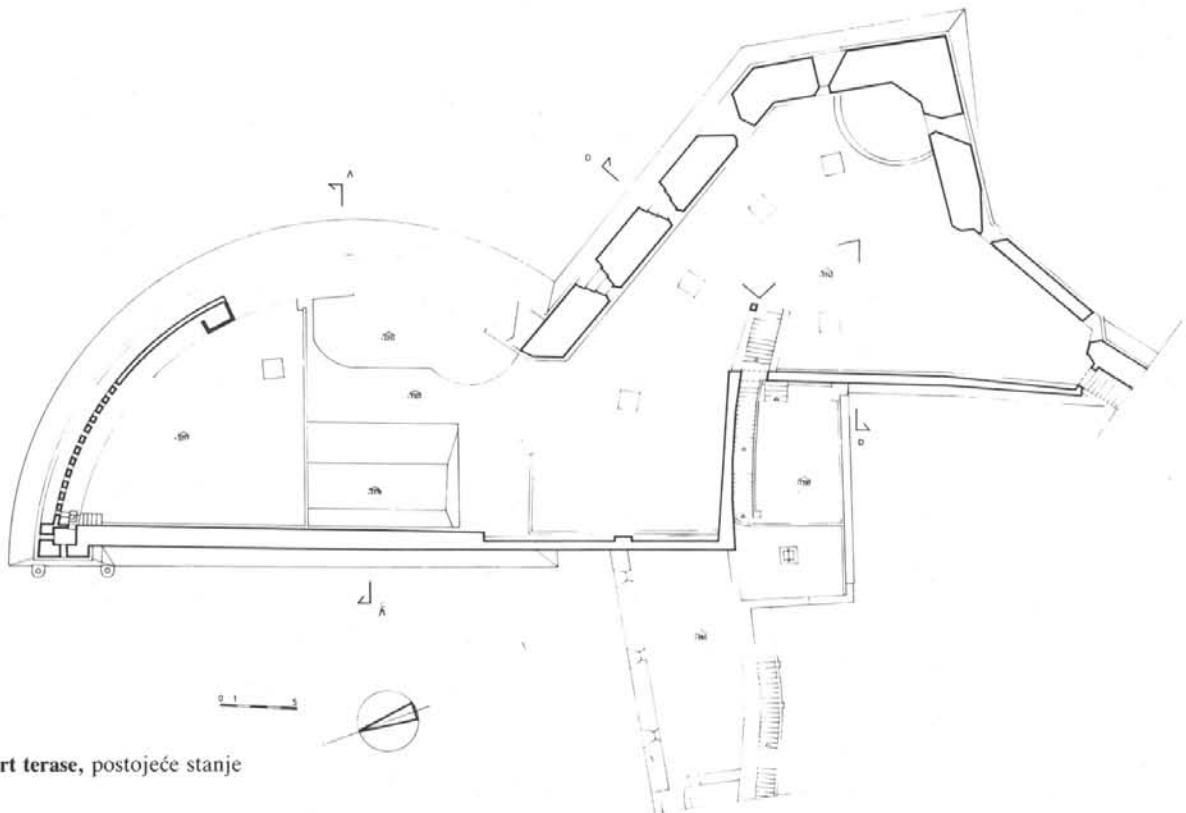
Radovi obnove započeli su 11. lipnja 1982. a završeni su 10. studenog 1985. godine.

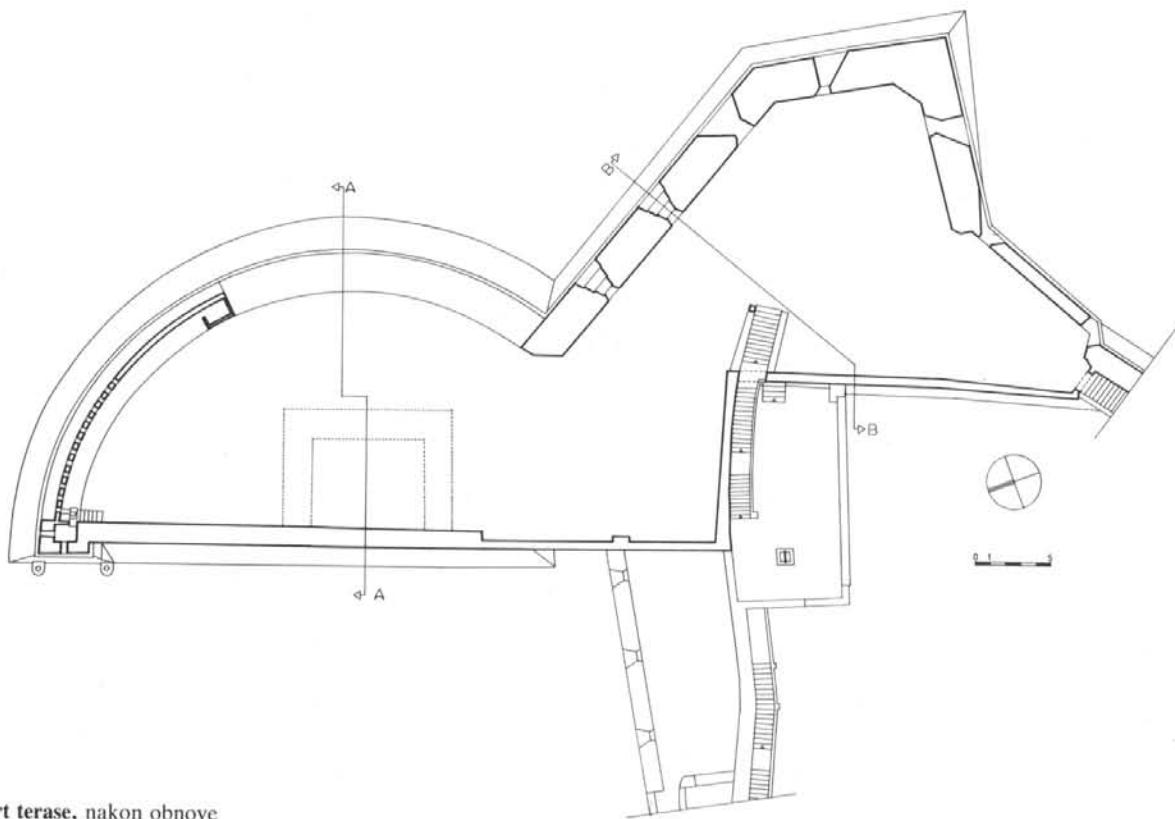
Presjek A-A

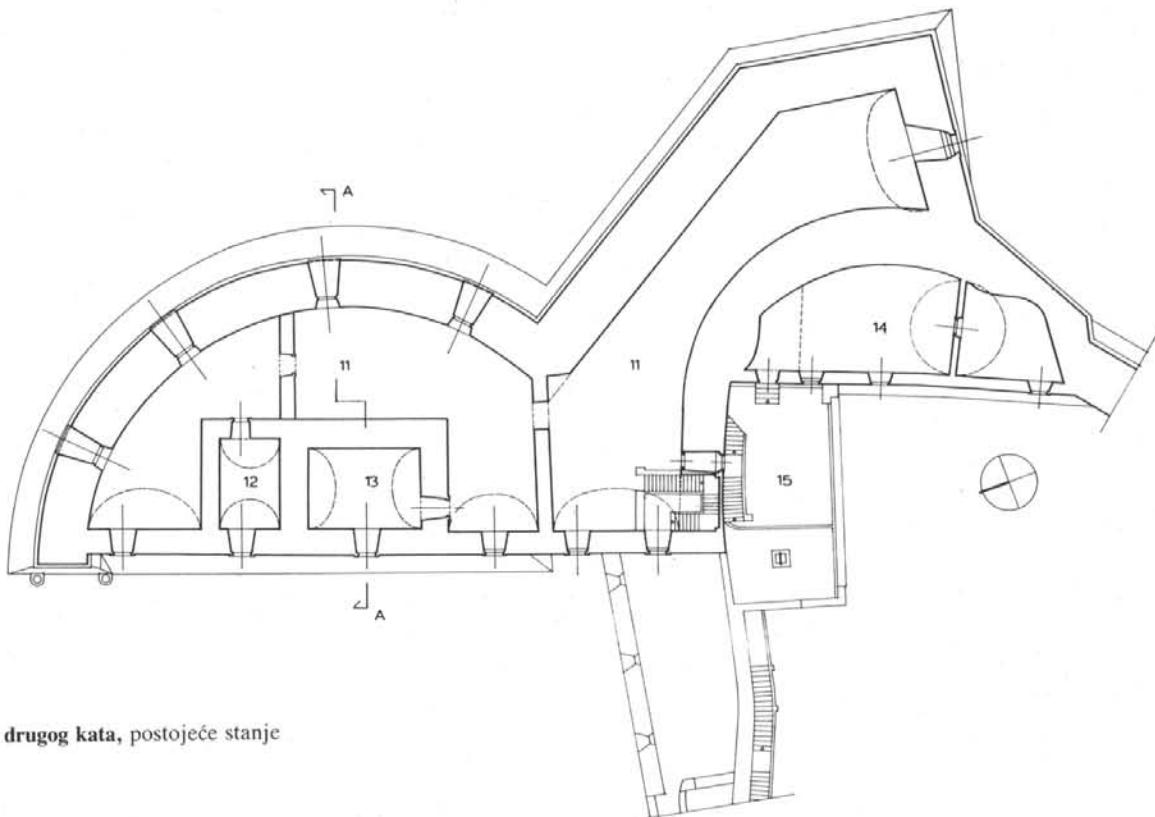
Presjek B-B

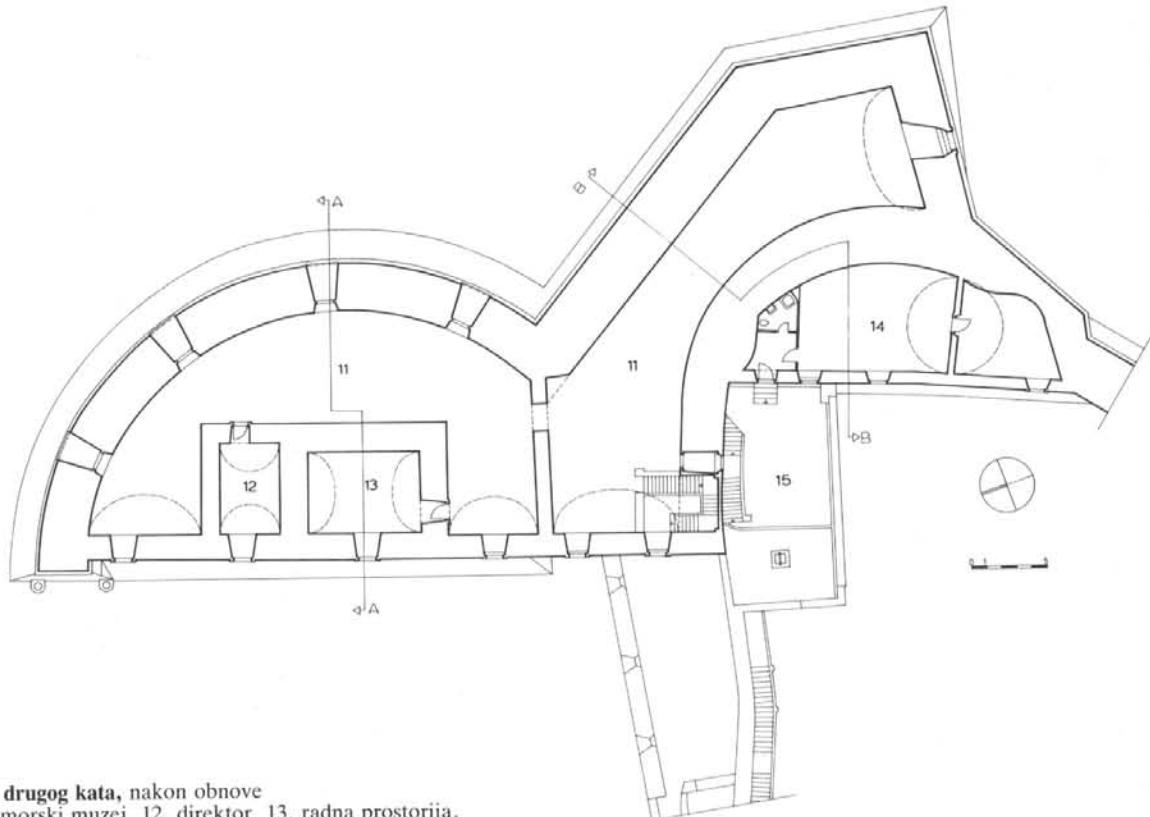
Tlocrt terase, postojeće stanje

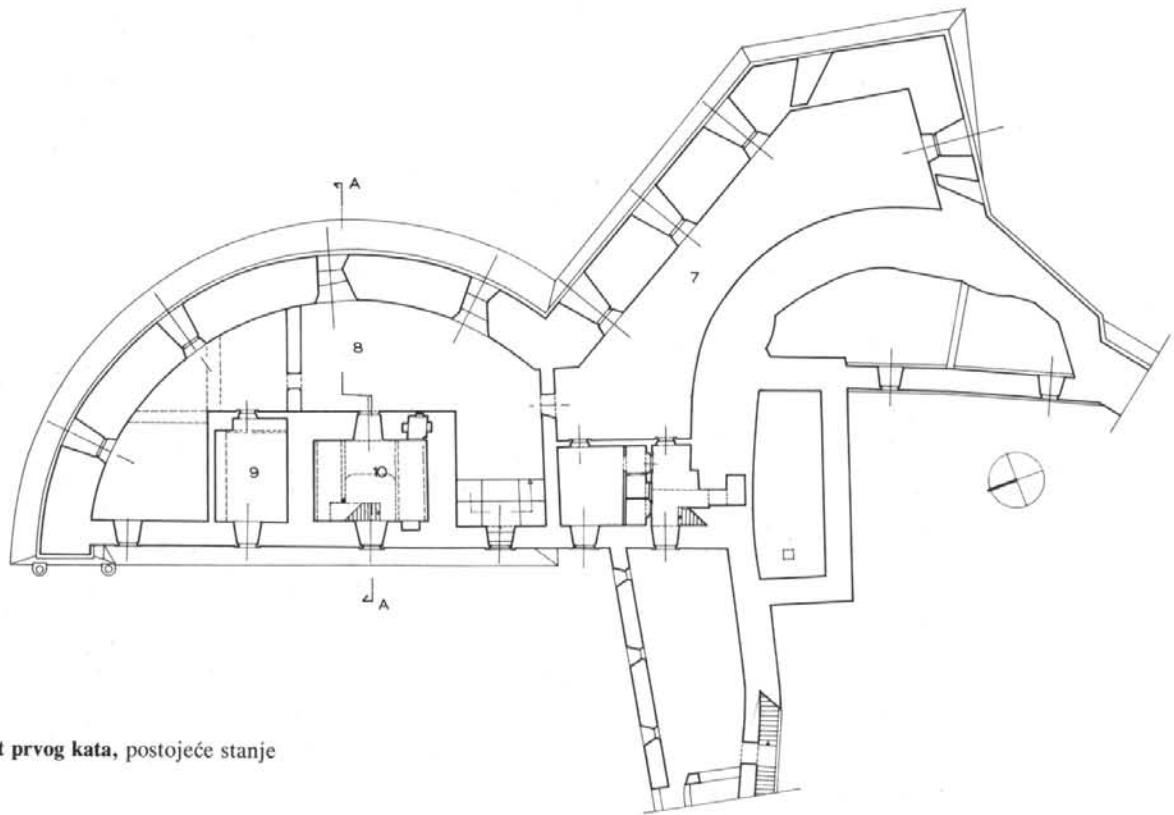
Tlocrt terase, nakon obnove

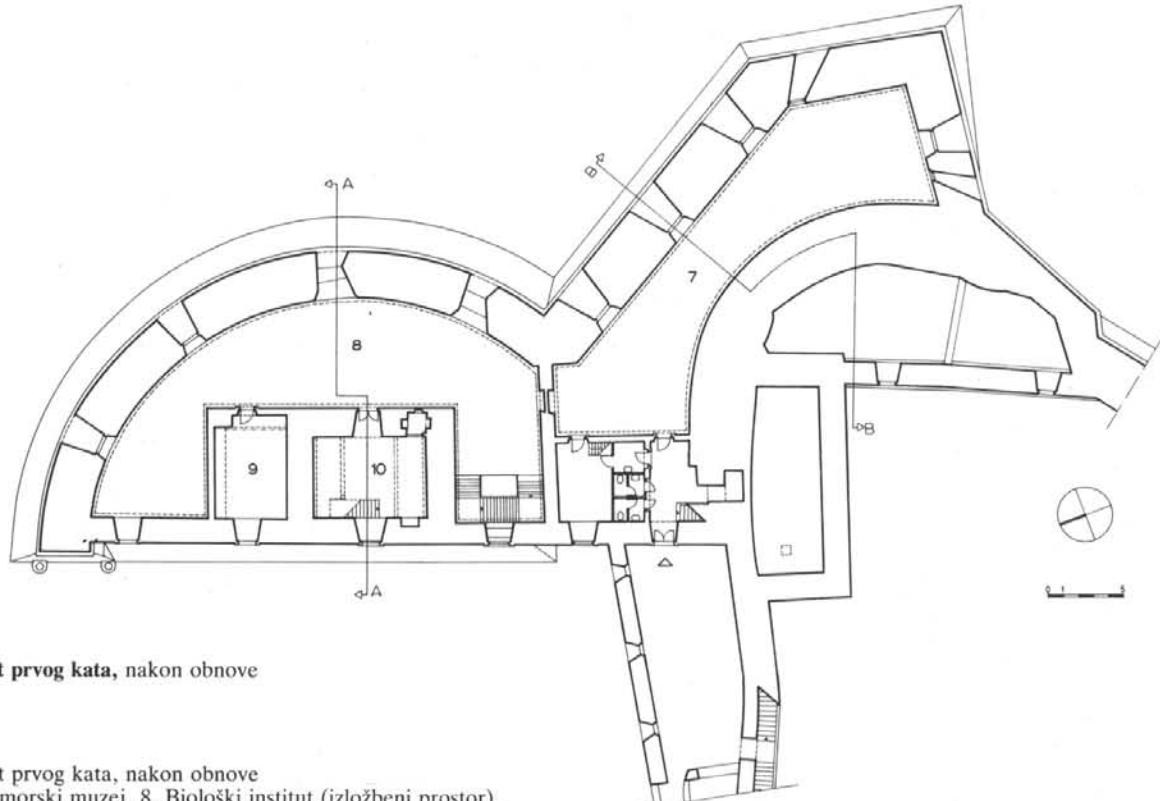
Tlocrt drugog kata, postojeće stanje

Tlocrt drugog kata, nakon obnove
11. Pomorski muzej, 12. direktor, 13. radna prostorija,
14. atelje, 15. terasa

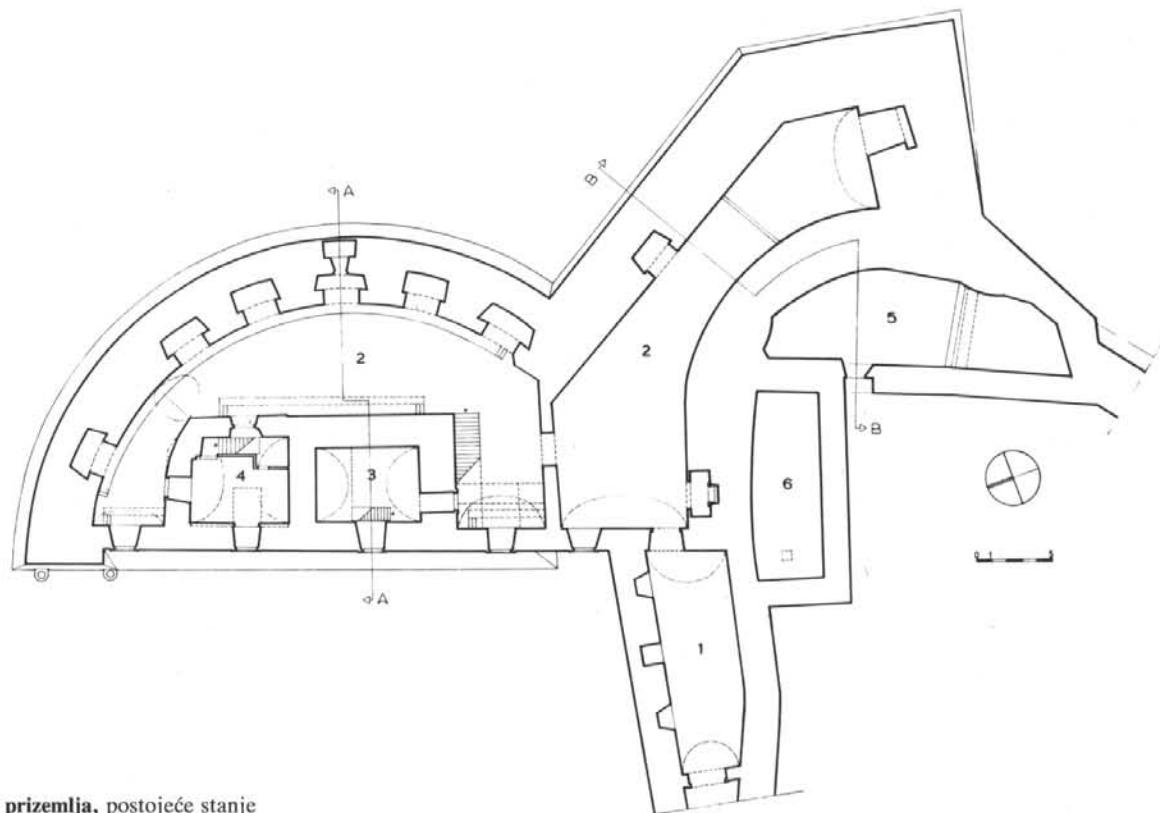

Tlocrt prvog kata, postojeće stanje

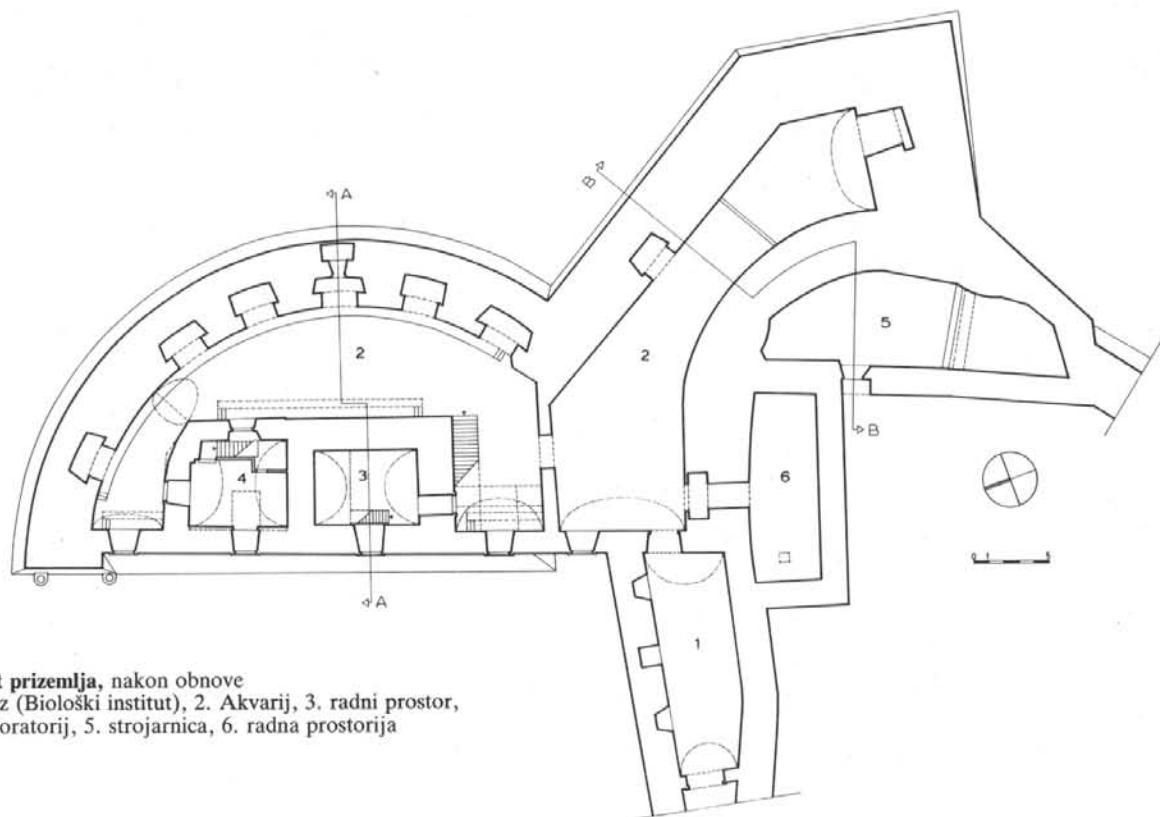

Tlocrt prvog kata, nakon obnove

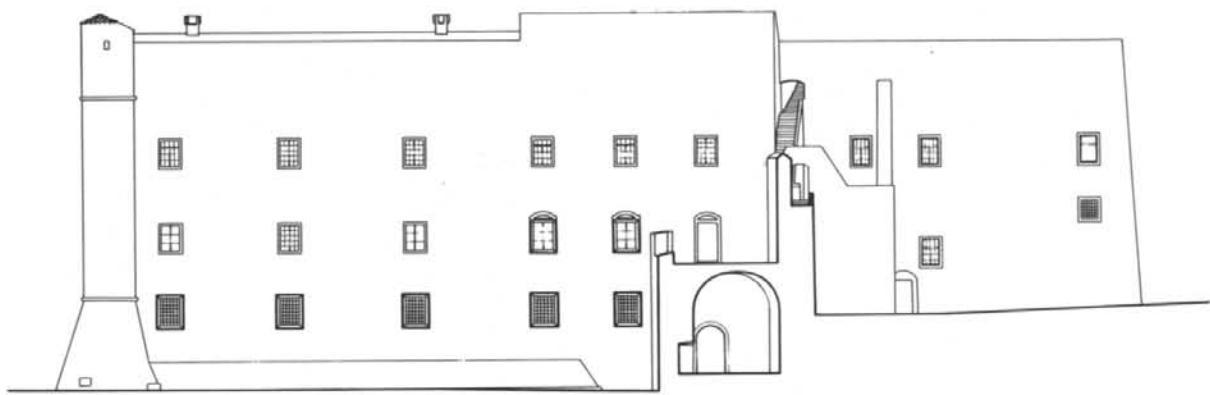
Tlocrt prvog kata, nakon obnove
7. Pomorski muzej, 8. Biološki institut (izložbeni prostor),
9. laboratorij, 10. preparator

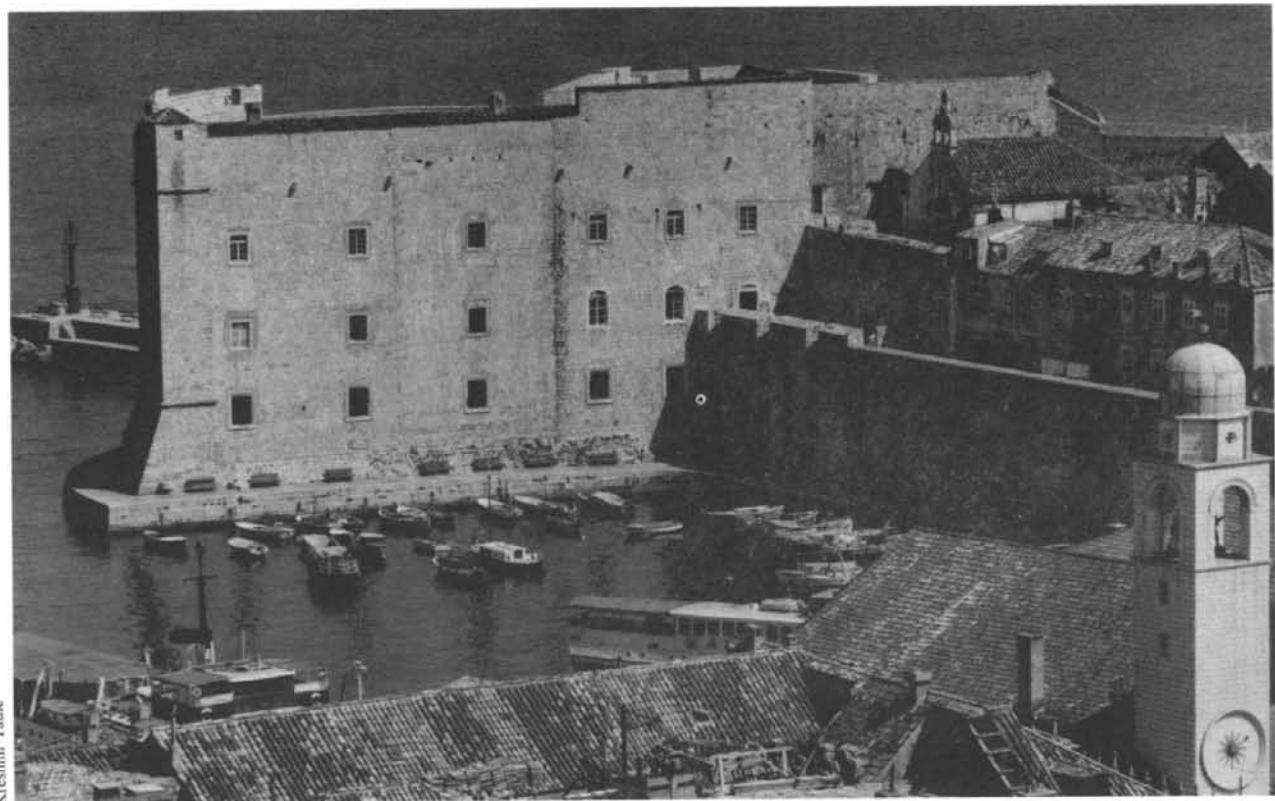
Tlocrt prizemlja, postojeće stanje

Tlocrt prizemlja, nakon obnove
1. ulaz (Biološki institut), 2. Akvarij, 3. radni prostor,
4. laboratorij, 5. strojarnica, 6. radna prostorija

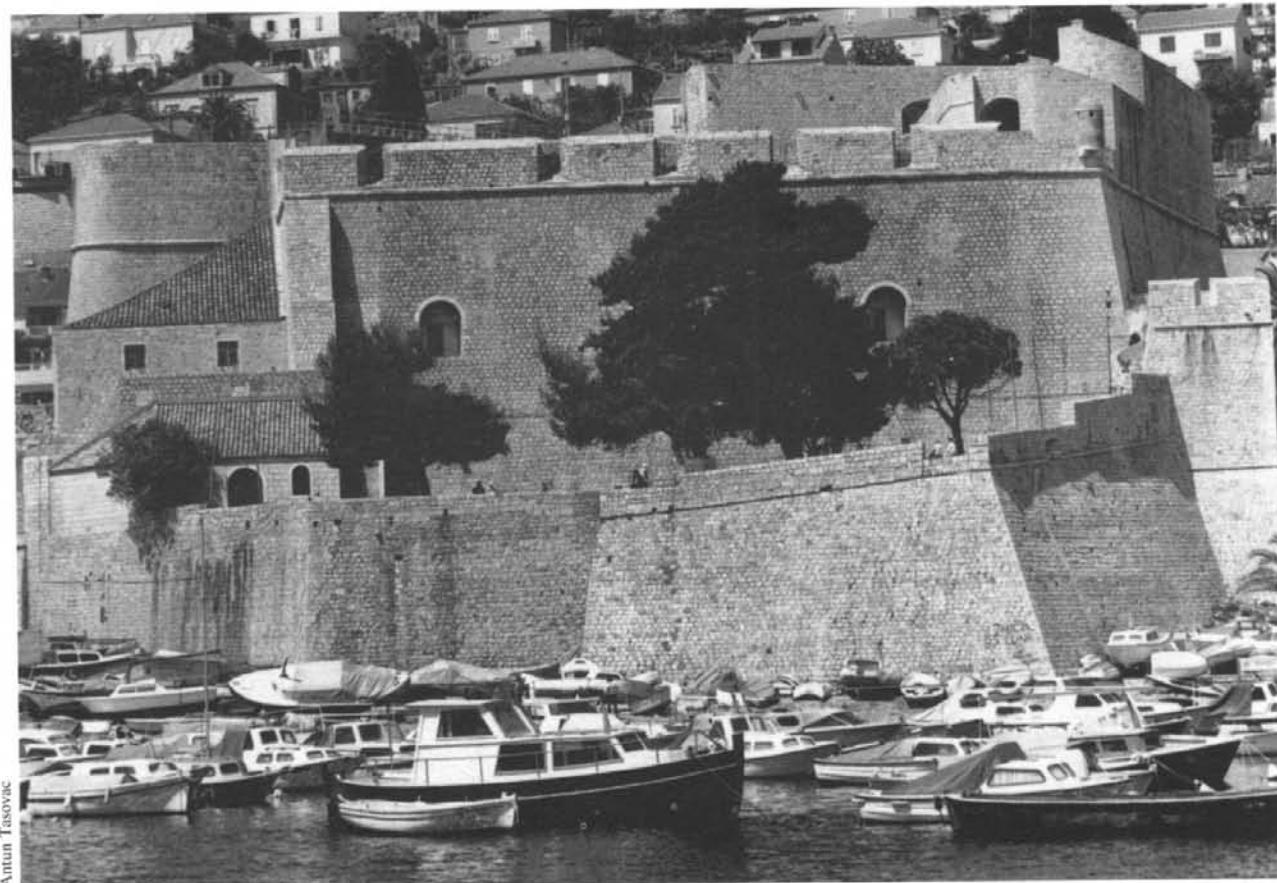
Pročelje iz luke

Kresimir Tadić

22.

Tvrđava (predutvrda) Revelin

Antun Tasić

Smještena između vanjskih i unutrašnjih istočnih gradskih vrata.

Locirana pred gradom kao važan obrambeni punkt – predutvrda grada s istočne strane, vizuelno izdvojena, funkcionalno uklopljena u sklop gradskih zidina imala je naglašenu fortifikacijsko-stratešku ulogu. Gradnja prvog Revelina otpočela je sredinom XV. stoljeća. Dalje faze izgradnje i razvoja, i prvobitne predutvrde s platoom na kojem su bili smješteni objekti (stambeni i privredni, tako ljevaonica topova i zvona majstora Ivana Rabljanina), i gradnja mostova, kule od Ploča, gradskog jarka na potezu oko Revelina, razvojni su pomaci u obrambenom i funkcionalnom rješenju cijelokupnog prostora istočnog prilaza gradu. Gradnja današnje predutvrde otpočela je prema usvojenom nacrtu i modelu bergamskog inženjera Antonija Ferramolina 1539., a gotovo posve završena 1551. godine. U XVII. stoljeću u Revelinu su izvršeni još neki gradevinski zahvati, a nastavljeni su i u XVIII. stoljeću u manjem opsegu. U tom razdoblju uz zapadno platno utvrde prigraden je magazin soli »Slanica«, koji sa svoja tri kata seže preko vijen-

ca Revelina i prislanja se uz »uh« tvrđave. Daljim devastacijama utvrde XIX. je stoljeće pridonijelo izgradnjom dvaju neskladnih objekata naglašenih dimenzija: prvi, podignut uz južno platno, narušio je monumentalnost objekta (uklonjen 1969/70), drugi na platou trga, uklonjen između 1952. i 1954, kada su radikalno čišćene unutrašnje devastacije prostora Revelina.

Korpus Revelina objedinjuje i prezentira obrambenu funkciju objekta, od podzemnih kazamatnih prostora u debljinu sjevernog i istočnog ziđa, podrumskog prostora Slanice, do presvođenog trobrodnog prostora gornje etaže, topovskih otvora, završne merlature s juga i istaknutog »kljuna« i »uh« na istočnoj i zapadnoj točki tvrđave. On je impozantan obrambeni, kulturno-povijesni i spomenički visoko valoriziran objekt. Tvorи jedinstvo s cijelokupnim obrambenim sklopolom grada, a nadasve ističe cjelinu s istočnim prilazom, preplićući se i u prostornoj i u funkcionalnoj dimenziji s kulom, gradskim vratima, mostovima, trgom.

S.S.

U potresu 1979. tvrđavi je oštećena konstrukcija.

Istražne arheološke radove u tvrđavi zbog programa i-dejnog projekta adaptacije izvršio je 1983. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (mr. Sonja Seferović, prof. i Marina Mojaš, dipl. inž. arh.).

Cilj je bio da se utvrdi struktura zida i prostora ispod razine poda tvrđave i otkriju elementi za potpunije definiranje faza razvoja, što je realizirano.

Istraživanja su omogućila izradu konzervatorskih smjernica i istodobno uputila na potrebu nastavka sistematskog istraživanja u unutrašnjosti tvrđave. Dubrovački muzej – Romana Menalo, prof. i Jelica Pe-ković, dipl. inž. arh. – izrađuje konzervatorske smjernice s grafičkim prilozima razvojnih faza tvrđave.

1986. godine raspisan je Programsko-anketni natječaj za idejno arhitektonsko rješenje tvrđave Revelin.

Sudjelovali su:

prof. Božidar Rašica

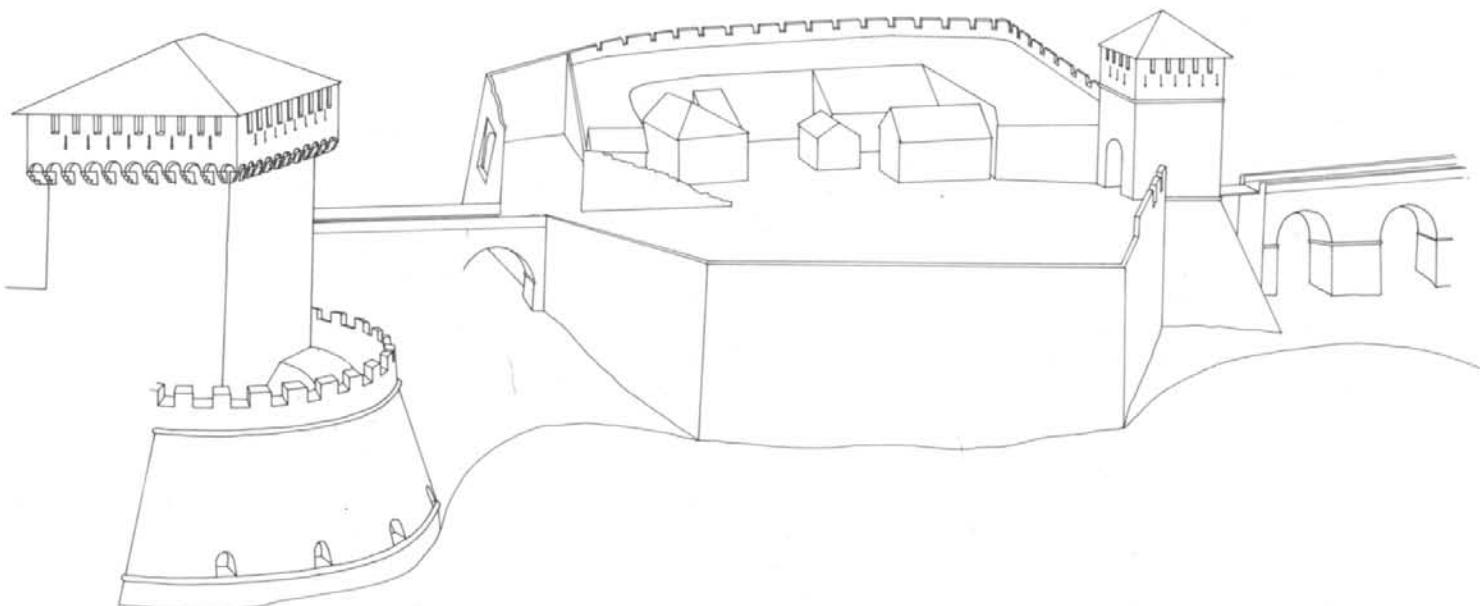
prof. dr. Boris Magaš, dipl. inž. arh.

Branko Siladin, dipl. inž. arh.

prof. Zlatko Ugljen, dipl. inž. arh.

Andrija Mutnjaković, dipl. inž. arh.

Maja Šah-Radović, dipl. inž. arh.

Izabran je rad prof. Božidara Rašice kao najuspješniji, »koji je u najvećoj mjeri zadovoljio kriterije iz natječaja«. Žiri je ocijenio da bi tokom dalje razrade programa i projektnog zadatka za revitalizaciju Revelina trebalo uz prvoplasirani rad koristiti i prihvatljive ideje ostalih autora i sugestije izražene ocjenjivanjem.

Investitor naručuje izradu idejnog projekta u Arhitektonskom projektnom zavodu iz Zagreba, prema izabranom idejnom rješenju uz sudjelovanje autora prof. Božidara Rašice.

Istraživanja se nastavljaju na objektu Slanice i na Trgu od oružja tokom 1987. i 1988. godine i dolazi se do nalaza (pronadena nekadašnja starija istočna vrata u grad), koji mijenjaju dosadašnja polazišta u obnovi tvrđave Revelin. Odlučeno je da se zadrži zgrada Slanice, a njezin korpus iskoristi za smještaj autonomne vertikalne komunikacije za pristup u tvrđavu. Sa zapadnog zida Slanice skinulo bi se stubište i očišćeno zidno platno prezentiralo u najstarijem fortifikacionom sloju.

Istraživački radovi od 1983. do 1986. na tvrđavi i 1987.–1988. na zgradama Slanice i na Trgu od oružja sumirani su u dvije brošure: Skice prostornog razvoja i Prijedlog konzervatorskih smjernica, koje je izradio Dubrovački muzej 1988. (autor: arheolog Romana

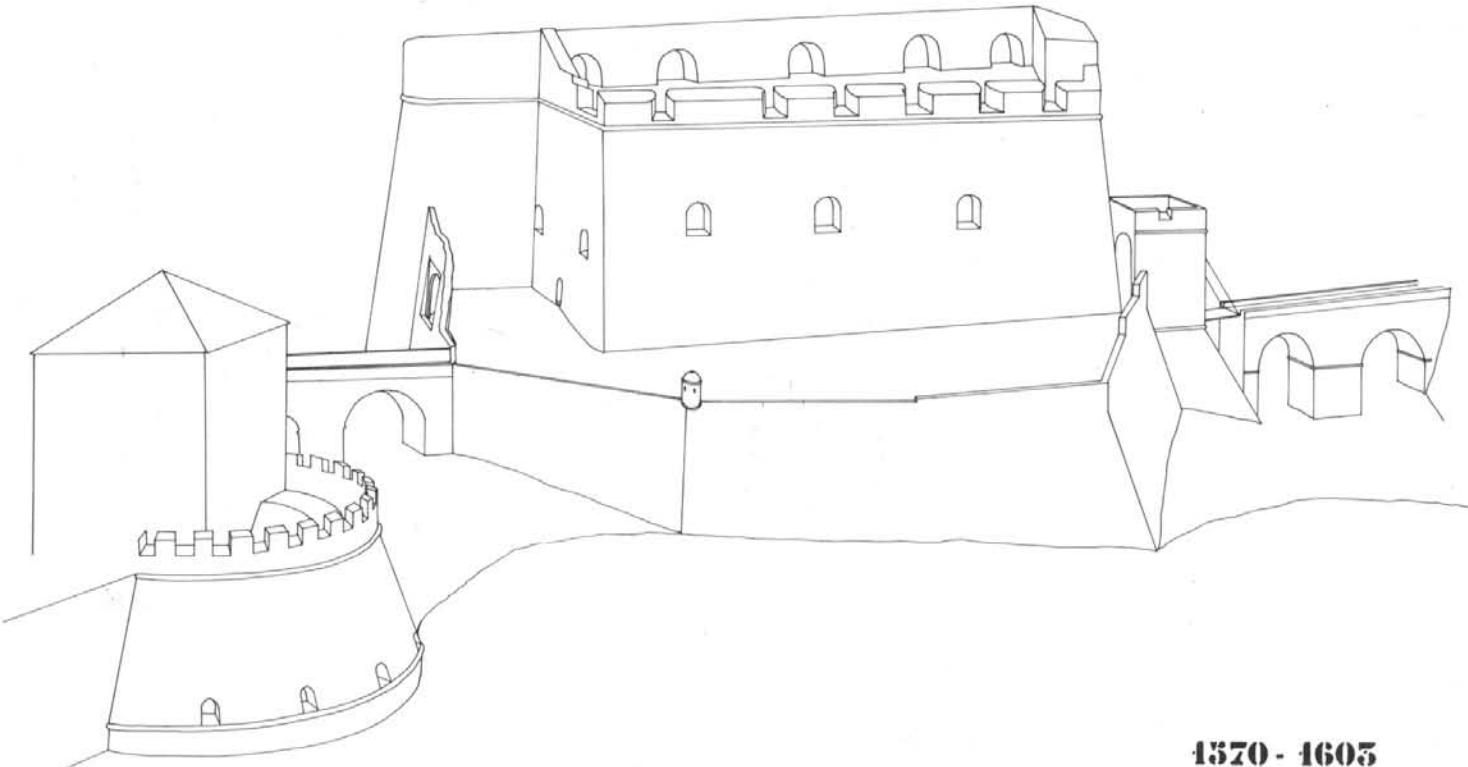
Menalo, prof.; vrijedne grafičke priloge izradila je dipl. inž. arh. Jelica Peković).

Projekt za obnovu i rekonstrukciju tvrđave Revelin izrađen je na temelju natječajem izabranog idejnog rješenja prof. Božidara Rašice, zatim konzervatorskih smjernica formuliranih nakon istraživanja u Slanici, u Arhitektonskom projektnom zavodu.

Voditelj projekta je Maja Šah-Radović, dipl. inž. arh. U teamu su također povjesničar umjetnosti prof. dr. Vladimir Marković i konstruktor mr. Damir Platuzić, dipl. inž. građ. te brojni vanjski suradnici i projektanti zavoda.

Obnovom i rekonstrukcijom tvrđave Revelin započelo se u želji da se sanira spomenički vrijedan objekt u fortifikacionom sistemu Dubrovnika i da se u njega što kvalitetnije smjeste novi sadržaji.

Istraživanja su omogućila rasvjetljavanje prostornog razvoja izgradnje na tom položaju, a masivnim iskopima dobiveni su novi volumeni prostora unutar tvrđave, koji omogućuju smještaj pratećih sadržaja u međuetazu, prezentaciju nađenih arheoloških nalaza u ulaznoj etaži, te korištenje trobrodne dvorane za više namjena. I dosada se tvrđava koristila za više namjena u kulturno-umjetničkoj ponudi Dubrovnika,

ali obnovom će se objekt uključiti i u turistički obilazak fortifikacija, te u muzejsko-izložbenu djelatnost. Višenamjenski prostor dvorane opskrbljen svim potrebnim instalacijama pružit će daleko više mogućnosti korištenja (priredbe, večere, koncerti, folklor, revije).

Prije obnove unutrašnji prostor Revelina iznosio je oko 1500 m²; prema projektu iznosit će oko 3.500 m² (grijan, ventiliran i opskrbljen svim instalacijama). Vanjski prostor iznosi preko 1.000 m². Terasa će se koristiti, kao i dosad, za scenske nastupe na otvorenom, ali će biti potrebno izabrati prikladniji inventar koji neće narušavati vanjski dojam tvrđave.

Terasa i dvorana tvrđave Revelin imaju javnu namjenu; u međuetazi su smještene sanitarije i garderobe publike i izvođača; prizemna, ulazna, etaža koristi se za prihvat publike (ulazni prostor, veliki foaje s arheološkim nalazima i prezentacijom povijesti tvrđave); napokon najdonja etaža u razini Slanice, tehnički je ulaz u objekt.

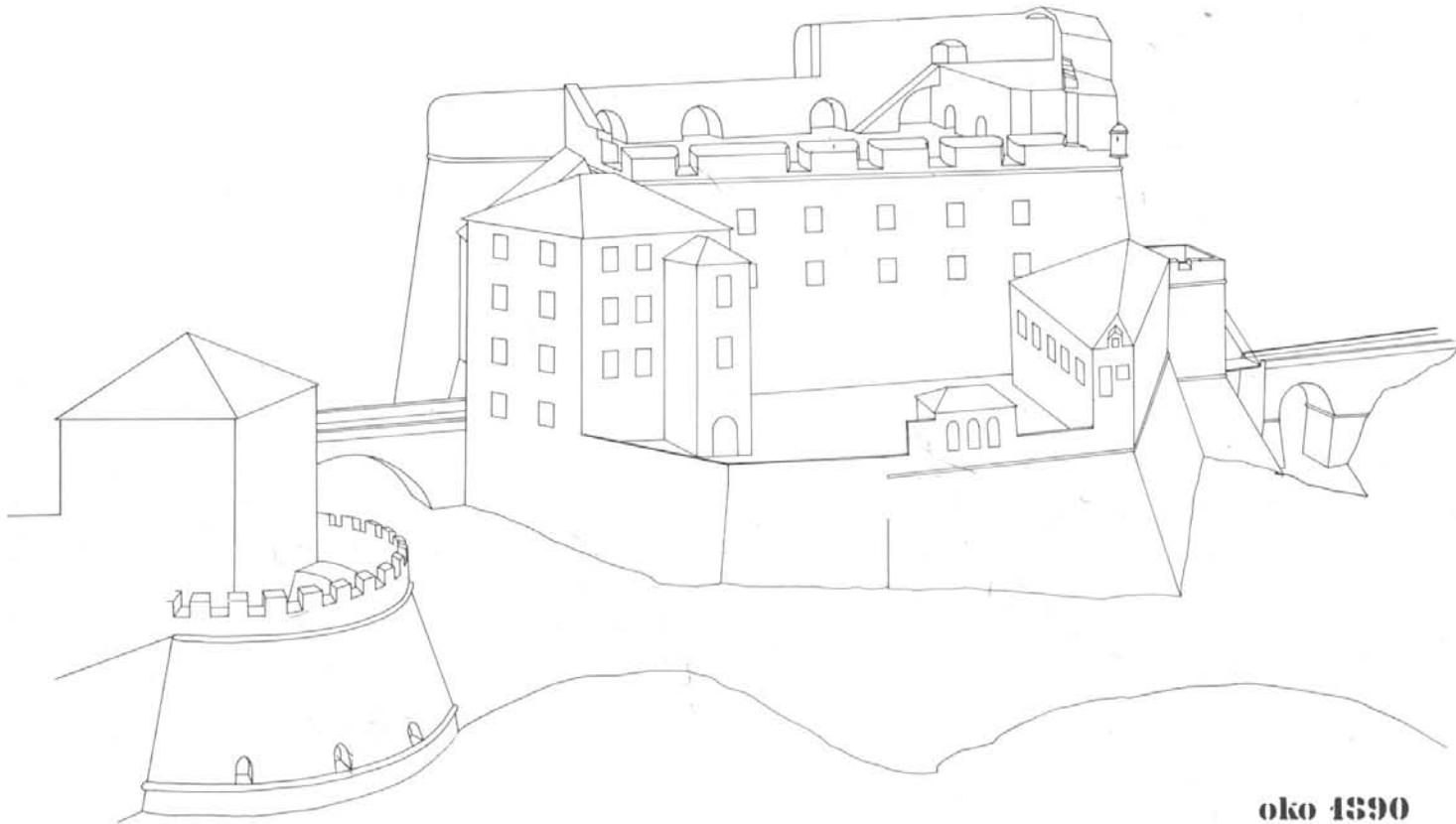
Zatečeni ulazi u objekt koriste se za funkcionalno odvajanje puteva publike, osoblja, servisa i ugostiteljstva. Kao glavni ulaz u tvrđavu izvodi se nov, dimenzioniran za prihvat velikog broja publike. Smješten je na južnom pročelju Slanice, koja će biti zadržana uz tvrđavu da omogući prezentaciju najstarije faze kom-

pleksa Revelina; glavni ulaz povezan je s tvrdavom glavnom vertikalnom komunikacijom.

Već ulaskom u Slanicu prezentira se utvrda Revelin grandioznim prostorom uz uho tvrdave; doživljaj se nastavlja ulaskom u trobrodne svodene prostore međusobno povezane lukovima na razini dvorana i izlaskom na terase tvrđave, te pogledom na luku i grad. Promet publike, osoblja, servisa i ugostiteljskog osoblja vodi se vertikalno, što omogućuju odvojeni ulazi (izlazi), novoprojektiran »tunel« ispod tvrđave, a diktira i konstrukcija trobrodne zgrade.

Zapadni dio objekta vezan uz Slanicu služi komunikaciji publike i za servis dvorane, a istočni komunikacijski osoblja i izvođača.

Nosiva konstrukcija Revelina danas se vrlo malo razlikuje od prvobitne gradene 1539. po projektu Antoinija Ferramolina. Objekt je građen kao obrambena utvrda, pa je i odolio katastrofalnom zemljotresu 1667. godine. Manje intervencije u XIX. st. (interpolacija jedne etaže u dvoranu i probijanje otvora na jugu) nisu narušile statički integritet objekta, a i polovinom XX. st. očišćen je prostor dvorane i zatvoreni otvor na pročelju. Arheološkim istraživanjima otkopan je nasip unutar tvrđave, što je važno za nosivu konstrukciju, jer se slobodna visina unutarnjih zidova znatno povećava.

Dva zida (zapadni i južni) Slanice prislonjeni su na tvrđavu, uklonjena je unutrašnja konstrukcija, pa treba novom prostornom konstrukcijom optimalno riješiti pridržavanje obodnih zidova, interpolaciju vertikalne komunikacije i pokrivanje objekta (dvostrušno kroviste). Interpolacija nove konstrukcije u prostor tvrđave zamišljena je vertikalno kao samostojeca i samonosiva, odvojena od postojeće konstrukcije, a horizontalno tako da se pridržava za masivne zidove u diskontinuiranim točkama.

Položaj nosivih stupova i greda podređen je prezentaciji arheoloških nalaza.

Isto su tako vođene instalacije po objektu. Instalacije vodovoda i kanalizacije grupirane su po vertikali i locirane u međuetazi kako se ne bi narušile spomeničke vrijednosti prostora ili arheološki nalazi.

Za prozračivanje, grijanje i klimatizaciju koriste se postojeći otvori i kanali u tvrđavi. Kazamati uz sjeverni i istočni zid i veze kazamata s dvoranom, kao i ventilacioni otvori u svodovima dvorane bit će iskoristeni, a i ispravno spomenički valorizirani i prezentirani.

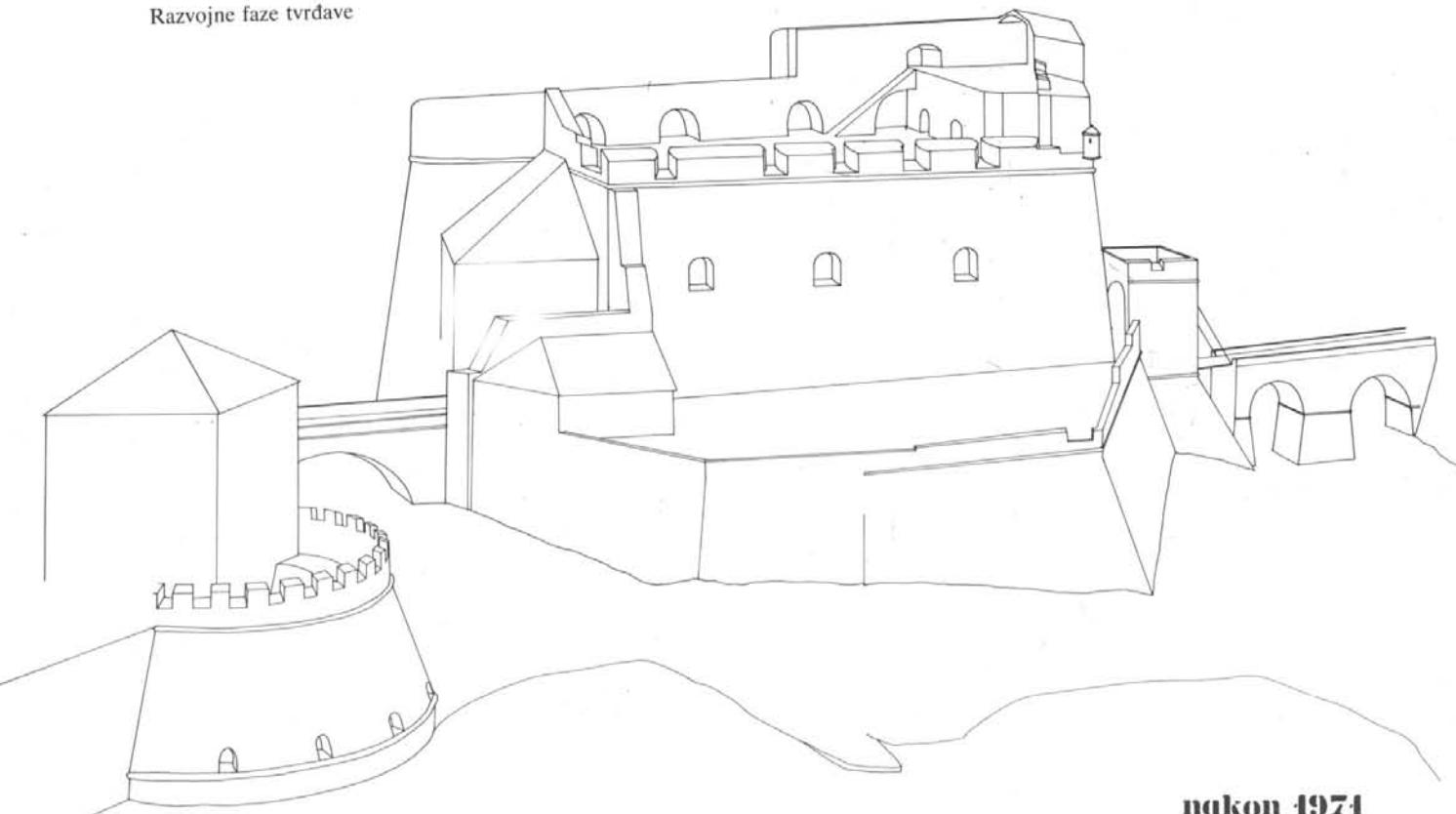
Postrojenje sistema locirano je izvan tvrđave (istočno ispod razine parka) i u nepristupačnim dijelovima tvrđave.

Električne instalacije pak vodene su slobodno na dohvati korisnicima višenamjenskog prostora u novom dvostrukom podu dvorane. Valorizacija prostora tvrđave, prezentacija arheoloških nalaza, prihvatanje velikog broja posjetioca te konačno korištenje otvorenih prostora i dvorane za više namjena zahtijeva studiju instaliranja elektroinstalacija, mizansenskih mogućnosti, akustičke scenografije i opremanja montažnim elementima.

M.Š.R.

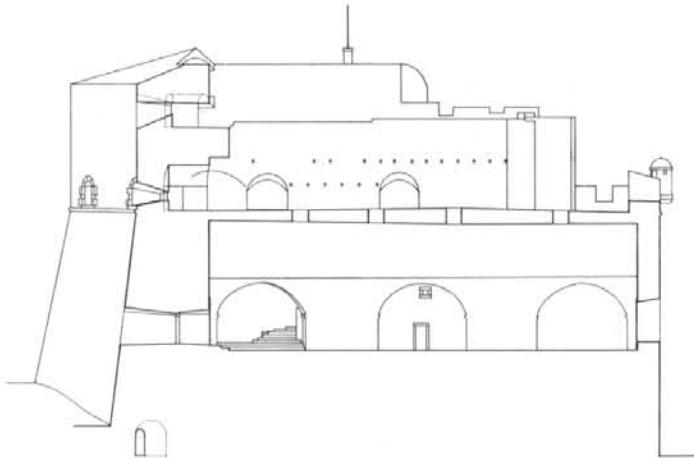
Tako zamišljenom obnovom i rekonstrukcijom unekoliko se mijenja karakterističan izgled tvrđave, napose uklanjanjem nasipa zemlje između zidova i otvaranjem prostora za smještaj novih sadržaja i prezentaciju ranije izgradnje na mjestu sadašnje tvrđave.

Razvojne faze tvrđave

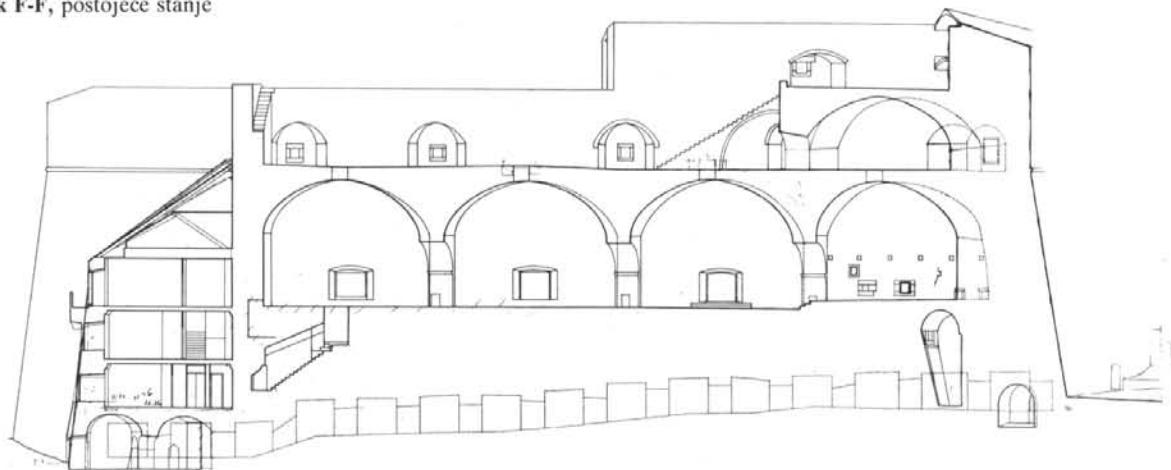

nakon 1971

Presjek D-D, postojeće stanje

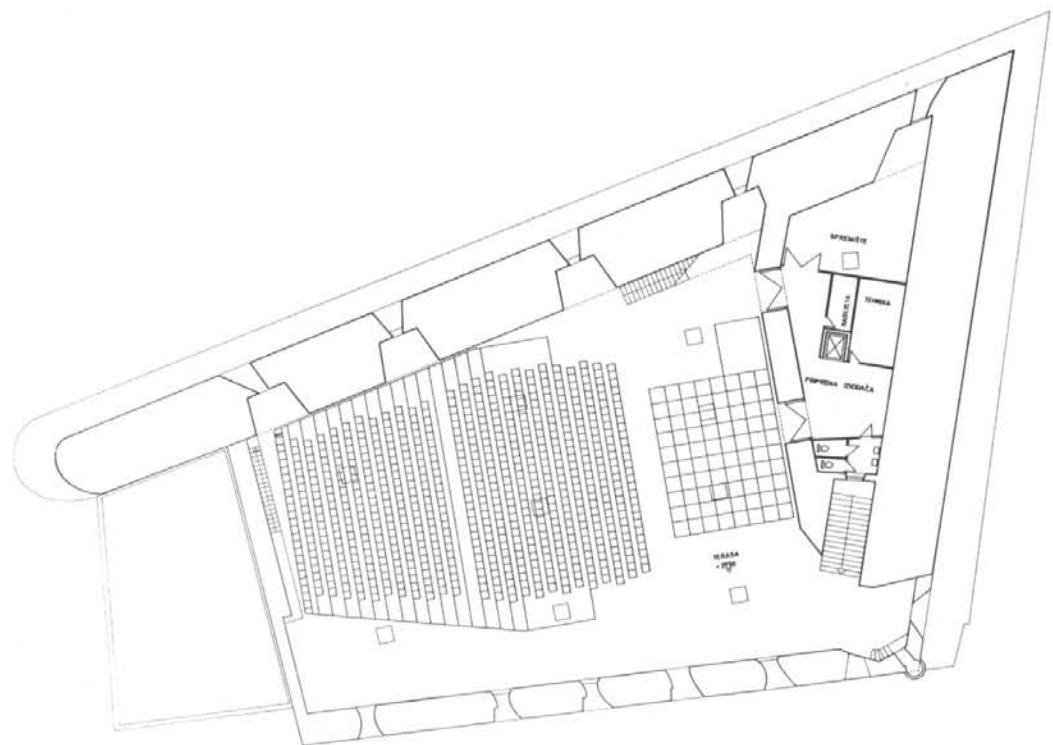

Presjek F-F, postojeće stanje

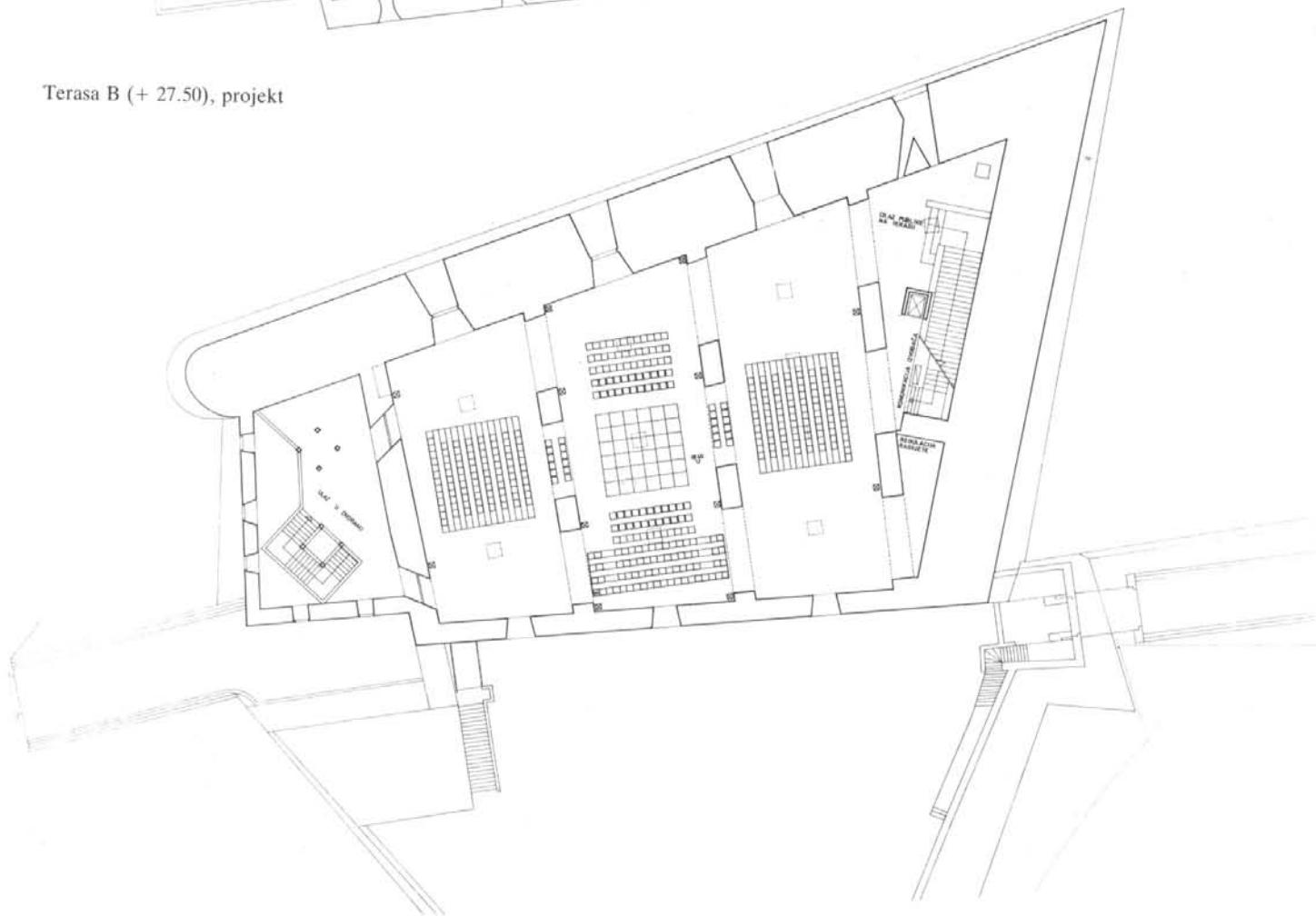

Tlocrt drugog kata, postojeće stanje

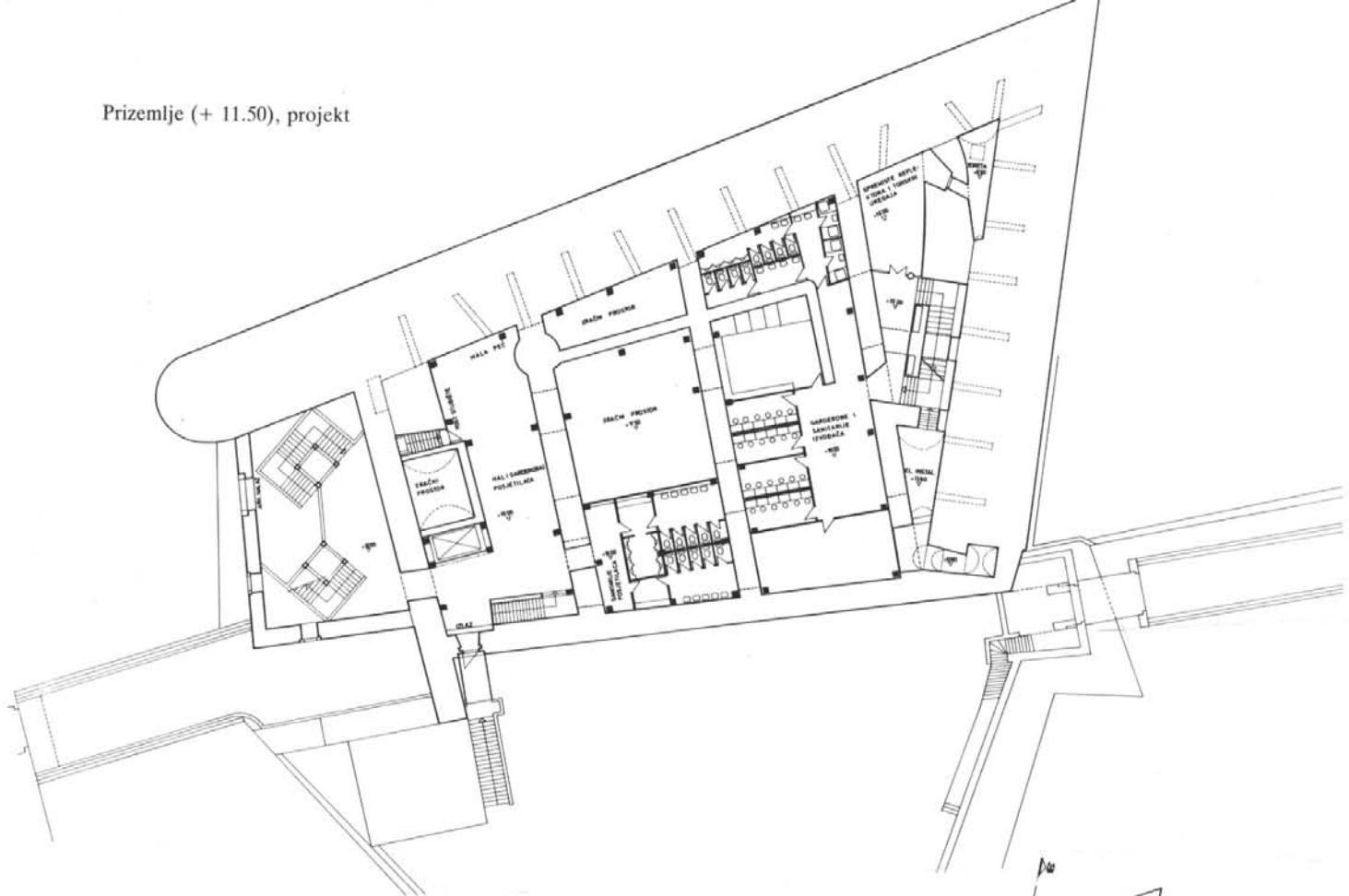

Terasa B (+ 27.50), projekt

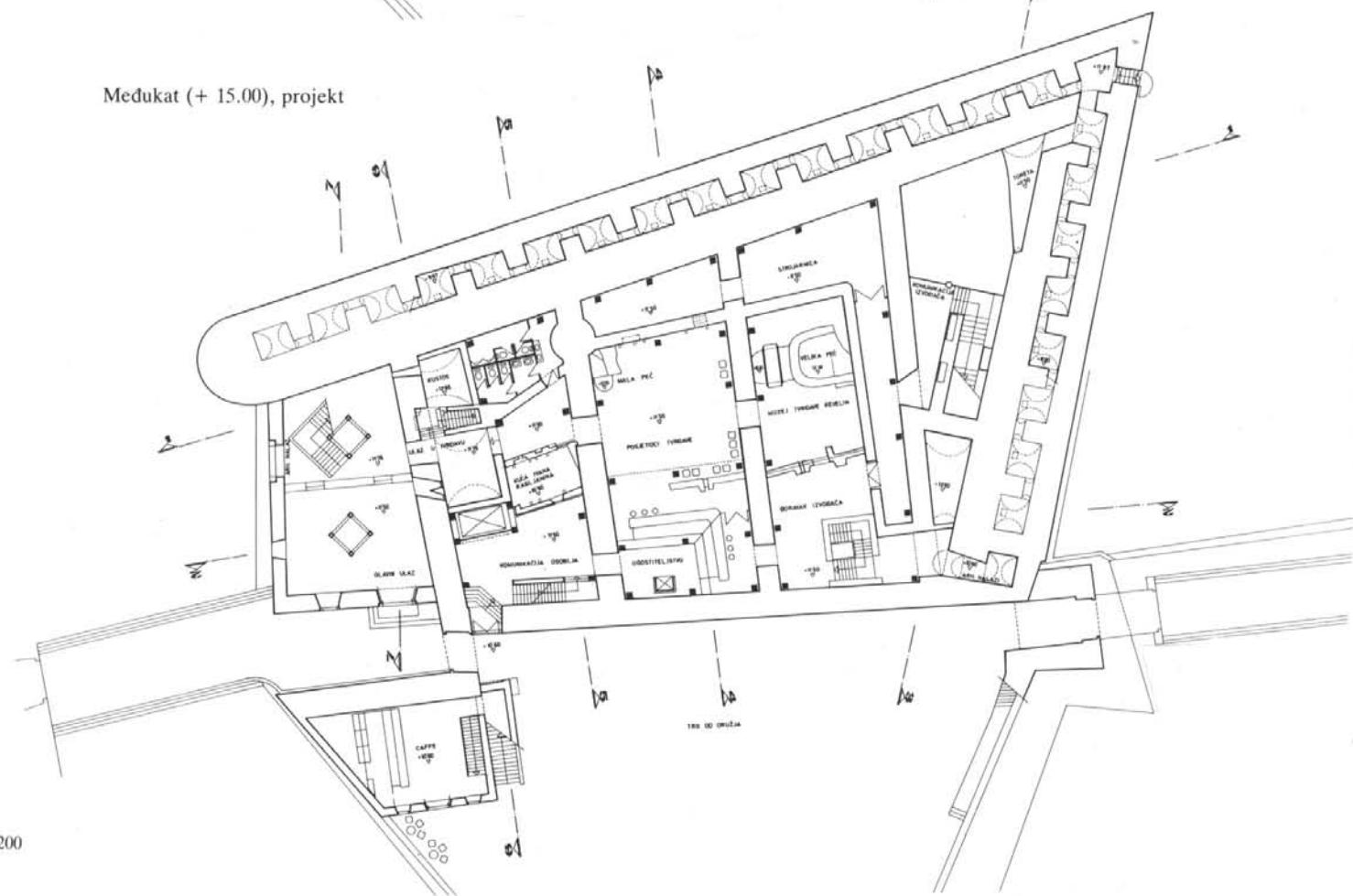

Dvorana A (+ 18.40), projekt

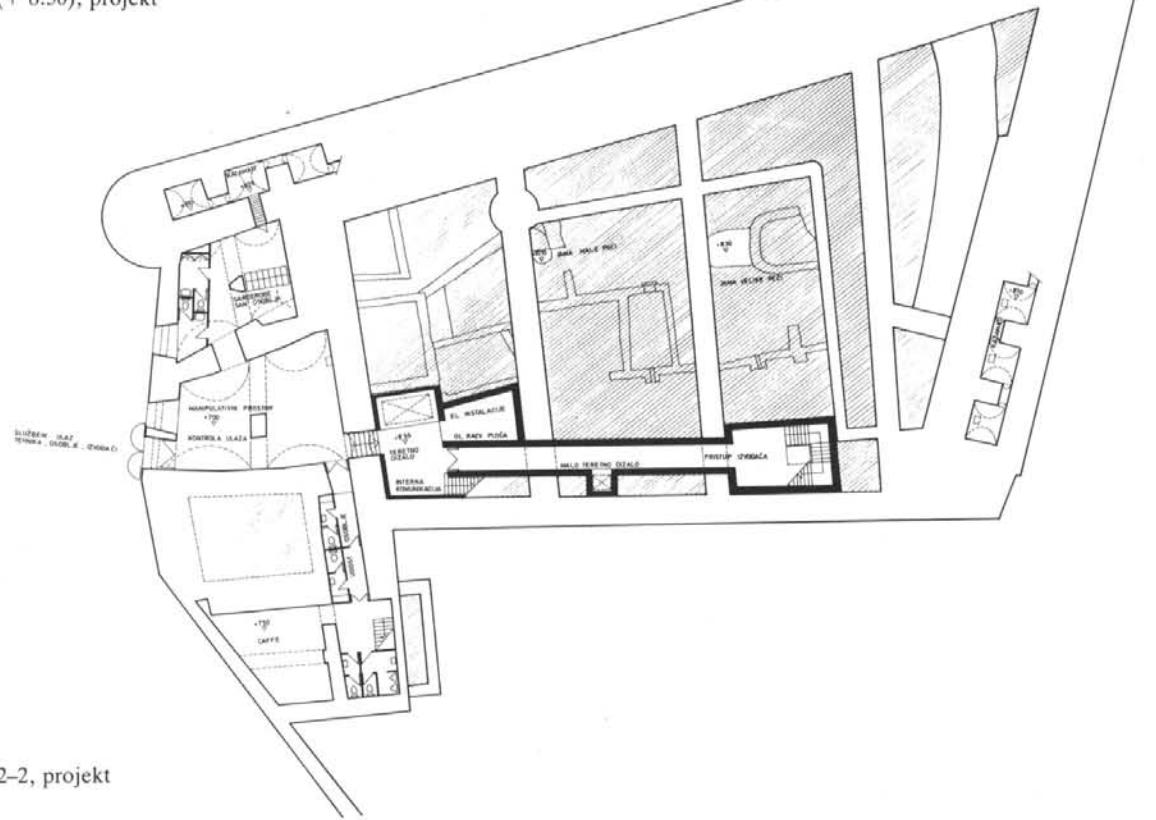
Prizemlje (+ 11.50), projekt

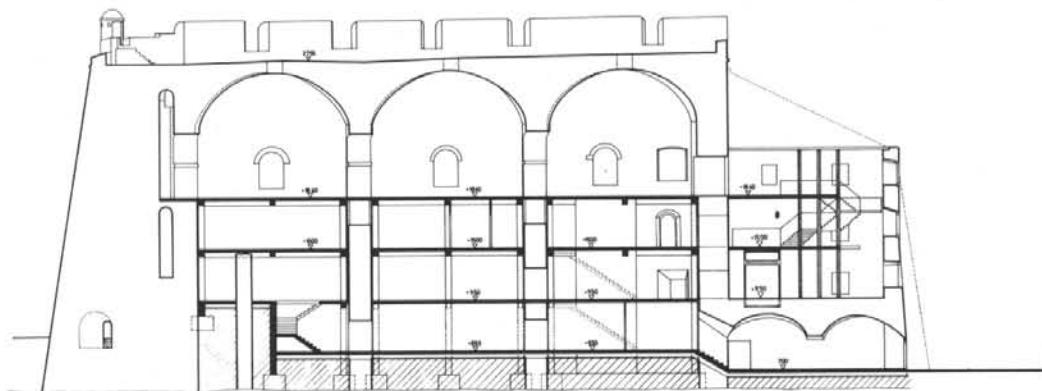
Medukat (+ 15.00), projekt

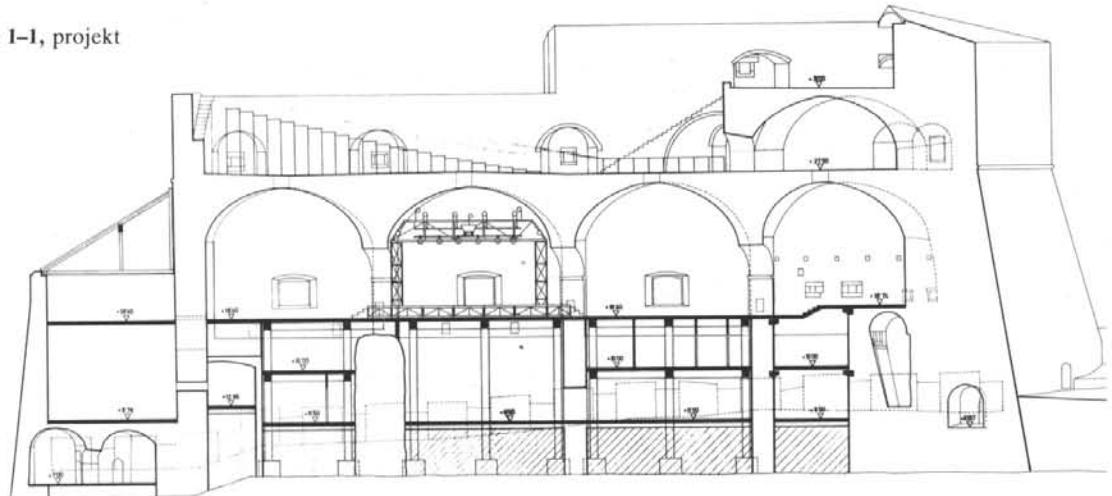
Podrum (+ 8.50), projekt

Presjek 2-2, projekt

Presjek 1-1, projekt

23. Valobran Kaše

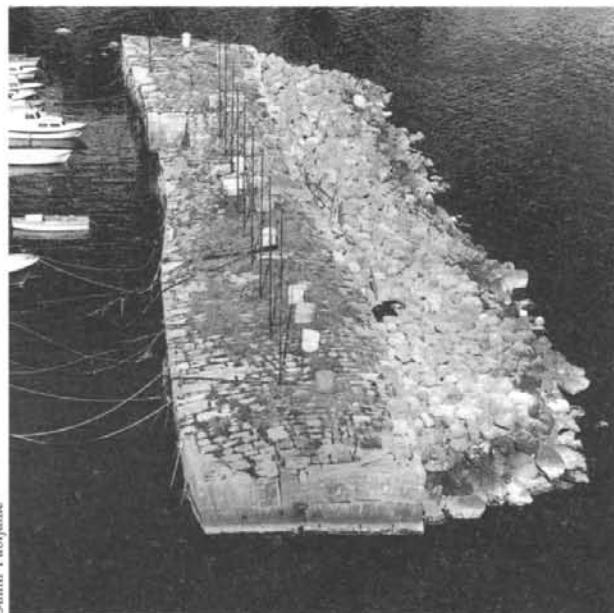
Valobran Kaše je na istočnoj strani luke, između tvrđave Sv. Ivana i Ploča. Branio je luku prvenstveno od djelovanja mora, služio za sidrenje brodova, te imao fortifikacionu ulogu – za njega se vezivao lučki lanac, sistem sastavljen od lanca i paralelno poredanih drvenih greda, koji je zatvarao luku i priječio ulazak nepoželjnim brodovima. Karakteristično je da su Kaše od svog postanka pa do danas stalno u funkciji, izgubivši s vremenom samo obrambenu ulogu.

Početku gradnje Kaša prethodio je 1347. godine po-kušaj zaštićivanja akvatorija gradske luke od valova 25 sežanja dugim nasipom od velikog kamenja uz prirodni rt kod tvrđave Muo. No čini se da je takva zaštita bila kratkog vijeka, jer su valovi počeli raznositi nasuto kamenje i zatvarati pristup luci, što je znatno otežavalo uplovljavanje i isplovljavanje. To je navelo dubrovačku vladu da podigne luku u kamenu. 18. veljače 1484. Senat je prihvatio nacrte i model luke dubrovačkog inženjera Paskoja Miličevića. Valobran su tvorila dva samostalna kamena objekta, postavljena osno, tako da valove južnih vjetrova primaju u po boka, a oblikom i smještajem razbijali su udare valova. Visina im je iznosila 6 lakata iznad srednje morske razine, a gornja ploha bila je lagano zaobljena, tako da se voda slijevala na sve četiri strane. Najprije je 1485. sagrađen sjeverni, manji objekt, koji je odlukom od 21. ožujka 1514. proširen prema Pločama i dobija izgled nepravilnog romboida. Od 1486. do 1488. izgrađen je južni, veći objekt.

Između ta dva objekta more je slobodno cirkuliralo odnoseći nečiste vode klaonice i kanalizacije iz luke. Tokom XV., XVI. i XVII. stoljeća oba su se objekta neprestano popravljala.

Godine 1631. izgrađen je srednji dio Kaša, koji je povezao dva objekta u cjelinu. Ovim zahvatom valobran Kaše dobio je današnje dimenzije i oblik. Nije poznato koliko se i što u XIX. stoljeću radilo na valobranu, ali je 1810. školjera popunjena većom količinom kamena i visinom se izjednačila s valobranom. Godine 1955. školjera se opet popunjava kamenom, a predlagalo se i povezivanje kamenih blokova vertikalnim štapovima od čeličnih cijevi ugrađenih u bušotine duž oba lica valobrana.

Valobran Kaše građen je na podmorskoj zaravni, koja je u doba gradnje bila na dubini od oko 7,3 metra, a prema otvorenom moru nagnuta za 1 metar na svakih 10 metara dužine. Većim dijelom bila je pokrivena pijeskom, a prema sjeveru bile su vapnenaste stijene.

Danir Fabijanić

Temeljenje je izvedeno na drvenom temeljnem roštilju od uzajamno zakovanih greda crnog bora, presjeka 20 x 25 cm i dužine od 8 i 10 m. Grede od 10 m tvorele su donji sloj, okomit na os lukobrana, a one od 8 m bile su okomito postavljene na donje i tako tvorile gornji sloj roštilja. Iznad roštilja, do razine mora, slaganjem su postavljeni veliki prizmatični kameni blokovi »u suho« (jedan od njih dugačak je 7 m, visok 1 m, dubok 1,7 m a težak oko 32 t), jer dubrovački graditelji tada nisu poznavali hidrauličko vezivo. Nadmorski dio valobrana građen je istim kamenom, polaganjem u vapneni mort, kojem se dodavala posebna vrsta gline, crvenica. Kamen se potom spajao željeznim sponama, a one su zalijavane olovom; željezne spone su kasnije zbog propadanja zamijenjene bakrenima, pa olovnicima. Kako se mort sušio dvije godine Paskoje Miličević je nadmorski dio valobrana osigurao od udara valova i utjecaja vode drvenim sandukom bez poklopca, »kašetom«, po kojоj je valobran dobio ime.

Taj drveni sanduk bez poklopca podignut je oko većeg objekta, nadvisivao ga je za 3 m, tako da su tek najviši valovi mogli ubacivati male količine vode, koja nije mogla isprati mort dok se ne skruti. »Kašeta« je, čini se, jedanaest godina štitila objekt.

U oblikovanju Kaša Paskoje Miličević je primijenio jedno od temeljnih pravila renesansne gradnje: zlatni rez. Omjer pučinske dužine i dužine većeg objekta iznosi 1,75 m, a u omjerima dužina većeg i manjeg objekta primjenio je isto ovo pravilo.

Današnjim inženjerskim proračunima dokazano je da cijeli objekt može izdržati udar vala visine 5 m, tj. najvećeg mogućeg vala ovdje.

Valobran Kaše je jedan od rijetkih sačuvanih valobrana iz tog razdoblja na Mediteranu.

U potresu 1979. valobran je teško oštećen.

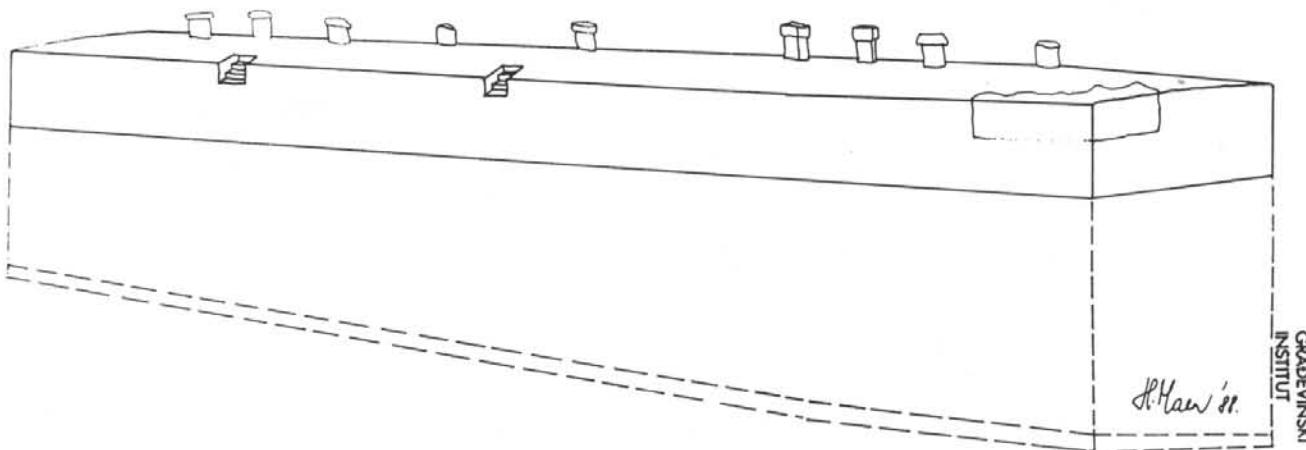
Geotehnička istraživanja izvela je 1987. »Obala«, Split.

Konzervatorske smjernice:

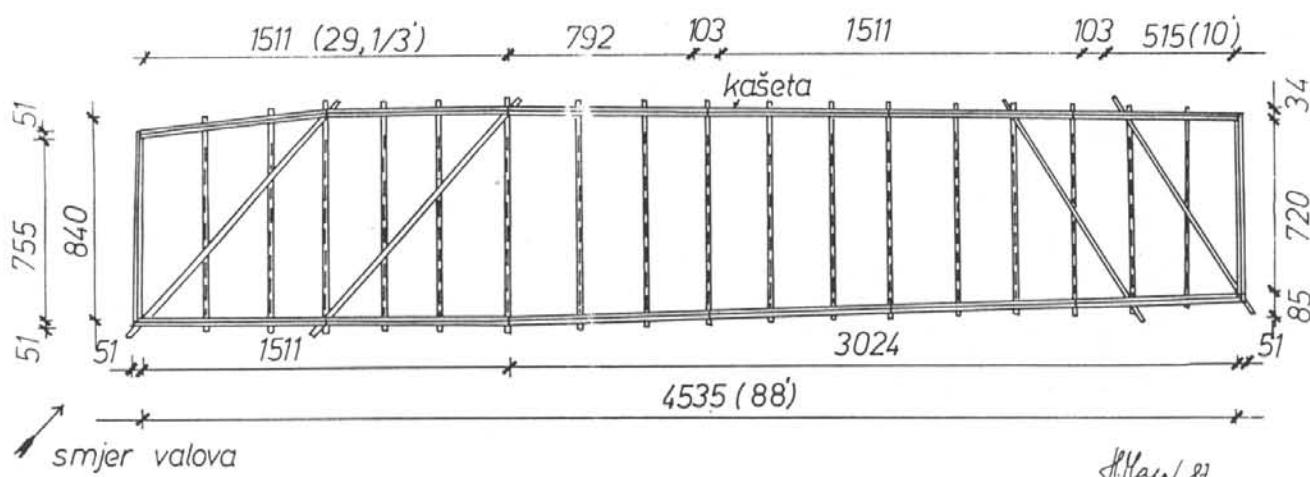
Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Nikola Nad, dipl. inž. arh., Matko Veta, dipl. inž. arh., Patricija Veramenta-Paviša, prof., Hrvoje Macan, dipl. inž. grad., Darko Teslić, dipl. inž. arh., Miljenko Mojaš, fotodokumentacija).

Valobran Kaše preporuča se sagledati u sklopu historijske cjeline prostora gradske luke: kao objekt fizičke zaštite luke od udara mora i kao fortifikacijski objekt strateške zaštite luke. Neophodno je sačuvati njegov izvorni izgled i položaj, tj. omogućiti kontinuitet primarne funkcije i konstrukcije. To se može postići odabranom metodom sanacije, koja će proizći iz prethodnih istražnih radova. Proces sanacije može uključiti parcijalno obnavljanje vezivnog sredstva i zapunjivanje šupljina unutar objekta, fugiranje i čišćenje recentnih intervencija, tako da se objekt približi svom izvornom izgledu.

Perspektivni prikaz s temeljnim roštiljem

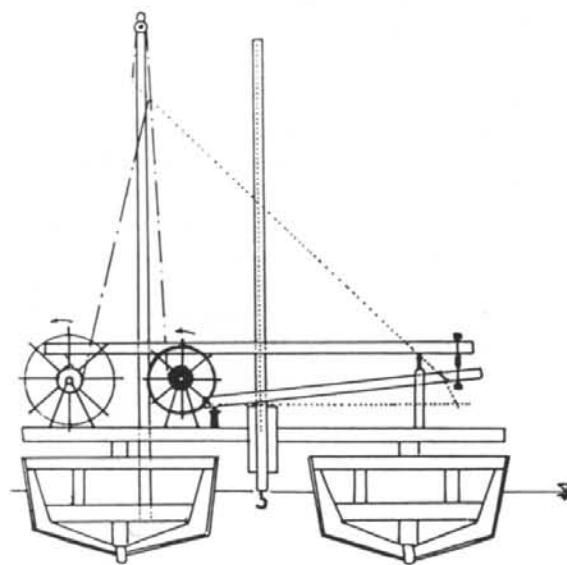

Tlocrt većeg dijela Kaša s kašetom

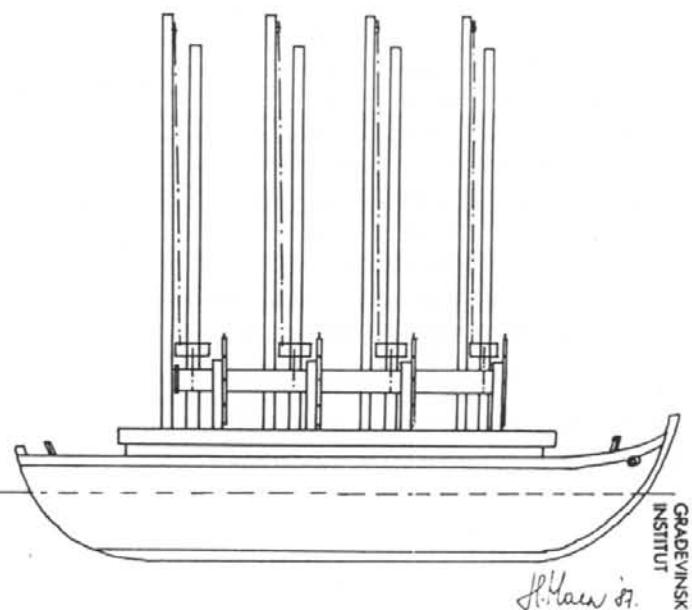

Dizalica 25 t

Presjek

Pogled

Tomislav Kralj

24.

Ljetnikovac Crijević-Pucić (''Nerun'') Maršala Tita 35

Po mnogim obilježjima ovaj ljetnikovac, izgrađen na sjevernom obronku Gradca, odstupa od standardne tipologije dubrovačke ladanjske arhitekture: po nagašenoj horizontalnosti pročelja, po pravilnoj izmjeni dvaju tipova prozora različitih zabata i po upotrebi tehnike bunjata kojim su uokvireni svi otvori. Neki detalji arhitektonske plastike upućuju na maniristički pristup; osobito su na osebujan način oblikovani stupovi koji su nekad nosili odrinu vrta (klesar Vicko Lujo).

Ljetnikovac je izgrađen krajem XVI. stoljeća i svakako je jedno od najvrednijih ostvarenja dubrovačke renesansne arhitekture uopće. Početkom XIX. stoljeća trasa ceste prošla je kroz njegov vrt, nakon čega je izmijenjena i njegova izvorna ortogonalna podjela.

U potresu 1979. objektu nije oštećena konstrukcija; lako su oštećeni svodovi i stropovi.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Institut za putove, Beograd, Zavod za saobraćaj, ekonomiju, urbanizam, arhitekturu i građevinarstvo u Dubrovniku
autor: Stjepo Butijer, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr. Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvodač:

»Zidar«, Dubrovnik

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Marko Biskup, dipl. inž. arh.

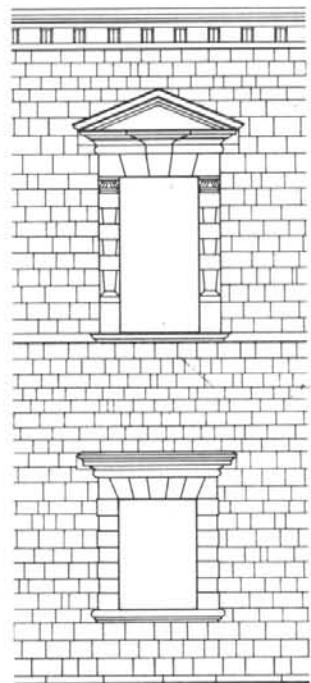

Antun Tisovac

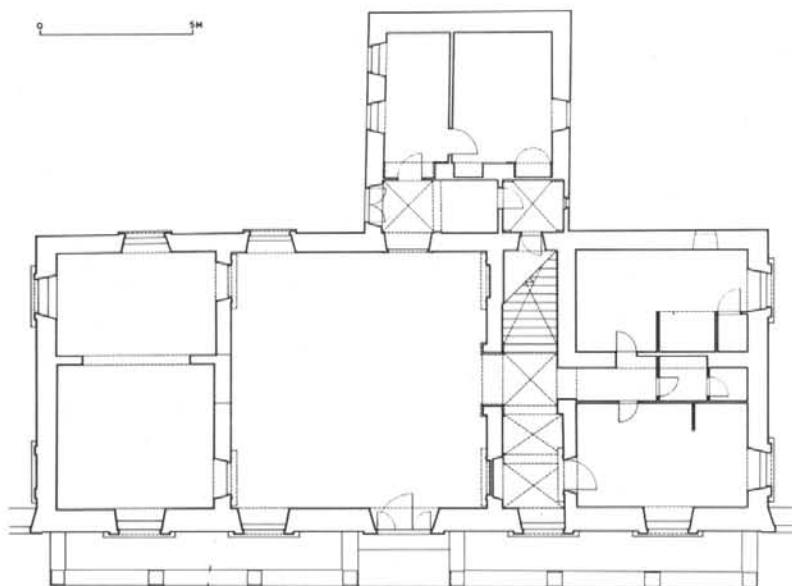
Cilj obnove ovog objekta je bio da se djelomičnom konstrukcijskom intervencijom: ugradnjom serklaža, obnovom krovišta, omogući korisniku, Gradskom orkestru siguran rad. Na objektu je izведен minimalan konstrukcijski zahvat (krovni serklaži) koji u načelu omogućuje da se kasnije uspostavi izvorna trodjelna podjela prostora. Obnovom naime nije vraćena izvorna tlocrtna dispozicija kata (dvorana i po dve prostorije sa svake strane); nisu nažalost istražene ni zidne površine, a u taj zahvat nije uključeno ni uređenje vrta.

Površina 800 m²

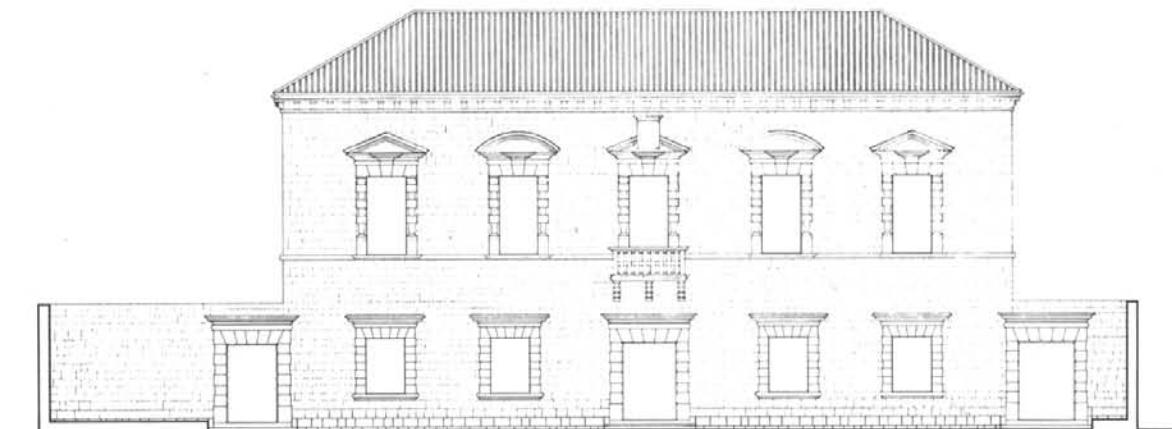
Radovi obnove započeli su 2. srpnja 1984. godine, a završili 31. srpnja 1985. godine.

Detalj pročelja, nakon obnove

Tlocrt prizemlja, nakon obnove

Glavno pročelje

25.

Ljetnikovac Vice Skočibuha

Ulica Đure Natali 11

Damir Fabijanić

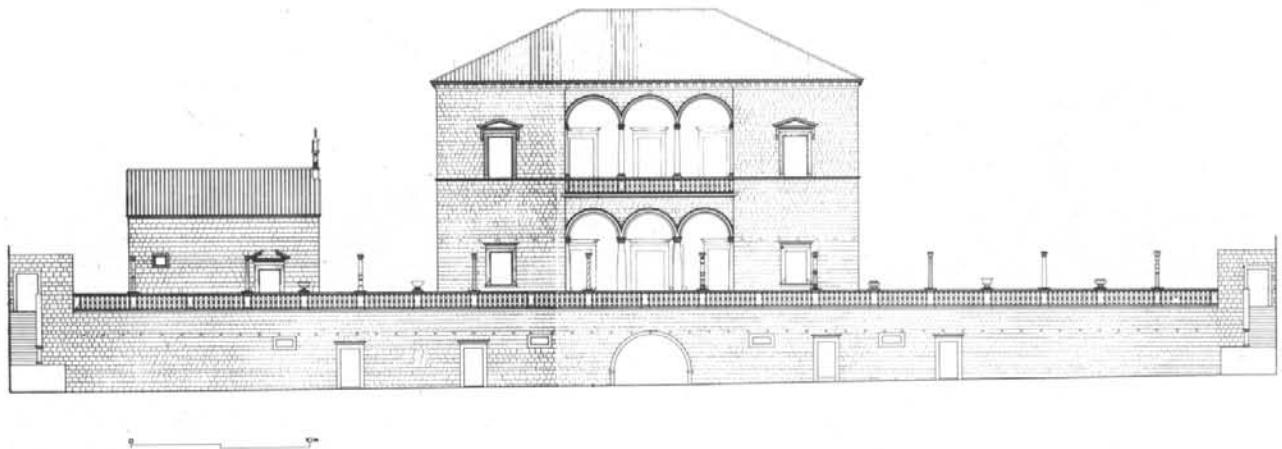
Ljetnikovac je smješten iznad Boninova, na lokalitetu Tri crkve, uz istoimeno groblje.

Ljetnikovac je građen od 1574. do 1588. godine. U dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi predstavlja originalno ostvarenje i jedan je od najviših dometa. Projektant ovog zdanja je nepoznat, ali je uzor očito talijanski. Postavom u sredinu ogradenog vrta i potpunim osamostaljenjem same zgrade omogućeno je podjednako rastvaranje svih fasada; na pročelju se i u prizemlju i na katu javljaju i lože. To je izmijenilo standardni tlocrtni raspored: dubina dvorana smanjena je za prostor središnjih loža. Arhitektonska dekoracija izuzetno dobro proporcioniranih i lijepih prostorija preklesana je tridesetih godina XX. stoljeća;

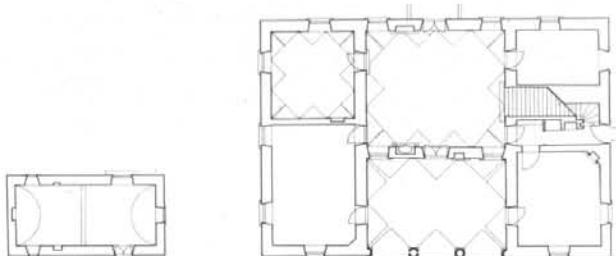
mnoštvo izmišljenih motiva strano je inače suzdržanoj dubrovačkoj renesansnoj dekoraciji, a o neznačkoj obnovi ovog ljetnikovce najjasnije govori strop dvorane izveden u štuku na visini koja ne odgovara izvornoj.

Vrt ljetnikovca razvija se na dvije razine; gornja nastaje ustvari podizanjem terase unutar koje su ugrađeni gospodarski prostori i cisterne. Naglašena simetrija svih dijelova vrta i ljetnikovca otkriva posve zrelo renesansno osjećanje prostora.

N.G.

Pročelje kompleksa, postojeće stanje

Tlocrt prizemlja, postojeće stanje

U potresu 1979. konstrukcija nije oštećena.

Nakon potresa 1979. u ljetnikovac je premještena Naučna biblioteka, jer je njeno dotadašnje sjedište, Knežev Dvor, zbog teških oštećenja zahtijevao temeljitu i dugotrajanu obnovu. U unutrašnjosti ljetnikovca izvedene su minimalne preinake za tu privremenu namjenu.

Godine 1985. u Zavodu za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika, pod vodstvom Luciane Peko, dipl. inž. arh. izrađene su konzervatorske smjernice za uređenje ljetnikovca, napose za obnovu unutrašnjosti koja je adaptacijama tridesetih godina našeg stoljeća pretrpjela velike promjene.

Godine 1986. izrađen je u Građevnoj radnoj organizaciji Tehnika iz Zagreba idejni projekt obnove ljetnikovca. Autor je Neven Šerka, arh. tehn. Projekt nije prihvacen, jer je zasnovan na pretpostavci da se sadašnja, zapravo privremena namjena neće izmijeniti. Biblioteka se, međutim, ne može držati pogodnim sadržajem, jer težina knjiga suviše opterećuje, štoviše ugrožava sadašnju konstrukciju. Definitivni smještaj biblioteke u ljetnikovcu zahtijevao bi nov konstrukcijski sistem koji bi narušio prostornu strukturu i integritet spomenika. Stoga će biti potrebno odrediti novu, odgovarajuću namjenu zgrade i izraditi nov projekt.

Površina: **827 m²**

26. Ljetnikovac Rastić (»Đonovina«)

Krešimir Tadić

Smješten je na sjevernoj obali Rijeke Dubrovačke, između Rožata i izvora, u predjelu tzv. »Konalić«.

Ljetnikovac je izgrađen sredinom XVI. stoljeća, premda su novija istraživanja pokazala da je na tom mjestu i ranije postojao ladanjsko-gospodarski kompleks. Najveća je kvaliteta ovog prvorazrednog spomenika ladanjske arhitekture u sačuvanosti cjeline, a to znači i izgrađenih dijelova i vrtnih površina, te u njihovom medusobnom povezivanju. Ladanjska kuća uz koju su trijem, cisterna, orsan i druge prostorije natkrivene terasom, okruženi su sa tri vrtne prostore različite veličine i ugođaja. Aksijalni raspored vrta nastavlja se u unutrašnjosti ljetnikovca: raspored prostorija je uobičajen, ali izuzetan po opremi, jer se uz kvalitetno izrađen kameni namještaj jedino ovdje javljaju iznad svih portalata okrugle niše u kojima su stajala poprsja.

N.G.

*U potresu 1979. oštećena je konstrukcija.
Objekt privremeno nije podoban za stanovanje.*

Istraživanja na objektu obavljena su u jesen 1986. i proljeće 1987.

Sudjelovale su ekipe Odjela za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (voditelj: dr. Nada Grujić; mr. Davorin Stepinac, dipl. inž. arh., Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.) i Zavod za restauriranje umjetnina (prof. dr. Vladimir Marković, mr. Egidio Budicin, Josip Turk, Tito Dorčić, Zlatko Bielen, Mario Braun, prof.).

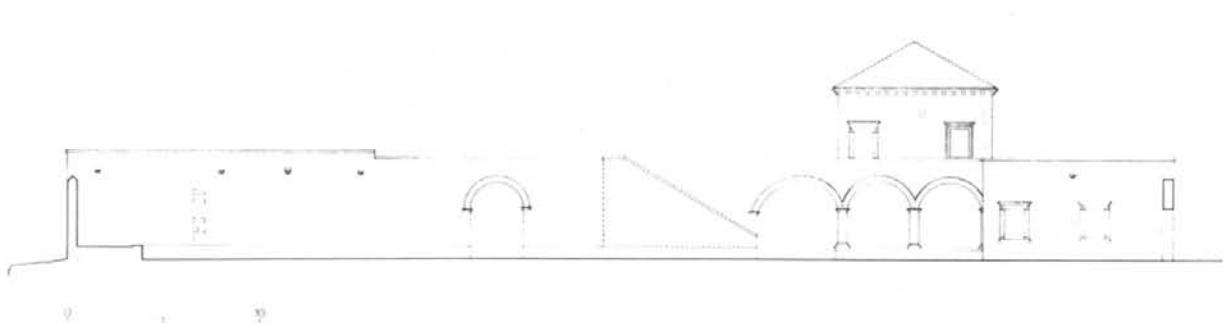
Oslобадanjem vrtnih površina od kasnijih nasipavanja otkrivene su izvorne kote svih staza, što je bila osnova za ispitivanje mogućnosti zaštita od voda. U samoj kući utvrđen je izvorni tlocrtni raspored prostorija i komunikacija. Na katu nije utvrđen raspored iz renesansne faze, jer je ljetnikovac obnovljen 1676, dakle nekoliko godina nakon potresa 1667.

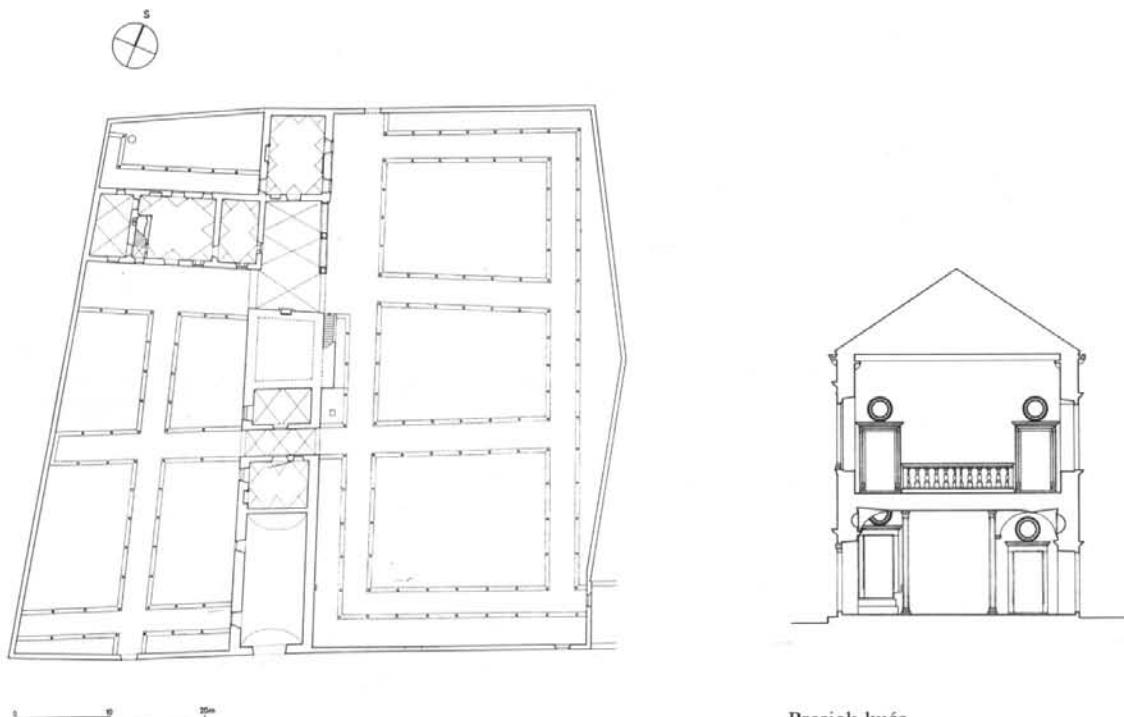
Istovremeno s ovim istraživanjima izrađena je u Institutu za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju Universiteta »Kiril i Metodij« iz Skopja studija seizmičke stabilnosti ljetnikovca.

Institut za korištenje i zaštitu voda na kršu iz Trebinja istraživao je 1987. razinu mora u Rijeci Dubrovačkoj, jer je ljetnikovac smješten neposredno uz Rijeku i poplave povremeno zahvaćaju dijelove vrta.

1988. izrađen je prijedlog konzervatorskih, konstrukcijskih i hidroloških smjernica za obnovu. One su određene težnjom da se sačuva i restituira ovaj renesansni ljetnikovac izuzetne vrijednosti. Stoga prijedlog nije vodio računa o nekoj potencijalnoj namjeni, nego o integritetu spomenika. Što se tiče unutrašnjosti predloženo je da se prvi kat obnovi u obliku kako je obnavljan u XVII. stoljeću. Nadalje je predloženo da se korigiraju svi oni otvori na fasadama, kojima su utvrđeni izvorni oblici.

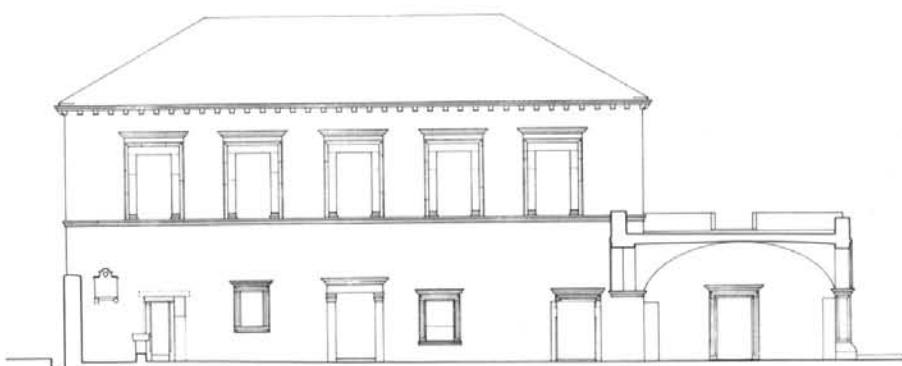
N.G.

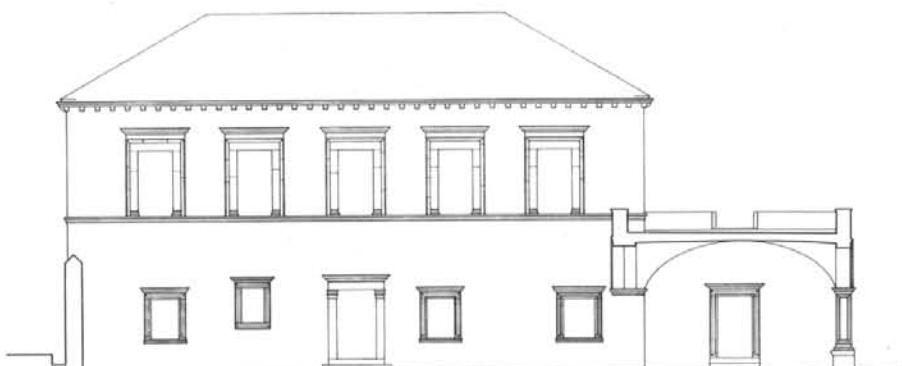

Presjek kuće

Tlocrt kompleksa, prijedlog rekonstrukcije

Pročelje, postojeće stanje

Pročelje, prijedlog obnove

27.

Ljetnikovac Klementa Gučetića (Zbutega – Lazarević) Rijeka Dubrovačka, Obuljeno

Smješten je na sjevernoj obali Rijeke Dubrovačke u predjelu starog naselja Obuljeno, a nakon 1979. našao se podno stambenih blokova novoizgrađenog naselja Mokošica.

Gučetićev ljetnikovac jedan je od rijetkih kojem je sačuvan izvorni raspored vrtnog prostora, premda je gradnjom Jadranske turističke ceste srušen njegov sjeverni ogradni zid i dio vrta bezobzirno zasut. Najveća vrijednost ljetnikovca svakako je u samoj arhitekturi, u jasnom izvornom tlocrtnom rasporedu, u dobro proporcionalnim prostornim odnosima, u pravilnosti kojom je rastvoreno renesansno pročelje i osebujnosti »gotičkog« začelja, te nadasve u sačuvanosti i kvaliteti kamenog namještaja (kamini, zidni umivaonici i ormari).

Izuzetan je po osvjetljenju dvorane prozorima u dva reda. Ljetnikovac je građen od 1575. do 1581. godine na mjestu starijeg zdanja. Naručitelj je bio Klement Vlah Gučetić, a zidar Tomo Rusković i klesar Jakov Pavlović.

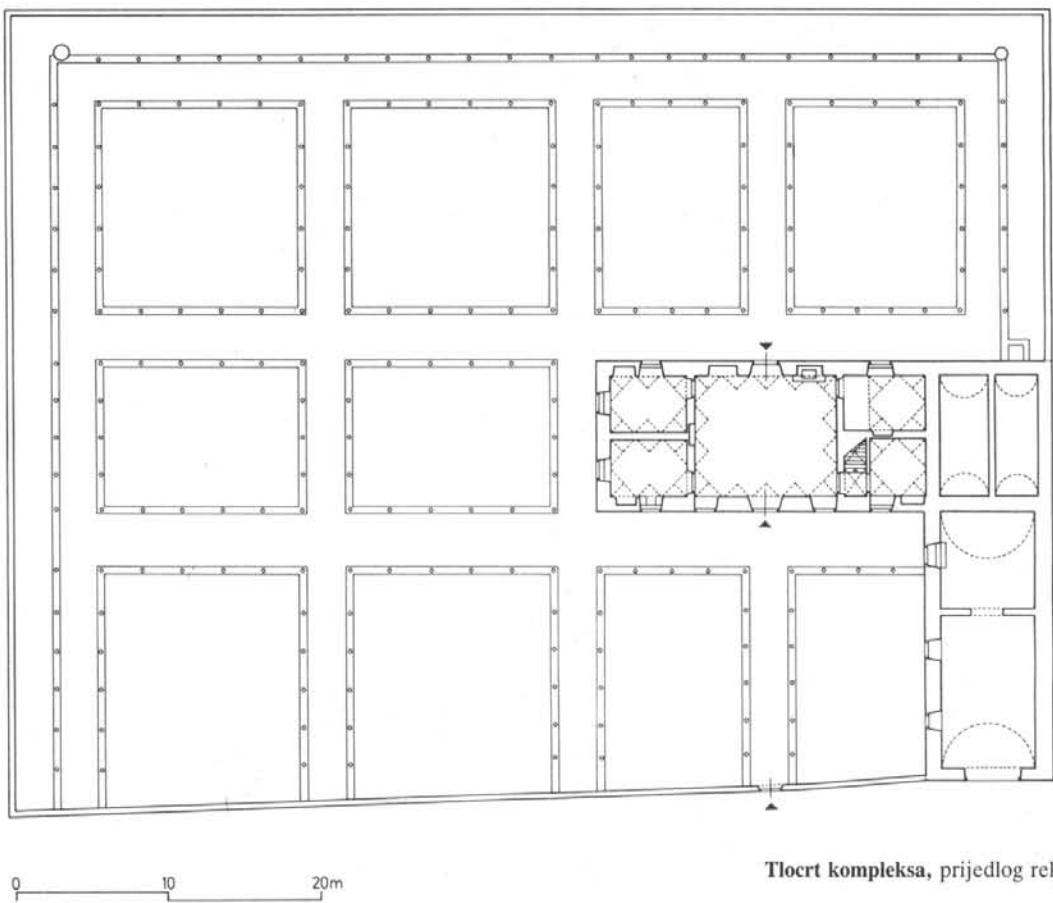
N.G.

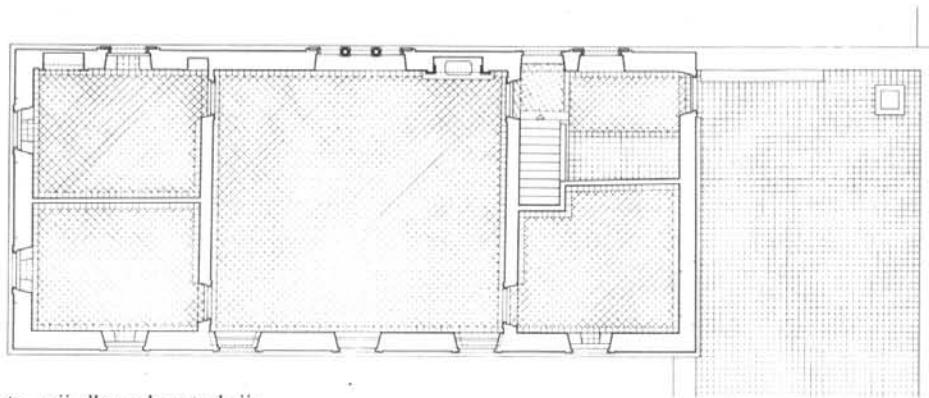
Istraživanja su otkrila u vrtu: izvorni perimetar vrta, odnosno dimenzije sjevernog dijela koji je bio zasut prigodom gradnje Jadranske turističke ceste, te izvorne razine staza i dijelom sačuvano kamo popločenje. Istraživanja u samoj kući bila su ograničena na utvrđivanje uzajamnih odnosa dviju renesansnih faza gradnje (na početku i kraju XVI. stoljeća), te na utvrđivanje minimalnih intervencija nakon potresa 1667. godine. Istraživanja oslike nisu dala rezultata, jer je kuća dugo vremena bila bez krova i svi su naliči isprani. Usporedna analiza arheoloških podataka i rezultata istraživanja omogućila je točnu dataciju svih slojeva gradnje i neupitan prijedlog prezentacije spomenika. Predložena je rekonstrukcija izvornog stanja cijelog kompleksa (kuće i vrta) uz najstrože poštovanje sačuvanih elemenata.

Studiju seizmičke stabilnosti postojećeg stanja izradio je Institut za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju Univerziteta »Kiril i Metodij« iz Skopja 1988. godine.

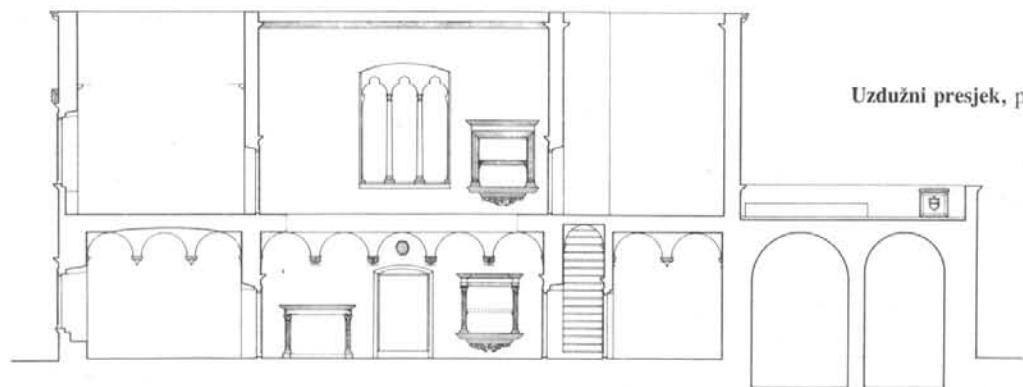
N.G.

Tlocrt kompleksa, prijedlog rekonstrukcije

Tlocrt prvog kata, prijedlog rekonstrukcije

Uzdužni presjek, postojeće stanje

28. Ljetnikovac Bozdari – Kaboga – Škaprlenda *Rijeka Dubrovačka, Čajkovići*

Smješten na južnoj obali Rijeke Dubrovačke u predjelu naselja Čajkovići.

Ljetnikovac je izgrađen početkom XVIII. stoljeća. Smatra se da ga je podigla imućna trgovачka porodica Bozdari koja izuzetnošću i kvalitetom gradnje potvrđuje novostečeni plemićki status. U gradnji sudjeluje venecijanski graditelj i kipar Marino Gropelli (zaposlen tad na važnim gradnjama u Dubrovniku). On preuređuje već započeto pročelje i dvoranu kata, te gradi zapadni dio vrta, tzv. nimfeum. Dvorana kata svojim dimenzijama, proporcijama i visokim svodom, štuko ukrasima (okviri nestalih slika), istaknutim vijcima, medaljonima, puttima i maskeronima predstavlja posvemašnji izuzetak i jedan od vrhunaca baroknog stila u Dubrovniku. Oslik iz tog razdoblja uglavnom je izgubljen, no sačuvan je onaj s kraja XVIII. stoljeća (dekorativni friz koji teče donjem dijelom zidova dvorane).

N.G.

U potresu 1979. oštećena je konstrukcija.

Istraživački radovi izvršeni su u razdoblju od travnja do lipnja 1986. godine. Znanstvenu dokumentaciju i konzervatorske smjernice izradili su u srpnju 1986. godine Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Nada Grujić,

Krešimir Tadić

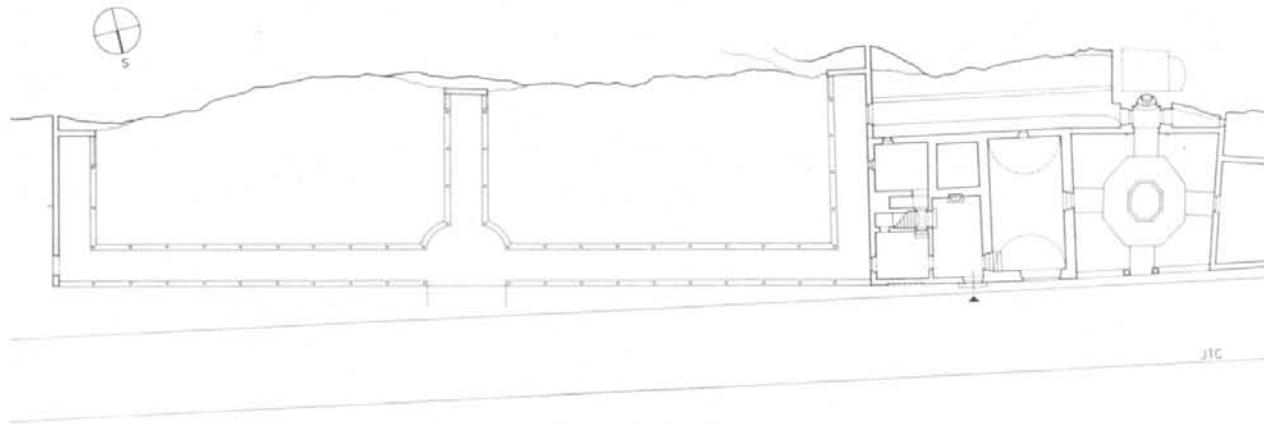
mr. Davorin Stepinac, dipl. inž. arh., Ivan Tenšek, dipl. inž. arh.) i Zavod za restauriranje umjetnina iz Zagreba (prof. dr. Vladimir Marković, mr. Egidio Budicin, Josip Turk, Tito Dorčić, Zlatko Bielen i Mario Braun, prof.).

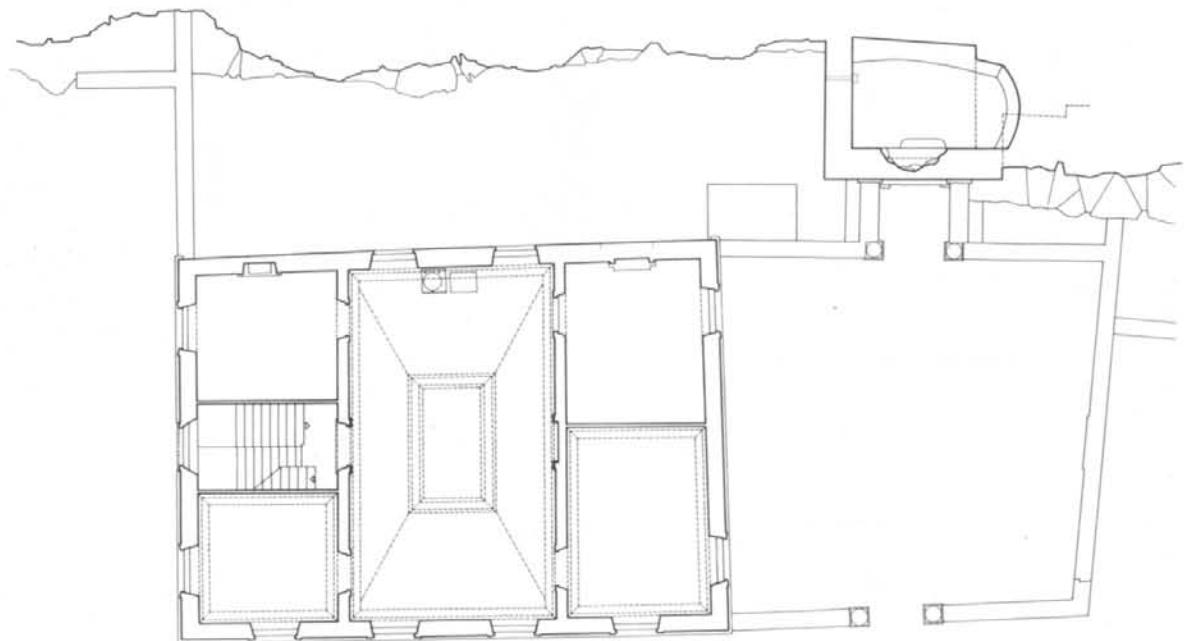
Istraživanja su otkrila u vrtu: izvorne dimenzije i izvorne kote staza sa istočne, južne i zapadne strane ljetnikovca. U kući su otkrivene izvorne razine podova u kuhinji i orsanu, te nekoliko slojeva naliča i oslika u svim prostorijama.

Konzervatorske smjernice predlažu stoga poštovanje tlocrtnih karakteristika, obnovu oslika i štukature koja je izuzetna vrijednost za dubrovačko područje, a za dvoranu takvu namjenu da ona bude pristupačna javnosti. Predloženo je nadalje da se obnove dijelovi vrta s obje strane kuće, a osobito pažljivo rekonstruira nimfeum uz primjerenu hortikulturnu interpretaciju.

N.G.

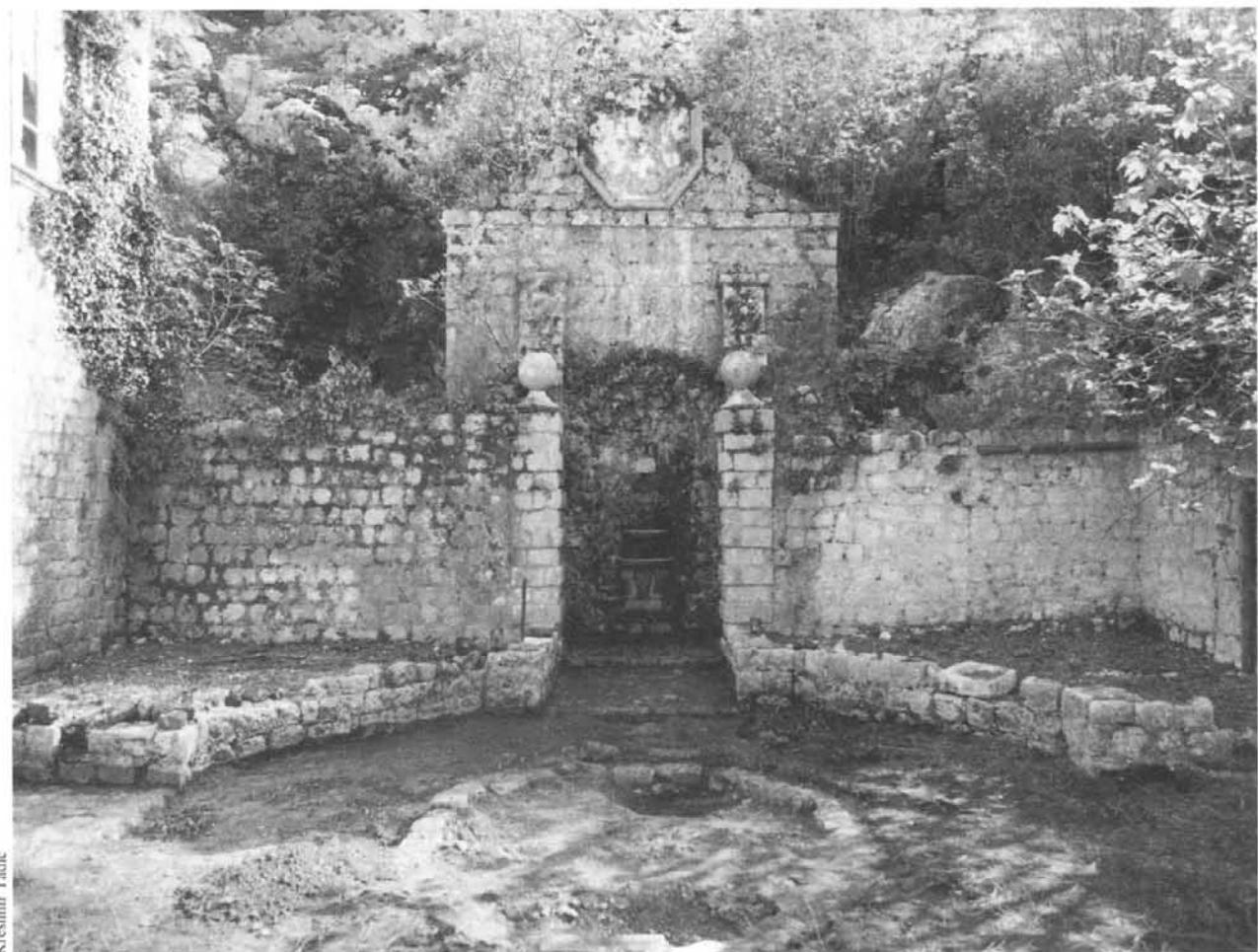
Tlocrt kompleksa, prijedlog rekonstrukcije

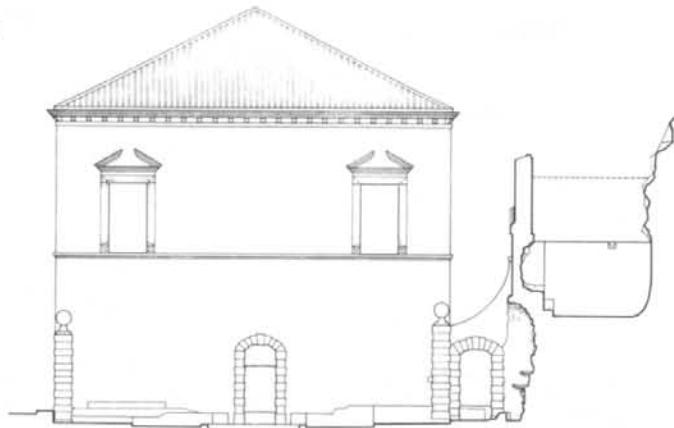
Tlocrt prvog kata, postojeće stanje

Nimfej

Uzdužni presjek kompleksa

zapadna fasada

Dvorana prvog kata

Krešimir Tadić

29.

Kominata Vujičić Konavle, selo Popovići

Mladenko Mojaš

Izvanredan primjer narodnog graditeljstva koji svojim izgledom, masivnošću i dimenzijama suvereno dominira u sklopu gospodarskih zgrada. Jedna je od sedamnaest kominata (lokalni naziv za kuhinju) koliko ih se do danas sačuvalo na području Konavala. Spada u red najstarijih – prema uklesanom natpisu podignuta je 1856. godine – a gradili su je, po kazivanju vlasnika, domaći majstori–graditelji. U odnosu na ostale kuhinje ove regije koje se također grade kao prizemna dogradnja, izdvaja se svojim specifičnim krovom. Bez jednog dijela drvene konstrukcije – konzolastim ispuštanjem kamena izvedeno je kroviste u obliku krnje piramide koja završava glavom dimnjaka. Ovakva konstrukcija omogućuje brz odvod dima i njegovu koncentraciju u krovišnom prostoru gdje je to zbog sušenja mesa i najpotrebnije. Prestankom upotrebe ognjišta kominata je potpuno napuštena i neodržavana. Usljed udara grom-a i teškog oštećenja vanjske strane krovista došlo je do mjestimičnog urušavanja konstruktivnih zidova, pa je prijetila opasnost od potpunog uništenja.

U potresu 1979. godine oštećena je konstrukcija.

Projekt obnove

Izvedbeni projekt

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (1978)

vodstvo: mr. Dragan Elaković

suradnik: Luciana Peko, dipl. inž. arh.

konzultanti:

Dubravka Beretić, prof., Vladan Kovačević, dipl. inž. grad.

Cilj obnove bio je da vrati objekt u izvorno stanje, što je postignuto striktnom rekonstrukcijom zidova i krovista.

Izvodač:

Gradevna radna organizacija »Gradevinar«, Dubrovnik

Površina 40 m²

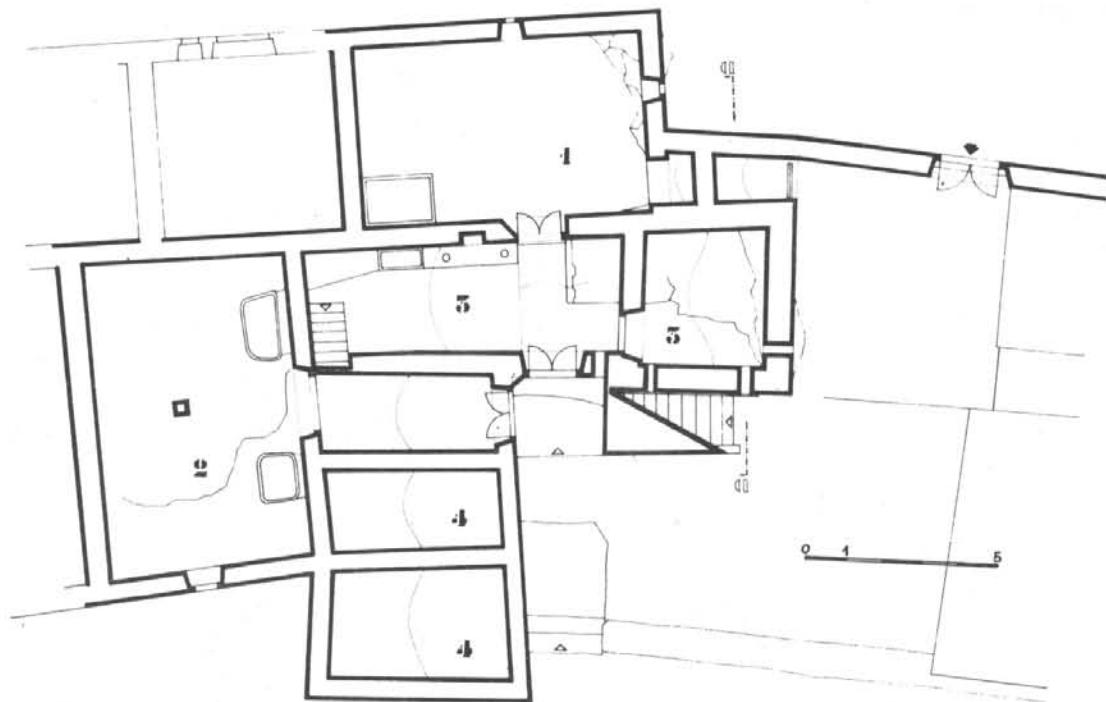
Obnova je započela 1. lipnja, a završena 20. kolovoza 1984. godine

Investitor:

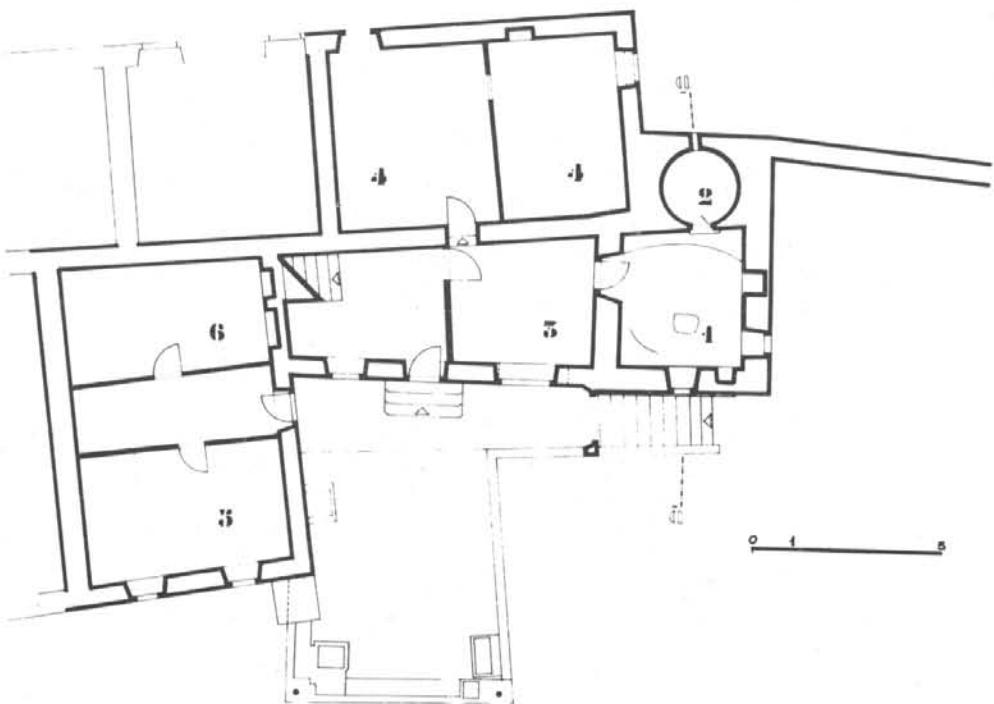
Republička samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture, Zagreb

Istočno pročelje, nakon obnove

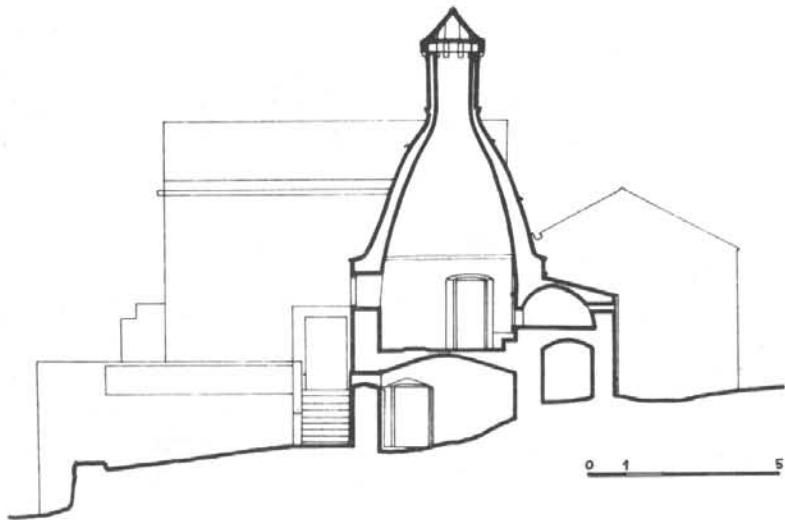

Tlocrt prizemlja, nakon obnove
1. vinica, 2. kamara od uja, 3. sprema, 4. gustijerna

Tlocrt prvog kata, nakon obnove

1. kominata, 2. krušna peć, 3. komin, 4. kamare, 5. sala,
6. spremna

Presjek A-A, nakon obnove

30.

Zadružni kompleks Kesovija Konavle, selo Lovorno

Krešimir Strnad

Naselje je potpuno izgrađeno kamenom; krovovi su dvovodni i pokriveni kupom kanalicom. Kuće su prizemne, katnice i dvokatnice. U prizemljima su gospodarske prostorije (staje, obori, spremišta, vinice), na prvom i drugom katu su prostorije za boravak i spavanje s manjim terasama, na kojima su ponajčešće kuhinje.

Novijim nadgradnjama od betona sklop je u mnogočemu izgubio od svog raniјeg tradicijskog sadržaja. Bez obzira na sadašnje stanje, kompleks treba valorizirati kao razvijeni oblik veoma stare zadružne cjeiline.

U potresu 1979. sklop je teško oštećen i potom većim dijelom napušten.

Prijedlog konzervatorskih smjernica izradile su 1988. dr. Katica Benčić-Bošković (Etnografski muzej, Zagreb) i Dubravka Beretić, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika u miru.

Projekt obnove

Idejno urbanističko-arhitektonsko rješenje:

»Arhitekt«, Ljubljana (1988)

autor: Stijepo Butijer, dipl. inž. arh.

Selo Lovorno smjestilo se na južnom dijelu općine Dubrovnik, odnosno u sjeveroistočnom dijelu Konavala. Zaselak Grote, u kojem je zadružni sklop Kesovija, smješten je na manjem brežuljku odakle se vidi gotovo cijelo Konavle. Unutar naselja je i manja crkvica sv. Ane, u neposrednoj blizini izvora konavoske rijeke Ljute. Naselje s okolnim prostorom zauzima površinu od gotovo jednog hektara.

Naselje je zanimljiv primjer razvijene zadružne cjeline. Podijeljeno je na osam domaćinstava, od kojih tri još postoje.

Sastoji se od stambenih i gospodarskih kuća povezanih međuprostorima. Iz obrambenih razloga sva su domaćinstva imala glavne ulaze s južne strane. Lokacija, na istaknutom brežuljku, zgusnuta ruralna aglomeracija s visokim vanjskim zidovima, ulazi u kuće s juga odakle je nemoguće izvršiti bilo kakav napad, potiču na razmišljanja da je ovo naselje imalo neku obrambenu funkciju i u doba dubrovačke Republike.

Kako je dokumentacija Konavala uništена u požaru, ovo se naselje u knjigama može pratiti tek od potresa 1667. U matičnoj knjizi Status animarum župne crkve Pridvorje veoma razgranata i brojna obitelj Kesovija može se pratiti do današnjih dana.

Kompleks je nakon potresa 1979. uvršten među deset prioritetnih objekata za obnovu s težnjom da se spasi jedna od rijetko dobro očuvanih zadružnih cijelina i svojom novom namjenom omogući mjesnoj zajednici da se uključi u turističku ponudu Dubrovnika i tako osigura trajan izvor prihoda.

Namjena bi bila stambeno-gospodarska, muzejska, ugostiteljska i turistička. Predlaže se da u sklopu ostanu živjeti jedna do dvije porodice, a ostali dijelovi da se prezentiraju kao svojevrstan živ muzej tradicijskog načina života i proizvodnje. Uz mogućnosti stalnog boravka u nekoliko apartmana, kompleks bi u nekoliko radionica ponudio na prodaju specifične poljoprivredne i obrtničke proizvode ovog kraja, a u različitim restoranima i lokalima razonodu i potrošnju.

U prizemljima kuća bile bi manje radionice: tkaonica, kovačnica, pekarnica, bačvarska radionica, prostorije s demonstracijom proizvodnje meda, svile od svilenih buba; potom ugostiteljski lokali uređeni kao konavoske krčme, kuće, kavane i prodavaonice (slav-

stica, vina, rakije, ulja, meda); fotografski atelje, prodavaonica suvenira, umjetnički atelje. U bočnim kućama bila bi dva veća restorana (sa 50 do 70 mješta); u prizemlju konoba, na katu saloča s velikom zajedničkom trpezom za svečane ručkove, svadbe i slične priredbe.

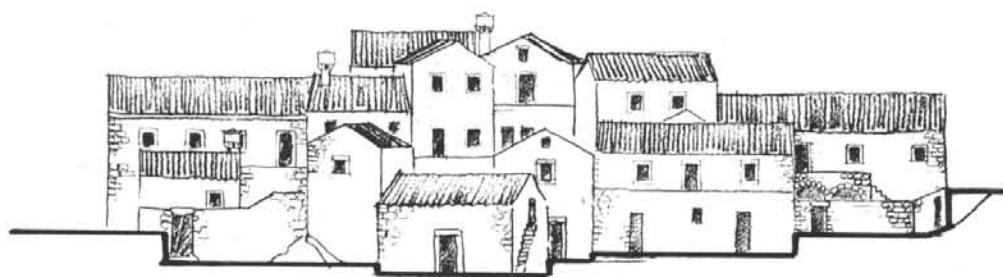
Na drugom katu bila bi četiri apartmana s recepcijom za cijelo naselje.

Vanjski prostori uredili bi se za prijem što većeg broja posjetilaca; manji etno-park; veći opločeni prostor – gumno za folklorne priredbe, otvoreni obori za stoku.

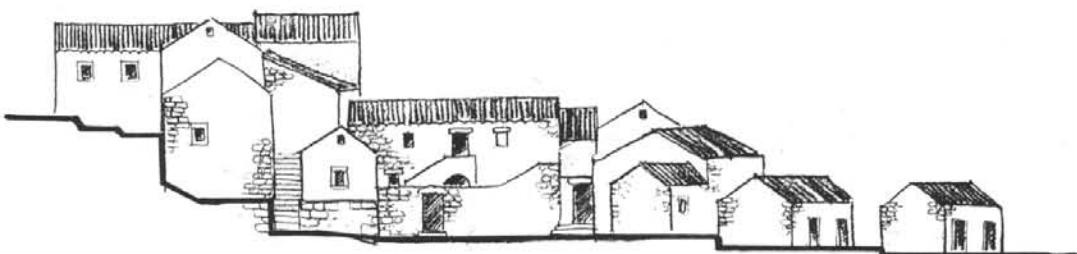
Uredila bi se i crkvica sv. Ane s mjesnim grobljem. Arhitektonsko rješenje nudi rekonstrukciju izvorne prostorne strukture: kuća, gospodarskih zgrada, komunikacija, otvorenih prostora i zidova.

Rekonstrukcijom i uređenjem zadružnog sklopa bio bi sačuvan rijedak primjer vrijedne seoske arhitekture, stvoren zanimljiv i specifičan muzej i turističko privlačište.

S.B.

Jugozapadno pročelje, projekt

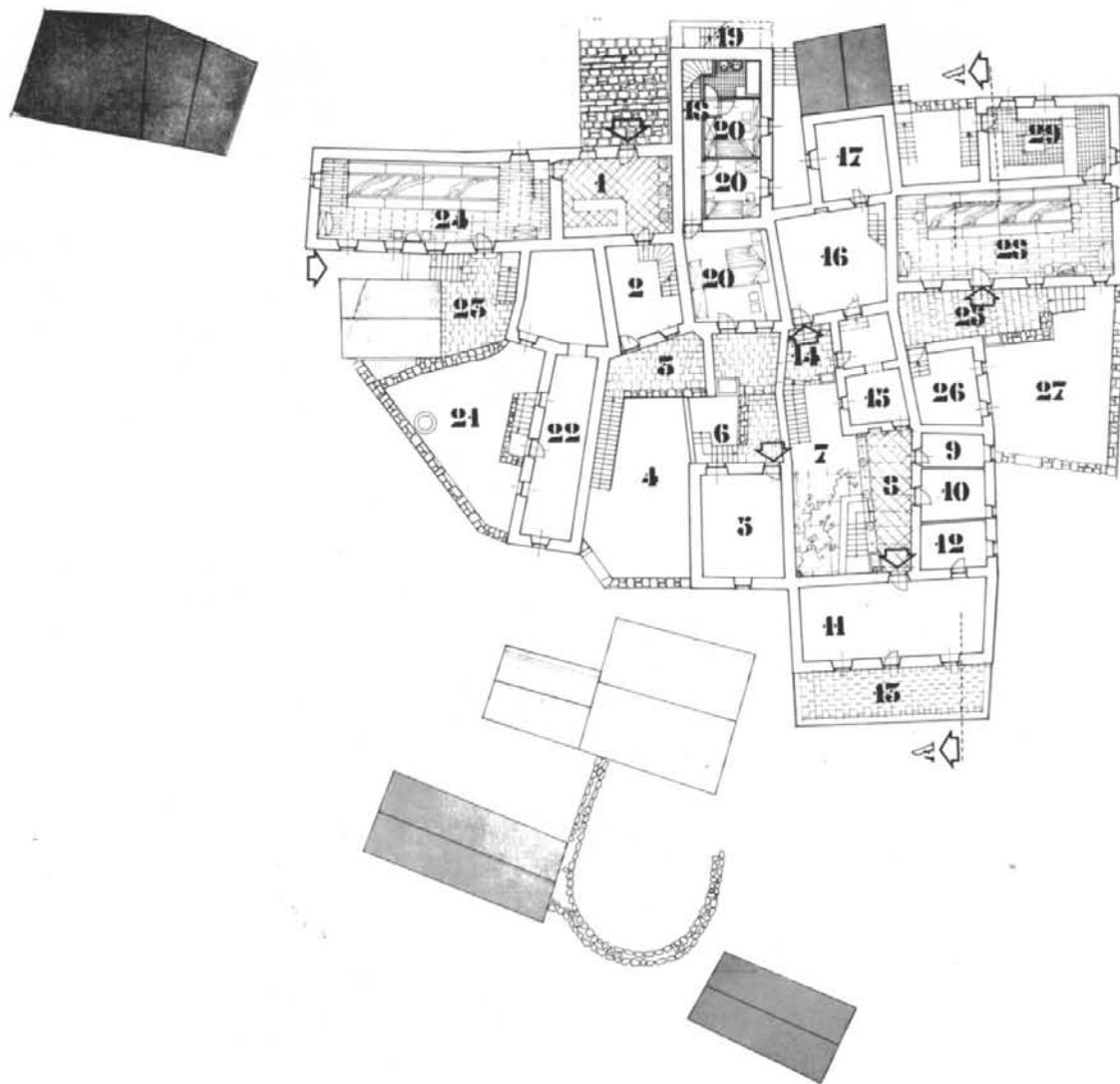

Sjeverozapadno pročelje, projekt

Tlocrt prizemlja, projekt

- 1. dvorište (gospodarsko), 2. konoba-krčma,
- 3. konoba-krčma, 4. skladište + prostor za personal,
- 5. dvorište – ugostiteljstvo, 6. sanitarni čvor, 7. prodajni prostor (papuče, opanci, suveniri), 8. prodaja (konavoske slastice, voće, vino, rakija), 9. ulaz, 10. dvorište – obor,
- 11. štale, 12. vinica – konoba, 13. kamara od ulja i brašna,
- 14. stari komin (sušenje mesa), 15. dvorište, 16. tkaonica (izrada predmeta od vune: vreće, mlinarice, sukno, užad, uzica, itd.), 17. dvorište – obor, 18. mljevenje žita, 19. pečenje rakije (pecara), 20. podrum za stan, 21. dvorište (obor),
- 22. pravljenje samara, steja, košića, 23. dvorište (peče, ulište), 24. poljoprivredni alati i pčelarski pribor, 25. konavoski kruh, 26. ulaz, 27. kuhinja, 28. bačvarski zanat u zadruzi Kesovija, 29. vinica-konoba + degustacija, 30. skladište + personalni prostor, 31. sanitarni čvor, 32. seoska kavana, 33. javne sanitarije, 34. kovačnica, 35. prodaja suvenira, knjiga, novina, filmova, itd., 36. fotograf + iznajmljivanje narodnih nošnji, 37. galerija – atelje, 38. gumna

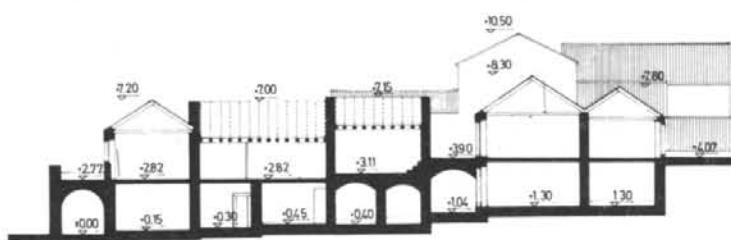
Tlocrt prvog kata, projekt

1. recepcija, 2. recepcija – prolaz, 3. taraca, 4. dvorište – obor, 5. tekstilna rukotvorina, 6. dvorište – terase, stepenište, 7. dvorište (obor) natkriveno pergolom, 8. natkrivena taraca, 9. prodaja konavoskih torbica, kapica, itd., 10. prodaja konavoskog veza, 11. zavičajni muzej (eksponati iz Konavala), 12. proizvodnja svilene bubice, 13. taraca, 14. taraca – ulaz, 15. kuhinja, 16. sala s trpezom, 17. kamara (soba) domaćina, 18. predprostor (stan), 19. sanitarni čvor, 20. sobe, 21. dvorište (pčele, ulišta, poljoprivreda), 22. izložbeno-prodajni prostor (poljoprivreda Konavala, pčelarstvo, ljekovito bilje), 23. taraca, 24. sala s velikom trpezom (ugostiteljstvo), 25. taraca – ulaz, 26. ljetna kuhinja, 27. dvorište (ugostiteljstvo), 28. sala s velikom trpezom (ugostiteljstvo), 29. kompletna kuhinja

Tlocrt drugog kata, projekt

1. predprostor – gornji pod, 2. kamare (sobe) za ukućane,
3. predprostor (ulaz u stan), 4. hodnik, 5. kuhinja – trpezarija,
6. tinel – dnevni boravak, 7. taraca, 8. predprostor – stepenište,
9. apartmani

Presjek, projekt

31.

Franjevački samostan u Rožatu Rijeka Dubrovačka

Krešimir Tadić

Franjevački samostan u Rijeci Dubrovačkoj, osnovan odlukom Dubrovačkog senata 1393. godine, pripadao je franjevcima Bosanske vikarije, a ne Dubrovačke provincije. Stoga u spisima dubrovačkog arhiva gotovo nema podataka o njegovoј gradnji. Pod upravom Bosanske vikarije ostaje do 1478., kada je zajedno s tri ostala samostana (Ston, Slano i Pridvorje) pripojen reformiranoj Dubrovačkoj provinciji. Godine 1582. potpuno je srušen i izgrađen je novi.

Iz ovog perioda gradnje datiraju i samostan i crkva u svom sadašnjem tlocrtu, a i u elevaciji, uz restauratorske zahvate nakon potresa 1667. godine. To je renesansna konцепција i kompozicija klaustra i samostana, s gotičkim detaljima zadržanim od prijašnjeg samostana i novim renesansnim detaljima, te crkva koja je zadržala gotički tlocrt i brojne detalje, dok joj je unutrašnjost a i vanjština nakon potresa 1667. restaurirana u duhu baroka.

Potres je 1667. godine gotovo sasvim srušio crkvu, a djelomice i samostan, tako da je samostan tridesetak godina bio tek djelomice nastavan.

Popravak i restauracija samostana i crkve započeli su 1702. godine.

Već 1704. završeni su restauracija i rekonstrukcija samostana, osim sjevernog krila trijema klaustra.

U rekonstrukciji samostana i crkve u potpunosti je zadržan raspored prostora u prizemlju, a djelomice i na katu svi dijelovi ranije izgradnje, tako da je to jedan od rijetkih primjera iz doba baroka gdje je u sanaciji i rekonstrukciji poštovano sve naslijedeno. Konzervatorske smjernice preporučile su da se poštuje sve zatečeno gdje god je to moguće.

A.B.

U potresu 1979. samostan je teško oštećen.

Istraživačke radove na objektu vodio je Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika. Znanstvenu dokumentaciju i prijedloge konzervatorskih smjernica izradio je 1982. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Andelko Badurina).

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Gradevna radna organizacija »Dubrovnik«, Dubrovnik
autor: Nikola Brbora, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Gradevinski institut, Zagreb
autor: prof. dr Dražen Aničić, dipl. inž. grad.

Izvođač:

Gradevni kombinat »Medimurje«, Čakovec, s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika

mr. Antun Borković, dipl. inž. grad., Jurica Carić, dipl. inž. arh.
(za gradevne radove), Anton Jakobušić, el. teh. (električne instalacije), Gordana Babić-Civić, dipl. inž. arh.

U potresu 1979. znatno je narušena statička stabilitet cijelog kompleksa, pa su zato morala biti pregrađena dva krila samostana i cijeli zvonik, i to od prvog kata. Konstrukcijsko rješenje za samostan i crkvu zasnovano je na proširenju temeljnih stopa obostrano uz nosive zidove pomoću armirano-betonskih greda i torketiranju svih nosivih zidova. Prilikom pregradnje svi su kameni elementi povezani bilo visokostijenim nosačima, bilo konzolnim armirano-betonskim pločama. Kako se težilo potpunoj rekonstrukciji klaustra, restituirano je četvrto krilo trijema, koje je bilo zarušeno nakon potresa 1667. Taj je prostor rekonstruiran prema iskopanim starim elementima (baze, stupovi, dijelovi lukova).

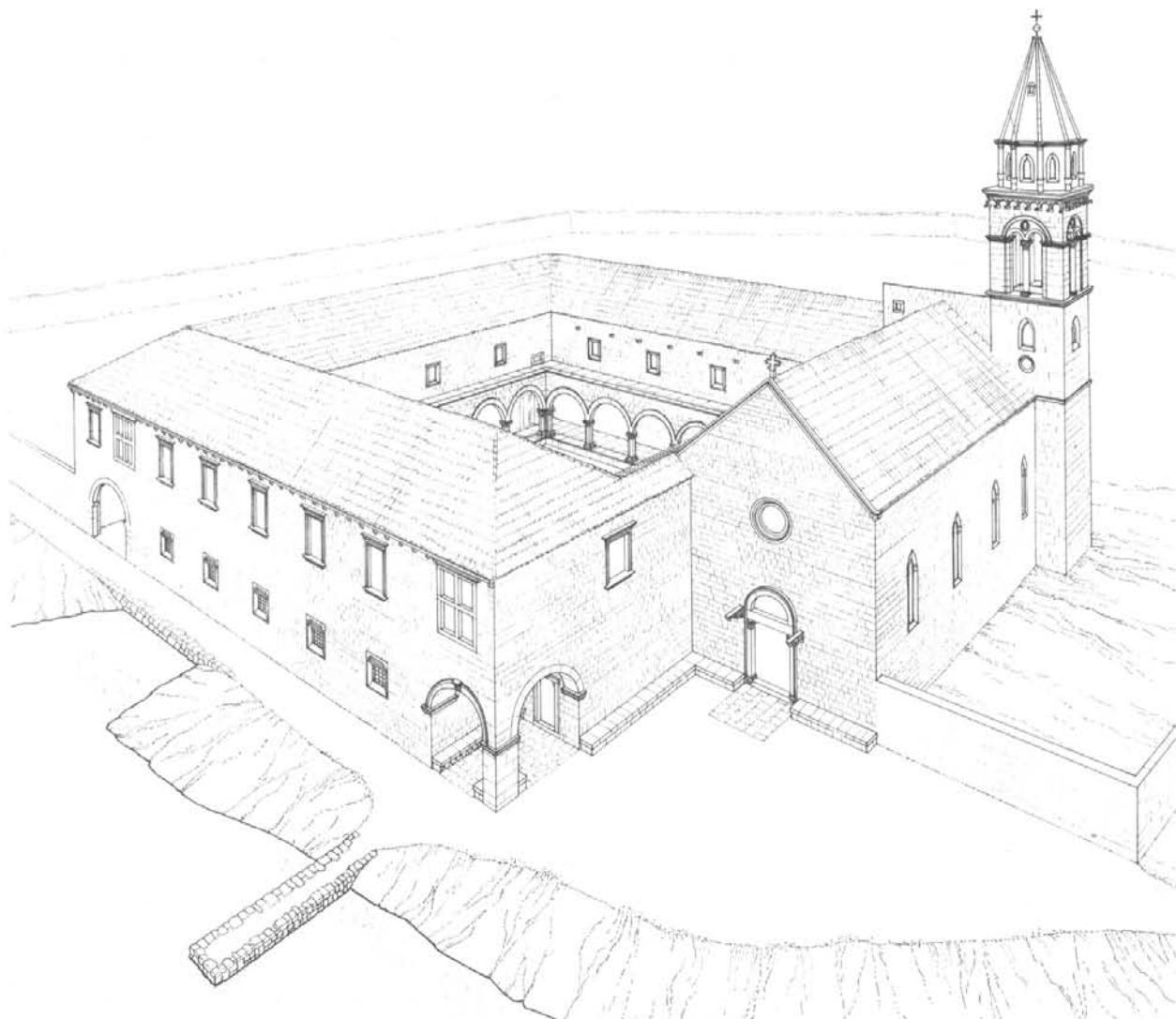
Iz središnjeg otvorenog dijela klaustra, gdje je do potresa bio visok sloj zemlje zasađen narančama i cvijećem, uklonjeni su raslinje i zemlja. Tom prilikom otkriveni su temelji starijeg, manjeg samostana, postojanje kojega se i pretpostavljalo. Taj je dio popločen kamenom u koji će biti ucrtani temelji starijeg samostana. Uz jugozapadnu stranu trijema, s njegove vanjske strane, vraćene su kamene klupe koje su nakon potresa 1667. bile upotrebljene za dio vijenca pri vrhu zidova crkve. U crkvi je glavni oltar nešto spušten, sužena mu je menza, a ispred njega je, na sredini svetišta, podignut novi oltar, okrenut prema vjernicima.

Dijelu koje koriste franjevci vraćen je izvorni oblik, a dio prepušten civilnoj upotrebi na 33 godine (cca 700 m²) uređen je u skladu s namjenom za Centar za molekulsku genetiku Sveučilišta u Zagrebu.

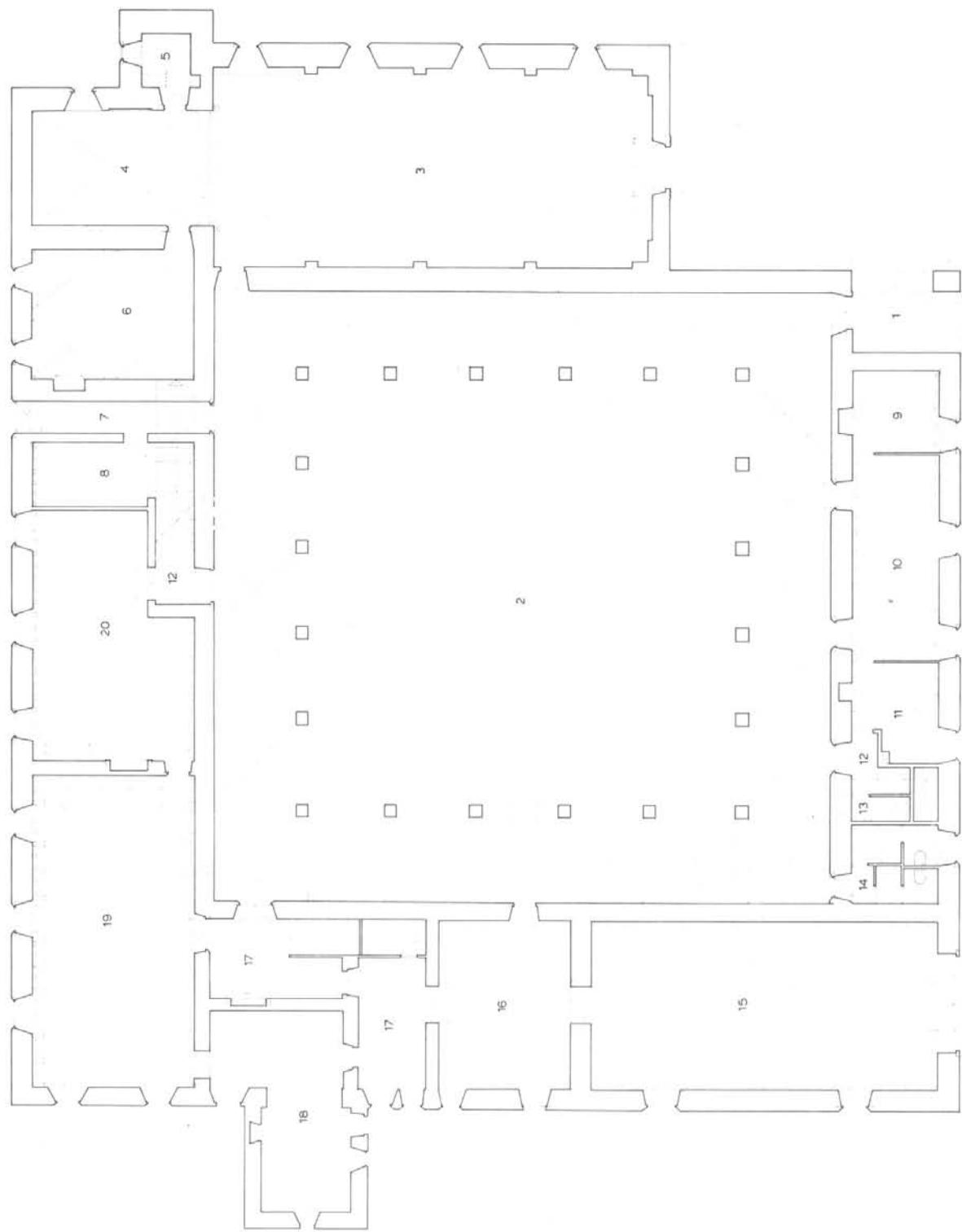
J.C.

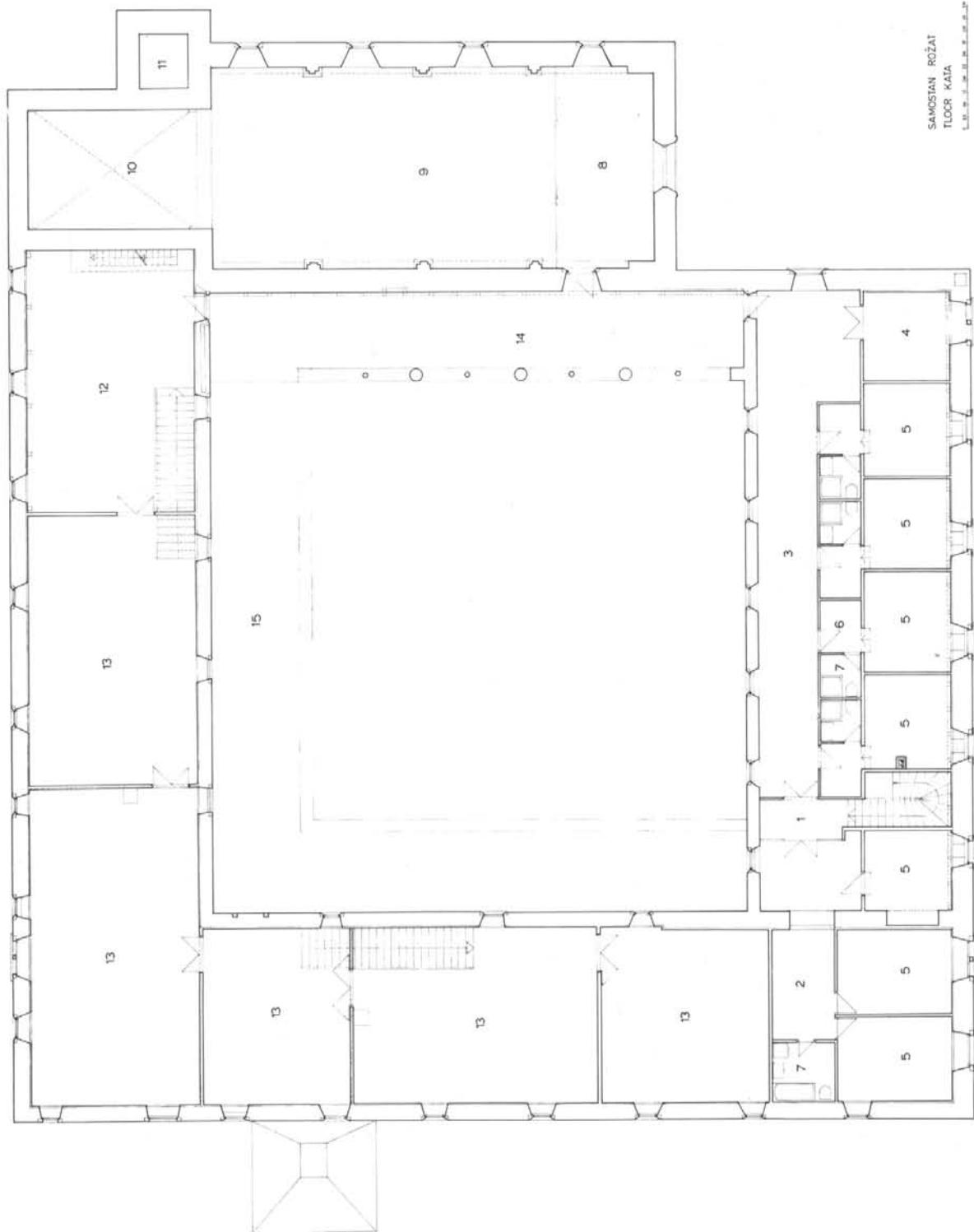
Površina **2.500 m²**

Radovi obnove započeli su 1. kolovoza 1983. a završili 10. lipnja 1986. godine.

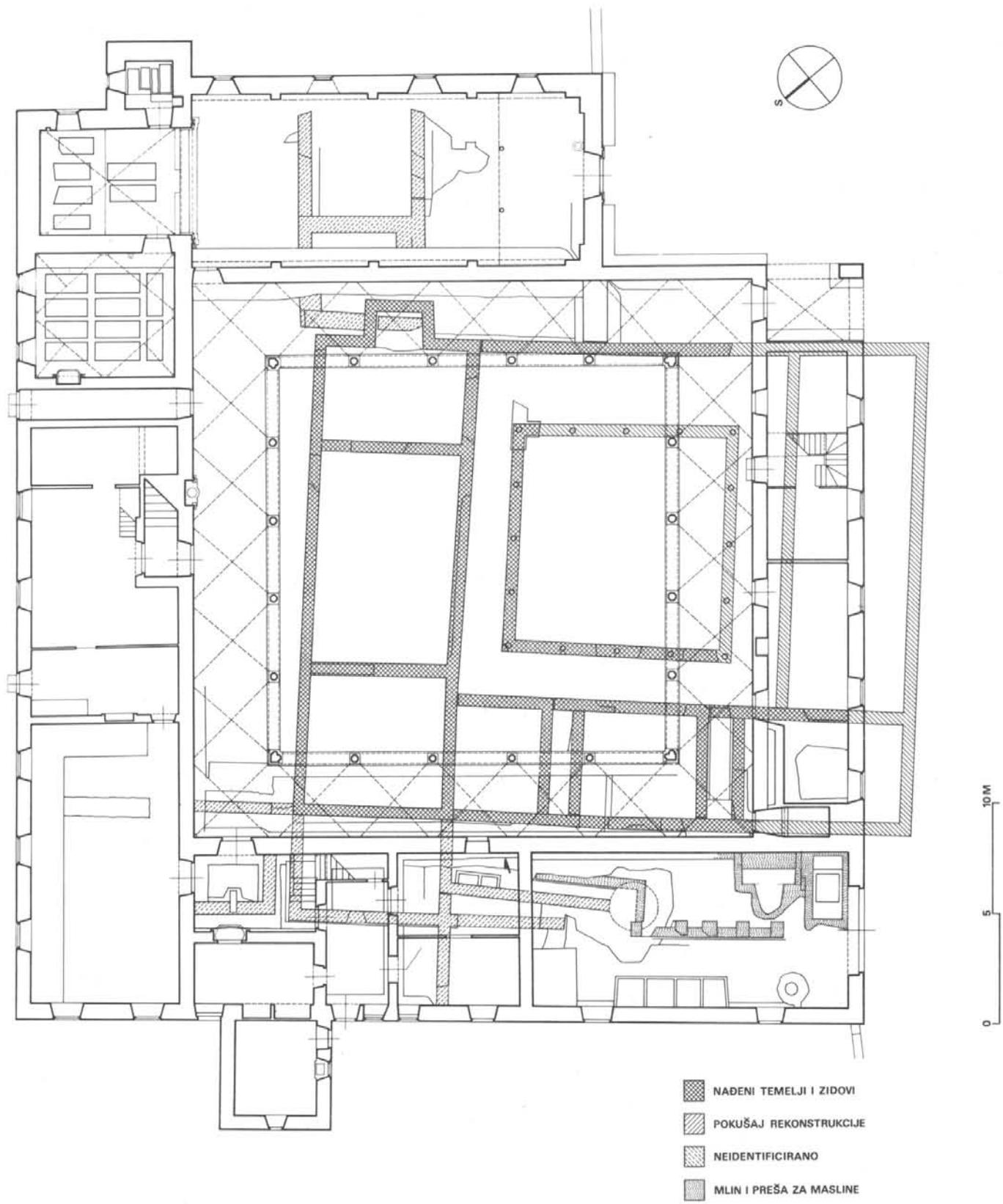

Axonometrijski prikaz

Tlocrt prvog kata, nakon obnove

32.

Crkva i zvonik franjevačkog samostana sv. Jeronima Slano

Samostan je smješten južno od stare jezgre naselja, na samom njenom rubu, a od naselja ga dijeli put koji od obale vodi do Kneževa dvora. Ovaj put je ujedno i jedini javni prilaz samostanskom kompleksu.

Crkva i zvonik posjeduju spomeničku vrijednost, a samostan je zbog brojnih pregradnji izgubio svoju punu vrijednost tako da je sada tek ambijentalne vrijednosti.

Iste godine kada su Dubrovčani dobili Slano (1399. g.) Senat daje dozvolu franjevcima Bosanske vikarije da tu sagrade samostan zbog suzbijanja bogumilstva koje je iz Bosne počelo prodirati i na dubrovački teritorij.

Samostanski kompleks je izgrađen na rubu ranokršćanskog bazilikalnog kompleksa iz V. stoljeća.

Sadašnja crkva posjeduje sve stilске karakteristike zrele gotike (XV. stoljeće), dok su stilске karakteristike samostana izgubljene. Gotika je prepoznatljiva tek u arhitektonskim detaljima, kamenim okvirima otvora koji su premješteni, u pilima i dijelovima grla bunara.

Samostan je u svojoj povijesti više puta pregrađivan, ali je zadržao svoje dimenzije iz početka XIV. stoljeća.

A.B.

Antun Tkalović

U potresu 1979. teže mu je oštećena konstrukcija.

Konzervatorske smjernice izradio je 1985. Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (dr. Andelko Badurina).

Istraživačke radove na objektu proveo je 1985. i 1986. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika, a istraživanja konstrukcije Građevinski institut iz Zagreba.

Projekt obnove

Izvedbeni projekti

Arhitektonski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Pero Jemo, dipl. inž. arh.

Konstrukcijski projekt:

Projektni biro »Arhitekt«, Dubrovnik
autor: Vladan Kovačević, dipl. inž. grad.

Izvođač:

Građevna radna organizacija »Građevinar«, Dubrovnik,
s kooperantima

Stručni nadzor:

Zavod za obnovu Dubrovnika
Jurica Carić, dipl. inž. arh. (za građevinske radove),
Anton Jakobušić, el. teh. (elektroinstalacije)

Zvonik je saniran neovisno od crkve vertikalnim serklažima i konzolnim armirano-betonskim pločama u svakom katu. Tambur zvonika je pregraden, a piramida izvedena kao nova, armirano-betonska. Sanacija je bila hitna i izvršena je od 1. lipnja 1982. do 15. srpnja 1984.

Karakteristike zatečenog konstrukcijskog sistema crkve bile su kamene lezene koje prelaze u kamene šiljaste svodne lukove, kameni nosivi zidovi perimetralno, te šiljasti svod između rebara, miješane grde od kamena i sedre.

Nad svodom je bio deblji sloj gline i šuta te pokrov od kupe kanalice.

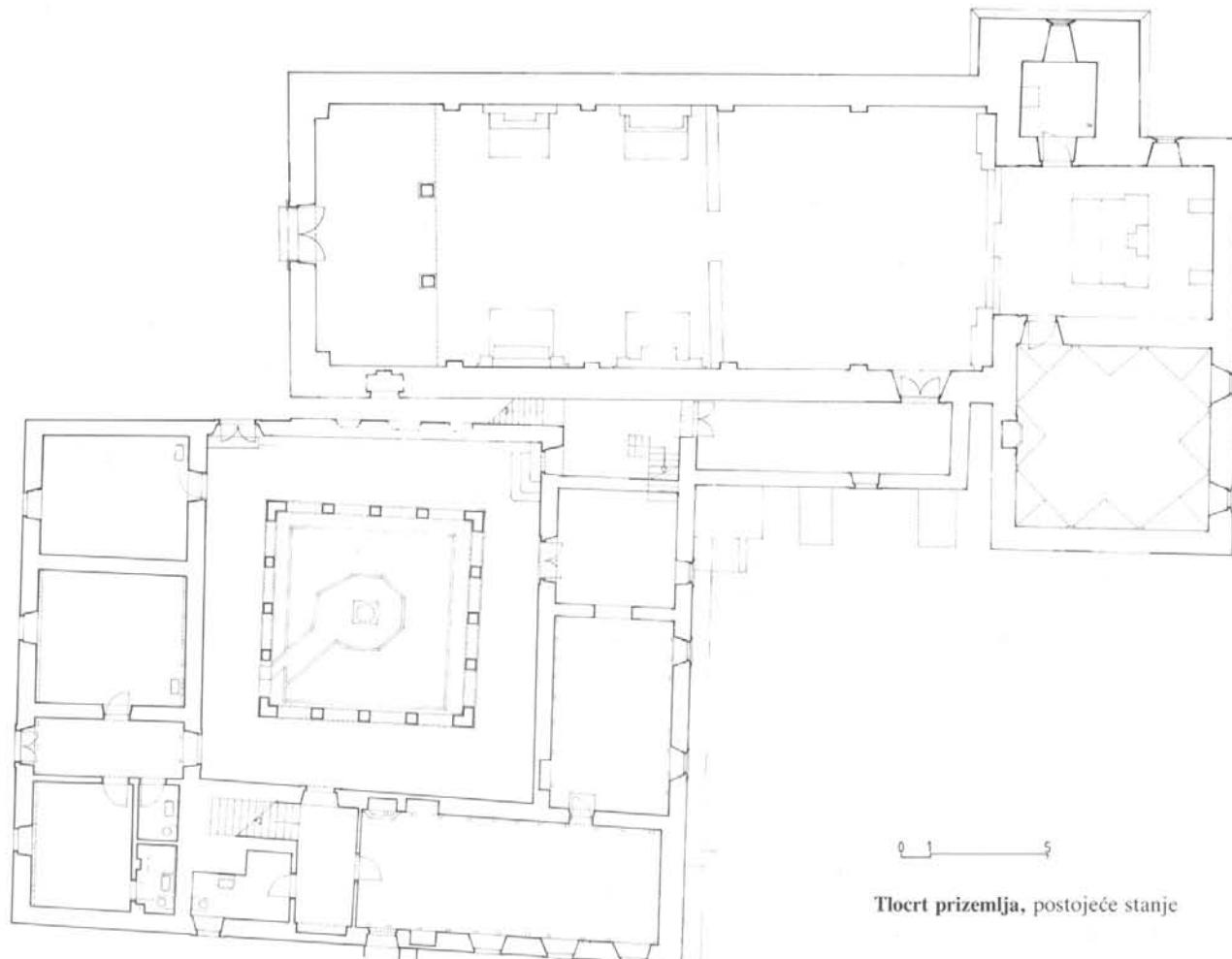
Tokom sanacije u podu crkve pronađeno je 14 grobova, a nakon arheoloških iskapanja u unutrašnjosti crkve taj se broj povećao i pronađeni su temelji, odnosno ostaci triju prethodnih crkava. Dubine izvornog tla kretale su se u odnosu prema zatečenom podu na katu između 2,5 i 3,5 metra. Ovi su nalazi poremetili osnovni konstrukcijski koncept. Nadgrobne ploče su izvađene iz tla i prenesene u lapidarij.

Objekt je definitivno stabiliziran zasipanjem svih iskopanih volumena tucanikom; iznad njih je, u podu crkve, napravljena ravna armirano-betonska ploča kao disk. Ona je potom prekrivena kamenim pločama, a u njima je mjedenom trakom naznačen tlocrt nađenih temelja crkve iz 1420. Uz nosive zidove s vanjske strane proširene su temeljne stope armirano-betonskim gredama. Svod je rasterećen, kamene lezene i svodna rebra su presjećena i skinuta i izvedena kao armirano-betonski okviri, potpuno istih dimenzija. Nad svodom je izведен roštijl armirano-betonskih kosih, obrnutih greda i između njih lagana armirano-betonska ploča, u koju su usidreni pomoću epoksidnih smola kameni dijelovi svoda. Zbog eventualnih tehničkih utjecaja između krovnih greda izvedena je ispuna od laganog betona. Na tako dobiveni krov postavljene su kupe kanalice u krečnom mortu.

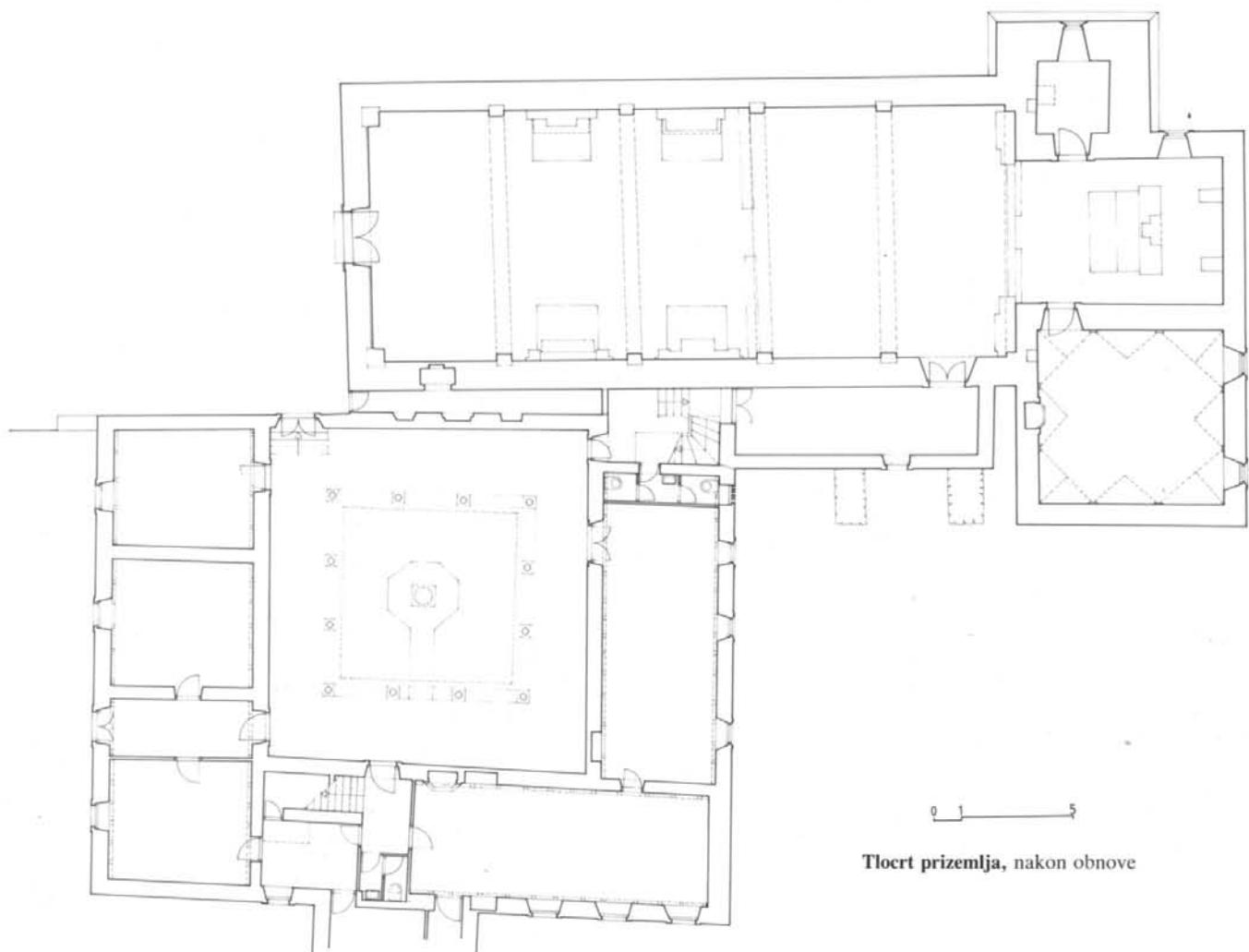
J.C.

Površina **750 m²**

Radovi obnove započeli su 26. ožujka 1986. a završili 10. srpnja 1987. godine.

Tlocrt prizemlja, postojeće stanje

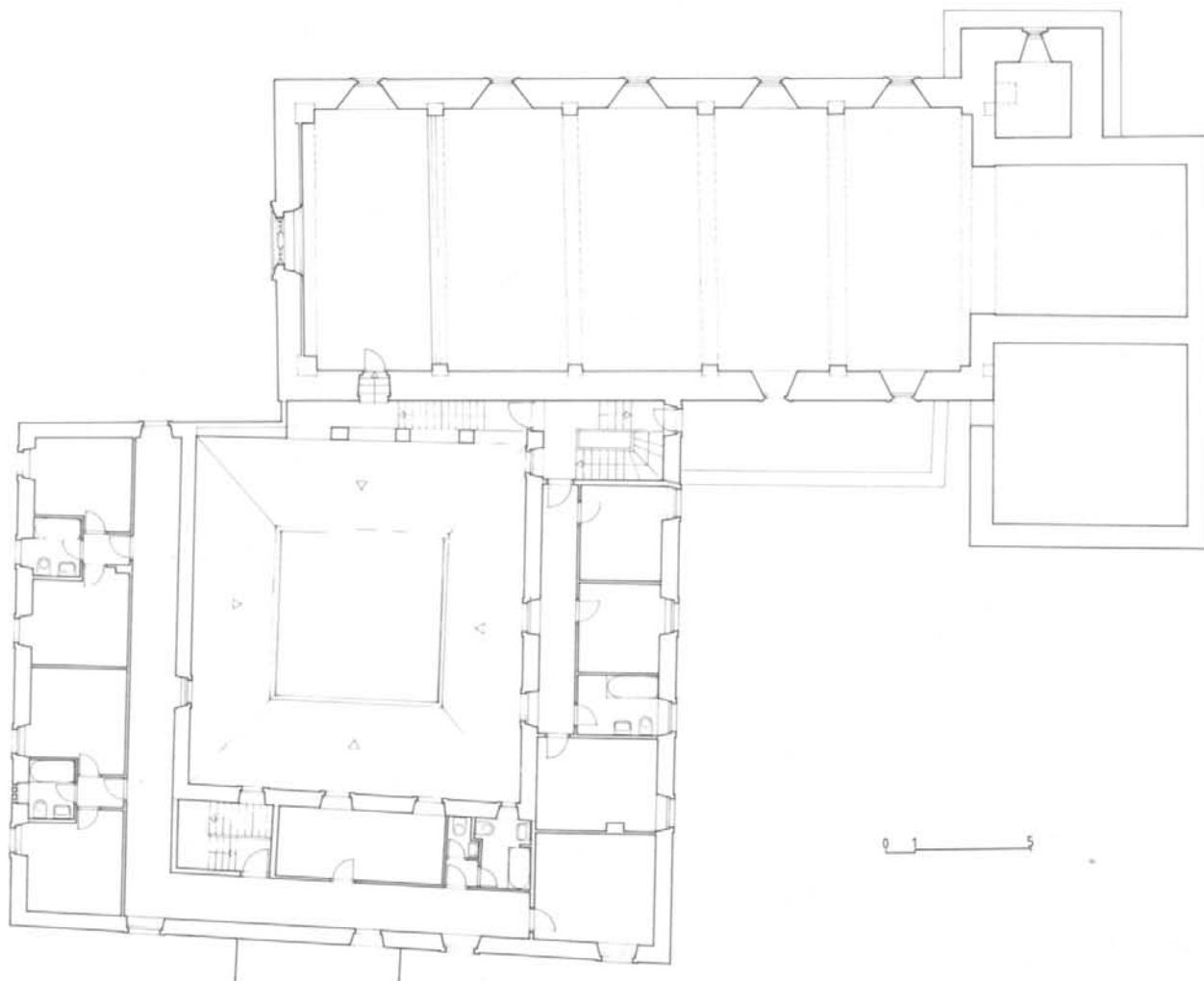

Tlocrt prizemlja, nakon obnove

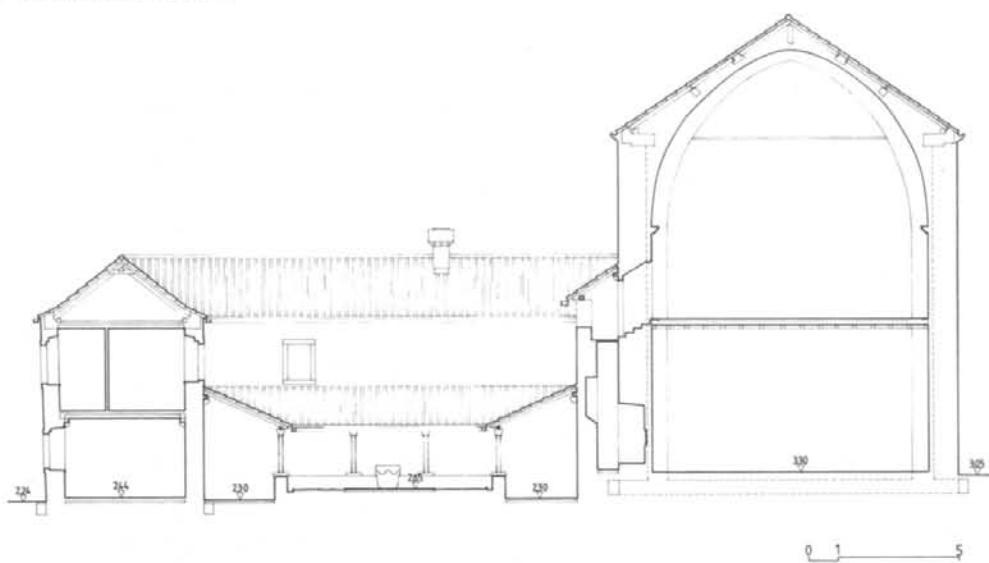

Antun Tasovac

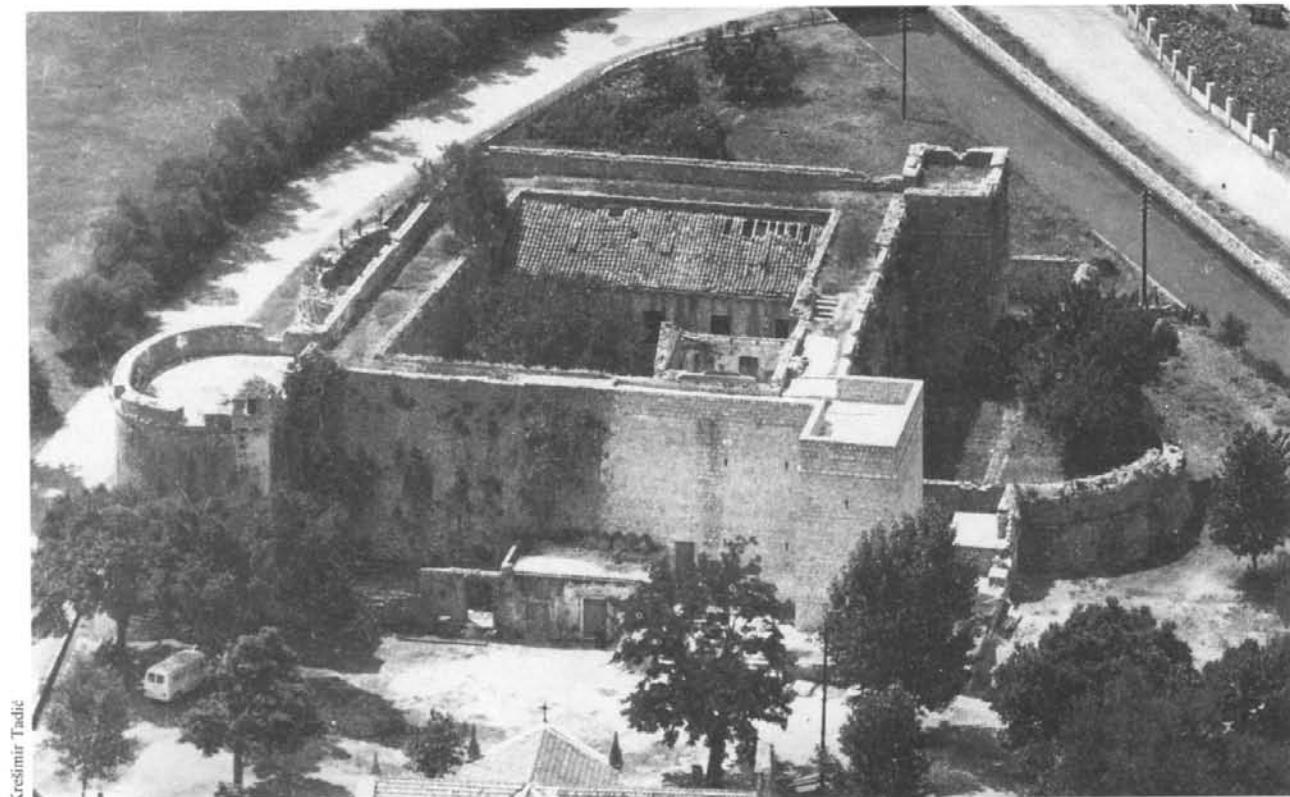
Klaustar

Tlocrt prvog kata, nakon obnove

33. Veliki Kašto Ston

Krešimir Tadić

Tvrđava je najveći objekt i glavna točka fortifikacijskog sustava grada Stona i jedan od najistaknutijih spomenika fortifikacijske arhitekture na području Dubrovačke republike. Prve odluke o gradnji tvrđave sežu u 1347. godinu. Do 1613. izgrađena je u obliku kakav je sačuvan do danas. Visoko zide zatvara četverokutni tlocrt tvrđave; sa strane su dvije četverouglaste i jedna polukružna kula, koje su ojačane predziđem. U dvorištu su stan kaštelana, upravitelja oružane i posade, krušna peć, skladišta žita, drva i municije, te kapelica sv. Jeronima. U XIX. i početkom XX. stoljeća narušen joj je integritet rušenjem i nekvalitetnom izgradnjom.

Zbog svoje vrijednosti i sačuvanosti temeljito je istražena. Utvrđene su sve faze razvoja, ponajprije njena osnovna jezgra iz XIV. stoljeća. Imala je četverokutni tlocrt, na uglovima četiri pravokutne kule. Otkriveno je prvo predziđe tvrđave, koja početkom XV. stoljeća dobiva jarak i pristupni most, te temeljne strukture objekata koji omogućuju njeno funkcioniranje. Krajem XV. stoljeća Paskoje Miličević pridaje tvrdavi današnji oblik novim predziđem, polukruž-

nom kulom i dvjema toretama; u jugoistočnoj izveden je kazamat.

Tvrđava egzistira do pada Republike 1805. U XIX. stoljeću u polukružnu kulu smješteno je skladište soli. Početkom XX. stoljeća prodaje se privatniku, koji ruši sjevernu pravokutnu kulu i na njenom mjestu gradi stambenu kuću. Šezdesetih godina tvrđava je otkupljena i zalaganjem Lukše Beretića uklonjena kuća, a kula rekonstruirana.

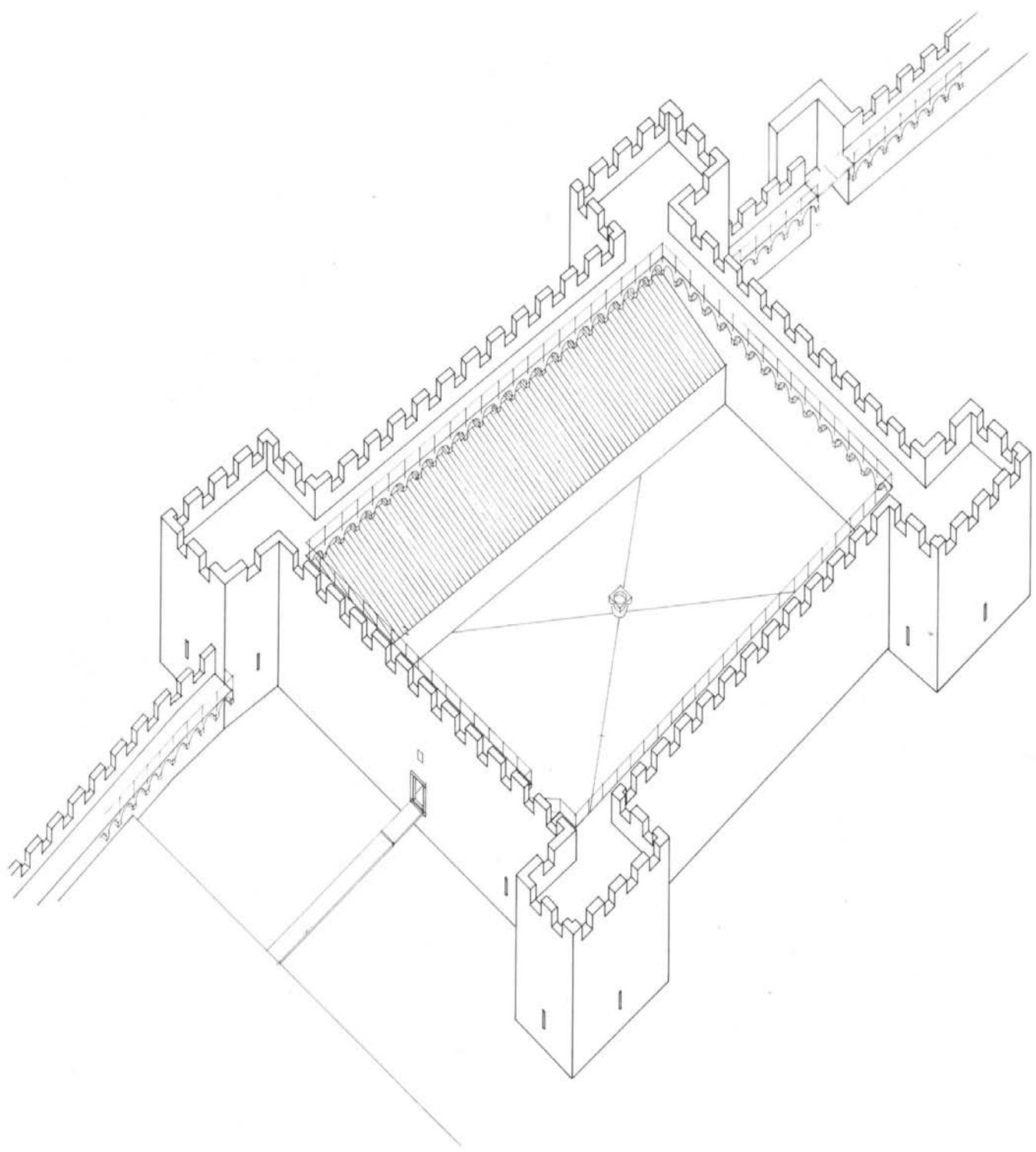
I.Z.

U potresu 1979. tvrdavi je oštećena konstrukcija.

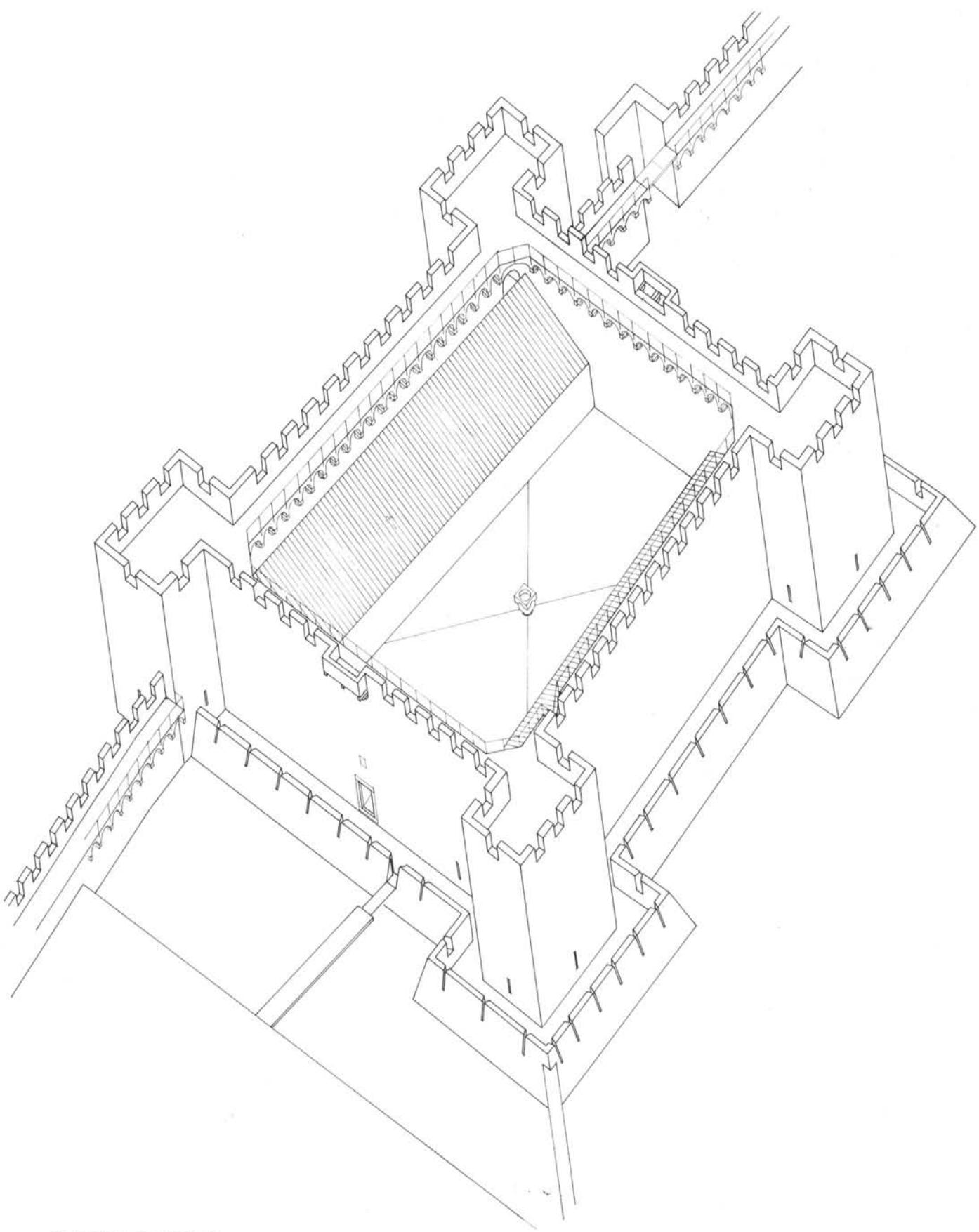
Sistematska arheološka istraživanja proveo je 1986. i 1987. Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (voditelj, Ivica Žile, prof.). 1987. izrađena je Analiza razvoja tvrđave i projekt idealne rekonstrukcije s programom namjene i prezentacije.

Obnova bi uključila konzervaciju korpusa tvrđave, rekonstrukciju i revitalizaciju dvorišnih zrada, te ostalih zatvorenih prostora ugostiteljskim i kulturnim sadržajima.

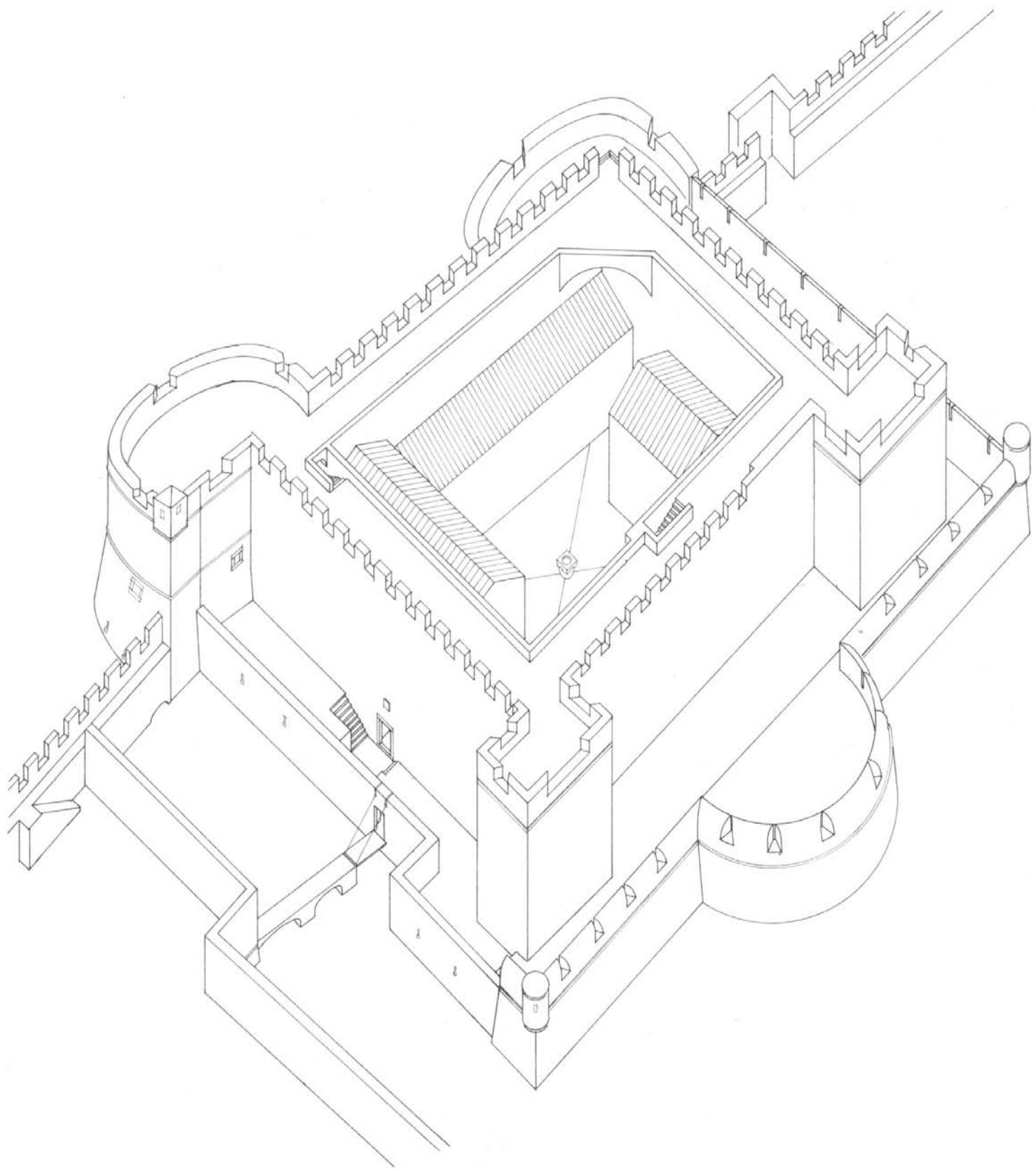
Površina 1.988 m²

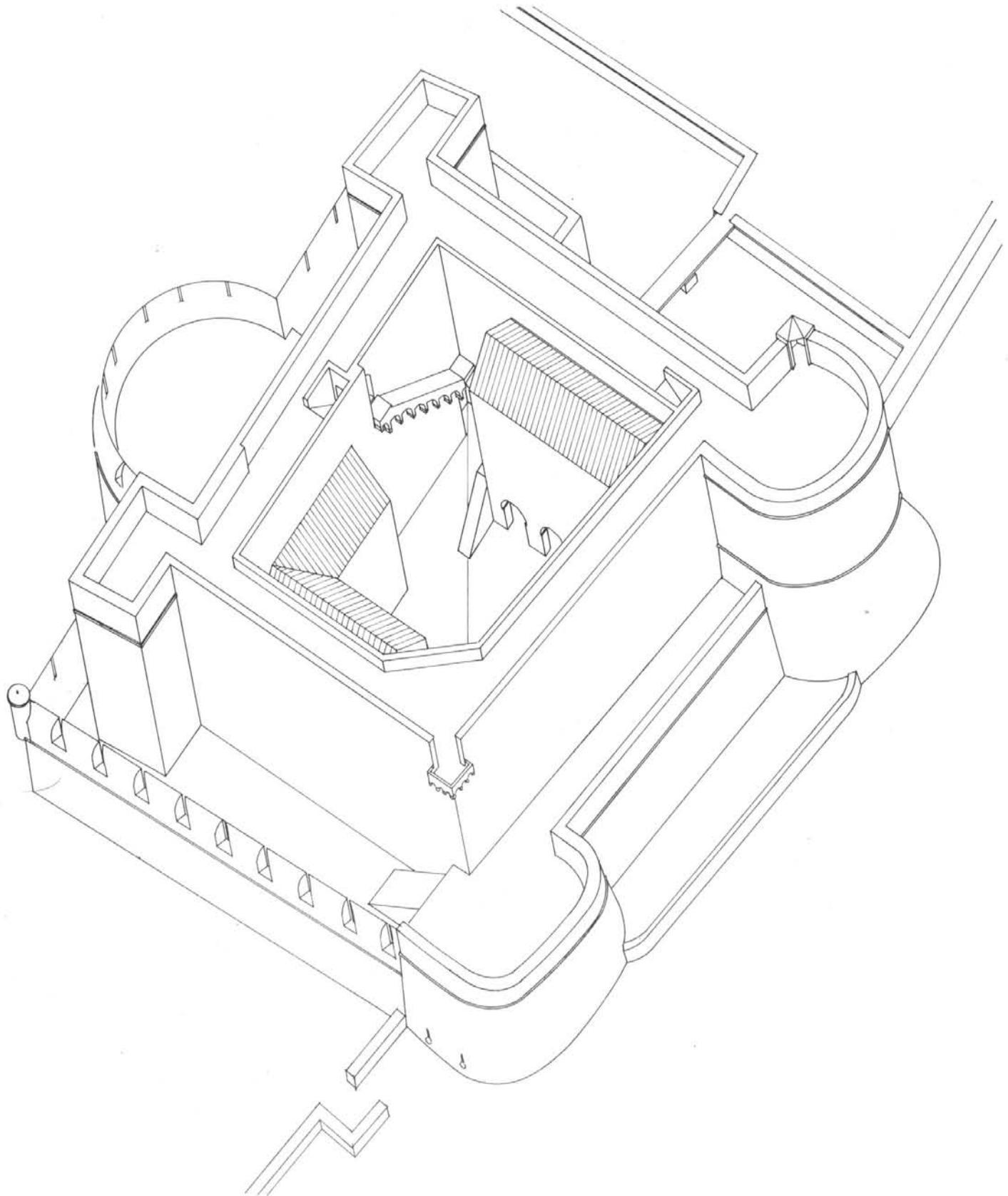

Prikaz razvoja tvrdave I

Prikaz razvoja tvrđave II

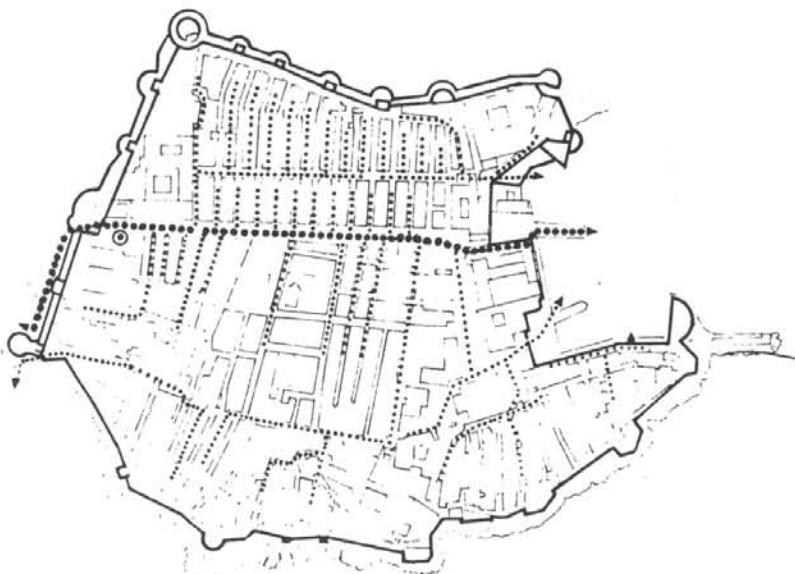

Prikaz razvoja tvrđave IV

34.

Povijesna kanalizacija Dubrovnika (potez u Strossmayerovo ulici)

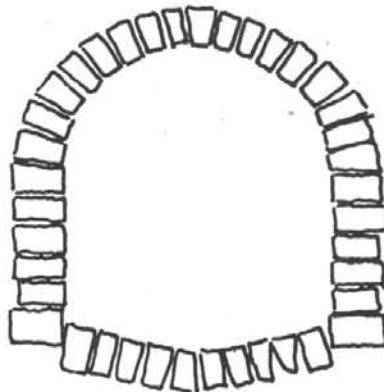

Kanalizacijska mreža

Izgradnja kanalizacijske mreže grada Dubrovnika započela je u XIII. stoljeću. Godine 1272. donijet je Statut dubrovačke općine, a u dopuni Statuta od 1296. godine određuju se smjernice za izgradnju pojedinih dijelova grada te se predviđa da se između susjednih kuća u pravcu sjever – jug ostavlja međuprostor širine 3 palma, odnosno 76,8 cm, koji se nazivaju »gotales« ili »gatti«. Kanali nastali na taj način ulijevali su se u zatvorene septičke jame (cloaca). Takav se tip kanala kasnije, a i danas, u Dubrovniku naziva »klončina«. Svi ispusti otpadnih voda (nužnici, kuhiće) bili su na posljednjem katu, odakle je voda padaća u kanale. Na ostalim je katovima bilo zabranjeno otvaranje prozora u međuprostorima iznad kanala. U nekim slučajevima kanali su bili pokriveni kamnim pločama u visini krovišta.

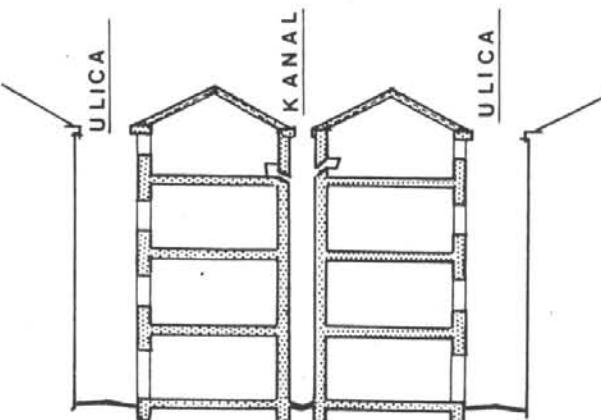
Početak izgradnje uličnih kanala u Dubrovniku, s izljevom otpadnih voda u more, nije točno poznat. Na temelju sačuvanih dokumenata može se zaključiti da je već 1399. godine postojao kanal od Vrata Pustijerne do obale.

Godine 1436. Veliko vijeće u Dubrovniku prihvatio je ugovor za izgradnju vodovoda. Vodovod je izgrađen do ožujka 1437. god. Glavnim dovodnim kanalom duljine 11,70 m, te kapaciteta oko 70 l/s, snabdevao se Dubrovnik gravitacijom, pri čemu je ras-

Karakteristični presjeci kanalizacije

»Klončina«

položivi pad iznosio 0,17%. Gravitacijskim vodo-vodom voda je dotjecala do javnih česama. Velika Onofrijeva česma izgrađena je 1438. godine. Veliko vijeće donijelo je 1436. g. i opširne propise o izgradnji kanalizacije te o čistoći grada.

Glavni sakupljač kanalizacije Dubrovnika koji je građen od 1436. godine, uz manje je popravke još uvijek u upotrebi. Trasiran je ispod Place (Straduna) te od Ulice Celestina Medovića, gdje je priključen sakupljač ulice Prijeko, odvodi vodu prema Vratima od Pila i izljeva se u more kod tvrđave Bokar.

Druga dionica kanala Place od ulice Sigurate prikuplja kanale poprečnih ulica, te odvodi otpadnu vodu prema istoku i ispušta je u more na gatu Ribarnice. Prikupljanje oborinskih voda s prometnih površina započelo je u XIV. i XV. stoljeću. Godine 1328. izvršeno je popločavanje ulice Lučarica. Godine 1407. Veliko je vijeće donijelo odredbu da se izvrši popločavanje svih ulica. Za popločavanje ulica koristio se kamen, ali i opeka.

Oborinske vode koje su se prikupljale na »zatvorenim« površinama ulica te tekle rigolima prema moru, ulijevale su se u ulične kanale. Ulični kanali bili su građeni za odvodjenje oborinske i otpadne vode. Oborinskim vodama ispirala se otpadna tvar koja se taložila u kanalima tijekom suhog razdoblja.

Pojedini kanali djelomično su oštećeni, popravljeni, a veći dio kanalizacijske mreže zadržao se u prvobitnom obliku te se još uvijek koristi.

S.T.

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika (Luciana Peko, dipl. inž. arh., Marina Mojaš, dipl. inž. arh. i Miljenko Mojaš) proveo je 1982. arheološke istražne radove cijele kanalizacije (161 sondi), a 1983. izrađen je idejni projekt sanacije kanalizacijske mreže.

Izvedbeni projekt prve dionice (Strossmayerova ulica) izrađen je 1988. godine u Građevinskom institutu u Zagrebu (autor: prof. dr. Stanislav Tedeschi).

Sanacija postojeće kanalizacijske mreže izvanredno je težak i složen građevinski zahvat.

Sedam stoljeća stara kanalizacija spomenik je kulture »nulte« kategorije, pa nije moguće postojeće kanale srušiti, odnosno zamijeniti ih novima.

Konzervatorskim smjernicama predviđeno je postojeće kanale sanirati, uz nužne popravke i manje rekonstrukcije.

Rješenjem odvodnje šireg područja grada predviđeno je da se kanalizacija povjesnog centra razmatra kao poseban podsustav. Priključak kanalizacije otpadnih voda Starog grada na kanalizacijski sustav Dubrovnika moguć je posredstvom crpne stanice smještene u Gradskoj luci.

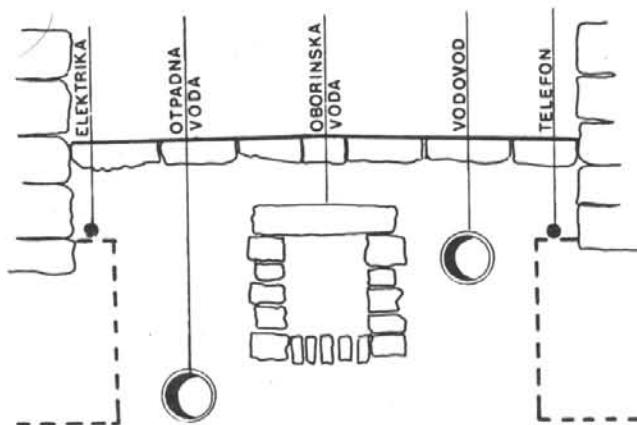
S obzirom na specifične prilike, spomeničku vrijednost i potrebu za suvremenom komunalnom infrastrukturom predviđeno je da se:

- za odvodjenje otpadnih voda povjesne jezgre izgradi nova kanalizacijska mreža,
- postojeći kanali, nakon čišćenja i nužne rekonstrukcije, koriste za odvodnju oborinskih voda,
- otpadne vode crpkama potiskuju u kanalizacijski sustav Dubrovnika, a oborinske vode ispuštaju u priobalno more u Gradsku luku, odnosno kod tvrđave Bokar.

Zbog potrebe za istodobnom sanacijom vodovodne mreže, te vrlo uskih prometnica, bit će potrebno izvršiti zemljane radove na cijeloj širini ulice, što omogućava istovremenu rekonstrukciju svih komunalnih instalacija.

S.T.

U 1989. predviđena je sanacija poteza u Strossmayerovoj ulici.

Detalj prijedloga obnove

autori tekstova

- A.B. *dr. Andelko Badurina*
S.B. *Stijepo Butijer, dipl. inž. arh.*
J.C. *Jurica Carić, dipl. inž. arh.*
N.G. *dr. Nada Grujić*
P.J. *Pero Jemo, dipl. inž. arh.*
M.K. *Mihajlo Kranjc, dipl. inž. arh.*
P.K. *Petar Kušan, dipl. inž. arh.*
M.P.L. *dr. Marija Planić-Lončarić*
B.R. *Berislav Radimir, dipl. inž. arh.*
B.S. *Branko Siladin, dipl. inž. arh.*
S.S. *mr. Sonja Seferović*
M.Š.R. *Maja Šah-Radović, dipl. inž. arh.*
S.T. *prof. dr. Stanislav Tedeschi*
I.Ž. *Ivica Žile, prof.*

Damir Fabijanic

Svetislav Vučenović

METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKO-PRIPREMNIH RADOVA NA GRADITELJSKOM NASLEĐU DUBROVNIKA*

1. Istraživanje arhivske grude

Jedna od velikih prednosti Dubrovnika pred drugim sličnim gradovima jeste bogatstvo i stepen sačuvanosti arhivske grude, kako iz razdoblja Republike, tako i iz posljednja dva stoljeća. Ovo nepresušno izvorište podataka o mnogim oblastima života posebno o građnjama, razaranjima i obnovama grada danas dobiva još više na značaju; njime se dopunjavaju terenski podaci, i raznovrsni nalazi do kojih dolaze ekipe istraživača.

Kao i druge bitne deonice ukupnog i ogromnog zahvata urbane obnove Dubrovnika i ova treba da bude prilagođena dvostrukom cilju: da znači naučni doprinos poznavanju graditeljske prošlosti, ali istovremeno da ima praktičnu ulogu i dejstvo u akciji zaštite i obnove. Da bi se ova dva cilja međusobno uskladila, nužno je da se uloga arhivista, istoričara i drugih istraživača prilagodi potrebama radova na terenu. Jer zapravo najveća korist od ovakvih »primenjenih« is-

traživanja jeste njihovo blagovremeno otkrivanje i ugrađivanje u konzervatorske smernice i projekte zaštite graditeljskog nasleđa. Prema tome najvažnija je sinhronizacija arhivskog rada i terenskih zbivanja. U protivnom, smanjuje se, ili potpuno gubi, šansa da se arhivska grada angažuje kao jedan od najpresudnijih činilaca u valorizaciji nasleđa i donošenju krupnih odluka sa trajnim posledicama.

U sklopu celovite višegodišnje akcije urbane obnove Dubrovnika arhivska grada i njena istraživanja mogu i moraju dobiti takvu aktivnu ulogu i prioritet. Zato je neophodno da se uspostave jasni ciljevi, određeni učesnici, utvrde rokovi i osiguraju sredstva na teret i

* Ovaj je tekst pripremljen za tematsku diskusiju stručno-savjetodavne komisije za obnovu Dubrovnika 1985. godine. U uvodu diskusije autor je naglasio: »Ovdje izložen materijal predstavlja pokušaj sistematizacije različitih iskustava i njihovog prilagodavanja urbanoj celini Dubrovnika i okolnostima pod kojima se izvode sancioni radovi.

Izložena gledišta i preporuke treba smatrati inicijativnim i otvorenim za sugestije i dopune. Tako uspostavljena metodologija kao rezultat kolektivnog saznanja može poslužiti celishodnjem odvijanju prakse. Zauzvrat, praktične provedbe i provere metodologije doprineće njenom obogaćivanju. Kroz takav obostrani uticaj principijelnih stanovišta i operativnih zahvata, iskustva Dubrovnika mogu biti dragoceni doprinos savremenom kodeksu zaštite kulturne baštine.

Status Dubrovnika upisanog u registar UNESCO-a na to obavezuje.

Nenad Gattin

Klaustar dominikanskog samostana

u korist akcije obnove Dubrovnika, koja je već uveliko u toku.

2. Izrada tehničke dokumentacije

Dovoljna, tačna i ažurna tehnička dokumentacija osnovna je podloga za sve faze radova: istražno – pripremnu, projektnu, izvedbenu. U današnjoj praksi primjenjuju se razne metode u zavisnosti od terena, postavljenog zadatka i pripreme.

Pored klasične geodetske metode snimanja terena koristi se i fotogrametrija (aero i terestrička). Dok je aerometoda primjenjiva pri izradi karata predela i planova naselja, terestrička je prilagodena za snimanje ansambala, elevacija, fasada, detalja arhitektonskе plastike, do najmanjih pojedinosti dekorativne obrade enterijera. Uz grafički prikaz mogu se dobiti i numerički podaci, o deformacijama, nagibima, utorućima i drugim promenama prvobitne građevinske geometrije. Ova vrsta podataka ima poseban značaj za projekte konstruktivne stabilizacije, jer numerički precizno utvrđuje stepene otklona od vertikale i prvobitnih niveleta podova ili konstrukcija.

Uz navedene geodetske metode, u širokoj su pripremi i arhitektonska snimanja tlocrta, preseka fasada i detalja na osnovu terenskih skica i detaljnog premeravanja.

Praksa poznaje i traži kombinacije pomenutih metoda, kao i osvajanje novih koje bi u najvećoj meri udovoljile vrsti određenog zadatka. Takva sinteza metoda dolazi u obzir najviše kod složenih istorijskih građevina kao što su crkve, palate, tvrđave.

Zbog opsega i trajanja poslova u Dubrovniku, bilo bi povoljno da se izvrši koncentracija obradivača tehničke dokumentacije. Time bi se mogao postići ujednačen kvalitet, manja ulaganja i veći stepen uskladjenosti između onih koji dokumentaciju pripremaju i ostalih koji je koriste.

3. Ispitivanje objekata

Najveći broj podataka o genezi objekata, njihovoј strukturi, stanju materijala i konstrukcija, dekorativnoj obradi i slično prikuplja se neposrednim terenskim analizama postojećeg stanja. Na putu upoznavanja jedne istorijske građevine prolazi se najčešće kroz tri etape, a to su:

1. Registrovanje očiglednih i neposredno pristupačnih podataka koji su mahom na pročeljima građevina ili u enterijerima pa mogu dati opštu i polaznu sliku o istorijskom objektu. Ovaj nivo, koji odgovara primarnoj evidenciji, pokriva podjednako sve objekte, bez obzira na njihov spomenički značaj. U zaključku ove prve etape označavaju se otvorena pitanja koja

moraju biti predmet produbljenih istraživanja, sondaža, skidanja kasnijih naslaga. To je svojevrsni program za sledeću fazu. U pravilu se ovakva ispitivanja obavljaju masovno za čitavu spomeničku celinu ili pojedine četvrti. Na bazi njih se mogu raditi zbirni zaključci na nivou aglomeracije, grafički prikazi na situacionim planovima, kao podlogama za provedbe planove i urbanističke projekte.

2. Otkrivanje dopunskih podataka o građevini koji se nalaze u dubljim slojevima, pod malterom, u konstrukcijama, temeljnog tlu i sl. Otvaranje sondi u zidovima, tavanicama, temeljima. Utvrđivanje višeslojnosti maltera na fasadama i u enterijerima sa fragmentima plastične ili polihromne dekoracije. Ovakva se ispitivanja odnose na širi krug pitanja, ali se vrše uglavnom na strogo ograničenim površinama i manjim količinama, tako da su više nalik na laboratorijska, negoli na gradilišna. S obzirom na takve okolnosti ona se mogu izvoditi i u zapremljenim objektima, jer ne dovode u pitanje odvijanje funkcija. Ovaj nivo istraživanja odgovara potrebama izrade konzervatorskih smernica i programsko-idejnih rešenja.

3. Kompleksna istraživanja istorijske građevine prema metodologiji za spomenike kulture. Ovakva ispitivanja moguća su samo u objektima potpuno oslobođenim svih korisnika. Ona se moraju organizovati kao gradilište i na osnovu detaljnog projekta istražno-pripremnih radova, koji jasno definiše njihove ciljeve i približno prognozira obim radova. Istražna komponenta ovakvih radova ima zadatak da u potpunosti otkrije sve relevantne podatke koji nisu bili pristupačni u naseljenoj zgradbi. Pripremna komponenta ima zadatak da zgradu oslobodi sterilnih naslaga, nasipa, naknadnih obloga, kasnijih slojeva žbuke, svega onoga što u objektu više nije potrebno. Opseg ovakvih pozicija može biti vrlo velik i zahtevati mehanizaciju i transport šute. Zauzvrat, istorijska građevina se sagledava u ogoleoj strukturi sa jasnim uočavanjem stanja materijala, stabilnosti konstrukcija, deformacija, sleganja pukotina. Tako ogoleli objekt pruža neposredan uvid u sve podatke koji mogu interesovati istoričare, arheologe, konzervatore, arhitekte-projektante, konstruktere-statičare, slikare-restauratore i sve druge stručne profile koji uzimaju učešća u timu.

Kao rezultat ovakvih istraživanja treba da proizađu: detaljno sagledavanje svih faza građevine koje omogućava studiju njene geneze od izvornog oblika do drugih istorijsko-stilske faze; sa grafičkom restitucijom oblika i arhitektonske obrade; utvrđivanje detaljnih konzervatorskih uslova koji uz verbalne odrednice mogu imati i grafičke priloge; formiranje potpunog uvida u stanje materijala i konstrukcija, sa dijagnozom uzroka ugroženja i planom za sanaciju; utvrđivanje detaljnog odnosa planiranih funkcija i re-

stituisanog istorijskog sklopa; izrada detaljnih konzervatorskih smernica kao osnov za izradu glavnih (izvedbenih) projekata sanacije i adaptacije.

4. Konzervatorske smernice (uslovi)

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika izdaje konzervatorske smernice (uslove) za radove na zaštićenim objektima i prostorno-istorijskim celinama.

Prema zakonskim odredbama, konzervatorskoj me-

todologiji i ustaljenoj praksi ovakve smernice (uslovi) izdaju se na osnovu prethodnih istraživanja koja obuhvataju: arhivsku gradu, izvore i literaturu; izradu tehničke i foto-dokumentacije sa ispitivanjem postojećeg stanja objekta; studiju geneze istorijske građevine, restituciju izvornog oblika i potonjih faza; proveru odnosa tradicionalnih prostora i budućih funkcija; principijelne stavove, uslove i ograničenja za ugradnju aseizmičkih i drugih ojačanja; načine obrade enterijera i fasada; ostala pitanja zavisno od spomeničkih svojstava, stanja objekta i programa obnove.

Nenad Gattin

Tvrđava Lovrijenac

Nenad Gattin

Iscrpnost i dorađenost konzervatorskih uslova najdirektnije su zavisni od pristupačnosti objekta za ispitivanje. Najpovoljnije je rešenje kad je objekt oslobođen svih korisnika pa se može pristupiti kompletном istraživanju prema napred izloženom programu. Međutim, u praksi se neretko događa da se raseljavanje zatećenih korisnika (privremeno ili trajno) izvede neposredno pred početak glavnih građevnih radova. To se motiviše imovinsko-pravnim i finansijsko-tehničkim razlozima i preprekama na koje se nailazi u toku zahvata. Ukoliko je to tako, onda se istovremeno mora uzeti u obzir da će se istražno-pripremni radovi sa konzervatorskim smernicama izvesti po etapama. U prvu etapu (sa korisnicima u objektu) mogu se uvrstiti delimična, globalna ispitivanja koja će poslužiti kao osnov za principijelne smernice. U drugu etapu (pošto je objekt ispražnjen) spadaju svi potrebni istražno-pripremni radovi u punom obimu, kako je analizirano u prethodnim poglavljima.

Iz navedenih okolnosti u kojima se obrađuju konzervatorski uslovi mogu ponekada proizaći izvesni nesporezumi. Naručiocu tj. investitoru ili njihovim zastupnicima očekuju da konzervatorske smernice budu blagovremene, potpune i definitivne nezavisno od toga da li je objekt pristupačan za ispitivanja ili nije. Tome neopravdanom stavu i pogrešnom shvatanju može se stati na put tako što bi se u prethodnim smernicama čvrsto odredilo mora li objekt delomično ili u potpunosti biti oslobođen zatećenih korisnika, pre no što se pristupi istražno-pripremnim radovima.

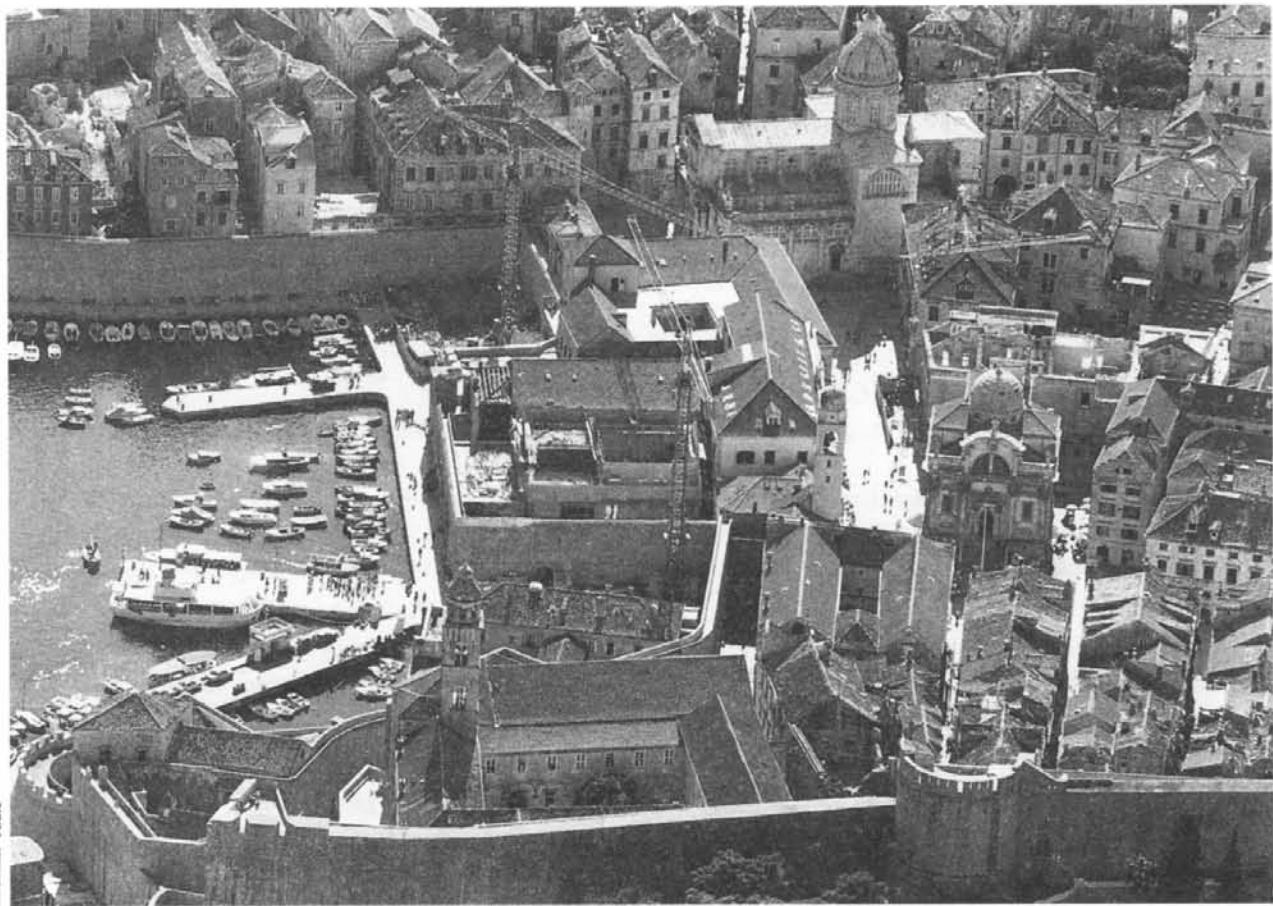
S obzirom na dosadašnju praksu i stavove nadležnih organizacija u Dubrovniku može se očekivati da će se u većini objekata morati primeniti dvoetapnost ispitivanja. Dosledno tome i konzervatorskih smernica. Za sve takve situacije i pojedinačne slučajeve važi sledeće pravilo: konzervatorske smernice u prvoj, preliminarnoj etapi kada je objekt još u funkciji, odgovaraće potrebama izrade programsko idejnih rešenja sanacije i adaptacije; za izradu glavnih i izvedbenih projekata izdaju se konzervatorski uslovi na temelju revizije idejnog rešenja; izdavanju detaljnih uslova moraju prethoditi potpuni istražno-pripremni radovi u oslobođenom objektu; o tom hoće li se odmah i u potpunosti oslobođiti čitav prostor ili će se prihvati postupnost zavisi od istraživačke problematike koju otvara sama građevina. O tome konačni sud treba da doneše Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika na osnovu nalaza i mišljenja odgovornog tima istraživača.

Iz prakse stečene radom u mnogim gradovima sličnim Dubrovniku proizlazi opšte saznanje: konzervatorske smernice moraju prethoditi izradi projektne dokumentacije. Nastojanje pojedinih učesnika u obnovi grada da se dopunski istražni radovi obave post festeum, kada je investiciona dokumentacija gotova, a glavni izvodač već uveden u posao, mora se isključiti

iz prakse. Time se stvaraju višestruke kolizije između raznih učesnika, pomeranje rokova i neizbežan rizik za spomenička svojstva istorijske gradjevine. Od momenta kada je investicioni zahvat stavljen u pogon ostaju da se otkriju samo one pozicije koje nisu mogle biti pristupačne bez gradilišne mehanizacije zbog velikih dubina, nalaza ili masovnih količina materijala i sl. Tome treba dodati moguće neočekivane nalaze u zemljištu ili šту, stratigrafske profile u otvorenim jamama, pokretni inventar i sl.

Kao i svuda u poslu zaštite spomenika kulture i ovde će istraživačka deonica i nadzor trajati do potpunog završetka gradjevinskog zahvata. Iz toga proizlazi otvorena mogućnost da se izvesne konzervatorske odrednice izmene »u hodu« zavisno od vrste i obima novih nalaza. Njihov broj, značaj i uticaj na dalji tok radova biće utoliko manji, ukoliko su glavna istraživanja izvedena pre izrade projektne dokumentacije. U dosadašnjoj praksi bilo je i obratnih situacija; glavni projekti, uključujući tu i konstruktivnu stabilizaciju, pripremljeni su za zgrade još u punoj funkciji i pre ispitivanja stanja objekta. Takva ažurnost i redosled prihvataju otvoren rizik da će uvid u pravo stanje promeniti projektovanu koncepciju. Pritom, nisu nikako isključeni slučajevi da će količina novih podataka biti tolika i takva da će se nametnuti izrada novog projekta. Ovo je moguće osobito kod zahvata asezmičke sanacije, kada se tek u toku glavnih radova saznaju dubine temelja, širine stopa i sastav tla, otkrivaju pukotine i trošnost zidova, koji su od bitnog značaja za koncept konstruktivnog ojačanja. Normalno i neizbežno pojavljeće se i novi podaci o genezi objekta, njegovoj arhitektonskoj obradi i dekoraciji, čiji su kvaliteti obavezujući.

U tehnološkom nizu postupaka na jednoj istorijskoj gradjevini spomeničkog značaja izrada konzervatorskih smernica ima svoje tačne koordinate i ulogu. Svako odstupanje od normalne, stručno zasnovane metodologije na početku, vraća se kao hipoteka u završnici zahvata. Zato je u interesu svih da se istraživanja izvedu u obimu i momentu koji odgovara tehnološkoj celini zahvata, a ne pojedinim sudionicima.

Istočni dio grada s lukom

5. Konzervatorski uslovi za radove na zaštićenom istorijskom objektu

I. ANALIZE STANJA

1. GENEZA

Istorijski podaci o gradnji. Investitori. Graditelji. Stilsko-hronološka pripadnost. Izvorno rešenje. Faze gradnji.

Tipološke karakteristike. Analogije.

2. PROSTORNO REŠENJE

Situacija. Položaj u naselju. Odnos prema susedima. Orientacija.

Ansambl. Glavni objekt i prateće zgrade. Dvoriste, vrt, okućnica.

Etažnost. Raspored prostorija. Komunikacije.

3. FUNKCIJE

Prvobitna namena. Kasnije funkcije.

Današnja funkcija – raspored po nivoima.

Instalacije. Sačuvani delovi starih uređaja. Cisterna. Pilo.

4. MATERIJALI – KONSTRUKCIJE

Noseći zidovi. Međuspratne tavanice. Svodovi. Krov. Stepenište.

Stepen dotrajalosti materijala. Uzroci propadanja.

Slabljenje i oštećenja konstrukcija. Deformacije, pukotine, rušenje.

5. ENTERIJER

Obrada unutrašnjih površina: podovi, zidovi, tavanice, svodovi.

Sačuvane stilske celine ili njihovi fragmenti.

Mogućnosti postojanja izvorne obrade ispod kasnijih naslaga.

6. EKSTERIJER

Kompozicija fasada. Oblici otvora. Tehnike zidanja. Kamena plastika.

Promene prvobitnog rešenja. Probijanje otvora. Malterisanje.

Krovni pokrivač. Strehe. Kameni oluci. Stari dimnjaci.

7. AMBIJENT

Dvoriste. Popločavanje. Kruna bunara.

Vrt. Pergole. Razvijena stabla. Parterno zelenilo.

Prirodno tlo. Stene. Samonikla vegetacija.

8. POSTOJEĆA DOKUMENTACIJA

Arhivski podaci. Osnovna literatura.

Arhitektonski snimci. Fotosi.

Projekti. Dokumentacija o radovima.

II. MODALITETI ZAŠTITE

1. VALORIZACIJA

Kulturno-istorijski značaj. Graditeljski kvaliteti. Negativnosti koje degradiraju objekt.

Kategorizacija: spomenik kulture, stilska-ambijentalna celina.

2. PLAN INTERVENCIJA

Svojstva i elementi celine koji moraju biti trajno zaštićeni.

Bezvredne pregradnje koje treba ukloniti.

Mogući novi zahvati.

3. ADAPTACIJA

Prostorne mogućnosti korištenja. Pogodne funkcije.

Dozvoljeni stepen preinaka unutrašnjeg rasporeda prostora.

Uslovi i ograničenja.

4. SANACIJA

Stare konstrukcije koje treba sačuvati. Mere ojačanja.

Zaštita i obnova građevinskih materijala. Izolacije.

Uslovi za ugradnju aseizmičkih konstrukcija.

5. OBRADA UNUTRAŠNOSTI

Stilske celine koje moraju biti zaštićene.

Elementi interijera koje treba sačuvati.

Uslovi za obradu.

6. OBNOVA FASADA

Izvorne kompozicije i elementi koje treba sačuvati.

Uklanjanje bezvrednih pregradnji i recentnih otvora.

Otkrivanje i obnova elemenata stilske arhitekture.

7. UREĐENJE PROSTORA

Ambijentalni kvaliteti za trajno čuvanje.

Bezvredne dogradnje za eliminaciju.

Mogući zahvati u okolnom prostoru i slobodnim površinama.

8. PROGRAM RADOVA

Potrebna istraživanja: terenska, arhivska.

Tehnička i foto-snimanja.

Faze projektovanja.

6. Principijelni stavovi zaštite

Između pitanja i problema koji su pred obradivačem konzervatorskih smernica (kako se najčešće u praksi nazivaju) odabrani su oni sklopovi koji se ističu svojom složenošću i učestalošću. Time lista nije nikako zaključena. Naprotiv, raznovrsnost i obim tekuće prakse postavljaju na rešavanje i mnoge druge probleme, koji će biti predmet dalje razrade metodologije.

Na osnovu iskustva Dubrovnika i drugih srodnih gradova u ovom ciklusu data je prednost onim problemskim celinama koje se neprekidno nameću u dnevnoj praksi. To su između ostalog: odnosi tradicionalnih arhitektonskih prostora i savremenih funkcija; stare kamene strukture i današnje metode saniranja; razni vidovi vlaženja istorijskih zdanja i načini zaštite; tehnike obrade kamenih fasada; oblikovanje krova i dr. Kroz uporednu i kritičku analizu raznih pristupa i postupaka dolazi se do opredeljenja za metode koji su najbolje prilagođeni specifičnostima graditeljskog nasledja i njegovim spomeničkim potencijalima. Uputeći takve postupke sa praksom u Dubrovniku, dolazi se do saznanja da je ona u pojedinim oblastima dosegla visok nivo, dok se u pojedinim sektorima traga za boljim rešenjima. Na putu prema izboru najboljih solucija mogu poslužiti iskustva drugih sredina, kako pozitivna, tako i ona ostala kakvih bi Dubrovnik trebalo poštediti. Stoga je i na njih ovde posebno ukazana pažnja.

Adaptacije prostora

Široko postavljena akcija urbane obnove Dubrovnika obuhvata pored saniranja objekata i njihov funkcionalni preobražaj, bolju organizaciju raspoloživog prostora i opremu savremenim instalacijama.

Prema odredbama Provedbenog urbanističkog plana u brojnim objektima promeniće se sadržaji, kao i globalni odnosi stanovanja i poslovnih funkcija. Mnoge zgrade, posebno one starijeg porekla, pretrpele su višestruke preinake prostora. Prilikom promena vlasnika, odnosno korisnika događale su se i takve intervencije koje su menjale, oštećivale ili uništavale izvorni raspored i obradu arhitekture enterijera. Velika socijalna pomeranja i promene stanovništva dovele su do parcelacije nekadašnjih jednoporodičnih zgrada na više stanova, a reprezentativnih sklopova na niz anonimnih jedinica.

Sa gledišta zaštite spomeničkih potencijala i graditeljskih kvaliteta nasledene arhitekture otvara se bitno pitanje: kakav će se prostor predati budućim korisnicima – zatečeni, uz nužna prilagodavanja savremenim standardima ili, onaj jednak ili blizak izvornom

sklopu i obradi. Iz dogovora na ovakva pitanja mogu proizaći velike razlike u programu i projektnom zadatku.

U praksi se često događa da se projekcija budućeg rešenja temelji na postojećem stanju kakvo je svima očigledno, a ne na onom potencijalnom, izvornom, koje se otkriva tek na osnovu istraživačkih radova. Programsko-idejni projekti, investicioni elaborati i druga dokumentacija stoga dolaze u koliziju sa prostornim potencijalima i arhitekturom istorijske građevine pošto je ona »dešifrovana«. Da bi se izbegle ove protivurečnosti između planiranih funkcija i tradicionalnih prostora, kao i mogući nesporazumi između raznih učesnika, neophodno je da se i pitanje izbora budućih namena podvrgne istom postupku kao i svi drugi elementi zahvata. To praktično znači da bi se kroz Provedbeni urbanistički plan ili investicionie elaborate iskazivale namere, a da bi se tek po objavljenim istraživanjima odredivale namene. Za manje vredne objekte, za jednostavnija ili hronološki monolitna rešenja početne ideje i krajnji ishodi mogu se poklapati ili malo razlikovati. Ali za graditeljski slojevite ansamble i objekte duge istorije može doći do znatnih razlika, koje u krajnjem slučaju eliminisu apriorno postavljeni program budućih funkcija.

Da bi se dobili pouzdani odgovori na pomenuta pitanja i rešenja za otvorene probleme mora se pristupiti restituciji istorijske arhitekture, njenog izvornog oblika i ostalih faza koje se mogu vrednovati kao graditeljski kvaliteti i spomenički potencijali. Kod slojevitih gradnji sa više arhitektonsko-stilskih faza, po pravilu se traže sintezna rešenja, bez diskriminacije epoha. Ovakva istraživanja ne smeju biti opterećena diktatom zadatog programa budućih funkcija, već su od njega nezavisna. Tek na osnovu izložene retrospekcije nasleđene arhitekture i objektivne valorizacije trebalo bi tražiti sadržaje koji su sa njom usaglašeni. U takvom sazvučju historijskog sklopa i novog programa postiže se obostrana korist. To je prava formula aktivne zaštite nasleđa u kojoj revitalizacija znači mnogo više od puke upotrebe objekta, gde ona doseže nivo pune rehabilitacije istorijskih poruka i graditeljskih kvaliteta nasleđenih ansambala i objekata.

Na putu da se postavi i sprovede takav metodološki ispravan pristup stoje često ozbiljne smetnje: to je inercija stečenih prava dosadašnjih korisnika, ili jednostavno postavljanje programa investitora. Tome se ponekad može dodati postavljanje programa investitora. Tome se ponekad može dodati i odsustvo istraživačkog napora kod pojedinih projektanata, koji postavljene zadatke razrešavaju u granicama korektne rutine.

Uobičajena praksa poznaje podelu uloga u kojoj se od nadležnih pribavljuju smernice zaštite i ostali uslovi, a izrada investiciono-tehničke dokumentacije po-

verava timu jedne registrovane organizacije. Mnoga iskustva rada na spomenicima kulture upućuju na upotrebu drugačijeg postupanja, osobito kada se radi o kompleksnim istorijskim građevinama. U takvim slučajevima trebalo bi uvesti izradu projekata obnove istorijske arhitekture koji bi se zasnavali na rezultatima proučavanja nasleđa, nezavisno od bilo kakvog unapred zadatog programa funkcije. Tek posle ovog studijsko-projektantskog rada trebalo bi prići izboru funkcija i njihovom rasporedu u zavisnosti od postignutih rezultata i na njima zasnovanih stavova zaštite nasleđa. Pomenuta vrsta projekata značila bi realizaciju konzervatorskih smernica u najpotpunijem vidu i očiglednom obliku. Ona bi poslužila kao direktivna podloga za daljnja projektovanja.

Sledeći projektantski korak je ispitivanje rehabilitovanog sklopa i mogućih namena. U fazi programsko-idejnih rešenja proveravaju se alternative potencijalnih funkcija. Odabrana funkcija se prostorno raspoređuje na nivou glavnog projekta, ili ako je tehnološki složena, prethodno se proveravaju varijante kroz idejne projekte.

Navedeni niz je obuhvatniji i postupniji, ali nasuprot tome manje izložen mogućim protivurečnostima, koje dovode do usporavanja ili odstupanja od prvobitno zamišljenih funkcija. U ovako postavljenim odnosima bitnu ulogu ima projekt obnove istorijske arhitekture, koji premošćuje dve obale, od kojih su na jednoj istoričari i konzervatori, a na drugoj planeri i projektanti. U materiji kakva je graditeljsko nasleđe spomeničkih potencijala sinteza tih različitih uloga i timski rad raznovrsnih specijalnosti najbolji su put za pronalaženje zadovoljavajućih rešenja. U takvoj formuli rezultati prethodnih istraživanja izražavaju se kroz projekt, i obratno – projektovanje je produženo istraživanje.

Tomislav Krajić

Saniranje konstrukcija

Tradicionalne konstrukcije izvedene u kamenu neodvojivi su deo spomeničkog integriteta. Stoga se pri postavljanju zadatka konstruktivne stabilizacije mora odrediti kao obavezan uslov trajno očuvanje starih struktura, materijala i tehnologije u kojima su iskazana bogata iskustva nekadašnjih graditelja.

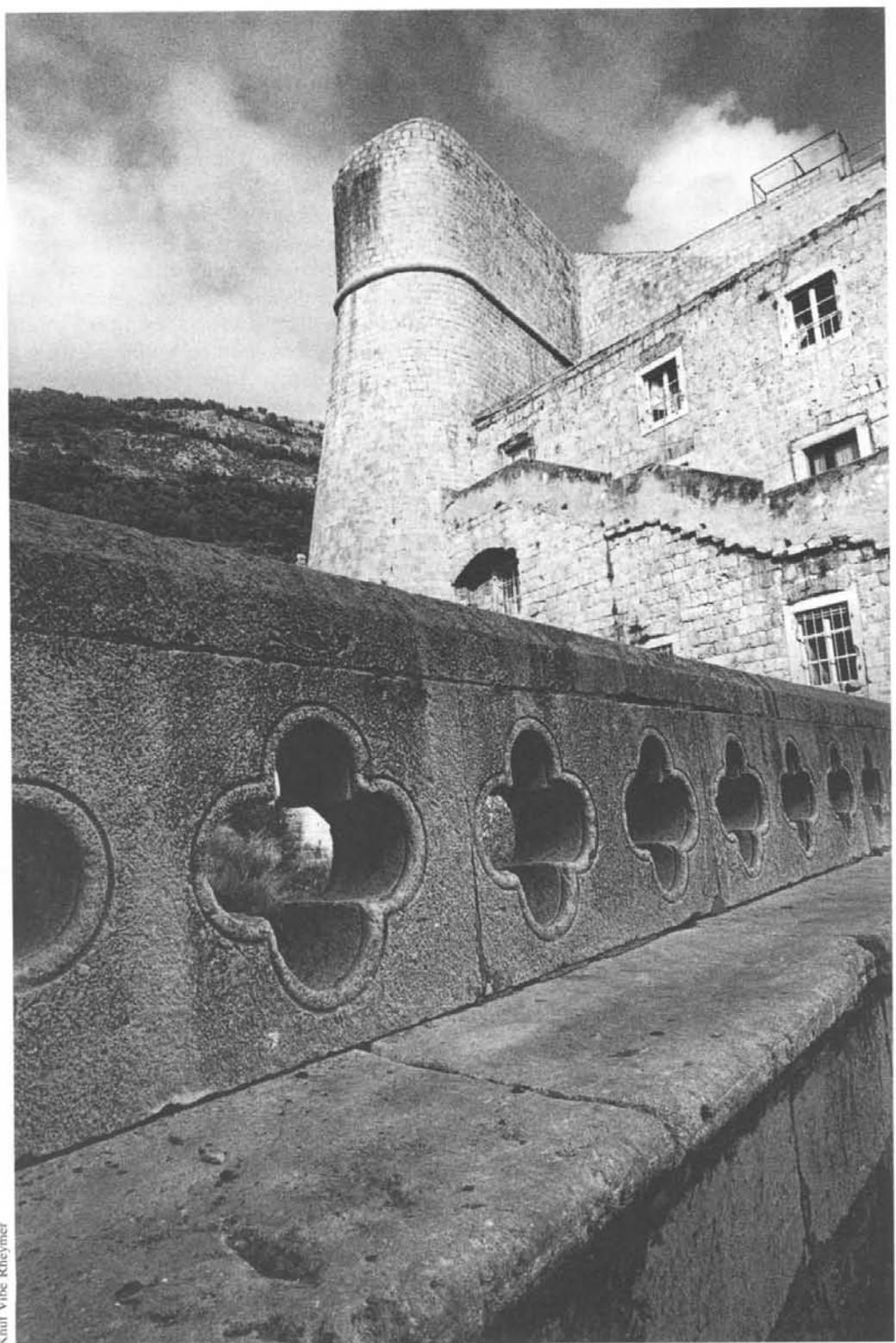
Znatan stepen ojačanja objekata može se postići primenom izvornih materijala i tehnika kojima se dotrajali elementi zamenjuju zdravim, ili takođe injektiranjem rastresenih masivnih zidova, svodova, zamenom drvenih tavanica i sl. Brojni primeri starih kamenih kuća pokazuju da su uspešno odoleli oni objekti koji su imali zdrave konstrukcije, mada bez ab konstrukcija serklaža i drugih pojačanja iz novijeg vremena. Građevine koje su sanirane posle velikog potresa 1667. primenom željeznih ankera, kojima su krajevi drvenih tavanica vezani za obimne zidove, postigle su pojačanu prostornu krutost. Istovremeno, susedni objekti dotrajalih konstrukcija i materijala pod uticajima istih sila pretrpeli su oštećenja ili delomična obrušavanja. Uporednim analizama u mnogim potresom pogodenim gradovima duž obale mogu se naći potvrde za to. Iz ovoga se može izvesti opšti zaključak: stare kamene građevine ne stradaju u potresu toliko zbog prirode svoga sklopa, koliko zbog invalidnog stanja materijala i konstrukcija ili slabosti temeljnog tla. Zbog višestoletnog trajanja, dugotrajne izloženosti raznovrsnim agensima oslabila su veživa i sklopovi, pa se smanjila i otpornost. Nasuprot tome iskazali su se primeri izuzetne »urodene« otpornosti pojedinih istorijskih građevina, koje su više nego jednom bile izložene velikim iskušenjima, da bi ih prebrodile bez teških posledica. Dubrovnik pruža više takvih dokaza kroz najvrednije ansamble srednjovekovne ili renesansne ansambla: samostane, palate, kuće, delove utvrda i sl.

Ovom fenomenu nije posvećena pažnja koju on zaslužuje. Stoga zasada ostaju bez naučno utemeljenog odgovora pitanja o stepenu otpornosti tradicionalnih materijala i struktura prema dejstvima zemljotresa. Statika istorijskih konstrukcija je disciplina koja je potpuno izostavljena kako iz programa istraživača tako iz elaborata projektanta-konstruktera. A zapravo bi ona mogla premostiti mnoge praznine u znanju i protivurečenosti u zahvatima. Dubrovnik pruža značajne mogućnosti za sistematsko proučavanje istorijskih konstrukcija, njihovo tipološko razvrstavanje, računske provere modela i slično, jer obiluje graditeljskim fondom širokog asortimana i vremenskog raspona. Izvanredna arhivska građa omogućuje produbljeno upoznavanje postupaka starih graditelja, koji se mogu hirurški sagledavati kroz proces sanacionih radova, koji se sve više širi u gradu.

Iz tako postavljenih i izvedenih proučavanja proizše bi dve osnovne koristi. Naučna – produbljenim saznanjima istorije konstrukcija popunile bi se osetne praznine u poznavanju ovog svojstva graditeljskog nasleda; praktična – sinteznim zaključcima izvedenim uporednim analizama mnogih objekata mogli bi se utvrditi kriterijumi za ojačanje kamenih konstrukcija. U takvom kontekstu ugradnja novih armirano-betonskih sklopova bila bi svedena na meru neophodnog. Ona bi se primenjivala u slučajevima kada se potrebna otpornost ne bi mogla postići dovodenjem tradicionalnih sklopova do nivoa njihove izvorne stabilnosti. Između zatečenog, »donjeg« praga otpornosti stare strukture i »gornjeg« praga koji je moguće postići restauracijom dotrajalih elemenata u istim materijalima postoji velika razlika. To se pokazalo na mnogim primerima tokom poslednjeg potresa, 1979. godine. Preko toga se olako prelazi u mnogim projektima statičke stabilizacije radenim poslednjih godina. Glavna se uloga poverava novim sklopovima koji ispadaju robustni, nesrazmerni i teško ugradivi. Saniranjem starih građevina, obnovom izvornih elemenata, novi bi se sklopovi mogli svesti na racionalni procenat neophodnog.

Dosadašnja loša iskustva na područjima van Dubrovnika, kao i mogućnost da se ponove i u ovom gradu, dovode do suprotnosti, naizgled paradoksalne: da istorijske objekte spomeničkog značaja treba zaštитiti od preterane zaštite protiv zemljotresa. Jer valja isticati neprekidno: stare strukture nisu samo nosači opterećenja, već i nosioci raznovrsnih umetničkih i arhitektonskih vrednosti, tradicionalnih zanata, svojevrsni arhiv u kamenu. Stoga glavni cilj metodologije zaštite graditeljskog nasledja mora biti iznalaženje i primena specifičnih metoda zahvata. Takvih metoda kojima se istovremeno čuva spomenički integritet objekata i obnavlja ili pojačava njihova fizička otpornost. U protivnom će se, u slučajevima jednostrano postavljenih zadataka konstruktivne stabilizacije, neizbežno gubiti mnogi atributi koji stare građevine čine spomenicima kulture. Time će se dovesti u pitanje osnovni motiv takvih intervencija, a taj je da se produži vek spomenicima kulture a ne fizičko trajanje građevinskih objekata.

Uporedna analiza nekoliko metoda koje se danas sreću u praksi pokazuje znatne razlike koje se pojavljuju u pristupu graditeljskom nasleđu ugroženom od delovanja seizmičkih sila.

Knut Vibe Rheymer

Metodi aseizmičke sanacije

Među metodama primjenjenim na istorijskim kamenim građevinama najveće rezerve izaziva onaj koji koristi armirani torkret beton. U praksi se primjenjuje kao jednostrana ili obostrana obloga sa sponama kroz deblijinu zida. Ova svojevrsna čelično-betonska košara potpuno blokira nosive zidove na kojima su arhitektonski elementi, portali, venci, konzole, niše pila, a ponekada i slikana dekoracija. Povećanom deblijinom zidova poremećen je odnos zidnih ravnih i svih pojedinih elemenata, od kojih pojedini moraju biti neizostavno uništeni. Metod armiranog torkreta suprotan je zahtevu reverzibilnosti, tj. mogućnosti da se jednom uklone ugrađena ojačanja, kada razvojem nauke i građevinske tehnologije bude moguće sanirati objekte podesnjim postupcima.

Drugi način sanacije se proširio u praksi posle zemljotresa na području Crne Gore 1979. godine. Sastoji se u formiranju armiranobetonog kostura sa tavanicama koji se ugrađuje u korpus objekta oslobođen svih pregrada i drvenih tavanica. Elemenat koji stvara znatne teškoće i negativne efekte jeste ugaoni stub, tzv. vertikalni serklaž. Da bi se on ugradio neizbežno se mora razoriti masa znatno veća od njegovih dimenzija i to na uglovima gde je kameni zid od prevezanih blokova najjači.

Metod koji nastoji da izbegne nedostatke prethodno opisanih primjenjuje sledeći raspored elemenata od armiranog betona: na dosadašnjim položajima pregradnih zidova (ili približno njima) postavljaju se armirano-betonski zidovi, po osi zgrade i upravno na nju; oni sa tavanicama i serklažima čine kruti korpus za koji su ankerovani obimni zidovi; veze između stare kamene strukture i nove armirano-betonske postižu se preko delomično ukopanih serklaža i čeličnih ankera, koji prihvataju fasade. Stara konstrukcija se ojačava injektiranjem, plombiranjem oštećenih mesta ili delomičnim prezidavanjem.

Prema opisanom postupku, novi se elementi trasiraju na položajima pregradnih, a ne konstruktivnih zidova. Tako obimni i srednji glavni zidovi ostaju slobodni sa svim elementima arhitektonske obrade. Spojevi starih i novih konstrukcija događaju se na istim površinama gde su se i do sada nalazili: u nivoima tavanica i na pravcima pregrada. Time se praktično svodi na minimum izvođenje spojnih šliceva. Ova metoda omogućava fleksibilno rešavanje unutrašnje podele u zavisnosti od arhitekture i potrebe novih funkcija.

Sa gledišta građevinske fizike i higijenskih uslova korišćenja postoje takođe prednosti: namesto kamenog jezgra upakovanog u beton (torkret), ovde se **ab** dijaphragma može obložiti sendvič materijalima radi poboljšanja zvučne i toplotne izolacije. Na unutrašnjoj strani fasadnih zidova izbegнутa je betonska obloga,

kojom se smanjuje prozračnost i povećava kondenzacija.

Izložen metod sa uspehom je primjenjen na više, potresom pogodjenih, objekata u Sloveniji i Crnoj Gori. Njegove komparativne prednosti treba da budu ispitane na području Dubrovnika i da, uz eventualne modifikacije, nađu šиру primenu.

Iz stručne literature i inostrane prakse poznat je postupak ojačavanja starih zidanih konstrukcija na sledeći način: rudarskim svrdlima buše se zidovi kroz središte paralelno sa spoljašnjim ravnima i pod različitim uglovima. U ovako formiranu unutrašnju mrežu kanala postavljaju se čelične šipke, a potom obavlja injektiranje. Time se u strukturi kamenog zida stvaraju svojevrsni serklaži, a da se pritom ne izazivaju nikakva spoljašna oštećenja niti rastresanje. Jedini tragovi izvršenog posla su okrugle rupe promera nekoliko cm, koje se nalaze na bočnim stranama otvora.

Taj je postupak u najvećoj meri prilagođen prirodi graditeljskog nasleđa i specifičnim zahtevima njegove zaštite. Njime se postiže nekoliko ciljeva: stare strukture se rehabilituju i injektiranjem povećava se njihova aseizmička otpornost; ojačanja su u jezgri, a ne na površinama zidova, čime su u potpunosti sačuvani i zadržani vidni svi elementi obrade enterijera; oštećivanja starih zidova, neizbežna kod agresivnih metoda sanacije, ovdje su izbegnuti. Primena je olakšana kod onih objekata koji imaju više otvora razdvojenih stubcima, a koji su inače manje aseizmički otporni.

Opisan metod zaslužuje da bude istražen, prihvaćen i primenjivan pri zahvatima na oštećenim spomenicima kulture. Ukoliko postoje patentna prava ili kakva druga ograničenja ona ne bi smela da budu zapreka u onim slučajevima gde je takav postupak najispravniji, kako sa gledišta ojačanja, tako i sa gledišta zaštite spomenika kulture. Kao i u drugim problemskim oblastima, gde je potrebno primeniti najsavremenija dostignuća nauke i tehnike, i u ovom domenu стоји на raspolaganju pomoć UNESCO-a i njegovih specijalističkih centara. Broj i složenost zahvata koji predstoji na spomenicima kulture Dubrovnika obavezuju na što širi izbor solucija i njihov kritički odabir kroz praksu.

Zaštita od vlage

Svi objekti u gradu izloženi su delovanju raznih oblika vlage, a mnogi među njima trpe negativne posledice i oštećenja pod njenim dejstvom. To se posebno odnosi na prizemne delove zgrade u najnižim područjima.

Tomislav Kralj

Vлага deluje u različitim oblicima, najčešće kao kapilarna, koja prodire iz tla u prizemnu zonu zidova i u pločnike koji po pravilu nisu zaštićeni horizontalnom izolacijom. Nivo do koga dopire, manje-više ujednačen, zavisi od zasićenosti tla, sastava građevinskog materijala, brzine isparavanja i sl. Ova vrsta vlaženja prizemnih zidova i podova čini prostore nehigijenskim i slabo upotrebljivim, naročito za stalni boračak. Saniranje prostora postiže se postavljanjem horizontalne višeslojne izolacije ispod podova primenom postupaka koji su opšte poznati u građevinskoj praksi. Znatno je teže izvršiti izolaciju podnožja kamениh zidova na stariim građevinama. Kroz opite i kontrolisanu primenu primenjeno je više metoda od kojih svaki ima svoje prednosti i ograničenja, bilo tehnička, bilo finansijska. Tako su poznati elektroosmoza sa primenom dejstva struje između dveju elektroda (aktivna i pasivna metoda), ili formiranje vodoodbojnih zona pomoću injektiranja rastvora odgovarajućih materijala. Radikalniji je način koji se zasniva na postepenom presecanju debelih zidova svrdlima i na popunjavanju bušotina smesom agregata i sintetičkih smola velike tvrdoće i potpune nepropusnosti. Ovom postupku prethodilo je nekadašnje sukcesivno presecanje zidova i postavljanje olovnih folija sa preklopima. Svrha svih navedenih postupaka je da se preseče vodenii stub. U slučajevima gde nije moguće otkloniti uzrok, u zidu, sprečavaju se posledice u prostoru. To se postiže podizanjem tankih zidova po obimu koji su od glavnih odvojeni uskim međuprostorom koji se ventilira kroz otvore pri dnu i vrhu.

Drugi je osnovni oblik vlaženja veoma rasprostranjen u stariim objektima vlaga, koja nastaje kondenzacijom vodene pare u zatvorenom prostoru pri njennom dodiru sa hladnjim površinama zidova, podova, tavanica. Za razliku od prethodne, kapilarne, koja zahvata prizemnu zonu, ova se može pojaviti u svim nivoima. Zimi se pojavljuje u najvišim etažama ispod ravnih terasa. Naročito je rasprostranjena u građevinama masivnih konstrukcija koje se tokom zime jako rashlađe, a potom s proleća sporo zagrevaju što dovodi do tzv. termičke inercije. Prodorom spoljašnjeg toplijeg i parom zasićenog vazduha u ovakve prostore i hladnih konstrukcija nastaje kondenzacija. To se događa i pri upotrebi prostorija, naročito suterenskih.

Zaštita od vlage u ovakvim se slučajevima postiže sprečavanjem jakog rashlađivanja strukture zidova i podova. Pošto to nije moguće postići spolja preko fasadnih zidova stariih građevina, termoizolacija se može izvesti sa unutrašnje strane oblogama ili tankim kontrazidovima sa uskim zračnim međuprostorom u kome vazduh ostaje zatvoren kao topotni tampon. Termoizolacija podova vrši se postavljanjem termoizolacionih materijala između slojeva hidroizolacije.

Damir Fabjančić

Ili se izvode zračne komore od šupljih blokova koje nose finalne slojeve poda.

U složenim slučajevima gde se mora sačuvati izgled enterijera i kada nije moguće postavljati obloge, kondenzacija se sprečava instalacijom panelnog grejanja podova i formiranjem struje toplog vazduha uz podnože obimnih zidova. Takvi su slučajevi rešavani u pojedinim crkvama u inostranstvu, koje su i spomenici kulture, i aktivni kulturni objekti sa povremenim okupljanjem vernika ili grupa posetilaca.

U praksi se sreću i kombinirani oblici vlaženja.

Popratna je pojava, koja je izazvana sukcesivnim vlaženjem i isušivanjem zidova, kristalizacija rastvora soli izlučenih iz zidova na njihove površine. Direktna je posledica kristalizacije pojave naslaga soli na površinama kamena (šalitra) ili raspadanje malterne obloge.

U zonama izloženim dejstvu mraza, vlaga izaziva i raspadanje kamenog materijala, naročito manje jedrog i higroskopnog (peščari).

Sve masovnije emitovanje gasova od ložišta, vozila, brodova, toplana, industrije uz primenu fosilnih goriva (nafta, ugalj) deluje razorno i na stare kamene građevine. U dodiru sa atmosferskom vlagom i padavinama stvaraju se kiseli rastvori naročito na bazi sumpora. Postepeni hemijski proces može dovesti do pretvaranja jedrog krečnjaka u materijal poput gipsa izložen potpunom propadanju.

Stari grad Dubrovnik nije u većoj meri izložen opisanim fenomenima dejstva smoga. To se, međutim, ne može reći i za delove njegovog obalnog pojasa prema luci, tranzitnom saobraćaju i proizvodnim pogonima.

U borbi protiv vlage, da bi se zaštitili korisni prostori za život i graditeljsko nasleđe spomeničkih kvaliteta, danas se primenjuju različite savremene metode. Za razliku od komercijalizovanih i ponekada široko reklamiranih postupaka naučne se metode zasnivaju na merenjima vlage, utvrđivanju njenog porekla i mehanizma dejstva. Iz najvažnijeg dela postupka-dijagnoze mogu se tek utvrditi prave mere zaštite. U protivnom, rutinski zahvati mogu biti ne samo uzaludno utrošen novac nego i podstrek pojačanom vlaženju objekata.

Čitav ovaj složeni kompleks pitanja može se uspešno savladavati angažovanjem jednog istraživačkog centra koji bi postavio principijelna rešenja za tipične slučajeve, te ih projektovao i sprovodio na ugroženim spomeničkim kompleksima. Za takva se istraživanja može tražiti i međunarodna pomoć preko UNESCO-a i poznatih svetskih centara koji se bave zaštitom od vlage.

Obrada fasada

Kamena pročelja istorijskih zdanja Dubrovnika iskuju visoki stepan graditeljskih umeća, klesarskog zanata, kiparske umetnosti. Nastajala u širokom vremenskom rasponu od predromanike ranog srednjeg veka, preko zrele romanike, cvetne gotike, do renesanse i baroka te njihovom međusobnom preplitanju (retardacijama i sintezama romanogotike, gotiko-renesansa, renesans-baroka i sl.) mnoga rešenja dosegla su antologiski kvalitet neponovljivih unikata.

Za najveći broj istorijskih građevina osnovni podaci za stilsko-hronološku atribuciju nalaze se na pročeljima. Ukoliko su objekti pretrpeli razne pregradnje, one su mahom obuvatale njihovu unutrašnjost ili prizemni pojas sa poslovnim sadržajima i tehničkim prostorijama. Spratni delovi fasada, naročito onih glavnih i reprezentativnih sadrže čitav repertoar podataka o graditeljskom opusu, klesarskim veštinama i zidarskim tehnikama. Pored stilskih kompozicija i slobova koji su na njima materijalizovani one otkrivaju i mnoge minorne podatke i znake raspoznavanja određenog vremena kome pripadaju. Ovakvih je primera najviše na ostacima srednjovekovne arhitekture, višestruko devastirane, ili na rustičnim zgradama kasnijih stoljeća.

Upravo na ovo mnoštvo malih, anonimnih podataka, koji su jedini oslonci za pouzdane zaključke, treba obratiti posebnu pažnju, jer se u zamahu obnove oni najlakše gube i uništavaju. To su granice između raznih faza pregradnji, delovi arhitektonskih okvira otvora ili njihove trase, plastični fragmenti ugrađeni ponovno kao spolje i dr.

Drugu vrstu artefakata o gradnjama čine fakture kvadera i oblici malternih fuga između blokova kamena. Otisci klesarskih alata vidni na površinama fasada i oblici fuga pružaju istraživačima značajne, ponekad i jedine podatke o stilskoj pripadnosti i vremenskom poreklu objekata. Stoga se mora sprečiti gubljenje ove vrste podataka tokom radova. U mnogim projektima nalazi se pozicija skidanja starih i formiranja novih fuga. To se čini i onda kada nema nikakve tehničke potrebe da se dotrajali materijali u spojnicama zamene novim. Tako se gubi nekoliko kvaliteta: autentičnost originalnih fuga, tehnološka sraslost dvaju istovrsnih materijala – kamena i krečnog maltera, neponovljivi oblici starih fuga u kojima se otkriva »rukopis« graditelja i stilskih razdoblja. Namesto toga u potpuno obnovljenim fugama od produžno-cementnog maltera, kako se danas masovno postupa, vidi se jedino konfekcijski proizvod rutinera, likovno prazan a uz to i tehnički nepodesan.

Druga je vrsta grešaka koje se moraju izbeći skidanje površinskog sloja kvadera mehaničkim postupcima, rastvorima hemikalija, peskarenjem i drugim načinima koji imaju svrhu da stare potamnele fasade »osveže«. Ovim se još u većoj meri nepovratno uništavaju dragoceni kvaliteti gradnje i podaci za njenu atribuciju. Uz to se skidanjem površinskog kalcita i mrvljnjem kamenih kristala otvara put za dejstvo vode, mraza, mikroorganizama morske soli i sl. Ispravan način čišćenja koji se može prihvati jest skidanje prljavštine pranjem uz primenu četaka sa biljnim vlaknima.

Za postizanje trajnosti, dovoljne čvrstoće, sadejstva sa zidom i posebno odgovarajućeg izgleda spojnica, neophodna je primena ispravnih receptura i tradicionalnih iskustava. Danas se olako poseže za cimentom kao sveresavajućim sastojkom svih delova zgrade: od temelja, konstruktivnog sklopa, do žbukanja i fugovanja. Pored ovog industrijskog proizvoda i hidratisani kreč sve više osvaja gradilišta, ne samo novih objekata, već i starih kamenih zgrada. Producni malteri, spravljeni od dva pomenuta sastojka uz standardni način ugradnje, iz više razloga nisu prihvatljivo rešenje za istorijske objekte, pogotovo ne za spomenike. Njihova tvrdoća i krtost ne odgovaraju fizičkim svojstvima kamenog zida vezanog krečnim malterom. Zbog nejednakog termodilatacionog delovanja različitih materijala dolazi do naprslina na spojnicama, čime se stvara prodor za vlagu i druge štetne činioce. Ukoliko je malter jači, negativne posledice su izrazitije. Hidratisani kreč brzo gubi vodu, što daje loše rezultate nedovršenog hemijskog procesa vezivanja pa malter postaje trošan. Kada se ovim nepovoljnostima doda kao agregat morski pesak nedovoljno ispran od soli, pojavljuje se higroskopnost – trajna mana fasadne žbuke ili fuga, stvaranje fleka, erozija površine i sl.

I sa estetske strane takve smeše i načini ugradnje ne mogu biti prihvaćeni na objektima tradicionalnog graditeljstva u kamenu. Tamnosivi tonalitet cementskih fuga potpuno odudara od toplookerskih i svetlosivih kvadera. Zbog naivne zablude da fuge sprečavaju prodor atmosferske vode kroz zidove debljine nekoliko desetina centimetara, izvođači su po pravilu skloni da namesto starih izvedu nove malterne spojnice tehnikom dersovanja, koje široko prekrivaju spojeve između kvadera. Tako se degradira izvorna preciznost sa uskim spojevima između kvadera, kod kojih su fuge samo milimetarski uskim čelima izložene atmosferilijama. Posle ovako grubog rada i najsuptilniji klesarski proizvod postaje rustičan. Jednom izvedene ovakve spojnice u produžno-cementnom malteru tamnog tonaliteta, ne mogu se skinuti bez oštećenja površina kvadera, kidanja njihovih ivica i glatkih rubnih traka.

Pravi put ka uspešnoj obradi istorijskih pročelja vodi sintezi tradicionalnih zanata i naučnih opita u laboratorijama i na gradilištima. Istraživanje starih receptura, davno napuštenih ili već zaboravljenih, potom primena tradicionalnih materijala kao što je gašen i odležan kreč; agregata od stena krečnjaka lišenog praha i nečistoće; pravilno doziranje, ugradnja i održavanje vlažnosti maltera dok traje početno vezivanje; oblikovanje spojnica prema repertoaru starih majstora – sve su to elementi tehnološkog postupka uskladenog sa prirodnom spomenika kulture i zahtevima savremene zaštite nasleda.

Opseg radova koji predstoji, kao i obaveza da se postigne što bolji kvalitet, traže i u ovom domenu primenu istraživačkog napora i naučno proverenih metoda pripreme i ugradnje materijala na fasadama. U tom pravcu stoje na raspolaganju pored domaćih saznanja i bogata iskustva istraživačkih centara stečena u oblasti graditeljskog nasleda spomeničkog značaja. Da bi se potisnula gradevinska rutina sa njenim mogućim negativnim posledicama potrebno je angažovati jednu specijalizovanu instituciju, koja bi se bavila pripremanjem, eksperimentalnom ugradnjom materijala kao i stručnim nadzorom za tu vrstu radova na fasadama starih gradevina. Pozitivni rezultati mogli bi naći široku primenu i na drugim područjima sličnih karakteristika nasleda.

Oblikovanje krovova

Spomenička celina Dubrovnika sagledava se iz više pravaca i različitih uglova sa mora, prilaznih puteva, dominantnih kota, gradskih zidina i drugih položaja. Široko rastvoreni totali gustog gradskog tkiva ističu se »petom fasadom«; krovovima stambenih blokova, između kojih se otvaraju vrtovi klaustara, pločnici trgova i ulica. Grad se snažno doživljava u celini i jasno raščlanjuje u pojedinostima iz takvih kosih projekcija odozgo.

Bitan su elemenat opšte slike Dubrovnika njegovi krovovi različitih veličina i oblika pokriveni najviše kupom kanalicom, naročito onom starom – predindustrijskog oblika različitih tonaliteta. Ispod mekih, izlomljenih linija streha i krovnih ravni naziru se sklopovi kuća pod njima. Razudjenost je pojačana prozorima mansardi, potkrovla ili malim tavanskim otvorima. Mnoge su zgrade sačuvale dimnjake tradicionalnog oblika sa proširennim kapama protiv vetra. Raznovrsnost tonova između svetlog okera i tamnoruđenog, sa zelenkasto-sivim slojevima algi na kanalicama tvori graditeljsku polihromiju kakvu samo dugo vreme može da složi.

Damir Fabijanić

Prilikom sadašnjih zahvata takva slika će biti znatno promenjena. Elastične linije streha i vitoperenosti krovnih ravnih zamjenjuju se oštijim potezima i pravilnijim geomatrijskim oblicima. Namesto starih kupa postavljaju se nove, sve u istim oblicima i bojama. Iščezavaju pojedini zidani dimnjaci i manji otvor na vrhovima kuća. Sa tehničkim saniranjem stanja sterilizuje se i slika urbanog pokrova. Mada su ovakvi radovi na krovovima potrebni i često neizbežni, ne mora se tome žrtvovati likovni kvalitet celine, svežina mnogih detalja i zreo tonalitet pečenog okera kanalica.

Namesto da se jednostranom odlukom žrtvuje, stari pokrivač se može pažljivo skidati i sortirati za ponovnu upotrebu na istom krovu ili na drugim objektima. Ovako ogromno gradilište, kao što će biti stari Dubrovnik i njegova okolina za sledeći niz godina, zaslužuje angažovanje proizvođača i ponudu materijala za pokrivanje prema stariim oblicima i tonalitetima. Takođe saradnjom nosilaca obnove grada sa opekarškom industrijom bio bio izbegnut ili bar umnogome ublažen proces oštре promene oblika i boja toliko sadržajne pete fasade starog Dubrovnika.

S obzirom na dosadašnju svuda raširenu pojavu uskog assortimenta građevinskog materijala, kao i potpuno odsustvo napora da se proizvodi za obnovu starih gradova i kuća, a ne samo za novogradnje, teško će se ostvariti navedena potreba. Ipak snaga poduhvata i očekivana obimnost posla mogu biti dovoljan pokretač za pronalaženje partnera među tvornicama građevinskog materijala.

Ukoliko bi se obezbedila proizvodnja kanalica starog formata i ručne izrade mogla bi se primeniti kombinacija sa komadima skinutim sa krova tako da bi se donji redovi formirali od novih a gornji od starih komada. Time bi se postigla i dovoljna vodoodbojnost i sačuvala politonalnost krovnog pokrova, kojom se uvek odlikovao gusto sazdani Dubrovnik unutar gradskih zidina.

Ovakav poduhvat mora biti vođen na nivou grada bez obzira na različite investitore ili izvođače radova. Pošto je akcija već uveliko u toku, poređenje stanja pre i posle izvedenih zahvata potvrđuje potrebu da se zaštite i sačuvaju visoki kvaliteti ove jedinstvene slike, koja je podjednako i tema za spoznaju grada i motiv za njegovo doživljavanje.

Damir Fabijanić

PRISTUPI OBNOVI SPOMENIČKE CELINE DUBROVNIKA

Formula obnove Dubrovnika sadrži tri činioca snažnog dejstva: 1. spomenička celina najvišeg međunarodnog ranga koju je UNESCO svrstao u register svetske baštine; 2. grad podignut na trusnom području čija je razorna aktivnost ispoljena više puta kroz njegovu istoriju, a savremena nauka ga označila desetim stepenom Merkalijeve skale; 3. sve veća uloga istorijskog centra u životu današnjeg grada i stečen visoki položaj na mapi međunarodnog turizma, koji postavlja sve složenije zahteve.¹⁾

Tri navedena svojstva Dubrovnika deluju uporedo i neretko su suprotstavljeni jedan drugome. Status svetske baštine traži veliki oprez i stepen odgovornosti pred svakom nameravanom promenom koja bi mogla da ugrozi integritet spomeničke celine. Istovremeno, dokazana opasnost od seizmičkih udara namće potrebu za obimnim sanacionim zahvatima, koji mogu biti u dubokoj nesrazmeri sa strukturama istorijskih građevina; brojne životne aktivnosti koje se odvijaju na prostoru starog grada stvaraju stalni pritisak da se povećaju kapaciteti, da bude bolja opremljenost prostora i brža realizacija.

Konačno, sve se događa u relativno malom prostoru guste naseljenosti i snažnog intenziteta života, u neposrednom prisustvu korisnika i posetilaca, sa obavezom da se omogući stalno funkcionisanje grada.

To je iziskivalo da se iznađe i primeni specifična operativna metodologija u procesu obnove, sa jasnim i čvrstim polazištima ali elastičnom, prilagodljivom realizacijom. U ovom izlaganju pokazaćemo kako su ti ciljevi do sada ostvarivani u praksi.²⁾

Valorizacija

Velika akcija obnove spomeničke celine Dubrovnika pruža šansu da se istraže, prouče i vrednuju najdublji slojevi njegove urbane formacije, koji su do sada bili ili sasvim nepoznati, ili samo pominjani u retkim pisanim izvorima.

Tako postavljen zadatak ne treba da bude ograničen smo na površine koje su u sklopu objekata predviđenih za sanaciju ili sa ograničenom namerom da se iznadu arheološki reprezentativni ostaci građevina.

U nekim programskim elaboratima postavljeni su jasni ciljevi istraživanja, njihove lokacije i opseg, a druga su već izvedena i njihovi nalazi uklopljeni u projekte zaštite i prezentacije.

U hronološkom sledu prvo mesto pripada području Kaštela gde je najstarija aglomeracija Castellum, utemeljena na visokim i strmim hridinama prema moru, na položaju nevelikom po opsegu ali sa odbrambenim svojstvima prirodne formacije. Na terenu se danas naziru malobrojni, ali važni, elementi za početno lokalizovanje najstarije strukture. Teren je dešom pokriven kasnijim građevinama (kompleks Sv. Marije) ali sadrži i veće slobodne površine, koje omogućavaju sistematska terenska istraživanja.

Ceo ovaj ansambl predodređen je za Arheološki muzej, koji će se instalirati u samom središtu nalazišta i u prostorima nekadašnjeg sakralnog kompleksa. Graditeljski ostaci Castelluma činili bi osnovni okvir i glavni motiv muzejske eksponicije pod otvorenim nebom i u temeljnoj zoni kasnijeg sakralnog ansambla. Pokretni nalazi bili bi smešteni u objektu i neposredno povezani sa nepokretnim elementima.

Ovakva formacija lokalitet – muzej duboko je opravданa. Zahvaljujući dominantnom položaju Kaštela, odavde se može sagledati i razumeti urbana topografija Dubrovnika od najstarijeg jezgra, okolnih podgrada i kasnijih seksterija u okviru odbrambenog perimetra.³⁾

Arheološka istraživanja, preduzeta ispod barokne Katedrale u sklopu sanacionih radova, otkrila su temeljne i prizemne delove prethodnih građevina iz srednjeg veka – romanika – i najstarijeg razdoblja – bazilika iz epohe rane Vizantije. Pored toga što znače doprinos istraživanju geneze Katedrale, ovi nalazi, posebno iz najstarijeg sloja, imaju veliku vrednost za proučavanje urbane prošlosti Dubrovnika. Prostrana dispozicija i raspoložive visine omogućile su da se ostaci prethodnih građevina prezentuju ispod poda Katedrale i da se uspostavi pristup radi daljih proučavanja, zaštite kao i turističkih obilazaka. Održavanje arhitektonskih ostataka, posebno fresaka iziskuje uvodenje klimatizacije i drugih mera zaštite od vlage, mikroorganizama i drugih štetnih agenasa.

Ostaci nekadašnjeg sakralnog kompleksa iskopani van perimetra Katedrale na Bunićevoj poljani manje su pogodni za prezentaciju. Ostavljanje nalaza pod otvorenim nebom ne dolazi u obzir iz urbanističko-komunalnih razloga. Neizbežno zatvaranje arheoloških ostataka pločom u nivou trga neće omogućiti pristup, ali će svakako otežati ili gotovo sprečiti sagledavanje, prema tome i shvatanje, nalaza.

Ovo je, moglo bi se reći jedan od graničnih slučajeva, gde se postavlja pitanje treba li ići u prezentaciju, ili se nalaz posle istraživanja i kompletne dokumentacije mora zatrpati. Taj je slučaj otežan činjenicom da kroz ovaj prostor treba omogućiti pristup arheološkim slojevima ispod Katedrale. Ukupan zahvat u svakom je slučaju skopčan sa sanacijom okolnog tla: podzemne oborinske vode, komunalne i kućne instalacije i drugo.⁴⁾

U gusto izgrađenom tkivu grada postoji još nekoliko potencijalnih arheoloških lokacija. To su ostaci insula srušenih potresima do XVII. stoljeća, a potom korišćenih kao deponije šuta. Nad njima su kasnije formirani manji vrtovi u nivou sprata. Među takvima su tri bloka u najstarijim južnim delovima grada (Pustijerna, uz Osnovnu školu,⁵⁾ kod Doma staraca). Istraživanjima arhivske grade i starih planova utvrđeno je da se na takvim lokacijama mogu nalaziti ostaci veoma starih građevina, posebno sakralnih. Pored toga, ovde je bilo moguće ispitati sve stratigrafske slojeve do žive stene, što je ispod blokova kuća teško ili nemoguće.

Nakon izvršenih arheoloških istraživanja postignut je jasan pregled vrsti nalaza, njihovog vremenskog porekla i vrednosti. Mada se svi ovi lokaliteti medusobno znatno razlikuju po vrsti otkrivenog graditeljskog nasleđa, postoji podudarnost u jednom pogledu: trajnim uklanjanjem visokih nasipa šuta stvorena je bitno drugačija situacija: ruševine starih građevina našle su se u neposrednom susedstvu sa okolnim blokovima kuća i njihovim funkcijama. Tada su se postavila pitanja: treba li sačuvati ili ne sve otkrivene delove; mogu li oni biti zadržani kao arheološki eksponati, ili ih treba uklapati u savremena rešenja; mogu li se i na kojim položajima podići novi objekti.⁶⁾

U traganju za budućim rešenjima istaknuta je kao deo nasleđa praksa starih Dubrovčana da ruševine zgrada obnavljaju ili ih uklapaju u nove gradnje u zavisnosti od stepena očuvanosti. Ili ostatke zatravavaju, stvarajući na taj način slobodne prostore u pregustom tkivu i ozelenjene površine pored stambenih blokova. Takva postupanja važe umnogome još i danas. Zato su kod svih pobrojanih slučajeva predviđene studijske pripreme pre odluke o konačnom tretmanu.⁷⁾

Za izbor rešenja na Pustijerni tu će ulogu ispuniti anketni konkurs. Na lokaciji Osnovne škole izvedeno je ispitivanje različitih varijanti prema zadatom progra-

mu budućih namena. Kod Doma staraca arheološka iskopavanja nisu još dala konačne rezultate.

U sklopu obnove opisanih insula postavljaju se principijelna pitanja interpolacije novogradnji usred starih Dubrovnika. Pre svega: mogu li uopšte doći u obzir na određenim lokacijama i pod kojim uslovima. Na položajima gde su novogradnje prihvatljive slede pitanja regulacionih linija, visina gabarita, osnovnih građevinskih materijala za fasade i krovne pokrivače. Takođe tehničko i ambijentalno povezivanje sa okolnim istorijskim građevinama. Ovakva pitanja traže pouzdane odgovore bez prava na krupne greške. Neretko izgovorena teza da rešenja treba tražiti angažovanjem kreativnih snaga uz veliki stepen slobode projektovanja može se uzeti u obzir samo ako su jasna polazišta u projektnom zadatku. Jasna ne toliko iz ugla same lokacije već ukupne slike grada koja se ističe sagledavanjem iz različitih uglova i nivoa. I ovde se iskustva starih Dubrovčana mogu i moraju pozvati u pomoć. Rezultati istraživanja arhivskih dokumenata i samih zdanja pružaju mnogobrojne potvrde da su pojedinačne gradnje bile podvrgavane opštem interesu grada i oblikovanja njegovog ukupnog lika. Otuda mnoge prethodne debate, ispitivanje modela, konsultovanje raznih graditelja i umetnika. Kao rezultat toga imamo celinu u kojoj su živo ispoljeni i sačuvani krupni planski potezi, homogenost urbanog ansambla, snažni utisci kojima zrači na posmatrača i danas posle tolikih masovnih razaranja i drugih iskušenja kroz koja je grad prolazio.

Istorijsko iskustvo može se pretočiti u današnje pravilo: među svim spomenicima kojima Dubrovnik obiluje najvažniji je sâm grad.⁸⁾

Dosadašnje izlaganje imalo je za predmet istraživanje urbane prošlosti, otkrivanje najstarijih struktura, prezentaciju arheoloških nalaza i ukupnu sliku grada. Paralelno sa takvim istraživačko pripremnim radovima izvode se hronološko-stilske analize i valorizacije arhitektonskih ansambala i pojedinačnih građevina koje su u planu obnove. Kao rezultat zajedničkog napora istraživača i konzervatora izašli su na videlo brojni do sada nepoznati elementi istorijske arhitekture. Među njima ima i takvih čije otkrivanje nije samo prilog za upoznavanje pojedinačnog objekta, već i za formiranje sinteznih zaključaka o graditeljskim epohama i stilovima, kulturnih htenjima i mogućnostima sredine u kojoj su nastale kuće i palate, crkve i samostani, mnoge javne građevine i odbranbeni kompleksi.⁹⁾

Od vremena nastanka do naših dana mnogi reprezentativni objekti pretrpeli su jednu ili više pregradnji, a u periodu socijalnog opadanja bili su izloženi fizičkoj degradaciji koja je usledila sa promenom vlasnika. Strpljivo traganje za elementima izvorne obrade iznosi materijalne činjenice o prvobitnim sklopovima

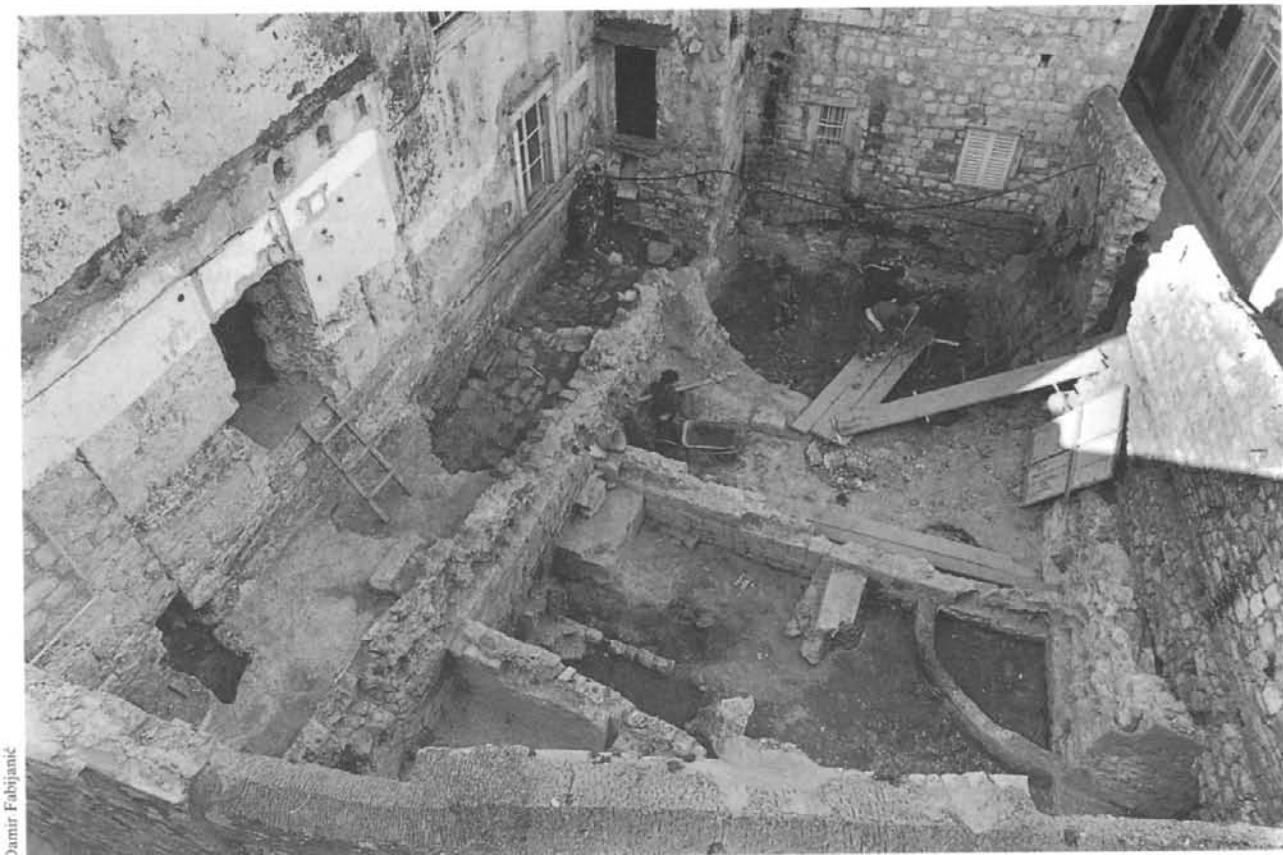
u temeljnoj zoni, pregradnjama na višim etažama i likovnoj obradi enterijera.

Posle obavljenih istraživanja na objektima najvišeg prioriteta kao što su Katedrala i Knežev Dvor, težište analiza preneto je potom na grupu palata u Pustijerni nastalih tokom razdoblja najvećeg prosperiteta grada tokom XV. i XVI. stoljeća sa rešenjima u stilskom rasponu gotika-renesans-barok.¹⁰⁾ Ovaj istraživački poduhvat nije još završen, pored ostalog i stoga što su mnogi objekti u funkciji. Prvi delimični rezultati stvorili su podloge za program potpunih ispitivanja koja će biti moguća nakon oslobođanja prostora. Ovakva etapnost u istraživačkom poslu javlja se u mnogim slučajevima kao neizbežnost, posebno u zgradama sa stambenim funkcijama. To dovodi do protivurečnosti: dok ima vremena za analize postojećeg stanja i formiranje konzervatorskih smernica objekti su zauzeti; kada se oslobođe korisnika prostor je na rapolaganju, ali sada više nema dovoljno vremena jer istraživače sustizu investitori, projektanti, izvođači, ugovoreni rokovi, pritisak inflacije i sl. Izlaz iz ove protivurečnosti nalazi se u blagovremenoj izgradnji zamenskih stanova za trajno preseljenje ili prostora za privremeni boravak dok traje sanacija.

Kada dođu konačno u neposredan kontakt sa oslobo-

đenim prostorom istorijske građevine istraživači se nalaze pred upozorenjem da analize stanja budu primjene zadatku, svedene po obimu i prilagođene rokovima obnove. Uopšte uzev, takve napomene investitora stoje, ali ima mesta i za uzvratne napomene, a te su: sanacioni zahvati na spomenicima kulture su nužno primjenjeni i moraju se prilagodavati metodologiji zaštite nasleda. U praksi se od jednog do drugog slučaja traže zajednička rešenja kroz timski rad i koordinaciju. Uspostavljanje i primena metodologije istraživačko-pripremnih radova u Dubrovniku bila je tema prethodnog savetovanja održanog 1985. godine. Budući da se tada izloženi materijali nalaze pred publikovanjem nema razloga za ponavljanjem pojedinosti. Praktična provedba metodoloških teza tokom poslednjih godina potvrđila je njenu opravdanost uz modalitete koje stvara sama praksa.¹¹⁾

Sa povećanjem broja realizovanih zahvata otvara se potreba za uporednim analizama i mogućnost za sintezne zaključke. Sada se već može reći da su prevaziđena neka početna stanja u kojima nije bilo dovoljno vremena ni mesta za strpljiv rad istraživača, na čijim se rezultatima gradi čitav tehnološki niz postupaka: konzervatorske smernice, projekti, te samo izvođenje radova.

Damir Fabijanić

Arheološki nalazi na južnom kraju Ulice Đure Baljivija

Sanacija

Istorija Dubrovnika ispunjena je većim brojem seizmičkih potresa od kojih su neki izazvali masovna razaranja. Među zemljotresima se ističe onaj iz 1667., koji je snagom kataklizme razorio mnoge objekte, čije su ostatke dokrajčili potom brojni požari. Sledile su decenije obnove, što je iziskivalo sve moralne i materijalne snage grada-republike.

Pošto područje Dubrovnika pripada trusnim zonama najjačeg intenziteta u našoj zemlji, potencijalni rizik je stalni. To se potvrdilo i 1979., kada je epicentar bio kraj obala Crnogorskog primorja. Sadašnja akcija obnove ima kao jedan od bitnih ciljeva i preventivno aseizmičko ojačanje starih graditeljskih struktura, kako bi se sprečile opasnosti po život građenja i štete od havarija objekata. Na osnovu inostranih i domaćih iskustava formirani su specifični propisi i tehnički normativi, a u specijalizovanim institutima razvijene su metode ispitivanja konstrukcija i proračuna potrebnih zahvata.¹²⁾ Iskustva i realizacije iz toga domena biće predmet posebnih izlaganja.

Bitan, opšti cilj sanacije urbane celine Dubrovnika jeste obezbeđenje dovoljne aseizmičke otpornosti istorijskih građevina uz istovremeno očuvanje njihovog spomeničkog integriteta. Bez ispunjenja takvog uslova izgubio bi se osnovni smisao zahvata: da se očuvaju kulturno-istorijski i graditeljsko-umetnički kvaliteti nasleda. U protivnom bi se produžio samo vek trajanja, a građevine svele na fizičke ljuštire i tehničko-utilitarne elemente.

Principijelna saglasnost oko ovoga načela ne dovodi se nikada u pitanje, ali razlike mogu nastati kada se pokuša odrediti granična linija između dve vrste postupka: onih koji su motivisani fizičkom trajnošću objekta i drugih koji su vođeni trajanjem spomeničkog potencijala nasleda.

Iskustva stečena u dosadašnjoj praksi u našoj zemlji pokazuju da postoji stalni rizik od jednostranih konstrukterskih pristupa koji se temelje samo na matematičkim proračunima, dokazima o ravnoteži sila i opsegu potrebnih intervencija. Proizilazi takođe da su ovde neprihvatljivi tipizovani postupci, jer je gotovo svaki objekt slučaj za sebe.

U Dubrovniku je kroz formiranje mešovitih timova i angažovanjem specijalizovanih institucija za aseizmičku sanaciju omogućeno istraživanje i primena adekvatnih mera sanacije. Rezultati prethodnih analiza postojećeg stanja i valorizacija graditeljskog nasledja obavezno se izvode pre izrade projekta konstruktivne sanacije. Time se sprečava kolizija koja nezbeđeno nastaje u onim slučajevima gde se projektuje pre sagledavnja kompletne situacije.

Uporedna analiza dosada izvedenih radova pokazuje određene razlike u izboru metoda kao i u kvantitetu novougrađenih elemenata ojačanja. To je pored ostalog rezultat zajedničkog nastojanja konzervatora i konstruktera da se statički rehabilituju stare kamene strukture putem injektiranja ili delimičnog prezidivanja, postavljanja zatega i slično. Novi elementi aseizmičkih ojačanja time se redukuju na stepen neophodnog.

Na pojedinim zgradama iz prvog turnusa obnove kao na primjer na Mušičkoj školi dominirala je primena armirano-betonског torkreta koji je obuhvatio kamene konstrukcije što je dovelo do nepovoljnih posledica u enterijeru (kameni portalni, konzole, pila, prozori i slično).

Ova se metoda pokazala posebno nepovoljnom u zasvođenim prostorijama, kao i tamo gde postoji plastična i bojena dekoracija.

Kod stambenih kamenih višekatnica najviše se primenjuju armirano-betonska ojačanja kao što su: stepen temelja, tavance namesto drvenih konstrukcija, horizontalni i vertikalni serklaži, a ponegde i kose ploče namesto drvenih krovnih konstrukcija. U zavisnosti od dimenzija i geometrije objekata pojedini poprečni zidovi se obostrano ojačavaju torkretom (posebno granični bez otvora). Ovakvom dispozicijom elemenata ojačanja postiže se cilj sanacije, a da pritom ostaju slobodni svi zidovi i svodovi koji nose obeležja stilskе arhitekture.

Neke od projektovanih mera sanacije zvonika primenom prednapregnutih čeličnih elemenata uz unutrašnje uglove kula ispunjavaju posebno važan zahtev: to je reverzibilnost, tj. mogućnost da se ugrađena ojačanja jednom mogu lako ukloniti i zameniti rešenjima budućih građevinskih tehnologija.

Na samostanu u Rožatu (od XV. do XVII. veka) izvedeni su obimni sanacioni radovi. Zbog velikog stepena rastresenosti klaustra jedan deo bio je demontiran i ponovo sklopljen. Sličan postupak primenjen je kod ulaznog trema i na zvoniku iznad prvog sprata.¹³⁾

Mnoge značajne istorijske građevine Dubrovnika stradale su u više mahova od posledica zemljotresa. To su prvenstveno one podignute na muljevitom tlu i visokim nasipima, kojima je zatrpan prvobitni morski zaliv. Nasuprot tome, pojedine zgrade su pokazale izuzetnu otpornost i odbolele brojnim potresima. Među njima se ističe Sponza podignuta početkom XVI. veka. Ta činjenica kao i visok graditeljski kvalitet zdanja postavili su zadatak da se istraži fenomen Sponze, a postupci preventivne aseizmičke zaštite svedu na najmanju meru. Rezultati ove studije treba da posluže i kao prilog statici istorijskih konstrukcija i kao doprinos za rešenja u analognim slučajevima.¹⁴⁾

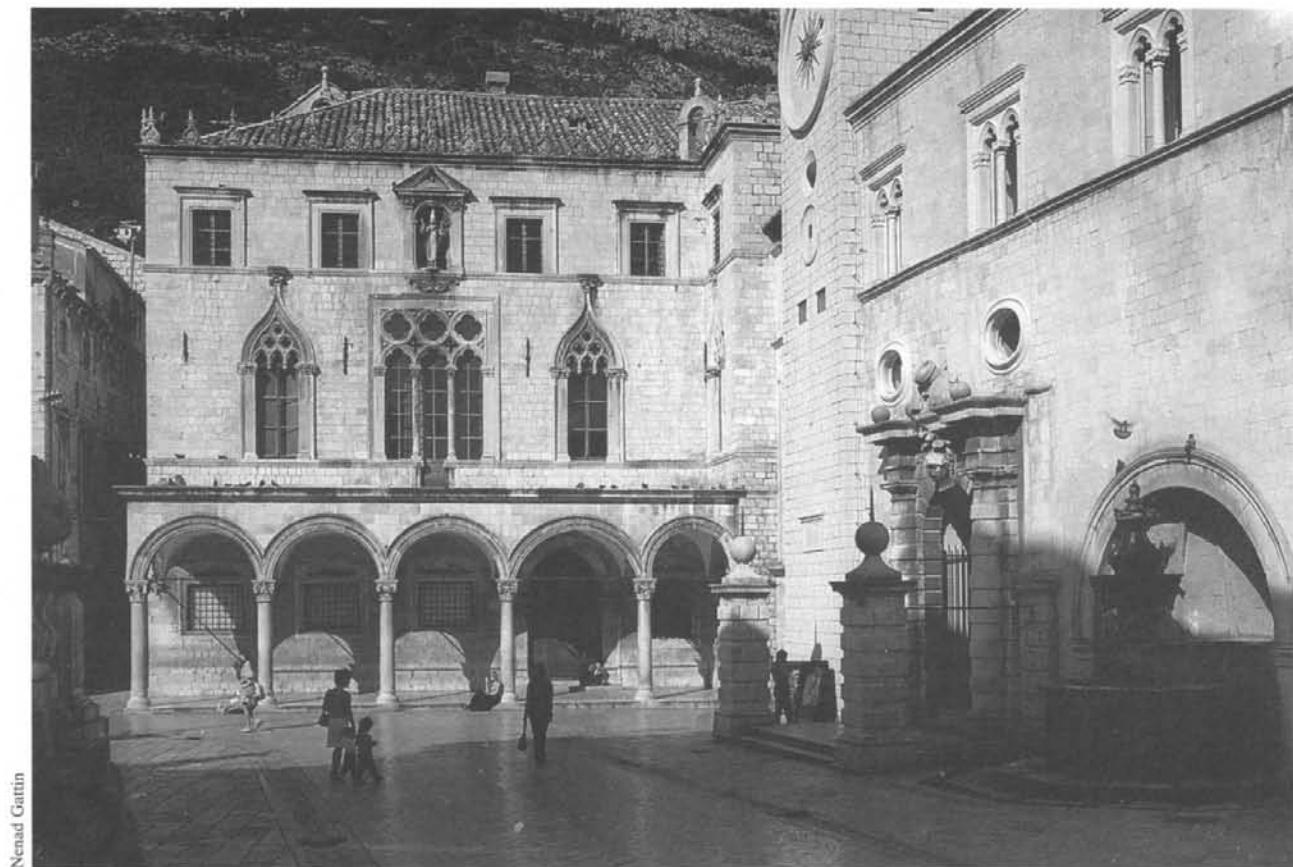
Sponza je takođe izabrana kao objekt u kojem će se izvršiti sistematska jednogodišnja ispitivanja sa izradom elaborata zaštite od vlage. U ovoj istorijskoj građevini smešten je arhiv Dubrovačke republike, najdragocenije izvoriste za proučavanja istorije ne samo Dubrovnika već i oblasti sa kojima je imao različite odnose. U zavisnosti od rezultata istraživanja i dijagnoze uzroka odrediće se mere sanacije objekta i uvođenje potrebnih klima uređaja.¹⁵⁾

Iskustva stečena u sanaciji Sponze moći će korisno da posluže i u tretmanu drugih građevina. Teritorija starog grada izložena je delovanju vlage u različitim oblicima. Osim oborinske vlage koja se sprečava rutinskim građevinskim zahvatima, obalni pojas prema jugu i otvorenom moru trpi posledice dejstva aerosola zasićenog morskom soli. Penetracijom u zidove, ovi postaju higroskopni. Velike temperaturne razlike između spoljašnjeg vlažnog vazduha i rashladene mase debelih kamenih zidova usled termičke inercije, dovode do kondenzacije vlage u enterijerima. Time se ugrožava higijenski standard objekata i njegovih korisnika, a posebno stanje muzejskih eksponata i mobilijara u izložbenom prostoru.

Nesumnjivo da će sanacioni zahvati poboljšati hidroizolovanost starih građevina. Biće, međutim, potrebno da se pored standardnih mera zaštite uvedu posebne instalacije kojima se reguliše relativna vлага i temperatura. Osobito delikatan zahvat predstoji na zaštiti arheoloških ostataka stare Katedrale sa freskama, u kriptoklimatskim uslovima, u terenu i na kotama, kako je već rečeno, gde nije isključeno delovanje podzemne vode ili neregulisanih tokova atmosferskih padavina.

Dosadašnja sanacija arhitektonskih ansambala imala je ne samo posledica na izgledu pojedinačnih objekata već i na ukupnom liku Dubrovnika. To se naročito odnosi na krovove, petu fasadu grada. Njihova nepravilna geometrija, mekih linija i vitopernih površina sa nizom malih dodataka, otvora i dimnjaka, zamjenjena je čvrstim oblicima dugih pravih linija. Istovremeno stare kanalice velikog formata, ručne izrade sa kolor skalom od crvene, okeraste pečene zemlje do sive i zelene boje algi, nasledili su novi pokrivači uniformnog oblika i tonaliteta. Stepen razlika najbolje se zapaža pogledom iz daljine odakle se mogu prerediti staro i novo stanje. Tamo gde je prošla sanacija, sa tehničkim poboljšanjem stanja nastupilo je pogoršanje – svojevrsna likovna sterilizacija. Ovakav efekat naročito se ispoljio na velikim objektima krupnih, jednostavnih krovova, koji su poprimili čvrste, gotovo industrijske oblike. Na mogućnost ovakvih promena već je ranije upozoravano. Razlog da se to nije svugde izbeglo nalazi se ponegde i u striktno inženjerskom pristupu detaljima izvedbe, pored toga i nemogućnosti da se upotrebe stari pokrivači, ili barem da se novi rade u tradicionalnim oblicima. Ovak-

va slika biće donekle ublažena promenama koje izazivaju vreme, vlaga i mikroorganizmi na krovnim pokrivačima. Ipak, ne može se izbegti zaključak da se postepeno gubi drevnost lika urbane celine. U nekim gradovima topografski manje razvijenim to bi se sve manje zapažalo. U Dubrovniku, međutim, koji deluje svojim totalitetom, svaki pojedinačni potez menja ukupnu sliku i doživljaj ovoga grada – spomenika.

Palača Sponza (Divona)

Revitalizacija

Planirani preobražaj starog Dubrovnika obuhvata i složenu tehnologiju gradskog života. On sadrži poboljšanja ili izmene funkcija, smanjenje broja stanovnika i uvođenje novih javnih namena koje nedostaju. Ima za cilj ravnomerniji rapored društvenih sadržaja da bi se smanjila nesrazmerna između preaktivnog centra i zamrlih perifernih četvrti.

Sva ova pitanja dobila su svoje odgovore kroz Provedbeni urbanistički plan područja Starog grada, o kome će se na ovom Savetovanju posebno govoriti.¹⁶⁾ Jedan metodološki problem zaslužuje da mu se posveti posebna pažnja. On se može ovako formulisati: do koje granice PUP treba i može taksativno odrediti buduće funkcije objekata i prostora. Precizno utvrđivanje namene po vrsti i mikrolokaciji može ponekad stvoriti teškoće u realizaciji, jer će se pojaviti novi podaci i okolnosti koje se nisu dale predvideti. To smanjuje provedbenost plana i zahteva promene uz neizbežnu proceduru. Namera da rapored namena bude čvrsto određen zasniva se na iskustvu da se time sprečava gomilanje probitačnih sadržaja, koji bi odgovarali više pojedinačnim vlasnicima, negoli društvenom interesu, i mogućnostima istorijskih građevina.¹⁷⁾

Nas ovde interesuje upravo taj aspekt pitanja: odnos tradicionalnih arhitektonskih rešenja i budućih funkcija u njima. Zatečeno stanje mnogih objekata, posebno stambenih razlikuje se u manjoj ili većoj mjeri od izvornog sklopa. Nestankom prvobitnih vlasnika i bitnim promenama uslova života izazvane su i transformacije originalne strukture. Nekadašnje palate plemića i pripadnika visokog građanskog staleža bile su reprezentativne kuće za jednu porodicu. Većina je posle ukidanja Republike bila izdeljena na više korisnika uz neizbežne pregradnje, rušenja originalnih elemenata, ubacivanje instalacija i slično. Kako danas postupiti sa takvim objektima, posebno onima koji su sačuvali vitalne delove izvorne reprezentativne obrade? Pre svega su neophodna potpuna terenska i arhivska istraživanja da bi se stekao celoviti uvid u izvorni sklop i stepen njegove očuvanosti. Sledеći korak je projekt restauracije istorijske arhitekture, što znači uklanjanje recentnih slojeva te otkrivanje i obnovu stilski značajnih elemenata istorijske građevine. Tek ovako sagledana arhitektonska prostorna celovitost omogućuje ispravno postupanje, i traženje budućeg sadržaja koji će odgovarati rehabilitovanim oblicima reprezentativne stambene građevine. Odnos je sada obratan: namesto da se zatečeni izdeljeni prostor i ubuduće prilagođava nasleđenom stanju, u prvi se plan stavlja spomenički integritet, kome se buduće funkcije moraju striktno podrediti, i po vrsti, i po tehnologiji.

Nesumnjivo je da se integracijom prostora višeetažne palate ne može ubuduće zadržati stanovanje. Ovde očigledno ne nalazi primenu doktrina da se izvorni skloovi najbolje štite zadržavanjem prvobitnih funkcija. Namesto toga može se reći da je najbolja ona buduća funkcija koja je najviše prilagodena izvornoj prostornoj artikulaciji istorijske građevine, i koja ne iziskuje složenu tehnologiju, komplikovane instalacije, zakrečenost opremom i drugo. Prednost takođe imaju one funkcije koje omogućavaju pristup i ostatim građanima i turistima, a ne samo direktnim korisnicima. Tek ovako pređen analitički put omogućava prava rešenja: uvođenje adekvatnog sadržaja u obnovljeni sklop izvorne arhitekture. U ovom pravcu vode se pripremno-istraživački radovi na gotičkim i renesansnim palatama u Pustijerni, gradskoj četvrti u kojoj su tokom XV. i XVI. veka podignuti najbolji primerci reprezentativne stambene arhitekture.

Za deo Pustijerne radeni su programski elaborati sa ciljem da se ispitaju mogućnosti pretvaranja nekoliko blokova zgrada u hotelski kompleks sa više od tri stotine ležajeva, apartmanima, ugostiteljskim objektima i drugim pratećim sadržajima. Ovakva namera naišla je na znatne rezerve i protivljenja, ne samo među zatečenim korisnicima objekata, već i u javnim raspravama koje su usledile. Ocenjeno je da se čitav deo stare gradske četvrti ne može pretvoriti u svojevrsni turistički rezervat, koji bi delovao kao strano telo usred stambene zone. Ovakva koncentracija mogla bi da izazove znatne poremećaje u životu okoline, kao što bi iziskivala velike tehničke zahvate uslovljene promenom funkcije. Preovladao je stav da se prožimanje turističko-ugostiteljskih sadržaja sa stanovanjem kao tradicionalnim sadržajem mora i ovde ostvarivati u ograničenom obimu i na suptilnije načine.¹⁸⁾

Na području južno od Straduna u postupku obnove je više blokova kuća stambenog ili mešovitog sadržaja, građenih od XVII. do XIX. veka. I ubuduće se mahom zadržava tradicionalna podela: stanovi na spratovima, a polovne funkcije u prizemlju. Kod istaknutih lokacija, društveni sadržaji zauzeće mestimično i niže etaže, naročito kada je u pitanju ugostiteljstvo, turizam i druge slične namene koje nisu zatvorenog uredskog tipa. U svim slučajevima sprovodi se kompletna adaptacija prostora, sa mogućom promenom unutrašnjeg sklopa, u skladu sa današnjim standardima. Osvajaju se i potkrovљa gde su dosada najčešće bili tavani. U gusto sazdanom tkivu grada ovaj najviši nivo kuća nudi veoma povoljna rešenja enterijera, te obezbeđuje dovoljnu prirodnu rasvetu i ventilaciju.

U stambenim zgradama – insulama duž Straduna (između polača) sačuvana je stara, vertikalna dispozicija stanova raspoređenih u tri do četiri nivoa. Svaka jedinica ima svoje posebno stepenište, a pokraj njega

na pojedinom spratu često samo jednu neveliku sobu. Ovakav vertikalni sklop stambenih celija pripada davnim vremenima kada su zgrade podizane nad uskim parcelama, blokiranim susedima, i gde je kao jedina mogućnost ostalo povećanje broja katova. U ovom slučaju pojavljuju se kao specifičnost male visine (oko 2 metra) na prvom i trećem katu između kojih je bio piano nobile. Prema zoningu funkcija u ovakvim višespratnicima uskih izduženih gabarita i nadalje ostaje stanovanje na etažama, dok su u prizemljima trgovine, ugostiteljstvo i drugi poslovni sadržaji. Sa gledišta očuvanja izvornog sklopa arhitekture proizilazi stav da se i nadalje stanovi organizuju višeetažno. To istovremeno otvara pitanje: može li se pod takvim okolnostima u ovim zgradama zadržati stanovanje gde su korisnici prinuđeni da dobar deo vremena provedu na skelama (posebno oni najmlade i starije dobi). Razrešenje izgleda moguće na taj način što bi se stambene jedinice pregrupisale po etažama, u jednom ili najviše dva nivoa, a ne kao do sada u četiri. Time bi se istovremeno namesto većeg broja uskih stepeništa dobio manji broj prostranijih a takođe bi se povećala korisna površina stanova. Ovo delimično odstupanje od prvobitnog rešenja ne bi se ispoljilo na gabaritu i fasadama. Principijelno pitanje preraspodele unutrašnjeg prostora prema potrebama današnjeg čoveka i savremenim tehničkim standardima odnosi se i na druge brojne objekte u starom Dubrovniku. Ono je posebno važno kada je u pitanju stanovanje. Stoji tvrdnja da se istorijske gradevine ne mogu neograničeno transformisati prema današnjim potrebama, a da se pritom ne rastoče kao dokumenti prošlosti. No, istovremeno, postoje i granice do kojih gradani hoće i mogu da se prilagodavaju anahronim rešenjima nasledenog prostora koji im je od životnog značaja. Ovo se ne sme izgubiti iz vida, jer će se u protivnom dospeti do kontraefekata, da se i pored kompletnih sanacionih mera dobiju neuslovni stanovi. To je onda loša propaganda za revitalizaciju graditeljskog nasledja. Pitanje zaslužuje punu pažnju i studijsku, strpljivu obradu i u odnosu na druge, javne funkcije istorijskih građevina.²⁰⁾ U nizu adaptacija preduzetih sa ciljem da se istorijski kompleksi sposobe za poboljšanje dosadašnje ili nove funkcije posebno krupni zahvati preduzeti su na utvrđenju Revelin. Ovaj kompleks bio je i dosada povremeno korišćen za koncerte i muzičko-scenske priredbe, folklor, letnje kino i drugo. Potreba da se u njemu ustali redovan program tokom cele godine iziskuje mnogo bolje uslove i savremenu tehnologiju. Ispitivanju problema pristupilo se kroz dva uporedna toka: urađen je bio predprojekat da bi se ispitala mogućnost smeštaja nameravanog programa u raspoloživom prostoru; izvedena su sistematska arheološka iskopavanja koja su iznela na površinu materijalne ostatke prethodnih gradnji, livnice, slanice i drugo. Skidanjem višemetarskog sloja nasipa ispod central-

ne zasvedene dvorane dobijen je prostor, koji će omogućiti da se u nekoliko nivoa rasporede prateći prostori: foajea, garderobe, skladišta, kafe-restoran, sanitarni čvorovi i drugo. Sve bitne promene dogodiće se u podzemlju i neće imati reperkusije niti na osnovnu geometriju i enterijer kamene dvorane, niti na spoljašnji izgled kompleksa. I u ovom slučaju, kao i kod drugih kompleksnih zahvata, stvorile su se pojedinačne sumnje može li ovako zahtevan program da se smesti u monolitan korpus jedne gradske utvrde. Svesni delikatnosti poduhvata, nosioci zadatka sproveli su konkurs radi postizanja kvalitetnog rešenja. Mada po obimu adaptacija spada među najveće u programu obnove Dubrovnika, ceo postupak je umnogome reverzibilan; jednom u budućnosti, ukoliko bude potrebno može se ukloniti ili promeniti sklop podzemne novogradnje, bez velikih ožiljaka na originalnoj arhitekuri.²¹⁾

Bogato kulturno-istorijsko i graditeljsko-umetničko nasleđe Dubrovnika pruža široke mogućnosti za muzejsko izlaganje brojnih eksponata iz domena arheologije, etnologije, pomorstva, književnosti, umetničkih zanata, primenjenih umetnosti, slikarstva. Najveći eksponat pritom je total grada sa ostvarenjima visoke urbane kulture, arhitektonskim ansamblima i kiparskim delima.

Posebna studija bavila se pitanjima kako postići najracionalnija rešenja i obuhvatiti čitav tok postupka: istraživanje, proučavanje i konzervacija eksponata; izlaganje, čuvanje i publikovanje.²²⁾ Osnova predloga počiva na stavu da se fondovi izlože na više mesta po gradu u pogodnim istorijskim objektima, a stručna obrada i održavanje fonda koncentriše u sklopu jedne organizacije.

Pojedini sektori dobili su već svoje stalne uređene postavke, tako da je u prostorima tvrđave Sv. Ivan instaliran Pomorski muzej. U Kneževom dvoru je umetnička zbirka. (Isti kompleks namenjen je i za Biološki institut.) Nekadašnje skladište žita, Rupe, jedan od najvrednijih privrednih objekata Republike, primiće u svoje prostrane odaje etnografsku zbirku.²³⁾ Istražuju se mogućnosti da se u Biskupovoj palati (baroknoj palati Sorkočević) izlože predmeti sakralne umetnosti. Ovome treba dodati već ranije uspostavljene postavke u pojedinim crkvama i samostanskim kompleksima (franjevački, dominikanski). Pojedine kuće u kojima su živele i radile značajne ličnosti Dubrovnika dobiće odgovarajuću prezentaciju (Dom Marina Držića).²⁴⁾

Urbano-arhitektonsko nasleđe posetoci Dubrovnika mogu upoznati organizovanim ili pojedinačnim obilascima. Posebno je značajna šetnica po zidinama, koja otvara poglede iz raznih pravaca i uglova. Treba sa razlogom očekivati da će se na pogodnoj lokaciji otvoriti centralni informativni punkt sa izložbom i publikacijama posvećenim graditeljstvu Dubrovnika,

njegovim planskim potezima, fortifikacijama, ansamblima sakralne i civilne arhitekture, umetnicima i graditeljima.

Program obnove obuhvata i grupu letnjikovaca po-dignutih u najvećem broju tokom XV. i XVI. veka u Lapadu duž obala Rijeke Dubrovačke i na otocima. Ova grupa spomenika reprezentuje doba najvećeg uspona Republike, uspostavljanje sigurnosti i na prostorima van gradskih utvrđenja, kultivisanja zemljjišta i nadasve nov, humanistički odnos prema slobodnom životu u prirodi. Vlasnici ovih kompleksa bili su pripadnici plemstva i bogati predstavnici građanskog staleža, koji se borio za prestiž i na ovom području. U sastavu ansambala nalazili su se osnovni elementi po ustaljenom rasporedu: centralna stambena zgrada, sa terasama, kapela, orsan, cisterna, jedan ili više vrtova. Zajednička karakteristika je bila neposredna veza sa morem odnosno rekom ili širokim prostranstvima žive prirode. U podizanju letnjikovaca sudjelovali su i pojedini poznati graditelji i umetnici koji su se izkazali pre toga u stvaranju gradskih palata i javnih građevina.

Propašću Republike i gašenjem familija vlasnika, mnogi letnjikovci su napušteni i ostavljeni propadanju. Najtežu degradaciju ova grupa vrednih građevina doživela je izgradnjom obalne ceste koja ih je trajno odvojila od mora. Mnogi su danas van funkcije, a nemali broj i u ruševinama. Nakon globalnog istraživanja i studija ovog arhitektonskog fonda, u toku su detaljne analize na nekim objektima duž obala Rijeke Dubrovačke, za koje će se raditi projekti obnove arhitekture i života u njima.²⁵⁾

Upravo tamo, nad usamljenim ruševinama napuštenih dubrovačkih letnjikovaca, postavljaju se pitanja o suštini pojma revitalizacija. Ona jeste ponovo oživljavanje obamrlog arhitektonskog organizma, sprovođenje tehničkih zahvata, pronaalaženje i uvodenje novih funkcija, uklapanje u današnje tokove života.

Ali, revitalizacija je nadasve uspostavljanje uloge nasleda kojom ono zrači i omogućuje punu spoznaju o dostignućima proteklih epoha; njihovom graditeljstvu, umetnosti, obrazovanju, ukratko o visokoj kulturi življenja grada – republice.

Možda se baš ovde u oronulim zdanjima letnjikovaca, davno oslobođenim utilitarnih funkcija dnevnog života nude pravi domaćaji revitalizacije kao kulturno-škog poduhvata, što treba, može i mora biti ideja vodila u obnovi spomeničke celine Dubrovnika.

BELEŠKE

¹⁾ Zakon o obnovi ugrožene spomeničke celine Dubrovnika, Narodne novine, br. 21, 27. svibnja 1986.

Čl. 2.: »Pod obnovom spomeničke cjeline, prema ovom zakonu, smatra se sanacija, očuvanje i revitalizacija spomeničke cjeline.«

Čl. 3.: »Obnovom spomeničke cjeline osigurat će se očuvanje njezinih izvornih, urbanističko-arhitektonskih, povjesnih, umjetničkih i estetskih značajki, te u skladu s tim, konstruktivno i namjensko sposobljavanje objekata za trajno korišćenje kao i unošenje novih sadržaja koji proizlaze iz suvremenih potreba stanovanja, privrednih, turističkih, kulturnih i drugih djelatnosti.«

Čl. 32.: »Prethodni i pripremni radovi obnove spomeničke cjeline, pored prethodnih i pripremnih radova prema drugim propisima, obuhvaćaju osobito:

- prethodna arhivska, arheološka i konzervatorska istraživanja;
- preventivna zaštitu nalaza;
- izradu dokumentacije o postojećem stanju objekata;
- izradu konzervatorskih smjernica i uputa za obnovu;
- istraživanje konstruktivnog sistema objekata, uključujući temelje i temeljno tlo;
- izradu programa sanacije;
- osiguranje zamjenskog prostora.«

²⁾ U ovom referatu korišćeni su i navedeni materijali koji su razmatrani na sednicama Stručno savjetodavne komisije (studije, programi, elaborati, izveštaji i slično). Komisija je formirana 10. novembra 1983. odlukom Saborskog odbora za obnovu Dubrovnika. Prema čl. 39. Zakona o obnovi ugrožene spomeničke cjeline Dubrovnika prethodna dozvola za radove izdaje se na osnovu i u skladu sa mišljenjem Komisije.

³⁾ Kompleks Sv. Marija – Dubrovnik: Programske projekte.

⁴⁾ Institut za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti: Sažeti prikaz istraživanja, nalaza i problema prezentacije pod Katedralom i Bunićevom poljanom u Dubrovniku, 1985.

Ivan Prtenjak: Katedrala – Dubrovnik, Projekt obnove svetišta, 1985.

⁵⁾ Dubrovački muzej, Arheološki odjel Dubrovnik: Izvještaj o arheološkim istraživanjima i vrtu Osnovne škole »Grad«, 1987.

⁶⁾ Dr. Željko Rapanić: Arheologija u Dubrovniku (teze za raspravu i zaključke), 1987.

Str. 4–5: »... Problem je u činjenici da se od arheoloških istraživanja – koja smatram izuzetno važnim – ne smije u praksi praviti nepremostiva zapreka, smatrati ih poslom koji otežava standardni tijek radova i sl. Ona u gradu moraju biti obaveze i nužnost koju se ne smije mimoilaziti. Valja ih samo dimenzionirati prema realnim mogućnostima situacije i postaviti im jasne ciljeve...«

»Arheološki park teško može biti rešenje u naseljenom mestu gde se prostor praktično koristi. Arheološki ostaci treba da budu uključeni u utilitarne funkcije primenom civilizovanog kompromisa.« »... Parterni ostaci zidova 'sub divo' u gradu po mom mišljenju apsolutno ne dolaze u obzir... To bi bila karikatura i ambijenta i, dakako, smetlište.«

⁷⁾ Dr. Ivo Marojević: Teze za prezentaciju arheoloških nalaza u Dubrovniku, 1987.

Arheološka istraživanja posle 1979. pokazuju trojaku nalaza:

- a) nove, dosada nepoznate spojeve
- b) slojeve, poznate iz izvora
- c) nalaze u nasipama iz XVII. veka

Generalno stanovište:

1. Prezentirati nalaze iz prve grupe (koji se nalaze ispod kota pločnika) tako da ne remete postojeću urbanu strukturu. Metoda muzejske prezentacije.
2. Nalazi iz druge grupe mogu se prezentirati isključivo u sklopu postojećih objekata. Selekcija nalaza i njegovo uključivanje u sadržaj koji će omogućiti da bude pristupačan i održavan.

3. Nalazi iz treće grupe mogu biti interpolovani u novu arhitekturu, u sklopu mikrourbanog rešenja bloka. Ne dolazi u obzir muzejska prezentacija.

⁸⁾ Dr. Ivo Marojević: Interpolacije u Dubrovniku – temeljna načela, 1985.

»... interpolacije u Dubrovniku imaju veoma ograničenu moć primjene. Dubrovnik ima dvojake kvalitete. Prvenstveno kao cjelina čija se struktura doživljava i kroz petu fasadu, što traži da se i oblikovanju krovnih ploha posveti posebna pozornost. S druge strane tu je struktura grada, kombinirana od izuzetnih pojedinačnih objekata i visokih ambijentalnih vrijednosti planske izgradnje. U njoj se osjeća planirani raster ulica, definirani odnos kuća na parcelama i široki, ali definirani raspon oblika i materijala, krovnih ploha i volumena grada, formata i oblikovanja otvora na pročeljima, sve do nekih gabaritnih naglasaka, poput onih kompleksa isusovačkog samostana i crkve ili nekih većih palača. Materijal je pretežno kamen, s drvom i metalom, kupa kanalica i rijedko žbuka.«

⁹⁾ Marija Planić Lončarić: Organizacija prostora, Urbanizam, Zlatno doba Dubrovnika, Zagreb 1987, str. 33–64, katalog 286–306.

¹⁰⁾ Nada Grujić, Dubrovnik – Pustijerna, istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 10, Zagreb 1986, str. 7–38.

Nada Grujić: Prijedlog istraživačkih radova na Pustijerni

¹¹⁾ Svetislav Vučenović: Metodologija istraživačko-pripremnih radova na graditeljskom nasledju, Dubrovnik 1985.

¹²⁾ Institut za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku tehnologiju Univerziteta »Kiril i Metodij«, Skopje; Građevinski institut Zagreb, Fakultet građevinskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu: Program istraživanja, a) Parametri i kriterijumi za sanaciju i ojačanje objekata u staroj gradskoj jezgri Dubrovnika, b) Istraživanje seizmičke otpornosti zgrada u Dubrovniku, Skopje – Zagreb, april 1985.

Str. 3: »Svrha je predloženih istraživanja da omoguće pristup projektiranju seizmičkih sanacija i ojačanja zgrada u Dubrovniku na znanstvenoj osnovi, sa primarnim ciljem da se uz racionalno investiranje dobiju objekti zadovoljavajuće sigurnosti za djelovanje potresa koji će uvažavati sve zahtjeve konzervatorske misli na način da i nakon građevinskih intervencija ovi objekti u potpunosti očuvaju svoju izvornost i spomenički karakter.«

Str. 9: »Obradivači predlažu investitoru da se izradi posebna konstruktivna analiza Palače Sponza kao netiskog objekta visoke spomeničke vrednosti, koja bi između ostalog objasnila fenomen velike otpornosti ovog objekta u dosadašnjim potresima. U sklopu te posebne studije donio bi se predlog mera sanacije palače Sponza poštivajući naročito stajalište konzervatora da se zbog izuzetno visoke historijske vrednosti izbegnu sve one intervencije u njezinu konstrukciji koje bi umanjile izvornost objekta.«

¹³⁾ Zavod za obnovu Dubrovnika, Izvještaj o radu na obnovi spomenika kulture na Dubrovačkom području (1983–1984)

¹⁴⁾ Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik, Sponza, analiza razvoja i stanja, 1984.

¹⁵⁾ Restauratorski zavod Hrvatske, Program istraživanja u svrhu sanacije vlage u palači Sponza u Dubrovniku, Zagreb, travnja 1986.

Prilikom pregleda objekta koji je izvršio dipl. ing. Hrvoje Malinar 25. i 26. ožujka 1986. utvrđeno je da je na pojedinim mestima relativna vlagu zraka bila viša od 90 posto, pri spoljašnjim klimatskim uslovima: kiša, jugo, a prema normativima za papirna dokumenta dozvoljena je od 45 do 63 posto.

Cilj istraživanja je da se iznadu najpovoljnije metode sanacije vlage u zidovima Sponze, kao i svedenje relativne vlage vazduha u optimalne raspone.

Najpre se mogu sanirati mesta prodora oborinskih voda. U slede-

ćoj fazi će se sanirati zidovi pod dejstvom kapilarne elevacije iz tla. Zatim je sprečavanje higroskopne vlage, koja se menja sa stepenom relativne vlage vazduha a prodire iz atmosfere u obliku aerosola (morska so, sulfati od zagadenja atmosfere). Ponekad potiču od samog materijala. Kada izbiju na površinu tada je predena kritična granica, počinje kristalizacija i razaranje površinskog sloja.

Posle svih ovih mera sledi saniranje problema kondenzacije uzrokovane relativnom vlagom vazduha. O načinu rešavanja može se odlučivati tek pošto se tokom godine dana izvrše merenja u prostorijama sa saniranim konstrukcijama. Ukoliko se zadrži i nadalje relativna vlažnost vazduha iznad dozvoljene i bude dolazilo do kondenzacije treba izvesti klimatizaciju sa automatom, koja bi dejstovala samo u periodima povećanja relativne vlage.

¹⁶⁾ Provedbeni urbanistički plan, Stara gradska jezgra Dubrovnika, radni materijal.

¹⁷⁾ Prof. dr. Ante Marinović-Uzelac: Sadržaj provedbenog plana starog grada Dubrovnika, 1985.

¹⁸⁾ Zavod za obnovu Dubrovnika, Izvještaj o radu na obnovi spomenika kulture na Dubrovačkom području (1985–1984)

Pustijerna

Prema Provedbenom urbanističkom planu predviđena je za hotel-sko-turističke i prateće sadržaje. Programska studija odredila je kao moguće kapacitete: oko 320 turistička ležaja, oko 100 apartmana, više ugostiteljskih lokalja, galerija, zanatskih radnji, prodavaonica suvenira. U fazi pripremних radova uradena je tehnička dokumentacija, osnovne analize nasleda, arheološka iskopavanja, konzervatorske smernice. Bruto građevinska površina Pustijerne iznosi 12.000 m², od čega bi jedna polovina bila korišćena za turističko-ugostiteljske namene (oko 3.200 m² za smještaj, a ostalo za prateće sadržaje).

– Zavod za obnovu Dubrovnika; O smještajno ugostiteljskim kapacitetima u okviru provedbenog urbanističkog plana stare gradske jezgre Dubrovnik, sa posebnim osvrtom na kompleks Pustijerna, 1984.

– Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu, Dubrovnik, Institut za ekonomsku istraživanja; Hotelsko-apartmanski kompleks »Pustijerna« (ekonomsko-organizaciona analiza), rezime, 1984.

– Centar za istraživanje turizma Zagreb, Zavod za obnovu Dubrovnika: Turističke rezidencije Dubrovnika, 1986.

¹⁹⁾ Institut za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, Izvještaj o nalazima i stanju bloka »Pred Dvorom«.

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik uradio je veći broj elaborata sa konzervatorskim smernicama:

- Blok 5 – Lučarica od Puča
- Blok 4 – Hotel »Dubravka«
- Blok 6
- Blok 1 – Androvićeva ulica, Boškovićeva poljana
- Blok 2 – Gundulićeva poljana

²⁰⁾ Institut za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti: Dubrovnik – nizovi u Ulici između polača, Zagreb 1986.

²¹⁾ Dubrovački muzej, Arheološki odjel, Izvještaj o arheološkim istraživanjima u tvrdavi Revelin, 1986.

– Mišljenje Komisije o valorizaciji arheoloških nalaza u tvrdavi Revelin, 1986.

– Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik: Revelin, konzervatorske smjernice, 1987.

– Zavod za obnovu Dubrovnika, Programsko anketni natječaj za idejno arhitektonsko rješenje tvrđave Revelin u Dubrovniku, 1986.

SIZ kulture Općine Dubrovnik

(Prof. dr. Ivo Marojević, doc. dr. Vladimir Marković, doc. dr. Jozo Pravišić, prof. dr. Fedor Rocco, doc. dr. Ivica Santini, prof. Tomislav Šola: Istraživački projekt »Objedinjavanje muzejsko-galerijske ponude Dubrovačkog područja«, 1986.)

²³⁾ Dubrovački muzej »Rupe«, etnografska zbirka. Mladen Pejaković: Napomene uz globalni raspored grade u novom postavu, 1985. Arh. P. Jemo, tehnički opis za obnovu i rekonstrukciju objekta »Muzej Rupe«, Dubrovnik

²⁴⁾ Feda Šehović: Muzejska funkcija prostora Doma Marina Držića, 1987.

²⁵⁾ Nada Grujić: Reprezentativna stambena arhitektura, Zlatno doba Dubrovnika, Zagreb 1987.

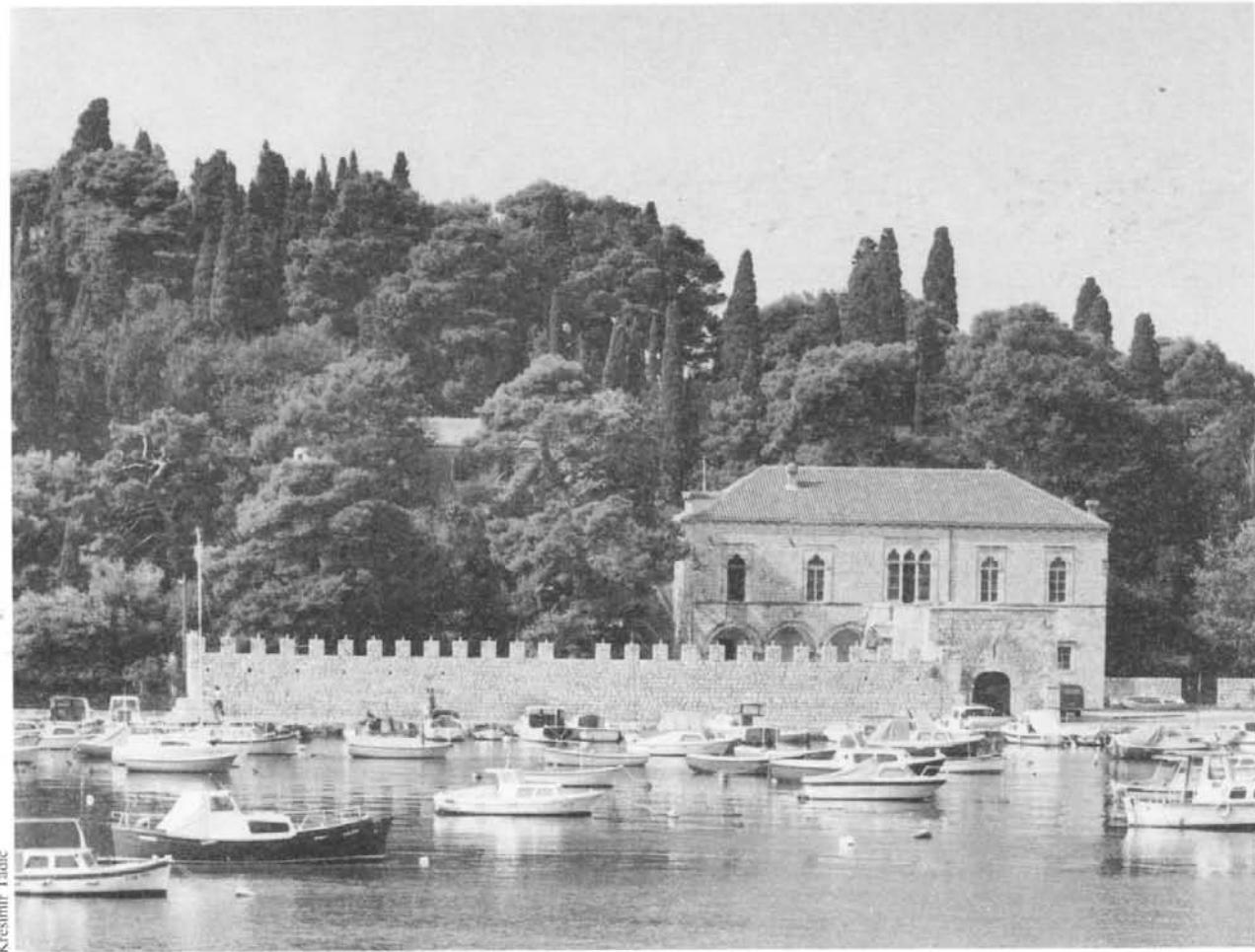
Ljetnikove se pojavljuju u XV. veku kao nova arhitektonska vrsta, pod uticajem nastupajućih renesansnih ideja.

»... ladanjska arhitektura prostorni je okvir za provođenje jednog određenog idealja života. Organizacija te arhitekture nije uvijek

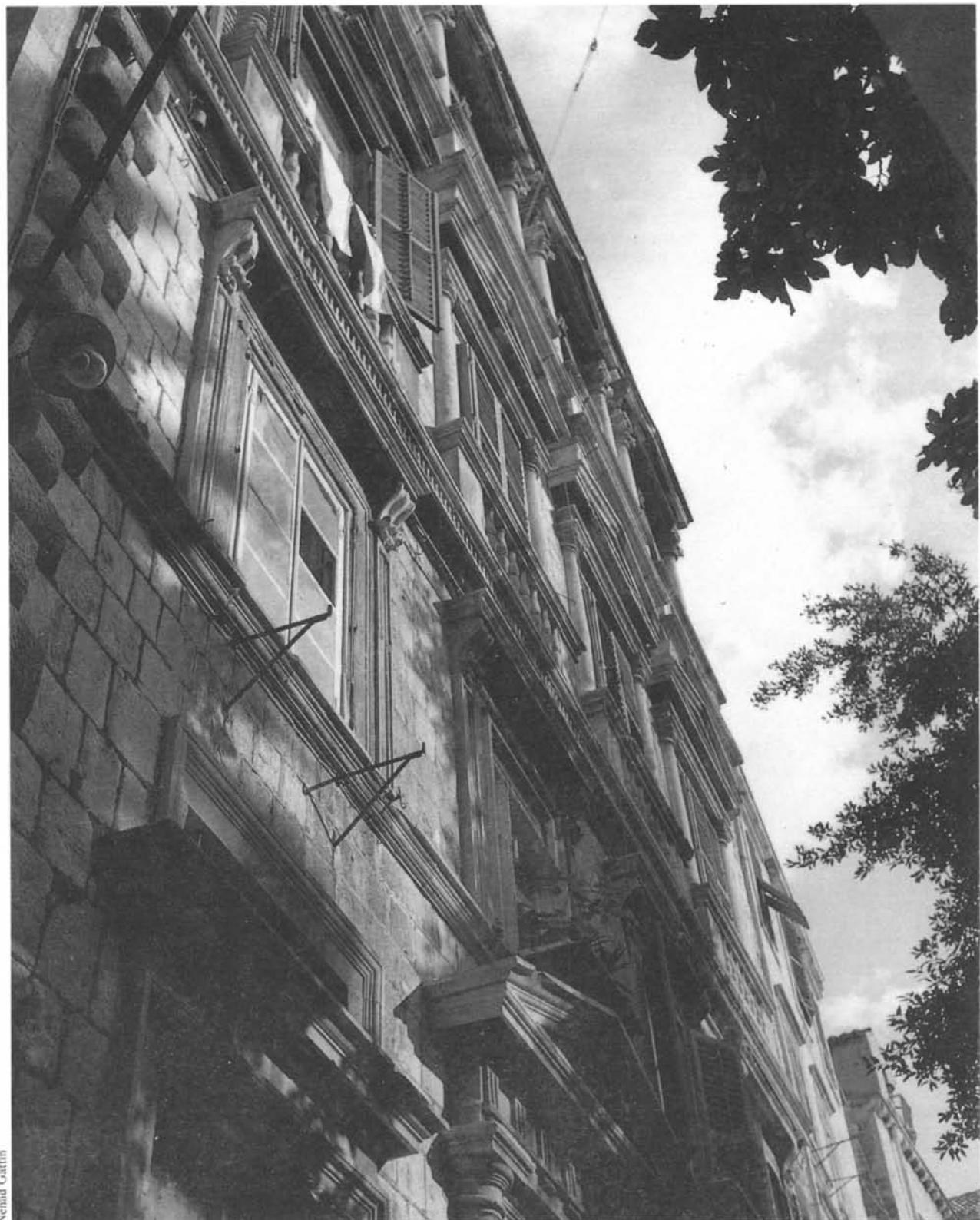
odredena istim namjenama: jednom je uvjetovana potrebama korištenja zemljoposjeda, a isto tako može biti mjesto ugodnog boravka, dokolice, oblik bijega iz grada u stvaralačku osamu. Sve jedno da li joj je uloga gospodarska ili rezidencijalna, prostorno organizaciona shema ladanjske arhitekture utemeljena je već u antici. U renesansi dolazi do obnove te arhitektonске teme, a građevinski uzori i literarni poticaji čine arhitekturu ljetnikovca duboko humanističkom: estetske komponente u njoj izjednačuju se sa etičkim. Ljetnikovac je zato jedno od najkarakterističnijih renesansnih ostvarenja.«

– Institut za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti i Zavod za restauriranje umjetnina, Ljetnikovac Bozdari-Kaboga-Škaprlenda u Rijeci Dubrovačkoj, Zagreb 1986.

Ljetnikovac Sorkočević na Lapadu

Kresimir Tadić

Nenad Gattin

Palača Skočibuha – Bizzaro

Milan Prelog

Marija Planić-Lončarić

ISTRAŽIVANJA INSTITUTA ZA POVIJEST UMJETNOSTI U DUBROVNIKU

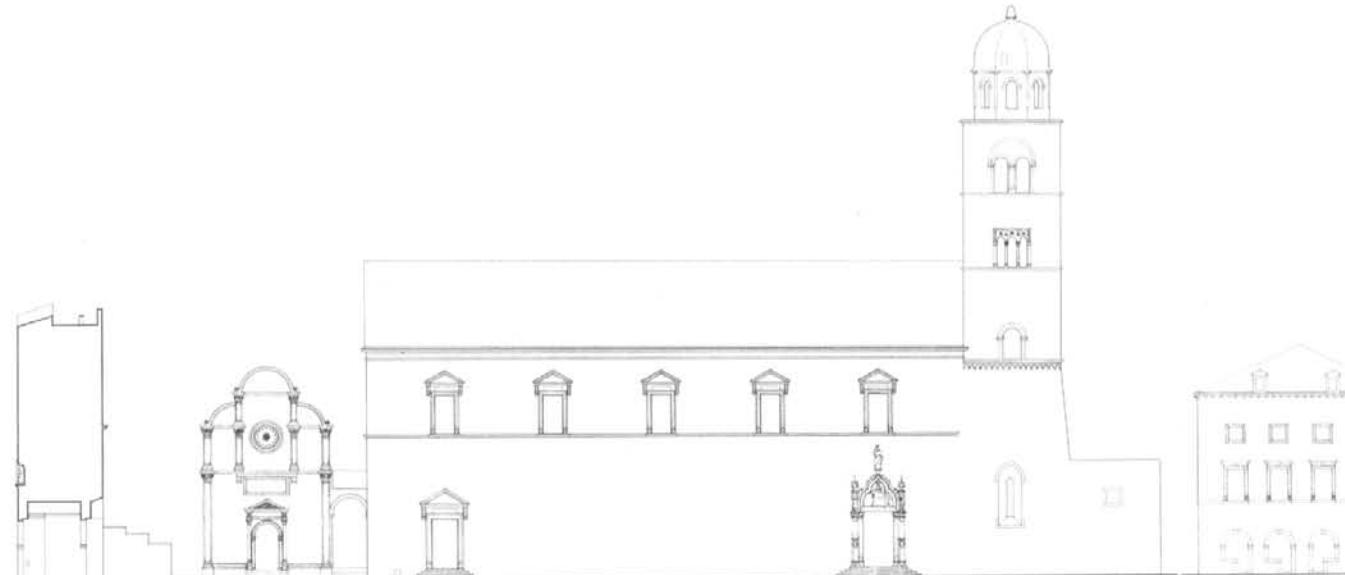
Još 1962. počela je grupa stručnjaka vezanih uz Filozofski fakultet u Zagrebu – povjesničari umjetnosti, arhitekti, arheolozi, fotografi – proučavati umjetničku baštinu Dubrovnika i njegovog područja. Desetljećima se ta grupa javljala pod razliitim imenima, već prema mogućnosti organiziranja, no najčešće kao Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu. Tek 1967. počelo je snimanje tlocrta grada Dubrovnika, koje je nužno trajalo nekoliko godina. Konačno je napravljen tlocrt grada u mjerilu 1 x 100, sa sedam presjeka, uz pomoć dubrovačkih geodeta. Značenje tog tlocrta činilo nam se već onda velikim, jer smo prvi put imali pred sobom na dohvrat proučavanja snimak cijelog grada. On nam je otkrio mnoštvo pojedinosti koje običnim kretanjima gradom nismo zapažali: krvudavost ulica, opsege trgova i međusobne odnose izgrađenih površina. Tada nismo ni slutili da će ta dokumentacija jednog dana korisno poslužiti u času kad je teški potres nametnuo Dubrovniku probleme obnove.

Taj tlocrt grada, kao i arhitektonski snimci niza objekata, korisno su poslužili u procjeni šteta koje još i

danas smatramo nenadoknadivima. Samim tim Institut je ušao u proces obnove Dubrovnika, koji još i danas traje, sa svim svojim raspoloživim snagama. Stručnjaci Instituta izradili su više od trideset elaborata s povjesno-umjetničkim analizama objekata i prijedlozima za konzervatorske zahvate. Praktički još i danas, gotovo svakog mjeseca a ponekad i svakog tjedna, u Dubrovniku boravi barem jedan stručnjak tog zavoda, koji pomaže u radu na obnovi spomenika. U sklopu tih radova došlo se do vrlo značajnog otkrića – ostataka najstarije sakralne građevine ispod ruševina romaničke katedrale iznad koje je konačno podignuta sadašnja.

Veliki dio tih radova znanstveno je obrađen u posebnim publikacijama, magisterskim radnjama i doktoratima, pa je tako danas stručna literatura o Dubrovniku povećana za više desetaka značajnih studija. Biće nepravedno ne navesti imena svih ljudi koji su na tome radili desetljećima, a rade i danas. Pribrojena bibliografija jasno govori o njihovim znanstvenim dostignućima.

M. P.

Terenska istraživanja na području Dubrovnika i njegove okolice proveo je Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (danasm Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu) pod vodstvom prof. dr. Milana Preloga, a u suradnji sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnika pod vodstvom počasnog konzervatora Lukše Beretića i direktorice Zavoda Dubravke Beretić.

Osim suradnika Instituta u radu su sudjelovali nastavnici i studenti za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta, te studenti Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu.

1962.

Rijeka Dubrovačka

1963.

Ston, Mali Ston, Stonsko primorje, Slano, Slansko primorje, Zaton, Cavtat

1964.

Šipan, Lapad, Župa, Šumet

1965.

Lopud, Koločep, Dubrovnik, nastavak rada na riznici katedrale

1966.

Pelješac (uz konzultaciju akademika dr. Cvite Fiskovića)

1967.

Dubrovnik, početak rada na prostoru samog grada

1968.

Rijeka Dubrovačka, nastavak rada

Župa, nastavak rada

1969.

Dubrovnik

Šipan, nastavak rada

1970.

Dubrovnik

1971.

Dubrovnik

1972.

Dubrovnik, Gornji Kono

Broce

SUDJELOVANJE U IZRADI

PROSTORNIH PLANOVA

RASPRAVE I STUDIJE

(PROSTORNI RAZVOJ, ZAŠTITA SPOMENIKA)

Regionalni prostorni plan Južni Jadran, 1966.

Spomenici kulture (Milan Prelog), Dubrovnik, 1967.

Milan Prelog

Prostorno planiranje i kulturna baština jadranske obale, Arhitektura, br. 93, 94, Zagreb 1967.

Milan Prelog

Jadranska obala – prostor i vrijeme, Život umjetnosti, br. 5, Zagreb 1967.

Radovan Ivančević

»Staro« i »novo« u arhitekturi i urbanizmu, Život umjetnosti, br. 5, Zagreb 1967.

Nada Grujić

Svrha, metoda i rezultati proučavanja starih naselja URBS, Split 1970.

Milan Prelog

Dubrovnik, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 1, 2, Zagreb 1972.

Marija Planić-Lončarić

Srednjovjekovni tipski stambeni objekti u naseljima na području Dubrovačke Republike, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 2, 3, Zagreb 1976–1977.

Nada Grujić

Dubrovnik, istraživanja i dokumentacija, Arhitektura 174, Zagreb, 1980.

Marija Planić-Lončarić

Pregradnje na prostorima stambenih zona naselja na području Dubrovačke Republike, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 4, 5, Zagreb 1978–1979.

Milan Prelog

Situation (Yugoslavie) – Protection et animation culturelle des monuments, sites et villes historiques en Europe, UNESCO, Bonn, 1980.

Marija Planić-Lončarić

Neki primjeri stambene arhitekture XVII. i XVIII. stoljeća izgrađeni na prostoru srednjovjekovne parcelacije naselja Dubrovačke republike, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 6, 7, Zagreb 1980–1981.

Provedbeni urbanistički plan Dubrovnika, 1983.

Metodski pristup (Milan Prelog)

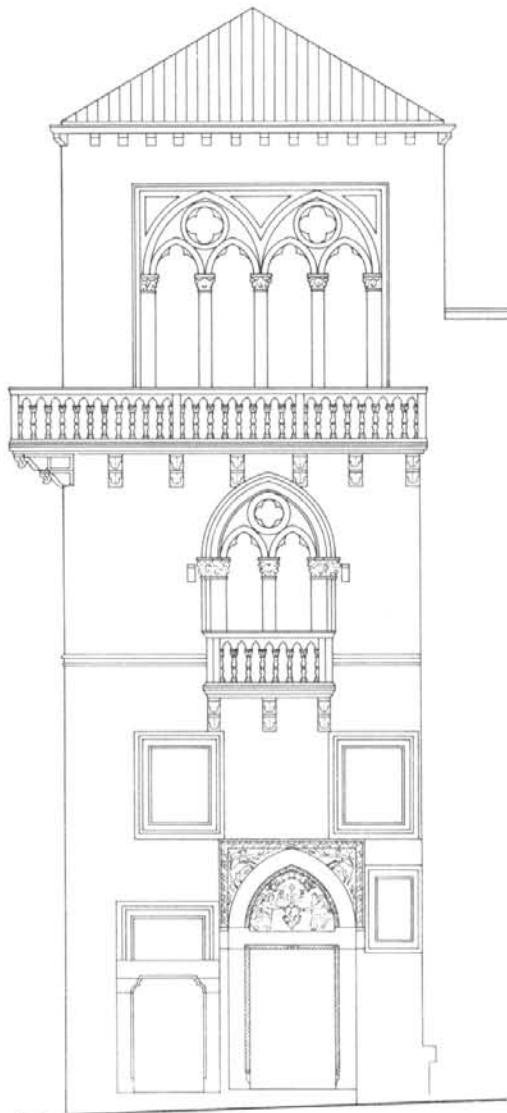
Povijesni razvoj, problemi realizacije (Davorin Stepinac)

Provedbeni urbanistički plan Stona, 1983.

Postojeće stanje i prijedlozi.

(Marija Planić-Lončarić, Biserka Tadić, Ivan Tenšek, Davorin Stepinac)

Detaljni urbanistički plan za stambene blokove (III, XI) Stona, 1987.
(Marija Planić-Lončarić, Ivan Tenšek, Davorin Stepinac)

ELABORATI

izdanja Odjela za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Obrada postojećeg stanja, prijedlozi konzervatorskih smjernica, suradnja u dodatnim istraživanjima: 1981–1988.

1. Knežev Dvor (Milan Prelog, Nada Grujić) 1981.
2. Područje Muzičke škole u Dubrovniku (Nada Grujić, Andelko Badurina) 1981.
3. Blok na Gundulićevoj poljani, palača u Zuzorinoj ulici 6, objekt u Pracatovoj ulici i zgrada Općine (Milan Prelog, Marija Planić-Lončarić) 1981.
4. Franjevački samostan u Stonu (Andelko Badurina) 1986.
5. Pustijerna, 6 knjiga (Nada Grujić, Ivan Tenšek, Biserka Tadić, Katarina Horvat, Marija Planić-Lončarić, Vladimir Marković) Biskupska palača (Vladimir Marković) 1984.
6. Osnovna škola »Miše Simoni« (Marija Planić-Lončarić, Ivan Tenšek), 1984.
7. Blok Bunićeva poljana – Uz jezuite (Marija Planić-Lončarić, Ivan Tenšek) 1984.
8. Između Polača I (Marija Planić-Lončarić, Davorin Stepinac) 1984.
9. Između Polača II (Marija Planić-Lončarić, Davorin Stepinac; Krešimir Tadić, Ivan Tenšek) 1984.
10. Franjevački samostan u Rijeci Dubrovačkoj (Andelko Badurina) 1986.
11. Starački dom (Andelko Badurina) 1986.
12. Lokrum, benediktinski samostan, crkva, profana arhitektura (Andelko Badurina, Željka Čorak) 1986.
13. Istraživanja u katedrali i na Bunićevu poljani (Josip Stošić, Ivan Tenšek) 1986.
14. Ljetnikovac Bozdari-Kaboga-Škaprlenda u Rijeci Dubrovačkoj (Nada Grujić, Vladimir Marković, Davorin Stepinac, Ivan Tenšek) 1986.
15. Prostor Sv. Marije i Mrtvog zvona (Andelko Badurina) 1987.
16. Ljetnikovac Restić u Rijeci Dubrovačkoj (Nada Grujić, Vladimir Marković, Ivan Tenšek) 1988.
17. Ljetnikovac Gučetić u Rijeci Dubrovačkoj (Nada Grujić, Davorin Stepinac) 1988.

O RADU NA SANACIJI OBJEKATA I PROSTORA U DUBROVNIKU NAKON 1979.

Milan Prelog

Bilješke uz radove na obnovi Dubrovnika, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 10, 11, Zagreb, 1984—1985.

Andelko Badurina

Franjevački samostan u Rijeci Dubrovačkoj – konzervatorska problematika pri saniranju posljedica po-

- tresa, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 10, 11, Zagreb, 1984–1985.
- Nada Grujić, Katarina Horvat, Ivan Tenšek
Pustijerna – pretpostavke za revitalizaciju, Godišnjak zaštite spomenika Hrvatske, 10, 11, Zagreb, 1984–1985.
- Marija Planić-Lončarić
O načinu korištenja nekih obnovljenih stambenih objekata u Dubrovniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 10, 11, Zagreb 1984–1985.
- Nada Grujić
Dubrovnik – Pustijerna, Istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, br. 10, Zagreb 1986.
- Josip Stošić
Sažeti prikaz istraživanja nalaza i problema prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom u Dubrovniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 12, Zagreb, 1986.
- Vladimir Marković
Izvještaj o istraživanjima u svetištu dubrovačke katedrale, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 12, Zagreb 1986.
1976. Marija Planić-Lončarić, Zidine Stona, »Čovjek i prostor«, 185
- Igor Fisković, O Stonu i stonskim spomenicima i Marija Planić-Lončarić, Veze Dubrovnika i Stona, Dubrovački horizonti 16, 17, 1976.
1976. Igor Fisković, Pelješac u protopovijesti i antici i Marija Planić-Lončarić, Srednjovjekovna planirana naselja na prostoru poluotoka Pelješca, Pelješki zbornik, 1, 197.
1977. Dubravka Beretić, O problemima zaštite Stona; Igor Fisković, Ston u svojem prirodnom i povijesnom prostoru; Marija Planić-Lončarić, Zidine Stona, Arhitektura 160–161, Zagreb (tematski broj u sklopu akcije »SOS za baštinu«)
1984. Izložba i znanstveni skup »Novi arheološki nalazi na dubrovačkom području«, Dubrovnik (o nalazima u katedrali Josip Stošić)
1984. Izložba »Ston u prošlosti«, Ston. Simpozij u povodu 650-te godišnjice osnutka Stona (Marija Planić-Lončarić, Ston – primjer srednjovjekovnog prostornog planiranja, Zbornik radova, Ston, 1987)
1985. Znanstveni skup Međunarodnog udruženja za oblikovanje gradova iz Beča i Jugoslavenskog centra za prostorno planiranje, Dubrovnik (Marija Planić-Lončarić, Planiranje u prošlosti na području dubrovačke republike)
1985. Postdiplomski studij »Graditeljska baština«, Split, u Zavodu za obnovu Dubrovnika (Marija Planić-Lončarić, Nada Grujić)
1987. Izložba »Zlatno doba Dubrovnika, XV. i XVI. stoljeće«, Zagreb, Dubrovnik
Simpozij u Zagrebu (Milan Prelog, Andelko Badurina, Nada Grujić, Igor Fisković, Ivo Lentić, Vladimir Marković, Tonko Maroević, Marija Planić-Lončarić; suradnici na izložbama: Krešimir Tadić, Ivan Tenšek, Davorin Stepinac)
Katalog izložbe (tekstovi: Milan Prelog, Tonko Maroević, Igor Fisković, Ivo Lentić, Vladimir Marković, Andelko Badurina, Nada Grujić, Marija Planić-Lončarić)
1987. Tematski broj »Čovjeka i prostora«, posvećen Dubrovniku (Marija Planić-Lončarić, Urbanizam i utvrđenja; Nada Grujić, Stambena arhitektura; Andelko Badurina, Sakralna arhitektura)

IZLOŽBE, PREDAVANJA, AKCIJE

1971. Izložba »Dubrovnik«, Princeton (SAD), University School of Architecture and Urban Planning (suradnici: Krešimir Tadić, Ivan Prtenjak)
Predavanje: Milan Prelog
1976. Izložba »Stonske zidine«, u sklopu akcije »SOS za baštinu«, Zagreb, Centar za kulturu i informacije Zagreba
Predavanje: Dubravka Beretić, Igor Fisković, Marija Planić-Lončarić
1977. Izložba »Urbana kultura Dubrovnika«, Dubrovnik (Milan Prelog, Nada Grujić, Marija Planić-Lončarić)

PRIZNANJA

1983. prof. dr. Milanu Prelogu, Oktobarska nagrada, Dubrovnik

1985. Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu, Po-vjela Društva konzervatora Jugoslavije

1986. Josipu Stošiću, Nagrada »Lukša Beretić« Du-brovnik

MAGISTERIJI I DOKTORATI

Doktorati:

Andelko Badurina, Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja, 1974.

Marija Planić-Lončarić, Planirana izgradnja na pod-ručju Dubrovačke Republike, 1975.

Nada Grujić, Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja, 1979.

Magisteriji:

Nada Grujić, Gospodarstvo na Šipanu, 1968.

Davorin Stepinac, Problem asanacije i revitalizacije povijesne jezgre Dubrovnika, 1976.

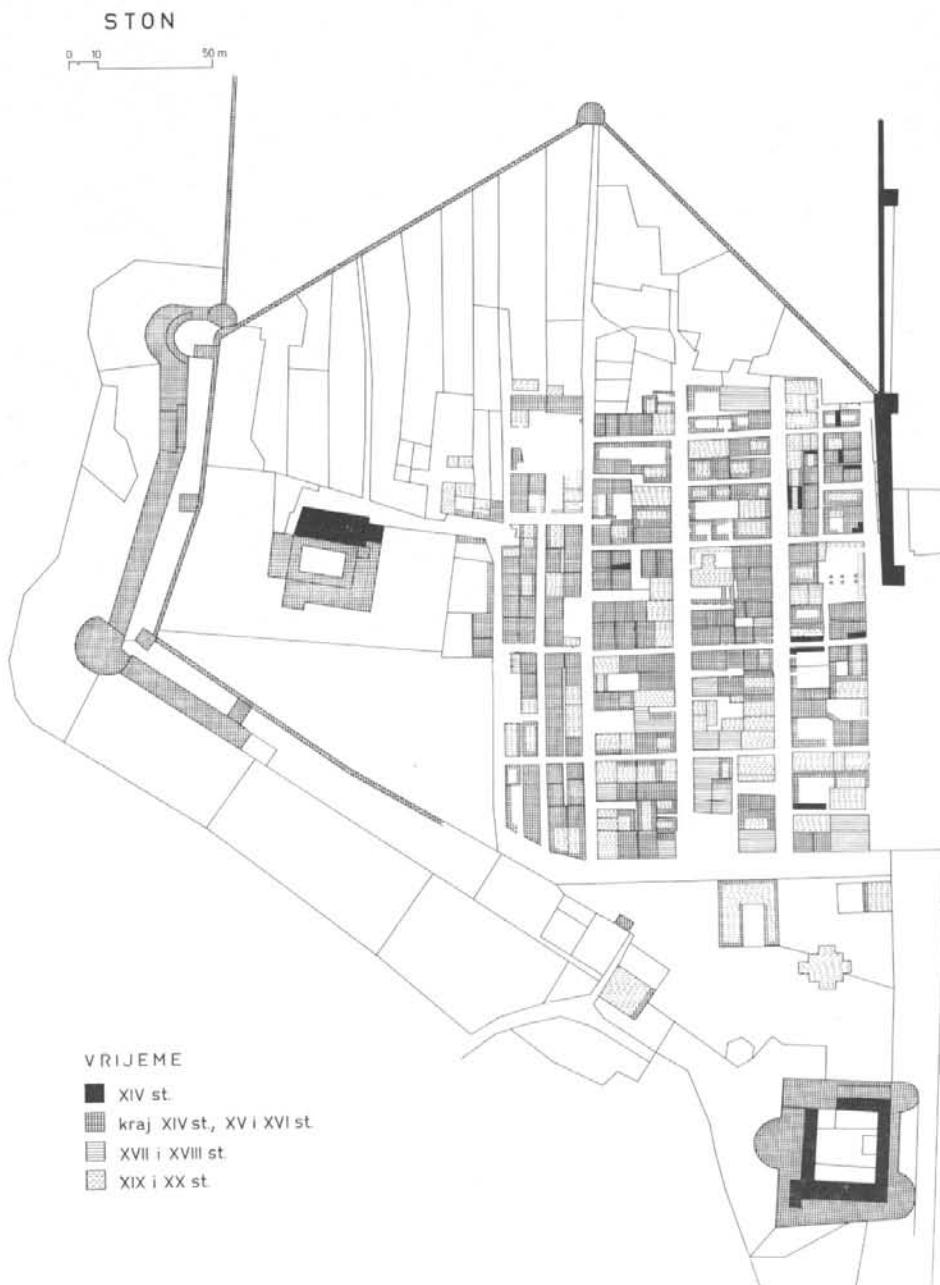
Ivan Prtenjak, Elafiti – povijesna i prirodna sredina – modeli korištenja zaštićenog prostora, 1979.

Maja Nodari, Gotičko renesansna stambena arhitek-tura Dubrovnika, 1978.

Vedrana Đukić-Bender, Muzeji u povijesno-spome-ničkim zdanjima na dubrovačkom području

Ema Fiorenini, Prostor Ploča, 1980.

Ivan Tenšek, Prostor Rijeke Dubrovačke

Zračni snimak grada

*Veljko Petković
Zvonko Narobe*

GEODEZIJA U IZRADI DOKUMENTACIJE I ISTRAŽIVAČKIM RADOVIMA NA PODRUČJU DUBROVNIKA

Napredak elektronike i informatike u drugoj polovici ovog stoljeća omogućio je geodetskoj znanosti i struci djelotvornu modernizaciju i automatizaciju pomašala, metoda rada i obrade podataka mjerjenja. To je omogućilo da geodezija svojim metodama snimanja, istražnim radovima, znanstvenom obradom podataka mjerjenja razvije svoju djelatnost gotovo na svim sektorima tehničkih i prirodnih djelatnosti. Da im pristupi projektantski i istraživački. Da ponudi nove kvalitete i sadržaje rezultata opažanja i interpretacije.

Širinu, inače ove skromne struke, s relativno malim kadrovskim potencijalom, introvertne u odnosu prema suradničkoj struci, omogućuje struktura društveno-političke organizacije javnih službi koja zahtijeva da svaki općinski centar ima svoje školovane kadrove.

Danas, konačno, u stručnim i znanstvenim krugovima vlada uvjerenje da se bez geodetskih radova, podloga, planova, karata, izmjere, iskolčenja, koordinata, kota, izohipsa, izobata, preciznih pravaca i dobro konstruiranih svih mogućih krivina, praćenja velikih gradevinskih objekata u izgradnji i eksploataciji itd. ne može pravilno organizirati nijedan projektantski zadatak.

Bez ovih nabrojanih tehničkih pojmoveva vezanih za geodetske radove ne može se ispravno projektirati i izvoditi bilo kakve radove vezane za teren (ceste, mostove, tunele, energetske uređeje, urbanističke planove, organizaciju poljoprivrede, izradu dokumentacije, arheološka istraživanja itd.). Veliki doprinos geodezije i geodeta astronomiji, matematičari, fizici, svemirskoj navigaciji, astronautici, vezan je za velika imena svjetske znanosti i napredne znanstvene misli (Bošković, Getaldić i drugi).

U godinama prije prvog svjetskog rata ova je služba bila gotovo isključivo zauzeta izradom opće specijalne karte, katastarskih planova, koji su trebali poslužiti u fiskalne, porezne svrhe. Rezultati tih radova još i danas se koriste, uprkos njihovoj zastarjelosti. Zbog zanemarivanja izrade suvremenih geodetskih planova nastaju mnogi neugodni, opasni i skupi propusti prilikom izvedbi radova na realizaciji raznih tehničkih projekata.

Katastarski planovi, u mjerilu 1:2880 izrađeni su s određenom namjenom i u tu ih svrhu koristimo i danas. Nažalost, zajednica nije smogla sredstva da efikasno i brzo počne izradivati novu geodetsku osnovu koja bi zamjenila staru. U pomanjkanju takve osnove, ne vodeći računa o posljedicama, stari su se katastarski planovi koristili za radove za koje oni nemaju ni kvalitete ni potrebne podatke.

Izrada raznih projekata, pogotovo urbanističkih i prostornih planova ide bržim koracima nego izrada novih, suvremenih geodetskih planova. Zbog toga nastaju nepoželjne posljedice. Uz te radove ostajalo je veoma malo vremena za suradnju s drugim strukama, da ne govorimo o nekim znanstvenim istraživanjima.

Između dva svjetska rata, nažalost, geodezija i u nas, u zemlji, i u Evropi nije išla u korak s napretkom drugih tehničkih grana. Veoma se sporo naš geodetski kadar oslobođa opterećenja parcele, državnog premjera katastra i zastarjelih propisa. To je usporavalo uspostavljanje odgovarajuće suradnje sa zainteresiranim djelatnostima. Geodezija nije bila spremna prihvati ponude, ispuniti praznine koje su se javljale

kao potreba u građevinarstvu, arhitekturi, zaštiti spomenika kulture, arheologiji, speleologiji, modernoj kartografiji, poljoprivredi, maritimnoj geodeziji i sl. Nasuprot tome, mogućnosti te suradnje i njene prednosti nisu bile poznate. Posljedica takve situacije bila je da su se tom problematikom počeli baviti stručnjaci koji za te rade nisu bili obrazovani i nisu poznavali mogućnosti koje je nudila geodezija. To je rezultiralo neugodnim pojavama, nesporazumima, koji su se inače mogli izbjegći.

Početkom druge polovice ovog stoljeća osjetno se povećava broj upisanih studenata na geodeziji, i na srednjim, i na višim i visokim školama i fakultetima. Povećava se kadrovski potencijal, a time i mogućnost uključivanja u sve širi dijapazon rada. Mladi su stručnjaci brže prihvatali nove, suvremene metode rada i pomagala. To omogućuje geodeziji da se u novim uvjetima pojavi kao ravnopravni suradnik u tehničko-istraživačkim i znanstvenim zadacima, i kao učesnik u izradi velikih projektantskih pothvata. Neke subjektivne razloge pratile su objektivne teškoće da se ta suradnja brže razvija i izvrši ispravna raspodjela rada.

Primjena praktične i znanstveno-istraživačke djelatnosti geodezije u izradi dokumentacije za kulturno-historijske spomenike i urbanističke cjeline u svim oblicima počela je intenzivnije i organizirano pedesetih godina ovog stoljeća. Ispitivani su najpovoljniji oblici i metode što efikasnije suradnje. Ne odbacujemo ovom tvrdnjom zaista vrijedne pionirske rade prethodnog razdoblja.

Ti su pokušaji iziskivali mnogo upornosti i nije bio rijedak slučaj da je rezultat postignut tek pošto su pruženi dokazi, ali na vlastiti račun.

Poslijeratne prilike su našu stručnu i znanstvenu javnost usmjerile na sve intenzivnije otkrivanje, čuvanje, zaštitu, analizu, interpretaciju i tehničku obradu našeg kulturno-historijskog graditeljskog nasljeđa. Da je u tim radovima u početku bilo mnogo neshvatljivih propusta, zanemarivana suradnja s odgovarajućim stručnjacima (stručne komisije za izradu dokumentacije bez geodetskih predstavnika i sl.) dokazuju još i danas rade koji su opterećeni mnogim tehničkim nejasnoćama.

Širenje geodetske djelatnosti, prodori u nova područja odvijali su se spontano i gotovo isključivo kao rezultat interesa pojedinaca ili usputnih aktivnosti.

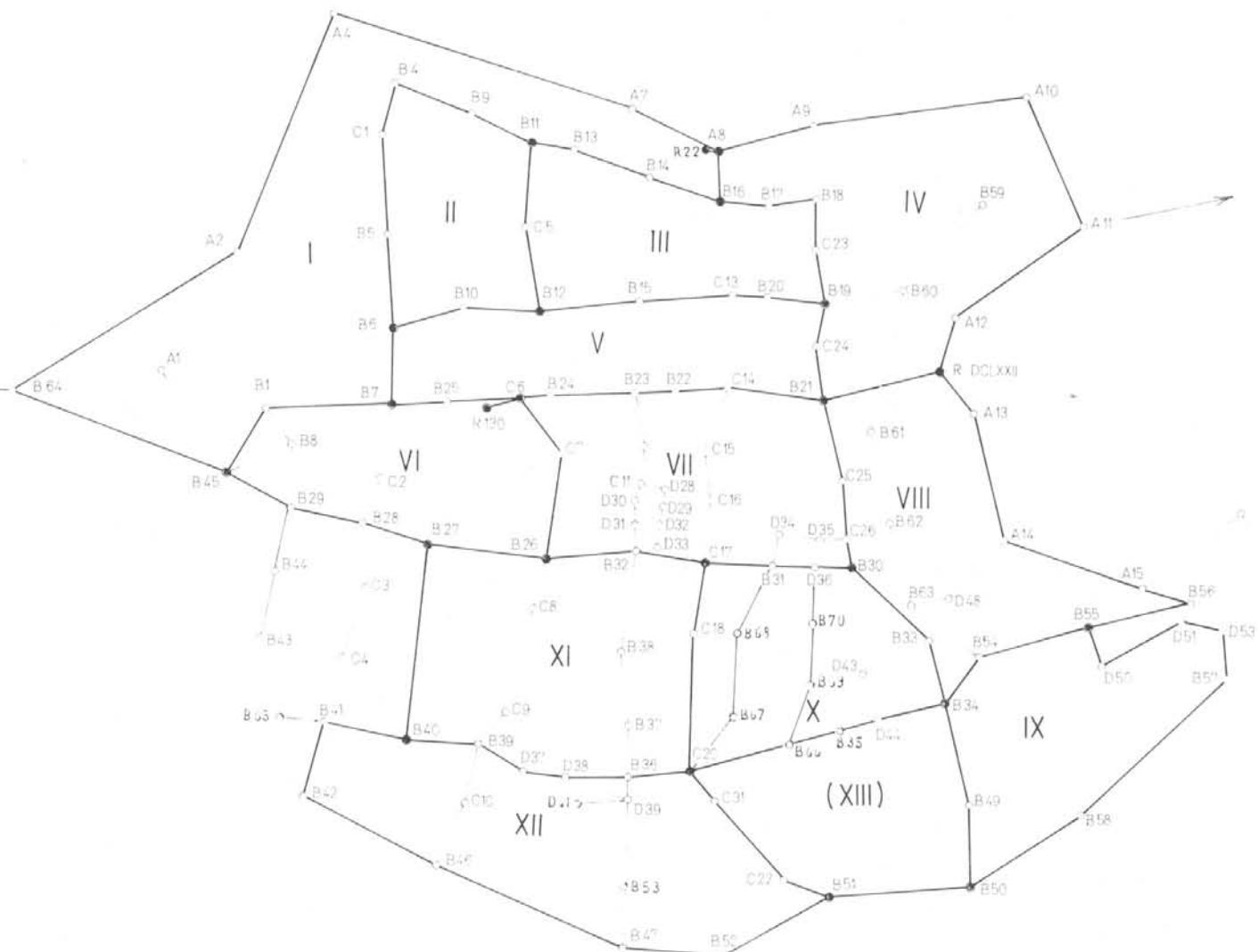
Ni do danas nije potpuno prihvaćena praksa da svim radovima vezanim za teren u bilo kojem smislu, istraživačkom, projektantskom ili radi rekonstrukcije i izrade dokumentacije u interesu točnosti i ispravne stručne obrade, moraju prethoditi odgovarajući geodetski rade i da se moraju oslanjati na suvremene geodetske podlove i potpune geodetske planove objekata i lokaliteta.

Svijest o potrebi izrade dokumentacije (geodetske dokumentacije) za kulturno-historijske spomenike (čak i veće pokretne) geodeti su stekli radom, usluga na tom polju tehničke djelatnosti, uvjerivši se u nepotpune analize i zaključke, suvišne i neodgovarajuće rade zbog nepoznavanja mogućnosti suradničkih struka. Sigurno bismo do danas imali bogat materijal da su i odgovorni prije shvatili ovu našu brigu.

Pedesetih godina počelo se snimati odgovarajućim geodetskim metodama za potrebe izrade dokumentacije, projektnih rješenja, rekonstrukcije i konzervacije kulturno-historijskih spomenika. Tada su izrađeni prvi potpuni geodetski planovi za te potrebe. Nastalo je praksom sposobiti kadar za te rade (na nekim fakultetima u svijetu ta je problematika obuhvaćena nastavnim programom), jer su ti rade izlazili iz okvira klasične geodetske djelatnosti. Snimljeni su: Dubovac, Kalnik, Dvigrad, Poreč, Dioklecijanova palača, Arena u Puli, tvrđava u Slavonskom Brodu, trg u Hvaru, veći broj objekata u Zagrebu, itd.). U radu su se stjecala nova iskustva za potrebe izrade geodetske dokumentacije, za što cijelovitije prikazivanje objekata i terena u stvaranju iscrpnih podloga za dalje studije i analize (3).

Za te je rade prvenstveno osposobljen i opremljen Geodetski fakultet u Zagrebu i on je izradio (i čuva) dokumentaciju za veliki broj objekata odgovarajućim suvremenim geodetskim metodama snimanja. Danas se već za izvedbu tih rade opremilo i sposobilo nekoliko geodetskih radnih organizacija (Zavod za katastar i geodetske poslove grada Zagreba, Zavod za fotogrametriju u Zagrebu, Zavod za izmjeru zemljišta u Splitu i Geodetski zavod u Rijeci). Ta problematika postaje dio geodetske djelatnosti, pa se njoj posvećuje posebna pažnja. Koriste se iskustva inozemnih istraživača i nastoji što svrshodnije primijeniti suvremene metode snimanja. Koliko se u tome uspjelo, očit je dokaz da posljednjih godina Geodetski plan i izmjera postaje nezaobilazan dokument u obradi kulturno-historijskih spomenika i urbanističkih cjelina kao i arheoloških iskopina. Pretходno snimljen objekt, na svim linijama postaje sve češće sastavni dio projektne dokumentacije.

Na području Dubrovnika i prije potresa 1979. godine vršena su geodetska snimanja za razne svrhe. Najznačajnije je izvršeno 1955. godine, kada je Zavod za izmjeru zemljišta u Splitu snimio i izradio plan grada u mjerilu 1:1000. Taj je plan izrađen na temelju klasičnog shvaćanja premjera uzidanih površina i u cijelosti je zadovoljio potrebe »novog premjera« – katastarske osnove. Naknadno se pokazalo da planu nedostaju sadržaji potpunog geodetskog plana koji bi zadovoljio i druge potrebe (konzervatorske, projektantske, restauratorske, istraživačke i sl.). S obzirom na to da se radilo o gradu spomeniku kulture nulte

Nivelmanska mreža grada 1 : 3000

M = 1 : 3000

kategorije, koji treba sačuvati u izvornom sadržaju, plan je praktički morao biti dokument stanja u trenutku snimanja, što svaki geodetski plan de facto i jest. Nažalost, taj plan Dubrovnika ne uključuje i sve one podatke koji bi ga učinili uopće upotrebljivim. Samo ovaj detalj: koliko bi danas vrijedili podaci o visinama posebno odabralih točaka ili o položaju posebno stabiliziranih točaka? Ili da su točke s danim visinama bile bliže objektima na kojima su izvođeni građevinski radovi ili arheološka istraživanja?

Do potresa snimljene su manje površine za potrebe projektiranja i rekonstrukcije, i to je uglavnom izveo »Geodet« iz Dubrovnika. Završetkom radova ta su snimanja uglavnom tehnički bila iscrpljena.

1. Ulaz u grad. Situacioni plan temelja kule. Vrata od Pila. Mjerilo 1:50, 1969.
2. Tvrđava Sv. Ivana. Situacioni plan u mjerilu 1:100, 1966.
3. Labirint-bar. Situacioni plan u mjerilu 1:100, 1970.
4. Trg oružja. Situacioni plan u mjerilu 1:200, 1970.
5. Crkva Sv. Nikole. Tlocrt u mjerilu 1:20, 1973.
6. Klaustar Franjevačkog samostana. Situacioni plan 1:100, 1976.
7. Park Gradac. Situacioni plan u mjerilu 1:250, 1962.
8. Dvorac Biskupija. Situacioni plan u mjerilu 1:500, 1971.
9. Dvorac Natali-Sorkočević. Situacioni plan u mjerilu 1:200, fasade u presjeci u mjerilu 1:50, 1971.
10. Dvorac Sorkočević. Situacioni plan u mjerilu 1:200, 1972.
11. Dubrovnik – Marina. Situacioni plan u mjerilu 1:200, 1979.
12. Naselje Mokošica. Geodetska podloga za urbanistički plan, u mjerilu 1:1000, 1971.
13. Groblje. Situacioni plan u mjerilu 1:1000, 1979.
14. U Konavlu tvrđava Sokal u Duvana. Situacioni plan u mjerilu 1:1000, 1973.
15. U Stonu, stara jezgra, blokovi zgrade u mjerilu 1:100, 1961.

Uz ove nabrojene kulturno-historijske spomenike snimljeno je još šesnaest raznih objekata i lokaliteta. Tadašnji Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, kasnije Institut za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, počeo je 1967. istraživačke radove na području Dubrovnika. Od tada uglavnom datira uža suradnja s geodetskim organizacijama. Iz popisa radova očita je namjena izrade dokumentacije za pojedine objekte. Nažalost, mjerilo u kojima su izrađeni planovi nije ujednačeno.

U razdoblju od 1967. do 1970. geodetska radna organizacija »Geodet« razvila je poligonsku mrežu i na nju, za potrebe Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu snimala konture blokova i zidine, te

1972. izradila plan kontura u mjerilu 1:100. Na temelju tog premjera i dotadanjih radova ista je organizacija izradila 6 profila cijelog grada uz prikaz visina zgrada (strela) u mjerilu 1:100 i jedan presjek u mjerilu 1:200.

Detalje unutar kontura blokova popunjavali su suradnici tog Instituta (studenti arhitekture i inženjeri arhitekti). Na žalost u tim naknadnim radovima izostala je suradnja, u ovom trenutku s najodgovornijom stručnom djelatnosti, geodetskom. Taj plan, kolikogod predstavlja veliki doprinos u stvaranju dokumentacije, nažalost ima ograničenu upotrebu. Za radove koji su se izvodili i poslije 1972. trebalo je ponovno geodetsko snimanje.

Osnivanje Zavoda za obnovu grada Dubrovnika 1980. dočekala su heterogena geodetska dokumentacija i neadekvatni planovi, što je izazvalo teškoće u radovima za inventarizaciju prostora i objekata nakon potresa ili su tim dokumentima nedostajali podaci od bitne tehničke vrijednosti.

Do potresa na području grada Dubrovnika izvršena su značajna geodetska snimanja koja su uglavnom prethodila izgradnji raznih većih i manjih građevinskih objekata ili prometnica. Nažalost, ti su planovi izgradnjom objekata gubili svoju vrijednost. Snimanja su uglavnom obuhvaćala područja izvan gradskih zidina. Planovi su uglavnom izrađeni u slobodnim koordinatnim sistemima, a često po visini vezani na slobodno izabrane kote i nisu bili zanimljivi za istraživačke radove, ali da su bili koordinirani (po mjerilu i metodi izvođenja), danas bismo imali veliku dokumentacijsku vrijednost. Gotovo redovito do tih se planova više ne može doći. Danas bi predstavljali dio mozaika koji bi se mogao ukomponirati u cjelovit geodetski plan.

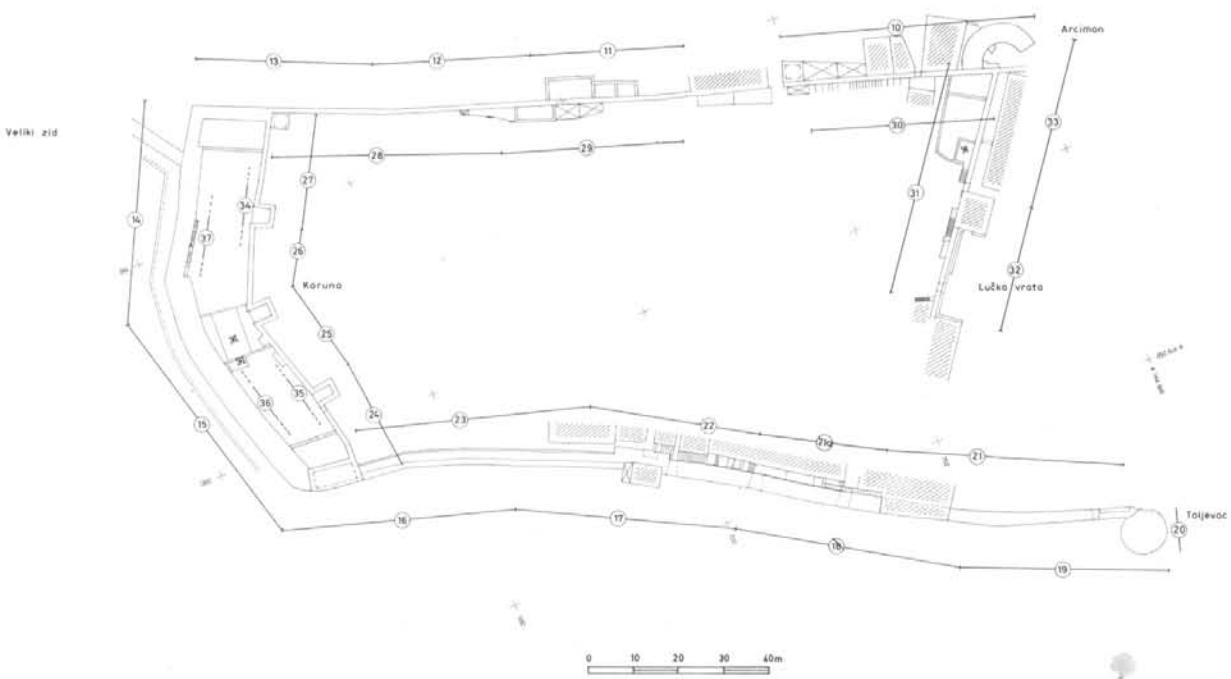
Dubrovnik je grad velike spomeničke vrijednosti, internacionalni biser graditeljskog nasljeđa, spomenik nulte kategorije po kriterijima Svjetske organizacije Ujedinjenih naroda, a upisan je i u popis svjetske kulturne i prirodne baštine UNESCO-a. To opravdava kritičniji pristup problemu stvaranja temeljne dokumentacije, tj. geodetskih podloga i planova.

Do potresa 1979. na užem i širem području Dubrovnika izvršena su razna snimanja većih i manjih područja. Smatramo da su radovi koje je izvršio Geodetski fakultet od posebnog interesa i da upravo ti radovi imaju značaj dokumentacijskog materijala (izvedeni u određenom mjerilu, odgovarajućom točnošću, arhivirani su i trajnog su karaktera, obrađeni i analizirani) (1).

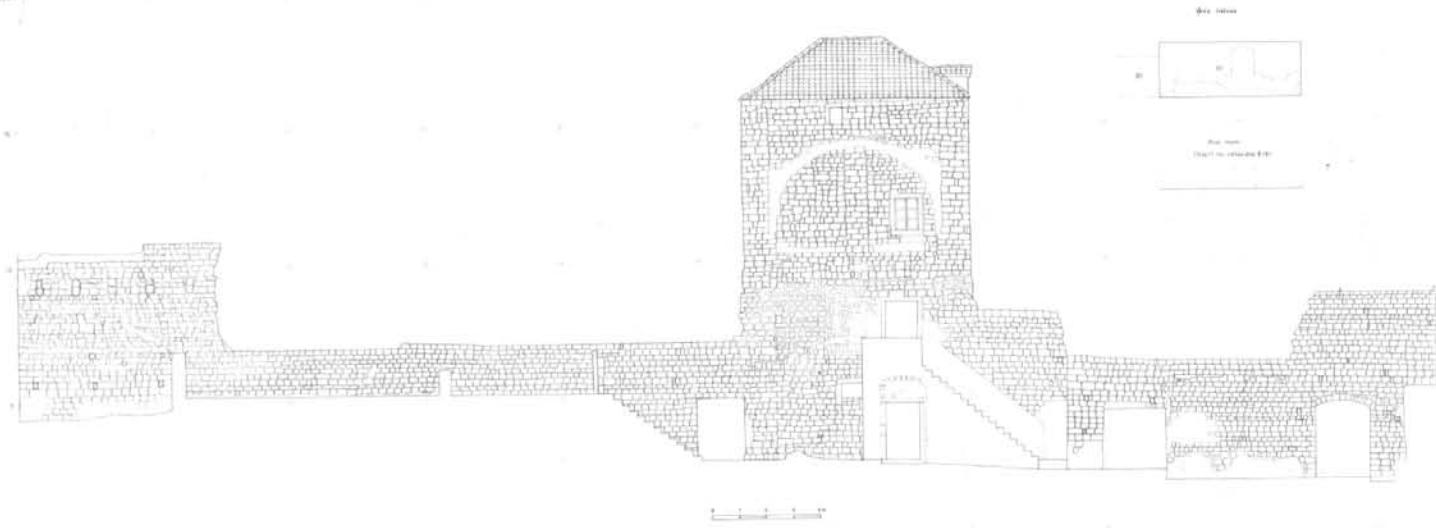
Prvenstveno su izvedeni sa svrhom da se sačuva izvorni oblik i stanje objekta. Koristeći geodetske podatke, mjerilo, plan i sliku, moguće je objekt u danom momentu vjerno rekonstruirati (ovakvih je

Detalj geodetskog plana 1:1000

Mali Ston, geodetski snimak tlocrta dijela zidina i kule

Mali Ston, fotogrametrijski snimak gradskog poteza

slučajeva nakon drugog svjetskog rata na žalost bilo više; cijele ulice su se obnavljale na temelju geodetskih planova i snimaka do detalja). Međutim je gotovo svaki ovako izrađeni plan bio temelj za izradu rekonstrukcije gotovo svih objekata u Dubrovniku. Kronološkim redom navodimo radove koji su izvedeni od 1971. do potresa.

1971–1973.

Mali Ston, zid koji povezuje Mali Ston s Velikim Stonom, Veliki zid preko tvrđave Podvizd, tvrđava Veliki Kaštio. Snimljeni (kombiniranim metodom klasične geodezije i fotogrametrije) tlocrt i nacrt i kartirani u mjerilu 1:50.

1975.

Bazilika u Polačama na otoku Mljetu, snimljeni: tlocrt, nacrt i presjeci, kartirani u mjerilu 1:25 i 1:50.

1976–1977.

Knežev dvor. Snimljeni: tlocrti etaža, nacrti fasada i strija te presjeci, kartirani u mjerilu 1:25 i 1:50.

1971.

Knežev dvor. Izmjere kako bi se odredila deformacija fasade. Ugrađeno približno 120 točaka, položaj kojih je određen fotogrametrijskom točnošću ± 2 mm.

1976.

Dvorac Rašica. Snimljen: tlocrt, nacrt i presjeci, kartirano u mjerilu 1:50.

1977.

Crkva Sv. Spasa snimljena fotogrametrijski – portal.

1978.

Kula Drežvenik. Snimljen: tlocrt, nacrt i presjeci, kartirani u mjerilu 1:50.

Nakon potresa 1979. izrada geodetske dokumentacije dobila je poseban vid i potrebu. Geodetski fakultet u Zagrebu, Zavod za fotogrametriju metodom terestričke fotogrametrije i uobičajenim metodama snimanja izradio je planove:

- tvrđave Sv. Ivana,
- palače Sponza (procjelja),
- Luže zvonare, dijelova Gradskog zvonika i Glavne straže,
- dio samostana Sv. Frane u Rožatu.

1981.

Knežev dvor, deformacija fasade (ponovljen profil iz 1971)

1980.

Knežev dvor u Šipanu: tlocrt, nacrt i presjeci u mjerilu 1:50

1981.

Općina Dubrovnik, nacrt fasade u mjerilu 1:25, Glavna straža i Luža zvonara, nacrt fasada 1:25,

Katedrala, presjeci u mjerilu 1:50,
Arheološko nalazište u katedrali,
Arheološko nalazište na Bunićevoj poljani
1982.

Tvrđava Sv. Ivana, tlocrt 1:50
1983.

Samostan u Rožatu, tlocrt, nacrt, u mjerilu 1:50,
Zvonici: dominikanski, franjevački i gradski – tlocrti,
nacrti i presjeci u mjerilu 1:50

1987.

Portal crkve Dominikanaca, nacrt, presjeci u mjerilu 1:20.

»Geodet« je nakon potresa izvršio snimanje uglavnom da bi izradio situacione planove, i to:

1. Tvrđave Revelin. Situacioni plan 1987, u mjerilu 1:200, a sam objekt u mjerilu 1:50, 1982.
2. Osnovne škole »Mišo Simoni«. Situacioni plan u mjerilu 1:200, a objekt u mjerilu 1:50, 1986.
3. Kina Jadran – Doma staraca. Situacioni plan u mjerilu 1:50, 1985.
4. Samostana Danče. Situacioni plan 1:200, 1978. i 1981.
5. Zgrade stare nautike. Situacioni plan u mjerilu 1:100, 1984.
6. Dvorca Rašica. Situacioni plan u mjerilu 1:200, 1983.
7. Samostana Rožat (dio). Situacioni plan u mjerilu 1:100, 1984.
8. Stona, geodetska podloga za izradu PUP-a Ston, u mjerilu 1:500, 1983.
9. Stona, tvrđave, Velikog Kaštia u mjerilu 1:100, 1985.
10. Za potrebe uređenja dubrovačkih vrtova snimljeni su i izrađeni situacioni planovi vrtova: Skočibuha, Čingrije i Argentine, 1985.

Uz ove objekte snimljeno je još četrnaest objekata raznih lokacija, klasičnim metodama. Treba istaknuti da je suradnja sa stručnjacima Odjela za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu bila veoma dragocjena. Dolazila je do izražaja interdisciplinarna materija gotovo svih ovih zadataka kao i onih arheoloških istraživanja.

Osnivanjem Zavoda za obnovu Dubrovnika 1980., naša je šira zajednica nedvosmisleno prihvatile dimenzije štete od potresa i izjasnila se za dugoročni program koji će obuhvatiti obnovu cijelog grada, uključiti revitalizaciju, rekonstrukciju, konzervaciju i sanaciju. Ta situacija nije samo pokrenula naše društveno-političke organizacije i strukture nego i sav zainteresirani tehnički i znanstveni potencijal. Na mnogim sastancima, savjetovanjima, pojedinačnim i skupnim posjetama, pregledima grada na raznim društveno-političkim i stručnim razinama pokrenuta su

mnoga pitanja o najvitalnijim problemima sanacije. Arhitektonski fakultet (Zavod za arhitekturu) i Institut za povjesne znanosti Sveučilišta bili su inicijatori i veoma aktivni u mnogim akcijama u pružanju pomoći i pronalaženju suradnika u rješavanju tog opsežnog zadatka. Zadaci koji su se pojavili pružaju široke mogućnosti istraživanja, tehničkih, znanstvenih i drugih problema. Odgovorni pojedinci i ustanove shvatili su da se taj kulturno-historijski kompleks ne smije prepustiti slobodno uvažavajući sve one prednosti i važnosti koju Dubrovnik ima za našu nacionalnu zajednicu u kulturnom i ekonomskom pogledu.

Još prije osnivanja Zavoda za obnovu Dubrovnika poduzeta je široka akcija da bi se organizirano prišlo rješavanju tog problema i prikupljena sredstva što pravilnije koristila. Veoma značajan je dokument »Dubrovnik – sanacija šteta na spomenicima kulture izazvanih potresom« od 21. siječnja 1980., koji su potpisali: dekan Arhitektonskog fakulteta, predsjednik Poslovodnog odbora Građevinskog instituta, dekan Geodetskog fakulteta, direktor Instituta za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i predsjednik Poslovodnog odbora Urbanističkog instituta Socijalističke Republike Hrvatske. U tom spisu iznesen je konkretni prijedlog za početak radova. Geodetski fakultet u Zagrebu, nakon niza konzultacija, ponudio je Zavodu za obnovu Dubrovnika 17. lipnja 1980. detaljno razrađen dugoročni program geodetskih radova na izradi geodetske dokumentacije i podloga predviđena za projektiranja. Prijedlogom je obuhvaćena dinamika radova kao i finansijska sredstva. U toj je ponudi posebno istaknuta potreba izrade temeljnog geodetskog plana grada u mjerilu 1:100 odnosno 1:200. Izložen je detaljan plan i program radova s cijenama u dvije varijante: s posebnim osvrtom na izradu temeljnog geodetskog lana grada u mjerilu 1:200, te obuhvaćeni radovi na snimanju i kartiranju podzemnih vodova kanalizacije i vodovoda, vanjskih vodova električne struje i telefona.

Malo kasnije ponovno je razrađena izvedba plana u mjerilu 1:500 odnosno 1:200, kartiranje tlocrta krovara, vodova, ispitivanje vertikala zidova pojedinih objekata te program praćenja pomaka terena i objekata.

U to je vrijeme najaktuelleri pitanje bilo projekt za rekonstrukciju i sanaciju kanalizacije i vodova. S obzirom na širinu mreže, geodetski plan u odgovarajućem mjerilu (projektant je tražio 1:100) bio je osnovni uvjet za početak radova. Ono što je zatećeno nije moglo zadovoljiti potrebe izvedbe i projektiranja.

Upravo u toku izvedbe tih radova puno je izraženo pomanjkanje odgovarajućeg geodetskog plana i općenito geodetskih podataka. Ono što je postojalo nije sistematizirano. U procesu izrade studije nedostajala je koordinacija zainteresiranih službi i stručnjaka.

Godine 1982. koristeći uglavnom postojeće tlocrte grada u mjerilu 1:100, koje nam je stavio na raspolaganje Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i plan grada u mjerilu 1:1000, sa svim terenskim podacima kojega nam je stavio na raspolaganje Ured za katastar i geodetske poslove Dubrovnik, izrađena je geodetska osnova za izradu projekta rekonstrukcije i obnove kanalizacije i vodovoda. Izrada geodetske osnove zahtijevala je opsežne geodetske radevima kojima je dopunjeno spomenuti plan. Takvim načinom izrade geodetskog plana (osnove) stvorena je prvenstveno velika ušteda u vremenu. Ti su se planovi za potrebe projektiranja ustanovili u mjerilu 1:200 i 1:500.

Ovime ne želimo reći da geodetski radevi, do sada izvedeni na širem i užem području Dubrovnika, nisu ispunili svrhu i udovoljili potrebama za koje su izvedeni. No svakako ne mogu zamijeniti potpuni, cijeloviti jedinstveni geodetski plan, u povoljnem mjerilu, za područje Dubrovnika. Parcijalna snimanja i planovi izrađeni u raznim mjerilima, koordinatnim sistemima i oslonjeni na razne polazne kote ne mogu ni u kojem slučaju pružiti temeljni uvid u cijelovitost gradske tehničke dokumentacije.

Prijedlog Geodetskog fakulteta iz programa za geodetske radevi iz 1980. za razvijanje nivelmanske mreže repera, koja bi poslužila kao osnova za praćenje visinskih pomaka objekata i terena, prihvaćen je 3. prosinca 1983. godine.

Projekt nivelmanske mreže prema kojem je i izvršena stabilizacija, ima 120 repera (slika mreže nivelmane). Stabilizacija repera je izvršena u dogovoru sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode u Dubrovniku tako da reperi budu što manje uočljivi. Svojim položajem reperi omogućuju praćenje stabilnosti pojedinih objekata i mogu poslužiti tehničkim potrebama pri izvedbi radova. Do sada su napravljene četiri serije mjerjenja – 1983. u veljači, 1984. u ožujku, 1985. u ožujku i 1987. u travnju.

Tim je mjerjenjima postignuta visoka točnost određivanja visinske razlike između susjednih repera i iznosi (4):

$$M = \pm 0,15 \text{ mm}$$

a srednja je pogreška aritmetičke sredine (dva horizonta vizure) za jedno stajalište instrumenta:

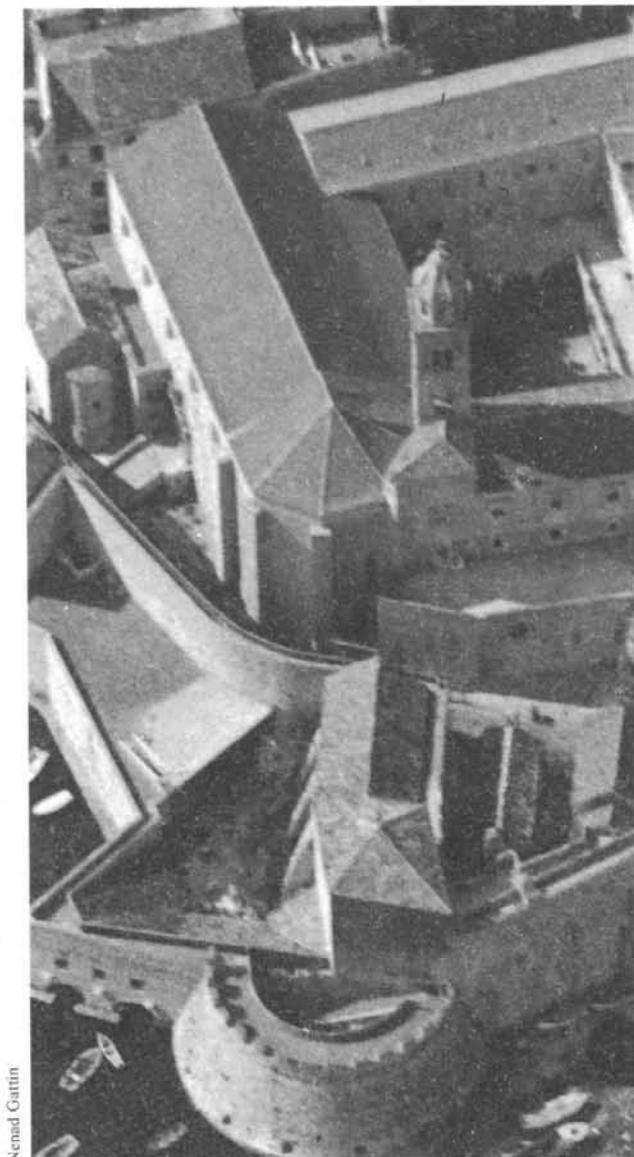
$$M_{sl} = \pm 0,09 \text{ mm}$$

Možemo reći da su u cijeloj mreži dobivene indikativne razlike između serija, što upućuje na daljnje dojnerivanje i dopunu radevima. Koliko je poznato, Dubrovnik je jedini grad u nas koji ima tako razvijenu jedinstvenu nivelmansku mrežu, koja udovoljava i znanstveno-istraživačkim analizama, i svim tehničkim potrebama na području grada. Uz tu mrežu, homogenu osnovu za visinsku predodžbu terena i praćenje

nja pomaka u visinskom smislu, grad bi trebao imati i dobro projektiranu i trajno stabiliziranu mrežu stalnih točaka koja bi činila čvrst okvir temeljnog geodetskog plana i osnovu na koju bi se oslanjala sva dalja geodetska mjerena. Takva organizacija radova u mnogome bi smanjila troškove raznih snimanja, one mogućila ponavljanje radova i postepeno dopunjala temeljni geodetski plan.

Raznih geodetskih radova na području Dubrovnika ima dosta. Nezgodna je činjenica, koja ima štetne posljedice, da ti radovi nisu koordinirani, pa nemaju ista koordinatna ishodišta i metodu obrade. Nije rijedak slučaj, da se takvim radovima gubi vrijeme i sredstva, a témeljna istraživačka i znanstvena kvaliteta ne dostiže odgovarajuću razinu, jer se gubi jednoobraznost obrade i kontinuitet promatranja. Dok Geodetski fakultet izvodi mjerena u svrhu praćenja deformacija terena na cijelom području, dotle druga ekipa izvodi slične radove kako bi pratila deformacije tvrđave Sv. Ivana i Lovrjenca. U ovom slučaju je svaka suradnja izostala, što ide na uštrbu radova. Uočljivo je da Dubrovnik može poslužiti primjerom kako bi koordinirana izvedba geodetskih radova bila u interesu ne samo znanstvene obrade dokumentacije nego i tehničkih potreba u svakodnevnoj obnovi grada. Tome teži i promemorija sa sastanka održanog u Zavodu za obnovu grada, 15. ožujka 1984.

Dugoročno planiran znanstveno-istraživački zadatak: nivelmanska mreža grada Dubrovnika pružit će dragocjene podatke za izučavanje stabilnosti terena na kojem leži grad kao i stabilnost pojedinih objekata. Već sada je uočeno da je teren reagirao na mjestima gdje su se vršili opsežni gradevinski radovi (Ulica Cvijete Zuzorić, Knežev dvor i drugdje). Koliko bi nam pomoglo u proučavanju elementarnih promjena da imamo takve podatke, makar bili od nekoliko godina prije potresa.

Dubrovnik, dio Dominikanskog samostana i kula sv. Luke

LITERATURA

1. F. Braun, J. Pleško: Terestričko-fotogrametrijska djelatnost Zavoda za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu, u službi zaštite spomenika kulture.
2. J. Gomoliszewski: Kościół sw. Anny w Krakowie.
3. V. Petković: Geodezija u dokumentaciji historijskih spomenika. G.L. 1956.
4. V. Petković, Z. Narobe, V. Medić: Nivelmanska mreža – osnova za praćenje vertikalnih pomaka u povjesnoj jezgri Dubrovnika.
5. M. Prelog: Poreč, grad i spomenici. Beograd, 1957.

Miljenko Škarija

Knežev Dvor, ukrućenje zidova prvog kata

SEIZMIČKA OJAČANJA NOSIVIH KONSTRUKCIJA SPOMENIKA KULTURE U DUBROVNIKU

Iako se Dubrovnik nalazi oko 80 km od epicentralnog područja potresa koji je 15. 4. 1979. pogodio Crnogorsko primorje, u gradu i okolini oštećen je znatan broj starih kamenih zgrada od kojih su više od 1000 spomenici kulture, a više od 200 kategorizirani u »nultu« kategoriju. Ovi objekti gradeni u posljednjih tisuću godina, doživjeli su u toku svog dugotrajnog postojanja mnogobrojne dogradnje i pregradnje, ali i raznolike elementarne nepogode kao što su požari, eksplozije baruta i potresi. Naročito su potresi djelovali razorno na ove građevine. Za mnoge se od njih zna da nakon potresa nisu niti obnovljene. Druge su podizane na ostacima starih, u starom ili novom obliku. Treće, koje su bile lakše oštećene, popravljane su i ojačavane onako kako su to vlasnici i građevinski majstori znali. A njihovo je znanje bilo manjkavo, gotovo uvijek intuitivno, a raspoloživi materijali nedovoljni. Pa ipak, do naših dana preživio je u Dubrovniku znatan broj građevina, ogledalo kulture i dokaz našeg postojanja na ovom tlu kroz stoljeća.

Planirana obnova spomenika u Dubrovniku u periodu 1979–1999 šansa je za stručnjake i šansa za građevine.

Ovdje će se razmotriti samo jedan aspekt ljudskog djelovanja na građevine – ojačanje njihovih nosivih konstrukcija sa stanovišta seizmičke zaštite.

Cilj je seizmičkog ojačanja da se suvremenim tehničkim sredstvima i primjenom materijala koji se mogu suprostaviti seizmičkim silama postaje građevina ojača tako da kod budućih umjerenih potresa njena oštećenja budu neznatna, a da kod najjačih potresa oštećenja budu takva da ne dode do rušenja, te da se građevina može osposobiti za ponovnu upotrebu. Ovaj princip primjenjuje se i na druge građevine – novogradnje u seizmičkim područjima, pa važi i za spomenike kulture. Apsolutne seizmičke zaštite nema, ona je i za najrazvijenije zemlje tehnički i ekonomski neprihvatljiva. Valja se pomiriti s činjenicom da i spomenici imaju neki vijek trajanja, da postepeno »umiru« i nestaju. No, seizmičko ojačanje nije samo sebi svrha. U proces obnove kulturnog spomenika skrane slojem žbuke. Otvori su u zidu otvarani i zatvarani, premještani prema trenutnim potrebama korisnika, a takvi su radovi narušili kontinuitet nosivog sistema. Djelovanje vlage, korozije, otpadnih voda i mikroorganizama skriveni su pod vanjskim plohami zidova i stropova pa je obično vanjski utisak povoljniji.

nika uključeni su stručnjaci raznih profila. Projektant – arhitekt nastojat će građevinu osposobiti za novu namjenu i prilagoditi je zahtjevima za suvremenim komforom koji je bitno različit od onoga što smo u građevini zatekli. On će balansirati zahtjeve vlastite struke i zahtjeve stručnjaka drugih profila te investitora. Povjesničar umjetnosti, konzervator ili arheolog nastojat će u građevini očuvati one elemente koji su sa aspekta njegove struke najvažniji. Investitor, pak, neće moći nametnuti stručnjacima kao nepriksnovene svoje planove u pogledu namjene, roka ili sredstava. Građevinski stručnjak, konstruktor – statičar nači će se u prilici da ojačava zgradu, ali će morati naći ravnotežu između krutih zahtjeva tehničkih propisa (koji se uvijek odnose na nove građevine), mogućnosti interpoliranja novih konstruktivnih elemenata u postojeće konstrukcije, primjene novih materijala u starom tkivu građevine, vlastitih concepcija sistema seizmičkog ojačanja i zahtjeva drugih, gore navedenih stručnjaka.

Samo će tim stručnjaka različitih profila koji su svaki za sebe potpuno kompetentni za svoje područje, ali koji su i dovoljno fleksibilni da prihvate argumente druge struke moći sudjelovati u izradi projekta obnove spomenika, a da rezultat toga rada, nakon obnove, bude spomenik koji zadovoljava sa svih aspekata. Obnovi spomenika prethodi izrada tehničke dokumentacije (projekta), a izradi ove istražni radovi i studije. Istražni radovi su gotovo uvijek kompleksni i obuhvaćaju sve struke uključene u proces obnove. Zadržat ćemo se samo na istražnim radovima koji prethode izradi projekta konstruktivnog ojačanja. Konstruktor kod izrade projekta ima pred sobom građevinu koja je temeljena na tlu nepoznatih osoba i sa temeljima nepoznatog oblika i materijala. Kvaliteta i vrsta materijala nosivog zida i stropnih konstrukcija nepoznata je, ali je unaprijed zadana bez mogućnosti izbora. Ugrađeni materijal bio je u toku stoljeća izložen djelovanjima prirodnih i ljudskih sila te je u nekoj nepoznatoj mjeri degradiran, a možda i dotrajao. Pukotine koje su u strukturi zida vremenom nastajale najčešće su dijelom samo manjii od onog kad se vanjska »ljuska« ukloni. Istražnim radovima konstruktor treba da razjasni navedene probleme koje mora imati u vidu prilikom izrade projekta ojačanja. Za proračun su mu potrebne nume-

ričke veličine nekih mehaničkih osobina materijala (vlačna i tlačna čvrstoća, modul elastičnosti, deformabilnost i dr.). One se mogu utvrditi uzimanjem uzoraka materijala i njihovim ispitivanjem u laboratoriju ili provedbom pokusa na samoj građevini in situ.

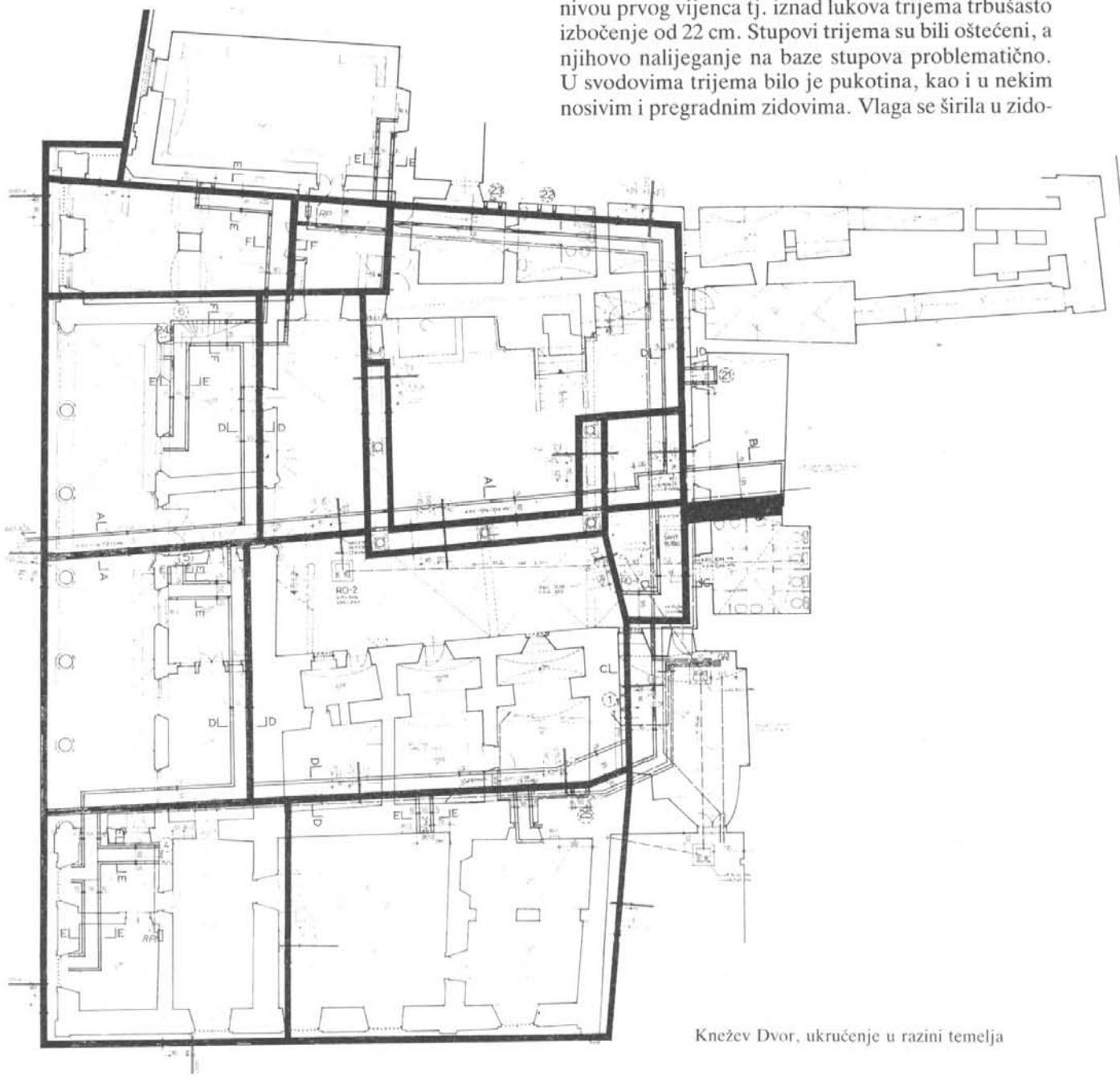
Kod spomenika kulture u Dubrovniku korištene su različite metode u toku istražnih radova kako u temeljnom tlu tako i na građevinama. Pa ipak, iznenađenja u toku radova na obnovi nisu izostajala, a projekti su se prilagodavali novoj situaciji.

Za seizmičko ojačanje korišteni su svi suvremeni materijali i tehnički postupci koji su bili na raspolaganju. U stare građevine ugrađivan je beton i armirani

beton, čelik i epoksidne smole, ali i tradicionalni materijali, opeka, kamen i mort. Upotrebljavan je torket-beton armiran čeličnom mrežom. Izvršeno je prednaprezanje kamenih zidova čeličnim žicama (kablovima). Dotrajali ili nedostajući elementi zamjenjeni su novim. Samo ponegdje izvorna konstrukcija zamijenjena je maskom.

Na primjerima koji slijede prikazat će se najvažniji elementi ojačanja nosivih konstrukcija kod pojedinih građevina.

Knežev Dvor, građevina burne i nesretne povijesti (više eksplozija i katastrofalnih potresa koji su je razarali) zatečena je 1980. u lošem stanju u pogledu nosive konstrukcije. Glavna, zapadna, fasada imala je u nivou prvog vijenca tj. iznad lukova trijema trbušasto izbočenje od 22 cm. Stupovi trijema su bili oštećeni, a njihovo nalijeganje na baze stupova problematično. U svodovima trijema bilo je pukotina, kao i u nekim nosivim i pregradnim zidovima. Vlaga se širila u zido-

Knežev Dvor, ukrućenje u razini temelja

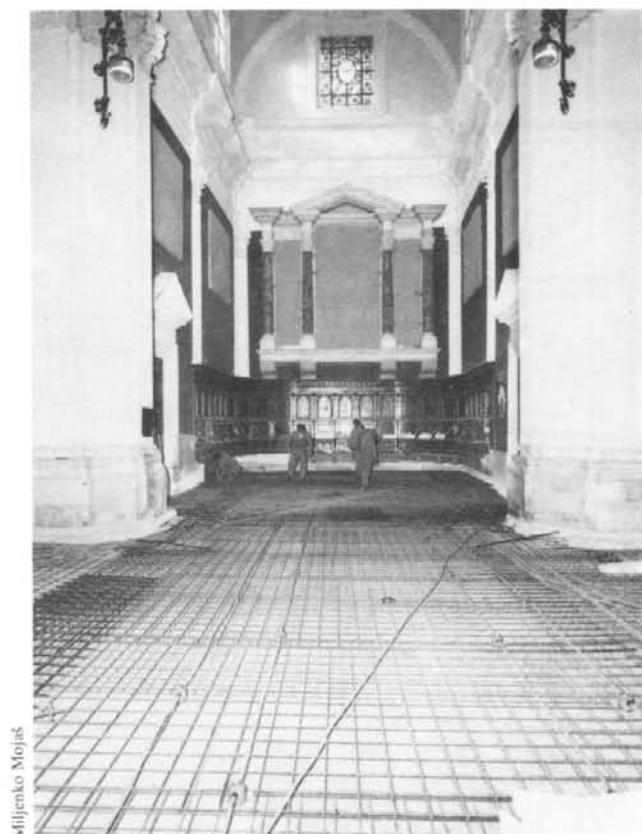
Knežev Dvor, ukrućenje u razini stropa prvog kata

vima istočnog ruba zgrade. Jedan nosivi zid bio je oslabljen ugrađenim stepeništem, jedan drugi nosivi zid »nestao« je u nepoznato vrijeme. Temelji stupova atrija su se raspadali. Sondiranje terena ukazalo je na slabu nosivost tla i visok nivo podzemne vode.

Konstruktivno ojačanje načinjeno je uz najveću brigu da se ne naruše spomeničke odlike građevine. Osim dva nova zida koji su izgrađena na mjestima »nestalih«, sva su pojačanja nakon dovršetka radova ostala skrivena. Zatečeni oblici u potpunosti su očuvani. Kod pojačanja korišten je princip povezivanja nosivih kamenih zidova u nivou stropnih konstrukcija, a seizmičke sile preuzete su postojećim kamenim zidovima. Zidovi su povezani u tri nivoa: ispod pločnika uz gornji rub starih kamenih temelja, ispod poda prvog kata i u nivou gornjeg vijenca (poda tavana). U sva tri nivoa stvorene su horizontalne dijafragme odnosno roštilji od armiranobetonских greda. Po potrebi, pojedini pravokutnici oivičeni gredama ukrućeni su dijagonalnim sponama u obliku »x«.

Grede roštilja povezane su sa kamenim zidovima čeličnim sidrima. Tipično sidro izvodi se tako da se u kamenom zidu izbuši rupa \varnothing 32 mm dubine 50 cm u koju se utisne epoksidni mort konzistencije tijesta, a zatim čelična šipka \varnothing 20 mm. Zbog antikorozivne zaštite i povećanja prionljivosti čelična šipka posebno je pripremljena, obrađena i zaštićena. Ispitivanja nosivosti ovakvih sidara na čupanje in situ pokazala su da je nosivost sidra jednaka nosivosti čeličnog presjeka, dakle da je veza sidro – zid jača. Ovaj sistem povezivanja betonskih elemenata i kamenog zida široko je korišten kod svih obnovljenih objekata u Dubrovniku.

Ukrućenje zgrade u tri horizontalne ravnine prisiljava nosive zidove da preuzimaju seizmičke sile u ravni svoje najveće otpornosti tj. u vlastitoj ravnini i ujedno sprečava njihovo savijanje u okomitom smjeru. Time posmična i vlačna čvrstoća zida dolazi u svoju punu funkciju i zgrada se odupire potresu na najbolji način. Na najosjetljivijem dijelu – zapadnoj fazi – dimenzije elemenata horizontalnih dijafragmi određene su iz uvjeta ograničenog pomaka koji se još može tolerirati, a ne iz uvjeta prijenosa horizontalnih sila.

Miljenko Mojaš

Katedrala, armatura podne ploče prije nalijevanja betona

Katedrala, barokna građevina građena nakon potresa iz 1667. g. na ostacima ranije romaničke i još starije bizantske crkve u potresu 1979. doživjela je oštećenja kupole (meridijalne pukotine) i spoja teškog istočnog pročelja sa uzdužnim zidovima (pukotine). Zbog oblika unutrašnjeg prostora intervencije na pojačanju konstrukcije morale su ostati nevidljive, što je u potpunosti uspjelo. Kupola je sanirana nabacivanjem sloja torkret – betona na unutarnju stranu kupole i izradom armiranobetonskog prstena skrivenog iza širokog vijenca. U tavanskom prostoru oko donjeg ruba tambura izведен je kvadratni armiranobetonski prsten. Iz njega izlaze u četiri okomita smjera čelične spone koje su usidrene u zidove pročelja. Nizom čeličnih spona u tavanskom prostoru u različitim nivoima su povezani zidovi nasuprotnih pročelja. U podu katedrale, nakon nalaza ostataka starijih građevina i dogovora s konzervatorima projektirana je armiranobetonska ploča nazvana »lebdeća«, jer joj se nigdje, od ozdo glazajući, ne vide linije nalijeganja. Oslonci na kamenom zidu su, naime, svugdje uvučeni za tridesetak centimetara iza ruba zida te su oku posjetioča novog podzemlja katedrale nevidljivi.

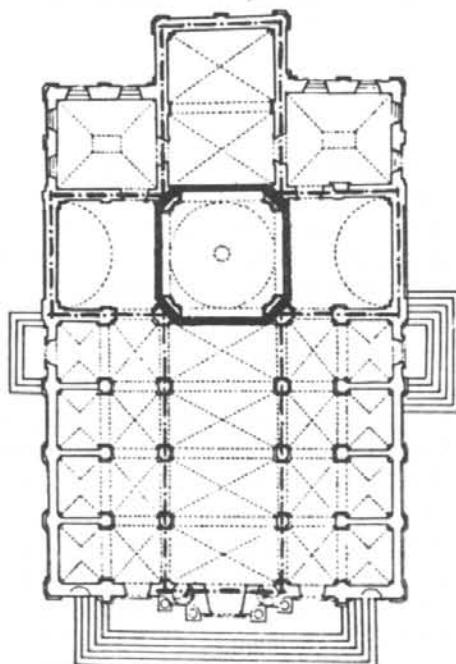
Iako za katedralu nije postojala tehnička mogućnost da ju se ojača prema principima koji važe za zgrade, načinjeno je sve da se ranije stanje maksimalno poboljša.

Tvrđava sv. Ivana, prvoklasni primjer srednjevjekovnog graditeljstva u klasi fortifikacijskih građevina bila je potresom iz 1979. lakše oštećena, ali je bila izložena degradaciji decenijama zbog prodiranja atmosferske i morske vode kroz pukotine, a zbog vlage i slabog komfora neudobna za korištenje.

Seizmičko ojačanje izvršeno je u minimalnom opsegu radovima koji osiguravaju daljnje sigurno i komforno korištenje. Na svodovima od sedre nad prizemljem i nad drugim katom (tj. na terasi), kao i na mjestu uklonjene drvene stropne konstrukcije nad prvim katom izvedene su tri armiranobetonske ploče. Ploče su sa zidovima povezane čeličnim sidrima. Nad gornjom pločom izvedena je suvremena termo- i hidroizolacija koje sprečavaju daljnje razorno djelovanje termičkih promjena i vlage.

Kod tvrđave sv. Ivana po prvi puta u nas primijenjeno je sijećenje debelog kamenog zida u cilju stvaranja dilatacije između tvrđave i gradskih bedema. Dilatiranje je prevideno kao jedna od mjera osiguranja seizmičke stabilnosti, a izvedeno je prosjecanjem zida beskonačnom pokretnom čeličnom žicom na vodicama. Nakon što su sa žicom načinjena dva vertikalna reza razmaknuta za 20 cm, izbijen je dio zida između rezova, a lica zida zatvorena su maskom.

Ova 30000 tona teška građevina čiji zidovi na strani okrenutoj pučini dosežu debljinu i do 4,5 m moći će se ovako obnovljena suprotstavljati i dalje prirodnim nepogodama.

Katedrala, ukrućenje kupole

Franjevački samostan u Rožatu, graden oko 1585, razrušen u potresu 1667, pa zatim nepotpuno obnovljen, u vrijeme prije početka posljednje obnove, 1981, bio je u vrlo zapuštenom stanju. Iako smješten u slikovitom predjelu Rijeke Dubrovačke, zbog neposredne blizine vode i nedostatka horizontalne hidroizolacije zidova bio je vlažan i hladan. Znatnija slijeganja tla iz ranijih razdoblja uzrokovala su naginjanje vrha zvonika od vertikale za 35 cm, a i nosivi zidovi nisu bili u vertikali.

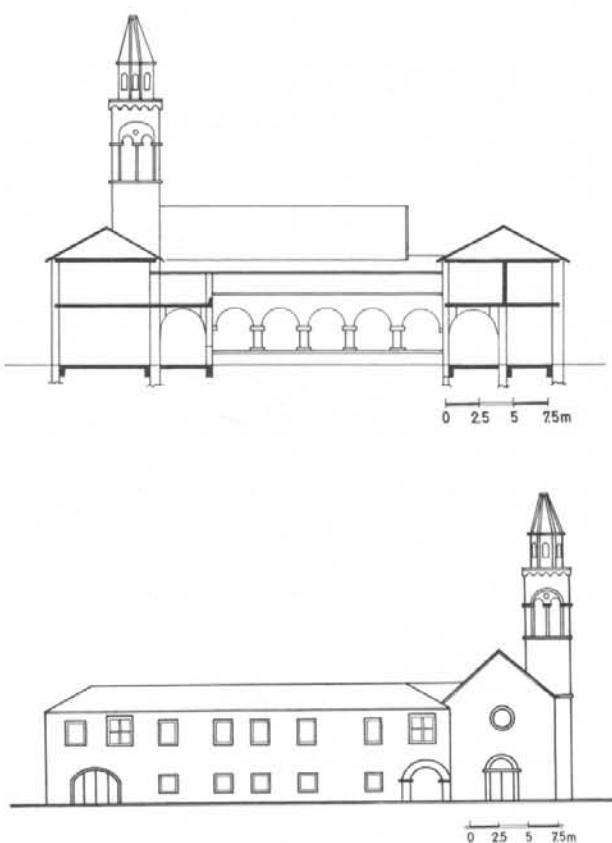
Drvne stropne i krovna konstrukcija bile su dotrajale, pregradni zidovi odvojeni i raspucali, neki nadvojni nad prozorima u ruševnom stanju. Kvalitet nosivog zida i temelja sa stanovišta nosivosti bio je vrlo nizak. Mort se drobio prstima.

Na objektu koji se sastoji iz tri krila samostana, crkve i zvonika, sa atrijem kvadratnog oblika, izvršeni su radikalni konstrukterski zahvati kojima je kompleks osiguran za djelovanje seizmičkih sila. Ovo je bilo moguće između ostalog i zbog toga što unutrašnjost samostana nije sadržavala značajne umjetničko-povjesne elemente koje bi valjalo štititi.

U nivou temelja izvedeno je ojačanje roštiljem armiranobetonskih greda. Tamo gdje se zbog slabe kvalitete temeljnog zida nije moglo izvesti čelična sidra, povezivanje starog temelja i nove armiranobetonske

grede izvedeno je armiranim čepovima, čija uloga posebno dolazi do izražaja kad se povezuju obostrano postavljene armiranobetonske grede. Obje stropne konstrukcije, nad prizemljem i prvim katom, zamijenjene su punim pločama. Svi zidovi ojačani su armiranim torkret-betonom, čime su dobili jednostranu ili obostranu košuljicu debljine oko 6 cm koja im je povećala otpornost. Sve ranije vidljive kamene površine, vanjske i unutarnje fasade (u atriju) ostale su i dalje vidljive, a sloj torkreta stavljen je na zidove koji su ranije bili ožbuknani. Krovna konstrukcija zamijenjena je u cijelosti. U crkvi su uzdužni zidovi vezani prstenom – serklažom i sa nekoliko poprečnih čeličnih spona.

Zvonik je tretiran kao konzola na dijelu koji nadvisuje krila zgrade na koja je on bez dilatiranja vezan. Taj gornji dio ojačan je unutarnjim vertikalnim serklažima i armiranobetonskim pločama, dok su tambur i piridalni dio uklonjeni i izvedeni nanovo od betona. Poprečna sila od potresa na nivou uklještenja konzolnog dijela zvonika preuzeta je u jednom smjeru jednim od uzdužnih zidova crkve, a u drugom posebnom novoizvedenom armiranobetonskom dijagfragmom skrivenom u debljini srednjeg sloja kamenog zida sakristije. Završni radovi dali su samostanu ponovno puni sjaj, a sporazumom sa vlasnicima dva krila osposobljena za praktičnu, svjetovnu namjenu.

Samostan Rožat, tlocrt, presjek pročelje (konstrukcijski projekt)

Kazalište je u procesu obnove pred projektante postavilo mnoge teške zadatke, od kojih su oni konstrukterski bili samo manji dio. Volumen je bio jednoznačno definiran, interijer je trebalo zadržati jer se njegova zamjena ne bi dopustila niti s povijesnog niti s ekonomskog stanovišta. Konstrukteru je preostalo da odvoji prigradenu dvokatnu zgradu uz istočni zabatni zid kazališta, da odvoji zapadni zabatni zid od zgrade općinske skupštine te da kazalište ojačava kao zasebnu cjelinu uz minimalne intervencije.

One se sastoje u izradi drvene horizontalne dijafragme izvedene u nivou vijenca od postojećih drvenih greda obloženih odozgo i odozdo dijagonalno čavlima pričvršćenim daskama. Zabatni zidovi spojeni su uzdužnim čeličnim sponama izvedenim pored uzdužnih zidova. Zadržana je stara zakovana čelična krovna konstrukcija iz 19. stoljeća.

Kazalište »Marin Držić«, radovi statičke sanacije

Tomislav Kralj

Tomislav Kralj

Gradski zvonik, radovi statičke sanacije

Tri gradska zvonika (gradski zvonik te zvonici franjevačkog i dominikanskog samostana) planirani su za ojačanje na medusobno sličan i potpuno novi način. Ojačanje gradskog zvonika je u toku. Povećanje seizmičke otpornosti postignuto je kod tog zvonika vertikalnim prednaprezzanjem kablovima od visoko vrijedne čelične žice. Kablovi prolaze u kutovima u unutrašnjosti zvonika. Sila prednapona iznosi 4000 kN (400 t) i pritiče zvonik između dvije krute betonske ploče, od kojih se jedna nalazi u podnožju, a druga na vrhu zvonika. Kako je zvonik sastavni dio strukture oko njega, kao konzola tretira se samo gornji dio iznad okolnih zgrada. Horizontalna seizmička sila prenosi se sidrima i preuzima zidem okolnih zgrada. Osim navedenih spomenika kulture u vrijeme pisanja ovog članka bile su konstruktivno ojačane i predane na upotrebu zgrade Skupštine općine Dubrovnik, Muzičke škole, palače u ulici C. Zuzorić 6 i M. Pracata, Gradska kavana sa kinom i izložbenim prostorom, samostan u Slanom, ljetnikovac Pucić-Crijević »Neoron«.

U toku su bili radovi na tvrđavi Revelin (izvršeno parcijalno ojačanje), na bloku Pred dvorom, na osnovnoj školi »Grad«, na bloku Između polača 28–32 i drugim.

Seizmička ojačanja spomenika kulture u Dubrovniku ne izvode se za vječnost. Ona su osiguranje građevina od potresa za narednih 100 godina. Do tada valja očekivati ne samo znatan napredak nauke o seizmičkom građevinarstvu i produbljivanje spoznaja o fenu menu potresa već i pronalazak novih tehnika građenja i ojačanja pa i nove materijale. Zbog toga je budućim generacijama stručnjaka prepusteno da još bolje pojačaju ove građevine na osnovu naučnih saznanja do kojih će se tek doći.

BIBLIOGRAFIJA

1. Anićić D., Seizmička ojačanja spomenika kulture u Dubrovniku, *Kulturna baština Balkana i seizmički problemi*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1983, str. 199–208.
2. Anićić D., Steinman V., Seizmičko ojačanje Kneževa dvora u Dubrovniku, *Kulturna baština Balkana i seizmički problemi*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1983, str. 209–224.
3. Anićić D., Steinman V., Tvrđava sv. Ivana u Dubrovniku, ojačanja protiv potresa, Savjetovanje o sanaciji zgrada, Maribor, SGITJ, 1983, Vol. 1, str. 277–284.
4. Anićić D., Seizmičko ojačanje franjevačkog samostana u Rožatu kraj Dubrovnika, Savjetovanje Rekonstrukcije i sanacije objekata i naselja, ZRG – Zavraj, Beograd, Vol. 14, br. 3–4, 1985, str. 85–90.
5. Zamolo M., Ojačanje katedrale u Dubrovniku za preuzimanje seizmičkog opterećenja, Savjetovanje Rekonstrukcije i sanacije objekata i naselja, ZRG – Zavraj, Beograd, Vol. 14, br. 3–4, 1985, str. 90–92.
6. Penelis G., Velkov V., Zambas C., Csak B., Popp T., Kuban D., Anićić D., *Repair and Strengthening of Historical Monuments and Buildings in Urban Nuclei*, UNDP/UNIDO Project PER/79/015, Vol. 6, p. 1–297, UNDP, Vienna, 1984, distributed by Occidental Press, Washington, D.C.

KONCEPT I KRITERIJUMI ZA SANACIJU I OJAČANJE HISTORIJSKIH OBJEKATA PREMA KARAKTERISTIKAMA NOSIVOSTI I DEFORMABILNOSTI

Uvod

Iskustvo sa zemljotresima pokazuje da objekti, dovoljno čvrsti i sa dobro raspoređenim i rešenim elementima u sistemu konstrukcije mogu da izdrže jake zemljotrese bez većih oštećenja ili rušenja. Međutim, u zemljotresima se ponekad ne ruše samo stariji objekti, već se teže oštećuju, pa ruše i objekti novijeg datuma. Posebno su ugroženi objekti istoriske vrednosti, kod kojih stepen oštećenja može biti vrlo visok, ne samo zbog njihove nedovoljne seizmičke odpornosti, već i zbog smanjenog kapaciteta čvrstoće usled nedovoljnog održavanja, pa prema tome i uticaja zuba vremena.

Proučavajući ponašanje objekata posle zemljotresa, proizlazi da konstrukcije uz dovoljnu odpornost treba da raspolažu i s velikim kapacetetom za deformaciju u linearnom, a naročito u nelinearnom, domenu rada, odnosno da raspolažu visokim duktilitetom. Duktilitet obezbeđuje integritet konstrukcije, za naponsko stanje u elementima koje premašuje granicu proporcionalnosti, čime se sprečava parcijalno ili potpuno rušenja objekta. Historijski su objekti u većini slučajeva izvedeni od krtog materijala, gde se može računati samo na otpornost konstrukcije a ne i na kapacitet deformacije, zato se kod koncepta sanacije i ojačanja tih objekata ispituje i mogućnost povećanja duktilnosti, uvođenjem novih elemenata i/ili mera sanacije koji treba da obezbede kapacitet deformacije objekta i iza granice proporcionalnosti.

Sanacijom oštećenih objekata može se postići restauracija otpornosti konstrukcije objekta na nivou koje je objekat imao pre zemljotresa. Sanacijom objekta moguće je postići da sanirani elementi konstrukcije imaju približno istu čvrstoću, međutim obično je teže postići istu krutost saniranog objekta koju je imao pre zemljotresa. Samo se sanacijom, u većini slučaje-

va, smanjuje krutost objekta, što u određenim slučajevima može biti manjkavost a ponekad i preimuproštvo sanirane konstrukcije, a to zavisi od više parametara, kao što su tlo, objekat, očekivani tip zemljotresa i dr.

Proučavajući intenzitet i tip oštećenja, kao i raspored i lokaciju oštećenih konstruktivnih elemenata u sistemu, a to znači analizirajući postojeći sistem konstrukcije za intenzitet i frekventni sastav dogodenog zemljotresa, izvodi se zaključak što je potrebno i koji tip ojačanja postojećeg sistema konstrukcije pored sanacije oštećenih elemenata u objektu.

Ojačanjem sistema konstrukcije u objektu postiže se povećanje odpornosti i/ili duktilnosti pojedinih elemenata konstrukcije u postojećem konstruktivnom sistemu, a uvođenjem novih elemenata može se znatno povećati lateralna čvrstoća i duktilnost, čak i promeniti mehanizam pojave i raspored oštećenja u objektu. Samim ojačanjem moguće je izvršiti selekciju nelinearnih deformacija u konstruktivnom sistemu, odnosno birati linije nelinearnog rada i pojavu mehanizma u sistemu konstrukcije.

Svaki objekat predstavlja poseban slučaj. Studijom ponašanja objekta i stepena oštećenja dolazi se do rešenja za njegovu sanaciju i ojačanje. Rešenje za sanaciju i/ili ojačanje zavisi od više faktora, kao što su lokalni uslovi tla i seizmičnost, tip i starost objekta, oblik i stepen oštećenja, raspoloživo vreme za realizaciju, oprema i kadrovi, konzervatorski i arhitektonski uslovi i zahtevi, ekonomski kriterijumi, kao i potrebna seizmička sigurnost. Odluka o sanaciji i ojačanju vrlo je odgovoran i ozbiljan posao u čitavom procesu revitalizacije historiskih objekata koji su pogodjeni zemljotresom.

Projektni kriterijumi

Kao i kod projektovanja novih objekata, kod sanacije i ojačanja postojećih historiskih objekata koji su oštećeni zemljotresom, ili kad se vrši preventivno antiseizmičko ojačanje objekata od vitalnog značaja i interesa, neophodno je odrediti projektne kriterijume sigurnosti. Prema postojećoj praksi generalno seizmički uticaji na objekte podeljeni su u tri grupe:

Nivo I: Za zemljotrese manjeg intenziteta, sa češćim povratnim periodom, dinamičko ponašanje konstrukcija za vreme zemljotresa ne sme dovesti do vibracija koje prouzrokuju oštećenja konstruktivnih i nekonstruktivnih elemenata u objektu.

Nivo II: Za zemljotrese većeg intenziteta, odnosno za takozvani projektni zemljotres, konstrukcija generalno treba da ostane u linearnom domenu rada, sa mogućim ograničenim nelinearnim deformacijama u pojedinim elementima u sistemu, što znači ograničeni iznos opadanja krutosti i disipacije energije sa nelinearnim deformacijama.

Nivo III: Za maksimalno očekivana seizmička dejstva konstruktivni elementi u objektu rade duboko u nelinearnom području, krutost i otpornost objekta znatno je smanjena, sa lokalnim drobljenjem materijala. Međutim i ovakvi zemljotresi izuzetno visokog intenziteta ne smeju dovesti do lomova u materijalu od poprečnih sila.

Na osnovu lokalnih geofizičkih podataka i sastava tla na kome je objekat lociran, kao i na osnovu generalnih seizmičkih uslova šireg područja, moguće je odrediti seizmički hazard, čime su stvoreni uslovi za preciznije određivanje projektnih kriterijuma sanacije i ojačanja objekata. Pored toga kod objekata sa historijskom vrednoću, projektni kriterijumi mogu biti određeni na osnovu posebnih zahteva, a u zavisnosti od historijske vrednosti objekta, što može bitno uticati na projektne kriterijume i to za dva ekstremna zahteva: prvo kad je vrednost objekta procenjena tako da je nivo povredljivosti vrlo ograničen i za maksimalno očekivana seizmička dejstva (nivo III), i u drugom slučaju kad su mere sanacije i ojačanja ograničene s obzirom na uslove koji zavise od samog objekta i mera revitalizacije koje mogu biti primenjene, što može bitno uticati na povećanje seizmičkog rizika, odnosno povredljivost objekta.

Koncept projektovanja sanacije i ojačanja konstrukcije historiskih objekata

Savremeni koncept i filozofija projektovanja i gradeњa sanacije i/ili ojačanja seizmički odpornih konstrukcija, koji je prihvaćen u savremenoj praksi saстојi se u sledećem:

– Kod određivanja seizmičkog rizika objekta uzimaju se u obzir svi uticaji i to: sa jedne strane sva opte-

rećanja u simultanom dejstvu sa zemljotresom, a sa druge strane mehaničke osobine konstrukcije kao što su: krutost, prigušenje, mase, duktilitet, sposobnost za disipaciju energije i drugo, razmatrajući i analizirajući seizmički odgovor matematičkog modela sistema sa ciljem određivanja verovatnoće razvoja mehanizma oštećenja i samog rušenja objekta.

– Analizirajući oštećenja na objektu, sa teoretskom studijom i analizama, pokazuje da su kapacitet duktiliteta i sposobnost za nelinearne deformacije od vitalnog značaja za stabilnost objekta i samog stepena oštećenja konstruktivnih i nekonstruktivnih elemenata, koja se javljaju za vreme zemljotresa.

Savremeni koncept, prema tome predstavlja pravilan odnos kapaciteta čvrstoće i sposobnosti za linearu i nelinearnu deformaciju elemenata konstrukcije.

– Kod razmatranja i analize sistema konstrukcija uzima se u obzir krutost i čvrstoća svih elemenata, koji mogu da utiču na odgovor sistema konstrukcije, kao što su na primer i nekonstruktivni elementi u objektu.

Matematičko modeliranje sistema konstrukcije sa drži interakciju nekonstruktivnih elemenata sa osnovnim sistemom konstrukcije. U određenim slučajevima vrši se višekratna analiza modela sistema konstrukcije i to uzimajući u obzir konstruktivne i nekonstruktivne elemente, posebno u pojedinim varijantama analize.

– Sigurnost konstrukcije i konstruktivnih elemenata vezana je sa seizmičkim intenzitetom, što odgovara utvrđenom povratnom periodu javljanja zemljotresa, a nasuprot tome i stepenu oštećenja kao i degradacijom mehaničkih osobina konstruktivnih elemenata i konstrukcije uopšte. Sigurnost bazično zavisi:

- od povećanja duktiliteta postojećih i novih konstruktivnih elemenata
- lokacije nelinearnih deformacija
- mogućnosti pojave oštećenja od poprečnih sila
- pojave oštećenja od drobljenja materijala i dr.

– Nekonstruktivni elementi, interakcija sa osnovnim sistemom konstrukcije, njihova oštećenja, lokalna i potpuna oštećenja osnovnog sistema i uticaj nekonstruktivnih elemenata na formiranje i promenu osnovnog sistema konstrukcije, isto su tako od bitnog značaja ne samo za stepen oštećenja nego i za sigurnost objekata uopšte.

Nekonstruktivni elementi mogu dovesti do sledećih uticaja:

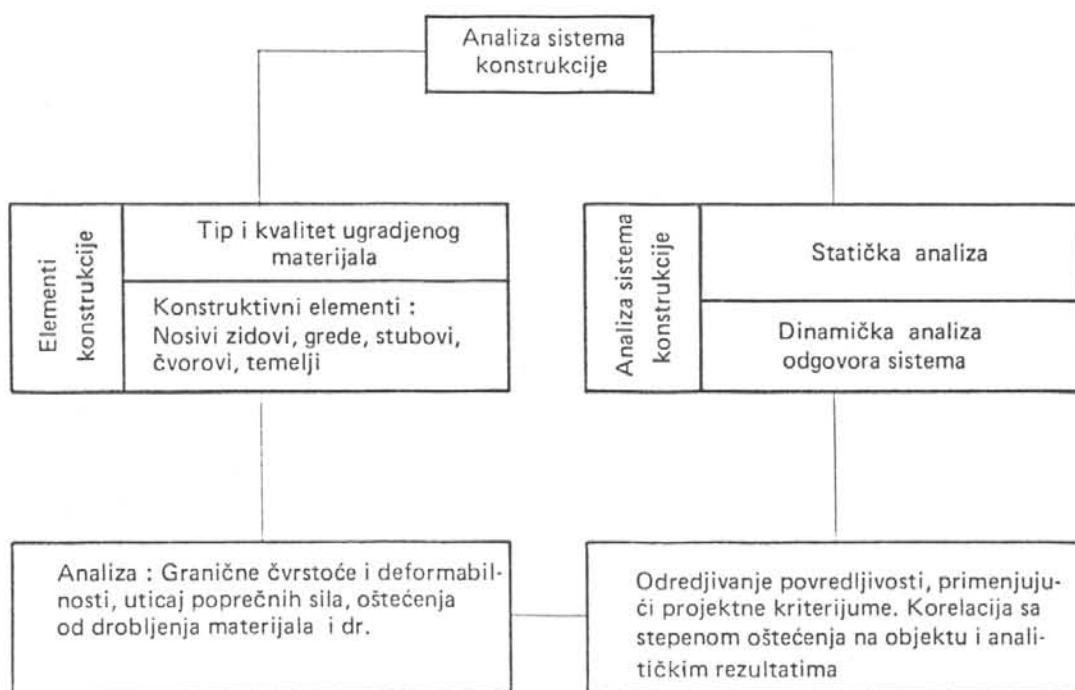
- promene lokalne i globalne krutosti i čvrstoće
- lokalizacija nelinearnih deformacija, usled stvaranja lokalne fleksibilnosti
- krti lomovi od poprečnih sila
- zajednički rad sa osnovnim sistemom za prijem seizmičkih uticaja.

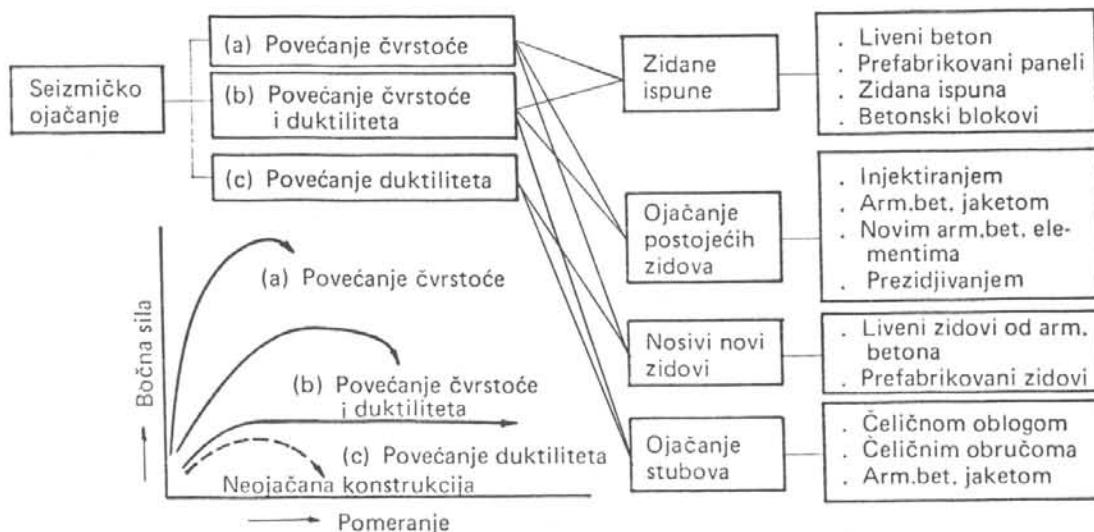
Analiza postojećeg sistema konstrukcije

Na osnovu kvaliteta ugrađenog materijala u objektu, kao i na osnovu podataka za način konstruiranja konstruktivnih elemenata, sprovodi se kompletna analiza elemenata konstrukcije, a zatim čitavog konstruktivnog sistema. Na sl. 1 prikazan je blok dijagram procesa analize.

Na osnovu ispitivanja postojećeg stanja objekta moguće je izvući sledeće rezultate i zaključke:

- Iznos otpornosti i deformabilnosti konstruktivnih elemenata i čitavog sistema konstrukcije u zavisnosti od seizmičkog hazarda.
- Mogućnost pojave krtih lomova u pojedinim elementima konstrukcije.
- Mogući mehanizmi nelinearnog ponašanja. Procesna kapaciteta za disipaciju predate seizmičke energije.
- Alternativna rešenja za sanaciju i ojačanje konstruktivnih elemenata i čitavog sistema konstrukcije objekta.
- Potreba da se ojača konstruktivni sistem tako da je sposoban da radi u linearnom i nelinearnom području, sa vrlo nužnom odlukom da li je neophodno menjati mehanizam nelinearnog rada u sistemu konstrukcije za dinamička seizmička dejstva.

Sl. 2.
Koncept i metodologija seizmičkog ojačanja

Ojačanje postojećeg sistema konstrukcije

Analizirajući rezultate istraživanja iznete u prethodnoj tački, određuje se metoda i način sanacije, ojačanja konstrukcije i konstruktivnih elemenata. Danas postoji veći broj metoda i načina sanacije postojećih elemenata u sistemu, a u zavisnosti od raspoložive opreme i vrste konstruktivnih elemenata, kao i samog rešenja sanacije. Sanacijom konstruktivnih elemenata projektant treba da zadovolji osnovno rešenje za povećanje nosivosti i/ili duktilnosti saniranih elemenata, a novouvedeni elementi u sistemu projektuju se prema regulativi i poznatoj praksi za projektovanje objekata, s time što nove konstruktivne elemente treba uklopiti i povezati sa postojećim sistemom konstrukcije objekta (međuspratne konstrukcije, temelji i dr.).

Novo projektovani konstruktivni elementi, kao i sanacija i ojačanje postojećih elemenata u celini moraju zadovoljiti i uslove koji se odnose na historisku vrednost i integritet elemenata konstrukcije i objekta u celini.

Od posebnog interesa su istraživanja koja se sprovođe na oštećenim elementima konstrukcije, koji se zatim saniraju i ponovo ispituju da bi se utvrdila njihova otpornost i deformabilnost pre i posle njihove sanacije. U daljem izlaganju zadržaćemo se na nekim rezultatima ispitivanja koja su vršena kod nas i u svetu sa saniranim elementima.

Tipična metodologija sanacije i ojačanja prikazana je na dijagramu na sl. 2 u zavisnosti od metode i prihvачenog rešenja sanacije i ojačanja.

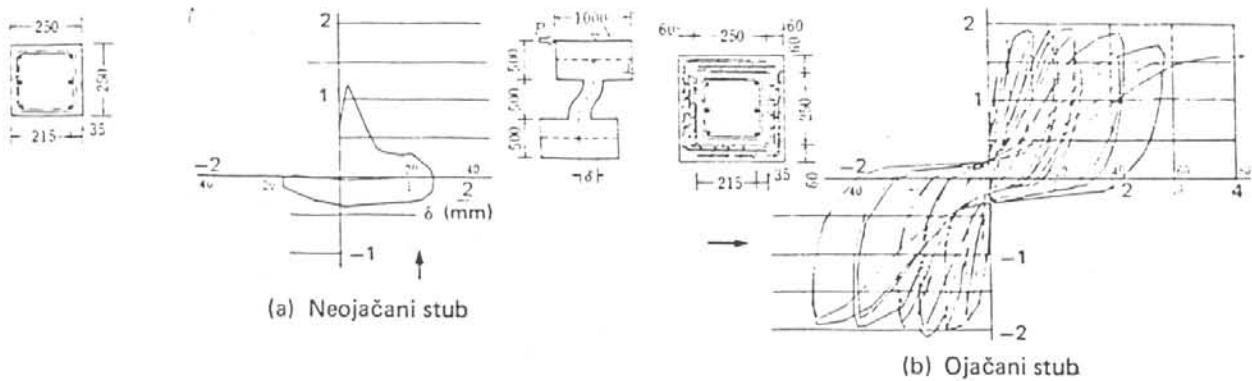
Na sl. 3 pokazana su tipična rešenja ojačanja postojećih elemenata konstrukcije koja se odnose na stubove (od kamena, betona i armiranog betona).

Eksperimentalna istraživanja stubova od armiranog betona vršena u Japanu, pokazana su na sl. 4. Ispitivanje je vršeno na elementima u laboratorijskim uslovima, za kvazi statička ciklična opterećenja. Histeretski dijagram pokazuje karakteristike čvrstoće i deformacije saniranog i nesaniranog stuba do loma (3).

Primer ojačanja postojećih stubova

Sl. 3.

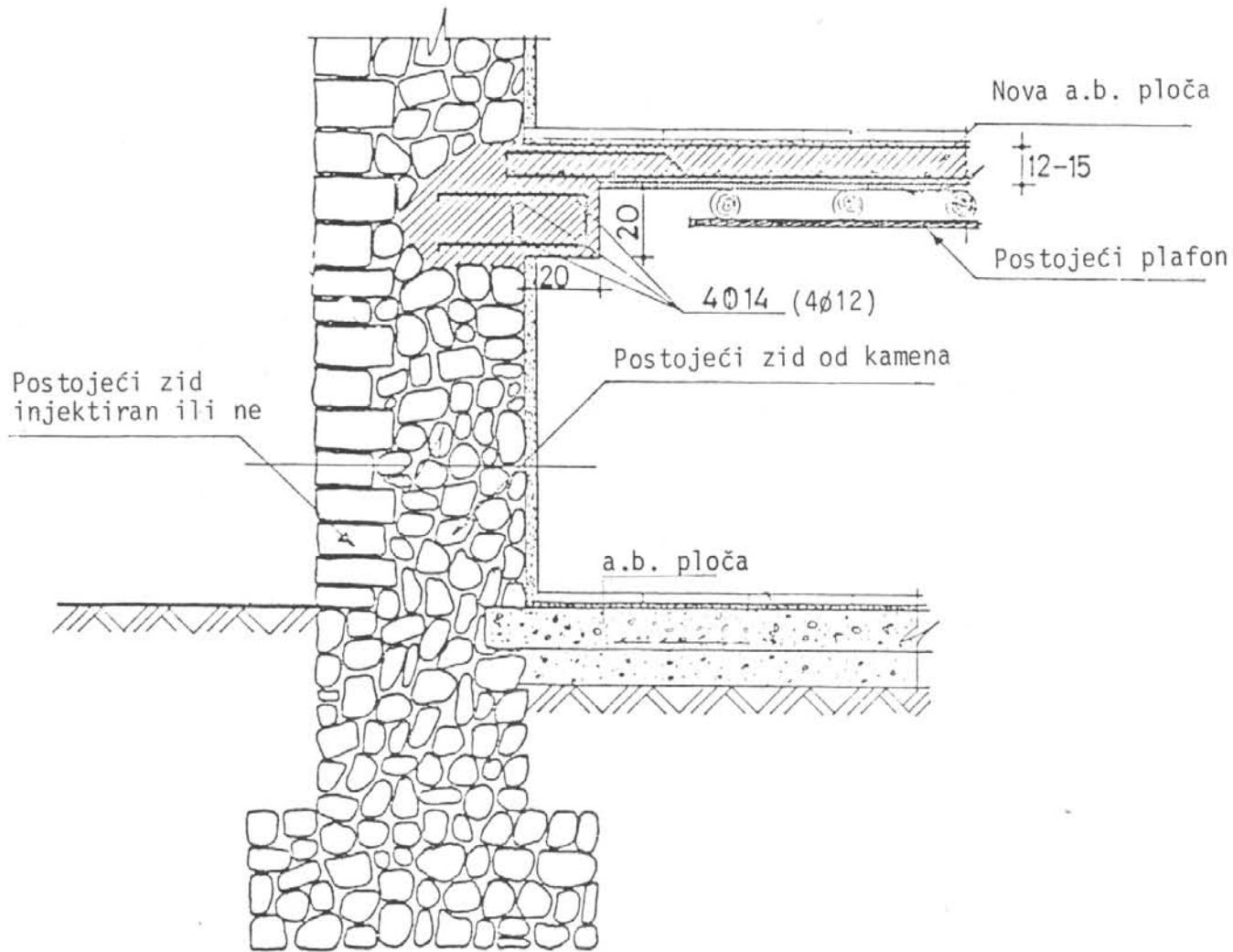
Primer eksperimentalnog ispitivanja arm. betonskog stuba pre i posle izvršenog ojačanja

Sl. 4.

Na sl. 5, 6, 7, 8, 9, 10 i sl. 11, pokazani su primeri sanacije i ojačanja postojećih elemenata konstrukcije izvedenih kod historiskih objekata od kamena i opeke, sa zamenom međuspratnih konstrukcija koje povezuju nosive zidove u objektu.

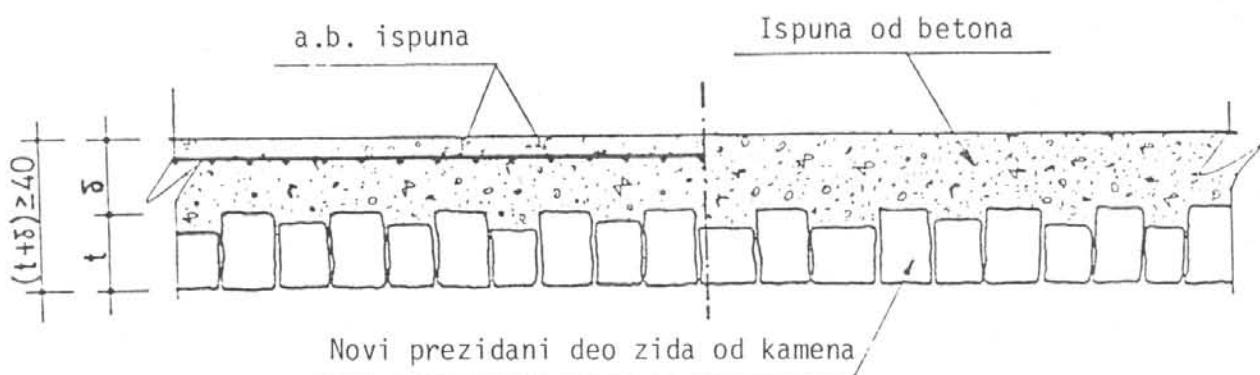
BIBLIOGRAFIJA

1. A review of research and practice on seismic strengthening of existing reinforced concrete buildings in Japan. Shuusuke Sugano, Tonco Endo.
2. Sugano, S., and Fujimura, M., Aseismic Strengthening of Existing R/c Buildings 7 WCEE, 1980.
3. Assessment of Expected Vulnerability of Reinforced Concrete Building due to Seismic Excitation, Velkov, Ivković, Perišić, Gavrilović, Arizona 1984.
4. Gavrilović, P., Velkov, M., Experimental Testing of Nonlinear Behaviour of Reinforced Concrete Beams under the Influence of Cyclic Loads, IZIIS 79-69/1.
5. Velkov, M., Design of Building Structures by the Dynamic Analysis, IZIIS 1977.
6. Velkov, M., Methodology and Criteria for Design of Buildings in Seismic Prone Areas, Conference held in Cavtat, 1977.
7. Stanković, V., Eksperimentalna ispitivanja zidova od kamena u Starom gradu Budva. Titograd, januar 1986.
8. Aničić, D., Eksperimentalna ispitivanja zidova od kamena u Starom gradu Dubrovnik, Zagreb.

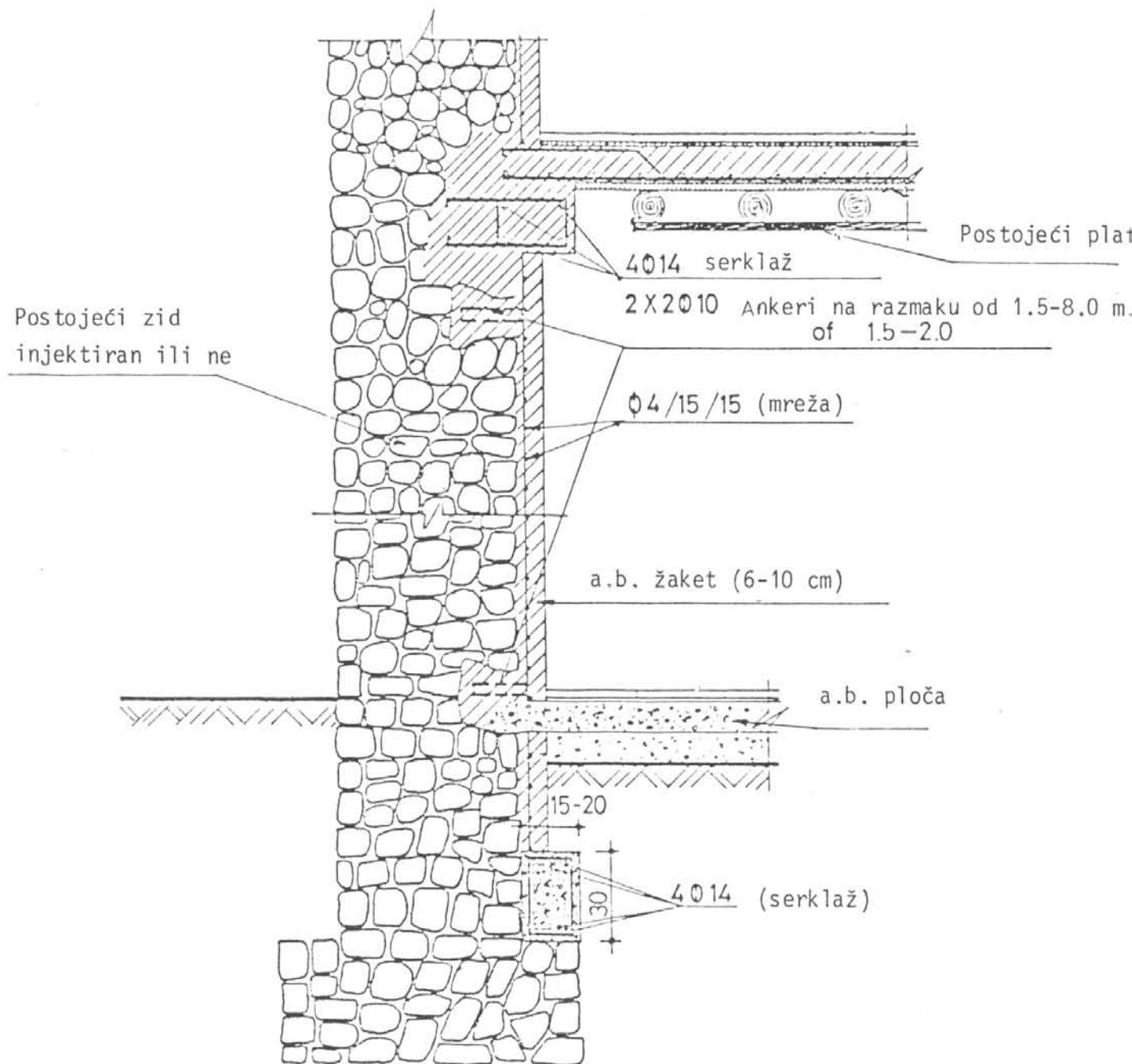

OJAČANJE POSTOJECIH ZIDOVА OD KAMENA

Sl. 5.

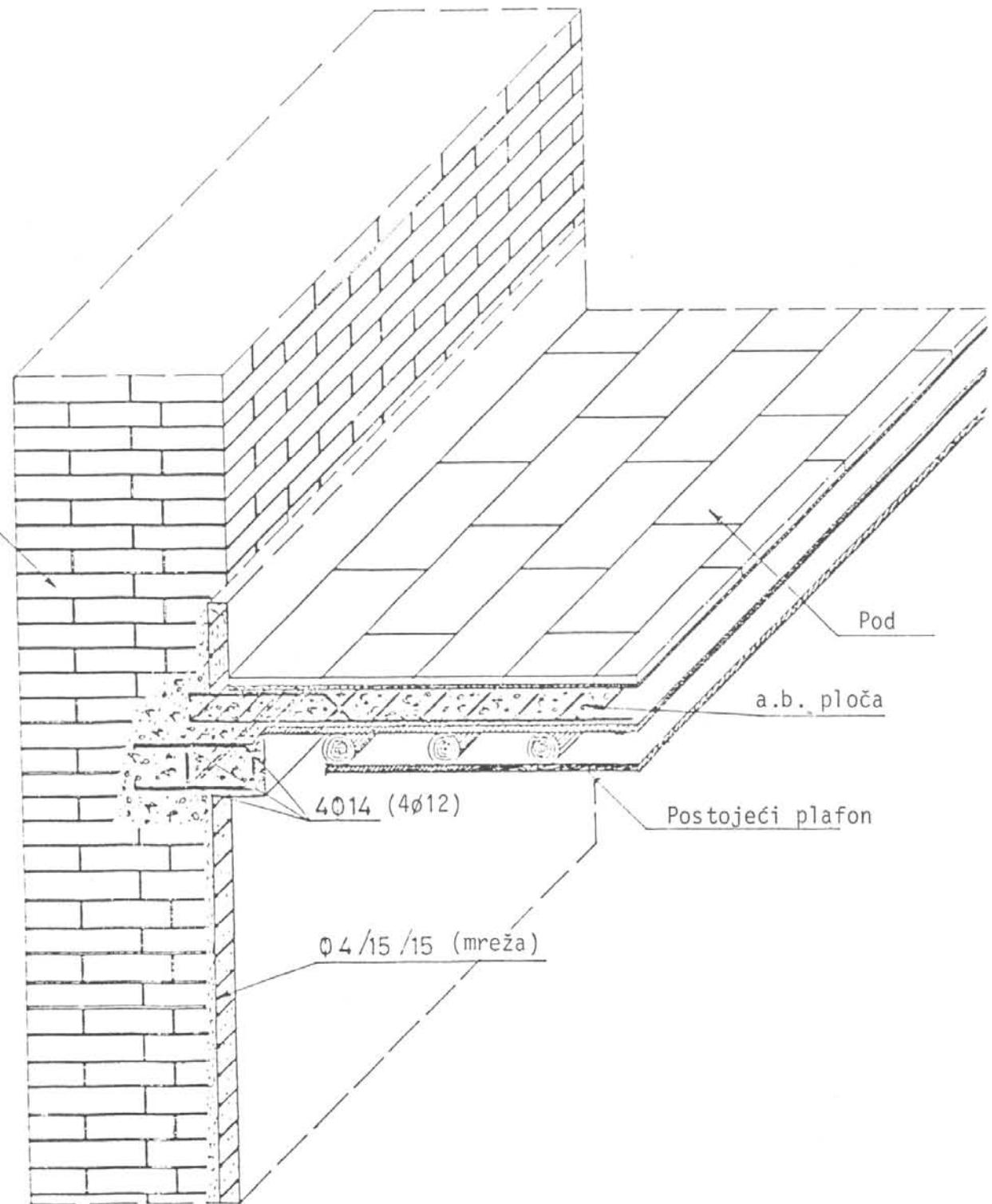

Sl. 7.

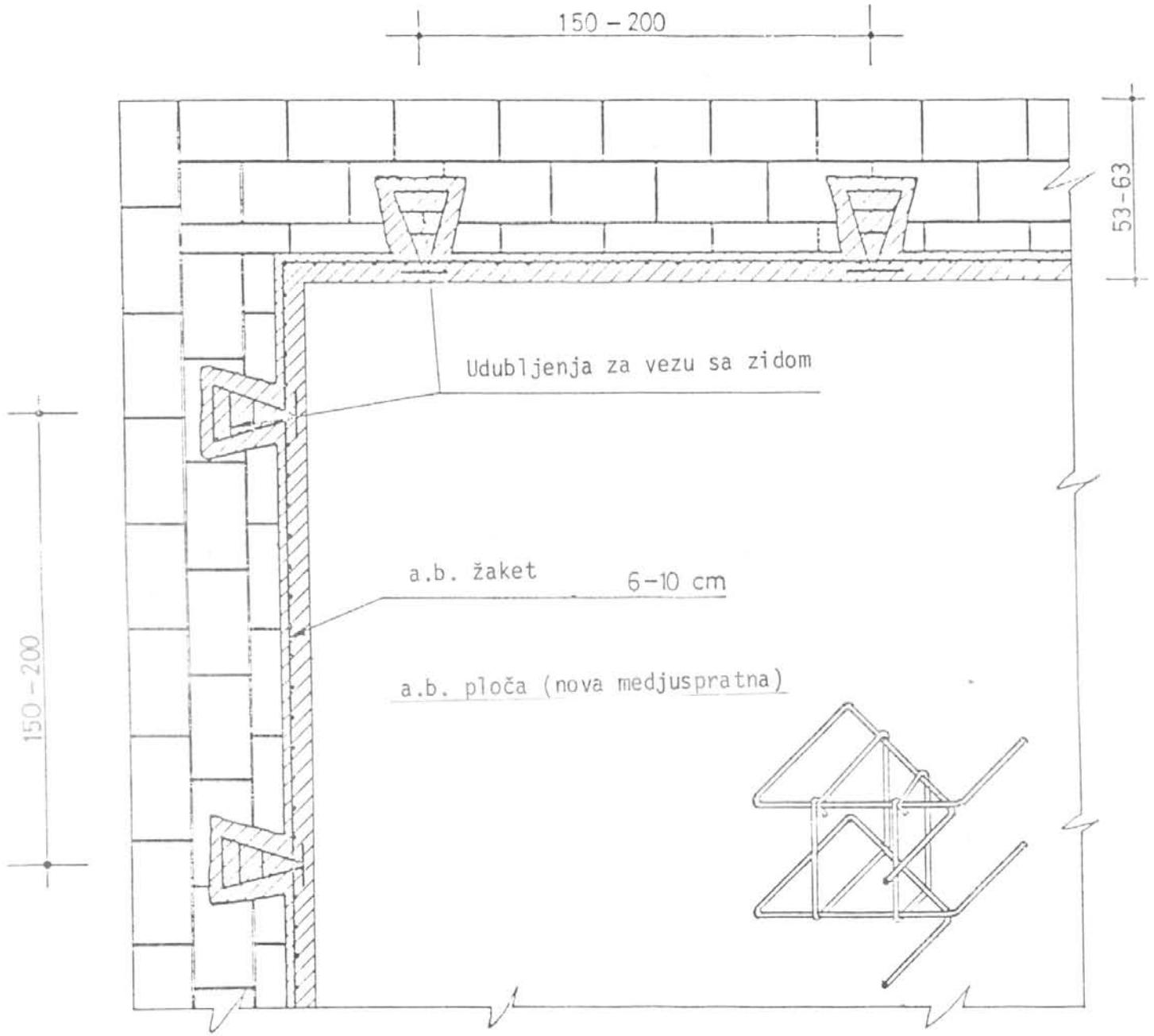

OJAČANJE POSTOJEĆIH ZIDOVA OD KAMENA
SA ARMIRANO BETONSKIM ŽAKETIMA

Sl. 6.

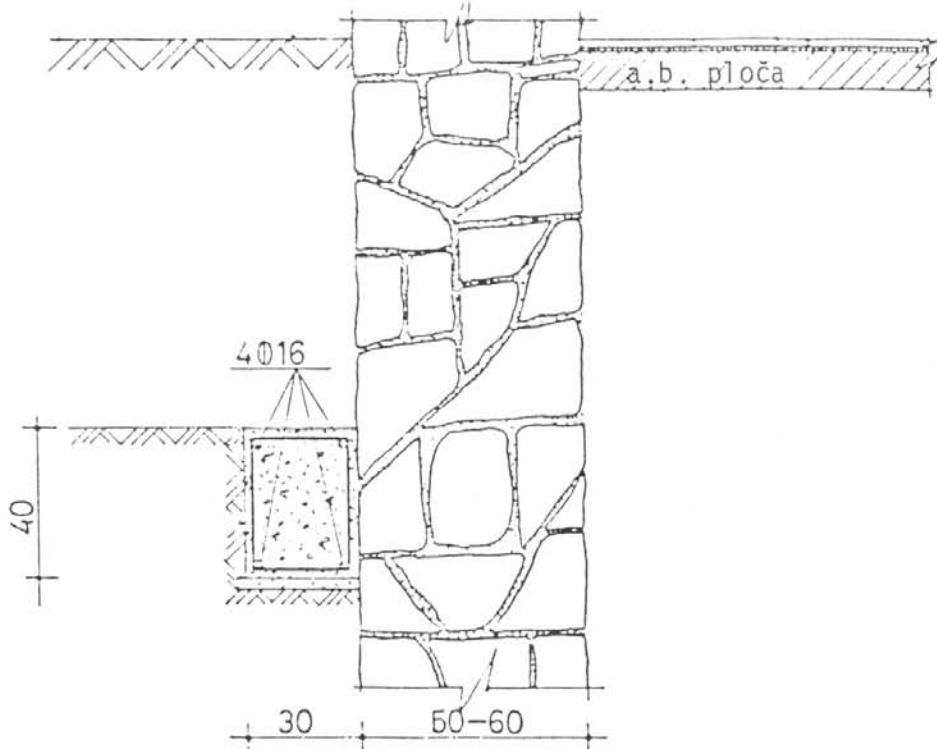

NOVA A.B. PLOČA POVEZANA SA POSTOJEĆIM ZIDOM I PLAFONOM
(ZID MOŽE BITI OD OPEKE ILI KAMENA)

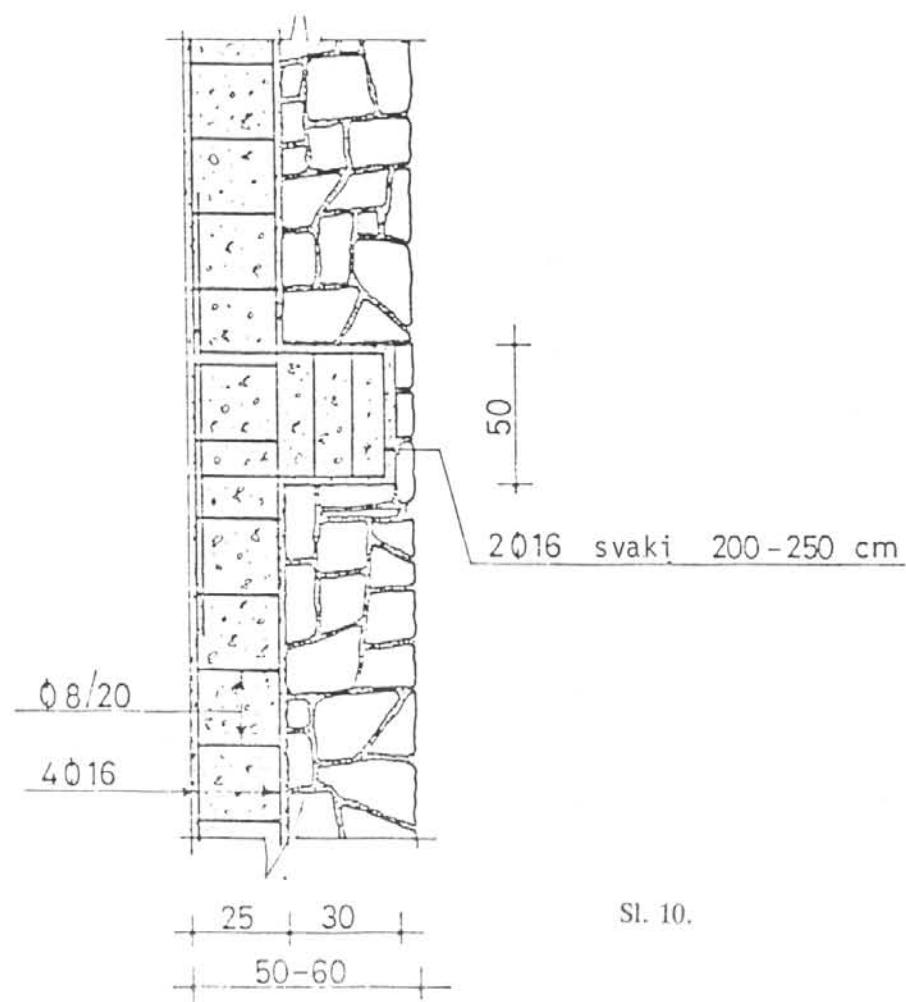
DETALJ VEZA NOVE A.B. KONSTRUKCIJE SA POSTOJECIM ZIDOVIMA
(ZID MOŽE BITI OD OPEKE ILI KAMENA)

Sl. 9.

OJAĆANJE POSTOJEĆE KONSTRUKCIJE TEMELJA
SA SPOLJNE STRANE

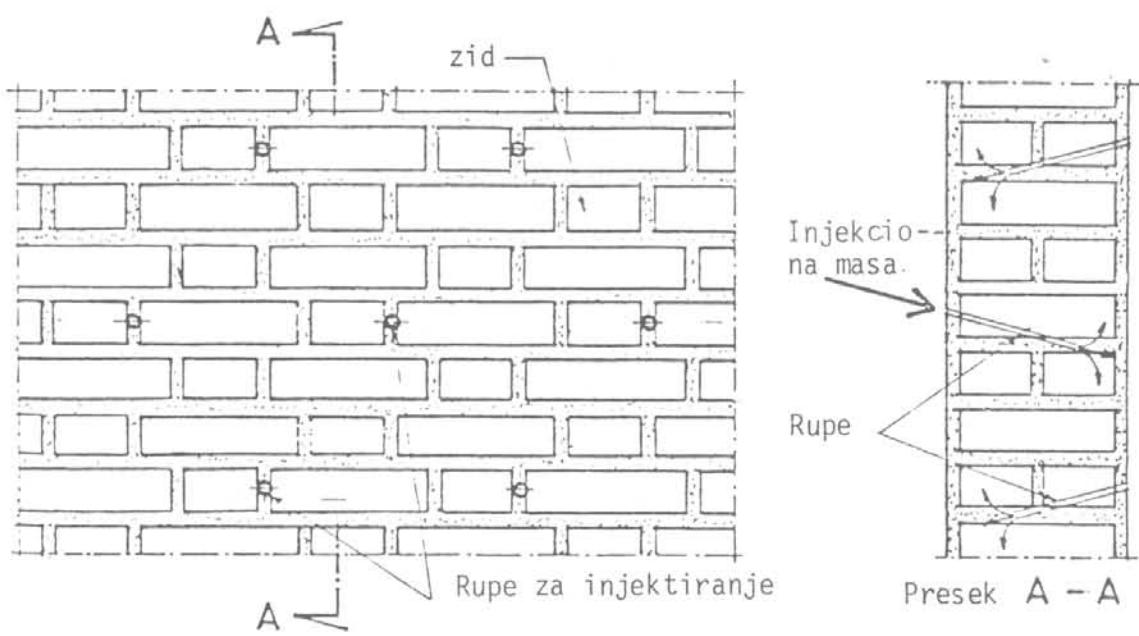
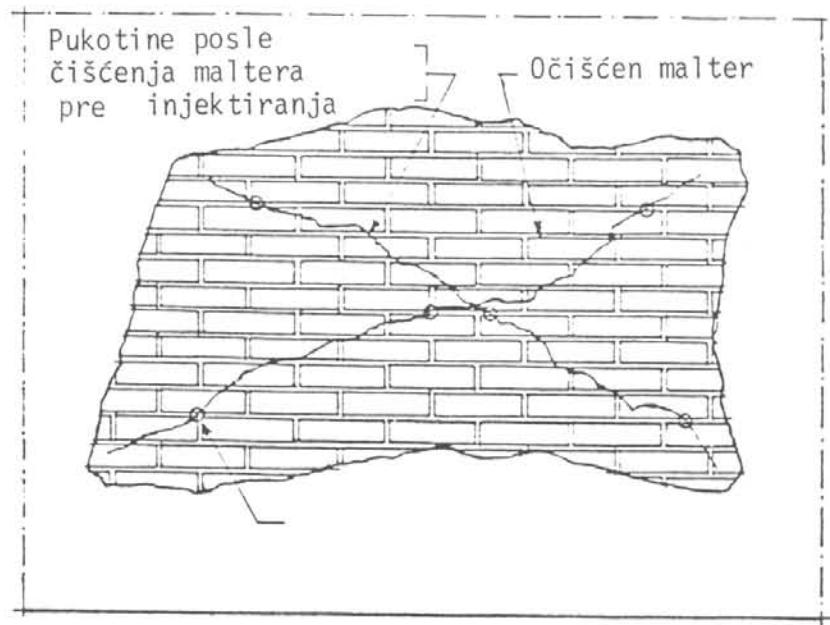
SL. 10^a

Sl. 10.

307

b

OJAČANJE POSTOJEĆEG ZIDA OD OPEKE INJEKTIRANJEM

SL. 11.

Ivan Rogić

**DUBROVNIK,
STARA GRADSKA JEZGRA,
SOCILOGIJSKA STUDIJA**

1. Osnovne informacije o Studiji

Sociologijsku studiju stare gradske jezgre Dubrovnika, nazvane po lokalnom određenju Grad, inicirao je i naručio Zavod za obnovu Dubrovnika 1984. godine. Studiju je izradio Urbanistički institut Hrvatske, Zavod za prostorno planiranje iz Zagreba, 1985. godine. Zaključni izvještaj predan je investitoru u veljači 1986. godine.

Studiju su izradili dr. Ivan Rogić, prof. soc. (sociografski dio) i dipl. ing. geograf. Rafaela Kovačević (demografske analize).

U skupini recenzenata i konzultanata bili su slijedeći stručnjaci: prof. Pero Baničević, dr. Ognjen Čaldarević, dipl. polit., Ivica Fizir, dipl. oec., Ana Kuduz, mr. Maja Marojević, mr. Tonko Radica i dipl. ing. arh. Damir Šalat. Elektroničku obradu podataka organizirao je mr. Zlatko Lukenda u Zavodu za kulturu Hrvatske.

Izvještaj se temelji na nekoliko skupina podataka.

(I) Podaci dobiveni korištenjem Popisa stanovništva i stanova, 1981. godine.

(II) Podaci dobiveni anketiranjem stanovnika stare jezgre (Grada) i dijela jezgre (Pustijerna), koji je po jednoj planskoj alternativi trebao biti iseljen. U Gradu je anketirano 300 ljudi, što čini uzorak od 6,96 posto. U Pustijerni je anketirano 111 ljudi, što čini uzo-

rk od 39,9 posto. Uzorak je biran slučajno. Iz osnovnog skupa prethodno su bile isključene osobe mlađe od osamnaest godina.

(III) Podaci dobiveni anketnim ispitivanjem građana Dubrovnika, koji stanuju izvan jezgre (Grada). Ispitan je 121 gradanin.

(IV) Podaci dobiveni anketiranjem turista. Ispitano je 105 turista na različitim lokacijama u Dubrovniku.

(V) Različiti sekundarni podaci dobiveni proučavanjem razvojnih dokumenata, povijesne građe, odluka gradskih vlasti i drugih srodnih papira.

Izvještaj ima ova poglavlja: (1) Neke socijalne i razvojne specifičnosti tercijarnog grada i promjena u njegovoj urbanoj strukturi; (2) Demografska i socio-ekonomski obilježja stanovnika Grada; (3) Stajališta građana Grada prema Gradu kao cjelini i modalitetima uređenja; (4) Karakteristike stanovanja i diferencijacija urbane strukture s obzirom na stambene aspiracije stanovnika Grada; (5) Slobodno vrijeme i susjedski odnosi; (6) Odnos prema nacrtu plana, poželjne promjene, očekivane promjene, promjene koje se odbijaju; (7) Kako građani Dubrovnika vide Grad; (8) Iskustvo turista; (9) Zaključci, preporuke, prijedlozi; (10) Dokumentacija i recenzije. Izvještaj obuhvaća 345 stranica; 202 stranice teksta i 143 dokumentacije i recenzija.

2. Osnovne informacije o pojedinim problemima i rezultatima

Neke socijalne i razvojne specifičnosti tercijarnog grada

Korištenje sintagme »tercijarni grad« u kontekstu istraživanja određeno je potrebom da se razlikuje jedan tip grada i reprodukcije urbane strukture koja pretežno počiva na djelatnostima koje su, po svom značaju i izvoru ne-industrijske; riječ je, dakle, o djelatnostima iz uslužnog sektora. Takva dominantna funkcionalna osnovica utječe na oblikovanje dugoročnih promjena koje se, prvenstveno, očituju u slijedećim činjenicama: (a) nadmašivanje prostorne polarizacije industrijski rad / urbana struktura; (b) redefiniranje urbane strukture kao specifičnog resursa; (c) razvojna integracija simboličkih elemenata urbaniteta. Dalekosežna konzakvencija što iz spomenutih činjenica proizlazi ogleda se u tome da u proizvodnji atraktivske snage tercijarnog grada ne sudjeluju samo elementi graditeljskog ili simboličkog nasljeda, nego i konkretni socijalni procesi sa svojim protago-

nistima, urbanim stanovnicima. To znači da se u jednoj (alternativnoj) investicijskoj perspektivi ulaganja u stanovanje i uvjete života stanovništva pokazuju, neposredno, kao ulaganja u razvojne resurse.

Demografska i socio-ekonomska obilježja stanovnika Grada

Po popisu stanovništva godine 1981., u Dubrovniku je živjelo 43.990 stalnih stanovnika; u Gradu su živjela 4.303 stanovnika, ili 9,8 posto stanovništva Dubrovnika; u Pustijerni, kao dijelu Grada, živjelo je 278 stanovnika, ili 6,5 posto od broja stanovnika u gradu. Promjene broja stanovnika pokazuju da se u Dubrovniku povećava broj stanovnika; međutim, u gradu se broj stanovnika neprestano smanjuje. U razdoblju od 1953. do 1981. u Gradu se broj stanovnika smanjio za 17,3 posto. U razdoblju od 1971. do 1981. smanjenje je 20 posto.

S obzirom na dob, stanovništvo i Grada i Pustijerne pripada starom tipu populacije.

U skladu s tim su i podaci o broju aktivnih stanovni-

Tomislav Kralj

ka. U Dubrovniku postotni udio aktivnih iznosi 43,7 posto; u Gradu je međutim taj postotak znatno niži, 39,6 posto, a u Pustijerni još niži, 38,9 posto. Promjene broja osoba s osobnim prihodima su, upravo, suprotne. U Dubrovniku zabilježeno ih je 13,5 posto, u Gradu 25,2 posto, a u Pustijerni 28,9 posto.

Diskriminativni su i podaci u školskoj spremi. Bez školske spreme u Dubrovniku je zabilježeno 4,2 posto popisanih, u Gradu 4,9 posto, a u Pustijerni 6 posto.

Nezavršeno osnovno obrazovanje u Dubrovniku ima 24,2 posto popisanih, u Gradu 28,7 posto, a u Pustijerni 29,4 posto.

U Gradu, kao i u Pustijerni, prevladavaju staračka domaćinstva prosječno sa 2,7 članova.

U cjelini uzevši, to je staro stanovništvo, koje postepeno nestaje iz Grada, i koje ima relativno ograničene mogućnosti da oblikuje razvojne inicijative.

Odnos stanovnika Grada prema Gradu kao cjelini

Podaci pokazuju da je Grad voljeno mjesto. Odsutnost negativnog konotiranja vrlo je uočljiva. Iz tog kuta gledan Grad dobiva obilježja mitologiskog mjeseca, kakva su u našoj urbanoj tradiciji rijetka. Koliko su time intervencije u Gradu otežane, zbog vrlo velike osjetljivosti stanovništva i mogućnosti atipičnih konsekvensija, nije potrebno posebno dokazivati. Iznuđivati promjene u Gradu znači, u osnovi, dirati u građane i vice versa. Grad, premrežen brojnim identifikacijama, pokazuje se kao više ili manje artikulirano simboličko polje, gdje, istodobno, svaka fizička promjena znači i promjenu osnovne simboličke sheme. Na toj se podlozi oblikuje i način reagiranja na planske prijedloge. Reagira se uvijek i na nešto više nego što je neposredno iz prijedloga intervencije očito.

U ogledu na mogućnost i potrebu razvoja pojedinih djelatnosti u Gradu anketirani odbijaju restriktivni pristup. Ograničenja ili smanjenja zahtijevaju se jedino u slučaju kafića. Sve ostale djelatnosti, po ocjeni anketiranih, treba ili razvijati (poboljšavati), ili pak održavati na postojećoj razini i kvalitativno mijenjati. Posebno se traži da se poboljšaju one djelatnosti koje su u vezi s poboljšanjem općih uvjeta života osobito djece, omladine i starijih ljudi. Na temelju takvih rezultata, anketirani u Gradu, kao razvojni prioritet, ističu poboljšanje uvjeta svakodnevnog života, te razvoj onih djelatnosti i funkcija u Gradu za koje je sigurno da neće negativno djelovati na kvalitetu života u Gradu. U oba dijela iznijetih stajališta implicitna je pretpostavka da su građani organski dio Grada i da nije moguće njihovu sudbinu promatrati odvojeno od sudbine Grada.

Stanovanje

Po podacima dobivenim na temelju Popisa stanovništva i stanova godine 1981., u Gradu je bio 1451 stan, s ukupno 84.756 četvorna metra; u Pustijerni je zabilježen 101 stan ili 6,96 posto svih stanova u Gradu. Prosječna veličina stana u Gradu je 58,41 četvorna metra; u Pustijerni 57,01 četvorna metra. Prosječno u stanu žive 2,72 osobe, i u Gradu i u Pustijerni.

U Gradu ima 46,27 posto društvenih i 53,73 posto privatnih stanova; u Pustijerni 66,3 posto privatnih i 33,67 društvenih. Prosječna veličina privatnog stana u Gradu je 59,18 četvorna metra, a društvenog 57,51 četvorna metra; u Pustijerni prosječni privatni stan velik je 62,58 četvorna metra a društveni tek 54,19 četvorna metra.

U pogledu na gustoću nastanjenosti stanova razlike između Grada i Pustijerne nisu znatne. S ekstremnom gustoćom nastanjenosti do 6 četvorna metra po osobi ima 2,67 posto stanova u Gradu i 4 posto stanova u Pustijerni. Gustoća od 6,1 do 10 četvornih meta-

Tomislav Kralj

ra po osobi postoji u 10,54 posto stanova u Gradu i 9 posto stanova u Pustijerni. Gustoća od 10,1 do 12 četvornih metara po osobi postoji u 6 posto stanova u Gradu i 5 posto stanova u Pustijerni. Gustoća od 12,1 do 15 četvornih metara karakteristična je za 11,62 posto stanova u Gradu i 12 posto u Pustijerni. Gustoća veća od 20,1 četvornih metara po osobi postoji u 53 posto stanova u Gradu i 52 posto stanova u Pustijerni. Na temelju iznijetih podataka treba upozoriti da su, unatoč zaključnim podacima o povoljnim gustoćama u većem broju stanova, indikatori gustoće ne-povoljni uzmu li se u cijelosti. Iz podataka proizlazi da u Gradu u 30,83 posto stanova gustoća nastanjenosti ne premašuje 15 četvornih metara po osobi. U Pustijerni postotak takvih stanova i znosi 30 posto. Podaci o opremljenosti stanova pokazuju da je stupanj opremljenosti osnovnim komunalnim instalacijama vrlo dobar. Nešto više od 98 posto stanova u Gradu ima vodovod/struju/kanalizaciju. Slično je i u Pustijerni. U opremljenosti pomoćnim prostorijama, međutim, postoje kvalitativna ograničenja stambenog fonda. Tri osnovne pomoćne prostorije: kuhinju, kupaonicu i zahod u Gradu ima samo 67,7 posto stanova; u Pustijerni je taj postotak još niži, 61 posto. Tako mali iznosi određeni su s malim brojem stanova sa i bez kupaonice. U Gradu je 67,81 posto stanova s kupaonicom a u Pustijerni 61 posto.

Pojedina obilježja stana i stanovanja građani Grada ocjenjuju ovim ocjenama (ocjena 1 je najniža, a ocjena 5 najviša):

Obilježja	Ocjene	
	Grad	Pustijerna
Komunalna djelatnost	2,8	2,5
Mogućnost dobivanja telefona	3,8	4,2
Veličina stana	2,8	2,7
Komfornost	2,5	2,4
Osunčanost	2,4	2,1
Izoliranost od pogleda	2,3	2,1
Zaštićenost od vjetra	2,6	2,3
Kvaliteta gradnje	2,5	2,4
Lokacija	3,4	3,3
Fleksibilnost stana	2,1	1,0
Mogućnost grijanja	2,2	2,0

Ukupna prosječna ocjena obilježja u Gradu iznosi 2,65, a u Pustijerni 2,40. Iz podataka se vidi da povoljniju ocjenu građani daju samo mogućnosti dobivanja telefona i lokaciji. Sva druga obilježja ponudena za ocjenjivanje dobila su ocjenu nešto veću od dovoljne, dakle, u očima građana Grada, po kvaliteti jedva su prihvatljiva.

Naznačeni su odgovori paradoksalno povezani sa spremnošću građana Grada da mijenjaju stambeno mjesto. Odgovori na to pitanje podijeljeni su ovako:

	Odbija zamjenu	Odbija iseljenje
Grad	54,3 posto	39,0 posto
Pustijerna	54,7 posto	40,6 posto

Spremnost na zamjenu stana i na iseljenje iz Grada, ali pod uvjetom da je novi stan smješten na području neposredno uz Grad, izražava ovaj udio anketiranih:

	Zamjena	Iseljenje
Grad	23,7 posto	42,3 posto
Pustijerna	30,3 posto	46,2 posto

Dakle, anketirani ne izjednačavaju zamjenu stana (po slobodnoj odluci) i iseljavanje (po »višoj« odluci). Koliko je do njihove slobodne odluke treba računati da nešto više od polovice anketiranih nije uopće spremno mijenjati stan, ili pak kada bi na to pristalo, glavni uvjet zamjene je da je i novi stan u Gradu. Koliko je pak do odluke koja nije njihova (iseljavanje) treba računati da će, približno, 40 posto anketiranih odbiti da prihvate takvu odluku u svim okolnostima; oni su bezuvjetno identificirani s Gradom. Dobiveni su podaci uočljivo u skladu s podacima o broju onih koji su u Gradu rođeni. U Gradu je rođeno 41 posto anketiranih, u Pustijerni 39,79 posto. Približno toliko iznosi i udio onih koji bezuvjetno odbijaju iseljenje. I anketirani u Gradu i oni u Pustijerni slažu se da je stan u drugom dijelu Dubrovnika odgovarajuće vrijednosti stanu u Gradu ako je (I) bolje opremljen, (II) veći od stana u Gradu, (III) ako je na lokaciji uz more ili slično. Slijede potom kriteriji kao što su (IV) stan sličan stanu u Gradu i (V) stan u privatnom vlasništvu.

Obje skupine anketiranih ocjenjuju da su najbolje lokacije za stanovanje izvan Grada na Pločama, Pilama, Lapadu i Sv. Jakovu. Ostale su lokacije izrazito slabije ocijenjene. U tom okviru treba promatrati i pripravnost na iseljenje. Pojam promjene stambenog mesta povezan je, prije svega, sa selidbom u naselja u neposrednom susjedstvu Grada.

Slobodno vrijeme i susjedski odnosi

Dnevno slobodno vrijeme anketirani provode uglavnom u kućnim poslovima, šetnji i posjetima prijateljima. Najviše se slobodnog vremena provodi s obitelji, pa s rođinom i prijateljima. U ocjenama Grada kao mjesta gdje se provodi slobodno vrijeme anketirani su polarizirani. Jednaki su postoci onih koji tvrde da u Gradu ima obilje mogućnosti, i onih koji tvrde da u Gradu nije u tom pogledu učinjeno koliko je trebalo. Ukupno uzevši, 61,7 posto anketiranih misli kako ono što se sada u Gradu nudi da se provede slobodno vrijeme ne zadovoljava. Već i ta činjenica pokazuje da Grad ne ispunjava svoju ulogu »srca grada«, dakle mjesta reprodukcije urbane samosvijesti u skladu sa željama.

Odnos prema prijedlogu plana uređenja Grada

Po ocjenama anketiranih, 53,7 posto u Gradu i 54,1 posto u Pustijerni, model informiranja o prijedlozima uređenja Grada ne valja. Ovima još treba pribrojiti 29 posto onih koji uopće nisu informirani, pa se dobiva cjelovitiji uvid u stvarni stupanj informiranosti građana. Zato je i odnos prema prijedlogu plana uređenja određen ovom informacijskom nedostatnošću. Na tom tragu su se oblikovale i glavne poruke anketiranih planerima. (I) Prvi tip poruka odnosi se na informacijski postupak. (II) Drugi tip poruka preporu-

čuje planerima da se njihove kompetencije prošire na područja kao što su stanovanje i slično, te da se i ona podrede preobrazbi. (III) Treća skupina poruka je ironične naravi. (IV) Četvrtom skupinom poruka građani preporučuju planerima da poboljšaju mrežu odnosa građani – vlast, te da se bezuvjetno građani uključe u proces planiranja, kao organski dio samog Grada i, najzad, kao glavni subjekt promjena u Gradu.

Odnos građana Dubrovnika prema Gradu

Odgovori anketiranih pokazuju da Grad ima izuzetno važnu ulogu u organizaciji dnevnog života građana Dubrovnika, i u praktičnim, i u poslovima povezanim s kulturnim i sličnim potrebama. Na toj se podlozi formirala svojevrsna fascinacija Gradom, i ekstremno pozitivan odnos (građana spram njega). Po uvjerenju anketiranih, prioriteti u uređivanju Grada treba da budu: (I) uređenje i prezentacija spomenika, (II) poboljšanje uvjeta stanovanja i općenito života u Gradu, (III) izgradivanje parkirališta oko Grada i rješavanje prometnih teškoća, (IV) oživljavanje svih prizemlja u Gradu atraktivnim sadržajima, (V) rekonstrukcija komunalne infrastrukture, (VI) adekvatno osvjetljenje Grada noću.

Krešimir Tadić

Iskustvo turista

Najveći broj anketiranih, 83,1 posto »ne može zamisliti« boravak u Dubrovniku bez posjeta Gradu. To znači da je Grad osnovni izvor originalnosti dubrovačkog turističkog iskustva, te da je, u osnovi srednjii, atraktivni resurs, o čijoj atraktivnoj snazi ovisi i dalji razvoj turizma u Dubrovniku.

U pogledu izbora najpovoljnijeg smještaja u Dubrovniku najveći broj turista bira smještaj u hotelima uz more. Alternativa, koja zastupa izgradivanje hotelskih apartmana u Gradu, u predjelu Pustijerna, nije posebno u skladu s turističkim aspiracijama. Svega 2,5 posto anketiranih optira za tu mogućnost. A kada se opredjeljuju, prednost daju privatnom smještaju u jezgri.

Zbog toga turisti ne prihvataju ni zamisao o iseljenju Pustijerne zbog izgradivanja hotela, jer u tom slučaju »Grad bez stanovnika gubi onu privlačnost koju sada ima«.

Iz te perspektive odmjerene, razvojne intervencije u Gradu moraju računati s građanima Grada, s njihovim životnim i kulturnim stilovima kao i s organskim elementima Grada, koji također ulaze u određenje Grada kao glavnog razvojnog resursa suvremenog Dubrovnika.

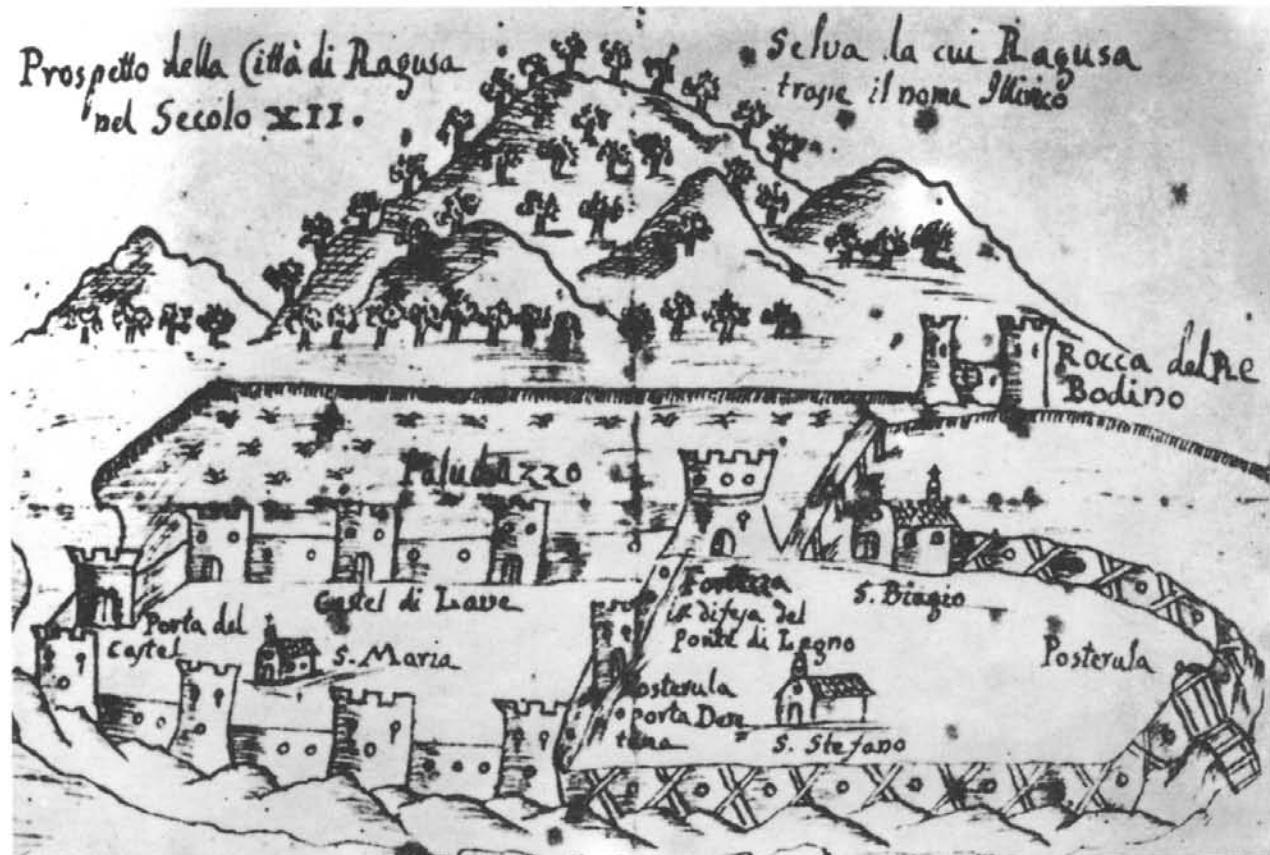

Tomislav Kralj

Tomislav Kralj

SADRŽAJ PROVEDBENOG
PLANA STAROG GRADA
DUBROVNIKA*

Vremenski neidentificiran prikaz Dubrovnika u XII. stoljeću

Analizirajući prijedloge, studije i projekte revitalizacije pojedinih objekata ili pojedinih dijelova starog grada u Dubrovniku, Komisija se često susrela s teškoćama koje dijelom proizlaze iz Provedbenog urbanističkog plana starog grada. Najčešće je to slučaj u pogledu namjene zgrada, koje je PUP odredio vrlo detaljno, pozivajući se pri tome na Zakon o prostornom planiranju i uređivanju prostora, a da se za tako detaljno odredene namjene ne raspolaže svim potrebnim, i pravilima struke utvrđenim, elementima. To se pomanjkanje posebice odnosi na nedovoljnost konzervatorske i konstruktorske analize.

Namjena zgrade koja je spomenik kulture ili je dio spomeničko-kultурне cjeline, prema ispravnoj, a i

medunarodno prihvaćenoj, metodici rada na revitalizaciji povijesnih dijelova gradova, može se odrediti tek onda kada postoji potpuna povijesno-kulturološka valorizacija, u ugroženim zgradama i konstruktorska analiza stabilizacije, analiza prostornih mogućnosti zgrade ili zgrada i konzervatorske smjernice obnove i zaštite objekta. Za takve pak radove mora postojati i odgovarajuća podloga, tj. snimci objekata barem u mjerilu 1:200. Takve podloge i takve analize građevnog fonda PUP starog grada ne sadrži.

Uz ovo pomanjkanje odgovarajuće baze, slijedeći je problem u tome što PUP definira namjenu previše detaljno. To nije samo nepotrebno, nego je i štetno, i nije u skladu s općom metodom urbanističkog planiranja, čak i onda kada se ne radi o historijsko-kulturnim cjelinama.

Interpretacija ovog problema je slijedeća:

* Tekst je pripremljen na tematsko savjetovanje stručno-savjetodavne komisije za obnovu Zavoda 1985.

O pojmu »namjena« općenito

Kasnije studije koje su bile izrađene nakon donošenja PUP-a često su pokazale da namjena koju je PUP predvidio za neke lokacije tu zapravo nije poželjna, ili da je čak i neprihvatljiva, ili pak dubiozna. Tada se tim konstatacijama suprotstavlja mišljenje da je to PUP već definirao i da svaka promjena namjene za sobom povlači i promjenu PUP-a.

Argument tog mišljenja je da zakon obavezuje PUP da odredi namjenu.

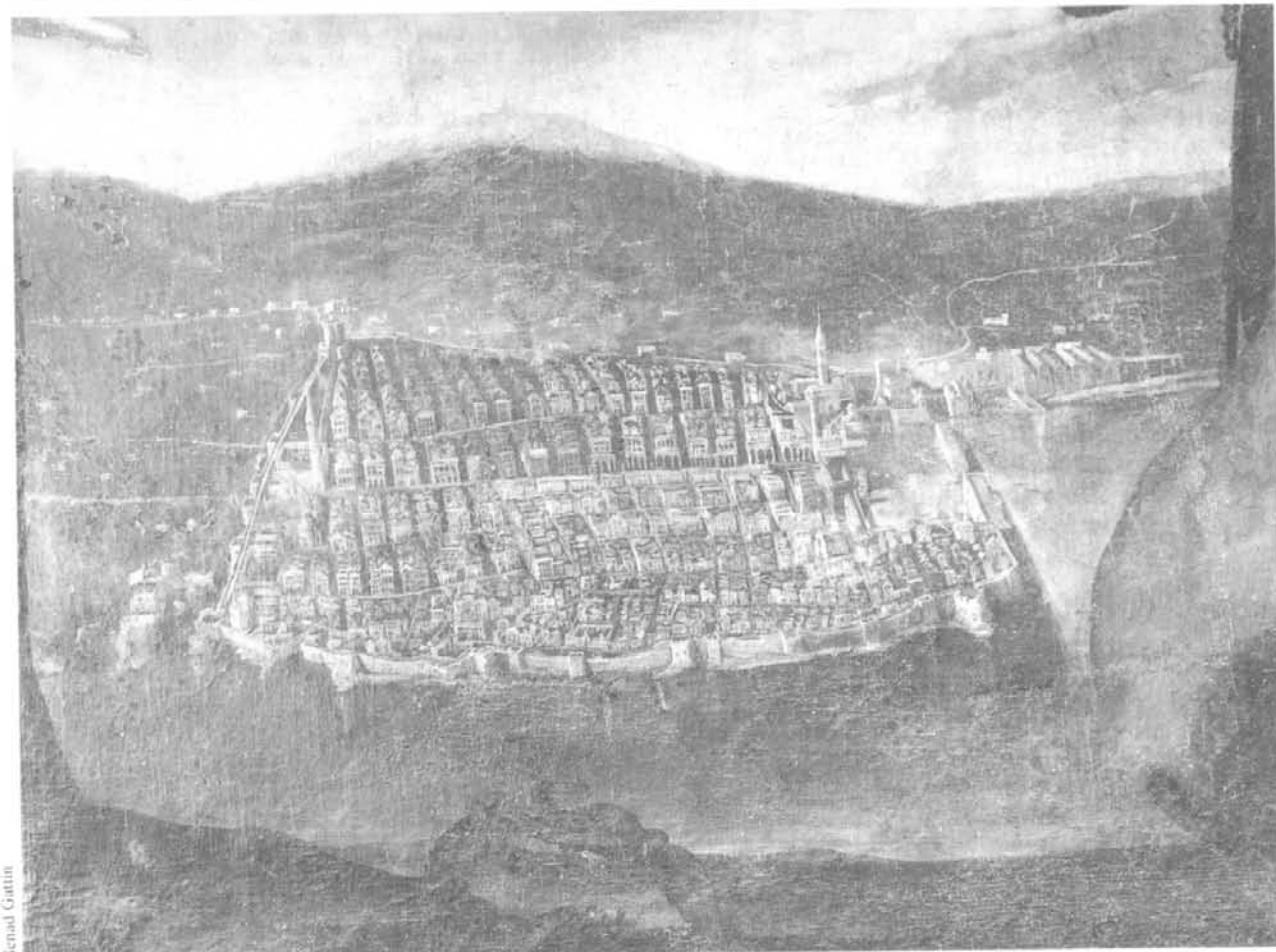
U članu 50. Zakona o prostornom planiranju i uređivanju prostora navedena je, među ostalim urbanističkim uvjetima, i »namjena«.

Međutim, pod »namjenom« se nikako ne može smatrati definitivna, točna i krajnja namjena, jer je to protiv teorije planiranja, nego se pod »namjenom« mora podrazumijevati »grupe djelatnosti«, odnosno »grupe načina korištenja i zauzimanja zemljišta« i to, po mogućnosti, što šire shvaćeno.

To je u praksi kao i u već klasičnoj literaturi, prihvaćena metoda rada, koja je u najnovijim teorijama planiranja još jače istaknuta, jer se sve više nastoji postići »elastičnost« urbanističkog plana. To je uz to i obična logika i zakon se njoj ne suprotstavlja. Onaj tko kaže da zakon ništa ne govori o »široj namjeni«, »elastičnosti« i sličnom, isto tako nema uporište niti za drugčiju interpretaciju, jer zakon isto tako ništa ne govori o »detaljnoj« namjeni. Zakon samo kaže »namjena«.

Budući da se radi o klasičnoj prihvaćenoj metodologiji, nije niti bilo potrebno da zakon posebno tumači opće poznate stvari. Uostalom, da se zakonom mislio na namjenu u širem smislu vidi se i po tome što se u članu o urbanističkim uvjetima, način izgradnje ne definira oblikom zgrade, nego samo geometrijsko-matematičkim elementima, kao građevnim pravcima, koeficijentima zauzetosti tla, koeficijentima iskorištenosti parcele, visinskim gabaritima i sl. Ako bi se htjela propisati detaljna namjena, onda bi morali

A. de Bellis, detalj sa slike Bogorodice u slavi sa sv. Vlahom i sv. Franjom, prije 1667. (Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana)

postojati uvjeti za određivanje i približnog oblika zgrade! Definiranje oblika zgrade je međutim izričito zabranjeno, osim što je u historijskoj jezgri bespredmetno, odnosno potrebno je da zgrada bude posve poznata jer je tu prisutna i kao predmet zaštite, a ne samo »namjene«.

Treba usput spomenuti, radi ilustracije ovog problema, da je takav način definiranja »načina izgradnje«, tj. gradnje navedenim elementima u urbanizmu star koliko je star i urbanizam, i nikada se drugačije nije niti postupalo. Međutim, mora se priznati da su i u tom području u novije vrijeme (možda nekako tek poslije drugog svjetskog rata) nastale teške deformacije, te neki, čak i brojni, urbanistički planovi nisu više ucrtavali gabarite za zgrade, nego same zgrade (pod nazivom tzv. »markice«).

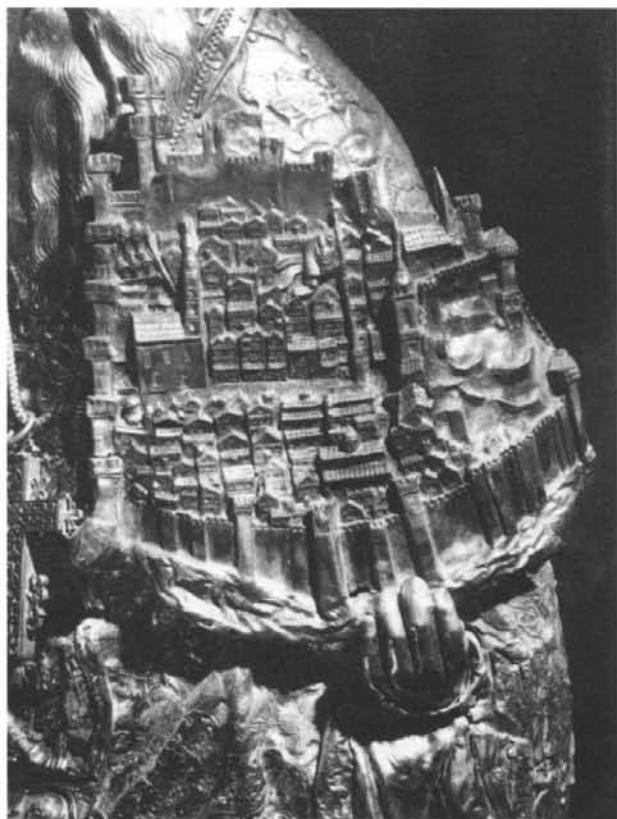
Ali treba reći i to da je ta metoda na stanovit način i u mnogim slučajevima diskreditirala urbanizam, iako ona, paradoksalno, nikad zaista nije bila metoda rada urbanizma. Pojavu takvog načina rada može se možda objasniti uključenjem nakon rata i u razdoblju velike urbanizacije, velikog broja arhitekata koji zapravo nisu imali nikakve prave prakse u urbanizmu, nego su problem poistovjećivali s rješenjem situacije za svoje kompleksne zgrade.

Mnogi su se protiv te prakse borili godinama, među njima i pisac ovog izvještaja. Konačno je ta praksa sadašnjim zakonom indirektno, a Pravilnikom o izradi planova i direktno, prekinuta, istaknuvši elemente kojima se određuje način izgradnje, a inspekcija više ne dopušta crtanje »markica«.

To što se događalo s »načinom izgradnje«, izgleda da se danas događa s »namjenom«. Zapravo izraz »namjena« trebalo bi zamijeniti izrazom »način korištenja«. Zakon je bio možda ovdje nesmotreno kratak, zadovoljivši se jednom jedinom riječju »namjena«, međutim nema nikakva razloga da se zakonu imputira misao na detaljnu namjenu, jer ako se ne govori doduše o »grupama namjene«, ne govori se niti o »detaljnoj namjeni«! Zakonodavac vjerojatno nije očekivao interpretaciju prema više, jer se zakoni u slučaju nedovoljne opširnosti teksta gotovo uvijek interpretiraju prema manje. Uostalom, kako smo obavijesteni s mjerodavnog mjesta, takva kriva interpretacija je uočena pa je u pripremi eksplicitno tumačenje »grupa namjene« za član 50.

Određivanje namjene u historijsko-ambijentalnoj zoni

Globalnu namjenu za grupe djelatnosti (u gornjem smislu) moguće je, međutim, odrediti samo za zemljiste na kojima se predviđa nova ili pretežno nova izgradnja. To je uostalom i najčešća svrha urbanističkih planova. Tu je takvo određivanje namjene za neizgrađene prostore moguće (jer su neizgrađeni) i

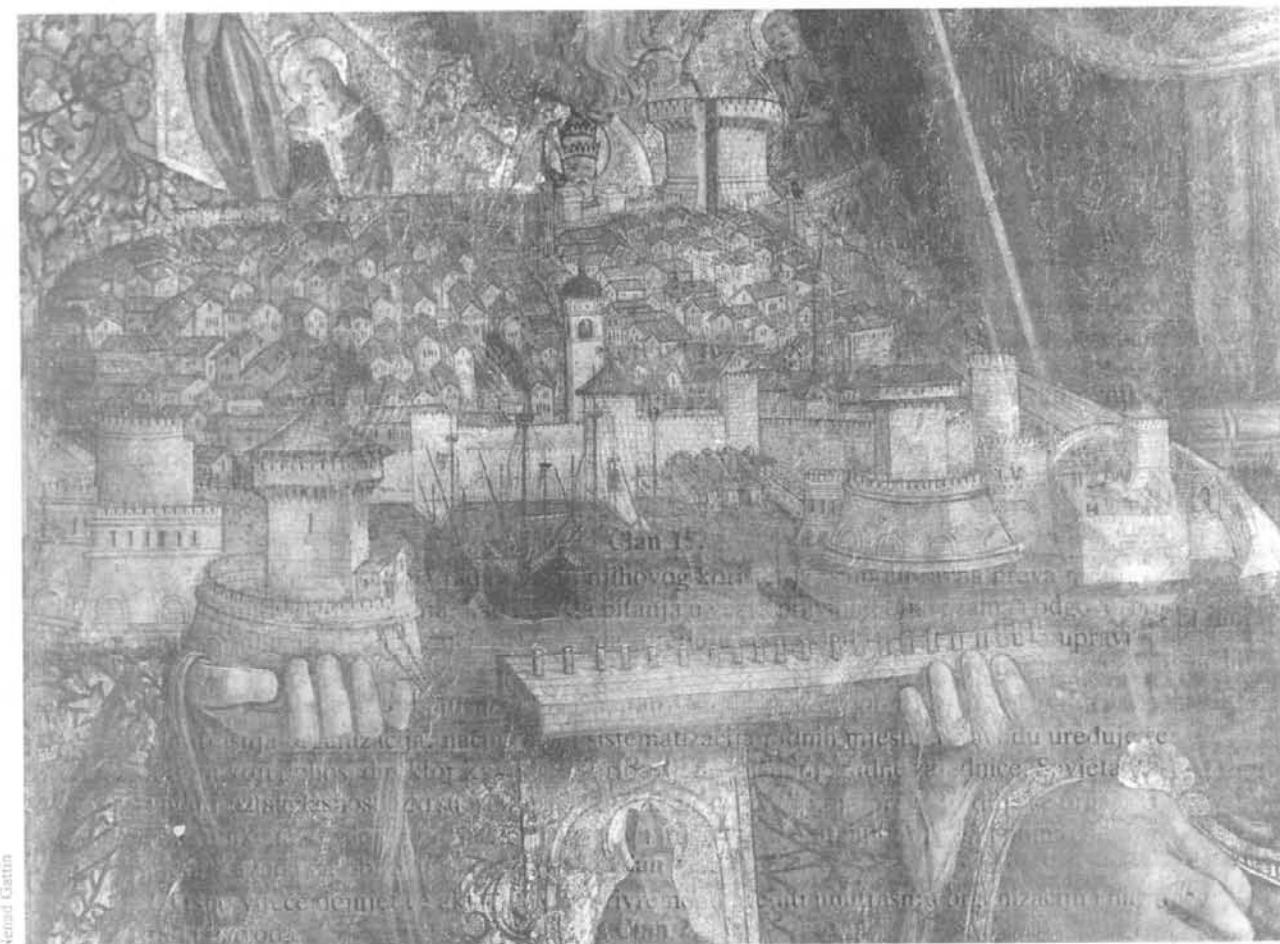
Detalj s kipa sv. Vlaha, oko sredine XV. stoljeća, srebro, pozlaćeno, iskucano (Dubrovnik, crkva sv. Vlaha)

Nenad Gattin

Detalj sa slike sv. Vlaha, druga polovina XV. stoljeća, tempera i pozlata na dasci (Dubrovnik, Dubrovački muzej)

Nenad Gattin

Nenad Gatin

Detalj s triptiha Bogorodica sa svecima Nikole Božidarevića, oko 1500, tempera i pozlata na platnu (Dubrovnik, Dominikanska crkva)

potrebno kako se ne bi dogodilo da veća prostranstva nove izgradnje ostanu neopremljena zajedničkim, potrebnim i prikladnim, prostorima za prateće funkcije i da bi se garantirao nesmetajući odnos između pojedinih korisnika zemljišta.

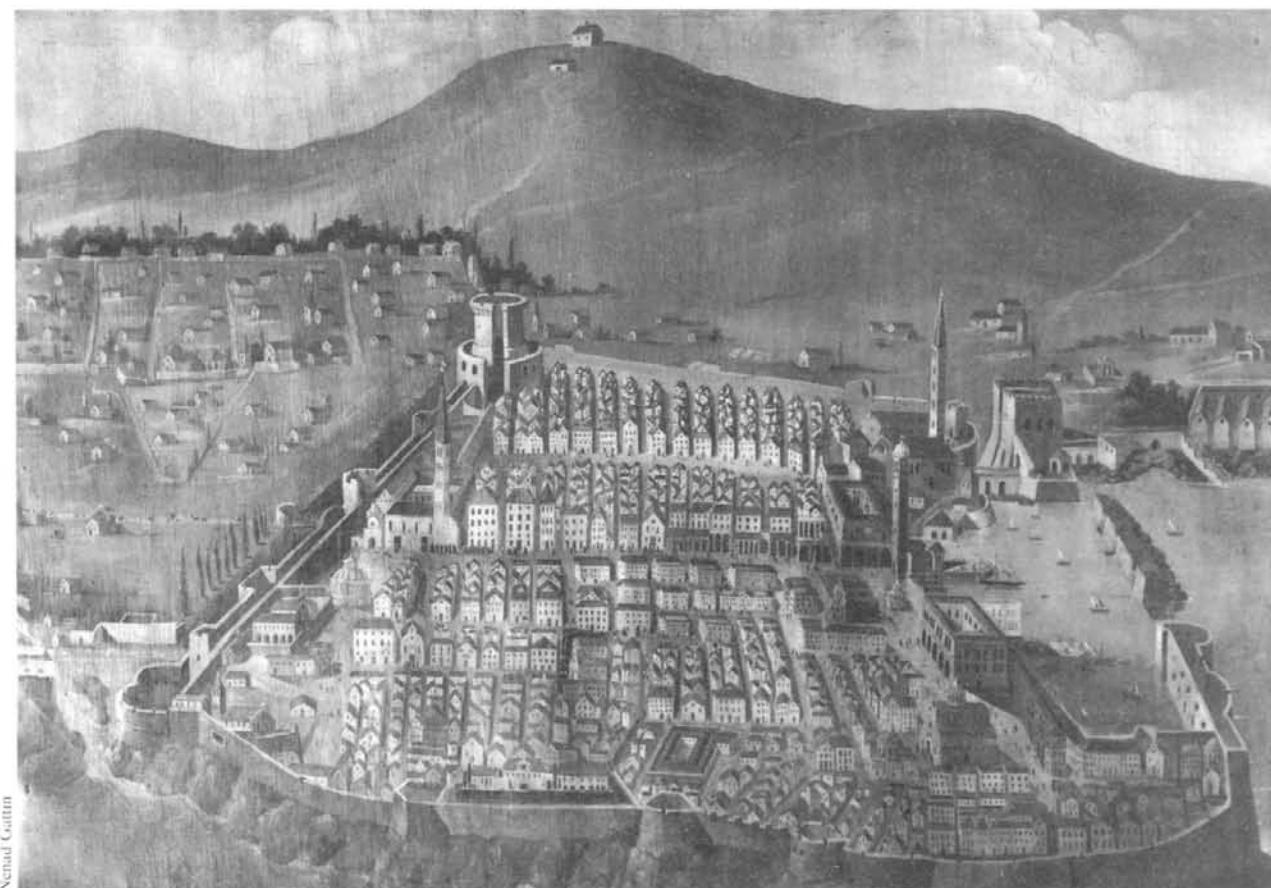
Nasuprot tome, u potpuno izgrađenim predjelima grada, a to je slučaj historijskih jezgri, čak se niti taka globalna namjena ne može odrediti bez detaljne analize postojeće građevne strukture pogotovo ako je ta struktura pod zaštitom.

Moglo bi se reći, na prvi pogled, da u takvim slučajevima izrada PUP-a mora krenuti »obrnutim putem«, tj. od analize zgrada (dakle detalja) i njihovih mogućnosti da prihvate pojedine funkcije prema globalnom. No to i nije neka »obrnuta metoda«, nego zapravo uvijek jedna te ista metoda. Jednostavno rečeno, tu analiza zgrada za prihvat pojedinih funkcija nije drugo do dio inače obavezne »analize postojećeg stanja«.

Samo dok je na neizgrađenom prostoru »postojeće stanje« reljef, tlo, mikroklima, zelene površine, veći ili manji broj postojećih zgrada promatranih pretežno kroz njihovu građevinsko-amortizacijsku ili funkcionalnu vrijednost, dotele je u potpuno izgrađenoj zoni (pogotovo u povjesnoj jezgri grada) »postojeće stanje« u prvome redu zgrada.

Član 15 ističe kao jedan od triju slučajeva kada je obavezna izrada PUP-a: »Naselja, dijelovi naselja ili prostorne zone koje su utvrđene kao kulturno dobro ili su pod posebnom zaštitom«.

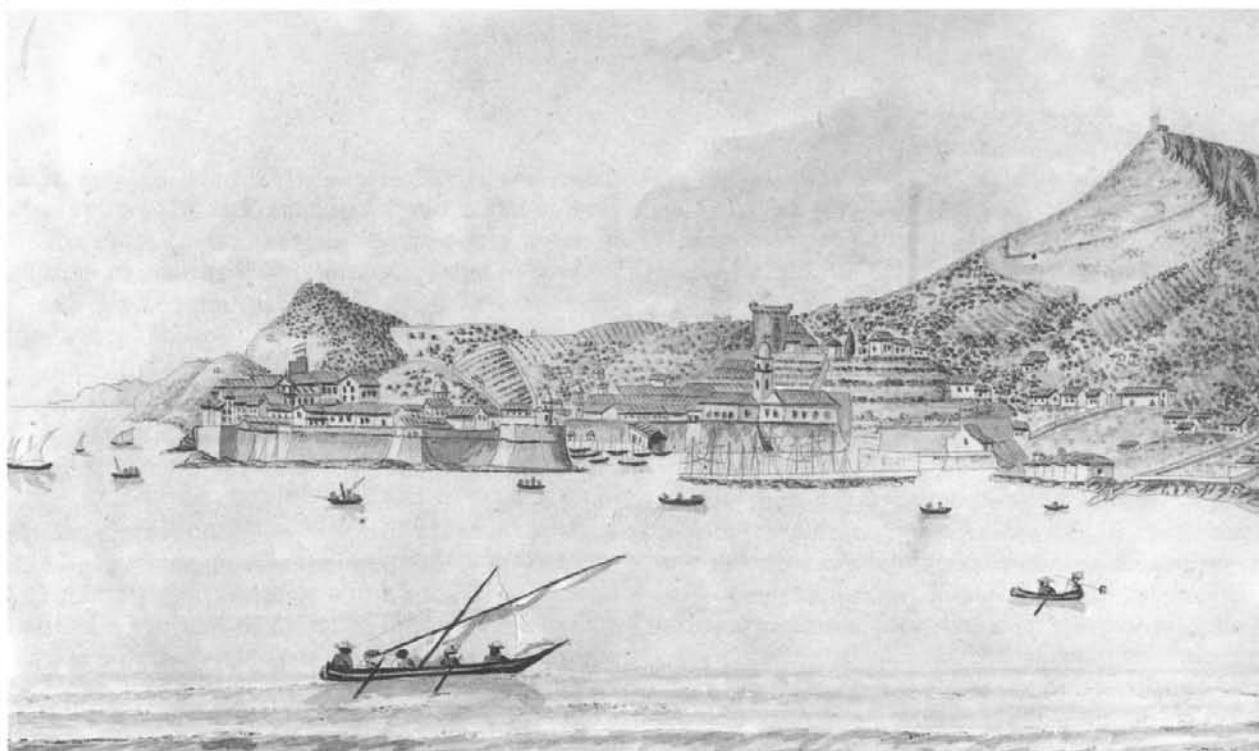
Nadalje član 33, koji govori o »dokumentaciji prostora«, kaže u 1. stavu da je ta dokumentacija »od važnosti za izradu prostornih planova«, a stav 2 istog člana tu dokumentaciju definira kao »podatke od značaja za prostor« i kao »katastar elemenata prostora«. Za razliku od bivšeg zakona, zakon koji je danas na snazi uzdržava se od nabranja svih vrsta analiza, koje je potrebno učiniti uvidjevši da svaki slučaj zah-

Nenad Gattin

Detalj sa slike nepoznatog slikara, prije potresa 1667.
(Dubrovnik, samostan Male braće)

Prikaz Dubrovnika, akvarel inženjera Lovra Vitelleschija,
početak XIX. stoljeća (Dubrovački arhiv)

Nenad Gattin

tijeva i posebne analize, pa globalno kaže (sumiravši stavove 1 i 2 člana 33) da treba učiniti sve ono što je od značaja za sagledavanje problema nekog prostora. Iz toga posve jasno slijedi da su »postojeće zgrade«, pogotovo ako su one i spomenici ili dio skupnog spomenika kulture, par excellence »elementi prostora« i »podaci od značaja za prostor«!

Iz toga posve jasno slijedi da su »postojeće zgrade«, pogotovo ako su one i spomenici ili dio skupnog spomenika kulture, par excellence »elementi prostora« i »podaci od značaja za prostor«!

Iz ovoga, nadalje, proizlazi da se analiza postojećeg stanja takvog građevnog fonda mora raditi tako i u takvu mjerilu da se mogu dobiti upotrebljivi rezultati, a to su u konkretnom slučaju snimci tlocrta i presjeka u mjerilu barem 1:200 i fasada 1:500, da moraju biti izvršene historijska analiza i valorizacija, formuliran arheološki program, a u slučaju potrebnih sanacija i statička obrada s prijedlozima tehničke sanacije objekta, i sve to zajedno objedinjeno konzervatorskim smjernicama obnove, konzervacije i revitalizacije, a da se zato, zbog takvih radova, to sve zajedno još uvijek ne mora smatrati nekim detaljnijim radom od PUP-a (npr. urbanističkim projektom).

Tek nakon takvih studija moguće je razmišljati i opredijeliti se za namjenu pojedinih zgrada, ali i to nikada ne definitivno i uvijek samo za grupacije djelatnosti. Pri tome se razvrstavanje u grupacije mora manje oslanjati na inherentne karakteristike djelatnosti a više na odnos između karakteristika djelatnosti i karakteristika zaštićene zgrade. U toj je, dakle, fazi potrebno, za svaki objekt, s obzirom na koncepciju njegove konzervacije, analizirati vrste korištenja koje bi mu bile optimalne, koje su moguće, a koje su opet nepovoljne ili posve isključene.

Tek tada nastupa konfrontacija s generalnim programom opremljenosti zone i pokušaju smještaja funkcija koje moraju biti točnije definirane. To su one funkcije koje i same za sebe imaju specifične lokacijske zahtjeve ili pak koje funkcioniraju na bazi »centraliteta«, tj. rasporeduju se u prostoru u određenim radijusima gravitacije ili u određenoj gravitacijskoj masi stanovništva. Međutim, mora se naglasiti da su razmatranja na ovoj razini i u toj fazi sekundarnog ranga iz dva razloga: prvo, historijske jezgre obično ne zauzimaju tako velike površine da bi udaljenost nekih funkcija opreme, ako bi one i bile smještene izvan zone (tj. izvan historijske jezgre), bila za stanovništvo neprihvatljiva i da bi u stanovništva izazivalo osjećaj nedovoljne opremljenosti njihove četvrti; i drugo, u slučaju historijske jezgre visoke vrijednosti, bez obzira na sve, prioritet ima očuvanje spomenika i ambijenta. Poznato je da neodgovarajuća namjena može teško oštetiti, pa i uništiti, spomenik kulture. Uz nesrećne slučajevе, to je zapravo i jedini faktor uništavanja, ako i napuštenost i neiskorište-

nost također shvatimo kao neodgovarajuću namjenu. Iz prvog i drugog slijedi da PUP jezgre ne može rješiti sve probleme historijske jezgre, nego da postoje specifični problemi sagledavanja i u okvirima PUP-ova okolnih područja grada, koja graniče s jezgrom, jer će tu često naći mjesto program koji se funkcionalno tiče jezgre, ali u njoj, zbog njegovih karakteristika, za njega nema mjesta.

Ostale mogućnosti

Navedena neophodna analiza građevnog fonda katkada je shvaćena kao dio vrste urbanističkog plana koji se zove tzv. »urbanistički projekt«. To se međutim, kako je rečeno, ne može smatrati urbanističkim projektom, jer su to sve elementi prijeko potrebeni da se sastavi i posve običan provedbeni ili generički nazvan detaljni urbanistički plan. Tu se vidi da se radi, u smislu člana 33, o »potrebnim elementima poznавanja prostora«.

Član 18 kaže da se mogu donijeti, ako je potrebno, i »drugi planovi osim onih koji su propisani ovim zakonom (urbanistički projekat i dr.)«.

Prema tome, dok je u prijašnjem zakonu urbanistički projekt bio obavezan za historijsku jezgru, sada to nije, ali to samo znači da je PUP podignut na višu zahtjevnu razinu, a ne nižu!

Zaključak

Kao što se vidi, okviri zakona ni najmanje ne sputavaju ispravan pristup revitalizaciji starog grada Dubrovnika na temelju metodologije koja je u domaćoj i međunarodnoj znanosti općenito prihvaćena.

Vidi se, naprotiv, da PUP starog grada nije rađen tom metodom, jedinom mogućom, prikladnom i dopuštenom za prostor. Tome je razlog u prvome redu pogrešna interpretacija članova 18, 33, 15 i 50 Zakona o prostornom planiranju i uređivanju prostora.

Mora se na kraju naglasiti da, kada bi čak i postojale neke zapreke, omaškom teksta u zakonu ili čak i slabosti samog zakona, ne može biti nikakve dvojbe o opredjeljenju. Dubrovnik je svakako kategorija višeg ranga od bilo kojeg zakona i njegova teksta, pa kada bi taj tekst zaista onemogućavao primjenu ispravne metode rada, onda bi svakako trebalo mijenjati tekst i zakon uskladiti s Dubrovnikom, a ne Dubrovnik sa zakonom!

Uostalom, sve takve specifičnosti mogu doći do izražaja u Zakonu o obnovi Dubrovnika, koji će kao specijalni zakon biti jači od općeg prema načelu: *generalia specialibus non derogant.*

INTERPOLACIJE U DUBROVNIKU, TEMELJNA NAČELA*

Dubrovački stari grad, jedinstvena spomenička cjelina u nas, upisana u registar svjetske kulturne baštine, traži da se prije nego što se pristupi bilo kakvoj intervenciji koja bi mogla imati karakter interpolacije, teorijski razrade metodologija pristupa, principi i kriterij koje bi valjalo poštivati kada se gradi novi objekt u postojećoj povjesnoj gradskoj strukturi. Najprije valja reći da svaku novu izgradnju unutar stare dubrovačke jezgre treba smatrati iznimkom. Pokaže li se da je potrebno tako intervenirati u nekim njegovim dijelovima, što se tiče sadržaja ili oblikovanja, valja uzeti u obzir da je međunarodna stručna javnost definirala neka od temeljnih polazišta za intervencije novim u stare gradske ambijente. Savjetovanje održano u Budimpešti 1972. uz Generalnu konferenciju ICOMOS-a rezimiralo je u svojoj rezoluciji bitne odrednice:

1. Važnost urbanističkog planiranja u određivanju adekvatnih sadržaja unutar starih gradskih jezgri i određivanje mogućih interpolacija tek nakon provedenih analiza koje prethode svakom detaljnem ili provedbenom urbanističkom planu.
2. Svaka interpolacija je u nužnoj svezbi s procesom revitalizacije i unošenja novih namjena u povjesne gradske cjeline, koje pridonose oživljavanju a ne razaraju postojeću urbanu strukturu.
3. Potreba da se sačuva autentičnost ambijenta traži da se prilikom unošenja novog oblikovanja ne primjenjuju krivotvorine koje bi upotrebom povjesnog oblikovanja sugerirale da se radi o autentičnom objektu.
4. Dopuštena je slobodna upotreba novih tehnika i materijala, ali uz poštivanje postojećih odnosa masa, gabarita, posebice mjerila, ritma i završnog oblikovanja neposredne okolice interpoliranog objekta i duha ili karakteristika gradskog ambijenta u cijelosti.

Ovako su rezimirana svjetska iskustva koja su još 1964. pri definiranju Venecijanske povelje najavljena u nekim postavkama.

Primarno je provesti valorizaciju spomeničke cjeline i onog njezinog dijela u koji se namjerava interpolirati nova građevina. Valorizacija koja je temelj za ocjenu podobnosti izgradnje novoga objekta i djeluje na karakter uvjeta za njegovu izgradnju, nužno ima dva aspekta. Jedan je tzv. objektivna valorizacija koja je rezultat više komponenti: stručne i znanstvene ocjene, vrijednosti koju je određena sredina stekla svojim vremenskim trajanjem, što uključuje i ocjene te vrijednosti i ocjene koju je izreklo javno mišljenje i stanovnici određene sredine. Subjektivna pak valorizacija, koju provodi autor pojedine interpolacije, predstavlja njegov vlastiti individualni odnos prema sredini u koju ulazi. Optimalno je ako se ove dvije valorizacije podudaraju i ako između njih nema znatnijeg raskoraka. Valorizacija će na stanovit način pokazati i opravdanost takve intervencije i usmjeriti autora prema ispravnom odabiru metode koju će primijeniti u procesu interpolacije.

Postupak i rezultat valorizacije omogućuju autoru interpolacije identificiranje s prostorom u koji ulazi svojom intervencijom. Taj je proces identificiranja vrlo značajan, jer je uranjanje u srž prostornih vrijednosti i otkrivanje prostornih zakonitosti važan preduvjet za uspješnu interpolaciju. On se temelji na postepenom pristupu, gdje je utvrđivanje interakcije detalja prema cjelini presudno. Tek sagledavanje odnosa ambijenta u koji se intervenira i grada kao cjeline, a potom uloge pojedinih objekata u formiranju ambijenta i definiranje odnosa detalja objekata prema strukturiranju i oblikovanju svake pojedine građevine, pokazat će zakonitosti koje bi u kreiranju nove arhitekture valjalo uzimati u obzir. Tu se ne misli isključivo na završno oblikovanje, nego u prvome redu na odnose funkcije i prostora, otvorenih i zatvorenih prostora, punog i praznog, masa i volume, da bi iz toga tek na kraju proizšlo adekvatno oblikovanje.

*Tekst je pripremljen za tematsko savjetovanje stručno-savjetodavne komisije za obnovu Dubrovnika 1985.

Damir Fabijanić

Kompleks Muzičke škole, interpolacija u dvorištu

Izravna je posljedica ispravno provedene valorizacije, identificiranja i poštivanja prostornih kvaliteta, u stvaranju pretpostavki koje djeluju na kreativnog arhitekta da ostvari vrijednu novu arhitekturu. U tome valja računati na komponentu koju treba stimulirati, a to je vlastitost izražavanja arhitekta-kreatora. Ona potiče prepoznavanje rukopisa čovjeka-stvaraoca i vremena u kojemu djelo nastaje, što se mora osjetiti u suvremenoj arhitektonskoj kreaciji.

Opasnosti koje se mogu kriti u procesu interpolacije već su teorijski definirane, a sastoje se u pogrešnoj procjeni okolnosti, kad arhitekt krene krivim putem, kad se opredijeli za pseudostilske povjesne oblike ili ako prenaglasi vlastiti objekt u odnosu prema okolini, ako se nekreativno prepusti ponavljanju okolnih oblika, ili ako ne uspostavi adekvatnu povezanost starih i novih struktura.

Metodološki ispravno bilo bi nakon provedene valorizacije i utvrđivanja opravdanosti funkcije provesti izbor adekvatne metode kojom će se prići definiranju arhitekture novog objekta. Metode su teorijski postavljene i kreću se u rasponu od faksimila do kontrasta:

1. Metodom faksimila služimo se kad treba obnoviti neki objekt koji je na tom mjestu već postojao i za kojega imamo podatke kako je izgledao, kad se izrađuje replika objekta koji je dotrajao ili ako nemamo pouzdanih podataka o objektu, nego samo njegove osnovne prostorne značajke.
2. Metoda prilagodavanja djeluje unutar spoznatih zakonitosti cjeline te limitira kreativnost i slobodu arhitekta u okvire mogućnosti koje neka vrijednosna cjelina dopušta.

3. Metoda naglašavanja omogućuje autoru da se odluči za isticanje nekih novih vrijednosti, ako smatra da ambijent u koji se intervenira nije dovoljno kvalitetan, nego da ga valja intervencijom istaknuti i vrijednosno uravnotežiti. Primjena ove metode obrnuto je proporcionalna s vrijednošću sredine u kojoj se intervenira.

4. Metoda kontrasta teži za suprotnim. Autor izbjegava kompromis i smatra da je oblikovanje kontrastom, bilo volumenom, bilo materijalom ili oblikom potrebno da bi se uspostavio naglasak našeg vremena kao dominantna premla.

Pristupimo li Dubrovniku kao izuzetno vrijednoj i zaštićenoj urbanoj aglomeraciji, može se reći da su kroz već provedenu valorizaciju upisom Dubrovnika u registar svjetske kulturne baštine, istraživanja i elemente provedbenog urbanističkog plana kojima su definirani osnovni odnosi funkcija, zadani okviri i da interpolacije u Dubrovniku imaju vrlo ograničenu mogućnost primjene. Dubrovnik ima dvojake kvalitete. Prvenstveno kao cjelina čija se struktura doživljava i kroz petu fasadu, što traži da se i oblikovanju krovnih ploha posveti posebna pozornost. Nasuprot tome tu je struktura grada, kombinirana od izuzetnih pojedinačnih objekata i visokih ambijentalnih vrijednosti planske izgradnje. U njoj se osjeća planirani raster ulica, definirani odnos kuća na parcelama i široki, ali i definirani raspon oblika i materijala, krovnih ploha i volumena zgrada, formata i oblikovanja otvora na pročeljima, sve do nekih gabaritnih naglasaka, poput onih kompleksa isusovačkog samostana i crkve ili nekih većih palača. Materijal je pretežno kamen, s drvom i metalom, kupa kanalica i rijedko žbuka.

Unutar takvih vrijednosnih okvira, u Dubrovniku dolaze u obzir jedino metode faksimila i to tamo gdje bi iz određenih razloga valjalo objekte zamijeniti ili tamo gdje su se počeli rušiti objekti, što je rijetko, i metoda prilagodivanja koju smo već definirali. Ona je u Dubrovniku već poznata na Kauzarić-Gomboševoj Gradskoj kavani u luci, i traži analitički pristup ne samo pojedinom ambijentu unutar kojeg bi se eventualno pojavila interpolacija, nego sagledavanje cjelokupnog oblikovnog inventara, struktura i volumena dubrovačke arhitekture, kako bi se utvrdio njezin esencijalni oblikovni karakter i u novim intervencijama moglo provesti transponiranje kvalitete staroga u novi oblik koji bi korespondirao s cjelokupnom dubrovačkom urbanom strukturom.

Već smo rekli da bi interpolacije u Dubrovniku trebale biti više iznimka nego pravilo. One bi se mogle pojaviti u tri oblika.

Prvi je interpolacija kao retuš cjeline grada, s time da to nije ispunjavanje šupljina koje su u gradu nastale iz planskih razloga ili nakon velikog potresa, nego

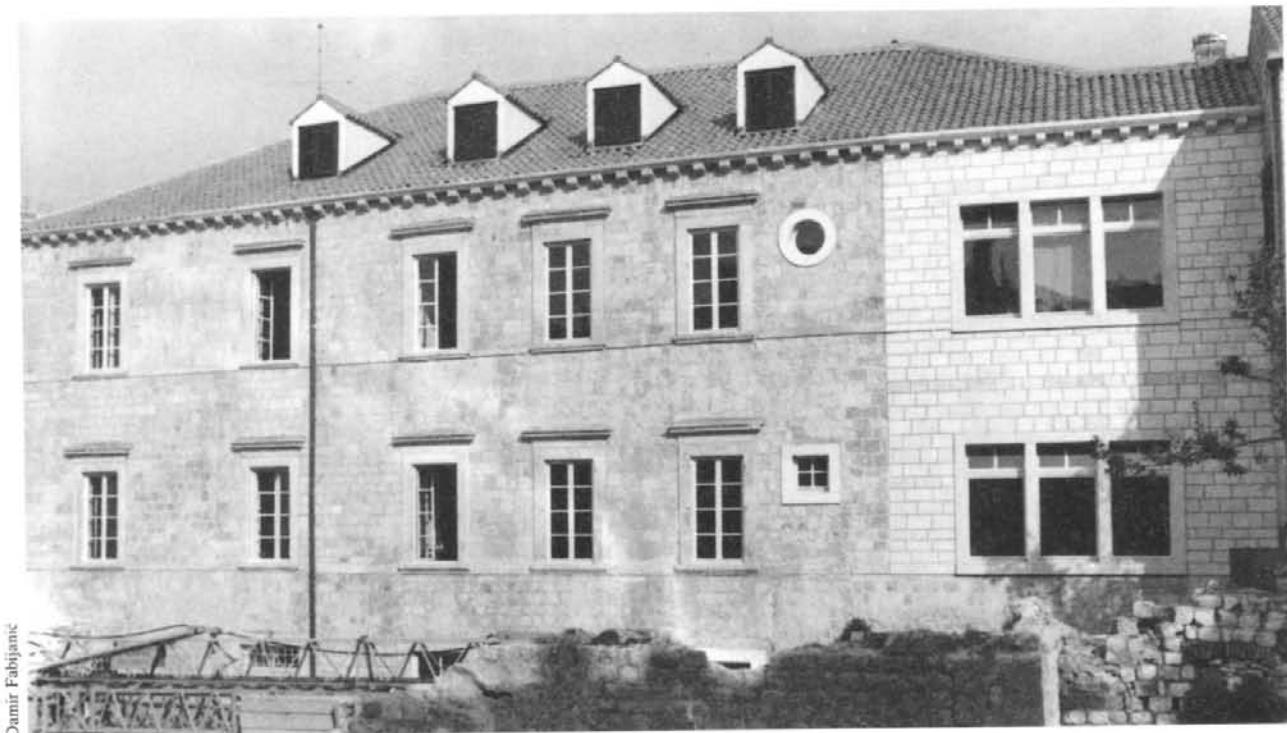
potreba za unošenjem onih sadržaja koji se traže da bi grad mogao danas potpunije funkcioništati. Osnovno obilježje takvih intervencija trebalo bi biti takvo da se one ne bi smjele osjećati i zapažati kao strano tijelo bilo u strukturi krovova, bilo u strukturiranju arhitektonske mase i u određivanju pozicije i utjecaja na sliku grada. Ovdje ne bi valjalo slijediti uzore baroknih naglasaka, koji su vidljivi i naglašeni u cjelini grada.

Druga mogućnost interpolacije javlja se pri dopunjavanju krnjih ili nedovršenih gradskih situacija. One bi se mogle pojaviti tamo gdje se gradsko tkivo, razoren u velikom potresu ili uslijed nekih većih kasnijih intervencija, nije rehabilitiralo, ili pak tamo gdje su barokni ili neki drugi prodori ostavili nedefinirane neke od uličnih fizionomija. Prilikom takvog dopunjavanja treba proanalizirati samu mikrolokaciju i njezine prostorne valere, i analizirati funkciju i uspostaviti vrlo prisnu vezu između funkcije i oblikovanja, tako da oblikovanje uvijek bude u funkciji onih pretpostavki koje djeluju na oblikovanje cjelovitog prostora. Takvi bi objekti trebali djelovati poput kohezionog elementa koji objedinjuje relativno rasutu situaciju, koji sređuje i po svojim značajkama ne teži prema daljem rascjepavanju takve urbane situacije, nego prema njezinom dovršavanju i zatvaranju.

Treći slučaj koji se može podvesti pod nazivnik interpolacije bilo bi eventualno dopunjavanje zgrada nadogradnjom ili prigradjnjem, tamo gdje je očito da je objekt ostao nedovršen, a funkcija koju mu se na-

Osnovna škola »Miše Simoni« Grad, dio pročelja novog dijela

Damir Fabijanc

Osnovna škola »Miše Simoni« Grad

mjenjuje traži dovršenje, ili pak tamo gdje se zbog potreba treba ići na visinsku nadogradnju ili korekciju. I ovdje je prvenstveni kriterij cjelovitost objekta, i to prostorna i estetska cjelovitost, neovisno o tome da mogućnost dopune i njezina analiza moraju voditi računa o vrijednosti zgrade i mogućnostima raspoznavanja suvremene od autentične građevne strukture.

Ako bismo pokušali definirati neke od principa koje bi valjalo uvažavati u primjeni materijala i oblikovanja na interpolacijama u Dubrovniku, tada bi trebalo primjenjivati materijale koji su u Dubrovniku udomaćeni, što će reći: kupu kanalicu, kamen, drvo, staklo i metal (ove potonje u skučenijem omjeru). Nadalje, nije nužno da obrada takvog materijala bude povijesna nego se može dopustiti slobodnija interpretacija. Valjalo bi poštivati zakonitosti oblikovanja u odnosima punog i praznog, s time da je u okviru tih odnosa dozvoljena sloboda koja će omogućiti razlikovanje novog od starog i postići sredivanje ili koheziju objekta tamo gdje je to nužno. Napokon, nije potrebno ni poželjno primjenjivati kopiju ili ponavljati povijesne oblike, barem tamo gdje bi se mogla stvoriti krivotvorina ili pak zabluda da se radi o povijesnoj arhitekturi.

U primjeni materijala i konstrukcija valja se služiti suvremenom tehnologijom, tako da tehnologija djeliće na funkciju i oblikovanje u stanovitoj mjeri, da je ona u funkciji Dubrovnika kao cjeline i da se time ne remeti temeljni vrijednosni okvir, a to je slika grada.

I napokon, pokušamo li rezimirati metodologiju koju bi valjalo primijeniti prilikom svake interpolacije u Dubrovniku, tada nakon definiranja opravdanosti neke intervencije i provedene valorizacije te izbora metode, valja odrediti one okvire koje diktiraju funkcija i oblikovanje, provesti provjeravanje u nacrtima i u naravi, a zatim prilikom izvedbe provoditi puni, efikasni i posebni nadzor i u izvedbi zidne strukture i krovnih ploha, i u obradi detalja. Na kraju, nakon završenog rada treba provesti analizu onih interakcija koje se nakon izgrađene interpolacije pojavljuju u gradu, kako bi se već kod iduće interpolacije sva pozitivna i negativna iskustva ugradila u novo rješenje. U tom će kontekstu interpolacija kao metoda primjenjena u Dubrovniku, bez obzira na to što ćemo je upotrebljavati rijetko i selektivno, biti u funkciji grada i u funkciji procesa koji će u svom vlastitom nastajanju reagirati i korigirati vlastite nedostatke, odnosno unapredrevati vlastita stajališta.

LITERATURA

1. Maroević, Ivo: Novo u starom u arhitekturi Hrvatske, proces interpolacije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4 (XXVI), 49–69 (1977).
2. Fister, Peter: *Obnova in varstvo arhitekturne dediščine*, Partizanska knjiga, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1979.
3. Marasović, Tomislav: *Aktivni pristup zaštiti graditeljskog nasljeđa*, Sveučilište u Splitu, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, Split, 1985.
4. Tematski broj časopisa »Arhitektura«, 184–185 (XXXVI), 1983.

Josip Stošić

ISTRAŽIVANJA, NALAZI I PROBLEMI PREZENTACIJE POD KATEDRALOM I BUNIĆEVOM POLJANOM

Istraživanjima ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku pronađeno je nekoliko građevina koje mijenjaju ili dopunjaju naše znanje o počecima i razvoju grada. Ovdje su u prvom redu prikazani izvedeni radovi i prijedlozi novih rješenja u prezentaciji tih dragocjenih nalaza.

Razlog istraživanja

Pretpostavljeno izvanredno značenje dubrovačke romaničke katedrale (za koju se znalo da je prije potresa iz god. 1667. postojala na mjestu današnje barokne crkve), u razvoju umjetnosti zrelog srednjeg vijeka u Dalmaciji i na Balkanu nametalo je stalnu potrebu da se ona istraži. No početak tih istraživanja ubrzan je nužnošću konstruktivnog zahvata na današnjoj građevini radi sanacije oštećenja nastalih u potresu iz 1979. god. Zato je prije svega osnovna svrha poduzetih istraživanja bila određivanje položaja, veličine, oblika, sačuvanosti i vrijednosti ranijih objekata na prostoru današnje katedrale, kako bi se na osnovi tako dobivenih podataka o ostacima izgubljenih spomenika moglo odrediti područje i karakter sanacijskih i antisanacijskih konstruktivnih zahvata.

Tok istraživanja

Istraživanja su počela 1. travnja 1981. i bila su ograničena na deset sondi. No zbog neočekivanih, izvanrednih nalaza već su te godine neke sonde morale biti znatno proširene. U idućoj godini odlučeno je da se najvažniji nalaz potpuno osloredi kako bi se mogao prezentirati, a ostatak lokaliteta istraži sondama. No zbog sačuvanosti i značenja pronađenih objekata bila su nužna sistematska iskopavanja koja su u toj godini ograničene na istočni dio crkve. Nakon odluke da se prezentiraju nalazi na čitavu prostoru ispod crkve, god. 1983. poduzeta su sistematska iskopavanja zapadne polovice građevine.

Budući da su za prezentaciju tako velikog prostora potrebni pomoći prostori, prišlo se istraživanju na susjednoj Bunićevoj poljani kako bi se ustanovilo mogu li se oni ovdje osigurati. Međutim, i tim istraživanjima otkriveni su izvanredno važni povijesni spomenici pa su u toku 1984. i 1985. godine provedena sistematska iskopavanja gotovo čitave površine trga da bi se i ti spomenici potpuno istražili i pripremili za prezentaciju.

Miljenko Mojaš

Istraživanja u temeljnog sloju

Novi nalazi u temeljnog sloju

Opseg radova

Površina na kojoj su provedena istraživanja u katedrali iznosila je 750 m^2 , a na Bunićevoj poljani 450 m^2 , dakle ukupno 1200 m^2 . Istraživanjima je do sada obuhvaćen prostor samo do dubine podzemnih voda, tako da je u katedrali istraženo 2500 m^3 , a na Bunićevoj poljani 1000 m^3 prostora. U katedrali je iskopano 1000 m^3 materijala i otkriveno 1500 m^3 građevinskih struktura povijesnih objekata i baroknih temelja. Na Bunićevoj poljani iskopano je 600 m^3 materijala i otkriveno 400 m^3 građevinskih struktura povijesnih objekata. Ukupno je, dakle, iskopano 1600 m^3 materijala i otkriveno 1900 m^3 građevinskih struktura.

Rezultati istraživanja

Istraživačkim radovima dobiveni su svi potrebni podaci za konzervatorske smjernice na osnovi kojih je projektiran i god. 1984. završen konstruktorski zahvat. Katedrala je antiseizmički učvršćena tako da je potpuno sačvana ne samo njezina spomenička cjelovitost nego i integritet svih njezinih ranijih povijesnih slojeva. Istodobno su svi ti novopronađeni objekti učinjeni dostupnima.

Jednako tako i na Bunićevoj poljani dosadašnjim je istraživanjima prikupljena većina podataka potrebna za formuliranje prijedloga konzervatorskih smjernica. No istraživanja nisu mogla biti završena zbog teškoća u vezi s osiguranjem pri radu u dubokim sondama ispod razine podzemnih voda.

Nalazi

Otkriveni su ostaci zidova i temelja romaničke katedrale, što je omogućilo određivanje njezina položaja, dimenzija i osnovnog oblika tlocrta, potvrđen je njezin specifičan tip (trobrodna jednoapsidna bazilika s kupolom te vanjskim i unutrašnjim galerijama). Osim toga, otkriveni su ostaci zidova, građevinskih struktura i opreme jedne prijašnje, do sada nepoznate crkvene građevine kojoj su također definirani položaj, dimenziije i tlocrt. Ustanovljeno je da se radi o bizantskoj trobrodnoj, troapsidnoj bazilici s narteksom te naknadno interpoliranim svodovima i kupolom. Na Bunićevoj poljani otkriven je obrambeni zid koji se sastoji od kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog sloja, zatim četverolisna memorija, kasnije pretvorena u baptisterij pa ponovno u kapelu, te uz nju još kasnije prislonjena nadsvodena prostorija neodređene namjene. Napokon, najveću površinu trga prekrivali su temelj zvonika – krstionice iz XIV. st. i ostaci romaničkih kuća. Na čitavoj istočnoj polovici trga bile su grobnice i monumentalni grobovi različitih oblika u najmanje sedam slojeva iz svih razdoblja srednjeg vijeka. Od pokretnih i dislociranih nalaza treba istaknuti više od 500 većih i na tisuće manjih ulomaka arhitektonske plastike, kamenog namješta-

ja i skulptura iz svih razdoblja, od kasne antike do baroka, te na tisuće fragmenata fresaka od kojih je nekoliko likova već rekonstruirano. Osim toga, više od 700 komada novca iz vremena III. st. pr.n.e. do XVII. st. n.e., te stotinjak drugih predmeta od kojih su neki izuzetno vrijedni. Čitava muzejska zbirka!

Valorizacija

Svi otkriveni objekti imaju izuzetnu spomeničku vrijednost. Njihovi specifični oblici i metamorfoze prvo razredna su povijesna svjedočanstva i kao takva dragocjeni izvori za najranije razdoblje gradogradnje, povijesti umjetnosti i povijesti.

Znanstveni problemi

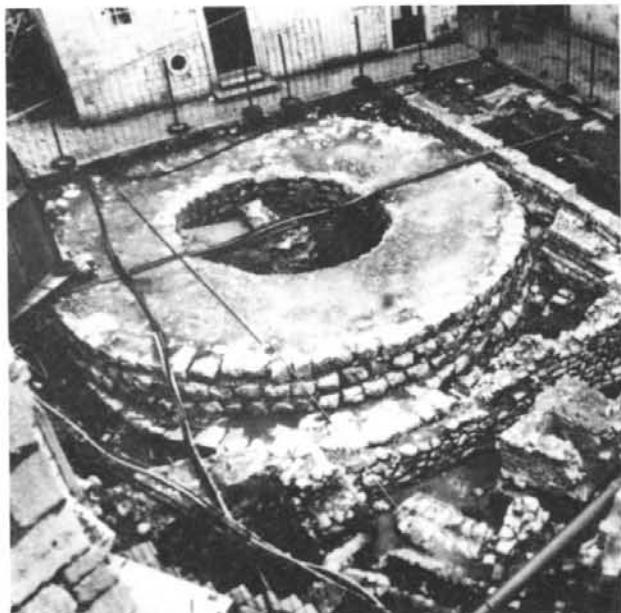
Bizantska katedrala, sudeći prema stilskim karakteristikama njenog istočnog dijela, nije mogla biti građena prije VI. stoljeća, jer se takvi oblici u ranijem razdoblju nisu javljali nigdje. Vrlo skromni nalazi arhitektonске plastike VI. stoljeća, samo nekoliko komada, nađeni su uz donji sloj i očito nisu tamo dospjeli kao nasuti materijal. Njihovo se prisustvo može stoga objasniti ovako: stupić koji je držao oltar, jedan od najvažnijih među ulomcima, mogao bi se shvatiti kao pseudorelikvija prenesena iz neke druge crkve u kojoj je već prije služila za svrhu držanja oltarne ploče. Glavni argument da katedrala eventualno potječe iz VI. stoljeća jest impost sa starokršćanskim križom. Međutim, protuargumenti su neobično jaki. Naime, forme istočnog sklopa ove katedrale kontinuiraju sve do XII. stoljeća u grčkim zemljama, na području Bizanta i u krajevima na koje je Bizant imao utjecaj, što znači da samo na osnovi toga ne možemo dovoljno precizno odrediti vrijeme njena podizanja.

Ta crkva, dosta velika (duga nešto više od 30 i široka 16 metara) imala je relativno skromnu arhitektonsku opremu. Neobično je važno, da crkva ima zidane arkature, što potpuno odudara od raskoši reprezentativnih crkava takve veličine građenih za vrijeme vladavine Justinijana, u doba velikog procvata bizantske umjetnosti, kad su za gradnju katedralnih sakralnih objekata upotrebljavani stupovi i drugi plemeniti materijali. Drugi je važan argument, da najstarija dubrovačka katedrala nije pri projektiranju i gradnji mjerena bizantskom stopom kao mjerilom za dužinu. Kojeg je porijekla njena stopa, koja iznosi oko 34 centimetra i nešto je dulja od bizantske, još uvijek ne znamo, ali je poznato da je u cijelom srednjem vijeku u dalmatinskim gradovima i u Veneciji upotrebljavana stopa izvedena upravo iz te stope. Očito je nemoguće da bi toj većoj stopi bila dana prednost pred bizantskom stopom u VI. stoljeću, kad je bizantska uprava na dubrovačkom području bila već čvrsto formirana. Osim toga, da je bizantska stopa bila poznata u određenom vremenskom razdoblju u Dubrov-

niku znamo prema mjerama primjenjivanim kod projektiranja i gradnje crkve sv. Petra. Na osnovi svega skloni smo tvrdnji da je bizantska crkva nastala u razdoblju između VII. i VIII. stoljeća, s tim što je datacija u VIII. stoljeću vjerojatnija. Naime, razina poda romaničke crkve bila je gotovo jednaka razini poda današnje barokne katedrale, a pod bizantske sakralne građevine bio je preko 3 metra niže, tako da su pojedini dijelovi njenih zidova i građevinske strukture sačuvani gotovo do te visine. Izvorno je bizantska katedrala imala samo krovnu konstrukciju i zidane arkature koje su spajale prostor središnjeg i bočnih brodova. Najvjerojatnije oko sredine X. stoljeća bizantska je katedrala pregradena, pa je glavni brod unošenjem dviju kolonada postao trobrodan, a čitava crkva je nadsvodena i na njenoj sredini je postavljena kupola. Ta kupola je bila ugrađena u četvrtasto tijelo, što je karakteristično jedino za predromaničke crkve na području južnog dijela naše jadranske obale, kao i za crkve na apulijskoj obali susjedne Italije. S velikom se vjerojatnošću može prepostaviti da su takav oblik kupole one preuzele od dubrovačke katedrale. Specifičan središnji smještaj kupole kod bizantske katedrale u Dubrovniku riješio je zagonetku izvora istog takvog izuzetnog smještaja kupola na bazilikama romaničkih katedrala Dubrovnika i Kotora. Posebno je zanimljivo da su se u bizantskoj katedrali vjerski obredi održavali i u početku gradnje romaničke katedrale zidovi koje su je okruživali. Tada je bizantska katedrala reducirana na središnji i južni brod, i to tako što je zazidana sjeverna arkatura i time omogućena istodobna zamjena sjevernog vanjskog zida bizantske katedrale novim romaničkim zidom. U tako zazidanoj arkaturi i novim romaničkim zidovima ostavljeni su prolazi za ulaz u pregradenu bizantsku crkvu. Otvorenje je pitanje je li bizantska katedrala i u to doba egzistirala kao katedralna crkva, je li je biskup u njoj obavljao svoje funkcije. Primijenjeno je, naime, da je njena katedra skinuta nedugo pošto je crkva posljednji put oslikana freskama oko 1060. godine. Po svoj prilici bizantska katedrala u doba gradnje romaničke crkve više nije vršila funkciju biskupske crkve, već je neka druga crkva u Dubrovniku preuzela tu funkciju za nekoliko desetljeća.

Romanička katedrala je bila raskošno ukrašena građevina. Površina joj je iznosila oko 500 četvornih metara (bizantska je zahvaćala 6 metara kraći i pola metra uži prostor). Romanička katedrala imala je neobičnu visinu, jer su Dubrovčani otprilike jedno stoljeće nakon njene gradnje odlučili da joj povećaju prostor tako što su na njoj podigli još jednu galeriju oko koje se moglo hodati iznutra i izvana.

Romaničku crkvu uspjelo je vrlo precizno datirati. Ona je sagrađena između 1131. i 1157. godine. Za to imamo značajna uporišta. Prije svega biskup Gerard koji je umro 1131. godine pokopan je u bizantskoj

Otkriveni temelj krstionice na Bunićevu poljani

crkvi a njegov je grob označen natpisom. S druge strane pjesnik Nikola Ranjina u svojoj kronici donosi epitaf dubrovačkih nadbiskupa po imenu Andrija, za koji kaže da je bio uklesan na vanjskom dijelu crkve. Jasno je da je posrijedi romanička crkva, jer je Ranjina mogao pročitati samo natpise vidljive za vrijeme svog života. Postojala su dva biskupa imenom Andrija, i to jedan za drugim. Drugi je umro 1157. godine. Prema tome do 1157. godine crkva je morala biti već toliko sagrađena, da se u nju mogao ugraditi epitaf. Romanička katedrala srušena je u potresu 1667. godine. Treća, barokna katedrala, nad temeljima dviju prethodnih, podignuta je od 1672. do 1713. godine.

S povijesno-umjetničkog stanovišta kuriozitet su crteži izvedeni na južnom zidu bizantske katedrale koji prikazuju Isusovo krštenje i neidentificirana kompozicija s legendom ispisanom na grčkom jeziku. Ti crteži nastali su u početku postojanja katedrale. Oni pokazuju ne samo da je katedrala po svom arhitektonskom stilu bizantska, nego da joj je i oprema bizantska. Nakon pregradnje katedrala je bila okrećena, a tek oko 1060. godine bila je ponovno oslikana freskama u duhu zapadne ikonografije, što pokazuju danas vidljive freske crkvenih otaca u njenoj apsidi. Sav pronađeni kameni namještaj bizantske katedrale pripada zapadnoj umjetnosti, a to je predromanička pleterna skulptura.

Cijela arhitektura romaničke katedrale neobično je važna. To je prva monumentalna romanička bazilika podignuta na našoj obali. O njoj je ovisio razvoj monumentalne romaničke umjetnosti u cijeloj Dalmaciji, a pogotovo u cijelokupnom bližem zaleđu (raška škola). Među nekoliko važnih predmeta, kojih smo fragmente našli, prvenstveno se ističe minuciozno i fino izrađena propovjedaonica. Koliko se do sada moglo ustanoviti, ta propovjedaonica je bila poligonalna, vjerojatno dvanaesterokutna, a nastala je svakako prije 1262. godine. Ona je vjerojatno djelo one iste radionice koja je izradila i niz drugih dragocjenih predmeta umjetnosti XIII. stoljeća na našoj obali. Taj je predmet izuzetan zato što će vjerojatno riješiti velik problem evropske povijesti umjetnosti, to jest potvrditi da je čuveni skulptor Niccolo Pisano zaista prenio oblik poligonalne propovjedaonice iz Apulie u Toscanu, gdje su do tog vremena građene tradicionalne propovjedaonice četvrtasta oblika. Kad su htjeli dokazivati tu vezu, svjetski povjesničari umjetnosti često puta su se pozivali na naše poligonalne propovjedaonice u Trogiru i u Splitu. Sada postoji mnogo bliže uporište, a to je Dubrovnik.

Sada je također potpuno jasno, da je izmišljena poznata legenda o tome kako je romanička crkva sagrađena troškom od 100.000 dukata koje je Dubrovčanima dao britanski kralj Richard Lavljeg Srca, ispunja-

svih razdoblja od kasne antike do baroka. Zatim na tisuće fragmenata fresaka, od kojih je već rekonstruirano nekoliko likova.

Medu vrijedne predmete pronađene u prekopanom materijalu na nalazištu ubrajaju se i mnogobrojni kovani novci iz vremena od III. stoljeća prije naše ere do XVIII. stoljeća, što potvrđuje da je u Dubrovniku bio vrlo intenzivan život od najranijih epoha. Novac je analizirao i identificirao jedan od naših najvećih stručnjaka za numizmatiku, dr. Ivan Mirnik iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Važno je, da je od stotinjak primjeraka antičkog novca – grčkog, ilirskog i rimskog, možda samo nekoliko vezano uz teren gdje su nađeni, a svi su ostali doplavljeni s gornjih predjela grada, s nekog nama još nepoznatog strmenog, najstarijeg dijela Dubrovnika. Preostaje znanstveni odgovor na tu veliku zagonetku.

Na Bunićevu poljani otkopan je obrambeni zid koji pripada kasnoj antici, najvjerojatnije VI. stoljeća. Zid ima strijelnicu i prolaz. Kasnije je, oko X. stoljeća, bio pojačan drugim slojem. S tim zidom su paralelne i okomite sve ulice u campusu (ravnici, polju) i na lavi (stijenama) koje idu zapadno od njega. Prema tome, taj zid je odredio usmjerjenje Dubrovnika u kasnijem urbanističkom razvoju, a to bi govorilo i o njegovoj dosta velikoj važnosti u urbanističkom uređenju prvog utvrđenog naselja na tom mjestu. Otkopana je i četverolisna građevina koja je tri puta mijenjala svoju funkciju. Prvo je to bila memorija, zatim baptisterij bizantske katedrale, a na kraju je postala kapela. Uz taj sakralni objekt vezana su četiri sloja monumentalno oblikovanih grobova i velikih zidanih grobnica. Na istočnoj strani Bunićeve poljane, izvan obrambenog zida, nađene su dvije romaničke kuće iz XII. do XIII. stoljeća, koje pokazuju kako je izgledao urbani raster. Otkopana je također velika temeljna struktura na kojoj se željelo sagraditi vrlo veliki zvonik – krstionici iz XIV. stoljeća.

»Kulturni sloj« na Bunićevu poljani seže do dubine od 7 metara ispod pločnika, odnosno 3 metra ispod današnje razine mora ili 4,5 ispod razine podzemnih voda. Da bi ti podaci bili razumljivi nužno je navesti da je istraživanjima ustanovljeno kako svakih 100 godina razina svjetskih mora raste za 10 centimetara, a to znači da je za 2200 godina, za koliko vremena su nađeni tragovi boravka čovjeka na dubrovačkom prostoru, razina mora porasla za 220 centimetara. Najniži sloj poda bizantske katedrale, do sada iskopan, nalazi se 1,5 metar iznad razine mora, što je ujedno i najniža razina podzemnih voda na području donjeg dijela Dubrovnika ispod koje se ne može arheološki istraživati bez većih problema.

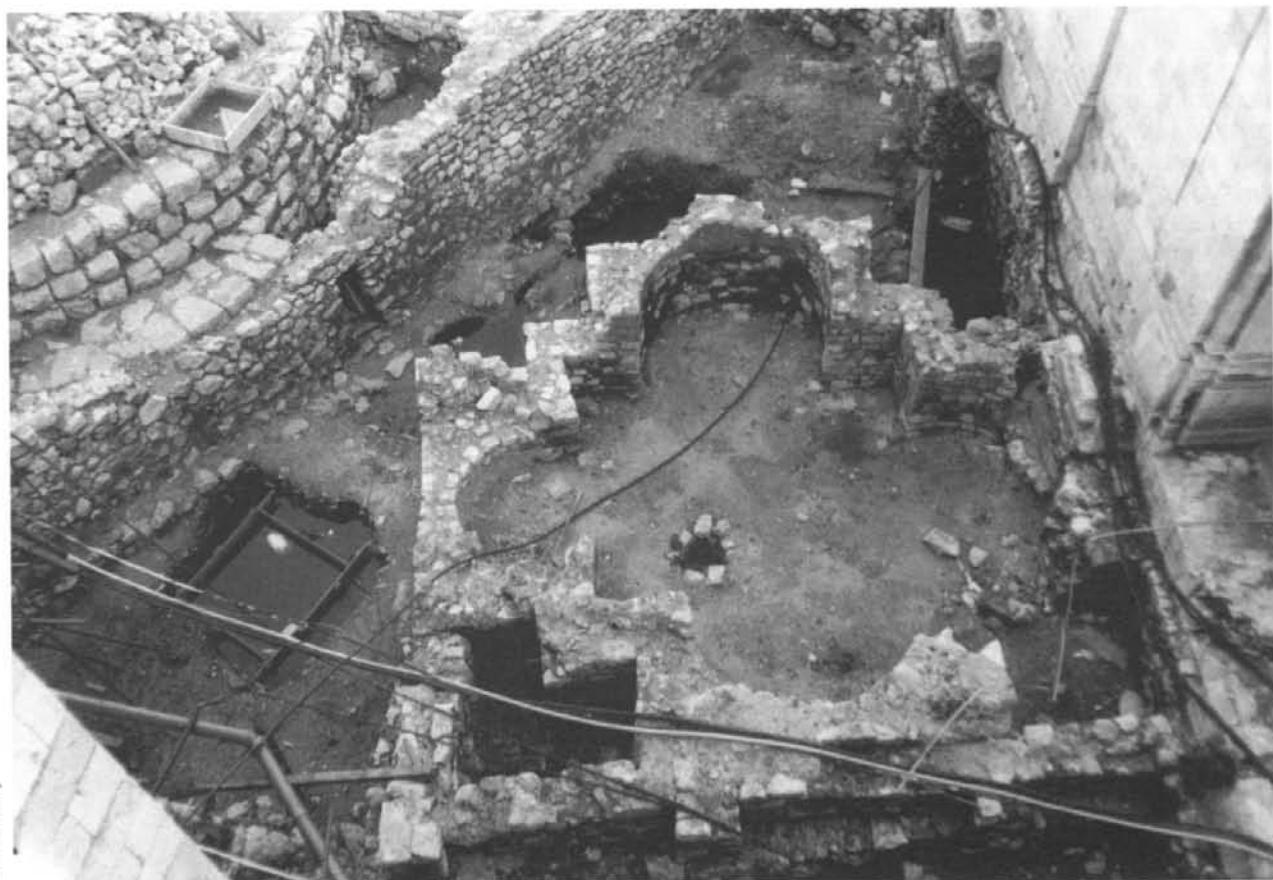
Predajom katedrale na ponovnu sakralnu upotrebu javno je prezentiran samo onaj dio spomenika, koji

je i dosad mogao biti posjećivan. Neophodno je javnosti omogućiti i potpun uvid u arheološke nalaze koji presudno popunjavaju mozaik novih spoznaja o najranijoj povijesti Dubrovnika. U tu svrhu predviđeno je formiranje podzemnog muzeja, prvog takve vrste u našoj zemlji, koji bi obuhvatio najveći dio nalaza ispod poda barokne katedrale i ispod pločnika Bunićeve poljene. Tu se javljaju mnogi, dosta složeni problemi, kao već spomenute podzemne vode koje znatno otežavaju istraživanja. Dok se ne završe sva potrebna istraživanja ne mogu se dati kategorički odgovori na neka bitna povijesna pitanja u vezi s tim trošlojnim spomenikom naše kulture.

Prezentacija

Za osnovu prezentacije uzet je prostor bizantske crkve. Budući da je razina poda romaničke crkve bila gotovo jednaka razini poda današnje, barokne crkve, sačuvani su tek skromni, sumarni ostaci njezine unutrašnje arhitektonske artikulacije, a od njezine opreme ništa nije sačuvano in situ. Zato je u prezentaciji njezin tlocrt mogao biti tek sugeriran svojim unutrašnjim obrisima te prikazana lica najizrazitijih vanjskih zidova, kada je to bilo moguće, također pristupom s vanjske strane. Nasuprot tome bizantska crkva pruža obilje podataka o svojim arhitektonskim oblicujući svoj zavjet da će – ako se spasi iz orkanske oluje – sagraditi crkvu na mjestu gdje se najprije iskrca. Prema legendi kralj se spasio iskravši se na otočiću Lokrumu kod Dubrovnika, ali ga je dubrovačka vlast privoljela da crkvu sagradi u samom gradu. Ta legenda nije vjerojatna naprosto zato, jer je sada utvrđeno da je romanička crkva već postojala kad se Richard Lavljeg Srca vraćao iz trećeg križarskog rata. Eventualno bi jedino moglo doći u obzir da je on dao stanoviti prilog za dogradnju gornjeg dijela crkve.

Od pokretnih i dislociranih nalaza treba istaknuti preko 500 većih i na tisuće manjih ulomaka arhitektonske plastike, kamenog namještaja i skulptura iz mramora i bogatoj opremi u raznim fazama svojega postojanja, jer je njezin pod bio više od 3 metra ispod razine poda današnje crkve. Zato su pojedini dijelovi njezinih zidova i građevinska struktura i mogli biti sačuvani gotovo do te visine. Ta činjenica nametnula je način prezentacije tih objekata. Slično načelo provodi se, kada je to moguće, i sa spomenicima pronađenim na trgu; raniji objekti prezentiraju se u prvome redu u svojem volumenu s okolnim prostorom kako bi se istaknula njihova egzistencija u vanjskom pro-

Otkrivena četverolisna građevina na Bunićevu poljani

storu, a romanički i trećentistički samo u svojem vanjskom obрису.

Konstrukcijski zahvati

Da bi nalazi pod sadašnjom katedralom ostali dostupni, konstrukcijski zahvat na građevini morao je imati dvostruku funkciju: odijeliti crkveni liturgijski prostor od novouspostavljenog podzemnog prostora (muzejske etaže) i istodobno izvesti antiseizmičku ukrutu gradevine. Konstrukcija je izvedena u obliku tanke armiranobetonske ploče koja se upire samo o skrivene, jedva zamjetljive, tanke grede što se pružaju po sredini perimetralnih zidova i temeljnih zidova romaničke gradevine. Tako je postignut dojam da armiranobetonska ploča, zapravo strop podzemne etaže, lebdi iznad nalaza.

Isti način nošenja stropne konstrukcije ne može se, na žalost, provesti i pri uspostavljanju podzemne etaže pod trgom. Ovdje zbog antiseizmičkih razloga konstrukcija mora biti dilatirana od temelja postoje-

će katedrale. Zato će vjerojatno među povijesnim objektima i strukturama morati biti postavljeni tanki stupovi koji će zajedno s graničnim zidovima nositi armiranobetonsku ploču.

Dostupnost

U muzejskoj etaži morat će se posjete ograničiti samo na prostore koji su lako pristupačni i dovoljno prostrani te istodobno pružaju najvažnije i najatraktivnije podatke o arhitektonskim oblicima i opremi spomenika. Zbog težeg pristupa i skučenosti dio prostora muzejske etaže predviđen je samo za studijske boravke i znanstvena istraživanja. Površine pak i prostori u koje se može ući samo kroz otvore u podu današnje crkve predviđeni su, u izvanrednim slučajevima, za znanstvene studije i istraživanja. Složenim zahvatima nastojalo se oslobođiti i učiniti dostupnim što više struktura i površina pronađenih spomenika i tako stvoriti osnovne preduvjete za sve vrste budućih istraživanja. Zato su poduzeti samo najnužniji restauratorski zahvati, pri čemu su se svi znanstveni podaci na objektu nastojali sačuvati u autentičnu obliku.

Prostor prezentacije

Iako je radovima zahvaćena relativno velika površina, stvarni prostor za kretanje i boravak publike razmjerno je skučen. Zahvat je poduzet na 1200 m², no nakon istraživanja, kao potpuno neprikladan za prezentaciju, ponovno je zatrpan prostor zapadnog dijela Bunićeve poljane u površini od 200 m². Ostaci zida i baroknih temelja zauzimaju površinu od 400 m², a novih 100 m² otpada na teško pristupačne prostore u koje se može ući tek kroz okomite ulaze iz crkvenog prostora, koji su načinjeni da bi se omogućila buduća istraživanja. Postoje također teže pristupačni, skučeni prostori, ukupne površine 150 m², koji su, doduše, u razini muzejske etaže povezani sistemom komunikacija, ali podjednako neprikladni za javnu prezentaciju. Predviđeni su samo za studijske boravke i znanstvena istraživanja. Dakle, ostaje manje od 200 m² površine pod katedralom i 150 m² pod trgom koje bi bile prikladne za posjete i boravak publike. No golem dio tla i na toj površini, gotovo čitav glavni brod bizantske crkve, pokriven je dragocjenim nalazima po kojima se zbog njihove osjetljivosti i trošnosti ne bi smjelo hodati, pa će biti nužno načiniti povišene šetnice za prolaz posjetilaca, koje neće prikrivati bitne dijelove nalaza.

Komunikacije

Kao najprikladnije mjesto za glavni ulaz u podzemnu muzejsku etažu pokazuje se prizemni prostor (portun) u krajnjoj jugoistočnoj kući na Bunićevu poljani. Tu bi bilo moguće sagraditi, odvojen od ulaza u kuću za stanare, silazni krak stepenica, a istodobno i prostor za prodaju ulaznica, animacijskog i turističkog materijala, te sanitarni čvor. Jednako tako za pomoći izlaz (te izlaz u nuždi) najprikladnije je rješenje proboj prolaza kroz sjeverni perimetralni romanički zid ispod druge kapele te ulaz u krajnju sjeveroistočnu kapelu u crkveni prostor. Budući da je komunikacijski sistem koji povezuje prostore ispod katedrale već završen, naime, minimalnim prolazima kroz barokne temelje, otvaranjem baroknih temeljnih lukova te jednim uskim prolazom kroz temeljni zid južne arkature romaničke crkve povezani su južni, glavni i sjeverni brod bizantske i romaničke crkve. Prostor predvidene podzemne etaže ispod trga može biti gotovo čitav prolazan, pa preostaje još samo da se ta dva sustava prostora međusobno povežu. Rješenje koje se čini najprihvatljivije jest prođor kroz južni zid u krajnji zapadni zarušeni dio južne supstrukcije romaničke katedrale, zatim uspostave prolaza kroz čitavu tu supstruktiju ispod moćnika i transepta te prođor kroz njezin čeon i istočni zid, čime bi se uspostavila prikladna veza s već postojećim komunikacijskim sistemom u prostorima ispod katedrale. Budući da su već za potrebe istraživanja učinjeni pri-

kladni prolazi kroz barokne temelje, da bi se u potpunosti uspostavio takav komunikacijski sistem, potrebni su još samo ograničeni proboji kroz tri romaničke strukture i jednu kasniju pregradu.

Osim toga što omogućuje najpovoljniji smjer obilaska spomenika, ovo rješenje ulaza, izlaza i komunikacijskog sistema prepostavlja najmanje i najbezboljnije zahvate u povijesnim strukturama nalaza i ne dira u prostornu, funkcionalnu i oblikovnu cijelovitost trga i crkve, a traži tek neznatno prestrukturiranje prizemnih prostora kuće.

Zbog neriješenih imovinskih i stambenih pitanja odgovarajući prostori pod kućom na trgu još nisu istraženi. Zato se zasada to rješenje ulaza može smatrati samo kao mogućnost koju novi nalazi mogu opovrgnuti.

Nužno uklanjanje dijela južnoga romaničkog perimetralnog zida radi istraživanja i oslobođanja vrlo vrijednih nalaza grobova nadbiskupa s natpisom i freskama iskorišten je da se tu uspostavi komunikacija s inače potpuno nedostupnim prostorima bizantske i romaničke crkve.

Eksploatacija

Komunikacijski sistem s glavnim ulazom u kući na trgu, s prolazom kroz podzemlje trga i katedrale te pomoćnim izlazom u sjeveroistočnoj crkvenoj kapeli omogućio bi, ako se želi ili ako je potrebno, uspostavljanje dvaju različitih smjerova razgledavanja. Prvi s ulazom i izlazom u kući na trgu i razgledavanjem samo nalaza u podzemnoj muzejskoj etaži, dopušta korištenje i kada je crkveni prostor zauzet obredima. Drugi, jednako tako s ulazom u podzemlje muzejske etaže u kući na trgu, a s izlazom u krajnjoj sjeveroistočnoj kapeli u prostor sadašnje crkvene gradevine, uključuje u neprekinuti smjer razgledavanja i njezinu arhitekturu, opremu i inventar. Na taj bi se način mogao uspostaviti, muzeološki idealan, vremenski neprekidan tok razgledavanja rasta i razvoja središnjega sakralnog gradskog prostora.

S obzirom na skučenost hodnih površina i nužnost održavanja posebne klime, radi nalaza u jednom dijelu prostora, muzejska etaža mogla bi se razgledavati samo u grupama od najviše dvadeset ljudi. Da bi se omogućilo razgledavanje većem broju posjetilaca, bilo bi nužno njihovo zadržavanje u muzejskoj etaži ograničiti na 10 do 20 minuta. To bi omogućilo maksimalan posjet od oko 1000 posjetilaca dnevno.

Bez osnovnih informacija o međusobnim imovinskim odnosima, pravima i obvezama korisnika površina ispod kojih se uspostavljaju gore navedeni prostori, vrlo je teško u potpunosti definirati režim turističkih posjeta pa, prema tome i tokove kretanja posjetilaca i smjerove potrebnih komunikacija. Na taj problem

se više puta upozoravalo u protekle tri godine, ali do danas nema odgovora.

Klimatizacija

Da zbog kristalizacije soli, osobito izražene na ovim tako poroznim strukturama dijelom uronjenih u podzemne vode, ne bi došlo do propadanja fresaka, crteža i natpisa na zidnim površinama bizantske crkve, nužno je u tom dijelu prostora uspostaviti posebne klimatske uvjete. Temperatura se ne bi smjela povećati iznad 18°C, ni vlažnost smanjiti ispod 80%. Budući da je zbog tehničkih razloga nedopustivo odvajati prostorne cjeline povijesnih građevina, prijeko je potrebno takvu posebnu klimu održavati u čitavom glavnom brodu s odgovarajućim dijelom narteksa te u istočnim polovicama bočnih brodova bizantske katedrale. Ostali izložbeni prostor iskoristio bi se za uspostavljanje prijelazne klimatske zone radi prilagođavanja posjetilaca, kako ne bi doživjeli klimatski šok pri prevelikim razlikama između vanjske i strogo odredene klime u dijelu muzejske etaže.

Podzemne vode

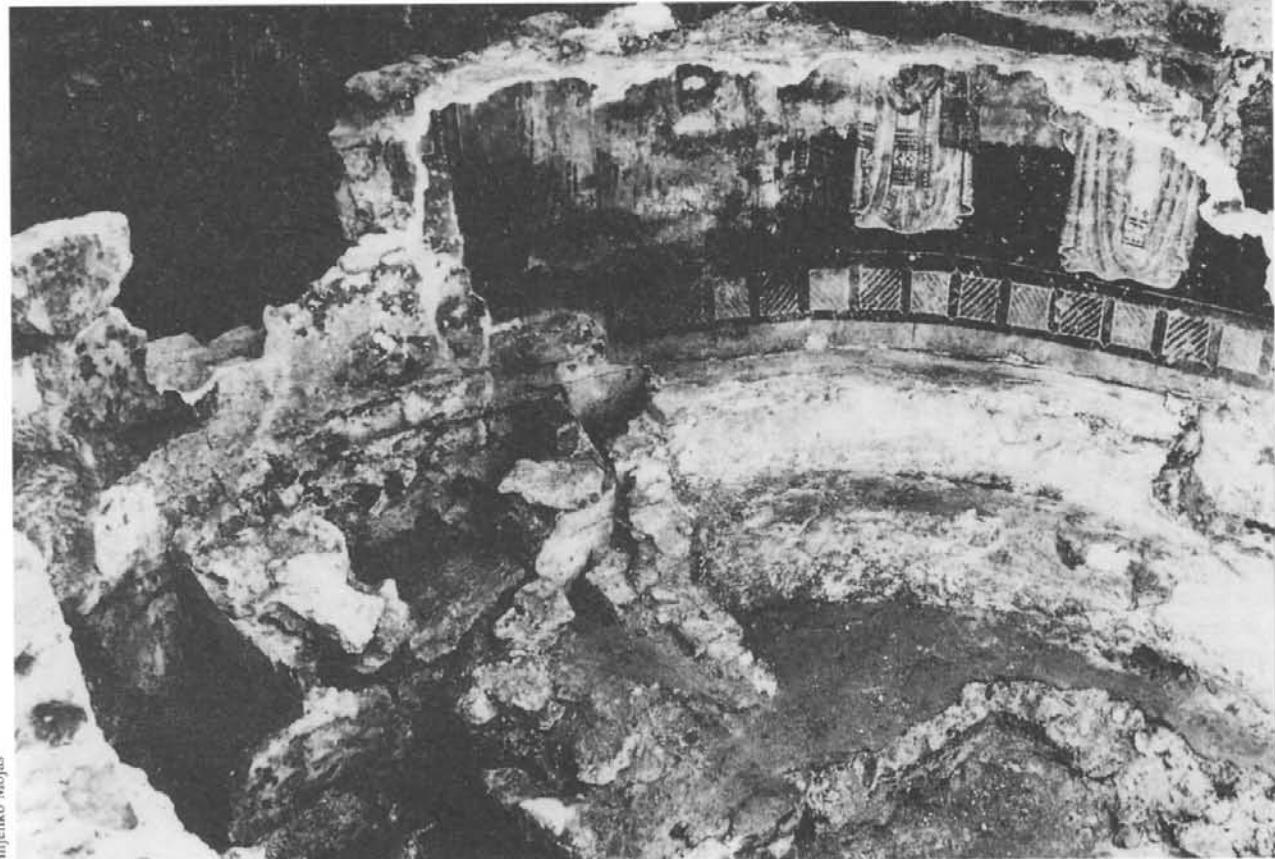
Sadašnja srednja razina podzemnih voda nalazi se u razini originalnog poda bizantske crkve. To je znatno otežalo pa čak i onemogućilo neka istraživanja. Zato

još uvijek nisu provedena istraživanja u dubini na mjestima predviđenim za usadivanje stupova nosača armiranobetonske ploče trga, jer nije pronađen prikladan sistem zaštite pri radu. Zbog toga ima i problema pri prezentaciji nalaza, na primjer otprilike metar kasnoantičkog sloja obrambenog zida uronjeno je u podzemne vode. Zato se razmatrala mogućnost spuštanja razine podzemnih voda. Dosadašnja ispitivanja pokazala su da bi se ta razina mogla spustiti za oko 80 do 100 cm bez opasnosti za stabilnost temelja postojećih objekata.

Instalacije

Budući da su podne i gotovo sve okomite plohe osnovnih prostora podzemne etaže izvanredno važne povijesne strukture i, kao takve izlošci, preostala je jedino mogućnost da se sve potrebne instalacije ugrade u stropnu armiranobetonku ploču. Zato je već pri gradnji prve etape armiranobetonske ploče morao biti izrađen program i projekt svih potrebnih instalacija, kako bi se mogle ugraditi cijevi. Tim projektom instalacija obuhvaćena je opća, specijalna i panik-rasvjeta te kompletan informacijski sistem koji se sastoji od vizualnih obavijesti te međusobno povezanih sustava općeg i posebnog akustičkog informiranja. Projektom je, dalje, razrađena i kontrola održavanja nužnog klimatskog režima. Osim toga, na osnovi međusobnih konzultacija stručnjaka predložen je smje-

Detalj otkrivene freske

štaj osnovnih isisnih razvodnika klimatizacije ispod armiranobetonske ploče po sredini stropa muzejske etaže, a usisnih vodova ispod njezinih podignutih šetnica. Nakon istraživanja i oslobođanja prostora ustanovljeno je da se za pomoćne prostore mogu upotrijebiti samo prostori pod bočnim ulazima u baroknu crkvu i dio zarušene supstrukcije romaničke katedrale na trgu između svetišta i sakristije. Povoljan položaj te supstrukcije, prema predviđenoj mreži klimatskih instalacija, nameće da se taj prostor iskoristi za smještaj osnovnih postrojenja klimatizacije. Sve ostale pogonske uređaje (rezervni agregat, generator i drugo) nužno je udaljiti od muzejske etaže i smjestiti u neki od nadzemnih prostora u susjedstvu.

Uspostavljanje prijašnjeg stanja barokne crkve

Za ovih istraživanja otkriven je i vrlo mali dio originalnog poda barokne katedrale (samo ostaci ispod škropionice), no dovoljan da se rekonstruira njegova originalna geometrija. Ustanovljeno je da su izvorne ploče dimenzije 512 mm, dakle jednog dubrovačkog lakta, bile nešto veće od dosadašnjih postavljenih sredinom XIX. stoljeća, čije su dimenzije također bile jedan lakat, ali bečki. Usprkos tome prilikom austrijske obnove zadržan je isti osnovni oblik podnog popločenja, dijagonalno postavljeno šahovsko polje, te isti koloristički odnosi crveno-bijelih kamenih ploča. Zaključak o formatu i boji ploča izvornog poda potvrđen je nalazom nekoliko desetaka dislociranih ploča takvih dimenzija.

Budući da je dosadašnji crkveni pod bio vrlo oštećen pa se ploče nakon skidanja više nisu mogle upotrijebiti, najprikladnije rješenje bila je ponovna uspostava originalnog oblika popločenja, pogotovo stoga što je i veći dio fiksnoga crkvenog namještaja stariji od razdoblja austrijske obnove.

Istom prilikom mogla se utvrditi i originalna bijelo-siva boja barokne crkve pa je investitoru sugerirano da se, nakon sanacijskog i antiseizmičkog zahvata na gornjim dijelovima crkve, zidnim površinama vrati izvorna tekstura i boja.

Budući da se zbog istraživanja i konstrukcijskog zahvata glavni oltar morao privremeno demontirati, korisnik katedrale iskoristio je tu priliku da postavi zahtjev da se u svetištu ugradi novi namještaj, prikidan sadašnjoj liturgijskoj praksi. Zato je došlo u pitanje ponovno montiranje glavnog oltara, iako je u projektu zahvata bila predviđena nosiva konstrukcija na izvornom mjestu. Budući da to nije, isključivo, konzervatorsko pitanje, rješenje tog problema ostavljeno je investitoru i nadležnim službama, a prikupljena iscrpna dokumentacija o toku opremanja i preuređenja svetišta dana je na upotrebu njihovim konsultantima.

Umjesto zaključka

Završena su ne samo sva istraživanja nego i svi konstruktorski zahvati, sanacijski i antiseizmički, u crkvenom prostoru i tako stvoreni svi uvjeti da se građevina ponovno sposobi za funkciju.

Nadalje, dosadašnjim radom (istraživanjima, studijama i konzultacijama) uočena su sva bitna pitanja prezentacije novih nalaza pod katedralom i trgom. Na neka od tih pitanja još se ne mogu dati kategorički odgovori jer nisu završena sva potrebna ispitivanja (položaj stupova nosača pod trgom, lokacija glavnog ulaza) i obavljene potrebne studije, u prvome redu hidrološke (snižavanje razine podzemnih voda). Načelno riješena pitanja zahtijevaju sada detaljnju, što hitniju razradu (komunikacije, osvjetljenje, klimatizacija, informacijski sistem), kako bi se u dogledno vrijeme muzejska etaža mogla sposobiti za javne posjete.

Studeni 1985.

Bunićeva poljana opločena je i predana javnosti na uporabu sredinom 1988. godine. Da bi rezultati arheoloških istraživanja postali dostupni javnosti, potrebno je završiti s time povezane građevinske radove u podzemlju Bunićeve poljane i katedrale.

Tomislav Kralj

Novouredeno svetište

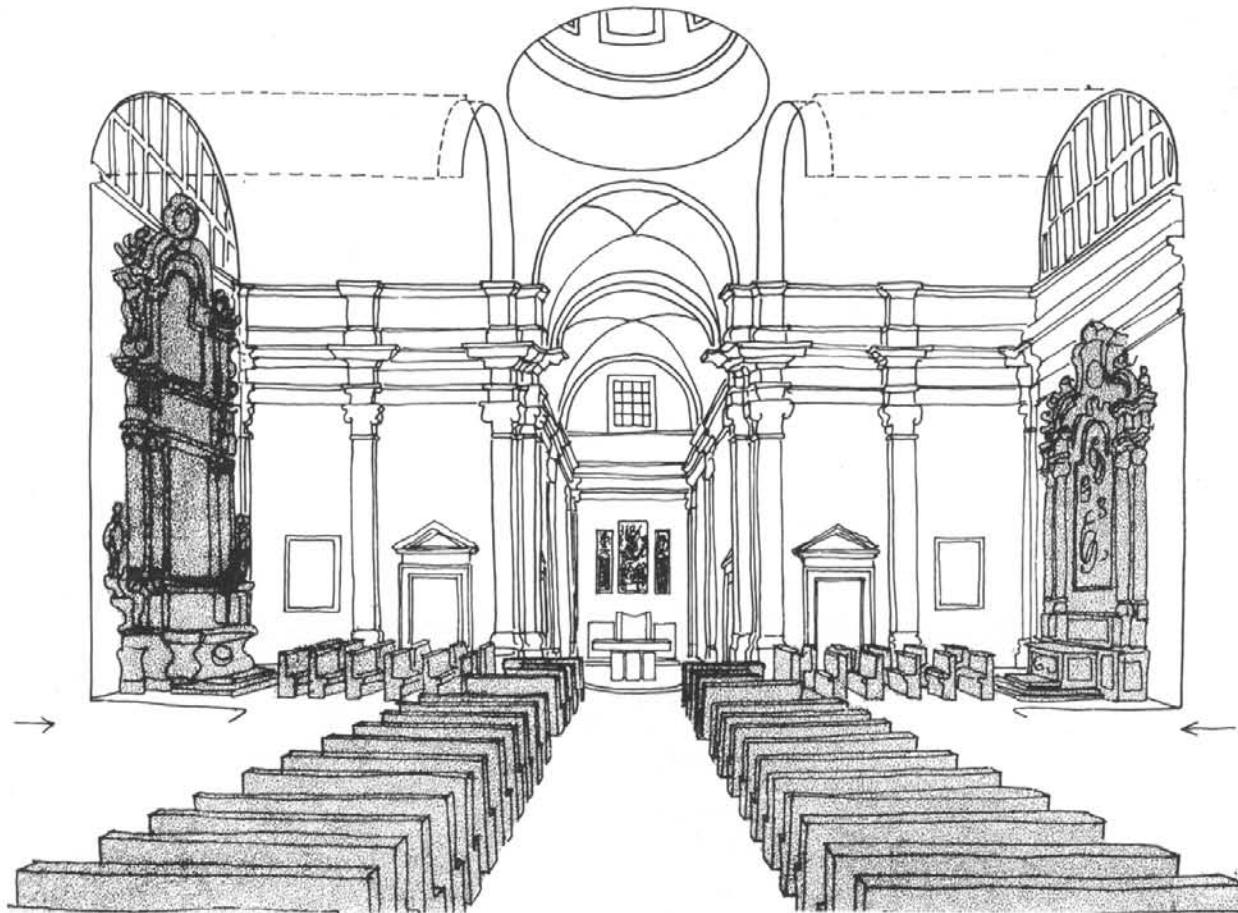

Nenad Gatin

Svetište prije obnove

Ivan Prtenjak

OBNOVA UNUTRAŠNJOSTI DUBROVAČKE KATEDRALE

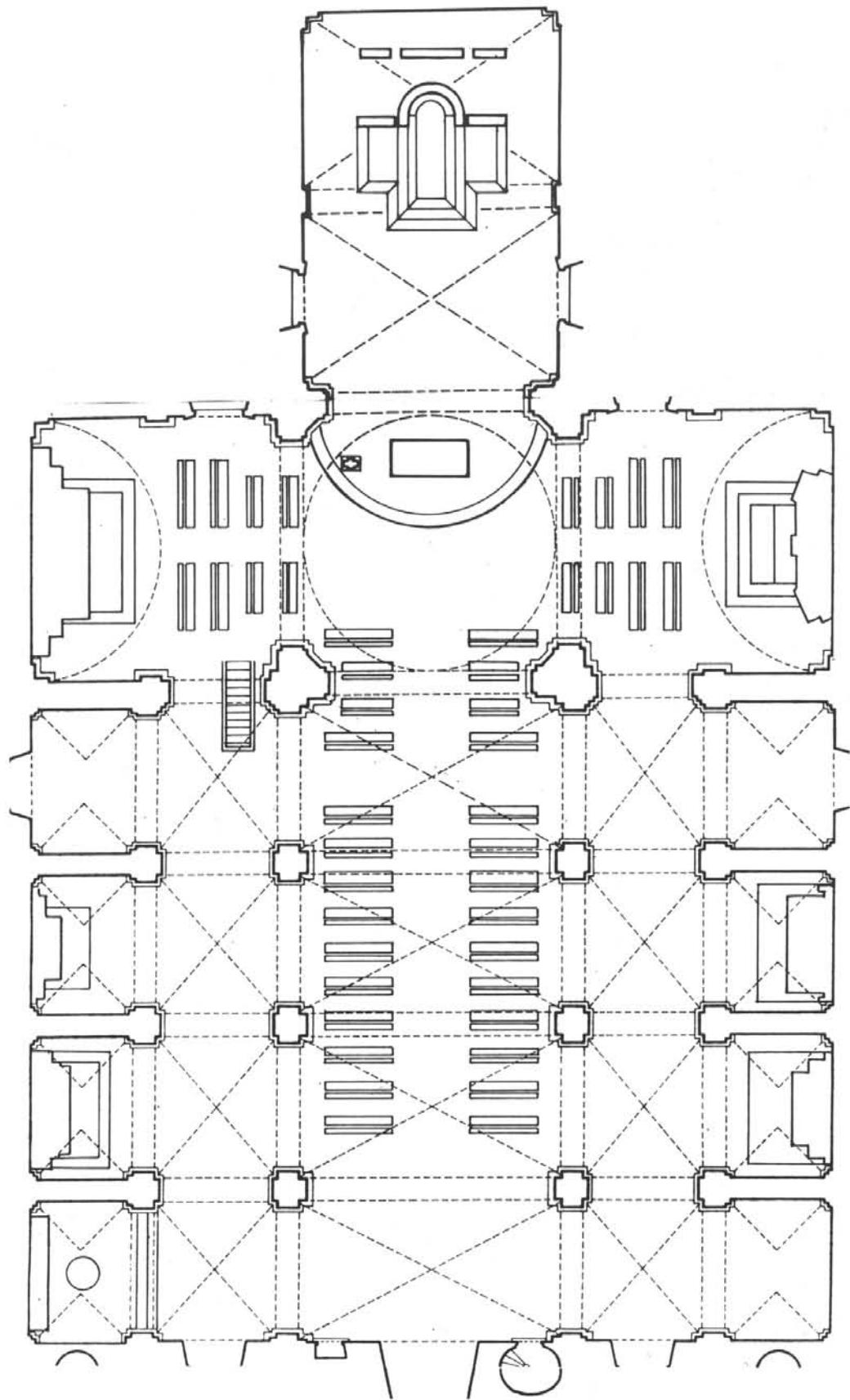
Novouređeni interijer

Kada su u toku arheoloških istraživanja prilikom statičke sanacije dubrovačke katedrale otkrivena dva daleka povijesna sloja, otvoren je izazovan arhitektonski zadatak povezivanja pronađenog s gornjim slojem – postojećim prostorom u funkciji. Bila je to jedinstvena prilika da se novom prostornom intervencijom povežu arhitektura bizantske katedrale iz 8. stoljeća, arhitektura romaničke katedrale iz 12. stoljeća te barokna arhitektura iz 17. stoljeća s elementima savremene arhitekture u jednu osmišljenu cjelinu s izraženom bogatom slojevitošću. Prva razmišljanja i idejna rješenja bez zadanog konkretnog programa rješavala su upravo taj problem povezivanja savremenosti s arhitektonskim »bunarom prošlosti«.

Nakon odluke da se gornji barokni prostor potpuno odvoji i da ostane bez prostornog i vizuelnog kontakta sa svojim korijenima noya je prostorna intervencija reducirana na unutrašnjost katedrale u funkciji s bitnim preoblikovanjem svetišta.

U osnovi, svetište je preoblikovano zbog primjene novih liturgijskih propisa kojima se predviđa okretanje oltara prema publici zbog izravne komunikacije. S druge strane, prema zadanom programu željelo se kreirati novu katedru – znak katedrale, čime se uređenje svetišta sadržajno vraća na povijesni, srednjevjekovni model u kojem je katedra bila jedan od bitnih elemenata. (U donjem, arheološkom sloju pronađena je i katedra.)

Tlocrt novog interijera

Postavljanje novog oltara i kreacija nove katedre bili su povod za novu cijelovitu intervenciju ne samo u prostoru svetišta nego djelomično i u prostoru cijele katedrale.

Prostor za vjernike bio je u prijašnjem stanju organiziran jednosmjerno prema starom oltaru u dnu svetišta, klupe su bile postavljene samo u središnjoj osi katedrale. Najljepši prostori, prostori poprečne lade s velikim originalnim baroknim oltarima bili su u toj organizaciji pasivni prostori a i sam prostor ispod središnje kupole nije bio valoriziran. U novoj organizaciji prostora oltar je postavljen ispod kupole a publika je polukružno u 3 smjera postavljena oko oltara približavajući se time tlocrtnoj dispoziciji savremenog kazališta. Prostori poprečne lade su aktivirani a polukružnim istakom svetišta prema prostoru za vjernike postignuto je sjedinjenje nekad razdvojenih prostora. Polukružni pomak, tj. zamjena izvorne ravne stepenice ispod trijumfalnog luka jedina je intervencija kojom se djelomično mijenja originalni barokni tlocrt ali ne i barokni karakter.

Prostor samog svetišta bio je ispunjen heterogenim crkvenim namještajem koji je u potpunosti poništavao izvorni barokni prostor, te je svetište djelovalo kao tamni tunel odvojen od ostalih prostora katedrale. Prilikom postavljanja korskih klupa u XIX. stoljeću odsječeni su bočni i ugaoni pilastri s profiliranim kamenim bazama a prilikom postavljanja kamenog prospekta u dno svetišta porušen je i gornji barokni vijenac. Tim intervencijama nije se samo vizuelno izgubio barokni ugodaj nego su i materijalno uništeni bitni, strukturalni elementi barokne arhitekture.

S druge strane, postavom kamenog prospekta (koji je stajao na ogromnim konzolama neprimjernim baroknom duhu) poništена je i središnja slika Tizianovog poliptika. Ta je slika bila utopljena u kamene okvire te su rubni dijelovi slike bili pokriveni, tj. više od 15% površine slike bilo je nevidljivo pa time i originalna kompozicija necjelovita.

U projektiranju svetište je najprije reducirano na čisti barokni prostor s rekonstrukcijom uništenih pilastera i vijenaca.

Iako je bilo mnogobrojnih varijanti za uređenje u kojima su se uklapali postojeći elementi opreme (to se odnosi naročito na stari oltar) odlučeno je da se postavljaju samo novi elementi opreme u rekonstruiranom baroknom prostoru svetišta.

Dok je oltar postavljen kao središnja žarišna točka za cijeli prostor katedrale, kao spona između vjernika i svetišta, katedra – znak katedrale, postavljena je prema klasičnim kanonima na dno svetišta. Katedra je, u svom tlocrtnom obliku zamišljena kao mala trobrodna crkva s polukružnom apsidom te podsjeća na tlocrte novootkrivenih apsida starih katedrala u podzemlju. (U prvobitnom rješenju gdje su apside VIII. i XII. stoljeća bile vizuelno prisutne u baroknom prostoru XVII. stoljeća, ta je novokreirana apsida XX. stoljeća bila završna točka »kvarteta«).

Tako je katedra definirana kao određeni omeđeni prostor u koji su trebale doći tri obične stolice u formi dijelova klupa kako bi se tom malom intervencijom sadržajno približila vjernicima. (Na traženje korisnika izvedena su fiksna kamena sjedala.)

Tizianov poliptih, izvaden iz kamenih okvira i oslobođen po cijeloj površini postavljen je tako da lebdi u prostoru odvojen od zida u dnu svetišta. Time barokni plašt nesmetano teče a slika koja svojom tematikom »lebdi« (»Uznesenje Marijino«) lebdi i u realnosti. To je rješenje povoljno i zbog konzervatorskih razloga zbog jednoličnog zračenja.

(U sadašnjem stanju kontrast između svjetle plohe zida i tamnih slika je prejak. Taj će se trenutni nedostatak ispraviti jer će slike nakon čišćenja i restauracije biti mnogo svjetlijih tonova a oblikovanjem novih okvira sukob neće biti direkstan kao sada.)

Oltar, katedra i ambon projektirani su u jednostavnim, esencijalnim oblicima. Zid katedre u obliku trobrodne crkve s apsidom, baza oltara podijeljena na tri dijela te ambon s križnim tlocrtom razdijeljenim na tri dijela izvedeni su u svom kamenu istog tipa kao i kamen baroknih stupova, pilastera i vijenaca te se s tim arhitektonskim elementima tonski vežu. Jedino je oltarna ploča, kao središnja žarišna točka, izvedena u monolitnom bloku bijelog mramora koji se jasno iskazuje kao novi element u baroknom prostoru.

Željko Rapanić

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NAKON POTRESA I POČECI DUBROVNIKA

Arheološka istraživanja koja se u Dubrovniku posljednjih godina izvode na više mjeseta u sklopu rada na obnovi spomenika oštećenih potresom 1979. godine, a među njima naročito istraživanja u Katedrali, koja je vodio J. Stošić iz Instituta za povijest umjetnosti pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu, otkrila su i mnoge pojedinosti koje nameće posve drukčija razmišljanja o »postanku« Dubrovnika, različita od onih koja se u historiografiji danas ponajviše prihvataju. Isto su tako istraživanja na gradskom predjelu Pustijerna, kao i ona u Revelinu, odnosno u vrtu pokraj Osnovne škole »Miše Simonić« u samu središtu grada, iznijela na vidjelo nove spoznaje o organizaciji i izgledu pojedinih gradskih inzula.

Ipak u kontekstu svih tih novih spoznaja, najviše je pažnje privukao nalaz pod baroknom katedralom jer je tu, uz ostatke starije romaničke građevine, pronađena i bazilika s krstionicom (?) koja je posredno pokrenula i rasprave o počecima Dubrovnika. Nai-me, rano datiranje tog kompleksa (bazilike s krstionicom), što je neosporno, poremetilo je ustaljena mišljenja o počecima Dubrovnika pa je dosad više znanstvenika iznijelo svoja mišljenja o tome, a mnogi su novinski izvjestitelji informirajući javnost predocili mnoštvo zanimljivih podataka. U tome je bio najiscrpljniji i najpouzdaniji novinar zagrebačkog »Vjesnika« Suad Ahmetović koji je sustavno obavještavao i o nalazima, i o gledištima stručnjaka.

Iz svega toga što je do danas u javnost iznijeto, a treba spomenuti da je 1984. Hrvatsko arheološko društvo u Dubrovniku organiziralo i svoj redoviti znanstveni kolokvij s temom upravo o arheologiji dubrovačkog područja, na kojem je izlagao i J. Stošić o svojim istraživanjima, naslućuje se jasna sumnja u one uobičajene poglede na početke Dubrovnika, točnije na samo nastajanje toga grada. Tako je, uz ostalo, po tko zna koji put u historiografiji općenito, a ne samo u nas, dovedena u sumnju priča – legenda koja govori o utemeljenju nekoga grada. Pokušat ćemo ovdje sasvim ukratko iznijeti i naše mišljenje o tome koje smo opširnije izlagali na spomenutom skupu u Dubrovniku 1984. godine. Taj će rad, nadamo se, biti objavljen u aktima skupa i tamo će biti znatno opširnije argumentirani naši zaključci.

Anđun Tasovac

Pustijerna, novootkrivena ulica

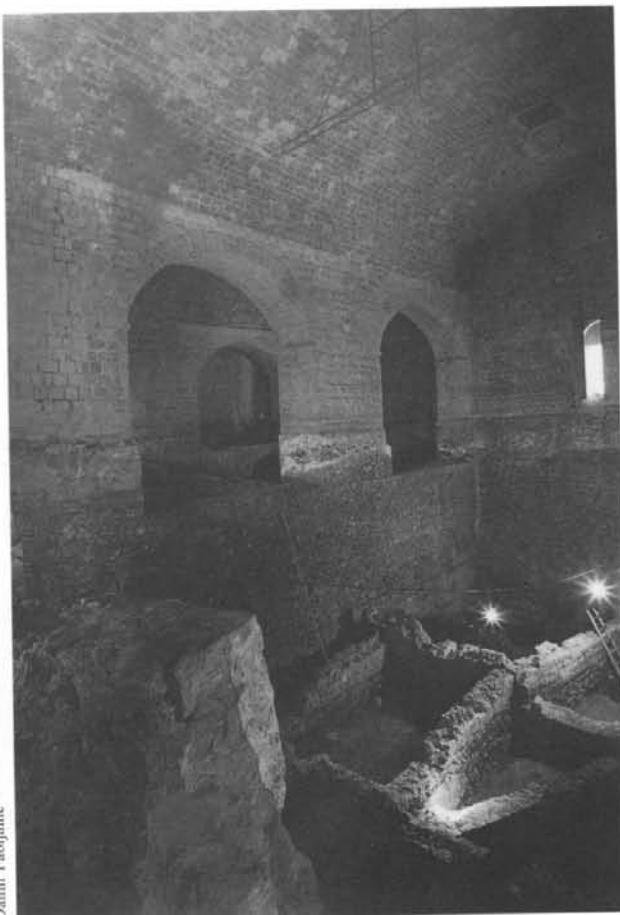
Antun Tisovac

Pustijerna, arheološki nalazi

Na samom početku valja naglasiti da je tumačenje osnutka, postanka ili početaka razvijanja nekoga grada »klasična« zagonetka koju gotovo redovito nije moguće riješiti na zadovoljavajući način ako se povjeruje samo pisanim povijesnim izvorima, a pri tome zapostavi i ne uzmu u obzir i materijalni ostaci prošlih vremena (npr. arheološki, a dakako i drugi) i, vrlo često, bilo kakvo komplementarno analogijsko zaključivanje. Odgovori u prvom slučaju i danas počivaju zato na romantičarskim pretpostavkama pa i na neznanstvenim zaključcima. Raspravu zato treba početi posve drugčije. Poslužimo se na početku analogijom.

Pitanje postanka Dubrovnika u biti je podosta slično problemu postanka Splita. Po raspoloživim povijesnim izvorima, tj. po Konstantinu Porfirogenetu, bizantskome caru i piscu iz X. st. (koji je o tome pisao u svojem spisu »De administrando imperio«) i splitskom kraljicom Tomi iz XIII. st. (u njegovoј kronici »Historia salomoniana«), oba su grada nastala bijegom i preseljenjem stanovništva iz susjednog, upravo napuštenog i porušenog grada. Solinjani su, po Tomi, došli u carsku Palaču, dok su stanovnici Epidaura (današnjeg Cavtata), po Konstantinu, došli na hridinu i tu izgradili novi grad. Na tim pričama bila su utemeljena sva dosadašnja objašnjenja postanka obaju gradova. Uvijek se, naime, slijepo vjerovalo onim pisanim izvorima, a temeljiti kritički pristup podacima i vijestima koje donose nije se ni pokazivao potrebnim. Razvitak historijske znanosti i drugčiji put zaključivanja omogućili su, međutim, i novu, drugčiju interpretaciju istih izvora i podataka što je u posljednje vrijeme poduprto i arheološkim nalazima koji takvu interpretaciju ne samo podržavaju nego i nameću.

Sveukupni sklop pitanja oko postanka gradova treba i u našem slučaju postaviti na čvršća i pouzdanija polazišta. Gradovi, naime, ne propadaju i ne nastaju samo zato što su jedni bili opljačkani, popaljeni pa i porušeni, a drugi se iz istih razloga poslije osnivali. Na život gradova, njihovo nastajanje, postojanje, trajanje pa i propadanje, utječe znatno složeniji splet okolnosti: od topografskih, agrarnih, prometnih, maritimnih, strategijskih i, naravno, još mnogih drugih. Salona nije propala samo zato što je bila, kako se vjeruje, »porušena«, nego mnogo više zato što je u njezinoj blizini postojalo vrlo pouzdano pribježiste, refugij i njezinu stanovništvu, ali još više civilnim i crkvenim vlastima toga doba. To je uostalom i posve logično jer je carska palača kao državno dobro morala poslužiti takvoj svrsi: bila je prostrana, čvrsta i sigurna. Salona je, smjelo bi se čak reći, zapravo napuštena. Uostalom barbari, a tako se običava nazivati osvajače toga doba, kasne antike u doba velikih migracija naroda i stanovnika, i ne običavaju rušiti gradove – pa bio bi to doista golem i suvišan posao – nego samo opljačkati materijalna dobra.

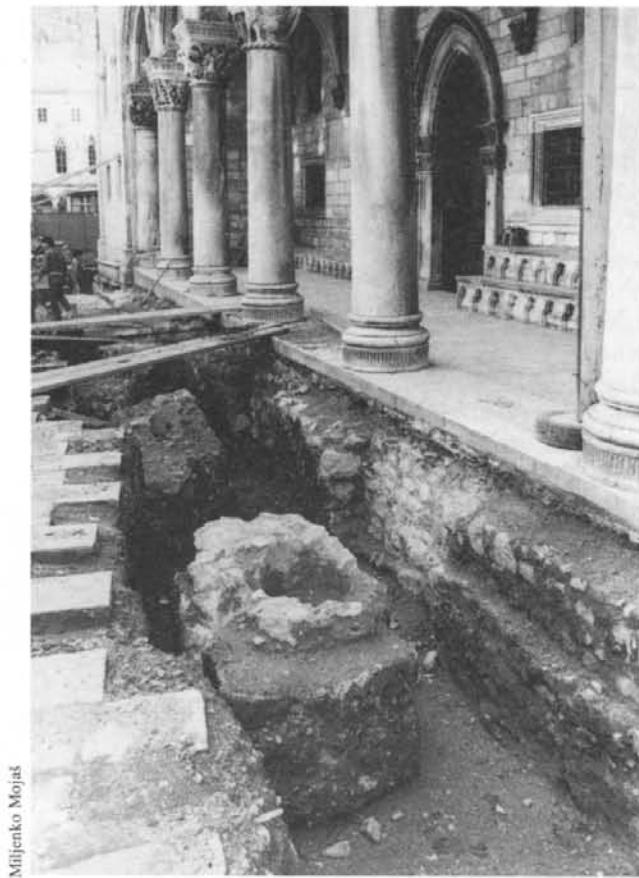
Damir Fabijanić

Revelin, novootkriveni prostori

Revelin, otkrivena ljevaonica (?) Ivana Rabljanina

Damir Fabijanić

Istraživanja ispred zapadnog trijema Kneževa Dvora

Ponešto sličan slučaj treba vidjeti i na primjeru Dubrovnika. Jedna formulacija, opet u pisanome izvori, u Kozmografiji anonimnog geografa iz Ravene (poč. VII. st?) izjednačava na neki način Epidaur i Ragusij, današnji Dubrovnik. U tom tekstu stoji: Epidaurum id est Ragusium, a to su poslije koristili mnogi pisci i kroničari osobito iz dubrovačkog renesansnog kruga. Sugeriralo se, podsjećajući se po svoj prilici posve nesvesno na mnoge stare antičke priče koje su u to humanističko doba bile aktualne, da je Dubrovnik nastao tako da su stanovnici porušenog (i ovdje ista premla!) Epidaura pobegli na hridinu i tu izgradili novi grad u vrijeme tobožnjih provala Avara i Slavena potkraj VI. ili na početku VII. stoljeća. Uvjereni smo, međutim, da nema nikakva smisla pozivavati sudbinu tih dvaju naselja: Epidaura i onoga na hridini – Ragusija – nego da treba potražiti drukčije i logičnije rješenje. Epidaur je, naime, izrastao u rimsko doba kao agrarna kolonija, za Augusta, a tijekom stoljeća i naročito u kasnijoj antici izgubio to svoje prvo značenje u sustavu gradskih aglomeracija

na istočnoj obali Jadrana. Bez obzira na činjenicu da ga neki povjesni izvori spominju kao sijelo biskupije u VI. st., očito je da njegov položaj nije imao značenja za bizantske stratege koji su oko sredine tog stoljeća i poslije organizirali sustave utvrđenja ne samo po Jadrani nego i po čitavu Sredozemlju. Bio je to dio mediteranske politike carstva. Tada je, naime, Justinijan uspješnim ratovima svojih vojskovoda Belizara i Narzesa bio na kratko vrijeme integrirao pod svoju vlast velika prostranstva od Male Azije do Španjolske i od Sjeverne Afrike do Jadrana gdje su upravo sredinom VI. st. skršili vlast Istočnih Gota. Da bi se taj svijet vojnički osigurao, bogatom i tada punom carskom blagajnom podiže se nepregledan niz utvrda na istaknutim položajima koja su omogućavala sigurniju plovidbu i bolju vojničku kontrolu u prostranojme carstvu. U to doba, vjerujemo, i na mjestu staroga ilirskog naselja na hridini Ragusija, otprilike na današnjem predjelu Kaštio, bila je postavljena posada koja je, kao i mnoge druge uzduž istočne obale Jadrana, nadzirala plovidbu pomorskom magistralom

Pustijerna, novootkriveni dio grada, srednjovjekovna urbana struktura

Antun Tasovac

od ulaza u Jadran pa preko grčkih i albanskih položaja do naših gradova i uporišta, od Ulcinja, Budve, Kotora, preko kastruma Ragusija, dalje prema gradićima Srednje Dalmacije, Kvarnera, Istre, do onih na samome sjevernom luku Jadrana. U taj niz pristaništa uključuje se upravo u to doba i mnoštvo novih utvrda, tada izgrađenih (npr. Žirje, Vrgada, Dugi otok, Palacol itd.), pa u njihovu krugu valja vidjeti i nastanak kastruma na južnoj litici današnjeg Dubrovnika. Kako je ta utvrda bila na vrlo pogodnom mjestu, za kratko je vrijeme počela prerastati u grad, jer su tu po svoj prilici prebjegli u vrijeme kad se slutila opasnost oni predstavnici vlasti (civilne i crkvene) iz Epidaura jer su tu imali i više sigurnosti. Tako je kaštel, najprije s vojničkom posadom, postao mjesto gdje je stolovao i biskup, vjerojatno onaj epidaurski, što bi trebalo da potvrdi ono na početku spomenuto otkriće starokršćanske katedrale.

Ta bazilika, naime, po svojim graditeljskim osobinama i veći broj ulomaka skulpture koja je najvjerojatnije pripadala upravo toj građevini (npr. kapiteli), upućuju na drugu polovicu VI. stoljeća. Slične se bazi-

Miljenko Mojić
Radovi u trijemu Kneževog Dvora

Revelin, novootkriveni prostori

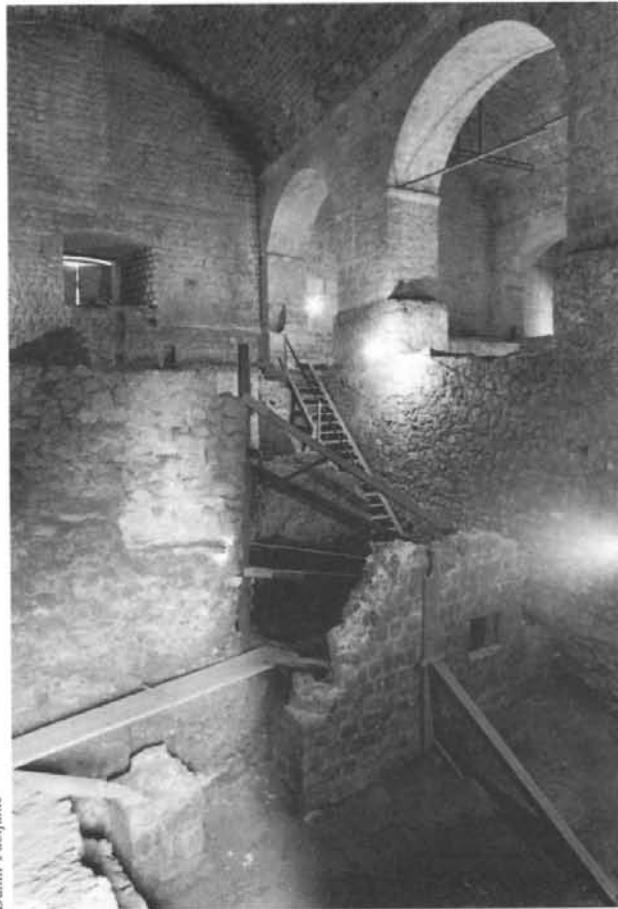
Nenad Gattin

like, ukrašene vrlo sličnom skulpturom podižu tako reći posvuda u to doba pa i iz naših krajeva ima dovoljno analogija uz obalu i u unutrašnjosti. Nije, nadalje, nelogično prepostaviti da je važnost te vojničke postaje utjecala i na formiranje crkvenog sjedišta i na izgradnju bazilika jer je baš u to vrijeme, za Justiniijana – kako je to definirano vrlo precizno i u njegovim zakonima – crkvena vlast u mnogim važnim poslovima bila ravноправna s civilnom. Biskup na primjer tada sudjeluje i u organizaciji obrane ili gradnji gradskih zidina. Bazilika, da se vratimo poslije kratke digresije tome problemu, otkrivena ispod romaničke, a obje ispod današnje barokne koja je upravo obnovljena, pokazuje očito jasan bizantski sloj, ranu fazu u povijesti Dubrovnika, koju dosad nije bilo moguće temeljiti izdvojiti pa ni odrediti.

Tako je, eto, grad na litici, Ragusij, nastao po svoj prilici neovisno o Epidauru, pa njegovu povijest ne bi trebalo u cijelosti tako tjesno povezivati sa sudbinom nekadašnje rimske kolonije na području današnjeg Cavtata. Slučaj vrlo sličan onoj analogiji solinsko-splitskoj koju smo prije iznijeli. Kao što je tamošnji salonitanski nadbiskup postao splitskim, tako se i epidauraustoličio u novome sjedištu zadržavši stari naslov još neko vrijeme. Epidaurausti je biskup mogao i nadalje nositi svoj stari naslov, ali djelovati u ragusitanskoj katedrali koju je otkrio J. Stošić. Isto su tako i civilne tradicije Epidaura, poput onih salonitanskih, mogle poslužiti kao jedan od temelja u izraštanju novoga grada. Spomenuta i raščlanjena analogija ima tako puno opravdanje.

Nisu ovo sva pitanja koja otvara nalaz stare katedrale u Dubrovniku. Čitav niz drugih graditeljskih struktura, koje se na više mjesta i u raznim smjerovima protežu ili samo naziru, nameću nove nepoznanice. Jedna je od takvih i pitanje prvi gradskih zidina, zatim širenje grada na podstrancima Kaštela prema zapadu i istoku, prema Pustijerni. Arheologija, na žalost, u uvjetima živa grada ima malo prostora i još manje mogućnosti za sustavnija i pažljivija istraživanja. Ipak pomno slaganje podataka koji se otkrivaju i popunjavanje zasad slabo poznatog rastera urodit će novim spoznajama, a mnogo staru, pa možda i ovaj prijedlog o »postanku« grada koji smo iznijeli, jednom opovrgnuti.

Revelin, novootkriveni prostori

Damir Fabijanić

PRETPOSTAVKE ZA OBNOVU DUBROVAČKIH LJETNIKOVACA

»Baština bez baštinika« naslov je jednoga teksta koji je Milan Prelog objavio 1964. godine, ojađen razaranjima ljetnikovaca u Rijeci Dubrovačkoj, što su pratila izgradnju magistrale. Lagano umiranje dubrovačkih ljetnikovaca koje je tom prilikom samo ubrzano, nastavilo se i dalnjih dvadeset i pet godina, a sadržajno sročen naslov toga teksta postao je, nažalost, najsazetijom kvalifikacijom odnosa prema ovom izuzetnom dijelu naše kulturne baštine.

Kolikogod bilo neosporno da je potres 1979. godine nanio štete gradu Dubrovniku, njegovim stanovnicima i njegovim spomenicima, toliko treba priznati i činjenicu da bez sredstava što su namaknuta da se te štete uklone, i bez velike akcije obnove – koja je uslijedila ponajprije na području gradske jezgre, a potom se proširila i na najznačajnije spomenike šireg dubrovačkog područja, – ne bi bilo moguće, u »normalnim« okolnostima, obnoviti mnoge zapuštene građevine, dovedene na rub njihova materijalna postojanja.

Posljednje dvije godine, otkad su, dakle, i ljetnikovi, neki u neposrednoj blizini grada, neki podalje, u Rijeci dubrovačkoj, postali predmetom sanacionih zahvata pojavila su se i mnoga pitanja u vezi njihove obnove, jer postaje očigledno da se ne radi samo o specifičnim oblicima arhitekture, već i o namjeni koju valja za njih pronaći; koliko samo dva dva aspekta obnove ljetnikovaca sadrže problema, pokušat ćemo prikazati u tekstu koji slijedi.

Prije nego se pristupi razmatranju posve praktičnih problema obnove ladanjske arhitekture i mogućnosti njezina korištenja, postavlja se ipak pitanje: nije li, obzirom na greške počinjene u posljednjih dvadesetak godina, za sve to već i prekasno? Sigurno je da su sve one šanse koju bi ovakav poduhvat još donedavno imao, uglavnom proigrane. No, svjesni izuzetne kvalitete ove arhitekture, mišljenja smo, da makar i samo zaustaviti njezino daljnje propadanje, te obnoviti barem ove ostatke ladanjskih kompleksa, – a s ponekom nanovo uspostavljenom oazom ladanjskog

ambijenta suprostaviti se posvemašnjem uništenju najboljih odlika što ih je posjedovao dubrovački kultivirani krajolik, – predstavlja pokušaj vrijedan ulaganja svih naših napora i dostupnih materijalnih sredstava. A sve to, kako rekosmo, zbog izuzetnosti dubrovačkih ljetnikovaca. O tome je, u već spomenutom članku, Milan Prelog napisao, da je teško naći u našim opustošenim prostorima skup spomenika koji nam daje pravo da s toliko ponosa izgovorimo riječi kulturna baština, budući da te građevine nisu samo jedno od najljepših poglavlja historije arhitekture, nego i istorije naše kulture uopće.

Neoprostiva je nebriga našeg društva za sudbinu tih spomenika, tim više što je vrednovanje ladanjske arhitekture u našoj stručnoj literaturi provedeno odavna i vrlo argumentirano. Dovoljno je nabrojati autore studija i napisa koji ističu ljepotu i izuzetnost dubrovačkih ljetnikovaca od arhitekta Nikole Dobrovića i Ive Zdravkovića,² do iscrpnih prikaza i osvrta na pojedine probleme ili pojedine spomenike Frana Kesterčaneka, Bruna Šišića ili Ane Deanović.³ No ponajviše se dubrovačkim ljetnikovcima bavio Cvito Fisković, pišući o njima u više navrata. Bilo da njegovu pažnju zaokuplja samo jedan od njih (ljetnikovac Petra Sorkočevića na Lapadu) ili je predmet njegova pisanja ladanjska izgradnja u okviru većih tematskih cjelina, Fisković nam uvijek nudi i brojne podatke o ladanjskom životu, te prvi u nas uvodi pojam »Kultura dubrovačkog ladanja«.⁴

Dubrovački ljetnikovci renesansnog i kasnijih razdoblja poznati su i van naših granica, i to odavna. Od XV. stoljeća nadalje opisuju ih mnogi stranci, putnici, putopisci, poslanici; ubilježeni su i na geografskim kartama kao »palazzi di delizie«. U suvremenoj stručnoj literaturi osvrće se na njih i poznati talijanski povjesničar umjetnosti Michelangelo Muraro,⁵ smatrajući ih izuzetnima po vremenu nastanka. Podaci o gradnji velikog broja ljetnikovaca u XV. stoljeću, uz toliki broj onih sačuvanih iz prve polovice XVI. stoljeća, predstavlja uistinu specifičnu vrijednost u okvirima i širim od dubrovačkih ljetnikovaca ili ladanjsko-gospodarski kompleksi koji se u rasponu od XV. do XVIII. stoljeća grade na izvanogradskom području

Mlini, ljetnikovac Bettera

Šipan, Sudurad, ladanjski kompleks Tome Skočibuhe

Šipansko polje, ljetnikovac Lodovica Beccadelija

(sačuvano ih je više od dvije stotine) predstavljaju svojevrstan fenomen koji opaža i Fernand Braudel.⁶ Sav taj interes za ljetnikovce, međutim, kao i svijest o njihovoj vrijednosti, nisu nam bili ni dovoljni niti poticajni da do sada na odgovarajući način obnovimo i prezentiramo više od jednoga jedinoga: ljetnikovac Petra Sorkočevića na Lapadu.⁷ Pomanjkanje sredstava ne može za to biti jedina isprika. Razloga ima više.

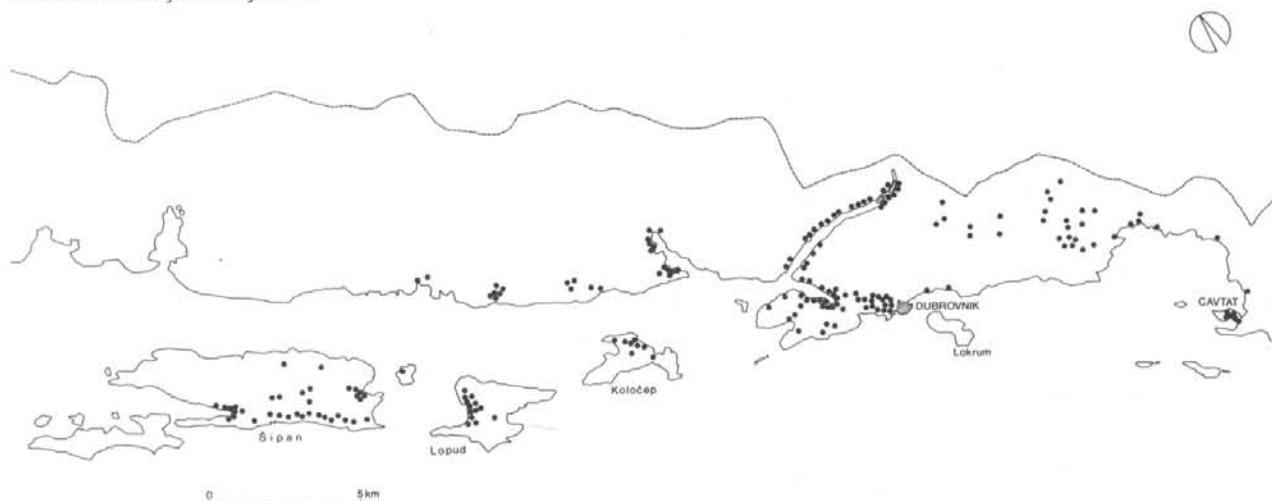
Loše stanje u kojem se, uz malobrojne iznimke, već duže vremena nalaze ljetnikovci, posljedica je prije svega činjenice što je dokinuta njihova osnovna izvorna funkcija: oni su prestali biti rezidencijama zemljoposjednika sred većih ili manjih obrađenih poljoprivrednih površina. Uzrok su tome ne samo duroke ekonomsko-društvene promjene, već i bitno izmijenjeno poimanje života uopće. Tijekom XIX. stoljeća mnoge stare dubrovačke vlasteoske porodice odumiru, napušteni od starih vlasnika, mnogi su ljetnikovci prepusteni njihovim najamnicima; poslije II. svjetskog rata mnogim su vlasnicima ljetnikovci oduzeti, a novi vlasnici su ih pretvarali u gospodarske zgrade, podesne za njihove potrebe. Nerijetko ih naseljavaju stanovnici najniže socijalne kategorije i sumnjivih urbanih navika; u ljetnikovce se smještaju uredske prostorije, skladišta, odmarališta, pa čak i gimnastička dvorana.

Zanemariv je broj ljetnikovaca koje vlasnici uz ogromne materijalne napore pokušavaju održati, ali tim više ti njihovi naporci zaslužuju divljenje.⁸ Svaka-ko daleko veći, a za službu zaštite često i nerješiv problem, predstavljaju oni mnogo brojniji »razbaštinje-

ni« spomenici, stanovnici kojih ili nemaju nikakva razumijevanja ili potrebnih sredstava da ih zaštite od propadanja.⁹ Nepravedno bi bilo, međutim, predbaciti njima stanje u koje su dubrovački ljetnikovci dovedeni, jer deseci onih najvećih i najkvalitetnijih u neposrednoj blizini grada i njemu na domak, stoe kao ruševine (ili to tek prividno nisu).¹⁰ Razlog je takvom stanju pomanjkanje odgovarajuće kulture i senzibiliteta u onih koji donose odluke o njihovom korištenju, o njihovom naseljavanju, o izgradnji u njihovim vrtovima. Kada se neznanju doda i nesvjesni otpor prema nedostižnom okviru jednoga »prošlog« života, nesporazumi oko ovih objekata se uvećavaju do takvih razmjera da postojeći zakoni o zaštiti spomenika niti su bili niti jesu dostatni za očuvanje tako značajnog dijela našega kulturnog nasljeđa.

Nerazumijevanju za ovaj sloj arhitekture pridružio se i interes »racionalnog« korištenja zemljišta, tj. usitnjavanja onih prostora koji su izvorno pripadali ljetnikovcima, te privatne (i ne samo privatne!) građevinske spekulacije koje se opiru svakoj ideji saživljavanja s kvalitetama prošloga vremena. Sve je to do prinijelo ubrzanoj dezintegraciji vitalnog ambijenta ljetnikovaca. Mnogi su od njih lišeni svojih vrtova, pa i pojedinih građevinskih dijelova, bez kojih ladanjska cjelina ostaje tek invalidno zdanje; mnogi su zagušeni novom nekontroliranom izgradnjom koja bilo da je kolektivna ili individualna, ne zavreduje čak niti naziv arhitekture; područje ljetnikovaca ispušta se objektima koji odaju svu ružnoću »industrijskog« preobražaja na primitivnoj razini. Intenzivno naseljavanje i prestrukturiranje privrede, kao i krivo poimanje turističkih interesa, posvema su izmijenili karakter

Karta dubrovačkog područja (od Slanog do Cavtata) s označenim ladanjskim objektima

Rijeka dubrovačka, ljetnikovac Sorkočević, stepenište (stanje 1963)

Gruža i Lapada, Ploča i Pila, Gornjeg i Srednjeg Kanala – zona najgušće izgradnje suburbanih ljetnikovaca. Rijekom dubrovačkom i Šumetom, Zatonom Velikim i Malim, Župom gornjom i donjom nezadrživo se širi izgradnja, koja potire najveće ambijentalne kvalitete tih područja, a time i osnovne vrijednosti ladanjske izgradnje. S druge strane, oslabljene veze s otocima, napuštanje tih i drugih udaljenih predjela, značilo je ujedno i prepustanje mnogih ladanjskih zdanja posvemašnjem propadanju.

U svemu tome zbrisana je višestoljetna antiteza grad – vangradski prostor, što se materijalizirala u suprotnosti između gusto izgrađenog zidinama opasanog grada i slobodnog izvengradskog prostora, kojemu su osnovno obilježe kultiviranog krajolika odredivali ljetnikovci okruženi vrtovima. Dubrovački krajolik tvorila su podjednako i velika prostranstva obradenih površina, izravno povezana sa središtema zemljoposjeda – ladanjsko-gospodarskim sklopovima. Postavljen u kontekst prostora, ljetnikovac po svome sadržaju nalazi se na razmediji strogih gospodarskih zakonitosti i idealizacije seoskog života ili, jednostavnije rečeno, života u prirodi. Taj dualizam sadržan u ladanjskoj arhitekturi od suštinskog je značenja za poimanje takve vrste spomenika, i jednako je važan za ispravan pristup njihovoj obnovi.

Dubrovački ljetnikovci specifična su tema koja je izuzetno značajna za grad Dubrovnik i doba njegova procvata. Trajanjem u dugom vremenskom rasponu od nekoliko stoljeća, a osobito velikim brojem i gustoćom izgradnje, ljetnikovci su postali i značajan faktor uredenja cjelokupne dubrovačke regije. Moglo bi se čak ustvrditi da su izgradnja na izvengradskom području, kao i mogućnost života van grada, te boravci u ljetnikovcima osigurali gradu dugovječnost. No umjesto da grad, zatvoren u čvrsti okvir svojih zidina, i nadalje njeguje i čuva svoj okoliš, preputio ga je propadanju u razmjerima koje je doseglo malo koje kulturno središte na našoj obali. Čuvajući svoj spomenički i urbani integritet grad je žrtvovao svoju okolicu.

Sve što se u neposrednoj okolini grada dogodilo od rata nadalje: trasiranje magistrale 1963. god., izgradnja novog naselja Mokošice 1979. god., nekontrolirana izgradnja u Rijeci Dubrovačkoj osobito pojačana nakon potresa 1979. god., te konačno lociranje industrijske zone u Komolac, 1987. god., da i ne spominjemo »kontroliranu« izgradnju na Lapadu i u Gružu, pa »Lafodiju«, »Belvedere«, »Marinu« – sve je to odraz primitivnog mentaliteta koji igra presudnu ulogu pri donošenju najznačajnijih odluka, neukosti i neosjetljivosti ali i o *neodgovornosti* za cjelokupno kulturno nasljeđe Dubrovnika, koje smo dužni sačuvati i za budućnost. Pomireni sa krajnjim oblicima degradacije spomenika u neposrednoj blizini, građani Dubrovnika se diče priznanjima i medaljama dodijeljenim zbog sačuvanosti njegovih spomenika. Po svojoj vrijednosti u jednom vremenu, koje nije ovo »naše«, dubrovački su ljetnikovci imali isto toliko razloga koliko i sam grad da se nadu na UNESCO-vu popisu svjetske kulturne baštine.

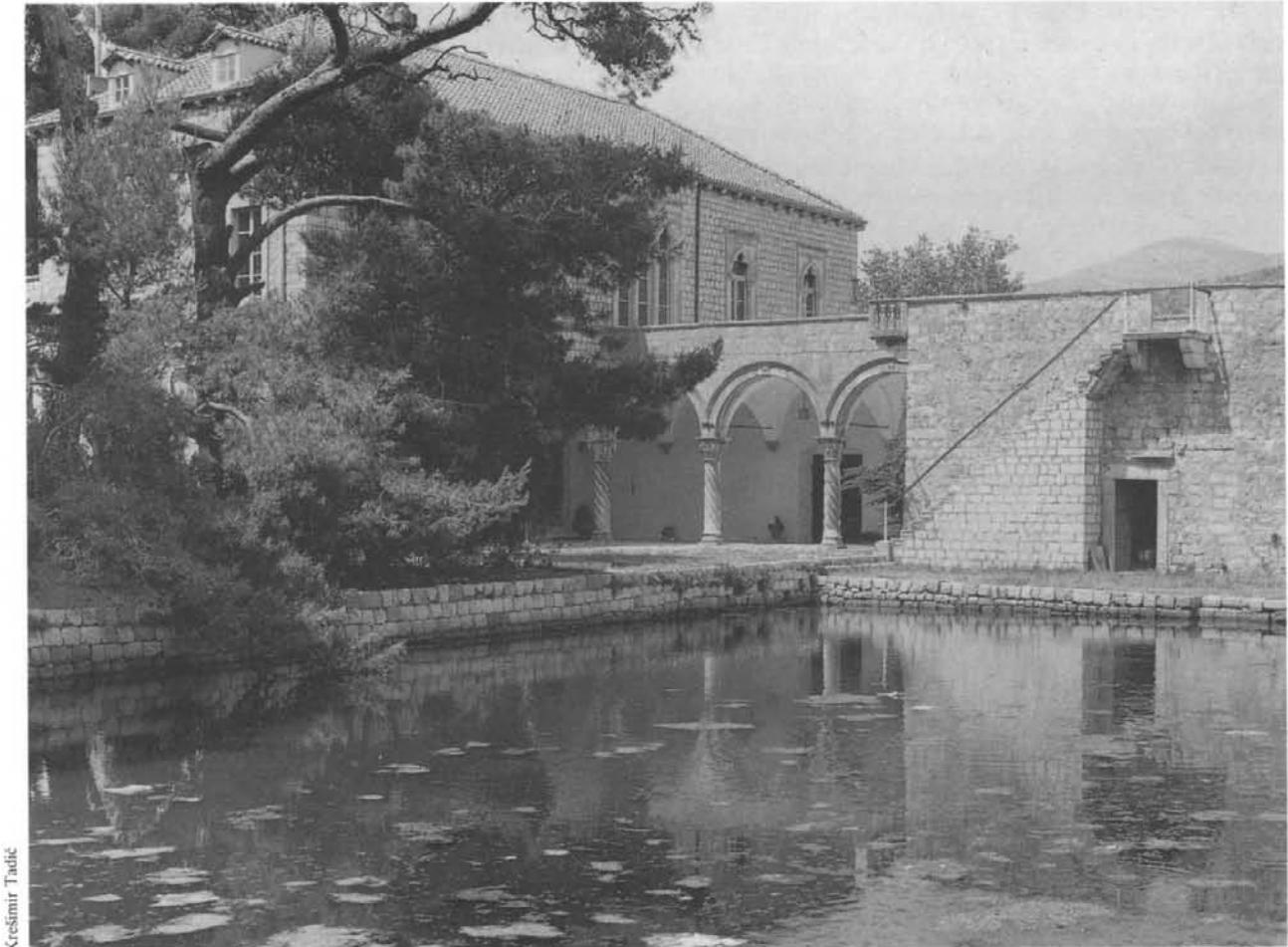
Dosadašnjim i sadašnjim odnosima grada Dubrovnika i njegove okoline moramo posvetiti dosta pažnje stoga što upravo iz tih poremećenih odnosa proizlazi i veći dio nesporazuma oko očuvanja i eventualnog korištenja ljetnikovaca. Naime, pitanje odnosa prema krajoliku presudno je po obnovi ljetnikovaca, s razloga što proistječe iz osnovnog obilježja ove arhitektonske vrste: da arhitektura i priroda (vrt i okolni pejsaž) tvore jedinstvo. Stoga se obnova samo jednoga dijela cjeline, pa makar to bila i ladanjska kuća, ne može smatrati dostatnom; obnova mora obavezno uključiti i uređenje vrta (arhitektura vrta i njegove vegetacije) jer je, osobito u dubrovačkom području, karakteristično mnogostruko povezivanje zatvorenih i otvorenih prostora, odnosno građevinskih dijelova i vrtnih površina; ta osobitost predstavlja ujedno i najveću kvalitetu dubrovačke ladanjske arhitekture.

Da bi postala razumljiva sva složenost problema obnove ljetnikovaca, ukazat ćemo na neke propuste i greške, s jedinom namjerom, da se takvi postupci više ne ponove.

Rijeka dubrovačka, ljetnikovac Sorkočević, zidna česma u vrtu

Krešimir Tadić

Krešimir Tadić

Lopud, ljetnikovac Sorkočević

Ne može se, primjerice smatrati korektno provedenom obnovom Crijević-Pucićeva ljetnikovca na Gradcu, koja je završena a da nije obnovljen i njegov vrt. Takav postupak neispravan je već i u načelu, a u slučaju ovog ljetnikovca pokazuje i temeljno nerazumijevanje osnovnih kvaliteta jedne arhitektonске zamisli, koja postavlja zacijelo najljepše kasnorenansansno dubrovačko pročelje u dno vrtnog prostora; ovaj je stoga pouzdano shvaćen kao »parter« bio zasađen raslinjem, koje nije nadvisivalo odrine. Danas se od preraslih stabala pročelje ne vidi, vrtu nije vraćen izvorni raspored i staze koje vode do tri portala pročelja, a nisu na odgovarajući način valorizirani niti stupovi u vrtu – vrhunsko ostvarenje klesarskog umijeća kasnog XVI. stoljeća (djelo Vicka Lujeva). Dok ovakav pristup pokazuje odsutnost ispravne valorizacije prvorazrednog spomenika arhitekture, što se odrazila u cjelini i u pojedinostima,¹¹ drugi će primjer pokazati problem vezanosti ljetnikovca uz njegovu neposrednu i šиру okolinu, odnosno čitavo jedno područje, i moguće nesporazume zbog nepoštivanja tih veza.

Teško je, naime, povjerovati da je Sorkočevićev ljetnikovac u Rijeci dubrovačkoj imao sreću kad je određen da postane središtem marine; sjećajući se njegovih vrtova, ribnjaka, čempresa i nekadašnjeg romantičnog ugođaja Omble u ovom dijelu njezina toka, skloni smo opredijeliti se za dostojanstveniju »prirodnu smrt« spomenika, naspram »života« kakav mu je nametnut; vezovi za jahte šire se nezadrživo Rijekom, a beton je okovao vanjsko stubište uz koje se nekad pristajalo čamcima i zbog kojeg je čitav ljetnikovac dobio ime »Skala«. Nek uzgred bude spomenuto da uza sve prihode koje donosi naša »najuspješnija marina« u galeriji ljetnikovaca naočigled propadaju freske – ono najbolje što od zidnog slikarstva kasnog XVII. stoljeća Dubrovnik i Dalmacija posjeđuju. Promašaj zasluguje još poneku riječ jer mnogi ne uvidaju otprva svu njegovu ozbiljnost. Mnogih se posjetilaca, naime, pozitivno doimlje i ovakav surrogat ladanjskog ambijenta. No ne treba biti znalač da bi se primijetilo koliko se odstupilo od strogih kriterija obnove ladanjske arhitekture, po kojima je osnov-

Kresimir Tadić

Gruž, ljetnikovac Gundulić, paviljon na terasi

ni zahtjev da se zajedno s gradevinskim spomeničkim kompleksom očuva i odgovarajući ambijent, jer je on njegova neophodna i temeljna komponenta. Taj se zahtjev nameće tim više što su smještaju ljetnikovca veliku važnost pridavali i sami graditelji; mjesto je često odredilo ili nadahnulo i samo arhitektonsko rješenje. Teško je prihvatići da se obnova Sorkočevićevog ljetnikovca u Rijeci dubrovačkoj proglašava uspješnom formulom, kada znademo da se ljepota ljetnikovca ne sastoji samo u harmoničnoj proporciji dijelova spram cjeline, već i cjeline spram ambijenta koji je okružuje; između njih se uspostavlja uzajamno djelovanje. Stoga se ne može smatrati očuvanom spomenička vrijednost ljetnikovca kod kojega to jedinstvo nije zadržano, ili nije dovoljno uzeto u obzir. Očuvanje ambijenta mora ići usporedo s očuvanjem spomenika ladanjske arhitekture.

Trećim primjerom dotičemo problem namjene, ustvari dileme koje se javljaju kad je riječ o tom aspektu obnove. Ljetnikovac Vice Skočibuhe na Tricrkve (Boninovo) jedan je od rijetkih kod kojih je sačuvan urbanističko-ambijentalni kontekst (vrtovi, ogradni

zidovi, putevi) bio je slabe sreće pri odabiranju nove namjene. Premda bi »korištenje« trebalo biti rezultat obnove, u ovom se slučaju namjena pokušala nametnuti objektu kojeg treba obnoviti. U razradi projekta otislo se toliko daleko da nam neizvjestan ishod daje opravdanje da upozorimo na greške, kao da su već počinjene. Neprihvatljivo je, prije svega, da se zbog neke određene namjene krivom procjenom podobnosti spomenika, izobliče konkretni podaci o gradevinu, zanemari njezina povijest, te ponište njezine autentične vrijednosti. Takav postupak više je nego neodgovoran, a pogreška bi dovela do uništenja jednog kulturnog dobra. Premda budući korisnik ljetnikovca pripada sferi »kulturnih djelatnosti«, zbog čega je u prednosti za korištenje spomenika ove vrste i kategorije, po svom programu on za spomenik predstavlja nemalu opasnost. Ideja, naime, da se u ovaj ljetnikovac smjesti »Naučna biblioteka« spada u red nepromišljenih improvizacija. Lokacija (jedna od najljepših) je za biblioteku sasvim nepodesna; vrtovi (jedinstveni po tlocrtu i elevaciji) su biblioteci nepotrebni; sam prostor ljetnikovca (najzrelija od svih du-

brovačkih renesansnih shema) ne odgovara potreba ma i programu rada biblioteke. Zbog toga dolazi do nasilnog smještanja knjiga i opreme u sve prostore, bez obzira da li su oni bili predviđeni za boravak ili ne (cisterne, zidne česme, potkrovije, vrtna kućica). Tlocrtni raspored se »poštuje« ali se zanemaruje vertikalna artikulacija; prostorne kvalitete respektirane su samo formalno, jer ih police za knjige i njihov razmještaj ustvari negiraju; ljetnikovac se pretvara u spremište za knjige.¹²

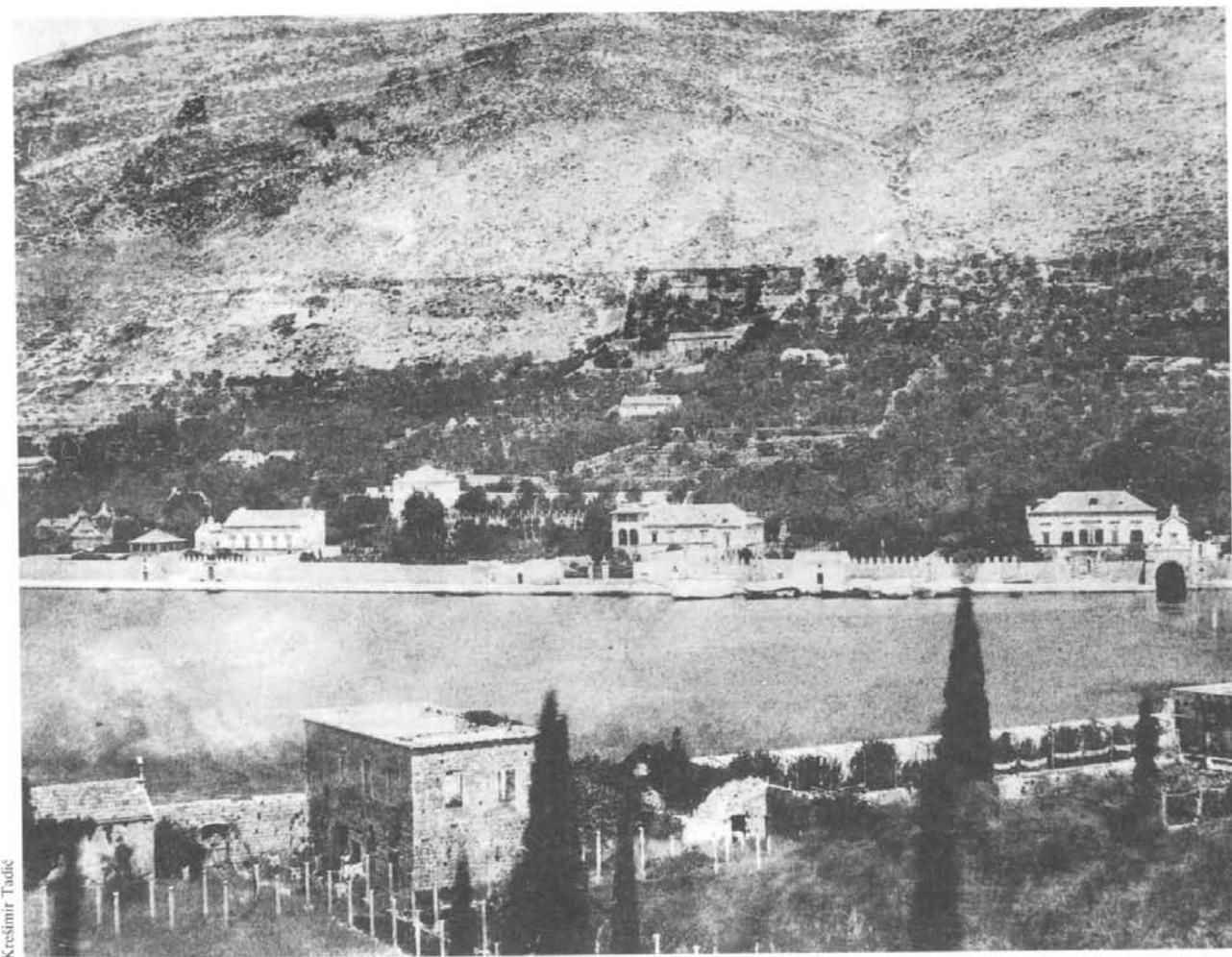
Logika građevinske konsolidacije kao krajnjeg cilja, obnova materijalnih vrijednosti i zanemarivanje povjesno-umjetničkih, kulturoloških i estetskih vrijednosti, predstavljaju opasnost po spomenički integritet s kojom se nerijetko susrećemo. Kako spriječiti da se pri obnovi, usprkos najboljim namjerama svih sudionika takvi promašaji ne nastave, a greške ne ponove? Jedan dio napora treba usmjeriti na istraživanje arhitektonskih osobina ljetnikovca i iznalaženje najprikladnijih rješenja za njegovu obnovu, dok bi drugi trebalo posvetiti pronalaženju odgovarajuće namjene, kako bi se spomeniku vratio ugled i dostojanstvo.

Poput svakog spomenika izrazitih arhitektonskih vrijednosti i ljetnikovce (koji većinom pripadaju najprezentativnijem sloju dubrovačke izgradnje) valja ponajprije pomno istražiti, kako bi se rezultati tih istraživanja mogli u obnovu spomenika »ugraditi«; štoviše, oni moraju biti osnova za određivanje smjernica obnove i prezentacije ljetnikovca. Ispitivanje građevina i proučavanje dokumenata o njima mogu objasniti mnoga pitanja ili ispraviti neka prethodna pogrešna tumačenja. Ljetnikovac je, kao i svaki drugi spomenik kulture svjedočanstvo prošlih vremena, nekih davnih htijenja i događaja, života i djelovanja određenih ljudi, pa pri njegovoj obnovi ne smije biti umanjena ili poništena ta njegova vrijednost. Obzirom da svaki ljetnikovac, kao izrazita individualna kreacija vlasnika i graditelja, donosi vlastite pojedinačne probleme, svaki od njih traži i posebno rješenje. Stoga već u istraživačkim postupcima mora biti sadržana namjera da se prvenstveno otkrije i sačuva ta njegova individualna vrijednost i da se prezentira povijest njegova izgradnje, da se vrednuje, dakle, ono što je u njemu neponovljivo, a ne da se obnovom uobičaje neke općenite karakteristike stila, po kojima bi ljetnikovac postao predstavnikom svoje vrste.

Vrijednost, međutim, koju takav spomenik sadrži kao neponovljiv dokument vremena ne počiva samo u njegovom izvornom obliku, nego i u onome što su mu značajnoga dodale i kasnije epohe. Rijetkokad na dubrovačkom području zatičemo cijelovito sačuvane spomenike arhitekture; djelovanje vremena, učestali potresi, a i ljudi sami, mijenjaju njihovu strukturu. Stoga se najviše pažnje mora posvetiti otkrivanju

Rijeka dubrovačka, ljetnikovac Bunić-Kaboga, škropionica na kapelici

Krešimir Tadić

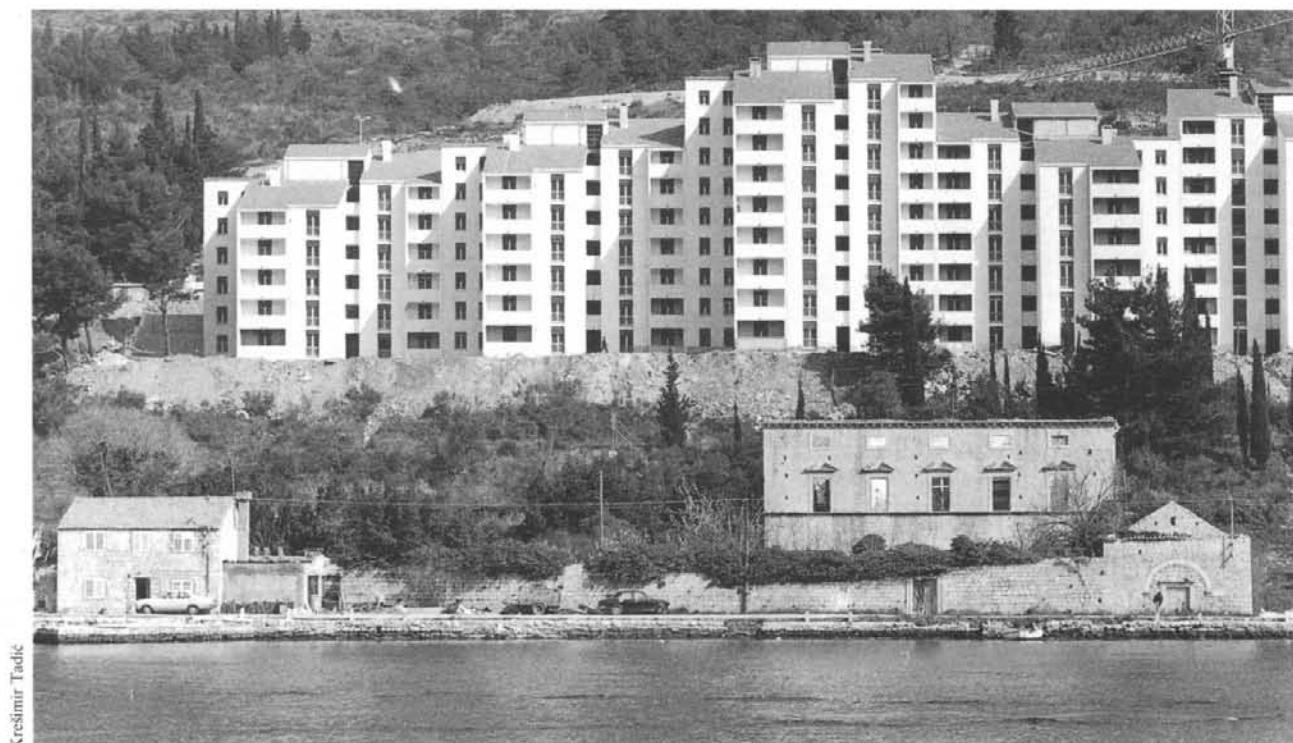
Gruška uvala, s ljetnikovcima (početak XX. stoljeća)

tragova i izvorne prostorno-organizacione sheme, pojedinih slojeva koji slijede, te svih elemenata opreme koja prati promjenu pojedinih dijelova. Da bi se ljetnikovce moglo vratiti u izvorno stanje, treba ih oslobođiti svih naknadnih zahvata što ih degradiraju. Da se upravo u toku tih radova ne bi oštetilo bitno obilježje spomenika, treba istražiti sve što ga u vremenском slijedu određuje, i tek potom utvrditi izgled koji mu se prilikom obnove želi povratiti.

Do odgovora na sva pitanja i do svakog rješenja može se doći samo neposrednim i iscrpnim istraživanjima, te produbljivanjima povijesnih spoznaja; nijedno rješenje ne bi smjelo proizaći iz hipoteza ili općenitih znanja. Ukoliko je spomenik arhitekture dobro i temeljito istražen, te rezultati istraživanja ispravno interpretirani, gotovo »samo po sebi« nametnut će se rješenje koje najbolje odgovara. Ukoliko su ti rezultati krivo shvaćeni ili istraživanje nedovoljno provedeno, možemo spomeniku koji nam je povjeren nanijeti veliku štetu, pa umjesto da bude sačuvan, može postati ruglo.

Postupkom obnove ne smije se proizvoljno mijenjati građevinske strukture, niti arhitektonsku zamisao koju one uobičuju. Jednako tako ne smiju se mijenjati niti stilska obilježja po kojima se jedan takav spomenik raspoznaće, čak i kao pojedinačno ostvarenje unutar ladanske izgradnje; osobito ga se ne smije učiniti »falsifikatom«. I konačno, svi postupci obnove (zamjene dotrajalih dijelova ili rekonstrukcije) moraju biti provedeni tako, da budućim znanstvenicima omogućuju da jasno shvate sve intervencije koje su prilikom obnove izvedene. Na taj način i sama obnova se upisuje u povijesni slijed radova izvedenih na određenom spomeniku, postaje prepoznatljiva po pristupu i primjenjenoj metodi, te uključuje, stoga, i pitanje povijesne odgovornosti.

Zalažući se za istinitost prezentiranih materijalnih podataka, to isto stajalište, kada se želi primijeniti na korištenje ladanske arhitekture, nailazi nužno i na veće prepreke. Obnova ljetnikovaca, naime, nije samo materijalno ili tehničko pitanje. Kada se govori o vraćanju bitnog izgleda spomeniku, logičnim se čini

Kresimir Tadić

Rijeka dubrovačka, ljetnikovac Klementa Gučetića, sa suvremenom izgradnjom u pozadini

postaviti i pitanje prvo bitne namjene. Činjenica je da je dubrovačka ladanjska izgradnja bila prvenstveno odraz gospodarske organizacije izvanogradskog područja, da su ljetnikovci gotovo redovito bili središta zemljoposjeda i da većina pripada ladanjsko-gospodarskom tipu objekata, a tek jedan manji broj je imao isključivo rezidencijalni karakter. No obzirom na sve povijesne promjene u društvenim odnosima, uzaludno bi bilo očekivati da se obnova ljetnikovaca, osim u posve iznimnim slučajevima, zamišlja na gospodarskoj osnovi. Ne treba, međutim, zaboraviti da je riječ o spomenicima koji su i materijalni dokaz istančanosti određenog vremena, te duhovne razine ljudi koji su u ovim prostorima živjeli. Utoliko ljetnikovci imaju i izuzetnu društvenu vrijednost.

Polazeći od postavke da je pri obnovi najispravnije vratiti spomeniku izvornu namjenu, a u onim slučajevima kada to nije moguće, pronaći onu koja mu najbolje odgovara, nalazimo se suočeni s dva problema. Prvi se odnosi na pronalaženje odgovarajuće namjene obzirom na prostorno-organizacionu shemu ljetnikovca, obzirom, naime, na osobiti karakter njegovih unutrašnjih i vanjskih prostora, te mogućnosti, ali i neophodnost njihova korištenja. Drugi se problem

odnosi na potrebu da se sačuva duhovni identitet spomenika, tj. da mu se vrati izvorna ljepota i dostojanstvo. Sve to predstavlja obnovu i nekih oblika života u prostorima koji su nastali iz visokih duhovnih, intelektualnih i idejnih pobuda.

Da pojasnimo prvi od navedenih problema: pronaći korisnika koji neće unijeti promjene u strogo zadalu tlocrtnu shemu, a svoj program može ne samo prilagoditi prostornim mogućnostima spomenika, već ih i u punoj mjeri koristiti na najprimjereniji način. Samo ispravno korištenje ljetnikovca može sprječiti njegovu ponovnu degradaciju koja prijeti utoliko više ukoliko je on udaljeniji od grada, a obzirom na eventualno povremeno korištenje prepušten je (bez)-obzirnosti okoline.

Pri obnovi ljetnikovca, spomenika visoke kvalitete, njihova arhitektonska vrijednost ne smije biti podređena namjeni; bez obzira kojoj vrsti ona pripada, svojim programom ne smije nametnuti neke zahtjeve koji bi izravno ugrozili spomenički integritet ljetnikovca. U tom smislu se arhitektonski spomenici općenito, a posebno stambeni, nalaze u podređenom položaju u odnosu na druge spomenike kulture. Prije

svega zato što, – ako je buduća funkcija jednaka izvornoj, tj. stambena, – veći i samo opremanje prostora prema suvremenim kriterijima stanovanja predstavlja određenu opasnost. Ako bi pak buduća funkcija bila drugačija (javna, kulturna, turistička, poslovna itd.), tada razna potrebna tehnička pomagala i oprema, uredaji za grijanje, rasvjetu i zračenje, u većoj ili manjoj mjeri mogu razarati zidove, podove i stropove. Priklonimo li se stavu da je u historijskoj zgradbi poželjna minimalizacija takvih tekućina civilizacije, moramo biti svjesni da će se smanjiti ionako ograničen broj mogućih korisnika ili barem dovesti u pitanje standard njihova programa. Problem je utoliko složeniji što istodobno s vraćanjem same arhitekture u prvobitno stanje treba biti provedena i restitucija ambijenta unutar kojeg je ljetnikovac zamišljen i izveden. Stoga bi uz obaveznu obnovu vrta unutar ogradnih zidova kompleksa ljetnikovca trebalo, gdjegod je to još moguće, otkupiti dovoljno velik pojas okolnog terena kako bi se osiguralo da će ostati neizgrađen i zasađen zelenilom.¹³

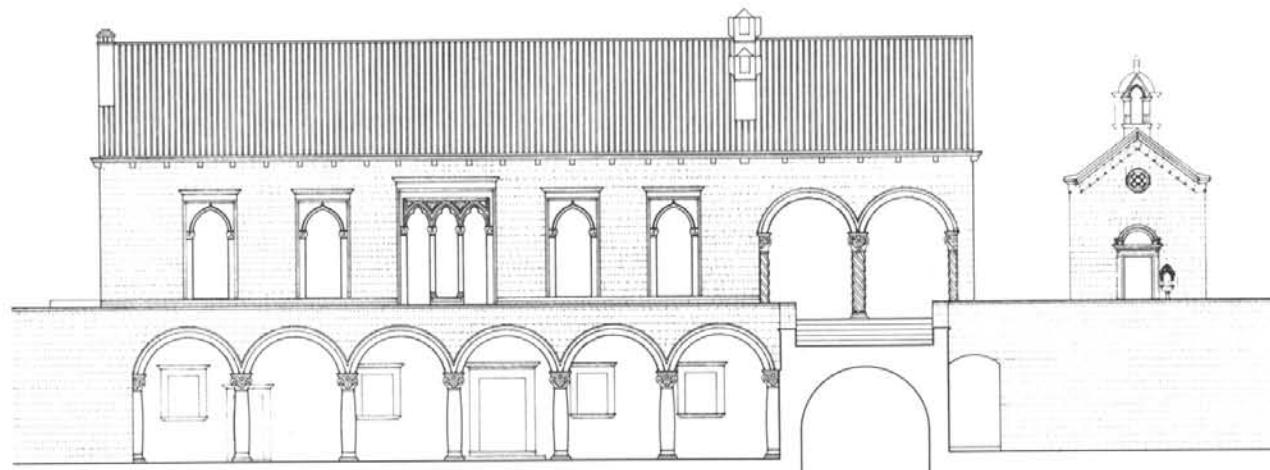
Ako je pri traženju odgovarajuće namjene osnovna pretpostavka da buduća namjena ne smije razarati ljetnikovac (kao prethodna) to istodobno znači, da se obnovljeni ljetnikovac i njegovi vrtovi ne smiju zapustiti. Mnogima još nije posve jasno što znači čuvanje obnovljenih građevinskih dijelova ili prezentiranog unutrašnjeg prostora, kamenog namještaja i oslika.

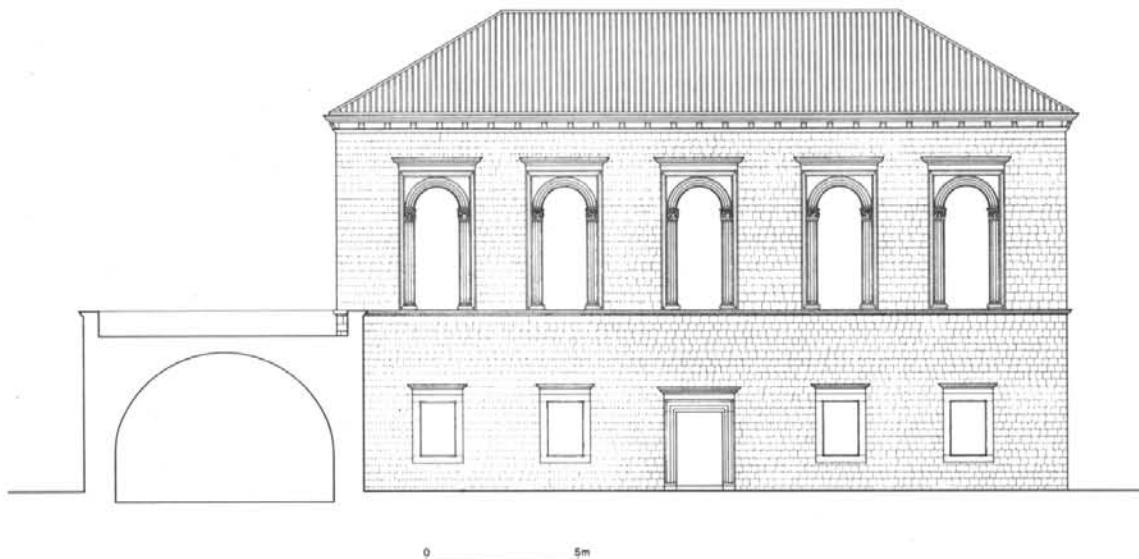
Moramo imati u vidu i određene poteškoće što će stvarati kultiviranje vrtova na način koji je točno zadan, kako bi se postigle ili održale vrste i oblici raslinja koji su jednakov vrijedni i predstavljaju stilsko obilježje koliko i sama prostorna podjela vrtnih površina. Veći i sami ova dva postulata ukazuju da bi onaj koji će koristiti obnovljeni ljetnikovac morao uz razumijevanje tih nužnosti imati i stvarnu potrebu za osobitostima prostora koji ljetnikovac tvore, no da će svakako morati posjedovati ili će mu trebati osigurati materijalne mogućnosti da ih održava.

Nije stoga neopravdana bojazan od budućeg korisnika koji ne bi bio dovoljno imućan da održava spomenik ove kategorije; još je veći strah od takvog koji bi bio onemogućen zbog našeg sistema odlučivanja o materijalnim izdacima, gdje se takva izdvajanja prije ili kasnije mogu proglašiti »suvišnim luksuzom«. Ove primjedbe na račun mogućih korisnika nisu izraz nekog apriornog stava – za ili protiv rezidencijalne, kulturne, turističke ili neke druge namjene – veći određeno upozorenje i želja da se razmatranje ove problematike skrene s pitanje vrste namjene i usmjeri na bitno – na pitanje *razine korištenja ljetnikovaca*.

Pitanje razine čini se uistinu temeljnim. U našim uvjetima i u skučenim okvirima vladajućeg mentaliteta, to se često krivo poistovjećuje s ekonomskom moći ili probitkom. Stoga valja odmah istaknuti da je pogrešno smatrati prikladnim korištenjem ono koje

Rijeka dubrovačka, ljetnikovac Bunić-Kaboga, pročelje

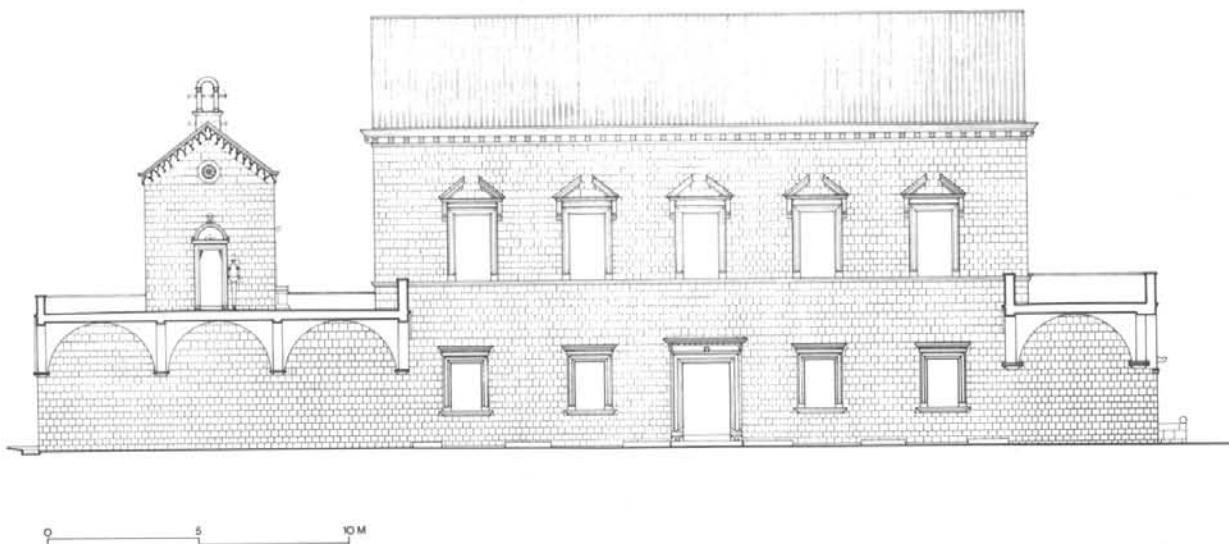

Rijeka dubrovačka, Ljetnikovac Stay, pročelje

prvenstveno donosi ekonomski dobitak. U tom kontekstu osobito se treba čuvati i lažnog predstavljanja nekih takvih namjena »kulturnim«. Samo korak dalje od toga i spomenik autentičnih arhitektonskih i ambijentalnih vrijednosti može se izokrenuti u svoju suprotnost. Osobito ako se u rekonstrukciju ambijenata upusti bez dovoljno materijalnih dokaza, bez autentičnih elemenata, ili se uređenje unutrašnjih prostora prepusti deformiranom ukusu, onome što označujemo kao »kič«, a i posebnom vidu »povijesnog kiča« čemu je sve evidentnija sklonost u Dubrovniku¹⁴. Neće stoga biti naodmet i ovom prilikom istaknuti da se u gradu kakav je Dubrovnik ne bismo smjeli služiti lažnim prikazima njegove prošlosti, jer ih ima dovoljno stvarnih¹⁵.

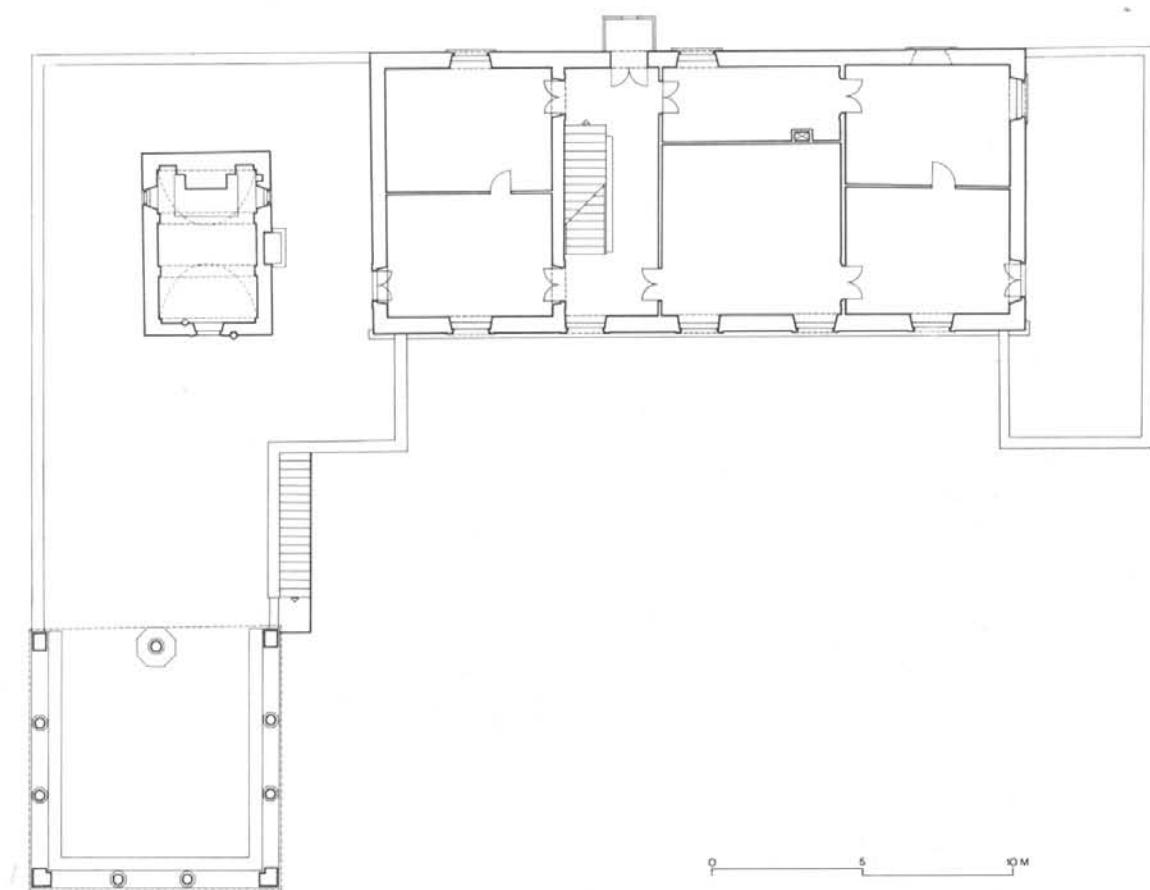
Idejni substrat na kojem izrasta ladanjska arhitektura općenito, pa i dubrovačka, nedovoljno se dosad isticao, a jednako i općepoznata činjenica da je izgradnja ljetnikovaca najviši izraz renesansne arhitekture i renesansnog svjetonazora. Kao takva tvorevina ljetnikovac sadrži neka obilježja koja ga izdižu nad puko utilirano graditeljstvo, ispunjuju osobitim duhovnim vrijednostima. Stoga ljetnikovci predstavljaju izuzetno osjetljiv materijal na kojem pogrešan pristup rađa po spomenik katastrofalnim posljedicama. Ne treba zaboraviti da je ljetnikovac gradio čovjek zasićen ži-

votom u gradu, a u želji za boravkom u prirodi. Teško je, naravno, očekivati da će ih znati cijeniti i koristiti ljudi koji su se netom otrgnuli seoskom životu i koji se života u gradu nisu još zasitili. Intenzivno obrnuto kretanje – bijeg sa sela u grad – znak je našeg vremena, sa svim posljedicama i što ih to donosi i gradu i okolini. Prihvativmo li da su razlozi degradacije vangradskog područja i zapuštanje svih ambijenata u njemu, pa i ladanjskih, prvenstveno u društvenim promjenama koje nisu zaustavljene, prihvativmo li da su samo Grad u pravom smislu te riječi i gradnji visoko razvijenih urbanih navika i svijesti, bili oni aristokratskoga ili pučkog podrijetla, mogli nekada stvoriti takvu visoko kvalitetnu arhitekturu i takav kultivirani krajolik kakvi su sve do našeg stoljeća okruživali Dubrovnik, morat ćemo priznati da su predispozicije za obnovu ljetnikovaca minimalne, ukoliko taj poduhvat ne shvatimo kao određeni izazov ovom našem vremenu, i kao ozbiljan ispit pred kojim se u ovom trenutku obnove svojih spomenika nalazi jedan grad velike kulturne tradicije. Prilika je to, ali vidjet ćemo i potreba da se vrate u život dubrovački ljetnikovci, da postanu svojevrsna žarišta kulture stanovanja, življjenja, stvaranja i ujedno poticaj za drugačiji, bolji odnos prema spomenicima i prema ambijentu. Kada se šezdesetih godina (uoči izgradnje magistrale) upravo na temelju preliminarnih istraživanja Institu-

Gruž, ljetnikovac Gundulić, pročelje

Gruž, ljetnikovac Gundulić, tlocrt prvog kata

ta za povijest umjetnosti predlagalo da se ljetnikovci Rijeke Dubrovačke urede i ponude kao ekskluzivne turističke rezidencije koje bi zadovoljile najrafiniranije ukuse, prijedlog nije naišao na odaziv. Valja priznati da su te šanse za područje Rijeke Dubrovačke posve izgubljene, jer je ambijent (koji je opravdano nosio naziv zaštićenog krajolika) u međuvremenu uništen – i magistralom i agresivnom izgradnjom. Klijentelu za taj tip ljetovanja, koja još plovi našim morem ili zaluta kopnenim putem, mogli bi itekako privući ljetnikovci na Elafitskim otocima ili u Zatonu, primjerice. Za mnoge ljetnikovce je to namjena od koje ne bi trebalo zazirati, kad bi restauracija i adaptacija bile sprovedene i održane uistinu na najvišoj razini. Pri tome ne treba zaboraviti da objekti u tom slučaju ne bi bili dostupni javnosti, da ekskluzivnost ima i svoju cijenu.

U datim okolnostima »kulturna« bi namjena za spomenike ove vrste i kategorije bila optimalno rješenje. U mnogim zemljama i sa zapadne nam i s istočne strane problem namjene vila, dvoraca i zamkova rješava se upravo na taj način. No čini se da je nešto slično teško očekivati u Dubrovniku, gradu koji ponudu ove vrste uporno sabija unutar zidina, ne pokazujući ambiciju da je proširi niti teritorijalno niti višom razinom ponude¹⁶.

Područje extra muros posve je osiromašeno u kulturnom i institucionalnom smislu – a njegovo oživljavanje u tom smislu ne bi pomoglo samo ljudima koji ondje žive, već bi s posredno pozitivno odrazilo i na grad.

Određeni otpor da se ulaže u nešto što se trenutačno ne rentira ne bi smio dovesti u pitanje obnovu ljetnikovaca, pogotovo ako se uzme u obzir činjenica koliko je ljetnikovcima (spomenicima, ne njihovim vlasnicima) u posljednje vrijeme oduzeto. Stoga nisu prihvatljiva »koketiranja« s namjenama koja će ulog u obnovu povratiti, već najozbiljnije treba uzeti u obzir upravo ponude »kulturne« namjene koje se povremenojavljaju, dapače ih poticati, potražiti i prihvati. Sjedišta umjetničkih akademija (likovnih, muzičkih, kazališnih i drugih), ljetne škole, umjetničke radionice i boravišta povremena ili trajna istaknutih pojedinaca koji bi ovdje pedagoškim radom okupili i odgojili buduće izvodače i buduću publiku, te ostvarili njihovu trajnu vezu u Dubrovniku, učinili bi ljetnikovec rasadnicima raznih kulturnih djelatnosti. Ne bi trebalo olako odbiti ni mogućnosti da ljetnikovci postanu sjedišta raznih stručnih i znanstvenih asocijacija, naših i međunarodnih (primjerice liječnika, sociologa koji su za to već pokazali zanimanje) koji bi skupovima na svoj način uključili Dubrovnik u suvremene tokove i smanjili njegovu udaljenost u prostornom i vremenskom pogledu.

Konačno trebalo bi shvatiti da investiranje u kulturu nije gubitak već dobitak. »Kulturna namjena« za ne-

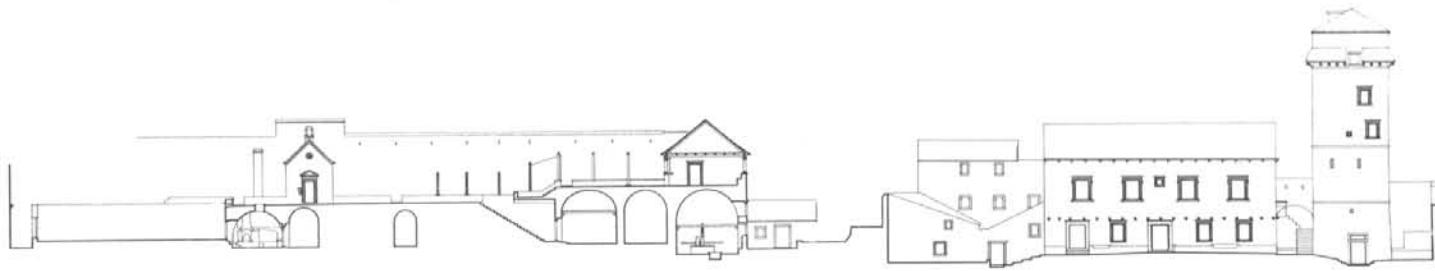
ki spomenik ne znači samo njegovu prezentaciju i prava zarada nije u ulaznici kojom se plaća posjet, već je istinski dobitak za jedan grad posjedovanje što većeg broja ustanova koje su rasadnici kulture, gdje se okupljaju ljudi koji je stvaraju. Naravno da ovo pitanje pripada kreiranju kulturne politike grada¹⁷, no poznavajući situaciju i stanovišta koja sada pokreću i koče obnovu ljetnikovaca, smatramo potrebnim napomenuti da bi upravo ti spomenici pomogli u raspoređivanju sadržaja kulture na čitavo dubrovačko područje – to u određenom smislu i nije daleko od one uloge koju su ljetnikovci u doba svoje izgradnje imali. Kao mjesta dokolice i omiljela boravišta poticali su stvaralaštvo; u njima nastaju brojna djela dubrovačkih književnika, pjesnika, mislilaca, znanstvenika; u njima nastaju i izvode se muzička i kazališna djela. Okružen ljetopotom arhitekture i prirode, u ljetnikovcima, ljudski duh i um podario je dubrovačkoj kulturi najbolja ostvarenja, pa vrijedi pokušati da se taj fenomen obnovom ljetnikovaca ponovi.

Ovaj je napis nastao iz želje da se Dubrovnik otrgne pokazivanju i rasprodaji nasljedenoga, da ne ostane samo izložak negdašnjih svojih mogućnosti i tek kulis za umjetnička zbivanja, već da ponovno postane mjestom nadahnuća i stvaralačkog čina.

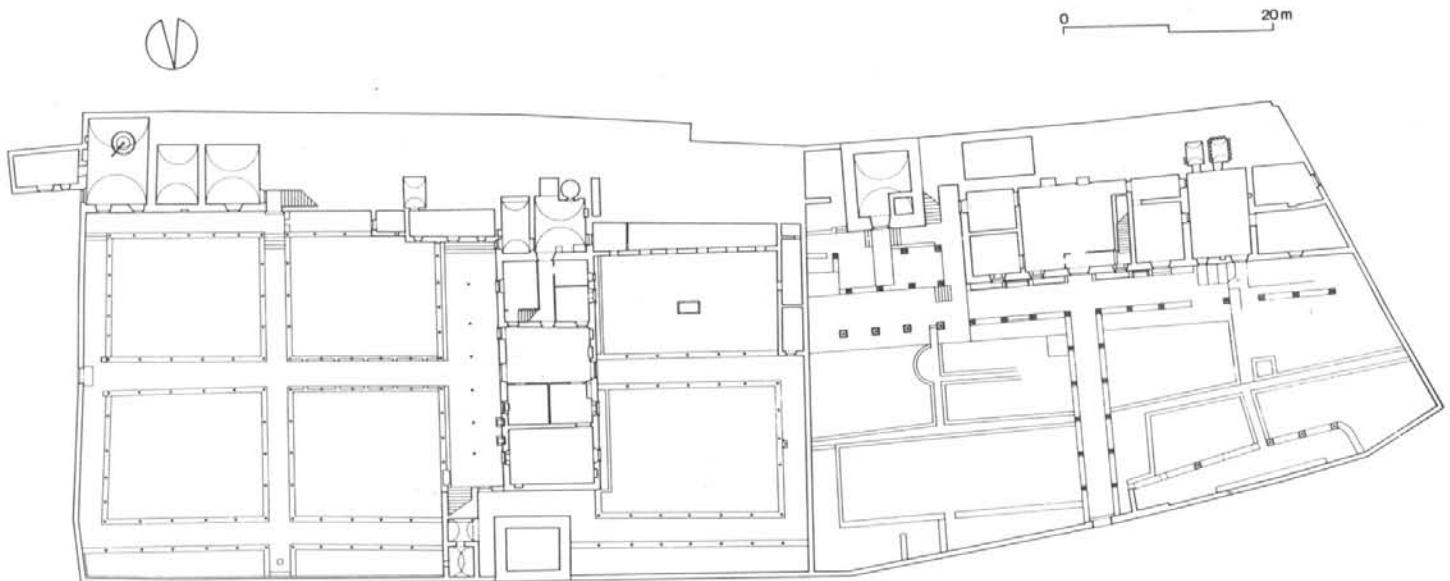
Nada Grujić

BILJEŠKE

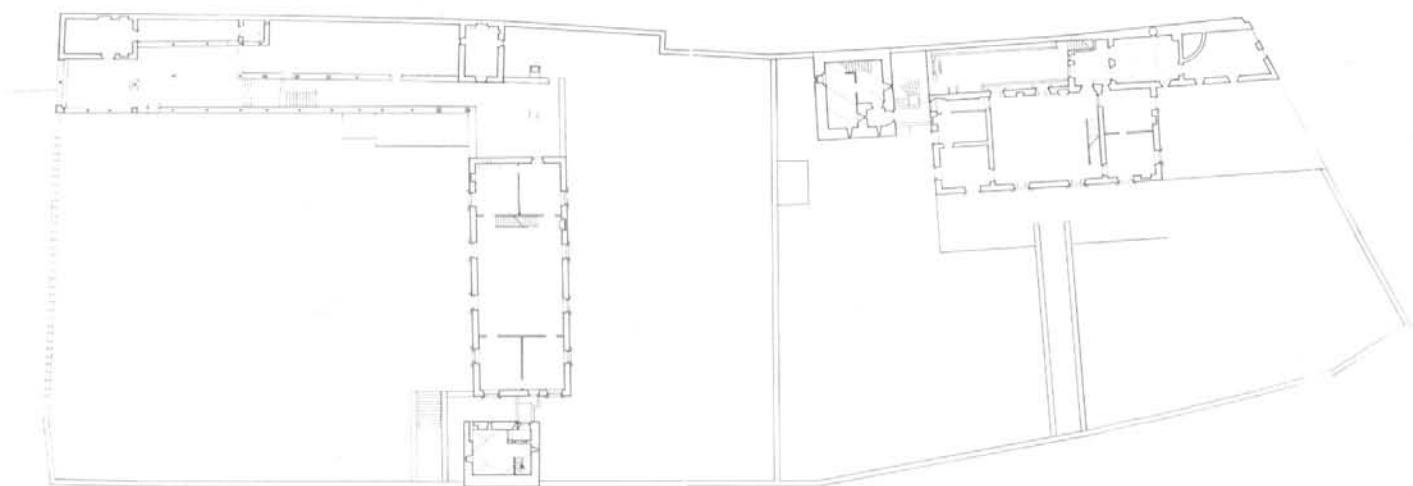
1. *Baština bez baštinika*, naslov je teksta objavljenog u tjedniku »Telegram« 1964. godine, a 1973. godine uvršten je u knjigu Milana Preloga, *Prostor-vrijeme*.
2. Nikola Dobrović, *Dubrovački dvorci* (Urbanistički zavod, knjiga br. 3) Beograd, 1947; Iva Zdravković, *Dubrovački dvorci* (Grada SAN, 1951.)
3. Frano Kesterčanek, *Dubrovački renesansni dvorac u Tri crkve i njegova kronika*, Anal. Hist. instituta u Dubrovniku, God. VI–VII, Dubrovnik, 1959. *Renesansni dvorci obitelji Stjepanović-Skočibuhe na Šipanu*, Anal. Hist. Instituta u Dubrovniku, God. VIII–IX. Dubrovnik, 1962. *Nekoliko arhivskih podataka o gradnji dubrovačkih ljetnikovaca XVI stoljeća*, Prilozi počijesti umjetnosti u Dalmaciji 18, Split, 1970.
Bruno Šikić, *Stare dubrovačke vrtove treba očuvati i obnoviti*, »Hortikultura 3/1962, Zagreb, *Dubrovački renesansni vrtovi*, »Pejsaž + prostor«, Ljubljana, 1970. *Vrt renesansnog ljetnikovca Vice Stjepanovića Skočibuhe u Sudjurdu na Šipanu*, »Dubrovnik« 3/1973. *Obnova dubrovačkog renesansnog vrta*, Split, 1981.
Ana Deanović, *Perivoj Gučetić u Arboretumu Trsteno – Pitanje njegove reintegracije i prezentacije*, Rad JAZU, knjiga 379, Zagreb, 1978.
Nada Grujić, *Ljetnikovac Lodovica Beccadellija na Šipanu*, Peristil 12–13, Zagreb, 1969–70. *Prostori dubrovačke ladanjske arhitekture*, Rad JAZU, knjiga 399, Zagreb, 1982. *Ljetnikovac Gučetića u Rijeci dubrovačkoj, podloga-zamisao-izvedba*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 11, Zagreb, 1988.

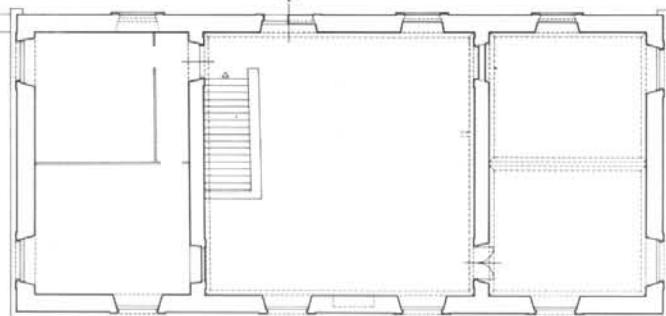
Šipan, Suđurad, Iadanjski kompleks Vice i Tome Skočibuha,
presjek

Šipan, Suđurad, Iadanjski kompleks Vice i Tome Skočibuha,
tlocrt prizemlja

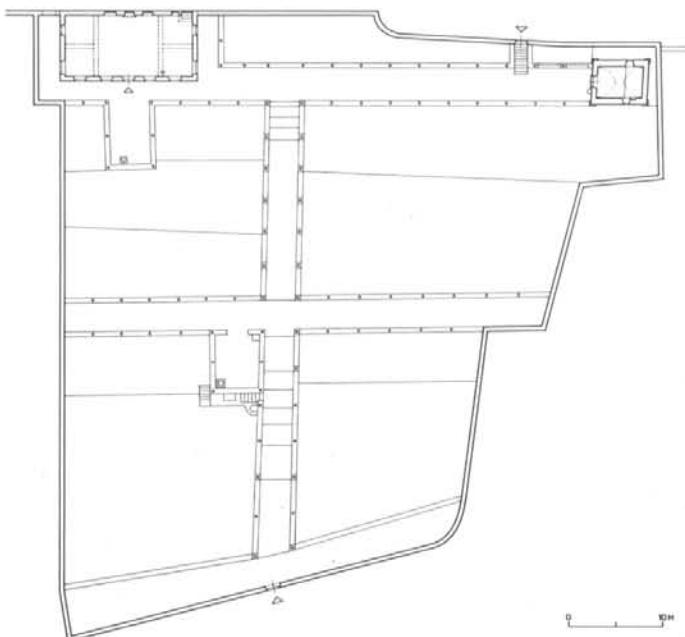
Šipan, Suđurad, Iadanjski kompleks Vice i Tome Skočibuha,
tlocrt prvog kata

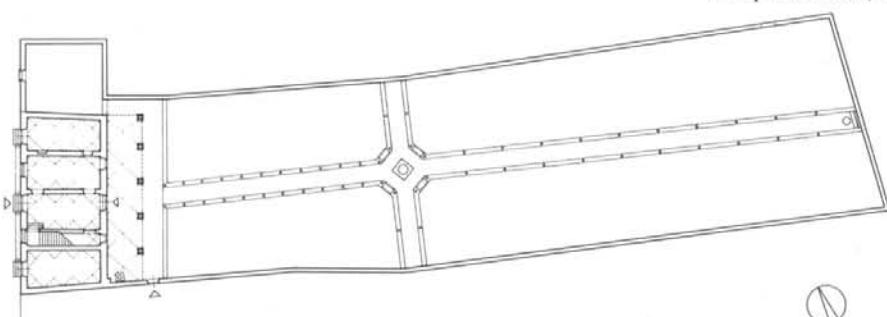
1. kat

0 5m 10m

Dubrovnik, Gornji Kono, ljetnikovac Natali, tlocrt prvog kata

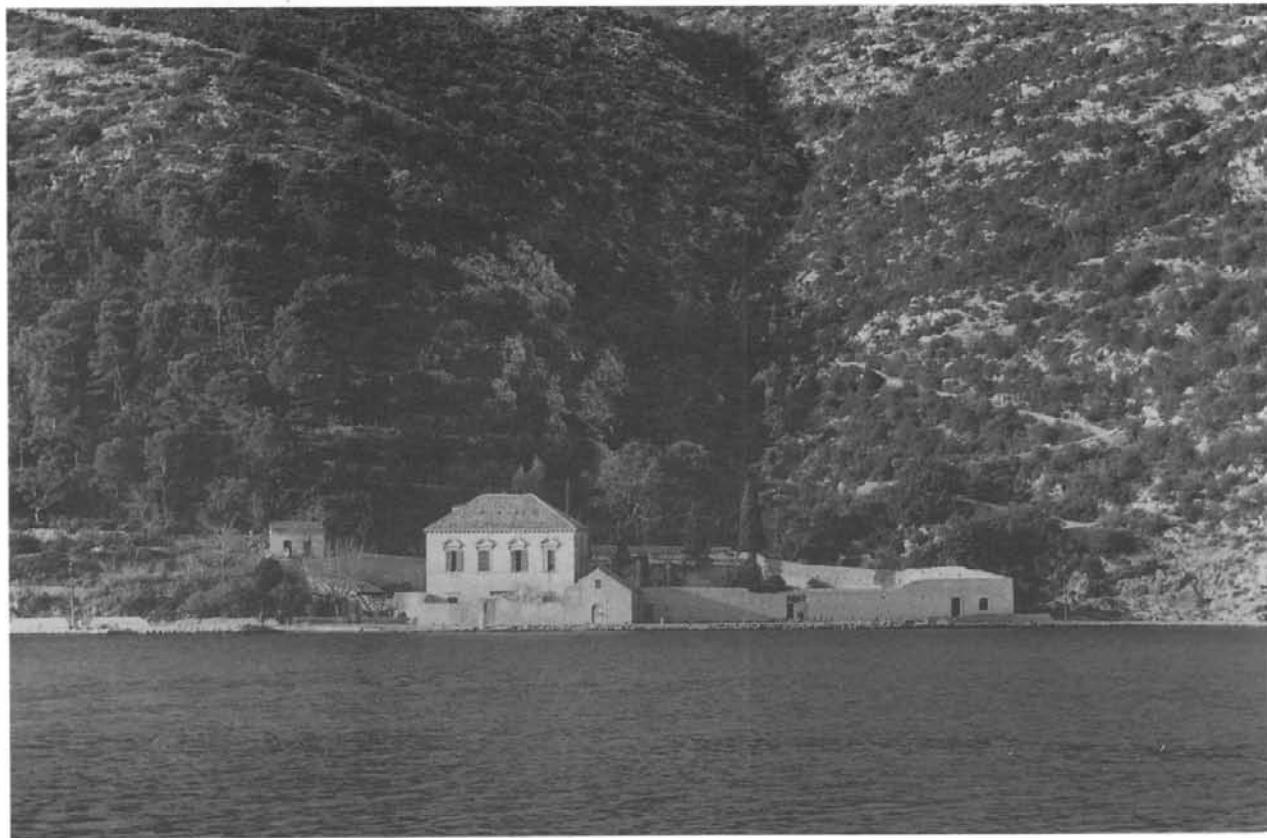
Dubrovnik, Gornji Kono, ljetnikovac Budislavić, tlocrt kompleksa

Lopud, ladanjski kompleks ljetnikovca Zamanja, tlocrt

4. Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb, 1947. *Kultura dubrovačkog ladanja*, Split, 1966. *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split, 1971. *Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*, Rad JAZU, knjiga 397, Zagreb, 1982. *Kulturno-povijesni značaj ladanjskih vrtova u Dalmaciji*, Vrtna umjetnost Jugoslavije 1, Zagreb, 1985.
5. Michelangelo Muraro, *Civiltà delle ville venete*, publikacija Hertizaine u Rimu, nakon predavanja održanog 1964. Michelangelo Muraro, *Civilità delle ville di Ragusa*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12 (Fiskovićev zbornik I), Split, 1980.
6. Fernand Braudel, *Les structures du quotidien: le possible et l'impossible*, 1 (Civilisation materielle, économie et capitalisme, X^e–XVIIIe siècle), str. 244.
7. Ljetnikovac Petra Sorkočevića na Lapadu obnovljen je 1950–53. godine; rezultat je to suradnje arhitekta Nevena Šegvića i povjesničara umjetnosti Cvita Fiskovića. Sretno odabrana namjena (Historijski institut JAZU) osigurala je spomeniku održavanju kakvo zasluguje, premda niti ovdje vrtnе površine nisu rekonstruirane kako je upravo na vrijeme nastanka ovog ljetnikovca (1520. godine) i karakteristike prostora to trebalo biti učinjeno.
8. Usprkos postupnom uništavanju neposredne okoline, pa i vrtnih površina, uspjelo je obitelji Kesterčanek očuvati arhitekturu i nešto od ambijenta Gundulićeva ljetnikovca u Gružu kao što su bila potrebna velika materijalna ulaganja i mnogo ljubavi u porodica Somborski i Seissel da obnove i urede Gučetićev ljetnikovac u Mokošici. Mnogi bi se slični primjeri mogli navesti, no nažalost još su brojniji primjeri loše održavanih ljetnikovaca.
9. Dovoljno je spomenuti stanje u kakvom se nalazi niz izuzetno vrijednih spomenika ladanjske arhitekture na otoku Šipanu: ljetnikovac biskupa Lodovica Beccadellija, jedni naš dosad oslikani renesansni ladanjski prostor, pretvoren je u ruševinu. Sred Sudjurđa, Gundulićev ljetnikovac iz 1516. godine, jedan od najranijih renesansnih primjera, osobite vrijednosti – također je ruševina. Skočibuhini ljetnikovci su zapanjeni, mnogi u Polju i Luci Španskoj propadaju. Na samoj obali sred Lopuda iz godine u godinu pratimo propadanje Zamanjinog ljetnikovca i njegova vrta, Knežev dvor stoji već odavno kao ruševina, a odskora da su to i Franjevački i Dominikanski samostani. Pa ukoliko se neka ispraka može pronaći u udaljenosti ovih spomenika od grada, ta svakako ne vrijedi kada su u pitanju ljetnikovci Rijeke dubrovačke – Gučetićev je bez krova od 1948. godine; Rastićev je nenastanjem od 1979. godine; Bozdarjev su sami stanari doveli u katastrofalno stanje; Bizzarov ljetnikovac u Komolcu postupno se razgradije, a uskoro će ostati bez krova. Pravu sliku odnosa prema ovom dijelu našeg spomeničkog nasljeđa najjasnije pokazuje način kako se koristi Bunić-Kabogin ljetnikovac na Batahovini: vlasnik (Zavod za izgradnju grada Dubrovnika) iznajmljuje ga kao skladišni prostor, broj »divljih« stanara raste, a budući korisnik – Restauratorska radionica, prijeko potrebna ovome gradu i njegovim spomenicima, čeka uzaludno na ovaj prostor.

10. Teško su prihvatljivi razlozi (vjerojatno spekulativne prirode) zbog kojih Biskupski ljetnikovac na Pločama nije dosad obnovljen. Niti najatraktivnija lokacija, ni neposredna blizina grada, niti izuzetan ambijent i kvalitetna arhitektura nisu bili dovoljni da se tom spomeniku pristupi s ozbiljnim programom i projektom uredenja.
11. Činjenica da zidne stijene nisu za posljednjih radova istražene, upravo obzirom na kvalitetu arhitekture, povlače i pitanje odgovornosti zbog takvog propusta. Da se i u ovom slučaju radi o pomanjkanju osnovnih znanja, ukusa i poimanja spomeničkih vrijednosti govori i niz detalja (rasvjeta npr.)
12. Sve ovdje nabrojeno (uobičeno u izvedbenom projektu) dobito je pozitivnu ocjenu Službe zaštite spomenika kulture u Dubrovniku i Stručne savjetodavne komisije, pa je opravdavanja bojazan da su slični promašaji mogući i ubuduće.
13. Sva tri ljetnikovaca koja su u Rijeci dubrovačkoj zasada predviđena za obnovu (ljetnikovci Škaprlenda, Rastić i Gučetić) imaju u svojoj neposrednoj blizini parcele koje nisu još izgradene, no vjerojatno će upravo obnovom ovih ljetnikovaca postati osobito privlačnim lokacijama. Trebalo bi bezuvjetno stvarati takve tampone zelenila oko tih spomenika koji bi im osigurali maksimalnu vizualnu i akustičku izolaciju. Koliko je to velik problem, osobito kad bi se željelo ostvariti neku rezidencijalnu, ekskluzivnu namјenu, dokazuju Gučetićev ljetnikovac, poviše kojeg je magistrala i novo naselje »nebodera«, sa svom bukom koja je stalno prisutna u vrtu, a stambene katnice s južne strane nikakvo raslinje neće moći sakriti.
14. S uredenjem Kneževa Dvora 1984. godine, kada je najstarije administrativno središte na našoj obali izgubilo dostojsansvo, pretvorivši se u muzejski prostor, gdje su izloženi predmeti, pokućstvo i ambijenti koji nisu pripadali Kneževu dvoru, već su trebali dočarati pretpostavku o njemu, a da to nigdje ekspli-
- citno nije naznačeno, pa posjetioc (dosta skupo) plaćaju jednu provincijalnu scenografiju, dolazi do prešutnog sankcioniranja takvog postupka. Budući da nikada nije javno kritiziran, a stručne opaske nisu shvaćene ozbiljno, postoji bojazan da se takav, dopadljiv način opremanja povijesnih prostora nastavi. Kako će toj opasnosti izbjegći postav »Držićeve kuće« ili Vojnovićevog muzeja, kada je broj autentičnih izložaka tako ograničen?
15. Ovakav stav, što ga je formulirao prof. dr. Milan Prelog, objavljen je u Uvodnoj knjizi elaborata »Pustijerna« (1984. godine), u poglavljju o namjeni stambene arhitekture.
16. I dok se s jedne strane stvaraju lažni ambijenti, u Trstenom je zbog izuzetno lošeg stanja inventara morao biti za posjetioce zatvoren Gundulićev ljetnikovac. Premda je glavnina opreme tog spomenika raznesena, i ono malo što je ostalo, bilo bi dovoljno da se na ovome mjestu najduže tradicije dubrovačkog ladanja (prvi podatak o uredenju vrta je iz 1494. godine) uredi muzej dubrovačke ladanjske kulture. Apsurdno je mjesto ovog ljetnikovca i u pogledu nadležnosti, obzirom da je Arboretum Trsteno, vlasništvo JAZU, spomenik koji potпадa pod Republički zavod za zaštitu prirode, pa arhitektura zgrade ljetnikovca i arhitektura vrta (uključujući skulpturu fontane) izmije tako Zavodima za zaštitu spomenika (i dubrovačkom i Republičkom).
17. Obnova i zaštita ljetnikovaca, pronalaženje odgovarajuće namjene i kontrola održavanja, te sva pitanja i problemi u vezi s time, toliko su složeni da zaslužuju formiranje jednog zasebnog tijela. Obzirom da je to kulturno-istorijski zadatok koji nadilazi zadatke službe zaštite, a druge mu dubrovačke općinske službe nisu dorasle, trebalo bi, po uzoru kako to čine i neke strane zemlje (Bavarska, primjerice) iz raznih struktura okupiti pojedince, da kroz određeni period prate sudbinu tog zahvata.

Rijeka dubrovačka, Mirinovo

Andelko Badurina

OBILJEŽJA SAMOSTANA I PITANJA OBNOVE

Samostan možemo definirati kao autohtonu i autarhičnu jedinicu skupnog življenja koja svojim članovima omogućuje samostojno jedinstvo života (materialno i duhovno) i rada (fizičkog i umnog). On u različitim povijesnim i geografskim sredinama vrši na svoju okolinu, uz religiozni utjecaj, i niz drugih utjecaja: prostornih, kulturnih, društvenih i gospodarskih, pa je tako veoma značajna i njegova uloga u razvoju prostorne organizacije.

Samostan često postoje model i modul prostorne organizacije, zbog toga ga ne smijemo tretirati kao jednostavnu arhitekturu (kao što se to obično čini), nego kao složenu, a to znači urbanističku, prostorno jedinicu, jer se u njemu oblikovno, prostorno i komunikaciono rješava niz zadataka optimalnog smještaja ljudi, privrednih dobara i djelatnosti na određenom prostoru. Kao razmjerno velika građevna intervencija u prostoru, uz koju je vezano niz središnjih funkcija, samostan je značajan element prostorne organizacije, a napose kad se javlja u gradovima, jer tada njihova pojava uvjetuje nastanak i organizaciju (ili reorganizaciju) cjelokupnih gradskih struktura, te samostan postaje jedan od »urbanogenih« činilaca određene prostorne sredine.

Budući da »forma vivendi« (način življenja) bitno utječe na »formam construendi« (način gradnje), samostanska su zdanja tijekom vremena mijenjala svoj oblik i organizaciju prostornih jedinica, a time se u raznim povijesnim razdobljima mijenjao i karakter uloge koju samostan ima u prostornoj organizaciji svoje okoline.

Od pojave samostana na dubrovačkom području, a to znači od XI. stoljeća do danas, samostane možemo, uz društvene varijante, *prostorno* podijeliti na dva tipa – latifundijske i gradske. Prvoj grupi pripadaju benediktinci, a drugoj propovjednički redovi, franjevci i dominikanci, te svi ženski redovi.

Slano, franjevački samostan

Damir Fabijanić

Dubrovnik, Dominikanski samostan

Benediktinci žive isključivo od zemlje, pa samostane grade na ostacima kasnoantičkih latifundija ili na većim zemljjišnim posjedima – otoci Mljet, Lokrum, Rožat, Pakljena, Sv. Andrija na Pučini, Sv. Jakov u Višnjici – i na mnogim manjim posjedima. S propadanjem feudalizma propadaju i benediktinci, te će na Dubrovačkom području oni od XVI. st. dalje životariti tek u nekoliko samostana da bi ih početkom XIX. st. potpuno nestalo.

Benediktinke, kao i ostali ženski redovi u Dubrovniku, (klarise i dominikanke), ne žive od zemlje nego od rente, svojeg miraza i milodara. Njihovi su samostani isključivo unutar zidina, a od XIII. do XIX. stoljeća bilo ih je osam, (pet samostana benediktinki, dva klarisa i jedan samostan dominikanki). Izvan zidina u svoj povijesti do XX. stoljeća nije postojao ni jedan ženski samostan, izuzevši nekoliko nastambi »pizzuccara«. Ženski samostani su uglavnom nepravilna oblika, osim Sv. Marije od Kaštela i Sv. Klare, koji su jedini na ravnom terenu, a ostali su na strminama.

S razvojem srednjovjekovnog grada i komunalnog života javlja se i novi tip redovništva, propovjednički ili prosjački redovi, franjevcii dominikanci, a s njima se javlja i novi tip samostana. Dok se kod benediktinskih samostana u prijašnjim razdobljima gotovo redovito oko jednog prostorno snažnog volumena – crkve, zrakasto ili rasuto grupiraju drugi, manji stambeni i gospodarski prostori, u ovim se novim »gradskim« samostanima, oko »prazne« jezgre, klaustra, ravnopravno u četvrtastom prstenu nižu gotovo jednak volumeni različitih funkcija i sadržaja, međusobno povezani poluzatvoreni (trijemovi) ili zatvoreni (hodnici) prometnicama. Ovaj klaustarski tip samostana djelomice revitalizira antičke građevine s trijemom ili dvorištem. Prostori se u njima po svojoj funkciji stupnjevito nižu oko dviju dijagonalal: po jednoj od religioznih preko kulturnih i društvenih do gospodarskih (od svetišta crkve, sakristije i kapitula preko blagovaonice do kuhinje), a po drugoj, prema frekvenciji prometa, od prostora namijenjenih najširem krugu posjetilaca do prostora namijenjenih isključivo samostancima (od ulaza u klaustar, kraj cr-

Dubrovnik, samostan Male Braće

Nenad Gattin

Rožat, Franjevački samostan (nakon obnove)

kve s jedne i hospitacije s druge strane, do ulaza u stubišni dio prema dormitoriju, koji je uvijek u suprotnom kutu od ulaza).

Svojim četvrtastim oblikom ti će samostani i prostorno i građevinski utjecati na razvoj grada i na njegov raster. Uvjetovat će stvaranje barem jedne, ako ne i četiri gradske prometnice, i u pravilu će zauzeti prostor od jedne do četiri inzularne jedinice.

Sam klaustar pak postaje polimforan i polivalentan prostor. Ne služi samo samostancima nego je u toku dana otvoren i pristupačan svim građanima, pa postaje neka vrsta trga, tako da uz dva već postojeća trga u gradu, politički (piazza communale, piazza del duomo) i trgovački (piazza del mercato), s klaustom dobivamo i treći trg, dapače trgove, koje možemo nazvati intelektualnim ili spiritualnim trgom. Osim po svojoj funkciji i namjeni, on se od prva dva razlikuje i oblikovno i prometno. Dok su prva dva poligonalna i više-manje nepravilna i višesmjesno protočna, klaustar je pravilno četverokutan i ima samo jedan ulaz koji je istodobno i izlaz, što uvjetuje cirkularno, i s terasom i dormitorijem na katu, spiralno kretanje, a to pogoduje, istodobno i uvjetuje, njegovu spiritualnu funkciju.

Budući da su ti »trgovi« izuzeti od gradske i komunalne, čak i biskupske, jurisdikcije, u njima se često okupljaju nezadovoljni intelektualci i tu se često radeju umjetnički, pa i društveni, pokreti – sjetimo se samo Dantea i Savonarole u Italiji, a sličnih primjera bilo je i u Dubrovniku.

Ti se samostani u gradu gotovo redovito smještaju kraj gradskih vrata do samih gradskih bedema. Znamo li pak što u srednjem vijeku za grad znaće vrata i bedemi, možemo zaključiti kolika je bila društvena i politička uloga i važnost samostana u gradu i za grad. U Dubrovniku gotovo polovicu dužine gradskih zidina drže samostani, a na dvoja kopnena vrata stala su dva najjača muška samostana, franjevački na zapadna i dominikanski na istočna vrata. Izvan grada ti se samostani smještaju na čvorista kopnenih i morskih putova, te postaju i kontrola i pribježište okolnog stanovništva. Tako otok Daksa kontrolira ulaz u Grušku luku, otok Lopud kanale između otoka Lopuda i Šipana i kopna, Orebići kontroliraju Korčulanski kanal, Cavtat pak prilaz Dubrovniku s juga. Kopnene putove kontroliraju samostani u Predvorju, Slanom, Rijeci Dubrovačkoj i Stonu.

U samostanima na dubrovačkom području živjelo je do pada Republike po deseak i više redovnika. U nekim ženskim samostanima u gradu živjelo je i više od trideset koludrica. Na primjer u samostanu Sv. Marija od Kaštela u XVI. stoljeću živjelo je četrdeset i četiri koludrice, a nakon potresa 1667, kad se on obnovio i povećao, u njega se smještaju sve preživjele benediktinke, pa ih ima više od šezdeset. Napoleonova uprava dokida sve samostane u gradu, a i neke izvan grada. Benediktinski i ženski samostani više se nikada neće obnoviti i poprimaju druge namjene – u njih se smještaju bolnice, uprava i školstvo. Franjevački i dominikanski samostani će nakon dolaska austrijske vlasti donekle ponovno oživjeti, ali s mnogo manjim brojem redovnika. Krajem XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća broj redovnika bit će nešto veći, ali nakon drugog svjetskog rata on se naglo smanjuje tako da neki samostani bivaju napušteni, ili pak u njima živi po jedan do dva redovnika. Najgore su prošli franjevački i dominikanski samostani na otoku Lopudu koji su postali gotovo ruševine.

Sada se postavlja pitanje održanja i namjene tih prostora, koji su svi od reda spomenici kulture. Kako ih revitalizirati, a da se ne naruši njihov izgled i organizacija prostora?

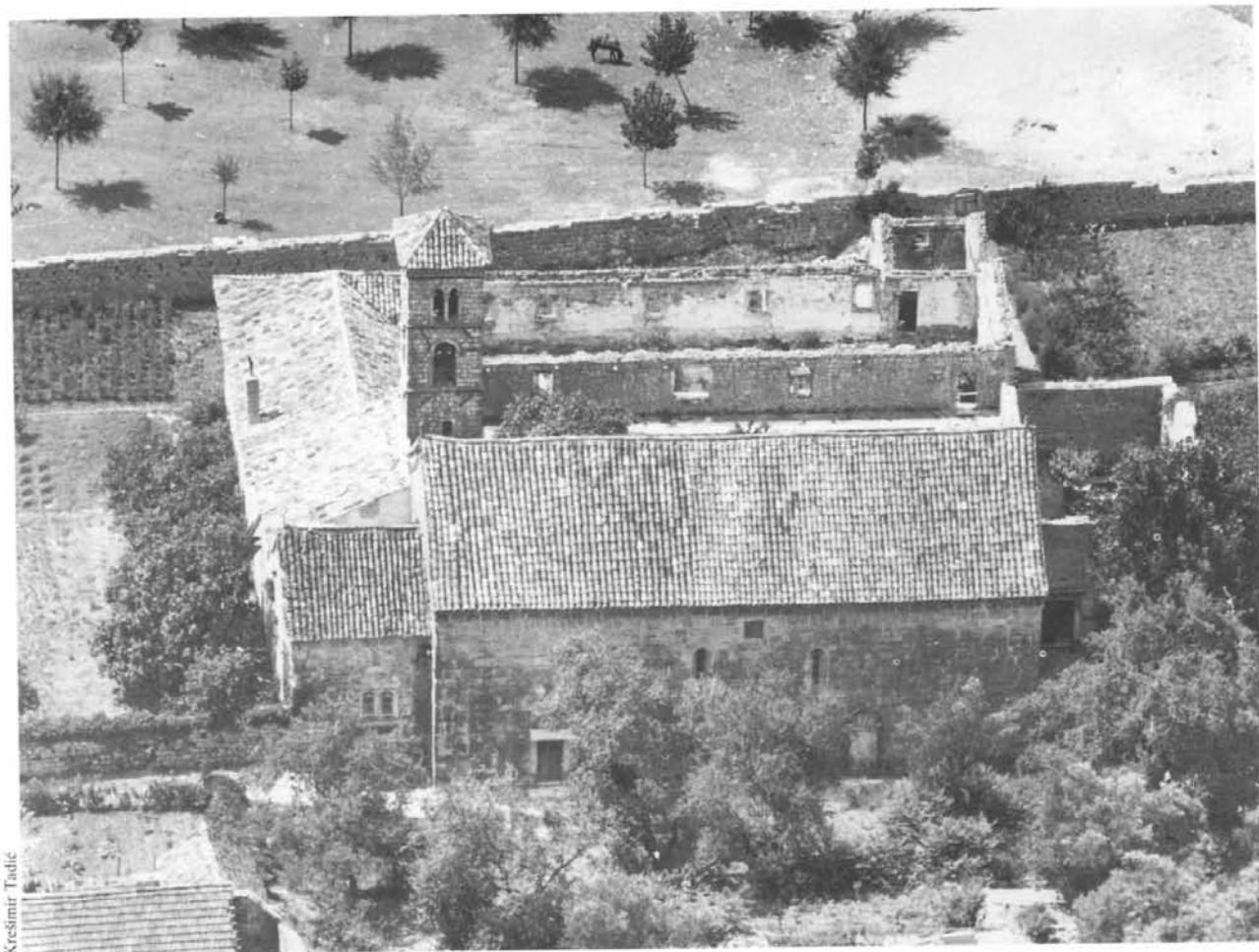
Ako im nije moguće vratiti prvobitnu funkciju, mogući su i drugi sadržaji koji se bitno ne kose s prvobitnom funkcijom. U obzir dolaze svi kulturni (muzeji, škole, biblioteke...) i društveni (uredi) sadržaji, pa i ugostiteljstvo ekskluzivnog tipa, a mogu se kombinirati sadržaji kako to pokazuje primjer franjevačkog samostana u Rijeci Dubrovačkoj, koji je nakon obnove od potresa 1979. dobio dvostruku funkciju: crkva i dio samostana do crkve ostali su u prvotnoj funkciji samostana, a u ostali se dio smjestio Institut za molekularnu genetiku. Sličan je primjer na vidiku i s franjevačkim samostanom u Stonu, gdje će jedan dio biti u funkciji samostana sestara, jedan dio će biti dom umirovljenika iz samog Stona, a u jednom dijelu će biti smještena zbirka umjetnina.

Lopud, franjevački samostan

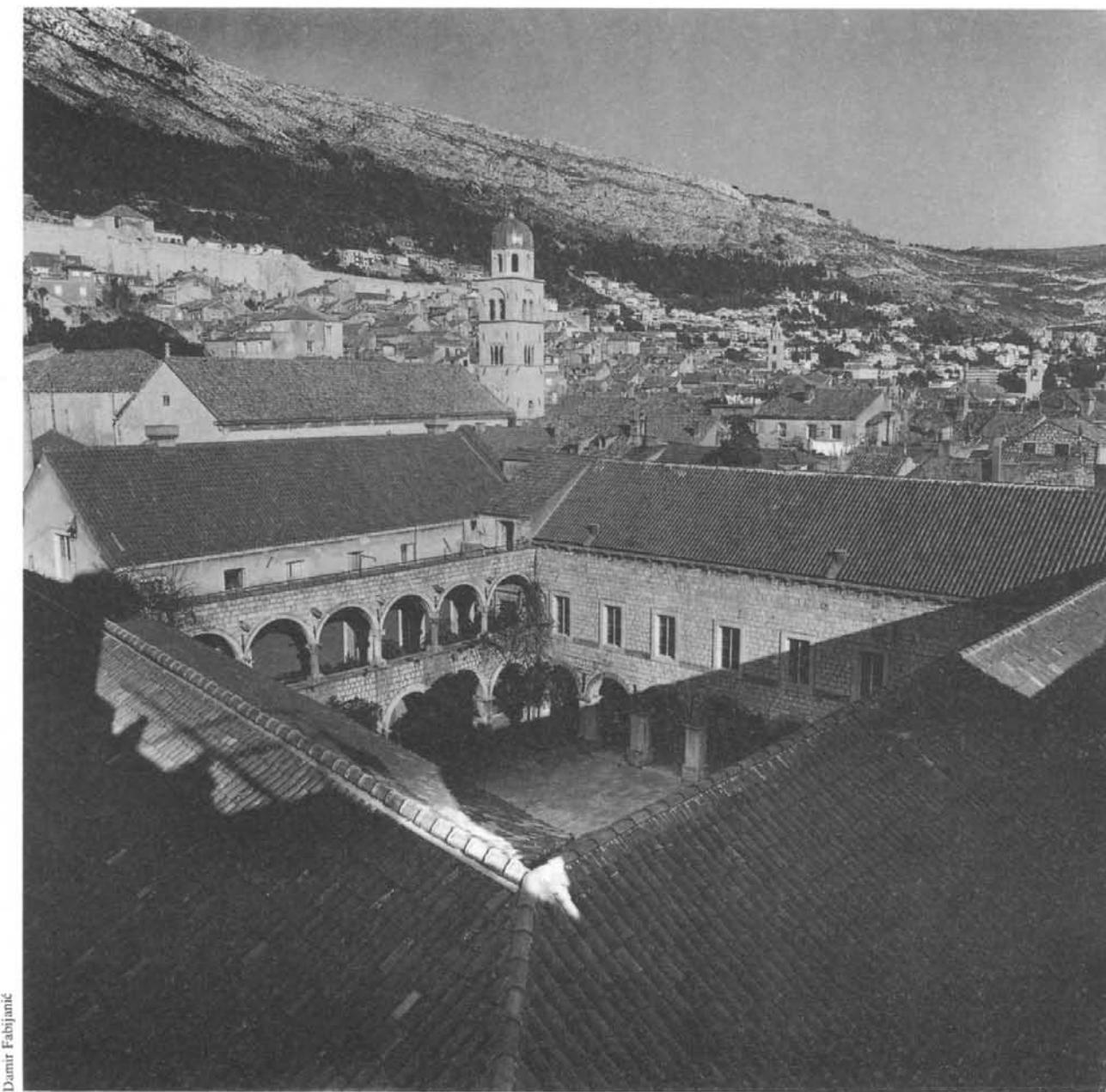
Ston, franjevački samostan i crkva sv. Nikole

Kresimir Tadić

Ston, franjevački samostan i crkva sv. Nikole

Damir Fabijanić

Dubrovnik, samostan klarisa

Autori

- Svetislav Vučenović, dipl. inž. arh.
Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograda
- Dr. Milan Prelog**
profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu
i predstojnik Odjela za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. Marija Planić-Lončarić**
Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Veljko Petković**, dipl. inž. geod.
profesor Geodetskog fakulteta u Zagrebu
- Dr. Zvonimir Narobe**, dipl. inž. geod.
profesor Geodetskog fakulteta u Zagrebu
- Dr. Dražen Aničić**, dipl. inž. grad.
profesor na Građevinskom institutu Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet građevinskih znanosti
- Dr. Miodrag Velkov**
profesor na Institutu za zemljotresno inženjerstvo i inženjersku seismologiju Univerziteta »Kiril i Metodij« u Skopju
- Dr. Ivan Rogić-Nehajev**
Urbanistički institut Zagreb
- Dr. Ante Marinović-Uzelac**, dipl. inž. arh.
profesor Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu
- Dr. Ivo Maroević**
profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Josip Stošić**, prof.
Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Mr. Ivan Prtenjak**, dipl. inž. arh.
- Dr. Željko Rapanić**
direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture, Split i profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Dr. Nada Grujić**
Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. Andelko Badurina**
Odjel za povijest umjetnosti Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagreba

Sadržaj

I.

- Riječ izdavača, str. 5
Riječ urednika, str. 9
Posljedice potresa od 15. travnja 1979. godine u Dubrovniku, str. 11
Procjena šteta, str. 13
Izvori i cijena obnove, str. 15
Provedbeni urbanistički plan stare gradske jezgre Dubrovnika, str. 47

II.

- Spomenici, obnovljeni i u obnovi (1 – 34), str. 71

III.

STUDIJE I RASPRAVE, str. 243

- Svetislav Vučenović
Metodologija istraživačko-pripremnih radova na graditeljskom nasleđu Dubrovnika, str. 244
- Svetislav Vučenović
Pristup procesu obnove spomeničke celine Dubrovnika, str. 263
- Milan Prelog, Marija Planić-Lončarić
Istraživanja Instituta za povijest umjetnosti u Dubrovniku, str. 275
- Veljko Petković, Zvonimir Narobe
Geodezija u izradi dokumentacije i istraživačkim radovima na području Dubrovnika, str. 281
- Dražen Aničić
Seizmička ojačanja nosivih konstrukcija spomenika kulture u Dubrovniku, str. 291
- Miodrag Velkov
Koncept i kriterijumi za sanaciju i ojačanje historijskih objekata prema karakteristikama nosivosti i deformabilnosti, str. 298
- Ivan Rogić-Nehajev
Dubrovnik, stara gradska jezgra – sociolozijska studija, str. 309
- Ante Marinović-Uzelac
Sadržaj provedbenog plana starog grada Dubrovnika, str. 316
- Ivo Maroević
Interpolacije u Dubrovniku, temeljna načela, str. 322
- Josip Stošić
Istraživanja, nalazi i problemi prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom, str. 326
- Ivan Prtenjak
Obnova unutrašnjosti dubrovačke katedrale, str. 336
- Željko Rapanić
Arheološka istraživanja nakon potresa i počeci Dubrovnika, str. 339
- Nada Grujić
Pretpostavke za obnovu dubrovačkih ljetnikovaca, str. 346
- Andelko Badurina
Obilježja samostana i pitanja obnove, str. 364

